

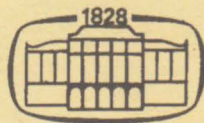
Petőfi Sándor

3

összes művei

KRITIKAI KIADÁS

Költemények

AKADÉMIAI KIADÓ · BUDAPEST

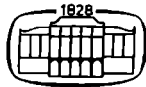
PETŐFI SÁNDOR ÖSSZES MŰVEI

3. kötet

PETŐFI SÁNDOR ÖSSZES MŰVEI

Szerkeszti
KERÉNYI FERENC

3. kötet

AKADÉMIAI KIADÓ BUDAPEST

PETŐFI SÁNDOR

ÖSSZES KÖLTEMÉNYEI

(1844. szeptember — 1845. július)

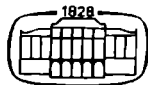
KRITIKAI KIADÁS

Sajtó alá rendezte

†KISS JÓZSEF (főszöveg), KERÉNYI FERENC,
†MARTINKÓ ANDRÁS, RATZKY RITA,
SZABÓ G. ZOLTÁN (jegyzetek)

Szerkesztette

KERÉNYI FERENC

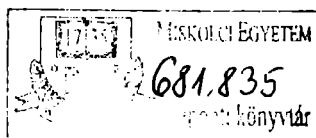
AKADÉMIAI KIADÓ · BUDAPEST

Készült a Magyar Tudományos Akadémia
Irodalomtudományi Intézetében

Megjelent a „Kulturális hagyományaink feltárása,
nyilvántartása és kiadása” kutatási főirány
támogatásával

Lektorálta

LUKÁCSY SÁNDOR

ISBN 963 05 2671 9 (sorozat)

ISBN 963 05 7485 3 (3. kötet)

Kiadja az Akadémiai Kiadó
1117 Budapest, Prielle Kornélia u. 19—35.

Első magyar nyelvű kiadás: 1997
© Akadémiai Kiadó, Budapest 1997

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás, a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát, az egyes fejezeteket illetően is.

Printed in Hungary

VERSSZÖVEGEK

1844. szeptember — 1845. július

193. TAKARÉKOSSÁG

Akármikép csűrjük, csavarjuk,
Szép, a ki gazdálkodni tud;
Illyennek aztán az adósság
Nem köt nyakába háborut;

5 Nem szurkol, ha bizonyos utcán
Világos nappal menni kell,
Hegykén tekinthet jobbra-balra,
Találkozzék akárkivel;

Nem mondja, a midőn javában
10 Cseng a kocsmában a pohár:
„Barátim, megbocsássatok, de
Mennem kell, otthon munka vár”....

S a többi! — — szóval, mátul fogva
Takarékos fiú leszek,
15 Minden garast úgy megbecsülök,
Miként apám, a jó öreg.

Hejh, csakhogy én az efféléket
Mindig pénz fogytán fogadom;
S a mint pénzem jön: akkor ismét
20 Hegyen-völgyön lakodalom.

Pest, 1844. [jún. 17.—nov. 1.]

194. SZÜLŐIMHEZ

Hejh édes szülőimék,
Gazdagodjam meg csak!
Akkor, hiszem istenem,
Nem panaszkodnak.

- 5 Minden teljesülni fog,
A mit csak kívánnak;
Megelőzőm vágyait
Éd's apám s anyámnak.

- Lesz csinos ház, a miben
10 Megvonúlnak szépen;
Pince lesz a ház alatt,
Jó bor a pincében.

- Meghihatja éd's apám
Minden jó barátját;
15 Borozás közt lelköket
A jó kedvbe mártják.

- Szép kocsit csináltatok
Éd's anyám számára;
Nem kell, hogy a templomot
20 Gyalogosan járja.

Lesz arany szegélyzetű
Imádságos könyve,
Krisztus urunk képe lesz
Szépen metszve benne.

- 25 Pistinak meg majd veszek
Drága paripákat,
Rajtok jó Istók öcsém
Vásárookra járhat.

Végesvégül lesz nekem
30 Dúsgazdag könyvtárom;
Akkor majd a verseket
Nem pénzért csinálom.

Ingyen osztom azokat
Szét az újságokba;
35 Minden szerkesztő, tudom,
Szívesen fogadja.

S hogyha szép lyányt kaphatok:
— De magyar lelkűt ám! —
Éd's apám táncolni fog
40 Fia lakodalmán.

Igy élünk majd boldogan
A mulatságoknak,
Igy biz, édes szüleim....
Gazdagodjam meg csak!

Pest, 1844. [aug. második fele—szept. eleje]

195. TOMPA MIHÁLYHOZ

Hát, fiú olvastam azt a verset,
A mellyet te én hozzám csináltál
Valahol a bártfai forrásnál,
S mondhatom, hogy nagy örömet szerzett.

5 Sok szépet elmondtál e levélben,
(Ne véld, hogy hizelgéskép beszélem,)
De legjobban az gyönyörködtetett,
Hogy a bort, öcsém, te is szereted.

Ejh, be derék gyerek vagy te, Miska!
10 Mért nem ölelhetlek összevissza?....

Látszik: deák vagy és kálomista,
A ki a vizet nagy kínnal issza.

Ember a lelked is, atyámfia!
Imádkozzunk a bor istenéhez,
15 S hagyjuk a világot papolnia,
Hogy, ki a bort szereti, ez és ez.

Haszontalan világ ez a mai;
Egyáltalában nem tetszik nékem.
Jőjünk csak mi össze!.... fenn az égben
20 Örömkönnyeket sír Csokonai.

Egyébiránt ne gondold, barátom,
Hogy én valami vad fickó vagyok,
Mihelyest a bor színét meglátom;
Nem én! csak úgy csendesen vígadok.

25 S ha bizalmas ember van mellettem,
Mosolyogva a bús múlt időket
Elbeszélem, hogy mennyit szenvedtem,
Mint majd egyszer elbeszélem néked.

Hidd el, csodálkozni fogsz fölötte,
30 Hogy huszonnégy éves ember ennyi
Bajon magát keresztültörhette,
S nem bírta őt a baj sírba tenni.

Az igaz, most jobb az állapotom,
Bár a legjobbnak ezt sem mondhatom;
35 Hanem úgy csak állok, hogy ha véled
Találkoznám, megvendégnélek.

De miért is nem jössz egyszer hozzánk?
Majd meglátnád, milyen jól mulatnánk!
Messze vagy, de én baka koromban
40 Hetvenhétyszer annyit gyalogoltam.

Siess hát, mert ha sokáig késel,
Élted napjáig megemlegeted;
Én rontok hozzád, s akkor jaj neked:
Agyonszorítlak egy öleléssel!

Pest, 1844. [szept. 4—8.]

196. LÍLIOM PETI

Líliom Peti volt ám csak
A derék legény!
Alig akadt volna párja
A föld kerekén.

5 Emberül megült ő minden
Paripa hátán;
Le nem vetette volna a
Hétfejű sárkány.

A mennyi bor öt más embert
10 Döntött volna meg:
Annyi még jó formán meg se'
Kottyant Petinek.

S a hol vele elvágtatott
Gyors paripája,
15 Majd megveszett a falusi
Lyányság utána.

De nyakravalója lett a
Hóhér kötele....
Mért? azért, mert Angyal Bandi
20 Lelke bújt bele.

Pest, [1844. szept.]

197. PINTY ÚRFI

Én nem panaszlok sorsom ellen,
Mi ördögért panaszlanék?
Lehet-e kegyesebb irántam,
Mint a millyen kegyes, az ég?
5 Nekem jutott a nagy szerencse:
Pinty úrfit énekelni meg!
Pinty úrfi a maga nemében
Hat puszta falu környékében
A legpáratlanabb gyerek.

10 Pinty úrfinak fillére sincsen,
Tán a nagyapjának se' volt;
A mit telt erszéynek neveznek,
Távol van tőle, mint a hold.
Azért magát föl nem akasztja,
15 De még csak nem is kesereg.
Pinty úrfi a maga nemében
Hat puszta falu környékében
A legpáratlanabb gyerek.

Asztalt számára nem terítnek,
20 S ki hinné? éhen még se' vesz;
Ha enni kell, a vendéglőkbe
Bekullog ismerősihez,
S egy-egy falatka innen, onnan....
Böndőjét ekkép tölti meg.
25 Pinty úrfi a maga nemében
Hat puszta falu környékében
A legpáratlanabb gyerek.

Mikép teszen szert öltözetre?
Ez is igen eredeti:
30 Bál- és egyébre a ruhákat
Ugy kölcsön elkéregeti;
Csakhogy többé ezen ruhákat
Nem látják a jó emberek.

Pinty úrfi a maga nemében
35 Hat puszta falu környékében
A legpáratlanabb gyerek.

Hol a szállása? azt nem tudjuk;
De ő fennen dicsekszi el:
Milyen pompás szobái vannak!
40 És a mit ő mond, hinni kell.
Bár kávéházakban gyakorta
Olyan Pintyféle szendereg:
Pinty úrfi a maga nemében
Hat puszta falu környékében
45 A legpáratlanabb gyerek.

És ilyen ő tetőtől talpig,
Tökéletes képmása ez;
Magának és kedves honának
Roppant becsületet szerez.
50 Kiáltson föl hát minden ember:
Tartsák meg őt az istenek!
Pinty úrfi a maga nemében
Hat puszta falu környékében
A legpáratlanabb gyerek.

Pest, 1844. [szept.]

198. HA

Ha kalapomnak szőre volna,
És jobbra-balra nem konyulna:
Én volnék a derék legény!
Arslánnak is beilleném.

5 Ha már nem volna vagy két éve,
Hogy a mellényem meg van véve:
Én volnék a derék legény!
Arslánnak is beilleném.

Ha volna több, mint egy kabátom,
10 Mit hordanom kell télen, nyáron:
Én voltam a derék legény!
Arslánnak is beilleném.

Ha a nadrágom alja, térde
Nem volna olly nagyon megsértve:
15 Én volnék a derék legény!
Arslánnak is beilleném.

Ha a csizmámnak talpa, sarka
Nem kérdené, hogy hol a varga?
Én volnék a derék legény!
20 Arslánnak is beilleném.

Ha majd e ha, ha, ha, ha meg ha
Elpusztul tőlem a pokolba:
Én leszek a derék legény,
Mingyárt arslánnak illem én.

Pest, 1844. [szept.]

199. SZERELEM VÁNDORAI

Kél a hold, az éj lovagja,
Hold kíséretében,
Mint hűséges apród, a kis
Esti csillag mégyen.

5 Indulóban vagyok én is,
S nem megyek magamban;
Holddal esti csillag, vélem
Égő szerelem van.

Csak eredj, hold, csak eredj a
10 Barna éjszakához;
Megyek én is, megyek én is
Barna kis leányhoz.

Pest, 1844. [szept.]

200. HALÁLOM

A halál két neme áll előttem,
Nem tudom, hogy mellyiké leszek;
Nem tudom, pedig szeretném tudni:
Éhen vagy szomjan halok-e meg?

Pest, 1844. [szept.]

201. VERSEIM

A költészet fája életem,
Minden versem egy levelke rajta.
Fa, levél el fog hervadni majd,
A felejtés szele rá sohajt.

5 És mivelhogy elhervadni fog,
Ne is ápolgassam én e fát?
Más hasznót ha nem hajt: legalább,
A mig élek, hűs árnyékot ad.

Pest, 1844. [szept.]

202. DÁRIDÓ UTÁN

Ez volt aztán az éjszaka!
Bort többé soh'se lássak,
Ha életemben párja volt
Ennek az áldomásnak.

5 Egész mohácsi ütközet
Ment végbe ott közöttünk;
Igaz, hogy a török a bor,
És a magyar mi lettünk.

Hanem még az is igaz ám,
10 Hogy harcoltunk vitézül,
Kivált mikor már a király,
Az ész, kidőlt nyergébül.

A győzelmes poharakat
Dühhel nyakon ragadtuk,
15 S függtünk letéphetlenül,
Mint a pióca, rajtuk.

Ha olly hosszú lesz életünk,
Mint kortyaink valának,
Megérjük boldogabb korát
20 A bús magyar hazának.

Pest, 1844. [szept. 24. körül]

203. ÉJSZAKÁIM

Még ugy csak megjárja, ha az ég
Fellegetlen, holdas, tisztakék.
Ablakomra rá könyökölök,
Hosszu szárból sűrűn füstölök,
5 S elmerengek majdnem reggelig....
Nekem ebben nagy kedvem telik.
De mikor hold, csillag nem ragyog,
Akkor én végkép oda vagyok.
A tyukokkal el nem alhatom,
10 Hát galléron csíp az unalom,
S összenyaggat irgalmatlanúl....
Az időm fut, mint a sánta nyúl.
Véghetetlen kínom közepett

Mit tehetnék ekkor egyebet?
15 A tintába mártom tollamat,
Vagy is: megpendítem lantomat,
S kong belőle olly szeráfi dal,
Hogy, ki hallja, rögtön szörnyet hal.
Én azonban folytatom dalom,
20 Míg az álom és az únalom
Egymással fölöttem hajba kap,
S csakugyan az első markosabb. —

Máskép mulnak éjeim bezeg,
Majd ha feleségre szert teszek.

Pest, 1844. [szept. 8. és 29. között]

204. SZEMFÁJÁSOMKOR

Teremtő isten! szemeimre
A vakságot tán csak nem küldöd?
Mi lesz belőlem, hogyha többé
Nem láthatok lyányt s pipafüstöt!

Pest, 1844. [szept. 29. után]

205. A NAPHOZ

Panaszom van kelmed ellen,
Hallja kelmed, nap uram!
Mi dolog az, sugarával
Bánni ollyan fukaran?

5 Elballag kelmed fölöttem
Minden istenadta nap,
Kis szobám kelmedtől még is
Egy sziporka fényt se' kap.

Olly sötét van benne, mint a....
10 Majd kimondtam, hogy mibe';
Legyen egy kis embersége,
S nézzen kelmed néha be.

Hiszen azt, hogy versírás a
Mesterségem, tudja tán,
15 Azt is tudja, illy esetben
Nem lehet pompás szobám;

Hogy ne tudná, 'sz' hajdanában
Kelmed szinte lantot vert,
Még mikor le nem rudalták
20 Az Olympról Jupitert.

Szánjon meg tehát kegyelmed,
Kedves collega uram,
S mátul fogva sugarával
Ne bánják olly fukaran.

Pest, 1844. [szept. 29. után—okt.]

206. A NAP HÁZASÉLETE

A nap házas legény,
Tudjátok?
Hanem szegény
Fején
5 Ez épen a nagy átok,
Mert a papucskormány terhét nyögi;
Rosz felesége annyi bút szerez neki.
Természetes hát, hogy a jó öreg
A bort nem veti meg,
10 A bort, melly minden bajnak orvoslója,
A bort, melly a szívből a bút kiszórja.
De otthonn inni nem merészel,
Mert ekkor kész a pör a feleséggel.

- Azonban tud magán segíteni.
15 Midőn az égen a szokott utat teszi:
Csak arra vár,
Hogy fellegekbe öltözzék a láthatár.
Ekkor nem félve,
Hogy őt meglátja felesége,
20 Bebaktat egy közeleső
Kocsmába,
S iszik, mint a kefekötő,
Bujába'! — —
Ha jön az est,
25 S a felleg oszlani kezd,
Látjátok őtet, a mint mámorosan
Piros pofával az égről lezuhan.

Pest, 1844. [szept. 29. és nov. 15. között]

207. MI LELT?

- Nem tudom, mi lelt ma engem?
Jó kedvemben nincs határ;
Danolhatnék, füttyölhetnék,
Egyikhez sem értek bár.
- 5 Összeverem a bokámat,
Noha nem szól muzsika;
A szobám világos, ámbár
Nap nem süt belé soha.
- Még a füst is rózsaszínű,
10 Mellyet rosz cserép pipám
Legroszabb kapadohányból
Küld keresztül a szobán.
- A szívem ver, mintha benne
Háborogna szerelem;

15 Pedig egy leány sem váltott
Csak egy jó szót is velem.

S annál megfoghatlanabb ez,
Mert zsebemnek zord egén
Pénzfogyatkozásnak éje
20 Úl sötéten, feketén.

Szóval: a világ előttem
Egy szép tulipán-bokor....
Kár, hogy addig lesz csak az, míg
Kimegy fejemből a bor!

Pest, 1844. [szept. 29. után—okt.]

208. FURFANGOS BORIVÓ

Megiszom én a bort, mert szeretem,
De néha megy belém nagy nehezen;
Azonban rajtam nem fog ki soha,
Minden dolognak van oka-foka.

5 „A kancsó zsarnokszív” — azt gondolom —
„Ki kell belőle a vért ontanom!”
S e gondolatra kancsóm kiürül,
Készítették bár feneketlenül.

Pest, 1844. [szept.—okt.]

209. IGYUNK!

A kinek nincs szeretője,
Bort igyék,
S hinni fogja, hogy minden lyány
Érte ég.

5 És igyék bort az, a kinek
Pénze nincs,
S övé lesz a világon
Minden kincs.

És igyék bort az, a kinek
10 Búja van,
S a bú tőle nyakrafőre
Elrohan.

Sem szeretőm, sem pénzem, csak
Bánatom;
15 Másnál háromszorta többet
Ihatom.

Pest, 1844. [szept. vége—okt. első fele]

210. HOZZÁ

Szent borzalommal nyujtom im feléd
Nem földi kéjtől reszkető kezem,
S enyém vagy-e? valóban az enyém?
Nem álmodom-e? félve kérdezem.

5 O nem, nem álom! hallom hangjaid,
Az andalító édes hangokat,
És arcaidnak látom láljomát,
És itt pihensz, hol hév szivem dagad.

Mennyit nem küzde a balsors velem,
10 Mig valahára még is engedett,
Mig a dicső percet megérhetém,
Hol sajátomnak mondlak tégedet.

Sajátom vagy! s e boldogságomat
Kinek, vajon kinek köszönhetem?

- 15 Isten megáldja kedves verseim!
Ők, ők szereztek meg téged nekem.
- Engedd, hogy még egyszer nézzek reád,
S szorítsanak szívemhez e kezek!
És most.... és most.... jer a zsebembe, pénz,
20 S menjünk, először is csizmát veszek.

Pest, 1844. [okt.]

211. SOVÁNY ŐSZ

- Megköszönöm az ilyen őszt,
Alázatosan köszönöm!
Egész világ örül, vigad,
Csak én nekem nincs örömöm.
- 5 Iszik boldog, boldogtalan,
Szüret van úton, útfelen,
És én isten kegyelmiből
A száraz kortyokat nyelem.
- Búsan Budára kullogok,
10 Megállok a vár tetején;
Nagyszálnak borszülő hegye
Távolból kékellik felém.
Nagyszálnak borszülő hegye
Sok jó napot szerzett nekem;
- 15 Hanem mi haszna? hogyha most
A száraz kortyokat nyelem.
- Mint holmi falusi biró,
Leteszem a két könyököm,
Remélve, hogy tán valahogy
20 Majd búmat versben kinyögöm.

Hiába minden fejtörés!
Nem boldogúl a vers velem,
Hogy is verselhetnék? midőn
A száraz kortyokat nyelem.

- 25 Nagy bosszusan, nagy álmosan
Az ágyba vágom magamat,
S hejh a szüret! ezt mormogom
Fülig a takaró alatt.
És a szüretről álmodom
30 S a borról minden éjjelen;
Másnap megint, mint azelőtt,
A száraz kortyokat nyelem.

- Csak menne már el a szüret,
Csak menne a pokolba már!
35 Hozná meg isten a telet,
Hideg házban huzzam ki bár.
Vagy meglövöm magam, vagy a
Duna leszen fekvő helyem,
Ha a jövő szüretkor is
40 A száraz kortyokat nyelem.

Buda, 1844. [okt. első fele]

212. A LEÁNYKÁKHOZ

Ne haragudjatok rám,
Leánykák, lelkeim!
Hogy olly sokszor beszélnek
A borról verseim.

- 5 Ti nem gondolhatjátok,
Milly bús az életem,
Hogy gyakran a keservek
Keservét szenvedem.

Mig olvassátok tőlem
10 A tréfás dalokat,
Nem sejtitek, hogy néha
Szivem majd megszakad.

S lássátok, szépeim! ha
A bú nekem rohan,
15 Mint felbőszült oroszlán,
Emésztőszilajan;

Ha a világ előttem
Éjjé sötétedik,
S a sötétséges éjben
20 Vihar kerekedik,

És a vihar szivemben
Dúl irgalmatlanúl:
Csak a bor, a mitől ez
Ismét lecsillapúl.

25 Lecsillapúl lassanként,
Elzúg a fergeteg,
S én újolah vidám, kék
Eget szemlélhetek;

S a fölvidámult égen
30 A régi fényben jár
A jó kedv holdja, a szép
Örömcillagsugár.

Illy jótevő orvosság
A szőlőnedv nekem;
35 Nem egyszer menté meg már
Megúnt, bús életem.

Mert gyakran voltam úgy, hogy
Csak még egy pillanat....

S most pókháló fődözné
40 Versíró tollamat,

Mig én magam fekünném
A sírban hidegen,
S a föld hideg porával
Vegyülne tetemem — —

45 Ne haragudjatok hát,
Leánykák, lelkeim!
Hogy oly sokszor beszélnek
A borról verseim.

Pest, 1844. [okt.]

213. LEGENDA

„Megint panasz, de már megint panasz!
És a kire szól, mindig csak pap az.
S tart a panasz estétől hajnalig;
Az ember még csak nem is alhatik.”
5 Így szólt az úristen nagy bosszusan,
„Már megtekintem, ott alant mi van?”
S leszállt az ágyról, gyertyát gyujtatott,
Felöltözék, és utra kelt legott.
Midőn elérte volna a kaput,
10 Szent Péter, mint a bunda, úgy aludt;
Mert tennap egy uj vendég érkezék,
S illy alkalommal lakmát tart az ég,
Mivelhogy mostan úgy áll a világ,
Hogy új lakó a mennyben ritkaság.
15 Illyenkor aztán Péter bácsinak
Kezében a kancsók jól forganak.
— „Keljen föl kend már, Péter, hallja kend!”
Mondá az isten, a hogy oda ment,
S hosszan cibálta üstökét, fülét:
20 „Kelj föl, hogy a mennykő üssön beléd!”

Fölbredt végre, s nyitja a kaput,
 S az úr egy hulló csillagon lefut.
 A földre épen ott ereszkedett,
 A honnan a panaszkodás eredt.
 25 Egy ifju ember mondta a panaszt;
 Az isten ekkép szólítá meg azt,
 S megszólítása hangzott nyájasan:
 „Beszélj, mondd el, mi a bajod, fiam?”
 „Hejh, jó atyám, nagy, nagy az én bajom!
 30 Kapaszkodjék csak föl ez ablakon;
 Kit ott benn a pap karján látni fog,
 E menyecskének férje én vagyok.”
 Az isten halkán fölkapaszzkodott,
 S nagy istentelenséget láthatott,
 35 Mert a mint aztán leereszkedék,
 Igen furcsán csóválta meg fejét,
 S ilyen szavakkal tört ki sóhaja:
 „Biz ez fiam, kuruc história!
 Segítnék rajtad édes örömet,
 40 Hanem már késő, minden megesett; –
 De azt vigasztalásul mondhatom,
 Hogy e papot pokolba juttatom....
 Bár eddig is már a pokol fele,
 Sőt több felénél pappal van tele.”

Pest, [1844. okt. 19—20.]

214. CSOKONAI

Egy kálomista pap s Csokonai
 Egymásnak voltak jó barátai.
 Kilődül egyszer Debrecenből
 S a jó barát előtt megáll,
 5 S: ihatnám, pajtás! így kiált föl
 Csokonai Vitéz Mihály.

„No ha ihatnál, hát majd ihatol,
Akad még bor számodra valahol,
Ha máshol nem, tehát pincében;
10 Ottan nem egy hordó bor áll,”
Szólott a pap, s leballag véle
Csokonai Vitéz Mihály.

„Ihol ni, uccu!” fölkiált a pap,
A mint egy hordóból dugaszt kikap;
15 „Szaladj csapért! ott fönn felejtém;
Szaladj, öcsém, de meg ne állj!”
És fölrohan ló halálában
Csokonai Vitéz Mihály.

A likra tette tenyerét a pap;
20 Csak vár, csak vár, hogy jön talán a csap,
S a csap nem jött, és a pap morgott:
„De mi az ördögöt csinál,
Hol a pokolba marad az a
Csokonai Vitéz Mihály?”

25 Tovább nem győzte várni a csapat,
Ott hagyta a hordót, (a bor kifolyt,
Fölmén a pincéből a házba,
De ott fönn senkit nem talál.
Csak késő este érkezett meg
30 Csokonai Vitéz Mihály.

Hát a dologban ez volt az egész:
Kereste ott fönn a csapat Vitéz,
Zeget-zugot kikutat érte,
De csak nem jön rá, hogy hol áll?
35 És így csapért szomszédba mégyen
Csokonai Vitéz Mihály.

A szomszédban valami lakzi volt.
Elébe hoztak ételt és italt;
És ím az étel és bor mellett

- 40 És a zenének hanginál
Csapot, papot, mindent felejtett
Csokonai Vitéz Mihály.

Pest, 1844. [okt.—nov.]

215. SZINÉSZDAL

- Minden művészetek
Fején a korona
A mi művészetünk.
Ellen ki mondana?
5 Mi szép, mi szép, mi szép
A mi föladatunk!
Legyünk büszkék reá,
Hogy színészek vagyunk.
- Csak árny, a mit teremt
10 A költőképzelet;
Mi adjuk meg neki
A lelket, életet.
Mi szép, mi szép, mi szép
A mi föladatunk!
15 Legyünk büszkék reá,
Hogy színészek vagyunk.

- Miénk a hatalom
Az embersziv felett:
Idézni egyaránt
20 Mosolyt vagy könnyeket.
Mi szép, mi szép, mi szép
A mi föladatunk!
Legyünk büszkék reá,
Hogy színészek vagyunk.

25 Apostolok vagyunk
Az erkölcs mezején,
Apostoli szavunk
Téged kiált: erény!
Mi szép, mi szép, mi szép
30 A mi föladatunk!
Legyünk büszkék reá,
Hogy színészek vagyunk.

De a mit szinpadon
A népnek hirdetünk,
35 Ne hazudtolja meg
A cselekedetünk.
Ha meg nem tesszük azt,
A mi föladatunk:
Akkor gyalázat ránk,
40 Színészek nem vagyunk!

Pest, 1844. [okt. — nov.]

216. LEVÉL EGY SZINÉSZ BARÁTOMHOZ

Jut még eszedbe a fiú? kivel
Együtt cepelted a vándorbotot,
Melly koldusbotnak is beillenék,
Midőn a sorsnak fényes kedve nincs;
5 És ez nem épen olyan ritkaság
Színészre nézve, mint boldogtalan
Magyar hazánkban a hű honfigond. —
Lásd, én reátok még emlékezem,
És elfeledni nem fogom soha
10 A jót s rosztat, melly ott közöttetek
Mult napjaimnak osztályrésze volt.
Előttem áll a délután, midőn
A színészetbe béavattatám.
Barangolék föl és le céltalan
15 A nagy hazának minden tájain.

- Tarisznyámban, mit hátamon vivék,
Nem mondhatom, hogy nagy volt a teher,
De a nyomor, mint ólom, megnyomott.
Könnyíte rajt a víg könnyelműség,
- 20 Melly útaimban hű társam vala.
Ekkép juték egy nyári délután
Egy kis városba; fáradt lábaim
A fogadóban megpihentenek. —
Vendégszobája egyik oldalán
- 25 Helyet szerényen színpad foglala.
Mire való is már a fényüzés?....
Azon tünődtem épen: kérjek-e
Ebédet vagy se? hát ha majd sovány
Zsebem bicskája szépen bentörik?
- 30 Az ajtót ekkor megnyitá egy ur;
Volt bennem annyi emberismeret,
Rá foghatnom, hogy nem más, mint színész.
Fején kalapja nagybecsű vala,
Mert Elizéus prófétával az
- 35 Rokonságban volt.... tudnillik: kopasz.
Kabátja új, a nadrág régi rongy,
És lábát csizma helytt cipő födé,
Alkalmasint a mellyben szerepelt.
„Thalia papja?” kérdém. — „Az vagyok;
40 Talán ön is?” — „Még eddig nem.” — „Tehát
Jövőben? fölség....” — „Azt sem mondhatom”,
Vágtam szavába; ámde ő rohant,
S vezette gyorsan az igazgatót.
Fehér köpenyben az igazgató
- 45 Jött idvezelni engem nyájasan:
„Isten hozá önt, tisztelt honfitárs!
Lesz hát szerencsénk önhöz, édes ur?
Imádja úgy-e a művészetet?
Ah, jó barátom, isteni is az!
- 50 S önnek szeméből olvasom ki, hogy
Színészetünknek egykor hőse lesz,
És kürtölendik bámult nagy nevét
A két hazának minden ajkai....

Ebédelt már ön? itt az ételek
 55 Fölötte drágák, s a mi több: roszak.
 Az ispán urtól özcombot kapánk,
 A káposztából is van maradék —
 Ha meghívásom nem méltóztatik
 Elútasítani: jó ebédje lesz.”
 60 Így ostromolt a jó igazgató,
 Forgatva nyelve könnyü kerekét.
 Én nem rosz kedvvel engedék neki.
 Menék ebédre, és ebéd után
 Beiktatának innepélyesen
 65 A társaságba — nem kutatva: mi
 Valék, deák-e vagy csizmadia?
 Másnap fölléptem a Peleskei
 Notáriusban. Hősleg működém
 Három szerepben, minthogy összesen
 70 A társaságnak csak hat tagja volt. —
 Egy ideig csak elvalék velök;
 Faluzgatánk jó s bal szerencse közt.
 De a barátság végre megszakadt,
 Mert én utáltam a nyegléskedést,
 75 A sok „utószor”-t, a görögtüzet,
 S tudj’ a manó, milly csábitásokat.
 A társaság is végre szétoszolt
 Egymást érő bel- s külviszály miatt;
 S én ujra jártam széles e hazát,
 80 Mignem keblébe vett más társaság.
 Mit ottan, itt is azt tapasztalám,
 S tapasztalásom nem volt olytatén,
 Melly kedvre hozta volna lelkemet.
 Kenyért keresni színészek leszünk,
 85 Nem a művészet szent szerelmiből,
 S haladni nincsen semmi ösztönünk.
 „Pártolj, közönség, és majd haladunk,”
 Mond a színész; és az meg így felel:
 „Haladjatok, majd aztán pártolunk;”
 90 És végre mind a kettő elmarad.
 Nem is hiszem, hogy a színészetet

Becsülni fogják, míg ez befogad
Minden bitangot, gaz sehonnait,
Kik a világnak söpredékei,
95 S itten keresnek biztos menhelyet.
Barátom, ez fájtnék nekem s neked,
Ez keseríte minket annyira.
Az isten adja, hogy minél előbb
Akképen álljon színművészetünk,
100 A mint valóban kéne állnia.

Pest, 1844. [okt.—nov.]

217. A TINTÁS-ÜVEG

Vándorszínész korában Megyeri
(Van-e, ki e nevet nem ismeri?)
Körmölgeté, mint más, a színlapot.
Kapott
5 Ezért
Egyszer vagy öt forintnyi bért,
A mint mondom, vagy öt forintnyi bért.

Először is hát tintáért megyen,
Ha ismét írni kell, hogy majd legyen.
10 A tintásüveget pedig hová
Dugá?
Bele
Kabátja hátsó zsebibe,
A mint mondom, kabátja zsebibe.

15 S hogy pénzre tett szert, lett Megyeri vig,
S haza felé menvén, ugrádozik.
Hiába inti őt Szentpéteri:
„Kari,
Vigyázz!
20 Kedved majd követendi gyász,
A mint mondom, majd követendi gyász.”

Ugy lett. A sok ugrádozás alatt
Kifolyt a tinta; foltja megmaradt.
Megyeri elbusúl — kedvét szegi

25 Neki
A folt,
Mivel csak egy kabátja volt,
A mint mondom, csak egy kabátja volt.

30 Mi több: kabátja épen sárga volt,
És így annál jobban látszott a folt.
„Eldobnám — szólt — de mással nem bírok;”
Ez ok
Miatt
Hordá, míg széjjel nem szakadt,
35 A mint mondom, míg széjjel nem szakadt.

Pest, 1844. [okt.—nov.]

218. VOLNÉK BÁR....

Volnék bár sivatag bús szigete
A tenger közepének,
Hová ember, madár nem lépne be —
Csak tégedet ne ismernélek.

5 Volnék megdermedt jégsziklája bár
A messze föld végének,
Mit nem melenget lanyha napsugár —
Csak tégedet ne ismernélek.

Volnék bár a földöv homokja, hol
10 A nyári nap tüzének
Örök sugára égető pokol —
Csak tégedet ne ismernélek.

Volnék bár hallgató éjféleken
Átokvert kósza lélek,

15 Ki még koporsajában sem pihen —
Csak tégedet ne ismernélek.

Nem volna mérve olly nagy terhe rám
A kínnak, szenvedésnek,
Létem keresztjét jobban hordanám —
20 Csak tégedet ne ismernélek.

S még is, még is.... nem volna életem,
Az örök idvességnek
Magas helye sem tetszenék nekem,
Ha tégedet nem ismernélek.

Pest, 1844. [okt. vége—nov. eleje]

219. SZIVEM, TE ÁRVA RABMADÁR!

Szivem, te árva rabmadár!
Kit szűk, szoros kalitka zár,
Légy csendesebben odabenn,
Ne hánykolódjál olly igen;
5 Ugy meg találod sérteni
Magad, hogy vér fog ömleni....

Vagy üsd meg magadat tehát,
Jöjön halálos seb reád;
Véreddel majd megírhatom
10 Szerelmem és hattyúdalom.

Pest, 1844. [okt. vége—nov. eleje]

220. AZ ÉN SZERELMEM....

Az én szerelmem nem a csalógány,
Kit fölkelte a hajnalszürkület,
Hogy édes ének szóljon ajakán
A nap csókjától rózsás föld felett.

5 Az én szerelmem nem kies liget,
Hol csendes tóban hatyúk ringanak,
Fehér nyakok mig bókot integet
A vízbe néző hold sugárinak.

Az én szerelmem nem nyugalmas ház,
10 Mit kert gyanánt körül a béke vett,
Hol a boldogság anyaként tanyáz,
S tündér leányt szűl: a szép örömet.

Az én szerelmem rengeteg vadon;
A féltés benne, mint haramja áll,
15 Kezében tör: kétségbesés vagyon,
Minden dőfése százszoros halál.

Pest, 1844. [okt. vége—nov. eleje]

221. SZEMEK, MINDENHATÓ SZEMEK!

Szemek, mindenható szemek!
Ne nézzetek, ne nézzetek
Reám oly hidegen, oly hidegen;
Megöltök, ez halál nekem,
5 Halál nekem!

Vagy, oh mindenható szemek!
Csak öljetek meg, öljetek,
Aztán mosolygjatok, mosolygjatok,
S én újlag föltámadok,
10 Föltámadok!

Pest, 1844. [okt. vége—nov. eleje]

222. SZERELMEM ZÚGÓ TENGER...

Szerelmem zúgó tenger,
De most zugása nem ver
Órjasi hánykodás közt földet és eget;
Elszenderült, miképen
5 A gyermek bölcsejében,
Ha hosszan jajgatott és hosszan könnyezett.

A síma habtükröben
Evez föl és le lelkem
Szelíd merengésnek hintázó csónakán;
10 Partjáról a jövőnek
Csattog felém lágy ének....
Te énekelsz, remény, te kedves csalogány!

Pest, 1844. [nov. első fele]

223. ÉLET, HALÁL! NEKEM MÁR MINDEGY

Élet, halál.... nekem már mindegy!
Ez a kétség irtóztató;
Így nem mehet tovább, a mint megy,
És, „a ki mer, nyer” példaszó.

5 Hozzá megyek, hozzá kell mennem,
Előtte szívem fölnyitom,
Hadd lássa meg, mi kín van bennem,
S hogy azt mind érte hordozom.

S ha szenvedésem látni fogja,
10 S a halvány színt, mellyben vagyok;
Talán meglágyul indulatja,
Talán majd szánakozni fog.

És hátha könyvéből szemének
E drága sort olvashatom:

15 Hisz én már téged rég kísérlek,
Van érted titkos bánatom.

És hátha csókja szent kulcsával
Nyitand számomra majd eget....
Vagy, mint örültet, szolgál által
20 Szobájából majd kilöket.

Pest, 1844. [nov. közepe]

224. BATTHYÁNYI ÉS KÁROLYI GRÓFNÉK

Nekem nincs semmim, semmim e hazában,
De én egészen az övé vagyok;
Bánat- s örömkönny forr szememben, a mint
Sötétül napja, avvagy fölragyog.

5 Örömkönyűim, oh ti gyér vendégek
Mi nálunk a hú honfiszem felett,
Ha föl nem törtök most a telt kebelből,
Édes terhétől szívem megreped.

— Láttatok-e a két tündérvirágot,
10 Borús hazánknak két sarkcsillagát?
Evezhetsz bátran, nemzetem hajója,
Nem veszthet az célt, a ki illyet lát.

Én láttam, láttam!.... megmutatta őket
Szent vágyaimnak a szövétnekfény;
15 Hanem mi volt e fény a lánghoz képest,
Melly akkor égett keblemm belsején!

Ott álltak ők, mint égi jelenések.
Szokatlan köztünk illyen látomány....
Hahogy sokáig néztem volna őket,
20 Szemfényemet vesztettem volna tán.

S hallottam édes ajkaik zenéjét,
Hallottam őket halkán mondani,
Mit tetteik rég fennszóval beszélnek,
Hogy ők a honnak hű leányai.

- 25 Miért nem voltam a lég ajkaiknál?
Hogy vittem volna szét e hangokat,
Mint napvilágot, mindenegy magyarhoz,
Kit éj környékez honfibú miatt.

- Ragyogjatok ti ébredő hazámban
30 Hajnalsugárral, testvércsillagok!
Sugáritokra, Memnon szobraképen,
A nemzetáldás zengedezni fog.

Pest, 1844. [nov. 16. és 22. között]

225. A BORHOZ

Oh bor! te voltál eddig egy barátom;
De látom,
Hogy már kihalt tüzed, melly értem ége,
S frigyünknek vége, vége.

- 5 Ha eddig hozzád folyamodtam
Bús állapotban,
Keresztelő lett... a búbánatot
Vidámsággá kereszteléd.
Mért járulok hiába most eléd?
10 Varázserődöt mért nem mutatod?

- Fejem nehéz,
És reszket már e kéz,
Melly a teli
Pohárt ajkamhoz emeli;
15 Ezt befolyásod eszközölte,
De nem hatál be a kebelbe:

A lélek ép,
Nem részegülhet semmifélekép.
A multnak fekete
20 Emlékzete
— Mint Dejaníraköntös — rajta van
Letéphetetlenül, minduntalan.

Oh bor!
Ki annyiszor
25 Voltál bajomnak orvossága,
Légy most is az, bár utójára:
Feledtesd el velem a gúnymosolyt,
Melly lángszerelmem jégjutalma volt!

Pest, 1844. [nov. második fele]

226. V. FERDINÁNDHOZ

Igaz-e, királyom,
A mit mondogatnak?
Nálad híre sincs a
Szabad akaratnak.

5 Megtennél te mindent
A magyar javára;
Csakhogy titkos önkény
Korlátokba zára.

S nem csak közdolgokban
10 Vagy te korlátozva;
E gyalázatos kény
Elhat ten lakodba.

A mi örömednek
Volna kútforrása,
15 Elzárják előled,
Hogy szemed se lássa.

És kinek, kinek vagy
Illyen szolgarabja?
Szolgádnak, királyom,
20 Ki sajátod lopja! —

Ha ez így van: sorsod
Szivemből sajnálom....
Ugy nézz a szemembe,
Jó öreg királyom.

[Pest, 1844. nov. második fele]

227. JÁNOS VITÉZ

I.

Tüzesen süt le a nyári nap sugára
Az ég tetejéről a juhászbojtárra.
Fölösleges dolog, sütnie olly nagyon,
A juhásznak úgy is nagy melege nagyon.

5 Szerelem tüze ég fiatal szivében,
Ugy legelteti a nyájt a faluvéken.
Faluvéken nyája míg szerte legelész,
Ő addig subáján a fűben heverész.

Tenger virág nyílik tarkán körülötte,
10 De ő a virágra szemét nem vetette;
Egy kőhajtásnyira foly tőle a patak,
Bámuló szemei oda tapadtanak.

De nem ám a patak csillámló habjára,
Hanem a patakban egy szőke kis lányra,
15 A szőke kis lánynak karcsu termetére,
Szép hosszú hajára, gömbölyű keblére.

Kis leány szoknyája térdig föl van hajtva,
Mivelhogy ruhákat mos a fris patakba’;
Kilátszik a vízből két szép térdecskéje
20 Kukorica Jancsi gyönyörűségére.

Mert a pázsit fölött heverésző juhász
Kukorica Jancsi, ki is lehetne más?
Ki pedig a vízben a ruhát tisztázza,
Iluska az, Jancsi szívének gyöngyháza.

25 „Szivemnek gyöngyháza, lelkem Iluskája!”
Kukorica Jancsi így szólott hozzája,
„Pillants ide, hiszen ezen a világon
Csak te vagy én nekem minden multságom.

30 Vesd reám sugarát kökényszemeidnek,
Gyere ki a vízből, hadd öleljelek meg;
Gyere ki a partra csak egy pillanatra,
Rá csókolom lelkem piros ajakadra!”

„Tudod, Jancsi szivem, örömet kimennék,
Ha a mosással olly igen nem sietnék;
35 Sietek, mert másképp velem roszul bánnak,
Mostoha gyermeke vagyok én anyámnak.”

Ezeket mondotta szőke szép Iluska,
S a ruhákat egyre nagy serényen mosta.
De a juhászbojtár fölkel subájáról,
40 Közelebb megy hozzá, s csalogatva így szól:

„Gyere ki, galambom! gyere ki, gerlicém!
A csókot, ölelést mingyárt elvégzem én;
Aztán a mostohád sincs itt a közelben,
Ne hagyj, hogy szeretőd halálra epedjen.”

- 45 Kicsalta a leányt édes beszédével,
Átfogta derekát mind a két kezével,
Megcsókolta száját nem egyszer sem százszor,
Ki mindeneket tud: az tudja csak, hányszor.

II.

- Az idő akközben haladott sietve,
50 A patak habjain piroslott az este.
Dúlt, fúlt Iluskának gonosz mostohája:
Hol marad, hol lehet olly soká leánya?

- A rosz vén mostoha ekkép gondolkodott;
Kövezték ezek a szók a gondolatot:
55 (S nem mondhatni, hogy jó kedvvel ejtette ki,)
„Megnézem, mit csinál? ha henyél: jaj neki!”

- Jaj neked, Iluska, szegény árva kis lány!
Hátad mögött van már a dühös boszorkány;
Nagy szája megnyílik, tüdeje kitágul,
60 S illy módon riaszt föl szerelem álmából:

„Becstelen teremtés! gyalázatos pára!
Íllyet mersz te tenni világnak csúfjára?
Lopod a napot, és istentelenkedel....
Nézze meg az ember.... hogy tüstént vigyen el —”

- 65 „Hanem most már elég, hallja-e kend, anyjuk?
Fogja be a száját, vagy majd betapasztjuk,
Ugy merje kend Ilust egy szóval bántani,
Hogy kihullanak még meglevő fogai.”

- Reszkető kedvese védelmezésére
70 Ekkép fakadt ki a nyáj bátor őrzője;
Azután haragos szemmel fenyegetve
Az elmondottakhoz e szavakat tette:

„Ha nem akarja, hogy felgyujtsam a házát,
Meg ne illesse kend ezt a szegény árvát.
75 Úgy is töri magát, dolgozik eleget,
És még sem kap száraz kenyéرنél egyebet.

Most eredj, Iluskám. Megvan még a nyelved,
Hogy elpanaszold, ha rosztúl bánik veled. —
S kend ne akadjon fönn azon, mit más csinál,
80 Hisz kend sem volt jobb a deákné vásznánál.”

Kukorica Jancsi fölkapta subáját,
S sebes lépésekkel ment keresni nyáját,
Nagy megszeppenéssel most vette csak észre,
Hogy imitt-amott van egy kettő belőle.

III.

85 A nap akkor már a földet érintette,
Mikor Jancsi a nyájt félig összeszedte;
Nem tudja, hol lehet annak másik fele?
Tolvaj-e vagy farkas, a mi elment vele?

Akárhova lett az, csakhogy már oda van;
90 Búsulás, keresés, minden haszontalan.
Most hát mihez fogjon? neki szánva magát,
Haza felé hajtja a megmaradt farkát.

„Majd lesz neked, Jancsi.... no hiszen lesz neked!”
Szomorún kullogva gondolta ezeket,
95 „Gazd’ uramnak úgy is roszt a csillagzatja,
Hát még.... de legyen meg isten akaratja.”

Ezt gondolta, többet nem is gondolhatott;
Mert ekkor a nyájjal elérte a kaput.
Kapu előtt állt az indulatos gazda
100 Szokás szerint a nyájt olvasni akarta.

„Soh'se olvassa biz azt kelmed, gazd' uram!
Mi tagadás benne? igen nagy híja van;
Szánom, bánom, de már nem tehetek róla,“
Kukorica Jancsi e szavakat szólta.

- 105 Gazdája meg ezt a feleletet adta,
S megkapta bajsztát, és egyet pödrött rajta:
„Ne bolondozz, Jancsi, a tréfát nem értem;
A míg jól van dolgod, föl ne gerjeszd mérgem.”

- Kisült, hogy koránsem tréfaság a beszéd,
110 Jancsi gazdájának majd elvette eszét;
Jancsi gazdája bög, mint a ki megbőszült:
„Vasvillát, vasvillát!....hadd szúrjam keresztül!

- Jaj, zsvány! jaj, az akasztani való!
Hogy ássa ki mind a két szemét a holló!....
115 Ezért tartottalak? ezért etettelek?
Soha se kerüld ki a hóhérkötelet.

- Elpusztulj előlem, többé ne lássalak!”
Jancsi gazdájából így dőltek a szavak;
Fölkapott hirtelen egy petrencés rudat,
120 A petrencés ruddal Jancsi után szaladt.

Kukorica Jancsi elfutott előle,
De koránsem azért, mintha talán félne,
Markos gyerek volt ő, husz legényen kitett,
Noha nem érte meg még huszszor a telet.

- 125 Csak azért futott, mert világosan látta,
Hogy méltán haragszik olly nagyon gazdája;
S ha ütlegre kerül a dolog, azt verje,
Ki félig apja volt, ki őt fölnevelte?

Futott, míg a szuszából gazdája kifogyott;
130 Azután ballagott, megállt, meg ballagott
Jobbra is balra is; s mind evvel mit akar?
Nem tudta, mert nagy volt fejében a zavar.

IV.

Mikorra a patak vize tükörré lett,
Mellybe ezer csillag ragyogása nézett:
135 Jancsi Iluskáék kertje alatt vala;
Maga sem tudta, hogy mikép jutott oda.

Megállt, elővette kedves furulyáját,
Kezdte rajta fújni legbúsabb nótáját;
A harmat, melly ekkor ellepett fűt, bokort,
140 Tán a szánakozó csillag könnye volt.

Iluska már alutt. A pitvar eleje
Volt nyár idejében rendes fekvőhelye.
Fekvőhelyéről a jól ismert nótára
Fölkelt, lesietett Jancsi látására.

145 Jancsinak látása nem esett kedvére,
Mert megijedt tőle, s illy szót csalt nyelvére:
„Jancsi lelkem, mi lelt? mért vagy olly halovány,
Mint az elfogyó hold bús őszi éjszakán?”

„Hejh, Iluskám! hogy ne volnék én halovány,
150 Mikor szép orcádat utószor látom tán....”
„Jancsikám, látásod ugy is megrémített;
Hagyd el az istenért az ilyen beszédet!”

„Utószor látlak én, szivem szép tavasza!
Utószor szólt itten furulyám panasza;
155 Utószor öllelek, utószor csókollak,
Örökre elmegyek, örökre itt hagylak!”

Most a boldogtalan mindent elbeszéle,
Rá borúlt zokogó kedvese keblére,
Rá borúlt, ölelte, de képpel elfordult:
160 Ne lássa a leány, hogy könnye kicsordult.

„Most hát, szép Iluskám! most hát, édes rózsám!
Az isten áldjon meg, gondolj néha reám.
Ha látsz száraz kórót szélvészttől kergetve,
Bujdosó szeretőd jusson majd eszedbe.”

165 „Most hát, Jancsi lelkem, eredj, ha menned kell!
A jó isten legyen minden lépéseddel.
Ha látsz tört virágot utközépre vetve,
Hervadó szeretőd jusson majd eszedbe.”

Elváltak egymástól, mint ágtól a levél;
170 Mindkettejük szive lett pusztá, hideg tél.
Könnyeit Iluska hullatta nagy számmal,
Jancsi letörölte inge bő ujjával.

Indult; nem nézte egy szemmel sem, hol az ut?
Neki úgy is mindegy volt, akárhova jut.
175 Füttyörésztek pásztorgyermek mellett,
Kolompolt a gulya....ő észre sem vette.

A falu messzire volt már háta megett,
Nem látta lobogni a pászortüzeket;
Mikor utoljára megállt s visszanézett,
180 A torony bámult rá, mint sötét kísértet.

Ha ekkor mellette lett volna valaki,
Hallotta volna őt nagyot sóhajtani;
A levegőget daruk hasították,
Magasan röptültek, azok sem hallották.

185 Ballagott, ballagott a halk éjszakában,
Csak nehéz subája suhogott nyakában;
Ő ugyan subáját gondolta nehéznek,
Pedig a szive volt olly nehéz szegénynek.

V.

Mikor a nap fölkel, s a holdat elküldte,
190 A pusztá, mint tenger, feküdt körülötte;
A nap fölkelésétől a nap enyészteig
Egyenes rónaság nyujtózkodott végig.

Nem volt virág, nem volt fa, nem volt bokor ott,
A harmat apró gyér füveken csillogott;
195 Oldalvást a napnak első sugarára
Fölpiroslott egy tó; környékezte káka.

A tónak szélénél a káka közepett
Egy hosszú nyakú gém eledelt keresett,
És a tó közepén gyors halászmadarak
200 Hosszu szárnyaikkal le s föl szállongtanak.

Jancsi csak ballagott sötét árnyékával
S elméjének sötét gondolkozásával;
Az egész pusztában széjjelsütött a nap,
De az ő szívében éjek éje maradt.

205 Mikor a nap elért az ég tetejére,
Eszébe jutott, hogy falatozni kéne,
Tennap ilyen tájban evett utójjára –
Meg alig is bírta már lankadó lába.

Letelepült, elővette tarisznyáját,
210 Megette maradék kevés szalonnáját.
Nézte őt a kék ég, a fényes nap....alább
Ragyogó szemével a tündér délibáb.

A kis ebéd neki jó ízűen esett,
Megszomjazott rá, a tóhoz közeledett,
215 Kalapjának bele mártá karimáját,
Ekkép enyhítette égő szomjuságát.

A tónak partjáról nem távozott messze:
Az álom szemének pilláját ellepte;
Vakondokturásra bocsátotta fejét,
220 Hogy visszanyerhesse elfogyott erejét.

Az álom őt oda vítte a honnan jött,
Iluskája pihent hű karjai között,
Mikor a kis leányt csókolni akarta,
Hatalmas mennydörgés álmát elzavarta.

225 Szétnézett a puszta hosszában, széltében;
Nagy égi háború volt keletkezőben.
Oly hamar támadott az égi háború,
Milly hamar Jancsinak sorsa lett szomorú.

A világ sötétbe öltözködött vala,
230 Szörnyen zengett az ég, hullt az istennyíla;
Végtére megnyílt a felhők csatornája,
S a tó vize sűrű buborékot hánya.

Jó hosszú botjára Jancsi támaszkodott,
Lekonyította a karimás kalapot,
235 Nagy szőrű subáját meg kifordította,
Úgy tekintett bele a vad zivatarba.

De a vihar a mi hamar keletkezett,
Oly hamar is hagyta el megint az eget.
Megindult a felhő könnyű szélnek szárnyán,
240 Ragyogott keleten a tarka szivárvány.

Subájáról Jancsi lerázta a vizet,
Miután lerázta, újra utnak eredt.

Mikor a nap leszállt pihenni ágyába,
Kukorica Jancsit még vitte két lába.

245 Vitte őt két lába erdő közepébe,
Sűrű zöld erdőnek sötét közepébe;
Ott őt köszöntötte holló károgása,
Melly épen egy esett vadnak szemét ásta.

Sem erdő sem holló őt nem háborgatván,
250 Kukorica Jancsi ment a maga utján;
Erdő közepében sötét ösvényére
Leküldte világát a hold sárga fénye.

VI.

Az idő járása éjfél lehetett már,
Mikor szemébe tünt egy pislogó sugár.
255 A mint közelebb ért, látta, hogy ez a fény
Ablakból világít az erdő legmélyén.

Jancsi e látványra ekkép okoskodék:
„Ez a világ alig ha csárdában nem ég;
Bizonyára ugy lesz — hál’ a jó istennek!
260 Bemegyek az éjre, benne megpihenek.”

Csalatkozott Jancsi, mert az nem volt csárda,
Hanem volt tizenkét zsványok tanyája.
Nem állott üresen a ház, a zsványok
Mind a tizenketten odabenn valának.

265 Éjszaka, zsványok, csákányok, pisztolyok....
Ha jól megfontoljuk, ez nem tréfadolog;
De az én Jancsimnak helyén állt a szíve,
Azért is közéjük nagy bátran belépe.

„Adjon az úristen szerencsés jó estét!”
270 Mondott nekik Jancsi ilyen megköszöntést;

Erre a zsványok fegyverhez kapának,
Jancsinak rohantak, s szólt a kapitányok:

„Szerencsétlenségnek embere, ki vagy te?
Hogy lábadat mered tenni e küszöbre.
275 Vannak-e szüleid? van-e feleséged?
Akármid van, nem fog többé látni téged.”

Jancsinak sem szíve nem vert sebesebben
E szókra, sem nem lett haloványabb színben;
A zsványkapitány fenyegetésire
280 Meg nem ijedt hangon illy módon felele:

„A kinek életét van miért félteni,
Ha e tájt kerüli, nagyon bölcsen teszi.
Nekem nem kedves az élet, hát közétek,
Bárkik vagytok, egész bátorsággal lépek.

285 Azért, ha úgy tetszik, hagyjatok életben,
Hagyjatok ez éjjel itten megpihennem;
Ha nem akarjátok ezt: üssetek agyon,
Hitvány életemet védeni nem fogom.”

Ezt mondta, nyugottan a jövődőt várva,
290 A tizenkét zsvány csodálkozására.
A kapitány illyen szókat váltott véle:
„Egyet mondok, öcsém, kettő lesz belőle;

Te derék legény vagy, azt a bátor szented!
Téged az isten is zsványnak teremtett.
295 Éltedet megveted, a halált nem féled....
Te kellesz mi nekünk.... kezet csapunk véled!

Rablás, fosztogatás, ölés nekünk tréfa,
E derék tréfának díja gazdag préda.
Ez a hordó ezüst, ez meg arany, látod?....
300 Nos hát elfogadod a cimboraságot?”

Furcsa dolgok jártak Jancsi elméjében,
S tettetett jó kedvvel szólt illyeténképen:
„Cimborátok vagyok, itt a kezem rája!
Rut életemnek ez a legszebb órája.”

305 „No, hogy még szebb legyen,” felelt a kapitány,
„Lássunk, embereim, az áldomás után;
Papok pincéjéből van jó borunk elég,
Nézzük meg a kancsók mélységes fenekét!”

S a kancsók mélységes fenekére néztek,
310 S lett eltemetése fejökben az észnek;
Maga volt csak Jancsi, ki mértéket tartott,
Kinálgatták, de ő aprókat kortyantott.

Álmodott a bor latrok pillájára....
Jancsinak sem kellett több, ő csak ezt várta.
315 Mikor a zsványok jobbra, balra dőltek,
Jancsi a beszédet illyformán kezdé meg:

„Jó éjszakát!.... nem kelt föl titeket sem más,
Majd csak az ítéletnapitrombitálás!
Élete gyertyáját soknak eloltátok,
320 Küldök én örökös éjszakát reátok.

Most a kincses kádhoz! megtöltöm tarisznyám,
Haza viszem neked, szerelmes Iluskám!
Cudar mostohádnak nem lépsz többé rabja,
Feleségül veszlek.... isten is akarja.

325 Házat építtetek a falu közepén,
Ékes menyecskének oda vezetlek én;
Ottan éldegélünk mi ketten boldogan,
Mint Ádám és Éva a paradicsomban....

Istenem teremtem! mit beszélek én itt?
330 Zsványoknak vigyem el átkozott pénzt?

Tán minden darabhoz vérfoltok ragadtak,
S én ilyen kincsekkel legyek boldog, gazdag?

Hozzájok sem nyúlok.... azt én nem tehetem,
Nincs elromolva a lelkiismeretem. —
335 Édes szép Iluskám, csak viseld terhedet,
Bízd a jó istenre árva életedet!”

Mikor elvégezte Jancsi a beszédet,
Az égő gyertyával a házból kilépett,
Meggyújtá födelét mind a négy szögleten.
340 Elharapózott a mérges láng sebesen.

Egy láng lett a födél szempillantás alatt,
A láng piros nyelve az ég felé szaladt,
Feketévé vált a tisztakék égi bolt,
Elhaloványodott a teljes fényü hold.

345 A szokatlan világ a mint elterjedett,
Fölrasztotta a baglyot, bőregeret;
Kiterjesztett szárnyok sebes suhogása
A falombozatok nyugalmát fölrázta.

A föltámadó nap legelső sugára
350 Lesütött a háznak füstölgő romjára,
Pusztult ablakán át benézett a házba,
Ott a haramjáknak csontvázait látta.

VII.

Jancsi már hetedhét országon túl jára,
Nem is igen gondolt a zshiványtanyára;
355 Egyszerre valami csillámlott előtte,
Hát sugarát a nap fegyverekre lőtte.

Katonák jövének, gyönyörű huszárok,
A nap fénye ezek fegyverén csillámlott;

Alattok a lovak tomboltak, prüszögtek,
360 Kényesen rázták szép sörényes fejüket.

Mikor őket Jancsi közeledni látta,
Alig fért meg szive a baloldalába',
Mert így gondolkodott: „Ha befogadnának,
Be örömet mennék én is katonának!”

365 A mint a katonák közelébe értek,
Illy szavát hallotta Jancsi a vezérnek:
„Vigyázz, földi! bizony rá lépsz a fejedre....
Mi ördögért vagy úgy a búnak eredve?”

Jancsi pedig szólott fohászokodva nagyot:
370 „Én a kerek világ bujdosója vagyok;
Ha kegyelmetekkel egy sorban lehetnék,
A ragyogó nappal farkasszemet néznék.”

Szólt megint a vezér: „Jól meggondold, földi!
Nem mulatni megyünk, megyünk öldökölni.
375 Rá rontott a török a francia népre;
Franciáknak megyünk mi segedelmére.”

„Hát hisz akkor én meg még jobban szeretném,
Ha magamat lóra, nyeregbe vethetném;
Mert ha én nem ölök, engem öl meg a bú —
380 Nagyon kívánt dolog nekem a háború.

Igaz, hogy eddig csak szamarat ismertem,
Mivelhogy juhászság volt a mesterségem.
De magyar vagyok, s a magyar lóra termett,
Magyarnak teremt az isten lovat, nyeret.”

385 Sokat mondott Jancsi megeredt nyelvvel,
De még többet mondott sugárzó szemével;
Nagyon természetes hát, hogy a vezérnek
Megtetszett, és be is vette közlegénynek.

Cífra beszéd kéne azt elősorolni,
390 A vörös nadrágban mit érezett Jancsi,
Mit érezett, mikor a mentét fölkapta,
S villogó kardját a napnak megmutatta.

Csillagokat rúgott szilaj paripája,
Mikor Jancsi magát fölvetette rája,
395 De ő keményen űlt rajta, mint a cövek,
A földindulás sem rázhatta volna meg.

Bámulói lettek katonapajtási,
Nem győzték szépségét, erejét csodálni,
És a merre mentek, s beszállásozának,
400 Induláskor gyakran sírtak a leányok.

Lyányokra nézve a mi Jancsit illeti,
Egyetlen egy leány sem tetszett ő neki,
Az igaz, hogy noha sok földet bejára,
Sehol sem akadt ő Iluska párjára.

VIII.

405 Nos hát ment a sereg, csak ment, csak mendegélt,
Tatárországnak már elérte közepét;
De itten reája nagy veszedelem várt:
Látott érkezni sok kutyafejű tatárt.

Kutyafejű tatár népek fejedelme
410 A magyar sereget ekkép idvezelte:
„Hogymikép mertek ti szembeszállni vélünk?
Tudjátok-e, hogy mi emberhussal élünk?”

Nagy volt ijedsége szegény magyaroknak,
Mínthogy a tatárok ezerannyin voltak;
415 Jó, hogy akkor azon a vidéken jára
Szerecsenországnak jószivű királya.

Ez a magyaroknak mingyárt pártját fogta,
Mert Magyarországot egyszer beutazta,
S ekkor Magyarország jámbor lelkű népe
420 Igen becsületes módon bánt ő véle.

El sem feledte ezt a szerecsen király;
Azért a magyarok védelmére kiáll,
S a tatár császárral, kivel jó barát volt,
Kiengesztelésül illy szavakat váltott:

425 „Kedves jó barátom, ne bántsd e sereget,
Legkisebbet sem fog ez ártani neked,
Igen jól ismerem én a magyar népet,
Kedvemért bocsásd át országodon őket.”

„A kedvedért, pajtás, hát csak már megteszem,”
430 Szólt kibékülve a tatár fejedelem,
De még meg is írta az úti levelet.
Hogy senki se bántsa a magyar sereget.

Az igaz, hogy nem is lett semmi bántása,
De még is örült, hogy elért a határra,
435 Hogy ne örült volna? ez a szegény vidék
Egyebet se' terem: medvehúst meg fűgét.

IX.

Tatárország hegyes völgyes tartománya
Messziről nézett a seregnek utána,
Mert jól bent vala már nagy Taljánországban,
440 Rozmárínfa-erdők sötét árnyékában.

Itt semmi különös nem történt népünkkel,
Csak hogy küzködni kellett a hideggel,
Mert Taljánországban örökös tél vagyion;
Mentek katonáink csupa havon, fagyon.

445 No de a magyarság erős természete,
Bármi nagy hideg volt, megbirkozott vele;
Aztán meg, ha fáztak, hát kapták magokat,
Leszálltak s hátokra vették a lovakat.

X.

Ekképen jutottak át Lengyelországba,
450 Lengyelek földéről pedig Indiába;
Franciaország és India határos,
De köztök az út nem nagyon mulatságos.

India közepén még csak dombok vannak,
De aztán a dombok mindig magasabbak,
455 S mikor a két ország határát elérik,
Már akkor a hegyek fölnyúlnak az égig.

Tudni való, hogy itt a sereg izzadott,
Le is hányt magáról dolmányt, nyakravalót....
Hogy ne az istenért? a nap fejük felett
460 Valami egy óra-járásra lehetett.

Enni nem ettek mást, mint levegőeget;
Ez olyan sűrű ott, hogy harapni lehet.
Hanem még italhoz is furcsán jutottak:
Ha szomjastak, vizet felhőből facsartak.

465 Elérték végtére tetejét a hegynek;
Itt már olly meleg volt, hogy csak éjjel mentek.
Lassacskán mehettek; nagy akadály volt ott:
Hát a csillagokban a ló meg-megbotlott.

A mint ballagtak a csillagok közepett,
470 Kukorica Jancsi ekkép elmélkedett:
„Azt mondják, a hányszor egy csillag leszalad,
A földön egy ember élete megszakad.

Ezer a szerencséd, te gonosz mostoha,
Hogy nem tudom, mellyik kinek a csillaga;
475 Nem kíznánád tovább az én galambomat —
Mert lehajítanám mostan csillagodat.”

Eztán nem sokára lejtősen haladtak,
Alacsonyodtak már a hegyek alattok,
A szörnyű forráság szinte szűnni kezdett,
480 Mentül beljebb érték a francia földet.

XI.

A franciák földje gyönyörű tartomány,
Egész paradicsom, egész kis Kánaán,
Azért is vásott rá a törökök foga,
Pusztító szándékkal azért törtek oda.

485 Mikor a magyarság beért az országba,
A törökök ott már raboltak javába;
Kirabolták a sok gazdag templom kincsét,
És üresen hagytak minden boros pincét.

Látni lehetett sok égő város lángját,
490 Kivel szemközt jöttek, azt kardjokra hányták,
Magát a királyt is kiűzték várából,
S megfosztották kedves egyetlen lányától.

Igy találta népünk a francia királyt,
Széles országában föl s le bujdosva járt;
495 A mint őt meglátták a magyar huszárok,
Sorsán szánakozó könnyet hullatának.

A bujdosó király illy szókat hallatott:
„Ugy-e barátim, hogy keserves állapot?
Kincsem vetélkedett Dárius kincsével,
500 S most küzködnöm kell a legnagyobb inséggel.”

A vezér azt mondá vigasztalására:
„Ne busúlj, franciák fölséges királya!
Megtáncoltatjuk mi ezt a gonosz népet,
Ki illy méltatlanul mert bánni te véled.

505 Ez éjjelen által kipihenjük magunk,
Mert hosszú volt az út, kissé elfáradtunk;
De holnap azután, mihelyt fölkel a nap,
Visszafoglaljuk mi veszített országodat.”

„Hát szegény leányom, hát édes leányom?”
510 Jajdult föl a király, „őtet hol találom?
Elrabolta tőlem törökök vezére....
A ki visszahozza, számolhat kezére.”

Nagy buzditás volt ez a magyar seregnek;
Minden ember szívét reménység szállta meg.
515 Ez volt mindeniknek fejében föltéve:
„Vagy visszakeritem, vagy meghalok érte.”

Kukorica Jancsi tán egy maga volt csak
Meg nem hallója az elmondott dolognak;
Jancsinak az esze más egyeben jára:
520 Visszaemlékezett szép Iluskájára.

XII.

Másnap reggel a nap szokás szerint fölkel,
De nem lát és nem hall olyat minden reggel,
Mint a millyet hallott, mint a millyet látott
Mingyárt, mihelyest a föld szélére hágott.

525 Megszólalt a sereg harsány trombitája,
Minden legény talpon termett szózatára;
Jól kiköszörülték acél szablyáikat,
Azután nyergelték gyorsan a lovakat.

A király erőnek erejével rajt volt,
530 Hogy ő is elmegy, s a többiekkel harcol;
Hanem a huszárok bölcs eszű vezére
A királyhoz ilyen tanácsot intéze:

„Nem, kegyelmes király! csak maradj te hátra,
A te karjaid már gyöngék a csatára;
535 Tudom, meghagyta az idő bátorságod,
De mi haszna? hogyha erőd vele szállott.

Bizd az isten után mi reánk ügyedet;
Fogadást teszünk, hogy mire a nap lemegy:
Országodból tova úzzük ellenséged,
540 S elfoglalhatd újra a királyi széket.”

Erre a magyarság lóra kerekedett,
S keresni indult a rabló törököket;
Nem soká kereste, mingyárt rájuk akadt,
És egy követ által izent nekik hadat.

545 Visszajött a követ, harsog a trombita,
Rémséges zugással kezdődik a csata;
Acélok csengése, torkok kurjantása
Volt a magyaroknál harci jel adása.

A sarkantyút vágják lovak oldalába,
550 Dobogott a földön lovak patkós lába,
Vagy talán a földnek dobbant meg a szive,
E vést jövendőlkő zajra megijedve.

Törökök vezére hét lófarkú basa,
Öt akós hordónak elég volna hasa;
555 A sok boritaltól piroslik az orra,
Azt hinné az ember, hogy érett uborka.

A török csapatnak nagy hasu vezére
Rendbe szedte népét a harcnak jelére;

A rendbe szedett nép ugyan csak megállott,
560 A mint megrohanták a magyar huszárok.

De nem volt gyerekség ez a megrohanás,
Lett is nem sokára szörnyű rendzavarás;
Izzadott a török véres verítéket,
Tőle a zöld mező vörös tengerré lett.

565 Hejh csinálom-adta! meleg egy nap volt ez,
Hegygyé emelkedett már a török holttest.
De a basa még él mennykő nagy hasával,
S Kukorica Jancsit célozza vasával.

Kukorica Jancsi nem veszi tréfának,
570 S illy szóval megy neki a török basának:
„Atyafi! te úgy is sok vagy egy legénynek;
Megállj, én majd kettőt csinállok belőled.”

S akként cselekedett, a mint megfogadta,
Szegény török basát ketté hasította,
575 Jobbra-balra hullott izzadó lováról,
Igy múlt ki ő kelme ebből a világból.

Mikor ezt látta a gyáva török sereg,
Uccu! hátat fordít és futásnak ered,
Futott, futott s talán mostanság is futna,
580 Hogyha a huszárok el nem érték volna.

De bezzeg elérték, le is kaszabolták;
Hullottak a fejek előttök, mint a mák.
Egyetlen egy nyargal még ló halálába,
Ennek Kukorica Jancsi ment nyomába.

585 Hát a török basa fia vágatott ott,
Ölében valami fehérféle látszott.
A fehérség volt a francia királylány;
Nem tudott magáról semmit, elájulván.

Soká nyargalt Jancsi, a míg utolérte,
590 „Megállj, a hitedet!” kiáltott feléje,
„Állj meg, vagy testeden mingyárt nyitok kaput,
Mellyen által hitvány lelked pokolba fut.”

De a basa fia meg nem állott volna,
Ha a ló alatta össze nem omolna,
595 Összeomlott, ki is fújta ott páráját.
Basa fia ilyen szóra nyitá száját:

„Kegyelem, kegyelem, nemes lelkű vitéz!
Ha semmi másra nem: ifjuságomra nézz;
Ifjú vagyok még, az életet szeretem....
600 Vedd el mindenemet, csak hagyd meg életem!”

„Tartsd meg mindenedet, gyáva élhetetlen!
Kezem által halni vagy te érdemetlen.
Hordd el magad innen, vidd hírül hazádnak,
Haramja fiai hogy és mikép jártak.”

605 Leszállott lováról, királylyányhoz lépe,
És bele tekintett gyönyörű szemébe,
Mellyet a királylyány épen most nyit ki,
Mialatt illy szókat mondának ajaki:

„Kedves szabadítóm! nem kérdezem, ki vagy?
610 Csak annyit mondok, hogy hálám irántad nagy.
Háladatosságból én mindent megteszek,
Hogyha kedved tartja, feleséged leszek.”

Jancsi ereiben nem folyt víz vér helyett,
Szívében hatalmas tusa keletkezett;
615 De lecsillapítá szíve nagy tusáját,
Emlékezetébe hozván Iluskáját.

Nyájasdadon így szólt a szép királylányhoz:
„Menjünk, rózsám, elébb az édes atyádhoz.
Ott majd közelebből vizsgáljuk a dolgot.”
620 S ló előtt a lánnyal lassacskán ballagott.

XIII.

Kukorica Jancsi meg a királyleány
Csatahelyre értek a nap alkonyatán.
A leáldozó nap utósó sugára
Vörös szemmel nézett a siralmas tájra.

625 Nem látott egyebet, csak a véres halált,
S hollósereget, mely a halottakra szállt;
Nem igen telt benne nagy gyönyörűsége,
Le is ereszkedett tenger mélységébe.

A csatahely mellett volt egy jókora tó,
630 Tiszta szőke vizet magába foglaló.
De piros volt az most, mert a magyar sereg
Török vértől magát vizében mosta meg.

Miután megmosdott az egész legénység,
A francia királyt várába kísérték;
635 A csatamezőtől az nem messzire állt....
Ide kísérték hát a francia királyt.

Alighogy bevonult a várba a sereg,
Kukorica Jancsi szinte megérkezett.
Olyan volt mellette az ékes királylány,
640 Mint felhő mellett a tündöklő szivárvány.

Hogy az öreg király leányát meglátta,
Reszkető örömmel borult a nyakába,
S csak azután mondta a következőket,
Mikor a lány ajkán tőle sok csók égett:

645 „Most már örömemnek nincsen semmi híja,
Szaladjon valaki, s a szakácsot híja,
Készítsen, a mi jó, mindent vacsorára,
Az én győzedelmes vitézim számára.”

„Király uram! nem kell híni a szakácsot,”
650 A király mellett egy hang ekkép rikácsolt,
„Elkészítettem már mindent hamarjában,
Föl is van tálalva a szomszéd szobában.”

A szakács szavai kedvesen hangzottak
Füleiben a jó magyar huszároknak;
655 Nem igen sokáig hívták magokat,
Körülülték a megterhelt asztalokat.

A milly kegyetlenül bántak a törökkel,
Csak úgy bántak ők most a jó ételekkel;
Nem is csoda biz az, mert megéhezőnek
660 A nagy öldöklésben a derék vitézek.

Járta már a kancsó isten igazába,
Ekkor a királynak illy szó jött szájába:
„Figyelmezzetek rám, ti nemes vitézek,
Mert nagy fontosságú, a mit majd beszélek.”

665 S a magyar huszárok mind figyelmezőnek,
Fölfogni értelmét király beszédének,
A ki egyet ivott, azután köhhentett,
S végre illy szavakkal törte meg a csendet:

„Mindenek előtt is mondd meg a nevedet,
670 Bátor vitéz, a ki lányom megmentetted.”
„Kukorica Jancsi becsületes nevem;
Egy kicsit parasztos, de én nem szégyenlem.”

Kukorica Jancsi ekképen felele,
Azután a király illy szót váltott vele:

675 „Én a te nevedet másnak keresztelek,
Mától fogva neved János vitéz legyen.

Derék János vitéz, halld most beszédemet:
Mínthogy megmentetted kedves gyermekemet,
Vedd el feleségül, legyen ő a tied,
680 És vele foglald el királyi székemet.

A királyi széken én sokáig ültem,
Rajta megvénültem, rajta megőszültem.
Nehezek nekem már a királyi gondok,
Annakokáért én azokról lemondok.

685 Homlokodra teszem a fényes koronát,
Fényes koronámért nem is kívánok mást,
Csak hogy e várban egy szobát rendelj nekem,
Mellyben hátralevő napjaimat éljem.”

A király szavai ím ezek valának,
690 Nagy csodálkozással hallák a huszárok.
János vitéz pedig e szíves beszédet
Alázatos hangon ekkép köszöné meg:

„Köszönöm szépen a kelmed jó 'karatját,
A mely reám nézve nem érdemlett jóság;
695 Egyszersmind azt is ki kell nyilatkoztatnom,
Hogy én e jóságot el nem fogadhatom.

Hosszu históriát kéne elbeszélnem,
Miért e jósággal lehetetlen élnem;
De attól tartok, hogy megunnák kelmetek;
700 S én másnak terhére lenni nem szeretek.”

„De csak beszélj, fiam, meghallgatjuk biz azt;
Hiábavalóság, a mi téged aggaszt.”
Igy biztatta őt a jó francia király,
S János vitéz beszélt, a mint itt írva áll:

XIV.

705 „Hogy is kezdjem csak hát?... Mindennek előtte
Hogyan tettem szert a Kukorica névre?
Kukorica között találtak engemet,
Ugy ruházták rám a Kukorica nevet.

Egy gazdaember jó lelkü felesége
710 — A mint ő nekem ezt sokszor elmesélte —
Egyszer kinézett a kukoricaföldre,
S ott egy barázdában lelt engem heverve.

Szörnyen sikítottam, sorsomat megszánta,
Nem hagyott a földön, felvett a karjára,
715 És haza felé ezt gondolta mentiben:
„Fölnevelem szegényt, hisz úgy sincs gyermekem.”

Hanem volt ám neki haragos vad férje,
A kinek én sehogy sem voltam ínyére,
Hejh, a mikor engem ez otthonn meglátott,
720 Ugyan csak járták a cifra káromlások.

Engesztelte a jó asszony illy szavakkal:
„Hagyjon kend föl, apjok, azzal a haraggal.
Hiszen ott kinn csak nem hagyhattam vesztére,
Tarthatnék-e számot isten kegyelmére?

725 Aztán nem lesz ez a háznál haszontalan,
Kendnek gazdasága, ökre és juha van,
Ha fölcsuporodik a kis istenadta,
Nem kell kendnek bérest, juhászt fogadnia.”

Valahogy, valahogy csakugyan engedett;
730 De azért rám soha jó szemet nem vetett.
Hogyha nem ment dolgom a maga rendiben,
Meg-meghusángolt ő amugy istenesen.

Munka s ütlek között ekkép nevelkedtem,
Részesültem nagyon kevés örömeinkben;
745 Az egész örömem csak annyiból állott,
Hogy a faluban egy szép kis szőke lány volt.

Ennek édes anyja jókor a síré lett,
Édes apja pedig vett más feleséget;
Hanem az apja is elhalt nem sokára,
740 Így jutott egyedül mostoha anyjára.

Ez a kis leányzó volt az én örömem,
Az egyetlen rózsza tüskés életemen.
Be tudtam is őtet szeretni, csodálni!
Ugy hitak minket, hogy: a falu árvái.

745 Már gyerek koromban hogyha őt láthattam,
Egy turós lepényért látását nem adtam;
Örültem is, mikor a vasárnap eljött,
És vele játszhattam a gyerekek között.

Hát mikor még aztán sihederré lettem,
750 S izegni mozogni elkezdett a szívem!
Csak úgy is voltam ám, mikor megcsókoltam,
Hogy a világ összedőlhetett miattam.

Sokszor megbántotta gonosz mostohája....
Isten neki soha azt meg ne bocsássa!
755 És ki tudja, még mit el nem követ rajta,
Ha fenyegetésem zabolán nem tartja.

Magamnak is ugyan kutyául lett dolga,
Bele fektettük a jó asszonyt a sírba,
A ki engem talált, és a ki, mondhatom,
760 Mint tulajdon anyám, úgy viselte gondom.

Kemény az én szívem, teljes életemben
Nem sokszor esett meg, hogy könnyet ejtettem,

De nevelő anyám sírjának halmára
Hullottak könnyeim zápornak módjára.

765 Iluska is, az a szép kis szőke leány,
Nem tettetett bútól fakadt sírva halmán;
Hogy ne? az istenben boldogúlt jó lélek
Kedvezett, a miben lehetett, szegénynek.

Nem egyszer mondta, hogy: „várakoztatok csak!
770 Én még benneteket összeházasítlak;
Olyan pár válik is ám ti belőletek,
Hogy még!.... várjatok csak, várjatok, gyerekek!”

Hát hiszen vártunk is egyre keservesen;
Meg is tette volna, hiszem az egy istent,
775 (Mert szavának állott ő minden időbe’)
Ha le nem szállt volna a föld mélységébe.

Azután hát aztán, hogy meghalálozott,
A mi reménységünk végkép megszakadott:
Mindazonáltal a reménytelenségbe’
780 Ugy szerettük egymást, mint annak előtte.

De az úristennek más volt akaratja,
Szívünknek ezt a bús örömet sem hagyta.
Egyszer én valahogy nyájam elszalasztám,
Annak következtén elcsapott a gazdám.

785 Búcsut mondtam az én édes Iluskámnak,
Keserű érzéssel mentem a világnak.
Bujdosva jártam a világot széltére,
Mígnem katonának csaptam föl végtére.

Nem mondtam én neki, az én Iluskámnak,
790 Hogy ne adja szívét soha senki másnak,
Ő sem mondta nekem, hogy hűséges legyek —
Tudtuk, hogy hűségünk úgy sem szegjük mi meg.

Azért szép királylyány ne tarts reám számot;
Mert ha nem bírhatom kedves Iluskámat:
795 Nem is fogok bírni senkit e világon,
Ha elfelejtkezik is rólam halálom.”

XV.

János vitéz ekkép végzé történetét,
Nem hagyta hidegen a hallgatók szivét;
A királylyány arcát mosta könnyhullatás,
800 Mellynek kútfeje volt bánat s szánakozás.

A király e szókat intézte hozzája:
„Nem erőtetlek hát, fiam, házasságra;
Hanem a mit nyujtok hálámnak fejében,
Elfogadását nem tagadod meg tőlem.”

805 Erre kinyitotta kincstárát a király;
Parancsolatjára egy legény előáll,
S arannyal tölti meg a legnagyobb zsákot,
János ennyi kincset még csak nem is látott.

„Nos hát János vitéz, lyányom megmentője,”
810 Beszért a király, „ez legyen tetted bére.
Vidd el mindenestül ezt a teli zsákot,
És boldogítsd vele magadat s mátkádat.

Tartóztatnálak, de tudom, nem maradnál,
Kiváncozol lenni már is galambodnál,
815 Eredj tehát — hanem társid maradjanak;
Éljenek itt néhány mulatságos napnak.”

Ugy volt biz az, a mint mondotta a király,
János vitéz kivánt lenni galambjánál.
Búcsuzott a királylyánytól érzékenyül;
820 Azután a tengerhez ment és gályára ült.

A király s a sereg elkísérte oda.
Tőlök sok „szerencsés jó utat” hallhata,
S szemeikkel néztek mindaddig utána,
Míg a nagy messzeség ködöt nem vont rája.

XVI.

825 Ment János vitézzel a megindult gálya,
Szélbe kapaszkodott széles vitorlája,
De sebesebben ment János gondolatja,
Utjában semmi sem akadályoztatta.

János gondolatja ilyen forma vala:
830 „Hejh Iluskám, lelkem szépséges angyala!
Sejted-e te mostan, millyen öröm vár rád?
Hogy haza tart kinccsel bővelkedő mátkád?

Haza tartok én, hogy végre valahára
Sok küzködés után legyünk egymás párja,
835 Egymás párja leszünk, boldogok, gazdagok;
Senki fiára is többé nem szorulok.

Gazd' uram ugyan nem legszebben bánt velem;
Hanem én ő neki mind azt elengedem.
S igazság szerint ő oka szerencsémnek;
840 Meg is jutalmazom, mihelyt haza érek.”

Ezt gondolta János s több ízben gondolta,
Mialatt a gálya ment sebes haladva;
De jó messze volt még szép Magyarországtól,
Mert Franciaország esik tőle távol.

845 Egyszer János vitéz a hajófüdélén
Sétált föl s alá az est szürkületében.
A kormányos ekkép szólt legényeihez:
„Piros az ég alja; aligha szél nem lesz.”

Hanem János vitéz nem figyelt e szóra,
#50 Feje fölött repült egy nagy sereg gólya;
Őszre járt az idő, ezek a madarak
Bizonyosan szülő-földéről szálltanak.

Szelid epedéssel tekintett utánok,
Mínta azok neki jó hirt mondanának,
#55 Jó hirt Iluskáról, szép Iluskájáról,
S olly régen nem látott kedves hazájáról.

XVII.

Másnap, a mint az ég alja jövendölte,
Csakugyan szél támadt, még pedig nem gyöngé.
Zokogott a tenger hánykodó hulláma
#60 A zugó fergeteg korbácsolására.

Volt a hajó népe nagy megijedésben,
A mint szokott lenni olyan vad szélvészben.
Hiába volt minden erőmegfeszítés,
Nem látszott sehonnan érkezni menekvés.

#65 Sötét felhő is jön; a világ elborúl,
Egyszerre megdördül az égiháború,
Villámok cikáznak, hullnak szanaszerte;
Egy villám a hajót izről porrá törte.

Látszik a hajónak diribje-darabja,
#70 A holttesteket a tenger elsodorja.
Hát János vitéznek millyetén sors jutott?
Őt is elsodorták a lelketlen habok?

Hejh biz a haláltól ő sem volt már messze,
De mentő kezét az ég kiterjesztette,
#75 S csodálatos módon szabadította meg,
Hogy koporsója a habok ne legyenek.

Ragadta őt a víz magasra, magasra,
Hogy tetejét érte már a felhő rojtja;
Ekkor János vitéz nagy hirtelenséggel
880 Megkapta a felhőt mind a két kezével.

Bele kapaszkodott, el sem szalasztotta,
S nagy erőködéssel addig függött rajta,
Mígnem a felhő a tengerparthoz ére,
Itten rá lépett egy szikla tetejére.

885 Először is hálát adott az istennek,
Hogy életét ekkép szabadította meg;
Nem gondolt vele, hogy kincsét elvesztette,
Csakhogy el nem vezett a kinccsel élete.

Azután a szikla tetején szétnézett,
890 Nem látott mást, csupán egy grifmadár-fészket.
A grifmadár épen fiait etette,
Jánosnak valami jutott az eszébe.

Oda lopózkodott a fészekhez lassan,
És a grifmadárra hirtelen rápattan,
895 Oldalába vágja hegyes sarkantyúját,
S furcsa paripája hegyen völgyön túlszállt.

Hányta volna le a madár nyakra főre,
Lehányta volna ám, ha bírt volna véle,
Csakhogy János vitéz nem engedte magát,
900 Jól átszorította derekát és nyakát.

Ment, tudj' az isten, hány országon keresztül;
Egyszer, hogy épen a nap az égre kerül:
Hát a viradatnak legelső sugára
Rásütött egyenest faluja tornyára.

905 Szent isten! hogy örült ennek János vitéz,
Az öröm szemébe könnycseppeket idéz;

A madár is, mivel szörnyen elfáradt már,
Vele a föld felé mindinkább közel jár.

Le is szállott végre egy halom tetején,
910 Alig tudott venni lélekzetet szegény,
János leszállt róla és magára hagyta,
És ment, elmerülve mély gondolatokba.

„Nem hozok aranyat, nem hozok kincseket,
De meghozom régi hűséges szívemet,
915 És ez elég neked, drága szép Iluskám!
Tudom, hogy nehezen vársz te is már reám.”

Illy gondolatokkal ért a faluvégre,
Érintette fülét kocsiknak zörgése,
Kocsiknak zörgése, hordóknak kongása;
920 Szüretre készült a falu lakossága.

Nem figyelmezett ő szüretremenőkre,
Azok sem ismertek a megérkezőre;
A falu hosszában ekképen haladott
A ház felé, a hol Iluskája lakott.

925 A pitvarajtónál be reszketett keze,
S mellében csakhogy el nem állt lélekzete;
Benyitott végtére — de Iluska helyett
Látott a pitvarban idegen népeket.

„Tán rossz helyen járok,” gondolta magában,
930 És a kilincs megint volt már a markában....
„Kit keres kegyelmed?” nyájasan kérdezte
János vitézt egy kis takaros menyecske.

Elmondotta János, hogy kit és mit keres....
„Jaj, eszem a szívét, a naptól olly veres!
935 Bizony bizony alig hogy reá ismértem,”
Szólott a menyecske meglepetésében.

- „Jöjön be már no, hogy az isten áldja meg,
Oda benn majd aztán többet is beszélék.”
Bevezette Jánost, karszékre ültette,
940 S így folytatta ismét beszédét mellette:
- „Ismer-e még engem? nem is ismer talán?
Tudja, én vagyok az a kis szomszédleány,
Itt Iluskáéknál gyakran megfordúltam....”
„Hanem hát beszéljen csak: Iluska hol van?”
- 945 Szavaiba vágott kérdezőleg János,
A menyecske szeme könnytől lett homályos.
„Hol van Iluska, hol?” felelt a menyecske,
„Szegény Jancsi bácsi!.... hát el van temetve.”
- Jó, hogy nem állt János, hanem ült a széken,
950 Mert lerogyott volna kínos érzésében;
Nem tudott mást tenni, a szívéhez kapott,
Mintha ki akarná tépni a bánatot.
- Igy ült egy darabig némán merevedve,
Azután szólt, mintha álmából ébredne:
955 „Mondjatok igazat, ugy-e hogy férjhez ment?
Inkább legyen férjnél, mintsem hogy odalent.
- Akkor legalább még egyszer megláthatom,
S édes lesz nekem e keserű jutalom.”
De a menyecskének orcáján láthatta,
960 Hogy nem volt hazugság előbbi szózata.

XVIII.

János reá borúlt az asztal sarkára,
S megeredt könnyének bőséges forrása,
A mit mondott, csak úgy töredezve mondta,
El-elakadt a nagy fájdalomtól hangja:

965 „Miért nem estem el háború zajában?
Miért a tengerben sírom nem találtam?
Miért, miért lettem e világra, miért?
Ha illy mennykőcsapás, ilyen gyötirelem ért!”

Kifáradt végre őt kínozni fájdalma,
970 Mintha munkájában elszenderült volna,
„Hogy halt meg galambom? mi baj lett halála?”
Kérdé, s a menyecske ezt felelte rája:

„Sok baja volt biz a szegény teremtésnek;
Kivált mostohája kinzása törte meg,
975 De meg is lakolt ám érte a roszt pára,
Mert jutott inséges koldusok botjára.

Aztán meg magát is szörnyen emlegette,
Jancsi bácsi; ez volt végső lehellete:
Jancsikám, Jancsikám, az isten áldjon meg,
980 Más világon, ha még szeretsz, tied leszek.

Ezek után kimult az árnyékvilágból;
A temetőhelye nincsen innen távol.
A falu népsége nagy számmal kísérte;
Minden kísérője könnyet ejtett érte.”

985 Kérelemszavára a szíves menyecske
Jánost Iluskája sírjához vezette;
Ottan vezetője őt magára hagyta,
Lankadtan borúlt a kedves sirhalomra.

Végig gondolta a régi szép időket,
990 Mikor még Iluska tiszta szíve égett,
Szíve és orcája — s most a hideg földben
Hervadtan, hidegen vannak mind a ketten.

Leáldozott a nap piros verőfénye;
Halovány hold lépett a napnak helyébe;

995 Szomorún nézett ki az őszi homályból,
János eltántorgott kedvese hantjáról.

Még egyszer visszatért. A sírhalom felett
Egyszerű kis rózsabokor nevelkedett.
Leszakította a virágszálat róla,
1000 Elindult s mentében magában így szóla:

„Ki porából nőttél, árva kis virágszál,
Légy hűséges társam vándorlásaimnál;
Vándorlok, vándorlok, a világ végeig,
Míg kívánt halálom napja megérkezik.”

XIX.

1005 János vitéznek volt utjában két társa:
Egyik a búbárat, a melly szívét rágta,
Másik meg kardja volt, bedugva hűvelybe,
Ezt a török vértől rozsdá emésztette.

Bizonytalan úton ezekkel vándorolt.
1010 Már sokszor telt s fogyott a változékony hold,
S váltott a téli föld szép tavaszi ruhát,
Mikor így szólítá meg szíve bánatát:

„Mikor unod már meg örökös munkádat,
Te a kínozásban telhetetlen bánat!
1015 Ha nem tudsz megölni, ne gyötörj hiába;
Eredj máshova, tán akadsz jobb tanyára.

Látom, nem te vagy az, ki nekem halált hoz,
Látom, a halálért kell fordulnom máshoz.
Máshoz fordulok hát; ti viszontagságok!
1020 Ohajtott halálom tán ti meghozzátok.”

Ezeket gondolta s elhagyta bánatát,
Ez szívéhez vissza most már csak néha szállt,

Hanem ismét eltűnt, (mert be volt az zárva,
S csak egy könnycseppet tett szeme pillájára.)

1025 Utóbb a könnyel is végkép számot vetett,
Csupán magát vitte a megunt életet,
Vitte, vitte, vitte egy sötét erdőbe,
Ott szekeret látott, a mint bele lépe.

Fazekasé volt a szekér, mellyet látott;
1030 Kereke tengelyig a nagy sárba vágott;
Ütötte lovait a fazekas, szegény,
A szekér azt mondta: nem mozdulok biz én.

„Adj’ isten jó napot” szólott János vitéz;
A fazekas rútol a szeme közé néz,
1035 S nagy boszankodással im ezeket mondja:
„Nem nekem.... van biz az ördögnek jó napja.”

„Be rosز kedvben vagyunk” felelt neki János.
„Hogyne? mikor ez az út olyan posványos.
Nógatom lovamat már reggeltől kezdve;
1040 De csak úgy van, mintha le volna enyvezve.”

„Segíthetünk azon.... de mondja meg kend csak,
Ezen az uton itt vajon hova jutnak?”
Kérdé János vitéz egy utra mutatva,
Melly az erdőt jobbra végig hasította.

1045 „Ezen az uton itt? dejsz erre ne menjen,
Nem mondok egyebet;.... oda vesz különben.
Óriások lakják ott azt a vidéket,
Nem jött még ki onnan, a ki oda lépett.”

Felelt János vitéz: „Bizza kend azt csak rám.
1050 Mostan a szekérhez lássunk egymás után.”
Igy szólott, aztán a rúd végét megkapta,
S csak tréfamódra a sárból kiragadta.

Volt a fazekasnak jó nagy szeme, szája,
De még is kicsiny volt az álmélkodásra;
1055 A mire föleszmélt, hogy köszönjön szépen,
János vitéz már jól benn járt az erdőben.

János vitéz ment, és elért nem sokára
Az óriásföldnek félelmes tájára.
Egy vágató patak folyt a határ mellett;
1060 Hanem folyónak is jóformán beillett.

A pataknál állt az óriásföld csősze;
Mikor János vitéz a szemébe néze,
Olly magasra kellett emelnie fejét,
Mintha nézné holmi toronynak tetejét.

1065 Óriások csősze őt érkezeni látta,
S mintha mennykő volna, így dörgött reája:
„Ha jól látom, ott a fűben ember mozog; —
Talpam úgy is viszket, várj, majd rád gázolok.”

De az óriás a mint rá lépett volna,
1070 János feje fölött kardját föltartotta,
Bele lépett a nagy kamasz és elbődült,
S hogy lábát felkapta, a patakba szédült.

„Épen úgy esett ez, a mint csak kívántam,”
János vitéznek ez járt gondolatában;
1075 A mint ezt gondolta, szaladni is kezdett,
S az óriás felett átment a vizet.

Az óriás még föl nem tápázkodhatott,
A mint János vitéz a túlpartra jutott,
Átjutott és neki suhintva szablyáját,
1080 Végig metszette a csősz nyaka csigáját.

Nem kelt föl többé az óriások csősze,
Hogy a rábizott tájt őrző szemmel nézze;

Napfogyatkozás jött szeme világára,
Mellynek elmulását hasztalanúl várta.

- 1085 Keresztül futott a patak vize testén;
Veres lett hulláma, vértől befestetvén. —
Hát Jánost mi érte, szerencse vagy inség?
Majd meghalljuk azt is, várjunk csak kicsinnyég.

XX.

- János az erdőben mindig beljebb haladt;
1090 Sokszor meg-megállt a csodálkozás miatt,
Mert nem látott minden léptében nyomában
Olytat, a mit látott Óriásországban.

- Volt ennek a tájnak sok akkora fája,
Hogy a tetejüket János nem is látta.
1095 Aztán olyan széles volt a fák levele,
Hogy szűrnek is untig elég volna fele.

- A szunyogok itten akkorákra nőttek,
Hogy ökrök gyanánt is máshol elkelnének.
Volt is mit aprítani János szablyájának,
1100 Minthogy feléje nagy mennyiségben szálltak.

Hát még meg a varjúk!.... hú, azok voltak ám!
Látott egyet űlni egyik fa sudarán,
Lehetett valami két mérföldre tőle,
Még is akkora volt, hogy felhőnek vélte.

- 1105 Igy ballagott János bámulva mód nélkül.
Egyszerre előtte valami sötétül.
Az óriás király nagy fekete vára
Volt, a mi sötéten szeme előtt állta.

- Nem hazudok, de volt akkora kapuja,
1110 Hogy, hogy.... biz én nem is tudom, hogy mekkora,

Csak hogy nagy volt biz az, képzelni is lehet;
Az óriás király kicsit nem épített.

Hát oda ért János s ekkép elmélkedék:
„A külsejét látom, megnézem belsejét;”
1115 S nem törődve azon, hogy majd megugratják,
Megnyitotta a nagy palota ajtaját.

No hanem hisz ugyan volt is mit látnia!
Ebédelt a király s tudj' isten hány fia.
Hanem mit ebédelt, ki nem találjátok;
1120 Gondolnátok-e, mit, csupa kösziklákát.

Mikor János vitéz a házba belépett,
Nem igen kívánta meg ezt az ebédet;
De az óriások jó szívü királya
Az ebédrel őt illy szépen megkínálta:
1125 „Ha már itt vagy, jöszte és ebédelj velünk,
Ha nem nyelsz kösziklát, mi majd téged nyelünk;
Fogadd el, különben száraz ebédünket
Izról porrá morzsolt testeddel sózzuk meg.”

Az óriás király ezt nem úgy mondotta,
1130 Hogy János tréfára gondolhatta volna;
Hát egész készséggel ilyen szókkal felelt:
„Megvallom, nem szoktam még meg ez eledelet;

De ha kívánjátok, megteszem, miért ne?
Társaságotokba beállok ebédre,
1135 Csupán egyre kérlek, s azt megtehetitek,
Számomra előbb kis darabot törjetek.”

Letört a sziklából valami öt fontot
A király, s a mellett illy szavakat mondott:
„Nesze, galuskának elég lesz e darab,
1140 Aztán gombócot kapsz, hanem összeharapd.”

„Harapod bizony te, a kínos napodat!
De fogadom, bele is török a fogad!”
Kiáltott fel János haragos beszéddel,
S meglóditotta a követ jobb kezével.

1145 A kő úgy a király homlokához koppant,
Hogy az agyveleje azonnal kiloccsant.
„Így híj meg máskor is kőszikla-ebédre.”
Szólt s kacagott János „rá forrt a gégdre!”

1150 És az óriások elszomorodának
Keserves halálán a szegény királynak,
S szomorúságokban elfakadtak sírva....
Minden csepp könnyök egy dézsa víz lett volna.

A legöregebbik szólt János vitézhöz:
„Urunk és királyunk, kegyelmezz, kegyelmezz!
1155 Mert mi téged ime királynak fogadunk,
Csak ne bánts minket is, jobbágyaid vagyunk!”

„A mit bátyánk mondott, közös akaratumk,
Csak ne bánts minket is, jobbágyaid vagyunk!”
A többi óriás ekképen esengett,
1160 „Fogadj el örökös jobbágyidúl minket.”

Felelt János vitéz: „Elfogadom tehát
Egy kikötéssel a kendtek ajánlatát.
Én itt nem maradok, mert tovább kell mennem,
Itt hagyok valakit királynak helyettem.

1165 Már akárki lesz is, az mindegy énnekem,
Kendtektől csupán ez egyet követelem:
A midőn a szükség úgy hozza magával,
Nálam teremjenek kendtek teljes számmal.”

1170 „Vidd, kegyelmes urunk, magaddal e sípot,
S ott leszünk, mihelyst jobbágyidat hívod.”

Az öreg óriás ezeket mondotta,
S János vitéznek a sípot általadta.

János bedugta a sípot tarsolyába,
Kevélyen gondolva nagy diadalmára,
1175 És számos szerencse-kivánások között
Az óriásoktól aztán elköltözött.

XXI.

Nem bizonyos, mennyi ideig haladott,
De annyi bizonyos, mennél tovább jutott,
Annál sötétebb lett előtte a világ,
1180 S egyszerre csak annyit vesz észre, hogy nem lát.

„Éj van-e vagy szemem világa veszett ki?”
János vitéz ekkép kezdett gondolkodni.
Nem volt éj, nem veszett ki szeme világa,
Hanem hogy ez volt a sötétség országa.

1185 Nem süttött az égen itt sem nap sem csillag;
János vitéz csak úgy tapogatva ballag,
Néha feje fölött elreppent valami,
Szárnysuhogás-formát lehetett hallani.

Nem szárnysuhogás volt az tulajdonképen,
1190 Boszorkányok szálltak arra seprőnyélen,
Boszorkányoknak a sötétség országa
Rég ideje a, hogy birtoka, tanyája.

Ország gyűlését ő kelmök itt tartanak,
Éjfél idejében ide lovaglanak.
1195 Most is gyülekeznek ország gyűlésére
A sötét tartomány kellő közepére.

Egy mélységes barlang fogadta be őket,
A barlang közepén üst alatt tűz égett.

Ajtó nyílásakor meglátta a tüzet
1200 János vitéz s annak irányán sietett.

Mikor János vitéz oda ért: valának
Egybegyülekezve mind a boszorkányok.
Halkan lábujjhegyen a kulcslyukhoz mene,
Furcsa dolgokon is akadt meg a szeme.

1205 A sok vén szipirtyó benn csak úgy hemzsegett.
Hánytak a nagy üstbe békát, patkány-fejet,
Akasztófa tövén nőtt füvet, virágot,
Macskafarkat, kigyót, emberkoponyákat.

De ki tudná sorra mind előszámlálni?
1210 Csakhogy János mindgyárt át kezdett látni,
Hogy a barlang nem más, mint boszorkánytanya.
Erre egy gondolat agyán átvillana.

Tarsolyához nyúlt, hogy sípját elővegye,
Az óriásoknak hogy jőjön serege,
1215 Hanem megakadt a keze valamiben,
Közelebb vizsgálta s látta, hogy mi legyen.

A seprők voltak ott egymás mellé rakva,
Miken a boszorkány-nép oda lovagla.
Fölnyalábolta és messzire elhordá,
1220 Hogy a boszorkányok ne akadjanak rá.

Ekkor visszatért és sípjával füttyentett,
És az óriások rögtön megjelentek.
„Rajta, törjetek be szaporán, legények!”
Parancsolá János, s azok betörének.

1225 No hisz keletkezett cifra zenebona;
A boszorkány-sereg gyorsan kirohana;
Keresték a seprőt kétségbeeséssel,
De nem találták, s így nem repülhettek el.

Az óriások sem pihentek azalatt,
1230 Mindenikök egy egy boszorkányt megragadt,
S ugy vágta a földhöz dühös haragjába',
Hogy széjjellapultak lepénynek módjára.

Legnevezetesebb a dologban az volt,
Hogy valahányszor egy-egy boszorkány megholt,
1235 Mindannyiszor oszlott az égnek homálya,
S derült lassanként a sötétség országa.

Már csaknem egészen nap volt a vidéken,
Az utolsó banya volt a soron épen....
Kire ismert János ebbe' a banyába'?
1240 Hát Iluskájának mostoha anyjára.

„De, kiáltott János, ezt magam döngetem,”
S óriás kezéből kivette hirtelen,
Hanem a boszorkány kicsusszant markából,
Uccu! szaladni kezd, és volt már jó távol.

1245 „A keserves voltát, rugaszkodj' utána!”
Kiáltott most János egyik óriásra.
Szót fogadott ez, és a banyát elkapta,
És a levegőbe magasra hajtotta.

Igy találták meg az utolsó boszorkányt
1250 Halva, János vitéz faluja határán;
S minthogy minden ember gyűlölte, utálta,
Még csak a varju sem károgott utána.

Sötétség országa kiderült végképen,
Örökös homálynak napfény lett helyében,
1255 János vitéz pedig rakatott nagy tüzet,
A tűz minden seprőt hamuvá égetett.

Az óriásoktól azután bucsút vett,
Szivükre kötvén a jobbágyi hűséget.
Ezek ígérték, hogy hűségesek lesznek,
1260 S János vitéz jobbra és ők balra mentek.

XXII.

Vándorolgatott az én János vitézem,
Meggyógyult már szive a bűtől egészen,
Mert mikor keblén a rózsaszálra nézett,
Nem volt az többé bú, a mit akkor érzett.

1265 Ott állott a rózsza mellére akasztva,
Mellyet Iluskája sírjáról szakasztta,
Valami édesség volt érzésében,
Ha János elmerült annak nézésében.

Igy ballagott egyszer. A nap lehanyatlott,
1270 Hagyva maga után piros alkonyatot;
A piros alkony is eltűnt a világról,
Követve fogyó hold sárga világától.

János még ballagott; a mint a hold leszállt,
Ő fáradottan a sötétségben megállt,
1275 S valami halomra fejét lehajtotta,
Hogy fáradalmát az éjben kinyugodja.

Ledőlt, el is alutt, észre nem is véve,
Hogy nem nyugszik máshol, hanem temetőbe'.
Temetőhely volt ez, ócska temetőhely:
1280 Harcoltak hantjai a rontó idővel.

Mikor éjfélnek jött rémes órája,
A száját mindenik sírhalom feltátja,
S fehér lepedőben halvány kísértetek
A sírok torkából kiemelkedtenek.

1285 Táncot és éneket kezdetek meg legott,
Lábok alatt a föld reszketve dobogott;
Hanem János vitéz álmai közepett
Sem énekszóra, sem tánkra nem ébredett.

A mint egy kísértet őt megpillantotta,
1290 „Ember, élő ember!” e szót kiáltotta,
„Kapjuk fel, vigyük el! mért olyan vakmerő,
Tartományunkba belépni mikép mer ő?”

És oda suhantak mind a kísértetek,
És körülötte már karéjt képeztenek,
1295 És nyultak utána, de a kakas szólal,
S a kísértet mind eltűnt a kakasszóval.

János is felébredt a kakas szavára,
Testét a hidegtől borzadás átjárta;
Csipős szél lengette a síri fűveket,
1300 Lábra szedte magát s utra kerekedett.

XXIII.

János vitéz egy nagy hegy tetején jára,
Hogy a kelő hajnal rásütött arcára.
Gyönyörűséges volt, a mit ekkor látott,
Meg is állt, hogy körülnézze a világot.

1305 Haldoklófélben volt a hajnali csillag,
Halovány sugára már csak alig csillog,
Mint gyorsan kiröppent fohász, eltűnt végre,
Mikor a fényes nap föllépett az égre.

Föllépett aranyos szekeren ragyogva,
1310 Nyájasan nézett a sik tengerhabokra,
Mik, ugy tetszett, mintha még szenderegnének,
Elfoglalva térét a végtelenségnek.

Nem mozdult a tenger, de fickándoztanak
Sima hátán néha apró tarka halak,
1315 S ha napsugár érte pikkelyes testöket,
Tündöklő gyémántnak fényeként reszketett.

A tengerparton kis halászkunyhó áll;
Öreg volt a halász, térdig ért szakálla,
Épen mostan akart hálót vetni vízbe,
1320 János oda ment és tőle ezt kérdezte:

„Ha szépen megkérem kendet, öreg bátya,
Átszállít-e engem tenger más partjára?
Örömet fizetnék, hanem nincsen pénzem,
Tegye meg kend ingyen, köszönettel vészem.”

1325 „Fiam, ha volna, sem kéne pénzed nekem,”
Felelt a jó öreg nyájasan, szelíden.
„Megtermi mindenkor a tenger mélysége,
A mi kevésre van éltetnek szüksége.

De micsoda járat vetett téged ide?
1330 Az óperenciás tenger ez, tudod-e?
Azért semmi áron által nem vihetlek,
Se vége se hossza ennek a tengernek.”

„Az óperenciás?” kiáltott fel János,
„Annál inkább vagyok hát kíváncsiságos;
1335 De már így átmegyek, akárhová jutok.
Van még egy mód hátra.... a sípomba fuvok.”

És megfújta sípját. A sípnak szavára
Egy óriás mingyárt előtte is áll.
„At tudsz-e gázolni ezen a tengeren?”
1340 Kérdi János vitéz „gázolj által velem.”

„Át tudok-e?” szólt az óriás és nevet,
„Meghiszem azt; foglalj a vállamon helyet.
Igy ni; most kapaszkodj’ meg jól a hajamba.”
És már meg is indult, a mint ezt kimondta.

XXIV.

1345 Vitte az óriás János vitézünket;
Nagy lába egyszerre félmérföldet lépett,
Három hétig vitte szörnyü sebességgel,
De a tulsó partot csak nem érhatték el.

Egyszer a távolság kékellő ködében
1350 Jánosnak valami akad meg szemében.
„Nini, ott már a part!” szólt megörvendezve.
„Biz az csak egy sziget,” felelt, a ki vitte.

János ezt kérdezte: „És micsoda sziget?”
„Tündérország, róla hallhattál eleget.
1355 Tündérország; ott van a világnak vége,
A tenger azon túl tűnik semmiségbe.”

„Vigy oda hát engem, hűséges jobbágyom,
Mert én azt meglátni fölötte kívánom.”
„Elvihetlek,” felelt az óriás neki,
1360 „De ott életedet veszély fenyegeti.

Nem olyan könnyü ám a bejárás oda,
Őrzi kapuját sok iszonyú csoda....”
„Ne gondoldj te azzal, csak vigy el odáig;
Hogy bemehetek-e vagy nem, majd elválík.”

1365 Szófogadásra így inté az óriást,
A ki tovább nem is tett semmi kifogást,
Hanem vitte őtet és a partra tette,
És azután utját vissza felé vette.

XXV.

Tündérország első kapuját őrzötte
1370 Félrőfös körmökkel három szilaj medve.
De fáradságosan János keze által
Mind a három medve egy lett a halállal.

„Ez elég lesz mára,” János ezt gondolta,
Nagy munkája után egy padon nyugodva.
1375 „Ma ezen a helyen kissé megpihenek,
Holnap egy kapuval ismét beljebb megyek.”

És a mint gondolta, akkép cselekedett,
Második kapuhoz másnap közeledett.
De már itt keményebb munka várt ám rája,
1380 Itt őrzőnek három vad oroslán álla.

Hát neki gyürközik; a fenevadakra
Ráront hatalmasan, kardját villogtatva;
Védelmezték azok csunyául magokat,
De csak mind a három élete megszakadt.

1385 Igen feltüzelte ez a győződelem,
Azért, mint tennap, most még csak meg sem pihen,
De letörölve a sűrű verítéket,
A harmadik kapu közelébe lépett.

Uram ne hagyj el! itt volt ám szörnyű strázsá;
1390 Vért jéggé fagyasztó volt rémes látása.
Egy nagy sárkánykígyó áll itt a kapuban;
Elnyelne hat ökröt, akkora szája van.

Bátorság dolgában helyén állott János,
Találós ész sem volt ő nála hiányos,
1395 Látta, hogy kardjával nem boldogul itten,
Más módot keresett hát, hogy bemehessen.

A sárkánykigyó nagy száját feltátotta,
Hogy Jánost egyszerre szertesét harapja;
S mit tesz ez a dolog ilyen állásába?
1400 Hirtelen beugrik a sárkány torkába.

Sárkány derekában kereste a szívet,
Ráakadt és bele kardvasat merített.
A sárkány azonnal széjletterpeszkedett,
S kinyögte magából a megtört életet.

1405 Hejh János vitéznek került sok bajába,
Míg lyukat fúrhatott sárkány oldalába.
Végtére kifurta, belőle kimászott,
Kaput nyit, és látja szép Tündérországot.

XXVI.

Tündérországból csak híre sincs a télnek,
1410 Ott örökös tavasz pompájában élnek;
S nincsen ott nap kelte, nap lenyugovása,
Örökös hajnalnak játszik pirossága.

Benne tündérfiak és tündérleányok
Halált nem ismerve élnek boldogságnak;
1415 Nem szükséges nekik sem étel, sem ital,
Élnek a szerelem édes csókjaival.

Nem sír ott a bánat, de a nagy örömtől
Gyakran a tündérek szeméből könny gördül;
Leszívárog a könny a föld mélységébe,
1420 És ennek méhében gyémánt lesz belőle.

Szőke tündérlyányok sárga hajaikat
Szálanként keresztülhúzzák a föld alatt;
E szálakból válik az aranyak érce,
Kincsleső emberek nem kis örömére.

1425 A tündérgyerekek ott szivárványt fonnak
Szemsugarából a tündérleányoknak;
Mikor a szivárványt jó hosszúra fonták,
Ékesítik vele a felhős ég boltját.

Van a tündéreknek virágnyszolyája,
1430 Örömtől ittasan heverésznek rája;
Illatterhes szellők lanyha fuvallatja
Őket a nyoszolyán álomba ringatja.

És a melly világot álmaikban látnak,
Tündérország még csak árnya e világnak.
1435 Ha a földi ember először lyányt ölel,
Ennek az álomnak gyönyöre tölti el.

XXVII.

Hogy belépett János vitéz ez országba,
Mindent, a mit látott, csodálkozva látta.
A rózsaszín fénytől kápráztak szemei
1440 Alig hogy merészelt körültekinteni.

Meg nem futamodtak tőle a tündérek,
Gyermekszelídséggel hozzá közelgének,
Illették őt nyájas enyelgő beszéddel,
És a szigetbe őt mélyen vezették el.

1445 A mint János vitéz mindent megszemléle,
S végtére álmából mintegy föleszméle:
Kétségbeesés szállt szívének tájára,
Mert eszébe jutott kedves Iluskája.

„Itt hát, hol országa van a szerelemnek,
1450 Az életen által én egyedül menjek?
A merre tekintek, azt mutassa minden,
Hogy boldogság csak az én szivemben nincsen?”

Tündérországnak egy tó állott közepén,
János vitéz búsan annak partjára mén,
1455 S a rózsát, melly sírján termett kedvesének,
Levette kebléről, s ekkép szólítá meg:

„Te egyetlen kincsem! hamva kedvesemnek!
Mutasd meg az utat, én is majd követlek.”
S beveté a rózsát a tónak habjába;
1460 Nem sok híja volt, hogy ő is ment utána....

De csodák csodája! mit látott, mit látott!
Látta Iluskává válni a virágot.
Eszeveszettséggel rohant a habokba,
S a föltámadt leányt kiszabadította.

1465 Hát az élet vize volt ez a tó itten,
Mindent föltámasztó, a hova csak cseppen.
Iluska porából nőtt ki az a rózsza,
Igy halottaiból őt föltámasztotta.

Mindent el tudnék én beszélni ékesen,
1470 Csak János vitéznek akkori kedvét nem,
Mikor Iluskáját a vizből kihozta,
S rég szomjas ajakán égett első csókja.

Be szép volt Iluska! a tündérleányok
Gyönyörködő szemmel mind rá bámulának;
1475 Őt királynéjoknak meg is választották,
A tündérfiak meg Jánost királyokká.

A tündérnemzetség gyönyörű körében
S kedves Iluskája szerető ölében
Mai napig János vitéz ő kegyelme
1480 Szép Tündérországnak boldog fejedelme.

Pest, 1844. [nov. 15. és dec. 5. között]

228. MÉRT NEM SZÜLETTEM EZER ÉV ELŐTT?

Mért nem születtem ezer év előtt?
Midőn születtek Árpád daliái,
S ragadva kardot, a vérkedvelőt,
A nagy világgal mentek szembeszállni.

- 5 Beh mondtam volna csataéneket,
Versenyt rivalgót kürtjével Lehelnek,
Mellynek zugási mennydörgéseket
Vadúl kavargó örvényökbe nyeltek.

- Beh fölvetettem volna magamat
10 Hadvész után nyerítő paripára,
Keresni a sírt vagy babéromat
Hazát teremtő harcok viharába'?

- Beh énekeltem volna diadalt,
Vitézeimnek, párduebőrre dőlve,
15 Midőn az ütközetmoraj kihalt
S az áldomás csengése jött helyébe.

- Vagyok henyélő század gyermeke,
Hol megdalolni méltó tárgyam nincsen;
S ha volna is, mi lenne sikere?
20 Sínlődik a nyelv terhes rabbilincsen.

Pest, 1844. [nov. vége—dec. közepe]

229. ESİK, ESİK, ESİK....

Esik, esik, esik,
Csókeső esik;
Az én ajakamnak
Nagyon jól esik.

5 Az eső, az eső
Villámlással jár;
A szemed, galambom,
Villámló sugár.

Mennydörög, mennydörög
10 A hátunk megett;
Szaladok, galambom,
Jön az öreged.

Pest, 1844. [dec. 20. előtt]

230. GYERE, LOVAM....

Gyere, lovam, hadd tegyem rád nyergem!
Galambomnál kell még ma teremnem.
A kengyelbe most teszem bal lábam,
De lelkem már a galambomnál van.

5 Száll a madár, tán párjához siet;
Sebesen száll, el is hagyott minket.
Érjük utol szaporán, jó lovam,
A párját ő sem szereti jobban.

Pest, 1844. [dec. 20. előtt]

231. [A HEGYOLDALT VENYIGESOR TAKARJA....]

A hegyoldalt venyigesor takarja....
Megvert engem az uristen haragja;
Avval vert meg engemet,
Hogy venyigét teremtett,
5 Venyigére gerezdet.... gerezdet!

Apám után szép vagyonhoz jutottam,
Vagyonomat egy fillérig elittam;
Most napszámra dolgozom,
Ha napszámom kikapom,
10 Kocsmába mék, eliszom.... eliszom!

[Pest, 1844. dec. 20. előtt]

232. BOLDOG ÉJJEL....

Boldog éjjel! együtt vagyok rózsámmal,
A kis kertben mulatozunk egymással;
Csendesség van, csak az ebek csaholnak,
Fenn az égen
5 Tündérszépen
Ragyog a hold, a csillag.

Nem jó csillag lett volna én belőlem;
Tudja isten, nem maradnék az égen,
Nem kellene én nekem a mennyország,
10 Lejárnék én
Minden estén,
Kedves rózsám, te hozzád.

Pest, 1844. [dec. 20. előtt]

233. SZERELEM, SZERELEM....

Szerelem, szerelem,
Keserű szerelem!
Miért bántál olyan
Kegyetlenül velem?
5 Te voltál szivemben
Első és utósó,
Nem sokára készül
Számomra koporsó.

Elmegyek az ácshoz,
10 Fejfát csináltatok,
Egyszerű fejfámra
Csak egy sort íratok;
Fekete betűkkel
Ez lesz írva rája:
15 Itt hervad a hűség
Eltépett rózsája.

Pest, 1844. [dec. 20. előtt]

234. KATONA VAGYOK ÉN....

Katona vagyok én, kiszolgált katona,
Csak káplár sem voltam, mindig közkatona.
A katonasághoz ifjuságot vittem,
Ott maradt az, haza öregséggel jöttem.
5 Nagy volt pontosságom, nagy volt a hűségem,
Nem volt reám mérve csak egy büntetés sem.
Mi lett a jutalmam, mikor kiszolgáltam?
A generális megveregette vállam.

Pest, 1844. [dec. 20. előtt]

235. NEM TESZ FÖL A LYÁNY MAGÁBAN EGYEBET....

Nem tesz föl a lány magában egyebet,
Csak hogy téged, csalfa legény, elfeled;
Addig feled, addig feled, csak feled,
Mig a szíve bánatában megreped.

Pest, 1844. [dec. 20. előtt]

236. FÉNYES CSILLAG....

Fényes csillag, mondd meg nekem,
Mért nem maradtál odafenn?
Mondd meg: arra mi ok szolgál,
Hogy az égről lefutottál?

- 5 „Csak az az ok szolgál arra,
Mert rá néztem galambodra;
Sugaramnál szebb a szeme,
Boszankodás kergetett le.”

Pest, 1844. [dec. 20. előtt]

237. SZERELEM ÉS BOR

Azt mondom, a mit mindig mondok:
Ne háborgassanak a gondok,
Ne háborgassanak bennünket!
Legyen vidámság, tréfa, nesz;
5 Ifjak vagyunk, és ifjuságunk
Idő jártával oda lesz.

- Járjunk a szerelem kertében,
Virág ott nyílik minden lépten;
Ha meg talál tüskéje szűrni:
10 Illatja gyógyulást szerez.
Szeressünk! mert erőnk, szeretni,
Idő jártával oda lesz.

- Midőn a szerelem kertében
A nap tikkasztón süt az égen:
15 Térjünk hűs árnyékú lugasba
A bogyümölcs tőkéihez.
Igyunk! pénzünk van, hátha pénzünk
Idő jártával oda lesz.

E kép a legszebb élet képe;
20 Adjunk érette bút cserébe.
Mint fellegekre a szivárvány,
Ránk mosolygani fog ez,
Ha majd derengő ifjuságunk
Idő jártával oda lesz.

Pest, 1844. [dec.]

238. JÁNOS GAZDA

János gazda derék gazda,
Nincsen párja hat faluba';
Csak egy a bibéje,
Hogy soha sincs pénze.

5 Széles, hosszú szántófeldje,
Sok gabona terem benne,
Vásárra jár véle,
Még sincs soha pénze.

Nem kóborol a kocsmába,
10 Kocsmárosra nem kiáltja:
Hejh, bort az iccébe!
Még sincs soha pénze.

Felesége szép, takaros,
Legényekre nem haragos,
15 Kivált béresére....
Hát ezért nincs pénze.

Pest, 1844. [dec.]

239. AZ ÖREG ÚR

Az öreg úrnak élete
Szánandó gyötrellem,
Veséig gyöttri a szegényt
Féltékeny szerelem.

5 Unokaöccse olly gonosz,
S szép, ifju a neje;
Unokaöccse ver szöveget
Megőszült fejibe.

Míg nőtlen volt: terhére nem
10 Esett a hivatal,
Nyugottan, híven végezé;
De most majd belehal.

Míg nőtlen volt: barátinál
El-elkártyázgatott;
15 De mostan éjszakázni fél....
Keserves állapot!

Míg nőtlen volt: álom között
Folyának éjei;
De most az öreg úr szemét
20 Behúnyni sem meri.

Pedig, pedig, szegény öreg,
Féltés hiába bánt;
Öcséd nődet nem szereti....
Hanem a szobalyányt.

Pest, 1844. [dec.]

240. PÁL MESTER

Pál mester illyformán okoskodott,
És félre csapta
Szilajhegykén a kalapot:
„Eh, a ki adta!

- 5 Mire való a feleség nekem?
Nélküle szabadabb lesz életem;
Elkergetem.... az lesz belőle.”
És úgy tett, a miként beszéle.

Pál mester később így okoskodott,

- 10 Csak hogy nem csapta
Ő félre most a kalapot:
„Hejh, a ki adta!
Még is csak kár volt elkergetnem őt;
Kezében gazdaságom egyre nőtt,
15 S most elpusztúl.... az lesz belőle.”
És úgy lett, a miként beszéle.

Pál mester ekkor így okoskodott,
És félre csapta

- Ismét hegykén a kalapot:
20 „Eh, a ki adta!
Mi haszna minden bűm és bánatom?
Úgy sincs sokam; azt is tovább adom,
Tovább adom.... az lesz belőle.
És úgy tett, a miként beszéle.

- 25 Pál mester végre így okoskodott,

S szemére csapta

Keservesen a kalapot:

„Hejh, a ki adta!

Most már minden, de minden oda van;

- 30 Mi tévő légyek? felkössem magam?
Fel, felkötöm.... az lesz belőle.”
És úgy tett, a miként beszéle.

Pest, 1844. [dec. 8—21.]

241. MIT SZÓL A BÖLCS?

Hm, bizony csak sok nem úgy halad,
A mint kéne, itt a nap alatt.
Szikrát sem törődve szól a bölcs:
Itt van a pohár, hol a bor? tölts!

- 5 Tenger a pénz, mellyben elsülyed
Sok hajó: elv, jellem, becsület.
Szikrát sem törődve szól a bölcs:
Itt van a pohár, hol a bor? tölts!

- Korpdfőt diszít selyem kalap,
10 S az okos fő teng daróc alatt.
Szikrát sem törődve szól a bölcs:
Itt van a pohár, hol a bor? tölts!

- A lét könyviből e szót „barát”
Az idők régen kivakarák.
15 Szikrát sem törődve szól a bölcs:
Itt van a pohár, hol a bor? tölts!

- Egyenesség, nyílt őszinteség
Rókaságnak zsákmányúl esék.
Szikrát sem törődve szól a bölcs:
20 Itt van a pohár, hol a bor? tölts!

Feleségműség járatlan ut,
Rajta már csak az együgyü fut.
Szikrát sem törődve szól a bölcs:
Itt van a pohár, hol a bor? tölts!

- 25 Igazmondás elhajított kő,
Hajító fejére visszajő.
Szikrát sem törődve szól a bölcs:
Itt van a pohár, hol a bor? tölts!

Megterem sok prédikáció,
25 Nem igen hallgatják, bármi jó.
Szikrát sem törődve szól a bölcs:
Itt van a pohár, hol a bor? tölts!

Pest, 1844. [dec. 8—31.]

242. RÉSZEGSÉG A HAZÁÉRT

Fiuk, az isten áldjon meg,
Én is iszom, igyatok!
Én nem nézhetek vidámon
Végig elhagyott hazámon,
5 Csak mikor részeg vagyok!

Ekkor úgy látom hazámat,
A mint kéne lennie;
Mindenik pohár, a mellynek
Habjai belém ömölnek,
10 Egy sebét hegeszti be.

S ha, mig részeg vagyok: boldog
Volna a hon csakugyan,
Bár örökké kéne élnem,
Fiuk, nem láthatna éngem
10 Soha senki józanan.

Pest, 1844. [dec.]

243. RABHAZÁNAK FIA

Menjünk, menjünk a földbe,
Beteg szívem!
Hiszen
Megtetted, a mit kelle,
5 Megtetted, a mit lehetett:
Viselted honfisebedet.

Hideg van a siréjben;
Másnak lehet....
Meleg,
10 Forró lesz a sir nékem:
Mit életemben viselék,
A honfiseb még ott is ég.

De az ítélet napja
Eljön talán,
15 S hazám
Bilincseit lerontja.
Akkor sebem begyógyuland,
S hűvösben nyugszom ott alatt.

Pest, 1844. [dec.]

244. LANT ÉS KARD

Felhős az ég hazámon,
Aligha nem lesz vész;
Csak hadd legyen, nem bánom,
Lelkem reája kész.

5 Lantom nagyon szeretne
Hallgatva állani,
Régóta van kezembe',
Már kopnak húrjai.

S amott a zugban kardom
10 Folyvást panaszkodik:
Hiába meddig tartom,
Az ítéletnapig?....

Pest, 1844. [dec.]

245. A KIRÁLYOK ELLEN

Tudjuk, hogy játék kell a gyermekeknek;
Midőn a népek gyermekek valának,
Magoknak cifra ragyogó játékszert,
Bibor karszéket, s koronát csináltak.
5 S rá nyomták azt egy fajankó fejére,
S felültették e fajankót a székre.

S itt a királyság, ezek a királyok,
S ők, a hol ülnek, a hol fejök szédül,
Azt gondolják a kábitó magasban,
10 Hogy uralkodnak isten kegyelmébül.
Csalatkozásban éltek, jó királyok,
Nem uraink, csak bábujaink valátok.

De nagykorú lett a világ, s a férfi
Nem gondol többé gyermekjátékával.
15 Le hát a biborszékekről, királyok,
És fejetekről le a koronával!
Ha nem teszitek azt le fejetekről,
Leütjük, s majd a fej is vele gördül.

Igy lesz s nem máskép. A bárd, melly Lajosnak
20 Párizs piacán lecsapott nyakára,
Első villáma volt a zivatarnak,
Melly rátok készül, s kitör nem sokára;
Igen, maholnap meg lesz érkezése,
Nem én vagyok már első mennydörgése!

Egy rengeteg lesz a föld kerekége,
S e rengetegben vadak a királyok,
Kergetjük őket, és fegyvereinket
Szilaj gyönyörrel sütögetjük rájuk,
S vérökkel fogjuk ezt az égre irni,
30 Hogy nem gyermek már a világ, de férfi!

[Pest, 1844. dec.]

246. ETELKÉHEZ

Láttad-e, angyalom, a Dunát
S a szigetet közepén?
Ide szívembe képedet
Akként foglalom én.

- 5 A szigetről zöld fa-lomb
Mártja a vízbe magát;
Ha te szívembe így a remény
Zöldjét mártanád!

Buda, 1844. [dec.]

247. VÉDEGYLETI DAL

Van-e szebb lánc a világon,
Mint melly minket összefűz?
Bűvös karikába gyűjte
Minket a szent honfitűz.

- 5 Sír volt keblünk, és halottja
Volt a hazaszeretet;
Nagyszerűen üljük e föl-
Támadási innepet!

- Nemzetünk, e nagy folyó, melly
10 Mindig száz felé szakadt,
Egyesítse innepénél
A különvált ágakat.

- Millió és millió száj
És egyetlen hang legyen,
15 Melly kiáltsa lelkesedve
A magasztos innepen:

„Elfogadjuk, bármi durva,
A mit a hon méhe szül;
Bármi lágy és bármi pompás,
20 Semmit, semmit e kívül!”

És ne szóljon áldozatról,
Lemondásról senkisé;
Kötelesség! mit az ember
Hon jólléteért teszen.

25 S a király a honnak atyja;
Mint valóban jó atyánk,
Karjait kiterjesztendi,
És az áldást mondja ránk.

Pest, 1844. [dec. 8—20.]

248. A TERMÉSZET VADVIRÁGA

Mit ugattok, mit haraptok
Engemet hitvány ebek!
Torkotokba, hogy megfúltok,
Olly kemény koncot vetek.
5 Nyirbáljatok üvegházak
Satnya sarjadékain;
A korlátatlan természet
Vadvirága vagyok én.

Nem verték belém tanítók
10 Bottal a költészetet,
Iskolai szabályoknak
Lelkem soh'sem engedett.
Támaszkodjék szabályokra,
Ki szabadban félve mén.
15 A korlátatlan természet
Vadvirága vagyok én.

- Nem virítok számotokra,
Árva finnyás kóficok!
Kiknek gyöngé, kényes, romlott
20 Gyomra mingyárt háborog;
Van azért, ki ép izléssel
Idvezelve jön élém.
A korlátatlan természet
Vadvirága vagyok én.
- 25 Hát azért nekem örökre
Szépen békét hagyjatok;
Ugy sem sok gyümölcsű munka:
Falra borsót hánynotok.
S kedvetek ha jön kötődni,
30 Ugy kapkodjatok felém:
A természet tövíses
Vadvirága vagyok én.

Pest, 1844. [dec. 21—22.]

249. A KÜLFÖLD MAGYARJAIHOZ

- Ti fekélyek a hazának testén,
Mit mondjak felőletek?
Hogyha volnék tűz: kiégetnélek,
Égetném rossz véretek.
- 5 Nem vagyok tűz, nincs emésztő lángom;
De van éles hangu szóm,
Melly reátok átkait kiáltja,
Átkait irtóztatón.
- Annyi kincse van hát e hazának,
10 Hogy nem is fér benne meg?
Hiszen e hon, e boldogtalan hon
Olly szegény és olly beteg.

És ti rablók! a mit orvosságra
Izzad kínnal e haza:
15 Elhordjátok idegen bálványtok,
A külföld oltárira.

E hazán, melly porban esd kenyérért,
Nem esik meg szívetek;
Mig ő vért sír, poharaitokba
20 Kinn ti a bort töltitek.

És csak akkor tértek vissza, már ha
Koldusbot van nálatok:
Kit koldussá tettetek, hogy tőle
Ismét koldulhassatok.

25 A miként ti e szegény hazából
Magatok száműzitek;
Vesse úgy ki csontotokat a sír
S a mennyország lelketek!

Pest, 1844. [dec. 6—31.]

250. CS. E. KISASSZONY EMLÉKKÖNYVÉBE

Ha e sötét betűk, a miket itt leírok,
Lennének a balsors, a melly tán téged ér:
Elvetném tollamat, nem írnék, bárha lenne
Minden vonásomért egy-egy ország a bér.

Pest, 1844. [dec. 24.]

251. V. S.-NÉ EMLÉKKÖNYVÉBE

Tudom: mint boldogítod férjedet;
De szinte kívánnám, hogy azt ne tedd,
Ne olyan nagy mértékben legalább.

A fájdalomnak csalogánya ő,
5 S mióta boldog, hangja ritkán jő....
Gyötörd, hogy halljuk édesbús dalát.

Pest, 1844. [dec. 25.]

252. BUCSÚ 1844-TŐL

Egy esztendő a másik sírját ássa,
Gyilkolják egymást, mint az emberek.
Idő, szárnyadnak még egy csattanása,
S a jelen év is sírban szendereg.
5 Oltsd el, haldokló, hervadt ajakadnak
Léleketével életmécsedet,
Nem foglak oda írni tégedet,
Hol boldog évim följegyezve vannak.

Magas tervektől izzadó fejembe
10 Te úgy sok eszme magvait vetéd,
S én a gyümölcsöt bőven megteremve
Láthatván, rajta büszkén nézek szét.
Jutalmaúl nem rest munkálatomnak
A hír csillagja rám sugárt vetett,
15 S én még sem írlak oda tégedet,
Hol boldog évim följegyezve vannak.

Szivem sokáig a sors bal kezében
A fájdalom meggyúlt világa volt;
Te, megvénült év, szóltál, hogy ne égjen,
20 És szózatodra a vad láng kiholt.
Elhamvadt üszke van csak bánatomnak
A romba dőlt s már fél-ép szív felett;
S én még sem írlak oda tégedet,
Hol boldog évim följegyezve vannak.

- 25 Oh haldokló év! sírod mellett engem
Lágy bölcsejében ringat a remény,
S hahogy szabad, a mit jövendöl, hinnem:
A mennyországnak állok küszöbén.
Szomszédságában ilyen boldog kornak
- 30 Mondom, tünő év, a bucsút neked,
S én még sem írlak oda tégedet,
Hol boldog évim följegyezve vannak.

- Reád függeszté hévvel esdekelve
Bágyadt szemét sohajtó nemzetem,
- 35 S te sóhajára semmit nem figyelve,
Ekkép feleltél mennydörögve: nem!
Te koszorúját eltépted honomnak,
Ifjú reménye mit fejére tett;
Ezért nem írlak oda tégedet,
- 40 Hol boldog évim följegyezve vannak.

Pest, 1844. [dec. 25—31.]

253. KÉT TESTVÉR

Van én nekem egy kedves cimborám,
 Talpig derék, becsületes fiú;
 Midőn szomoruságnak szele fú,
 Vidámság köpenyét akasztja rám.

5 Ha nemzetem sorsára gondolok,
 S szívem szorítja fojtó sejtelem:
 Az én kedves pajtásom ott terem,
 És szól, hogy ez nem férfias dolog;

Azt mondja, hogy csak várjak egy kicsit,
 10 Hogy majd idővel másformán leszen,
 Az ég kegyébe ismét fölveszen,
 És, minket árva népet, megsegít.

Ha szerelem bújában epedek,
 És a lemondás már-már főbe ver,
 15 Az én kedves pajtásom nem hever,
 Hanem jön és szól: ne legyenek gyerek.

Azt mondja, hogy ne hagyjam magamat;
 Ámbátor az most rám nem is figyel,
 Ki szerelmem tőkéjét vette fel,
 20 Majd megkerül még tőke és kamat.

S ha eszmetársulatnál fogva itt
 Eszembe jut borzasztó pénzügyem:
 Biztat, hogy a szerencse, elhigyem,
 Számomra is megnyitja markait;

25 Azt mondja, hogy még megjön az idő,
Hol fűtetlen szobában nem lakom,
Ha szűk udvarra nyíló ablakom
Tábláin a tél dérvirága nő. —

Az én kedves pajtásom így beszél
30 Kimondhatatlan barátságosan,
S lelkemnek olly széles jó kedve van
Bút, bajt felejtető meséinél.

E jó fiúnak egy rosz bátyja van,
Igen komor, goromba férfi ő;
35 Ez a rosz bátya mindig közbejő,
És fölpofozza öccsét csúfosan,

S tőlem kegyetlenül elkergeti.
Levert kedéllyel ballag tőlem el,
De újra jó, vigasztal és ölel
40 A jó fiú, ha szerit ejtheti.

Tudjátok tán, s fölösleges a szó:
Illy jó barátomúl kit bírok én?....
Vigasztaló pajtásom a remény,
S komor, goromba bátyja a való.

Pest, 1845. [jan. 1—7.]

254. APÁM MESTERSÉGE S AZ ENYÉM

Mindig biztattál, jó apám:
Kövessem mesterségedet,
Mondtad, hogy mészáros legyek....
Fiad azonban író lett.

5 Te a taglóval ökröt ütsz,
Tollammal én embert ütök — —
Egyébiránt ez egyre megy,
Különböző csak a nevök.

Pest, 1845. [jan. 1—7.]

255. A MAGYAR NEMZET

Oh ne mondjátok nekem, hogy
Hajnallik hazánk felett!
Látom én: az ő számára
Szó a sors szemfödelet.

5 S kérni istent nem merem, hogy
Nemzetem gyógyítsa fel,
Mert a nemzet, elhigyétek,
Életet nem érdemel.

Figyelemmel átforgattam
10 A történet lapjait,
S fontolóra vette lelkem,
A mit e hon végbe vitt.
S mit találtam ott fölírva
Századok bötűivel?
15 Azt találtam, hogy e nemzet
Életet nem érdemel.

Jóra termett nép honában
Egy a szív, az akarat,
A közérdek mellett minden
20 Különérdek elmarad.
Itten oltárt minden ember
Ön bálványaért emel —
És az ilyen önző nemzet
Életet nem érdemel.

25 Voltak egyesek közöttünk!
Tiszta, hű, nagy szellemek,
A kik mindent, a mit tettek,
A hazáért tettek.
Hány volt köztök, kiket a hon,
30 Maga a hon veszte el!
És az illy hálátlan nemzet
Életet nem érdemel.

Más hazában híven őrzik
Mindazt, a mi nemzeti;
35 Ósi kincsét a magyar nép
Megveti és elveti,
A magyar magyarnak lenni
Elfeled vagy szégyenel —
És az illy elkorcsult nemzet
40 Életet nem érdemel....

Oh de mért elősorolnom
E szegény hon vétkeit?
Lesz-e sors oh lesz-e isten,
A ki minket megsegít?
45 A nagy isten szent kegyéből
Jő-e megváltási jel?
Lesz-e még e nemzet olyan,
Hogy halált nem érdemel?

Pest, 1845. [jan. 4—7.]

256. HULL A LEVÉL A VIRÁGRÓL....

Hull a levél a virágról,
Elválok én a babámtól.
Isten hozzád, édes,
Isten hozzád, kedves
5 Galambocskám!

Sárgul a hold az ég alján,
Mind a kettőnk olly halovány.
Isten hozzád, édes,
Isten hozzád, kedves
10 Galambocskám!

Harmat hull a száraz ágra,
Könnyek hullanak orcánkra.
Isten hozzád, édes,
Isten hozzád, kedves
15 Galambocskám!

Lesz még virág a rózsafán,
Egymást még mi is látjuk tán.
Isten hozzád, édes,
Isten hozzád, kedves
20 Galambocskám!

Pest, 1845. [jan. 7.]

257. ELMONDOM, MIT EDDIG....

Elmondom, mit eddig
Rejtve tartogattam,
Mint gyöngyét a tenger
Legmélyebb habokban.
5 Halld meg, drága gyöngyöm,
Szép, szelíd galambom!
A mit érzék és
Szenvedék, elmondom.

Éreztem szerelmet,
10 S szenvedtem miatta,
És nagy volt szerelmem,
Nagy szívem bánatja.

Bánatom s szerelmem,
Ez ikertestvérek,
15 Engemet gyötörni
Általad levének.

Szigorú körülmény
Ajkamát lezárta,
Hogy ne jöjön titkom
20 Senkinek tudtára.
Oh, minő teher volt
Azt eddig viselnem!
Hányszor volt alatta
Roskadóban lelkem!

25 Mint a napfény elvesz
Felhők fátyolában,
Képedet szivemben
Eltemetni vágytam.
Könnyü szél pusztítást
30 Tészen a felhőben,
S felsüt a nap akkor
Annál égetőbben.

Sőt hazudtam többször
Másokért szerelmet;
35 E hazugság által
Csak nagyobb kinom lett. —
S most tudsz mindent, a mit
Éreztem, szenvedtem;
Fogsz-e vigasztalni
40 Nyájás feleletben?

Szólj, idvességemnek
Meváltó keresztje!
Nem nyilik meg ajkad?
Semmit sem felelsz-e? — —

45 Oh, mikép felelnél,
Hiszen néma nyelvvel....
Kiterítve.... holtan....
Koporsóban fekszel!

Pest, 1845. [jan. 7—8.]

258. MIT NEM TETTEM VOLNA ÉRTED....

Mit nem tettem volna érted,
Szép kis szőke gyermekem!
De szerelmem bemutatni
Megtiltotta végzetem.

5 Az egész, mit életemben
Érted tennem lehetett,
Annyi, hogy a koporsóba
Én tevém be tetemed.

Pest, 1845. [jan. 8.]

259. HOVÁ LEVÉL?....

Hová levél? te szebb reményeimnek
Korán kiégett hajnalcsillaga!
Keresni foglak; — hasztalan kereslek?
Vagy még meglátjuk egymást valaha?

5 Ha majd az éjnek hallgatag felében
Halvány sugárt a hold a földre vet:
A temetőnek küszöbét átlépek,
S fejem lehajtom sírhalmod felett.

Fölibredensz-e ekkor álmaidból,
10 És elhagyod mély, hűvös nyoszolyád?

Hogy meghallgasd, a mit majd ajakam szól:
A szerelemnek epedő szavát.

Fölbredensz-e ekkor álmaidból,
És elhagyod mély, hűvös nyoszolyád?
15 Hogy letöröljed lankadt pilláimról
Az érted omló könnyek záporát.

Fölbredensz-e ekkor álmaidból
És elhagyod mély, hűvös nyoszolyád?
Hogy szellemed majd égő csókjaimtól
20 S keblem tüzétől melegüljön át.

Vagy holtjokat a sírok ki nem adják?
S csak a mennyben találkozol velem....
Vagy többé sem az éj sem a mennország
Meg nem mutat már tégedet nekem?!

Pest, 1845. [jan. 8.]

260. ZÁRJÁTOK BE MÁR AZT A KOPORSÓT!

Zárjátok be már azt a koporsót,
És vigyétek ki a temetőbe!
Hisz elég rég nézem már, hogy bennem
Megmaradjon mindörökre képe,
5 Vagy hogy szívem, lelkem összetépje!

Pest, 1845. [jan. 8.].

261. JAJ, BE BÚS EZ A HARANGSZÓ!

Jaj, be bús ez a harangszó!
Neked harangoznak,
Kedves, hervadt rózsaszála
Tizenöt tavasznak!

5 A templomnál van koporsód,
Koporsód van itten!
Hova veled vőlegényként
Egykor jőni hittem.

Védangyala kedvesemnek
10 Odafeñn a mennyben!
Szánj, és vedd el eszemet, vagy
Vígasztalj meg engem.

Vagy talán te is meghaltál?
Tán megölt a bánat?
15 Hogy hervadni hagytad ezt a
Legszebb rózsaszálat.

Pest, 1845. [jan. 9.]

262. HA ÉBREN MEG NEM LÁTOGATSZ....

Ha ébren meg nem látogatsz,
Jőj hozzám álmaimban,
Jőj hozzám, meghalt életem!
Sok mondani valóm van.

5 Hisz egymással mi ekkorig
Olly keveset beszéltünk;
Csak egy két gyorsan illanó
Tekintet volt beszédünk.

Tudod, ha hozzátok menék,
10 Te mindig úgy futottál;
De más szobából titkosan
Rám gyakran pillantottál.

S öröm volt, látnom téged ott
Félig nyílt ajtó mellett,

15 Mikéntha láttam volna az
Egészen megnyilt mennyet.

Ha távozám: az ablakból
Tekinttéél utánam;
Vélted, hogy észre nem veszem?

20 Oh, én mindent jól láttam.

De láttam temetésed is....
Csak ezt ne láttam volna!
Az a gödör, melly sírod lett,
Az lett szivemnek pokla.

25 Egyszerre lelkemet ezer
Mennykő csapása érte....
Ekkor hullott alá a föld
Koporsód födelére.

Ott vagy te most, szent angyalom!
30 Eljősz-e hozzám vajjon?
Mindenkor tárva lesz karom,
Ha jósz, hogy átkaroljon.

Csak érintsen lehellete
Közlegő szellemednek:
35 A mennybe föl, vagy sírba le,
Mindenhová követlek!

Pest, 1845. [jan. 9—10.]

263. TE VOLTÁL EGYETLEN VIRÁGOM....

Te voltál egyetlen virágom;
Hervadt vagy: puszta életem.
Te voltál fényes napvilágom;
Lementél: éj van körülöm.

- 5 Te voltál képzeményim szárnya;
Megtörve vagy: nem szállhatok.
Te voltál vérem forrósága;
Meghűltél: oh, majd megfagyok.

Pest, 1845. [jan. 9—10.]

264. AMOTT FÖNN EGY CSILLAG RAGYOG....

Amott fönn egy csillag ragyog
A tiszta ég legtetején;
De olly gyönyörűen ragyog!
Egy csillagon sincs annyi fény.

- 5 És bennem így szól valami:
„Nézd, nézd, Etekkéd e sugár!
Hagyd itt a földi életet,
Menj föl hozzá, ő téged vár.”

- Fölmennék édesörömet,
10 De vágyam hasztalan hevit,
Mert, a mi fölsegítene,
Eltörve lajtorjám, a hit.

Pest, 1845. [jan. 9—10.]

265. ÉN VAGYOK ITT....

Én vagyok itt, emésztő gyönyöröm!
Én, sírhalmodnak hű zarándoka;
Kérdezni jöttem, hogy mit álmodál
A föld alatt az első éjszaka?

- 5 Oh én nagyon borzasztót álmodám:
A földet a nap úzé, kergeté,

Kétségbeesve vágatott a föld
A mélybe le s a csillagok fölé;

Utána a nap fáradatlanúl....

10 A végtelent keresztünyargalák,
És végre elkezdett rohanni az
Egész rendvesztett, megbomlott világ.

És e zavarban egyre kergeté
A földet a nap, s vad haragja közt,

15 Hogy kergeté hiába, megragadt
Szilaj kezével egy nagy üstököst,

S rá dobta.... épen szívemen talált.

Képzeltető, mint fájt e seb nekem;

De úgy még sem fájt, mint az, a mit vert

20 Bennem halálod, legszebb örömem!

Pest, 1845. [jan. 10.]

266. TERMÉSZET! MÉG TE IS GÚNYOLÓDOL?

Természet! még te is gúnyolódol?....

A mióta őt eltemetők:

Tél havának kellő közepette

Ollyan tavasziak az idők.

5 Semmi jég a síma Dunavízen,
Semmi hó a Szentgellérthegyen....
Csak hogy testem és lelkem szemében
Mentül sértőbb ellentét legyen.

Mért nem keltek böszült háborúra?

10 Mit alusztok? lusta elemek!

Éjszak vésze, te prédát üző sas,

Szárnyaid mért nem süvitenek?

Mért nem hajtod a felhőt az égen?
Mint vadász a sebzett madarat;
15 Hadd hullatná szét hópillangóit,
Mint ama madár a tollakat.

Ezt szeretném, kedvem ebben telnék,
Ugy láthatni a természetet,
Mint szívem van, melly szép Persiából
20 Vad Szibériává vetkezett. —

Oh de hátha e meleg verőfény
A természetnek nem gúnyja? nem!
Sőt részvéte: csak azért nincsen tél,
Hogy ne fázzék ott kinn kedvesem.

Pest, 1845. [jan. közepe]

267. NEM HÁBORÍTOM-E NYUGALMAD....

Nem háborítom-e nyugalmad,
Elásott kincse életemnek!
Ha szívem árva gyermekével,
A halvány arcu szenvedéssel
5 Hozzád gyakorta kijövendek?

Nem fog zajt ütni érkezésem,
Sírhalmod mellé halkán lépek:
Csak csókomat teszem fejfádra,
— Azt is lemossa könnyem árja, —
10 És ekkor ismét haza térek.

Pest, 1845. [jan. 13—14. előtt]

268. MIÉRT TEKINTESZ BE SZOBÁMBA?

Miért tekintesz be szobámba?
Kíváncsi hold!
Nem ugy foly már itt a világ, mint
Hajdanta folyt.

5 Egykor ha pillantásod hozzám
Betévedett:
Látád a szívben meg nem férő
Lángéletem.

Bú, kedv között élet-halálra
10 Látál csatát,
De győzedelmeskedni a bút
Nem láthatád.

Ez akkor volt, — ha megtekinted
Most arcomat,
15 Azt vélheted: tükörben látod
Tenmagadat.

Hideg vagyok és szóttalan, mint,
— A honnan jő
E hidegségem, szóttlanságom, —
20 A temető.

Pest, 1845. [jan. 13—14. előtt]

269. LÁTTAM KÉT HOSSZU NAP....

Láttam két hosszú nap
Hideg tetemidet,
A szóttlan ajakat,
A becsukott szemet;

5 Csókoltam homlokod
Letarlott édenét,
— Ez első csókom volt,
S te ezt sem érezéd! —

Csókoltam, romba dőlt
10 Oltárom, homlokod;
És e csókban hideg
Lelkem reá fagyott;

Csókoltam szemfedőd,
E dönthetlen határt,
15 Min túl nem léphetek,
Melly mennyemből kizárt.

Láttam koporsódnál
A fáklyák lángjait,
És a gyászszekeret,
20 Melly temetőbe vitt;

Ott voltam magam is,
Hallám, a mint a hant
Az ásók éliről
Tompán reád zuhant....

25 Mindent, mindent tudok!
És még sem hihetem;
Mindez nem álom-e?
Kétkedve kérdezem.

És hozzátok megyek,
30 S tekintek szertesztét:
Nem látom-e szemed
Tündökletes egét?

Nem látom, mindenütt
Hiába keresem,
35 És haza térek, és
Sírok keservesen.

Pest, 1845. [jan. 13—14. előtt]

270. HOL VAGY TE, RÉGI KEDVEM?

Hol vagy te, régi kedvem?
Te pajkos, vad fiú!
Fölválta lánytestvéred,
A szótlán, méla bú.

5 Játékszered volt szívem,
Hová nem hordozád!
Nyilként rohanva, vitted
A nagy világon át,

Mig végre megbotlottál
10 Egy sírhalom fölött,
S estedben a játékszer,
Szívem, kettétörött.

Pest, 1845. [jan. 13—14. előtt]

271. LE AZ ÉGRŐL HULL A CSILLAG....

Le az égről hull a csillag;
Szemeimből könnyek hullnak.

Nem tudom, mért hull a csillag?
Könnyeim halottért hullnak.

5 Csak hull, csak hull könny és csillag;
Egyre hullnak, még sem fogynak.

Pest, 1845. [jan. 16—23.]

272. MI VOLNA KÜLÖNÖS AZON....

Mi volna különös azon,
Ha néha elmosolyodom
Vidám, tréfás beszéd felett?
Felhős ég is mutat derüt....
5 Csakhogy, midőn a nap kisüt,
A felhő keble megreped.

Pest, 1845. [jan. 16—23.]

273. HAZUGSÁG, A MIT....

Hazugság, a mit annyiszor hallottam,
Hogy ölni képes a nagy fájdalom,
Különben már rég nem volnál magadban,
Veled fekünném, édes angyalom!
5 A fájdalom nem éles fejsze, mellynek
Csapásától az élet fája dől....
A fájdalom féreg, melly lassan, lassan,
De nem fáradva, folyvást rág belől.

Pest, 1845. [jan. 16—23.]

274. Ő, A KEDVES DRÁGA KIS LEÁNY....

Ő, a kedves drága kis leány,
Ő s az élet lakták szívemet;
Mint repkény a fákat, a remény
Átszövé e tündérteremet.
5 Kis leánykám elment.... elvivék....
Most alatt a mély házban lakik,
Mellynek egyszer elzárt ajtaja
Meg nem nyíl az ítéletnapig.

S a leánnyal elment életem....
10 Kikisérted.... odakinn maradt,
S elfoglalni régi lakhelyét
Nincsen benne semmi akarat.

Igy lett szívem csöndes és üres,
Egy elpusztult ház, bús, laktalan;
15 Rajt az árva repkény, a remény,
Leng sohajtásim fuvalmiban;

S mert a földön ápolója nincs,
Feltörekszik, fel az ég felé....
Oh, csak a rontó kételkedés
20 Sarját mindig el ne metszené! —

S ki lesz új lakó szivemben, melly
Nem sokára végkép romban áll?
Legfölebb is egy vén remete,
És ez a remete a halál.

Pest, 1845. [jan. 16—23.]

275. ÁLLTAM SÍRHALMA MELLETT....

Álltam sírhalma mellett
Keresztbe font kezekkel....
Mozdúlatlan szoborként....
A dombra szögzött szemmel.

5 Áll a hajós a parton
S a tengeren tekint szét,
Melly koldussá tevéd, melly
Elvette minden kincsét.

Pest, 1845. [jan. 16—23.]

276. BARÁTIM, CSAK VIGASZTALÁSSAL....

Barátim, csak vigasztalással
Ne szomorítanátok engem!
A bú egyetlen kincs, a mellyet
A szerelemtől örököltem;

5 S e kincset híven őrzí szívem,
(Mert a szív üresen nem állhat,
Kell, hogy legyen mindig lakója,
Akár öröm, akár búbánat;)

E kincset el nem tékozolnám
10 A föld minden gyönyöreért sem,
Minden darabja dallá olvad
Lelkemnek titkos műhelyében.

S minden dal kő egy épülethez,
Melly a felhőket érni fogja;
15 E büszke, fényes épület lesz
Kedves halottam Pantheonja.

Pest, 1845. [jan. 16—23.]

277. JÓJ, TAVASZ, JÓJ!....

„Jój, tavasz, jój” — gondolám az ősszel, —
„Várlak, mert boldogságommal jósz el;
Kinn falun lesz ifju, szép galambom,
És szabad lesz őt meglátogatnom;
5 S hogyha tőle száz mérföldre lennék,
Száz mérföldről is hozzája mennék.
Ha jön a nap hajnal-ölelésre,
Ha megy a nap éj-fölbresztésre,
És a hold, a zultán, ha belépe
10 Csillaglyányos gazdag háremébe:
Én galambom hű árnyéka lészek,

Követője minden lépésének,
Míg szerelme, mint, tavasz! virágod
Melegülő keblén kicsirázott,
15 És a míg ő e virágot szúzi
Pirulással én szívemre tűzi;
S mért ne tűzné? s lehetetlenség-e?
Hogy menyasszonycsók leend a vége.
Jőj, tavasznak illatos füzére!
20 Tegyelek föl jegyesem fejére.”....

Jőj, tavasznak illatos füzére!
Tegyelek föl sírja keresztjére.

Pest, 1845. [jan. 16—23.]

278. PANASZKODÁM HÁT?....

Panaszkodám hát? elpanaszolám
Szívem baját, búját az embereknek?
Miként, ha ujját megmetszé, a gyermek
Panaszkodik... szégyen, szégyen reám!

5 S volt a panasz végtére is miért?
Hisz a keservét mutató kebelnek
Vagy szájalommal vagy gúnnyal fizetnek,
S egyik sem kell.... egyik, mint másik sért.

Vagy elmondhattam szóval sorsomat?
10 Elmondhattam? mi az: midőn a lélek,
Sírhalma mellett porló kedvesének,
Egy kínba fúló életet sirat.

És én még is, még is panaszkodám
Kislelküen, gyáván az embereknek,

15 Miként, ha ujját megmetszé, a gyermek
Panaszkodik.... szégyen, szégyen reám!

De többé, többé nem panaszkodom,
Büvös szigetté fog változni keblem;
Honnan ki nem fog út vezetni, mellyben
20 Elátkozottan él a fájdalom.

Pest, 1845. [jan. 16—23.]

279. ANYÁM, ANYÁM....

Anyám, anyám, oh
Legjobb s legboldogtalanabb anya!
Nincs hát reményed,
Mit a fősvény való beváltana?

5 Kiküldözéd, mint
Galambját Nóé, a reményeket:
De teljesülés
Zöld ágával meg egy sem érkezett.

Végső reményed:
10 Ha majd halálod meg fog hűteni,
Fölmelegítnek
Még egyszer gyermeked hő könnyei.

Szegény anyám te!
Ez a vigasztalás sem jut neked;
15 Elsírta könnyeit
Szerelmesének sírján gyermeked.

Pest, 1845. [jan. 16—23.]

280. HATALMAS ORVOS AZ IDŐ....

Hatalmas orvos az idő; előbb utóbb
Minden sebet befog.
Bármennyit szenvedek: ez orvos által majd
Én is meggyógyulok.

5 A bú, mely most sötét felhők villámtüze,
Lesz nyájas hold sugára,
Melly tündökölni száll szelid emlékeztem
Morajtalan tavára.

És fon talán a sors nem fáradó keze
10 Egy rózsás kötelet,
Melly összefűzi majd az életvágyat és
Fölepült szívemet.
Ekkor, gondolható, a könnyek és a szók
Mi keserűk lehetnek,
15 Mellyekkel a tört szív örökre búcsut mond
Remény- vagy élvezetnek.

Azért szeretném most, midőn hűlt kebelem
Vágy-, kívánságtalan,
Azért szeretném most, ha elmennék oda,
20 A hol Etelke van.
Öleld fel, oh halál, kifáradt éltetem,
És tedd a temetőbe,
Mint keblén elszunyadt magzatját a szülő
Letészi bölcsejébe.

25 És hogyha meghalok, ohajtásom csak egy,
Barátim, tőletek:
Hogy engem a mellé a kedves kis leány
Mellé temessetek.
Mik voltak álmaink, majd minden éjfelen
30 Elmondjuk ott egymásnak,
S egyszerre indulunk, ha ébresztő szava
Zeng a föltámadásnak.

Pest, 1845. [jan. 16—23.]

281. KÉKET MUTATNAK MÉG....

Kéket mutatnak még a távol erdő
Virító fáin a zöld levelek?
Tajtézik még a Duna, mint szilaj mén?
Ha vakmerő harcosként rajt teremvén,
5 Kergetni kezdi őt a fergeteg.

Pirúl a szép mennyasszony még, a hajnal?
Ha vőlegényét várja, a napot;
S harmatkönyűket sír még a bús özvegy,
Az éj? midőn a csillagokhoz fölmegy,
10 És látja a sok árva magzatot.

Megmérhetetlen látköröm volt egykor,
Hanem most már nem látom ezeket:
Az a kis domb, melly kedvesem takarja,
Rám nézve kél átláthatlan magasra,
15 S elrejt előlem földet és eget.

Pest, 1845. [jan. 16—23.]

282. HA ÉLETÉBEN....

Ha életében nem szerettem volna
A szőke fürtök kedves gyermekét:
Övé leendett életem, szerelmem,
Midőn halotti ágyon fekvék.
5 Mi szép, mi szép volt a halotti ágyon!
Mint hajnalban ha fényes hattyu száll,
Mint tiszta hó a téli rózsaszálon:
Lengett fölötte a fehér halál.

Pest, 1845. [jan. 16—23.]

283. JÁTSZIK ÖREG FÖLDÜNK....

Játszik öreg földünk
Fiatal sugarával a napnak;
Pajkos enyelgés közt
Egymásnak csókokat adnak.

5 A Duna hullámin,
Bércén, völgyén a vidéknek,
Tornyokon, ablakokon,
Mindenhol csókjaik égnek.

Olly jó kedvü a nap
10 Jöttén, jó kedvü lementén:
Mintha nem is látná
Sírhalmodat, édes Etelkém!

Pest, 1845. [jan. 16—23.]

284. A HÓ, A HOLT FÖLD TÉLI SZEMFEDŐJE

A hó, a holt föld téli szemfedője,
Az éjen át
A temetőre
Leszállt.

5 A nap
Hideg sugára
Néz komoran
Le a halottak puszta országára.

Nem enged a hó a nagy temetőben,
10 Csak egyedül
Etelke sírja
Körül;

De itt
Sem a napfénytől,
15 Hanem szemem,
Síró szememnek szakadó könnyétől.

Pest, 1845. [jan. 16—23.]

285. MIDŐN NAGYON BÁNT....

Midőn nagyon bánt a vad fájdalom,
A várost, a világot elhagyom,
S oda megyek ki, hol az emberek
Napestig mélyen alva fekszenek,
5 De ha az óra éj felére jár,
S felhők közt búsong sárga holdsugár:
A szendergőnek álma megszakad,
S elhagyják mély, sötét tanyájokat,
S fehér ruhában járnak tétova,
10 Míg hajnalt hirdet a kakas szava.
Ide megyek, a temetőbe, én
Fájdalmaimnak vészes éjjelén,
S ha itten, drága sírhalmom felett
Könyűimnek forrása megered,
15 És a könnyűkhöz sóhajom vegyül:
Fájdalmam lassacskán lecsendesül.

Akkor leszek ám még majd csendesen,
Ha melléd fekszem, édes kedvesem!

Pest, 1845. [jan. 23—24.]

286. E SZOBÁBAN KÜZKÖDÖTT....

E szobában küzködött az
Élet és halál fölötte,
Míg az élet
Őt, a szépet,
5 Őt, a kedvest, elvesztette.

E szobában siratám őt
Könnyeimnek tengerével;
— Szenvedésem
Avvagy létem
10 E tenger mért nem nyelé el! —

E szobában lesz lakásom;
Édes kín lesz laknom itten,
Itten laknom,
Őt láthatnom
15 Mindig éber emlékimben.

Egy kívánatom leszen, ha
E szobából el kell menni;
Az, hogy engem
Akkor innen
20 Szent Mihály lova vigyen ki.

Pest, 1845. [jan. 24—25.]

287. BE SZOMORÚ AZ ÉLET ÉN NEKEM....

Be szomorú az élet én nekem,
Mióta eltemették kedvesem!
Csak úgy lézengek, mint az ősz virága,
Melly minden szellő érkezésivel
5 Egy-egy megszáradt szirmot hullat el,
S melly csüggedt fővel kimulását várja.

A fájdalom gyakorta megrohan,
Mint éhező vad, mérgesszilaján,
S éles körmét szívembe vágja mélyen.
10 Kiáltok a sors ellen átkokat,
A melly az embernek mennyet mutat,
Hanem megtiltja, hogy belé ne lépjen.

Legtöbbször csöndes, néma bánatom;
Élek? nem élek? szinte nem tudom.
15 Jön és megszólít egy két jó barátom;
Beszédeikre ritkán felelek.
Örültem egykor, hogyha jöttenek.
Most, hogyha mennek, szívesebben látom.

Gyakran bolyongok föl s le céltalan,
20 Bolyongok, míg — azt sem tudom, hogyan? —
A drága kis lyány sírhalmához érek.
Édes remény tart ottan engemet;
Remélem, hogy majd szívem megreped....
Mért csálnak mindig, mindig a remények!

Pest, 1845. [jan. 27. előtt]

288. TIZENKETTŐT ÜTÖTT AZ ÓRA....

Tizenkettőt ütött az óra,
Fölbredék a harangszóra,
És ím sötét szobámban egy
Fehér alak
5 Föl és le megy....
Te vagy, te vagy, kit annyit vártalak,
Te vagy, boldogságom fájának
Idő előtt lehullt gyümölcse!
Jer, karjaim kitárva állnak,
10 S kész ajkam, hogy csókját ajkadra hintse,
Jer, elröpült kedves galambom!....
De szólt a lyányka halk, fájdalmas hangon:

„Megállj, megállj! előbb megkeresem
Elvesztett életem;
15 Lásd, élet nélkül ott a sírban
Fekünni olyan szomorú dolog:
Ott oly sötét és oly hideg van....
Én újra élni akarok;
Megkeresem
20 Elvesztett életem.
Nincs nálad?
Add vissza, kérlek, hogyha megtaláltad.” —
Oh nincs az nálam,
Meg nem találtam drága életed;
25 De hogyha az enyém kell: íme vedd!....
S átadni akarám
Tulajdon éltem,
De már a látomány
Eltűnt az éjben.

Pest, 1845. [jan. 27. után]

289. HIÁBA VÁRLAK HÁT....

Hiába várlak hát ezentúl?
Megsiratott szép gyermekem!
Meg nem jelensz többé nekem?
Mint eddig gyakran megjelentél
5 Szobámban csöndes éjeken.

Eljő az éj, eljő az éjfél;
Mi haszna jó? nem jó veled.
Nem látom lengő szellemed,
S reményem eltörött szárnyával
10 Födöm be bágyadt szememet.

Hová levél? miért maradsz el?
Örökre kedves szép leány!
Hervadt orcám ijeszt talán?

Ne félj, ne félj hervadt orcámtól:
15 Érted levék olly halovány.

Oh jőj fel egyszer még sirodból,
Mindennél drágább árnyalak!
Csak hogy még egyszer lássalak;
Aztán mondd, hogy terhedre van búm,
20 S többé nem háborítalak.

Pest, 1845. [jan. 27. után]

290. VAHOT SÁNDORHOZ

Szent a költő lantja,
A föld működését
Csillagtáborából
Őrszemekkel néző
5 Isten adománya;
Ő beszél a rezgő
Húrok énekében,
Majd vigasztalólag,
Majd pedig fenyítve,
10 Mint a nép erénye
Elvetett magvából
Vagy konkolyt arat, vagy
Tántorodva lép a
Nemesebb törekvés
15 Tiszta ösvényéről
A lealjasulás
Iszapos gödrébe.
Szent a költő lantja,
És nekem nagyon fáj
20 Látnom, hogy van olyan,
És hogy nem kevés van,
A ki e szentséghez
Nem fél vakmerően
Nyúlni szennyes ujjal,

25 S hogy csak fényes álarc
Sok költő beszéde,
Melly sötét szívének
Foltjait takarja.
Szébb örömeimnek
30 Napja volt azon nap,
Mellyben a te kebled
Rejtekébe láttam,
S láthatám, hogy benned
Egy a költő s ember,
35 Hogy dalod s dalodnak
Kútforrása, szíved,
Tiszta egyaránt, mint
A nap és sugára.
Bizalommal adtam
40 Kezemet baráti
Szorításra, és te
Vissza nem taszítád;
S ha Etelke meghült
Szive ott alatt nem
45 Porlanék a sírnak
Hold- és csillagatlan
Éjjelében: ah, ugy
Tán nem csak barátod
Lettem volna egykor.
50 Megtörtént!.... a multat
A jelen keserve,
A jelen siralma
Vissza nem teremti.
Enyhítsd legalább te,
55 Enyhítsd a barátság
Balzsamolajával
Veszteségem sebjét,
És ne bánd, ha olykor
Elmerengve csüggök
60 Bámuló szemekkel
Hitvesednek arcán,
Oh ne bánd, barátom!

Hamvadó testvére,
A szegény Etelke
65 Elvesztett vonásit
Keresem csak ottan;
S ha lelek közülök
Bárminő kevést is:
A remények eldőlt
70 Tündércsarnokából
Szent ereklyeképen
Tartom emlékimnek
Drága kincstárában,
S őrzöm a felejtés
75 Eltörlő kezétől,
Mint a megfagyástól
Őrzi a világot
A meleg verőfény.

Pest, 1845. [jan. utolsó hete]

291. FÜGG MÁR A LANT....

Függ már a lant megérintetlenül,
Mellyel keservemet elénekeltem,
Keservem, érted, a sír börtönének
Örök rabjává záratott szerelmem.
5 Ott függ a lant megérintetlenül,
S ha megpendül a méla nyugalomban:
Az nem az összes hangszernek zenéje,
Egy-egy húr hangja csak, mely ketté pattan.

Pest, 1845. [febr.]

292. A VILÁG ÉS ÉN

Megvetésem és utálatomnak
Hitvány tárgya, ember a neved!
A természet söpredéke vagy te,
S nem király a természet felett.
5 A teremtés legutósó napján
Alkotott az isten tégedet,
Elfáradt már ekkor a munkában,
S így jelessé nem teremthetett.

Szeretélek téged egykor, s szívem
10 Veled hű szövetséget kötö,
Megvetésem és utálatom lett
E szövetség kettős gyermeke;
Jól ismerlek, te nem érdemelsz mást,
Nem, mint megvetést s utálatot....
15 Szolgazsarnok! vagy nyalod más talpát,
Avvagy talpad mással nyalatod.

S azt hiszed tán, te nyomoru pára!
Mint te, én is olyan rab vagyok?
Azt hiszed, hogy én dicséretedre
20 Vagy gyalázatodra hallgatok?
Azt hiszed, hogy tettben és írásban
Engem aggódásnak férge rág,
És szorongva kérdezem magamban:
Mit fog erre szólni a világ?

25 Hidd, ha jónak látod; ámde tudd meg:
Én nem függök tőled semmiben,
A milly útát választott magának
Lelkem, rajta egyenest megyen.
És ha tetszik engem fölemelned,
30 Ám emelj föl, mint bálványodat;
Ha fölültetsz fejed tetejére,
Majd kirúgom szolgálodat!

Pest, 1845. [febr. első hete]

293. TÉLI VILÁG

Megölte valaki magát,
Az hozta ezt a rút időt.
Fuj a szél, táncol a tányér
A borbélyműhelyek előtt.
5 Hol a boldogság mostanában?
Barátságos meleg szobában.

A napszámos, napszámosné
Tuskót fűrészsel és hasít;
Daróc pólyában gyermekök
10 A szélvésszel versenyt visít.
Hol a boldogság mostanában?
Barátságos meleg szobában.

Jár nagy léptekkel föl s alá
A katona az őrhelyen,
15 És számlálgatja lépteit;
Kínjában mást mit is tegyen?
Hol a boldogság mostanában?
Barátságos meleg szobában.

A hosszú lábu drótostót
20 Kopott gubáját cepeli;
Az orra érett paprika,
S hidegtől folynak könnyei.
Hol a boldogság mostanában?
Barátságos meleg szobában.

Barangol a vándorszínész
25 Egy falutól a másikig;
Meleg ruhája nincs ugyan,
De mindazáltal éheznek.
Hol a boldogság mostanában?
30 Barátságos meleg szobában.

Hát a cigány?... vacog foga
A rongyos sátorok alatt;
Kopogtat a szél, és bemegy,
Bár a cigány nem szól: szabad!
35 Hol a boldogság mostanában?
Barátságos meleg szobában.

Megölte valaki magát,
Az hozta ezt a rút időt.
Fuj a szél, táncol a tányér
40 A borbélyműhelyek előtt.
Hol a boldogság mostanában?
Barátságos meleg szobában.

Pest, 1845. [febr. közepe]

294. KÖLTŐ LENNI VAGY NEM LENNI

Légy átkozott, te átkos pillanat,
Mellyben fogantatám,
S te, mellyben kínnal a kín emberének,
Költőnek szült anyám!
5 Oh költészet, te a
Gyanútalan szív csalfa pókhálója,
És azután foglyodnak
Olly irgalomtalan fojtogatója!

Véreből már te olly sokat szivál,
10 Mérges fulánku pók!
De szálaid bármillyetén kuszáltak,
Még elszaggathatók.
Letépem azokat,
Bármint keresztülszóték, fonták szívem,
15 S ha összenőttenek már:
Ugy velök együtt szívem is kitépem!

De véreből e gyilkos férget én
Többé nem hizlalom,
Ugy is mi lenne a kiszívott, elfolyt
20 Vérért a jutalom?
Dicsőség legfőlebb,
Ez a szem fényét elvakító semmi;
És még az is nagy kérdés:
E semmi is fog-e jutalmam lenni?
25 Széles folyódon úszom ezután,
Oh mindennapiság!

Ballagsz velem majd, és csendes folyásod
Sziklák közé nem vág.
Nem lesz hirem, nevem,
30 Tán a boldogság karjai sem várnak,
De lesz még is nyugalmam,
S a nyugalom fele a boldogságnak. — —

És elnémuljak mindörökre hát?
Egy hangszer életem;
35 E hangszer ép még, s azt, mint elromlottat,
A szögre föltegyem?
Hallgasson örömem?
Ne légyen hangja többé fájdalomnak?
Hallgathat-e a tenger,
40 Midőn hullámin szélvésznek rohannak?

Nem, költészet, nem hagylak el soha,
Mert nem hagyhatlak el!
Táplálni foglak a gyötört kebelnek
Legforróbb vérivel.
45 Nem bánom: tépj, eméssz,
Másoktól meghallgattatást sem várok,
Azért éneklek, költök,
Mig végső csepvérem ki nem szivárog!

Pest, 1845. [febr. 8. és márc. 4. között]

295. MULATSÁG KÖZBEN

Most már mulassatok, kedves barátim,
Az én mulatságomnak vége van;
A tréfaságok, az elmés beszédek,
Az ének, a bor, mind haszontalan.

- 5 Az embernek mért is van gondolatja?
Lássátok, én olyan bolond vagyok:
Mikor legvígabb a jelen, jövőbe
Ragadnak rögtön a gondolatok.

- Az a jövő! az a kegyetlen szélvész,
10 Melly szétzilál bennünket, szerteszt;
S lesz-e azontúl még találkozásunk?
Vagy halljuk-e csak egymásnak hírét?

- Igen, halljuk! majd elbeszéli a hír:
Ez és ez és ez nyugszik.... oda lenn....
15 Haszontalan história az élet!
Miért is van, vagy mért nem végtelen?

Pest, 1845. [febr. második fele]

296. ELFOJTOTT KÖNNYEK

Úgy sírhatnék!.... megbántott valami,
Nagyon megbántott, mondhatatlanul.
És a felhővel a lélek rokon:
Mégkönnyebbül, midőn esője hull.

- 5 De én nem sírok, nem szivelhetem,
Mégfogadám, hogy többé nem sírok.
El, könnyek!.... szívem úgy is olly üres,
Mégfértek benne, oda folytatok.

Pest, 1845. [febr.—márc.]

297. HÍR

Mi hát az a hír, a költőnek híre?
Hogy annyi a bolondja és irígye?
Van-e, van-e, ki nem sovárg utána?
Van-e, van-e, kinek az nem bálványa?
5 S méltán! a hír fönséges terebély fa,
Királyi széknél pompásabb árnyéka,
Zöld ágait ki századokra nyujtja,
Rontó enyészet vése nem fog rajta,
S hozzá magzatjai a késő világnak
10 Zarándokolni áhitattal járnak.
Oh szép, oh szép a hír borostyánfája!
Nem is csoda, ha hervadás nem bántja,
Hiszen tövét a meggyilkolt boldogság
Kiontott vére és könyűi mossák.

Pest, 1845. [febr.—márc.]

298. A TORONYBAN DELET HARANGOZNAK....

A toronyban delet harangoznak,
A fejem tetejére süt a nap.
Hejh, ha olyan közel volna sírom,
Mint a millyen rövid az árnyékom.
5 Kihozta az ebédet a gyerek;
A mint látom, egy kis bort is küldtek.
Beh savanyú!.... de csak kiürítem,
Hiszen még savanyúbb az életem.
Élet, élet, áldástalan élet!
10 Számadásod velem mikor végzed?
Mikor mondod: menj isten hírével,
Porladdal porló szeretőddel!

Pest, 1845. [febr.—márc.]

299. ÍGY IS JÓ

Megkopott a mentém préme,
A sarkantyúm rozsdás, görbe,
Nincs a kucsmám félreccapva,
Nincs a bajszom kipödörve.

- 5 Így is jó illy bús legénynek,
A kit elhagyott rózsája,
És lement a földbe mélyen,
Hogy ne is nézhessek rája.

Pest, 1845. [febr.—márc.]

300. GYORS A MADÁR, GYORS A SZÉLVÉSZ....

Gyors a madár, gyors a szélvész,
Gyors a villám;
Hanem az alföldi betyár
Még gyorsabb ám!

- 5 Ma ő kelme csikót szerez
Kecskeméten,
Szentmártonnál az nap át is
Megy a réven.

- Holnap a csikót eladja
10 Fehérváron,
Eladja, még újat is lop
E vásáron.

- Holnapután már valahol
Becskereken
15 Lovagol egy karcsu fakón:
A deresen.

Pest, 1845. [febr.—márc. 10.]

301. PIROSLIK A KECSKERÁGÓ....

Piroslik a kecskerágó
Szőlő árka mellett.
Az árokban tehéncsordás
Kutyája megellett.

- 5 Tehéncsordás, vízbe ne hányd
A kutyakölyköket!
Tudod-e, hogy sok legénynek
Tetszik feleséged?

- Alattomban környékezik
10 Házad a legények;
Uszítsd rájuk a kutyákat,
Majd mikor felnőnek.

Pest, 1845. [febr.—márc.]

302. KICSAPOTT A FOLYÓ....

- Kicsapott a folyó,
Vízben úszik a táj.
Túl a vizen lakol,
Édes rózsám, ne várj.
5 Elvitte az árvíz
A töltést, a hidat;
Amott megy a hidból
Az utósó darab.

- Magam egy halomról
10 Nézek át a vizen;
A vizen keresztül
Galamb száll sebesen.

Nem is tudom ugyan:
Galamb-e igazán,
15 A mi ott száll.... vagy az
Én sohajtásom tán?

Pest, 1845. [febr.—márc.]

303. ORBÁN

Komor, mogorva férfiú
Volt Orbán,
Bár olly vidám hajnal pirult
Az orrán.
5 De hisz mogorva ép azért
Volt Orbán,
Mert olly vidám hajnal pirult
Az orrán.
Oka egyébiránt maga
10 Volt Orbán,
Hogy olly vidám hajnal pirult
Az orrán.
Temérdek borfélét ivott
Meg Orbán,
15 Vidám hajnal azért pirult
Az orrán.

Pest, 1845. [febr.—márc.]

304. A NAP

Mi az a nap? mi az a nap?
Nem is nap az tulajdonkép.
Ugyan mi hát?... hát semmi más,
Mint egy nagy szappanbuborék.

- 5 Valami óriásfiú
Kifúja reggel keleten,
S szétpattan este nyugaton. —
És ez minden nap így megyen.

Pest, 1845. [febr. második fele—márc.]

305. A SORSHOZ

Egyet mondok, sors, kettő lesz belőle:
Nekem csak egy leány szerelmit add,
S érette én átengedem cserébe
Minden, de minden.... adósságomat.

Pest, 1845. [febr. második fele—márc.]

306. ROSZ VERSEIMRŐL

Tán én nem tudnék írni
Mindig jó verseket?
De szívem főerénye
Az emberszeretet.

- 5 Valóban!.... már pedig ha
Mindig csak jót írok,
Mivé lennének úgy a
Szegény kritikusok?

- Időnként valamicske
10 Ezeknek is csak kell,
S ők minden hulladékot
Gyönyörrel falnak fel.

Rágódjanak szegények,
Csak élőködjenek!
15 Hiszen, ha nem csalódom,
Tán ők is emberek.

Pest, 1845. [márc. 4. után, márc. első fele]

307. SZERELEMVÁGY

Szeretnék már szeretni újlag....
Mit ér a kert, ha rózsát nem terem?
Ha szerelemmel nem diszeskedik,
Mit ér az élet, ifjuság nekem?

5 Szerettem én, s csak bűját érezém
A szerelemnek mind ez ideig,
S e bú mindennél édesebb vala,
Mire szívem csak emlékezhetik.

Oh istenem, ha gyötrelmében is
10 Illy boldogító már a szerelem:
Hát akkor még minő lehet, ha a
Szívben szelíd mosolygással pihen!

Lelkem bolyongó, hontalan madár,
Keresve száll: fészket hol rakja meg?
15 Hol a leányszív, a melly megnyilik
Tanyát ohajtó érzeményinek?

De bár szeretni vágyok újlag,
A holt leánykát nem feledtem el....
A hegytetőn még ül a téli hó,
20 Midőn tövében már virág fesel.

Pest, 1845. [márc.]

308. AZOKHOZ AZ ÉN JÓ PESTI PAJTÁSAIMHOZ

Hah, börtönöm ajtaja megnyilt,
— Nem börtön-e a hivatal? —
Csókolgat a drága szabadság
Édes, tüzes ajkaival.

- 5 De lelkem hová lett?... merre, o lélek,
Szárnyad suhogási merre vivének?

Mi messze, mi messze röpülsz már,
Végtelen előtted az ut;
Hiába suhanna utánad

- 10 A fecske, nyomodba se' jut.
El lelkem után a messze világba!....
De vissza mi tart? szív, monddsa, mi bánta?

Távozni! e gondolat úgy fáj,
Ugy fáj nekem.... és mi okért?

- 15 Volt itt szeretőm, hanem az már
A sírhalom éjibe tért.
És nem vagyok én már senki barátja.
E pusztá üres szót lelkem utálja.

Pajtásaim! értetek a bú;

- 20 Elhagyni, fiúk titeket,
Ez fáj nekem, ez szomorít el,
Ez ver kebelembe sebet....
De nem! mi vigadtunk minden időben
Igy hát szomorú a búcsu se légyen.

- 25 Föl, cimboraság, vigalomra,
S pogány legyen a vigalom:
A bút kiürült poharakkal
Kegyetlenül üssük agyon,
Hogy, majd ha jön a sor kézszorításra,
30 Ót könnyre fakadni senki ne lássa!

Pest, 1845. [ápr. 1.]

309. HOLDVILÁGOS ÉJ

A hold az égen egy ezüst lant,
Megannyi húr a sugarak;
A hold ezüst lantján a szellők
Szellemezéssel játszanak.

5 Egy faluhoz közelg a vándor,
Egyúttal költő is talán?
Mert úgy elandalodva csügg a
Holdon s elömlő sugarán.

Megy, megy tovább a méla vándor,
10 S eléri végre a falut;
A faluban csend, néma csend van,
Népsége régen elalutt.

A kántor háza kapjánál
Szép hajadon leány zokog;
15 Az este hűs.... Ő pongyolában....
Reszketnek a gyöngéd tagok.

A vándor arra ballag és szól:
„Mi lelt, mi lelt, szép hajadon?
Felelj, legszebbik holdsugár te,
20 Segíthetek-e bajodon?

Hűségtelen kedvest siratsz tán?
Ha én lehetnék kedvesed,
Olyan lennék, hogy a világ még
Nem láta oly hűségeset.

25 Légy holdvilágom, szép leányka!
S nem bánom: a sors bármit ad;
Legyen örök éj létem.... csakhogy
Örökké lássam holdamat!”

Igy szólt a vándor lelkesedve,
30 De a lányka nem felel;
Csak áll és némán nehezíti
Kis kendejét könyűivel.

A hold a kántor szobájába
Sugárait most beveti;
35 A kántor, a lány részeg apja,
Benn feleségét döngeti.

Hatvan, 1845. [ápr. 1.]

310. MI KÉK AZ ÉG!

Mi kék
Az ég!
Mi zöld
A föld!
5 Zöld föld felett, kék ég alatt a
Hangos pacsírta füttyörész;
Dalával a napot kicsalta,
A nap rá gyönyörködve néz.

Mi kék
10 Az ég!
Mi zöld
A föld!
Zöld a föld, kék az ég, tavasz van....
És én olly sült bolond vagyok,
15 Hogy idebenn a szűk szobában
Kadenciákat faragok!

Eperjes, 1845. [ápr. 5.—máj. 1.]

311. KI A SZABADBA!

Ki a szabadba, látni a tavaszt,
Meglátni a természet szinpadát!
Az operákban ki gyönyörködik?
Majd hallhat ott kinn kedves operát.

- 5 A természetnek pompás szinpadán
A primadonna a kis fülmile;
Ki volna, énekesnök! köztetek
Merész: versenyre kelni ő vele?

- Megannyi páholy mindenik bokor,
10 A mellyben ülnek ifju ibolyák,
Miként figyelmes hölgyek.... hallgatván
A primadonna csattogó dalát.

- És minden hallgat, és minden figyel,
És minden a legforróbb érzelem....
15 A kösziklák, e vén kritikusok,
Maradnak csak kopáran, hidegen.

Eperjes, 1845. [ápr. 5.—máj. 1.]

312. MAGYARORSZÁG

- Te sem termettél ám szakácsnak,
Magyarország, édes hazám!
A sült egy részét nyersen hagynád,
S elégetnéd más oldalán.
5 Mig egy felől boldog lakóid
Mégfúlnak a bőség miatt:
Hát más felől meg éhhalállal
Megy sírba sok szegény fiad.

Eperjes, 1845. [ápr. 5.—máj. 1.]

313. MI BŰVÖSBÁJOS HANG....

Mi bűvös bájos hang?
Völgyben csendült meg ünnep-est harangja?
Melly a buzgó falut
Imádkozásra szentegyházba vonja;
5 Vagy lelkem álmiban
Cseng édesbús emléke a lánykának?
Ki szép és ifju volt
S kinek sírjára könnyeim folyának.

Eperjes, 1845. [ápr. 5.—máj. 1.]

314. FELSÜLÉS

Ebédre hítak. Elfogadtam
A meghívást nagy szívesen,
Nem az ebédre nézve,
Hanem mert vettem észre,
5 Hogy köztünk szép lány is leszen.

S volt szép lány, még pedig millyen szép!
Könnyű lehellet termete,
Fehér egén szemének
Sötétkék napok égtek....
10 De ez nem tartozik ide,

Csakhogy szép lányka volt, nagyon szép,
S én őt tüstént megszeretém.
„Kigyúlt indulatommal
Ebéd után azonnal
15 Kirontok!” így elmélkedém.

Ebéd alatt erősen szítam
A szíverősítő italt,
Hogy a nagy pillanatban

Majd annál biztosabban
20 Vívhassam ki a diadalt.

De hah, a szíverősítő ugy
Megerősíté szívemet,
Hogy, az erőből aztán
Lábamban nem maradván,
25 Kírontanom nem lehetett.

Eperjes, 1845. [ápr. 5.—máj. 1.]

315. AZ ERDEI LAK

(Költői verseny Kerényi és Tompával)

Mint a szív az első szerelemnek titkát,
Rejti a kis kunyhót bércek koszorúja;
Meg nem árt erőtlen szalmafedelének,
Ha dühét a szélvész e vidékre fúja.

5 Szalmafedelét beárnyékozza hűsen
Susogó erdőség rezgő lombozatja,
Min magát a vígan fütyölő rigófaj
És a búsan bűgő vadgalamb ringatja.

Mint a kergetett őz, fut le gyors futással
10 Kis patak magasról a völgy mélységébe;
Két felől virágok, mint kacér leánykák,
Kandikálnak a víz fényes tükörébe.

S a viráglyánykákhoz jönnek az imádók,
Égő szenvedéllyel jönnek a vadméhek,
15 S élveznek szerelmet. Hejh, de sok megjárja!
Vízbehullás vége részeg örömének.

A nap és a szellő szánakozva nézi;
Levelet hajít le a szellő, számára,

És ha fennül már ez életmentő sajkán,
20 Megszárítja szárnyát a jó nap sugára.

A hegyek tetőin duzzadó emlékkal
Jár az anyakecske gödölyéi mellett.
Kikerült ettől s a vadméhektől mindig,
Mi a kunyhó kicsiny asztalára kellett.

25 S bűgő vadgalamb és füttyülő rigófaj
Nem félnek, hogy őket csalják lépvesszőre....
Önmagáról tudja e lak népe, milyen
Édes a szabadság tiszta levegője.

Nincsen itten rabság, nincsen itten urkény,
30 Melly parancsolatját mennydörögve adja;
Csak az égiháborúnak zeng koronként
Istentiszteletre buzdító szózatja.

És az isten jó, ő nem soká haragszik;
A dorgáló felhők torkait bezárván,
35 Újlag mosolyg.... a megengesztelődött
Isten mosolygása: tündöklő szivárvány.

Eperjes, 1845. [ápr. 6—23.]

316. VAN A NAGY ALFÖLDÖN CSÁRDA SOK....

Van a nagy alföldön csárda sok.
Azok közt, a kiket én tudok,
Legkülönösebb a Betekints —
Ennek széles földön párja nincs.

5 Menni akar, de csak dűledez,
Mint ivója, kiben sok a szesz!
Födele is félre van csapva,
Mint a részeg ember kalapja.

Késmárk, 1845. [máj. 3.]

317. PARIPÁMNAK AZ Ő SZÍNE FAKÓ....

Paripámnak az ő színe fakó,
Szőre, mint a vert arany, ragyogó;
Paripámnak az ő neve csillag,
Gyors a lába, mint a hullócsillag.

- 5 Hejh szép lovam, hejh jó lovam, fakó!
Hol az egyik lábadról a patkó?
Hadd vigyelek, lovam, a kovácshoz,
Azután majd vígy el rózsámhoz.

- Hejh, tüzes a kovácsnak a szene,
10 De tüzesebb rózsámnak a szeme.
Hejh, lágy a vas a kovács szénétől,
Lágyabb szívem a rózsám szemétől.

Igló, 1845. [máj. 5—22.]

318. FRESCO-RITORNELL

Mihelyt megpillantottalak, menyecske,
Bordám alatt ez a kis húsdarab
Ugrálni kezdett, mint sziklán a kecske.

- Azóta mellem folyton égő katlan,
5 S a láng mindig tovább, tovább harap....
Csak te ne volnál olly meggyujthatatlan!

Kebled fehérlő, mint az alabastrom,
De bűm sötét, mint holmi ócska klastrom,
S csak a halál lesz dúlt szívemre flastrom.

Igló, 1845. [máj. 5—22.]

319. EGY ASSZONYI ÁLLATHOZ

Megláttuk egymást és a szerelem
Mindkettőnk szívében lobbot vetett.
Fölösleges volt minden vallomás,
Értők a kölcsönös tekintetet.

5 Alig mult egy nap, már csókoltalak,
S te visszacsókolál és ölelél.
Te is leány vagy, édes angyalom,
Egy szikrával sem jobb a többinél.

Miként folyammá nő a kis patak,
10 S miként tengerbe vész el a folyam:
Szerelmem akkép napról napra nőtt,
S lett végre tenger, mély, határtalan.
Láttam piruló arcod hajnalán,
Hogy boldogságom napja újra kél.
15 Te is leány vagy, édes angyalom,
Egy szikrával sem jobb a többinél.

Boldogságomnak napja újra kelt.
Boldogság napja volt égő szived,
A melly szemedbe szállt, s onnan reám
20 Elolvasztó sugárokat vetett.
Minő boldogság volt, ha háborgó,
Fölindult kebleden pihentetél!
Te is leány vagy, édes angyalom,
Egy szikrával sem jobb a többinél.

25 Együttlétünknek végső napja jött.
Tán mindörökre válandók valánk;
De gondolám, nyugtatva magamat:
Vár még egy este boldogsága ránk.
Az este eljött. Épen bál vala,
30 Te bálba mentél, hozzám nem jövéél.
Te is leány vagy, édes angyalom,
Egy szikrával sem jobb a többinél.

Igló, 1845. [máj. 5—22.]

320. A. B. EMLÉKKÖNYVÉBE

Kalmáridőket élünk mostanában,
Egy pénzdarabnak nézik a világot,
S ha a világ pénz: a költő mi rajta?
A költő — mondják — hasztalan penész csak.
5 Pedig a költő a királyi kép a
Világ tallérján.... nem, királyi kép sem!
Ő a tallérnak csengő, tiszta hangja,
Szép szellemrésze a hitvány anyagnak. —
Légy büszke rá, hogy költőnek születted.

[Kisfalud,] 1845. [jún. 3.]

321. P...Y VILMA KISASSZONYHOZ

Ifjú szivecskéd legelőszőr játsza
A szerelemnek szép játékait.
Gyönyör nekem e játék láthatása,
Nem én vagyok bár, a kit boldogit.
5 Ki is ne volna lelkesült néző ott,
Hol a szív első mozdulásra kél?
Nem olyan-e ez, mint ha rózsabokrot,
Virító rózsabokrot ráz a szél?
Az égő szív, ez a rózsának bokra,
10 Lengő fuvalmak érzeményei,
S hull a bokorról a halvány arcokra
Piros levél, ha a szél lengeti.
Ha szép orcádat ekkép égni látom,
Oh lányka, szíved érzeményitül:
15 Derül kissé az én sötét világom,
Mit szerelemnek napja elkerül.

Költőkebelnek nem szolgál szerencse;
Tudod szerelmem bús történetét:
Volt életemnek egy királyi kincse,
20 Koldús vagyok, mert azt eltemeték.

Szempilláidnak fekete virágán
A részvét könnyharmatja reszketett,
Midőn előtted szívemet kitarám
És elbeszélém e történetet.

15 Ekkor, leányka, jó leányka, téged
Édes testvéremül fogadtalak.
Kössük meg ezt a drága szövetséget
Egy csókkal, Vilmám, és én áldalak.

Különben is te voltál, a ki mondád,
30 Hogy megcsókolni a költőt szabad;
Szép állításod, lyányka, teljesítsd hát:
Tedd ajkaimra testvércsókot!

Losonc, 1845. [jú. 15—21.]

322. A VARRÓLEÁNY

Varróleány a szeretőm,
Az az hogy én őt szeretem,
Olly fennhangon kiáltja ezt
Vadúl ugrándozó szívem,
5 Hogy semmi kétség benne. —
Bolondos egy história talán;
De már egyéb nincs hátra:
Szeress te is, te szép varróleány!

Szép vagy, de szép orcáidat
10 Az ember addig nézi csak,
A míg nem látja sugarát
Lelked dicső villáminak.

Minden szavad egy villám,
Melly szemfényét ölö szikrákat hány;
15 Nem ismerem még párod
Az elmességben, szép varróleány!

S azonkívül hogy tündökölsz
Az elmesség sugáriban:
Ki olly könnyen megbukhatál;
20 Erényednek közhíre van.
Elmés vagy, mint az ördög,
S jó, mint az angyal.... hogy ne hajtánám
Meg térdeim előtted,
Te szép, elmés, te jó varróleány!

25 Meghajtom íme térdemet,
Emelj föl engem szívedig;
Ennél följobb nem vágyok én,
Hisz ott a menny, a hetedik.
Itt várok térdepelve,
30 Ruházd a „szerető” címet reám,
Vagy varrd meg szemfedőmet,
Ha nem szeretsz, te szép varróleány!

Losonc, 1845. [jún. 15—21.]

323. PEST

Hiába, Pest csak Pest, tagadhatatlan!
S én Pestnek mindig jó barátja voltam,
Én a hol csak kell, hát pártját fogom.
Volt itt nekem sok kellemes napom.
5 Kivált h' az utcán kóborolhatok:
Az angyaloknál boldogabb vagyok.
Egy óriáskigyó báméskodásom,
Végighuzódik a népsokaságon.
S aztán itt minden olyan érdekes,
10 A sziv örömeiben csak úgy repes.

- A vargainasok pofozkodása,
A bérkocsiknak embergázolása,
A zsebmetszők, a pörölő kofák
Az embert mind igen mulattatják.
15 S azt kell még látni, hogyha szép időben
Sétára kél a tarkabarka nőnem;
Mi szépek ők, mi szépek, teringette,
Elől kifestve és hátul kitömve.
Hát a hol a dicső arszlánok járnak!
20 Azt nevezem aztán baromvásárnak.

Pest, 1845. [jún. 24.]

324. MESSZE VÁNDOROLTAM....

- Messze vándoroltam, elhunyt édes lelkem,
De mindig, mindenütt, a hol jártam-keltem,
Bánatos emléked, mint egy sötét fátyol
Huzódott utánam sírodnak halmátol.
- 5 Visszajöttem hozzád. Csókot nem adhattam
Nyájas idvezletül; mélyen vagy alattam.
Lehajtom fejemet árva fűz módjára,
Nem lány kebeledre, de kemény fejfádra.
- Játszanak ujjaim, nem szőke hajaddal,
10 Tán már hamvaiddból sarjadt fűszálakkal;
És hallok suttogást, nem kedves ajkadét,
Hallom suttogni csak a temető szelét.
- Ekképen merengek sírod csendes halmán,
A lefolyt időre nyugottan gondolván.
15 Nyugott már kebelem. Fájdalmam szélvésze
Kitombolt, elzúgott, megszűnt, elenyésze.

Alvó tenger a mult. Halálod a köszirt,
A mellyen reményim sajkája kettétört,

Ez a durva kőszirt most már olyan szépen
20 Áll a látkör végén a kék messzeségben;

És állani fog az szemem előtt váltig.
Szívemen lesz képed, Etelkém, halálig!
Függni fog szívemen képed, mint domború
Sirodnak fejfáján e hervadt koszorú.

Pest, 1845. [jún. 24.—júl. 10.]

325. VISEGRÁD TÁJÁN

Ki mondja meg?.... Visegrád táján
A déli napfény
Nem a nagy Mátyás hősi szelleme?

Ki mondja meg?.... Visegrád táján
5 A bágyadt alkony
Nem Zách Klárának megtört szelleme?

Ki mondja meg?.... Visegrád táján
A vad, sötét éj
Nem Zách Bódognak bosszus szelleme?

[?], 1845. [jún. 28.—júl. 5.]

326. RÉG VERI MÁR A MAGYART A TEREMTŐ....

Rég veri már a magyart a teremtő,
Azt sem tudja: millyen lesz a jövő?
Lesz-e még ezen a földön jó napja?
Örüljön-e, búsuljon-e? nem tudja.

5 De ha isten bút adott e nemzetnek,
Azt is adott, mivel a bút ölje meg.

Hol terem több jó bor és több szép leány,
Mint itt, belül Magyarország határán?

Leányt ide, leányt az én ölembel!

- 10 Hadd szorítsam két kezemmel szivemre,
Hadd szíjam ki édes lelkét csókommal,
Vessek számot sok keserű bajommal.

Hát az a bor? hejh, a borral ide már;
Sírja belém piros könnyét a pohár!

- 15 Piros könnye tüzes, mint istennyila,
A kialutt életet is meggyújtja.

Te meg, cigány, húzd rá, majd kifizetem;
De úgy húzd, hogy megrepedjen a szivem,
Repedjen meg örömébe', bujába'....

- 20 Így vigad a magyar ember, hiába!

Pest, 1845. [jún. vége—júl.]

327. EGY SZÉP HÖLGY EMLÉKE

Ládámat tolvajtól nem féltem én,
Mert olly üres, mint sok tudós feje.
Szivemben hordom kincseim.... szivem
Sok szép emlék kincsével van tele.

- 5 Ah, mon dieu, ha végig gondolom
Egy gőzhajói útazásomat:
Minő boldogság!.... útitársamúl
Egy gyönyörűséges szép hölgy akadt.

Hölgyek körül én szégyenlős vagyok,

- 10 Előbb tehát csak némán bámulám;
Elszántam végre magamat, mivel
Olly nyájasan pillantgatott reám.

Kitudtam a beszélgetés között,
Hogy ő német színésznő s Pestre mén....
15 Hohó, színésznő, már kész a kaland!
Háborgó szívvel ezt gondoltam én.

S ebédre mentünk. Az ebédnél a
Szép hölgy bevágott vagy két itce bort.
Hanem dicséretére mondhatom:
20 Nem is látszott meg rajta, hogy ivott.

Pest, 1845. [jún. 25.—júl. 10.]

328. FEKETE KENYÉR

Miért aggódol, lelkem jó anyám,
Hogy kenyeretek barna, e miatt?
Hisz meglehet: ha nincs idehaza,
Tán fehérebb kenyérral él fiad.
5 De semmi az! csak add elém, anyám,
Bármilyen barna is az a kenyér.
Itthonn sokkal jobb ízű én nekem
A fekete, mint máshol a fehér.

Szalkszentmárton, 1845. [júl. közepe]

329. BÚCSU KUN-SZENTMIKLÓSTÓL

Szól a kakas innenonnan
Viradóra.
Kivíadtunk, takarodjunk
Nyugovóra.
5 Hejh, ennek a mai napnak
Nagy az ára....
T'om: sokáig fáj belé a —
Fáj belé a kezem szára.

Fáj az én jobb kezem szára
10 Véghetetlen,
Mert nagyon sok telt palackot
Emelgettem.
De ha fáj is a karom, tán
Utóljára
15 Fölbirom még e palackot —
E palackot.... bucsuzásra.

Ki veled, bor, ki veled, bor,
Az üvegből!
Tele sírom könnyeimmal
20 Két szememből;
De magam sem tudom én, hogy
Majd az benne
Fájdalomnak vagy örömmek —
Vagy örömmek lesz-e könnye?

25 Mostanában a keblemnek
Megtelése
Fájdalomnak és örömmek
Vegyülése.
Az örömem onnan ered,
30 Mert itt voltam;
El kell mennem: innen ered —
Innen ered a fájdalmam.

Kiskunsági Szentmiklósnak
Ifju népe!
35 Benyitottál a szivemnek
Közepébe;
Hejh, pedig e szivközép, ez
Szentek szente,
Nem sok ember fordult meg még —
40 Fordult meg még eddig benne.

De kinek meg helyet adtam
Egyszer itt benn,
Az ugyan ki soha többé
Nem megy innen.

45 Ezután úgy nézzetek hát
A szemembe:
Rabok vagytok mindörökre —
Mindörökre a szívembe'!

Hát közöttetek, ha újra

50 Visszatérek,
Lesz emléke e barátság
Ünnepének?
Ünnep volt ez, a barátság
Szép ünnepje,
55 Nem is hiszem, hogy valaki —
Hogy valaki elfeledje.

Mostanáig itt vígadtunk
Tennap déltül,
Nem csoda hát, ha kissé a

60 Fejem szédül....
De azért jól tudom ám, hogy
Mit miveltünk?
Ettünk, ittunk, táncot jártunk —
Táncot jártunk, énekeltünk.

65 Ez a magyar mulatsága.
Már hiába!
Ha iszik, hát jár a nyelve,
Jár a lába.
Hejh, csak olly gyors lenne honja
70 Haladása,
Mint lábának, hogyha táncol —
Hogyha táncol, a mozgása!

Hanem hiszen száz szónak is
Egy a vége:
75 Legyen rajtatok, barátim,
Áldás, béke.
Legyen olly vig mind halálig
A pályátok,
A milly vigak valamennyin —
80 Valamennyin ma valátok!

.... Hejh, ha volna ősz: elszállna
Már a gólya;
Mennék én is már, ha még egy
Szóm nem vóna.
85 Kimondjam-e vagy ne mondjam?
Eh, kimondom;
Mit szóltok rá, mit nem szóltok —
Mit nem szóltok, semmi gondom.

Amott virít Szentmiklósnak
90 Egy rózsája....
Hejh csak soha ne is néztem
Volna rája!
Vagy ha már megbűvölt édes
Arculatja:
95 Hadd lennék én, a ki őtet —
A ki őtet leszakasztja!

Kunszentmiklós, 1845. [júl. 23.]

330. A HONDERÜHÖZ

Oh Honderü, te Lázárok Lázára,
Te csak nevednek két bötűje vagy,
Nevednek vagy csak két végső bötűje....
Huzd meg magad, nehogy tovább ragadj.

5 E két bötű elől, hátúl olvasva
Egyformán mondja meg mi-létedet.
De én becsüllek! mert hisz aranyával
Fizetted egykor költeményimet.

Oh Honderü, te olyan szemtelen vagy,
10 Mint Kecskemétnek piacán a légy;
Egyébiránt alávalóbb a légynél:
Az még röpül, te csuszva, mászva mégy.
De minden ember nem néz láb alá, majd
Elgázolnak.... vigyázz, mondom neked!
15 Javad kívánom! mert hisz aranyával
Fizetted egykor költeményimet.

Oh Honderü, mi aztán a jutalmad
E sok jeles tulajdonságidért?
Hiába, olyan a világ, mint régen:
20 Az érdem becsüléséhez nem ért.
Lám annyi útál tégedet, ki a hont
Ha nem derítéd is, de dőritéd.
Szegény! Sajnálak.... mert hisz aranyával
Fizetted egykor költeményimet.

25 De, Honderü te vélem összetűztél,
Te általad váltig karmoltatom....
Mióta van, hogy meri ingerelni
A hős oroszlánt a hitvány majom?....
....De megbocsátok, hogy muzsámat most
30 Olly irgalmatlanúl becsméreled;
Hisz aranyával fizetéd, s fizetnéd
Most is (ha adnám) költeményimet.

[Pest,] 1845. [júl. 29.—aug. 5.]
[Borjád ?, 1845. aug. 2.]

331. GYALÁZATOS VILÁG

Gyalázatos világ! mit nem gondolsz ki még?

Hogy szívemet sebezsd....

De mért panaszanék?

Hisz a mi megtörtént: mind, mind várhattam ezt.

5 Az én pályám nem mindennapi pálya,

S ki új utat tör: gaz és tüske várja.

Uj pályámon paréj, tövis közt gázolok;

De megyek egyaránt,

Bár fájdalmas dolog,

10 Ha sziszegő kígyók mérges fulánkja bánt.

(Az én utamban sok a kígyófészek,

S hogy eltiporjam, én beléje lépek!)

Jó, hogy sebemre az ég orvosságot ad.

Keblem varázsfüve

15 A büszke öntudat,

Melly tőlem már olly sok fájdalmat elveve.

Ha ez nem volna, a kígyók marása

Eddig szívemnek közepében ásna.

Mardossatok csak hát, ti kígyófajzatok!

20 Eltiprom köztetek,

Kit eltiporhatok,

S a kit nem: azt majd az idő gyilkolja meg;

Mert az idő a jobb lelkek segéde,

Kiáll ezeknek védelmezésére.

25 Idő, hű gyámolóm! benned megbízhatom,

Ha úton útfelen

Sárral dobáltatom....

Ha senki nem lesz is, leszesz te majd velem;

A mellyet a szennyes világ dobott rám,

30 Megtisztítod te majd a sártul orcám!

Pest, 1845. [júl. 29. után]

332. KÉPZETEM

Még mit nem mondanak!
Hogy az én képzetem
Alant jár, magasra
Föl nem röptethetem.
5 Lent jár a föld színén,
Ha úgy tartja kedve,
Sőt a föld alá is
Van gyakran sülyedve;
Mint buvár, sülyed a
10 Mélységek mélyére,
A legmélyebb tenger:
A szív fenekére.
De ha mondom neki:
„Szállj a magasra fel!”
15 Felszáll s a légben, mint
Pacsirta, énekel.
S ha ekkor biztatom:
„Még följebb, képzetem!”
Vele a sasokat
20 Rendre megkergetem.
A sas mind elfárad,
De nem fárad ő el,
Egy utat kezd a leg-
Magasabb felhővel.
25 És a felhőknek sem
Társa ő sokáig,
Egyenest fölfelé
Tör az ég boltjáig,
És ha ekkor épen
30 Napfogyatkozás van:
Az elsötétedett
Nap mellett elsuhan,
Elsuhan mellette,
Egyet pillant rája,
35 S megkerül a napnak
Elveszett pompája.

És az én képzetem
Még ekkor sem pihen,
Hanem a legfelső
40 Csillagzaton terem,
S ott, hol már megszűnik
Az isten világa,
Uj világot alkot
Mindenhatósága — —

Pest, 1845. [júl. 29. után]

JEGYZETEK

BEVEZETÉS A JEGYZETEKHEZ

A KIADÁS III. KÖTETÉRŐL

Petőfi Sándor összes költeményei új, 1973 óta folyó kritikai kiadásának ez a kötete a költő 1844 szeptemberétől 1845. július végéig írt (a folyamatos sorszámozás szerint 193—332. sz.) verses műveit tartalmazza. A sajtó alá rendezés (szövegközlés, jegyzetelés) módszerén alapvetően nem változtattunk; az I. kötet jegyzeteinek bevezetésében (→ I. 111—132.) lefektetett módszertani elveket és eljárásokat igyekeztünk következetesen és egységesen alkalmazni. A szöveg gondozás terén csekély változást jelent, hogy a II. kötet megjelenése (1983) óta elkészült az MTA Textológiai Munkabizottságának közreműködésével az Irodalmi szövegek kritikai kiadásának szabályzata (szerk. Péter László. Bp. 1988). Az I. és a II. kötet készítésekor érvényben volt előző, 1962-ben kiadott szabályzathoz viszonyítva ez az 1832 és 1904 közötti szövegek gondozását illetően — értelemszerűen — nem hozott lényeges változtatásokat. Az eddig megjelent kötetekhez képest egyetlen helyen módosított: 5.2 pontja kiterjesztette az aposztróf elhagyásának eseteit. Ezentúl — az eddigi gyakorlattól eltérően (→ I. 112.) — nem jelöljük az *e* mutatónévmás és a ragtalan tárgy melletti hiányjelet.

A II. kötet megjelenése óta több mint egy évtized telt el. A kiadás átmeneti megtorpanása kötetünk viszontagságos előtörténetével magyarázható. A mostani, III. kötet előmunkálatai a II.-kal párhuzamosan, jó ütemben folytak — egészen 1985-ig. Elkészült Kiss József irányításával — néhány vers kivételével — a főszöveg gondozása; Martinkó András gépelt fogalmazványt készített az 1844. szeptember—decemberi versek jegyzeteihez; Ratzky Rita és Szabó G. Zoltán jegyzeteket írt az 1845. éviékhöz. 1985-ben e munkák félbemaradtak. A sorozat alapelve, az időrendi besorolás (→ I. 113.) ugyanis szükségessé tett bizonyos kiegészítő munkálatokat: a kronologizálás forrásbázisának kiterjesztését, illetve módszertani tanulmányok írását. Az utóbbi keretében Martinkó András — alapul véve jubileumi tanulmányát (Alkotásmód és kronológia. PIMÉvk 10. 1973. 11—35.) — monográfiát tervezett Petőfi alkotómódszeréről, kiemelten ciklus- és kötetformálásának gyakorlatáról (nem készült el), míg az előbbi törekvés keretében jött létre a Petőfi-adattár három kötete, amelyből az elsőt és a harmadikat (1987, 1992) Kiss József rendezte sajtó alá, míg a másodikat (1987) Oltványi Ambrus készítette, de halála miatt a kötet szerkesztése szintén Kiss Józsefre hárult. Ugyancsak 1985-ig folyt az 1959 óta gyűjtött cédulakatalógus formájában tárolt, az MTA Irodalomtudományi Intézete XIX. századi osztályán őrzött Petőfi-bibliográfia készítése. (Ezután — a Barguzin-ügy miatt — csak az eltűnésirodalom számon tartása folytatódott.) Martinkó András nyugdíjba vonulása, betegsége és halála (1989), majd Kiss József betegsége és halála (1992)

lezárta az új kritikai kiadásnak ezt a szakaszát: a fiatal munkatársak más szintézisvállalkozások résztvevői lettek.

A kritikai kiadás sorozatszerkesztését 1992 szeptemberétől vettem át. Az én feladatomban lett Martinkó András és Kiss József hagyatékából a III. kötet elkészült anyagának összeállítása, kiegészítése és annak egységes könyvvé szerkesztése. A már említett anyagokon kívül idetartozott még Martinkó András cédulaanyaga az általa készített jegyzetekhez. (A hagyatékok megőrzéséért, gondozásáért és a felhasználás során nyújtott segítségért az 1994-ben szintén elhunyt Martinkó Andrásné, illetve Kiss Pétert illeti köszönet.) Az elmondottak értelmében a szerkesztés munkája ezúttal némileg tágabban értendő: jelenti az elmúlt 10—15 év kutatási eredményeinek beépítését, a jelzetek és idézetek ellenőrzését, kiegészítését. Tekintettel a bonyolult előtörténetre, ezúttal az egyes jegyzetek összeállítását a Tartalomjegyzékben a jegyzetekre utaló lapszám utáni szignóval (K. F., M. A., R. R., Sz. Z.) jelezzük. Azokban az esetekben, amikor a szerkesztés során új módszereket és/vagy kutatási eredményeket is beépítettünk, kettős szignó olvasható.

Kötetünk — a nagy időbeli kihagyás dacára — a kritikai kiadás megkezdett sorozatának folytatása, s mint ilyen, apparátusában maximálisan alkalmazkodik az I. és a II. kötetben kialakított jegyzetírói gyakorlathoz és a sorozat formatervéhez. Mindazonáltal végrehajtottunk néhány olyan, kisebb jelentőségű változtatást, ami az első két kötet évtizedes használata alapján vált célszerűvé mint olvasói-kutatói tapasztalat. Ezeket az alábbiakban részletezzük.

Gyakran ellentmondás áll fenn a felvett műveknek a kritikai kiadások szabályzatában (4.6 pont) kötelezően előírt sorszámozása, illetve a Petőfi-életműben is megtalálható kétes hitelű versek besorolása, valamint a jelen kiadás legfogósabb problémájaként jellemzett kronologizálás között. Ez gondot okozott már az I. kötetben is, az utóbbi idézetnek bizonyult „Hozzunk áldozatot...” hexameter esetében (47. sz. → I. 34.; helyesbítése: → II. 105—106.). Az 1996 márciusában felbukkant *Ibolyák*-versfüzet pedig két új költeménnyel bővítette az életművet, I. *Pótlások* (187—189.) Ezért a III. kötetben és a továbbiakban a főszöveget és a hozzá tartozó jegyzeteket a szabályzat értelmében arab sorszámmal látjuk el ugyan, a hivatkozás azonban a kritikai kiadásban belül nem a kronológiai problémák miatt fölöttébb kétes, az említett eset miatt egyfelől megcsúszott és verscímmel eddig nem kísért sorszámmal történik, hanem a vers címével.

A nyíl jelét (→) továbbra is a kötetben, illetve a sorozaton belüli utalásokra használjuk; a kötetszám-hivatkozásnál azonban az egyes köteteket arab szám helyett római számmal jelöljük.

A *Megjelenés* egyes tételeit az I. és a II. kötet eltérő tördeléssel közölte. A használat során az I. kötet gyakorlata bizonyult célszerűbbnek, áttekinthető elrendelésével, a megjelenési helyek új sorba tördelésével. Visszatértünk ehhez a terjedelmet számottevően egyébként nem növelő megoldáshoz.

Mintogy a kötet munkálatai idején sem kezdődött meg — szemben a későbbi indítású kritikai kiadásokkal — Petőfi-kézirat-katalógus készítése, a kéziratok leírását kibővítettük az → I. 115.-ön előírtakhoz képest.

Kötetünk jegyzetanyaga jelentős reformkori és (a Petőfi-irodalom gazdagságából következően) másodlagos forrásanyaggal dolgozik — még akkor is, ha maradéktalanul érvényesítjük a sorozat indítóinak józan önmérsékletét: → I. 115—117. Forrásaink zöme a kutatók számára is nehezen hozzáférhető. Ezért

— a korábbi kötetektől eltérően — minden esetben megadjuk annak a két forrásgyűjteménynek jelzetét is, amelyben a felhasznált szemelvények modern kiadásban újraolvashatók, és amely — tapasztalat szerint — nagyobb könyvtárakban hozzáférhető. L. Endrődi Sándor: *Petőfi napjai a magyar irodalomban 1842—1849*. Bp. 1911. 1972². és Hatvany Lajos: *Így élt Petőfi I—II*. Bp. 1967. 2. jav. kiad.; címlapkiadása: 1980)

A kritikai kiadás kötetaineik időkorét eddig nem szabályozták elvek, inkább csak gyakorlati szempontként a kézbe fogható terjedelmű, kb. azonos ívszámú kötetekre törekvés érvényesült. Figyelembe véve azt a kiemelt szerepet, amelyet Petőfi születése napjának tulajdonított — és amely a naptári évek fordulóján számadásra készítette őt az elmúlt életéről, jellemző verstípust is formálva —, az életmű kiadásra váró részét a következőképpen tervezzük kötetekké szervezni:

Költemények IV. (1845. augusztus—1846)

Költemények V. (1847)

Költemények VI. (1848—1849)

Végül, de nem utolsósorban szeretnék köszönetet mondani mindazoknak, akik e viszontagságos sorsú kötet megalkotásában segítségemre voltak. Mindegyikük lektoromnak, Lukácsy Sándornak, aki magvas tanácsaival kezdettől támogatta munkámat; a használt közgyűjtemények (Országos Széchényi Könyvtár, Petőfi Irodalmi Múzeum, Eötvös Könyvtár) itt fel nem sorolható számos munkatársának; az MTA Irodalomtudományi Intézete Dávidházi Péter vezette 19. századi Osztálya munkatársainak főleg azért, mert konzultációra mindig készek voltak, s még publikálatlan kutatási eredményeiket is szívesen megosztották a szerkesztővel; Mátis Líviának, a Kortárs Kiadó igazgatójának, az *Ibolyák* közlési jogának átengedéséért.

Kerényi Ferenc

PÓTLÁSOK

2. A HÜTELENHEZ

[Selmec], 1838. okt. 26. — I. 8—9., 180—188.

Kézirat

Országos Evangélikus Múzeum (Bp.) $\frac{934}{249}$ sz.; „A magyar literat. iskola Ér-

demkönyve 1838^{uk} esztendőől fogva.”, a selmeci ev. líceumból. Későbbi rájegyzés: „19. (...) VII. kötet.” 230 × 195 mm nagyságú, kb. egyforma lapokból készült füzet, 158 számozott oldal + 3 fólió tartalomjegyzék. Dr. Hamrák Béla ajándéka (1979) a selmeci Magyar Társaság 1826-ban megfogalmazott alapszabályaival együtt. Az ajándékozó apja 1903-tól a selmecbányai líceum vallástanára volt, és 1919-ben, amikor a harcok idején az iskolát is feldúlták, magához vette a megmentendő dokumentumokat. 1920-ban — kiutasítva Csehszlovákiából — magával hozta azokat új állomáshelyére, Aszódra. Mivel maga akarta visszajuttatni, nem publikálta, és nem is tett róla említést senkinek — haláláig.

„A munkák- s nevek jegyzéke” szerint az Érdemkönyv összesen 102 munkát tartalmazott, közöttük: „4. A hűtelenhez. Petrovich Sándor. 4.” Petőfi verse valóban az Érdemkönyv 4—5. oldalán olvasható, egyhasábos formában. Autográf. Aláírás: „Petrovich Sándor. mk.” Volt még benne egy másik, feltehetően szándékosan kiemelt verse: „15. A Költő Keserve. Petrovich Sándor. 19.” A füzetben a 18. oldal után a 23. következik. (Ez utóbbi verset a jelen kritikai kiadás feltételezen a *Bú* c. költeménnyel azonosítja: → I. 192—195.)

A K-t a Petőfi-kutatás 1901 óta tartotta elveszettnek, ráadásul meggyanúsították Kéry Gyulát, a Petőfi-Ház számára ereklyéket gyűjtő hírlapírót, a Petőfi-Társaság titkárát, hogy kivágta az Érdemkönyvből a verset. Ezt az álláspontot képviselte Martinkó András: Az első Petőfi-verskézirat kalandos és szomorú története. ItK 1968. 458—462. és nyomán a krk is: → I. 180—182.

A megkerült K-t Jakus Lajos közölte: *A hűtelenhez* c. vers keletkezési helye. In: StudComP 19., Szentendre 1989. 186—189., a versszöveg immár valóban betűhív közlésével. A K-ot legutóbb Fabiny Tibor közölte: Petőfi-autográf az Evangélikus Országos Múzeumban = Petőfi és más pest-budai polgárok. Szerk. Ratzky Rita. Bp. 1994. 99—101.

A K megkerülése rehabilitálta ugyan Kéry Gyula szakmai becsületét, de nem oldotta meg a Szeberényi Lajos birtokában feltételezett K2 kérdését: → I. 182. Martinkó véleményétől eltérően úgy látjuk: mind az egykorú közlések, mind az 1902. évi hasonmás Kéry Gyulától „kozmetikázott”, nem egységes textológiai elvek alapján javították őket, ám ezek a változtatások nem jelentősebbek, sőt szerényebbek, mint amilyenekkel a 19. századi sajtó Petőfi verseit közölte. (L. pl. a *Legenda* c. vers jegyzeteit Jókai Mór közléséről!) Markáns szövegváltozatok híján az sem állapítható meg, hogy a Szeberényi Lajosnál megvolt szöveg

(„melyet most is bírok...”) K2 vagy Km1, azaz egykorú másolat volt-e az Érdemkönyv szövegéről.

(A K vizsgálatáért és a konzultációért prof. dr. Fabiny Tibor múzeumigazgatónak tartozunk köszönettel.)

Szövegváltozatok (az I. 188. kiegészítése)

A K ismeretének híján a krk I. kötete az 1902. évi hasonmásközlést vette alapszövegnek (→ I. 188.). Mint említettük, ez nem eléggé részletgazdag, sőt némileg átrendezett (pl. két hasábra tördelték), az első betűhív publikációnak így Jakus Lajos közlése tekinthető: i. m. 189. A K alapján, e közlés figyelembevételével az alábbiakban az I. 8—9. szövegét módosítottuk.

- 1 K Eskü-szegte
- 3 K kértelek;
- 4 K énrántam [jav. ebből: énerántam]
- 8 K szerelm'
- 10 K csak, drága
- 11 K élek;
- 13 K ez-által
- 17 K fölöttem;
- 30 K Éjszak'
hó-födözte
- 31 K örökre, édes
- 34 K árva,
- 36 K Múzsafid'

IBOLYÁK

Kézirat

Kiss Ferenc magántulajdonában (Bp.). Mészáros Vince muzeológus vásárolta ismeretlen személytől; egykorú másolatgyűjteménynek vélték. Korábbi hollétéről és tulajdonosáról nem tudunk, a Petőfire emlékezők kötettervutalásaival (l. a *Keletkezés c. alfejezetet!*) így a K története nem egyeztethető.

A 200 × 125 mm-es lapokból álló füzet 15 levele hat verset és két novellát tartalmaz. A teljes K és a paginaszámozás autográf tintaírás. Tartalma, a 28. oldal jegyzéke szerint:

Tartalom.

	lap.	
Az első dal	3	
Engesztelés	6	X
Népdal.....	8	
A párbaj. Novella.....	9	X
Pál-napkor.....	13	
Disznótorban.....	15	
A bajazzo. Beszély.....	17	X
* * Színészársamhoz	25	X

A X-szel jelölt tételek kiadatlanok. Minthogy a novellákat kötetünkben nem közöljük, ezért utalunk arra, hogy *A párbaj* a Magyar Fórum 1996. márc. 14-i számában, *A bajazzo* pedig az Élet és Irodalom 1996. márc. 15-i számában jelent meg.

A K címlapja: „Ibolyák. / Irta / Petőfi Sándor. / 1843.” A mottó a második oldalon („Jár számkivetetten az árva fiú, / S dalt zengedez... / Vörösmarty.”) A magyar költőnek (1827) első másfél sora; a szövegváltozat („számkivetetten~számküüzöten”) bizonyítja, hogy Petőfi az Aurora 1828. évi kötetéből vette (vö. VÖM 2. Kisebb költemények II. (1827—1839). S. a. r. Horváth Károly. Bp. 1960. 284.). (A Vörösmartytól kölcsönzött álnevekre és idézetekre l. Fekete: PSÉ I. 239.) Megjegyezzük még, hogy a címlapon látható írásátymódás vlsz. későbbi.

A K hasonmás kiadása: Kortárs—Argumentum Kiadó, Bp. 1996.

Keletkezés

Petőfi — mint a Szabó József vezette vándortársulat színésze — 1843. jan. 15. és ápr. 7. között tartózkodott Kecskeméten. Ez az időkeret azonban az *Ibolyák* vonatkozásában szűkíthető. A post quem-terminus a *Pál-napkor* adja: 1843. jan. 25. (A krk I. kötetének megjelenése óta a vers kecskeméti élményhátterét Sütő József dolgozta fel: Petőfi egy boldog napja Kecskeméten. ItK 1990. 87—90. Kötetben: Századok lelke. Kiskunhalas 1995. Halasi Téka 16. 138—142.) Az ante quem-terminus meghatározásához *Az első dal* 42. sora nyújt textológiai adatot. (L. alább a *Szövegváltozatokat* is!) A Szeberényi Lajosnak küldött, márc. 5-i levél versmellékletében Petőfi a sort „Hogy hitv” formában kezdte leírni, éppen úgy, ahogyan az az *Ibolyák*ban állt; ezt javította „romlott”-ra, vö. → I. 396. A Bajza Józsefnek írt, márc. 14-i levél versmellékletében viszont már gondolkodás nélkül írta le a „romlott” alakot, vö. VP VII. 20. A *hitvány* → *romlott* változtatás e három fázisa egyértelművé teszi, hogy a változatok közül az *Ibolyák*beli a legkorábbi (K1), megelőzve mind a Szeberényinek (K2), mind a Bajzának küldöttet (K3). Az elmondottak alapján ez a vers nem lehet későbbi 1843. márc. 5-nél.

Az *Ibolyák* összeállítása tehát 1843. jan. 25. és márc. 5. közé tehető: azzal a megjegyzéssel, hogy inkább a periódus második fele, leginkább február hónap valószínűsíthető. Ez egyébként az az időszak, amikor — színlapok és idevonható emlékezősek híján — nem ismerjük pontosan Petőfi színészi feladatait, vö. Fekete: PSÉ I. 248. 1843. ápr. 7-én írt kötelezvénye hétheti kosztadósságot említ, ami azt jelenti, hogy a Szuper Károly naplójának febr. 2-i bejegyzésében említett „folytonosan szép jövedelmeink” (i. m. 20.) a hónap közepére megcsappantak. Ez is adhatott (habár kényszerű) indítékot a füzet összeállításához, a kiadás szándékához, vö. Fekete: PVSz 130—131. Így is értelmezhető a Szeberényi Lajosnak írt levél márc. 5-i visszaütalása a prózáírás és a bejegyzés közötti korábbi ingadozásra: *Iráom, hogy lemondok a verselésről? 'nem tudják, mit beszélnek' valami illyféle van a szent írásba.* (VP VII. 16.) A lírikusi hivatástudat újraéledését a karácsonyi, pesti találkozás Vörösmartyval és Bajzával, az Ath-ban márciusig kijött öt vers mellett talán az *Ibolyák*nak mint első kötetnek közeli megjelenésébe vetett hite is erősítette.

Ami az *Ibolyák* címet illeti, Szekeres László azt a hipotézist állította fel, hogy

kiválasztása összefüggésben lehetett az 1843. februári, szokatlanul enyhe időjárással, amely — Szuper 1843. febr. 7-i naplóbejegyzése szerint — „valóban nem februárba való, hanem májusnak is beillenek”. (I. m. 21.) A kötet címének szánt virágnevet Petőfi korábban csak egyetlen alkalommal írta le versben, a *Lanc versei* 20. darabjában, az *Epigramm* 1. c., két disztichonból álló költeményben:

*Szende szerény iboják völgyén füzögetve bokrétát,
Szökdele berkének kedvesem árnyai alatt.*

(→ I. 24.; vö. PSzót II. 335.)

A Tóth Róza iránti szerelem immár harmadik változatban megírt epigrammá-ját Petőfi maga keltezte Ostffyasszonyfáról és 1839. máj. 29-ről; a krk jegyzet-írója, Martinkó András a végleges szövegnek tekintett harmadik változat kialakítá-sát a *Lanc versei* egybemásolásának időszakára, 1841. júniusra, azaz Petőfi ekkori vándorszínészeti tevékenységének periódusára vagy az azt közvetlenül követő időre tette (→ I. 267—269.).

A felváltva diák és vándorszínész Petőfi 1839, az ostffyasszonyfai időzés óta készült versei füzetes kiadására. Az ezekre vonatkozó forrásokat legutóbb Kiss József foglalta össze: Petőfi kísérletei önálló versfüzet kiadására; versösszeírások (1839—1843) → I. 133—135. Költeményeinek magával hordott, egyre gyara-podó gyűjteményéből került a Neumann Károlynak „baráti emlékül” ajándéko-zott *Lanc versei* anyaga is (Pozsony, 1841), vö. → I. 133.

Az *Ibolyák* vélhető összeírásának fentebb körülhatárolt periódusa mellett a keletkezéstörténet szempontjából a korábbi hónapokra vonatkozó emlékezése-ket is figyelembe kell vennünk, hiszen az összeírás időköre korántsem azonos a megírásával: a *Népdal* [= *Kakasszóra hajnal ébred...*] feltehetően Pápán, 1842 nyarán született (→ I. 351.); a *Disznótorban* keletkezése Székesfehérvárra és 1842. november—decemberre tehető (→ I. 384—385.); ha az *Engesztelést* hely-zetdálnak tekintjük, 1843. március előtt tkp. bármikor születhetett; ugyanez mondható el a *Párbaj* c. novelláról is, hiszen Petőfi már Szeberényi Lajosnak 1842. júl. 7-én, Pápán írt levelében említette, hogy (anyagi okokból) a próza-írásra vált át, és ennek megfelelően írta is alá jövőbeni művésznevét: *Sió színész és líterator*. (VP VII. 13.) Ha viszont az *Engesztelés* meghatározott személyhez, színész-nőhöz szólt, akkor a színész-témakör két másik darabjával, a * * *Színésztársamhoz* c. verssel és A *bajazzo* c. novellával együtt minden bizonnyal nem keletkezett 1842. nov. 4., azaz a Szabó—Török társulathoz csatlakozás előtt, vö. Fekete: PVSz 61. Az így kitáguló időkörben viszont több emlékezéssel rendelkezünk, amely versfüzetre vonatkozik/vonatkozhat.

Szuper naplójában olvasható: „Sz[ékes].-Fehérvár, [1842.] november 18. Ma áthozta hozzám Petőfi összeszedett verseit, s én kiszemeltem közülök néhány szavalni valót...” (I. m. 18.; idézi: Hatv¹ I. 424—425.) Egybevág ezzel Orlai Petrics Somának kéziratban maradt adatközlése, amelyet Gyulai Pálnak küldött szabad felhasználásra, alkalmasint 1854-es tanulmányához: „... játszott többi közt Fehérváron Borostyán név alatt, s már ekkor szándékában volt (ki) egy kis füzet költeményeit kiadni.” (OSZK Kt. Fond VII/152. 6.) Orlai Petrics e korai emlékezéseinek értékéből ugyan sokat levon, hogy — saját bevallása szerint — jegyzeti nélkül dolgozott (dátumainak zöme valóban hibás), ráadásul itt és ekkor ő nem volt szemtanú, hanem Petőfi azóta elveszett tájékoztatására hivat-

kozott: „Későbbi leveleiből tudom...” — ám korábbi gyakorlata és a két emlékezés egybehangzása alapján elfogadható, hogy Petőfinek Székesfehérvárott is volt kéziratkötege, amelyből első kötetét kívánta összeállítani, és okkal feltételezhető, hogy már köztük volt az *Ibolyák* nem egy darabja is.

A kecskeméti időszakra és annak szemtanúira térve: a két színésztárs csak általánosságban szólt Petőfi ottani költői tevékenységéről. Némethy György, az ekkor már haragszom rád hangulatú, kényszerű lakótárs nem említett verscímet vagy -részletet: „Ha költeményt írt, azt, midőn hazulról távozott, rendesen kiterítette az asztal azon felére, mely elválásunkkor nekem jutott osztályrészül, még pedig oly célból, hogy elolvassam; mikor némely kitételeit nyerseknak találtam, azzal jeleztem nemtetszésemet, hogy leborítva fektettem az asztal azon részére, mely az ő tulajdona volt; midőn hazajött, észrevette a jelt s figyelemmel olvasta át költeményét, de csak egyetlen esetre emlékszem, hogy ily költeményen javított volna.” (Visszaemlékezések Petőfire. PN 1882. szept. 7., idézi: Hatv² I. 435.) Szuper még sommásabb: „Petőfi pedig verseit producálja” a Jókai-val közös, hármas együttlétek alkalmával (i. m. 21.). Hogy Szuper ezúttal is utólag, Jókai még említendő, 15 évvel korábbi emlékezései nyomán interpolálta önmagát e részbe, arra szolgáljon bizonyítékul egy szövegpárhuzam:

„Petőfi színész akart lenni, én festő, egy harmadik muzsa megfogta kezeinket s elvezetett pályáinkról más világokba.”
(Jókai, 1874)

„...belőle [ti. Petőfiből] még nagy költő válhatik, ámbár ő csak színész óhajt lenni. Jókai pedig csak festész!”
(Szuper, 1889)

Mielőtt a kecskeméti koronatanú, Jókai Mór megszólalt volna, Eötvös Károly vetette fel, hogy „Lehetnek azonban még, nem ugyan kiadatlan, de ismeretlen költeményei Kecskeméten”. Ramazetter Károly veszprémi nyomdász, 1843-ban Szilády Károly segédje Kecskeméten mesélte el neki, hogy Petőfi — akit cédulaosztónak nevezett — „egy búcsúzó könyvecskét nyomatott, amely teljesen saját műveit tartalmazta”. (Eötvös [Károly] Lajos: Petőfi Sándor pápai élete. FL 1870. nov. 25., idézi: Hatv² I. 441—442.) Noha az utóbbi jellemzés ráillik akár az *Ibolyákra* is, a nyomdász feltehetően mégis a Játékszíni zsebkönyv kinyomtatására emlékezett, amely a társulat névsorát és az 1843. jan. 15. és ápr. 2. közötti műsort tartalmazta. Eszerint megjelenése 300 példányban kb. egybeesett Petőfi ápr. 7. körüli távozásával. (A zsebkönyv részletes elemzését l. Fekete: PVSz 71—73. és 77—79.) Szilády Károly válaszelevele — Kecskemét, 1870. nov. 26. — a FL nov. 30-i számában jelent meg (idézi: Hatv² I. 442.). Ebben megírta a *Disznótorban* elhíresült cenzúratörténetét, amikor „Schembera Kaláz József”, a helyi cenzor a vers zárósorai miatt (27—28. sor) megtagadta az „imprimatur”-t a kéziratot hozzá személyesen elvivő Sziládytól, aki a verset újévi, színlaphordói ajándékkul akarta megjeleníteni. (A történet részletesebben l.: → I. 385—388., a *Disznótorban* jegyzeténél. Uo. a krk a cenzor nevét hibásan adja meg, „Schembera Halász József”-nek. A Schematismus literarius..., Budae 1843. 67. szerint a kecskeméti piarista gimnázium igazgatója volt „P[ater]. Calas[antius]. Schembera.” S mint a gimnáziumokkal rendelkező városokban mindenütt, együttal könyvvizsgáló is.) Szilády — minthogy az elmondottak alapján a meg nem jelent versnek a nyomda máig fennmaradt üzleti könyveiben sem maradha-

tott nyoma — tévesen tette az év elejére a dátumot: Petőfi és társulata ekkor még nem volt Kecskeméten. Egyebekben azonban aligha tévedett, és a verset nem is téveszthette össze a „Márc. 29. A színlaphordóknak búcsúzó versek” címen felvett és ápr. 15-én (tehát Petőfi távozását után egy héttel) kézhez adott nyomdai rendeléssel, hiszen ez utóbbinak részleteit saját nyomdai könyveiből ellenőrizni tudta. (Vö. Kiss István: A kecskeméti Szilády-nyomda Petőfi-émlékei I. Kiskunság 1959. jan.—febr., 74. és Fekete: PSE I. 257—258.) Ráadásul a gyanúba vehető, Petőfi kétes hitelű műveként számon tartott *Bucsuszó* név nélkül jelent meg, sőt az sem bizonyított, hogy a Szilády-nyomda terméke, → I. 485—489. Nincs okunk kételkedni a *Disznótorban* cenzúratörténetének alapvető hitelességében.

Jókai Mór Bölcs bolondságok c. tárcanovella-sorozatának XVI. részeként, Petőfi mint színész címen írta meg három folytatásban kecskeméti közös történetüket: A Hon, 1874. okt. 4., 11., 18. (reggeli kiad.). (Idézi: Hatv² I. 431—432., 436—437., 439—441.) Nála új és hiteles motívum, hogy a kecskeméti diáklap, a Calliope mintájára közös kiadványt terveztek, Ács Károly és Petőfi verseivel, Jókainak egy novellájával. Az újévi időpont és a *Disznótorban* cenzúraesete Sziládytól származott át hozzá, az utóbbit — a műfajnak megfelelően — alaposan kiszíngezte. Szépirói a csattanó is: „Nekiültünk; leirtuk Petőfi betiltott költeményeit [!] sok példányban, úgy osztottuk ki a közönség között.” (A Hon, 1874. okt. 18. reggeli kiad.; idézi: Hatv² I. 441.) Az *Ibolyák* darabjaiból azonban egyetlen egykorú másolatról sem tudunk; a *Disznótorban* is megjelent az Ath 1843. aug. 1-jei számában.

Orlai Petrics, aki itt sem volt szemtanú, 1854-ben Gyulainak értelemszerűen nem is említette Kecskemétet (i. h.), 1879-ben viszont — Szilády és Jókai alapján — kettejük történetét egyesítette az Ács—Petőfi—Jókai-kötet tervvel és a cenzúratörténettel (OrlAd 373., idézi: Hatv² I. 438—439.). Jókai nyomán tett félmondata („... Petőfinek nem maradt egyéb mód, mint költeményét írásban sokszorozni, s úgy osztani azt ki”) lett félreértés folytán a forrása Ujvárossy Fedor (1833) közlésének, hogy a Petőfinek tulajdonított *Bucsuszót* a költő maga „sokszorozta” volna a kor másológépén, a hektográfán (vö. → I. 485—488.).

Legújabbban az *Ibolyákat* elsőként ismertető Szekeres László (Egy ismeretlen Petőfi-vers. Népszabadság 1996. márc. 14.) nem a cenzori elutasítással magyarázta a versfüzet kéziratban maradását, „mint ahogyan az irodalomtörténet mind a mai napig szorgalmasan szajkózta”, hanem „Petőfi beláthatta, hogy az *Ibolyák* nem illett a nyomda profiljába...”, amely főleg tankönyvekből és vallási kiadványokból állt. Feltehetően Joós Ferenc és Fenyvessiné Góhér Anna kiadványára célzott ezzel (Az első kecskeméti könyvnyomda története és kiadványainak bibliográfiája 1841—1918. Kecskemét 1959. 39—40.), amelyből kitűnik, hogy 1843 előtt valóban nem adtak ki kötet terjedelmű szépirodalmi munkát. Mivel az *Ibolyák* kézirata nem ad választ (nincs rajta cenzori megjegyzés, nyomdai utasítás stb.), a kérdés jelenlegi ismereteink birtokában eldönthetetlen. Több változat lehetséges, amiben az anyagi kérdés éppúgy szerepet játszhatott (miből fizette volna a kosztprézzel is adós Petőfi a nyomdászamlát?), mint egy esetleges belső konfliktus a társulattal (Petőfi támogatása helyett az „asini ad lyram” színészek a szokásos zsebkönyv kiadása mellett döntöttek), ami megmagyarázná Petőfi korábbi távozását Kecskemétről.

Két 20. századi emlékező utalt Szuper Károly hagyatékára mint Petőfi-

kéziratok lelőhelyére. K. I. monogrammal jelent meg az Ismeretlen Petőfi-versek c. cikk (PN 1913. dec. 3.), amelynek szerzője gyermekként segédkezett a Kaposvárott 1868-ban letelepedett Szuper házának festésében, és ezenközben látta volna a költőnek egy autográf versesfüzetét, amelyet ő „Petőfi naplójá”-nak nevezett (→ I. 134.). Az emlékezetből felidézett 12 sor azonban nem az *Ibolyák*ból való (más versekkel sem egyeztethető), és a krk legutóbbi kötete óta végzett életrajzi kutatások az új Magyar színházművészeti lexikon számára (Bp. 1994) az emlékezés ténybeli hitelét is meggingatták. Nobilis Kornél Szuper Károly-szócikke (778.) feldolgozta a zsebkönyvek működési adatait: Szuper 1880-ig volt a pályán, Kaposvárott 1871/72-ben fordult meg mint színigazgató. Ugyancsak Szuper tulajdonából, de már csak az 1892-ben elhunyt direktor hagyatékában látta állítólag a már említett Ujvárossy Fedor a Petőfinek tulajdonított *Bucsuszót*: Petőfi német levele és ismeretlen verse. Nemzeti Ujság 1933. szept. 10., vö. → I. 485—486. Nincs tehát filológiai bizonyíték arra, hogy az *Ibolyák* Szuper Károlynak átadott baráti ajándék lett volna.

Ez utóbbi kérdés felvetését nemcsak az analógia (a *Lanc versei* ajándékozása Neumann Károlynak) indokolja, hanem inkább az, hogy színházi témájú vers nyitja (*Az első dal*) és zárja (* * *Színésztársamhoz*) a kötetet, és az utóbbinak minden bizonnyal Szuper Károly volt a címzettje, l. még a vers jegyzeteit! Az sem zárható ki, hogy az *Ibolyák* azonos azzal a versesfüzettel, amelyet a költő 1843. ápr.—máj.-ban Pozsonyban Wigand könyvkereskedőnek kiadásra felkínált — „harmadik felvonásaként” megélhetési kísérleteinek, amelyek során először Fekete Gábor országgyűlési társulatánál próbálkozott, majd a pozsonyi városi színház német igazgatójánál jelentkezett színésznek (Delhányi 47., idézi: Hatv² I. 472. Fekete ezt 1841-hez és az általa *Lant verseinek* nevezett füzethez kötötte, PSÉ I. 180.).

Az elmondottakból, a felsorakoztatott és szembesített emlékezésekből az alábbi következtetések vonhatók le:

- az *Ibolyák* egyike volt (az ismertek közül a második) a fiatal Petőfi gyarapodó lírai terméséből kiválogatott és kiadásra szánt kötetterveknek;
- az 1843. jan. 25. és márc. 5. közötti egybemásolás nem azonos a benne foglalt versek (és novellák) keletkezési idejével;
- feltehetően Kecskeméten szándékozott kiadni, hogy enyhítsen február közepe óta gyorsan romló anyagi helyzetén. Az itteni kudarc után Pozsonyban is megismételte kísérletét, szintén eredménytelenül.

A kéziratos kötet általános jellemzése után az egyes versekre térve: a két ismeretlen költeményt teljes szöveggel és jegyzetapparátussal közöljük; a már ismertek esetében a krk sorszámozása szerint haladva csak a kéziratok módosított és immár időrendbe helyezett sorát és a teljes, kiegészített szövegváltozatokat adjuk közre.

ENGESZTELÉS

Miért haragszol oly igen?
Kis lány! tekints ide;
Ki itt előtted esdekel,
Nem a te híved-e? —
De ül durcásan, és reám
Csak nem tekint a kis leány.

Füzök hajadnak selymibe
Virágos szalagot;
Csak oh tekints szemem közé,
Csak szűnjön haragod. —
De ül durcásan, és reám
Még sem tekint a kis leány.

Jól áll piciny kacsóidon
A gyűrű, kis leány;
15 Arany gyűrűt adok neked,
De pillants már reám! —
Csak ül durcásan, és reám
Most sem tekint a kis leány.

Tehát jobban szeresselek?
De oh az nem lehet!
Határ- és végtelen, hogy én
Szeretlek tégedet.
S még is haragszol, és reám
Még sem tekintesz, kis leány?....

25 De mért is e töprenkedés?
Babám, isten veled!
Lesz más leány, ki rám tekint,
Kettő is egy helyett.....
Tudtam, tudtam, hamis leány,
Hogy még mosolygasz is reám!

[Kecskemét(?), 1843. márc. 5. előtt]

Kézirat

Ibolyák, 6—7. p. (Hasonmás részlete az 1—12. sorról: Népszabadság, 1996. márc. 14., Szekeres László Egy ismeretlen Petőfi-vers c. cikkének illusztrációjaként)

Megjelenés

Népszabadság, 1996. márc. 14. 16.

Keletkezés

A verset először közlő Szekeres László (i. h.) úgy vélte, hogy a költemény 1842. november elejéről, Székesfehérvárról való, és címzettje De Caux Mimi (1825—1906), a társulatnak mind Székesfehérvárott, mind Kecskeméten énekes-színésznője, mi több, egyre inkább közönség kényeztette üdvöskéje. A személy azonosítását Némethy Györgynek, Petőfi színésztársának emlékezéseire alapozta, aki Kecskemétről szólva megjegyezte: „Egyedül de Cau [!] volt a színésznők között, kit Petőfi gyakran meglátogatott; hogy udvarolt-e neki, nem tudom, de könnyen meglehet, mert Mimi kisasszony pezsgő francia véru gyönyörű lányka volt...” (PN 1882. szept. 7., idézi: Hatv I. 447. és Fekete: PVSz 46. — az utóbbi a fehérvári színészletről szólva) Némethy azt is fölvetette, hogy De Caux Mimi Pestre, a Nemzeti Színházhoz szerződésének tudatában hagyta el április elején a Pozsonyba, az országgyűlésre készülődő társulatot. (De Caux Mimi ihletését feltételezték, szintén Némethy említett részletének hatására, egy másik kecskeméti vers, a *Halálvágy* esetében is, → I. 401.; Fekete pedig általánosságban említette hozzá írt vers(ek) vagy levél eshetőségét, vö. Fekete: PSÉ I. 227.) Ha a vers valóban őhozzá szólt, akkor nem keletkezhetett korábban, mint 1842. nov. 4., amikor Petőfi a társulathoz csatlakozva megismerkedett a színésznővel.

Némethy emlékezésén kívül nincs más adat, ami a verset De Caux Mimi személyéhez kötné. Későbbi kapcsolattartásukról nem tudunk; a színésznő nem lépett fel azon az 1844. okt. 12-i Szökött katona-előadáson sem a Nemzeti Színházban, amelyen Petőfi műkedvelőként működött közre Gémesi nótárius szerepében. Az sem vehető bizonyosra, hogy a vers élő személyhez szólt. A duzzogó, féltékenységből megengesztelődő kisleány, a szalag és a gyűrű ajándékozásának ígérete inkább arra vall, hogy évődő szerelmi helyzetdairól van szó csupán. Akkor viszont az *Ibolyák* összeállítását megelőzően bárhol és bármikor születhetett; akár — mint említettük — a Tóth Róza-élményig visszavezethető. A keletkezési hely ezért csak kérdőjelesen Kecskemét, a megírás időpontja pedig 1843. márc. 5. előtt. Post quem-datálás az elmondottak szerint bizonyossággal nem adható.

* * SZÍNÉSZTÁRSAMHOZ

Ne házasodjál! ez a színi pályán
A nagy parancsolat,
Mellyet tapasztalás az ifjukornak
És józan elme ad.

S én e parancsot füstbe nem röpítni
Szentül megfogadám,
Hogy a művészet tündér templomának
Beléptem csarnokán.

De Thaliára! gyáva hadseregként
Hátat fordít az ész:

Midőn az ember e boldog fiúnak
Családkörébe néz.

Övé a nő...o hogyha volna hangom
Megénekelni őt!
Szép, mint a fátyol, melyet bíborújjal
Május koránya a napútra szőtt.

Miként az erdők rejteztet lakói,
A bút panaszló gerlicék, szelíd;
S jó....de hová? csak a rá gondolás is
Szívet vért melegít.

Azért, barátom, éld te szép világot,
Karold a nőt körül,
Kit jobb kezével tett le a szerencse
Öledbe édenül.

Ám hogyha ritkán térek küszöbödhöz,
Ne vádolj engemet;
Nem a rokonszenv haldokló órája
Szülé ezt ellened.

De látni téged, angyalod körében,
A hűség kebelén:
E példa bűvös; csábító mosolynak
Bájával int felém.

S én jól tudom, a színpad emberének
Nős élte aloe,
Melly századévben többet egy virágnál
Avvagy ha nevel-e?

[Székesfehérvár/Kecskemét, 1842. nov. 4. — 1843. márc. 5.]

Kézirat

Ibolyák, 25—27. p. (Részletének — 1—12. sor — hasonmása: Színes Vasárnap, 1996. márc. 10., Szekeres László Ismeretlen Petőfi-versek c. cikkének illusztrációjaként)

Megjelenés

Színes Vasárnap, 1996. márc. 10.

Keletkezés

A verset először közlő Szekeres László (i. h.) a költemény címzettjeként Szuper Károlyt (1821—1892), Petőfi székesfehérvári és kecskeméti színésztársát

nevezte meg. A következtetéshez kizárásos alapon is eljuthatunk: a társulattól a költő Fekete Somával (ő csak Fehérvárott volt társulati tag), Némethy Györggyel és Szuperrel volt barátságos kapcsolatban, közülük azonban csak az utóbbi volt nő. Szuper 1841. nov. 24-én vette feleségül Móroczka Antónia színésznőt Győrött (i. m. 13.), gyermekük Kiskunhalason született 1842 augusztusában (i. m. 15—16.), és Kecskeméten halt meg az 1843. márc. 21. előtti napokban (i. m. 22.), bár ott ennek anyakönyvi adata nincsen.

A vers nem lehet korábbi, mint 1842. nov. 4., amikor Petőfi a társulathoz csatlakozott, és megismerkedett Szuper családjával. A keletkezés helye tehát Székesfehérvár vagy Kecskemét, a megírás időpontja pedig 1842. nov. 4. és 1843. márc. 5. közé tehető.

Szövegváltozat

22 K körül, [th., értelemszerűen jav.]

66. [KAKASSZÓRA HAJNAL ÉBRED....]

Pápa, 1842 nyarán → I. 54., 351.

Kéziratok

K1 *Ibolyák*, 8. p.

K2 OSZK Kt. Fond VII. 83/8. r. (a Bajza Józsefnek írott, 1843. márc. 14-i levél versmelléklete)

Szövegváltozatok

C K1 *Népdal*.

K2 *Népdalok*. [gyűjtőcím] III. [sorszám]

2 K1 lyányokkal

5 K1 gondolná(:),

8 K1 Untalan [jav. ebből: Ut — th.]

10 K1 fülemile

K2 fülemile [jav. ebből: fülemile]

78. DISZNÓTORBAN

Székes-Fejérvár, 1842. [nov. 10.—dec.] → I. 64., 384—388.

Kézirat

Ibolyák, 15—16. p. (Hasonmása megjelent: Magyar Hírlap 1996. márc. 16.)

Szövegváltozatok

- 1 K *Csend körünkben*, csend és
Ath fülek,
- 2 Ath Figyelem!...
- 3 Ath Szóm'
- 8 K meg!
- 9 K, Ath nyúljon
Ath e'
- 11 Ath Életünk'.
- 13 K *Mint ez eszemadta*
Ath *Mint ez eszem adta*
- 14 K *Sültre szánk*,
Ath *Sültre szánk*:
- 15 Ath sors'
- 16 K *Ajka*
- 17 Ath pályánk'
- 18 ÖK2b—3 le [kp. n., vlsz. sh.]
- 19 Ath e'
- 19 K *zsír*
Ath *zsír'*
- 24 K, V1 *Úlni*
- 27 ÖK3 *gőmböcben* [sh.]

79. PÁLNAPKOR

Kecskemét, 1843. [jan. 25.] → II. 69., 388—390.

Kéziratok

K1 *Ibolyák*, 13—14. p.

K2 OSZK Kt. Fond VII. 83/8. r. (a Bajza Józsefnek írott, 1843. márc. 14-i levél versemlléklete)

Szövegváltozatok

- C K1, K2 Pál-napkor.
- 2 K2 Középe;
- 3 ÖK2b *kínn* [sh.]
- 7 K1, K2 *Igy*
- 11 K1 *fázunk — jó*
K2 *fázunk*,
- 12 K1, K2 *Idebe*.
- 14 K1, K2 *tűz*;
- 15 K1, K2 *És a kancsó kottyogása*
- 20 K1, V1 *Igazán!*
- 21 K1 *hát istenadta* [vessző n.]
- 23 K1 *vesszük; jó*

82. AZ ELSŐ DAL

[Kecskemét, 1843. febr. vége—márc. eleje] → I. 71—73., 393—396.

Kéziratok

K1 Ibolyák 3—5. p.

K2 OSZK Kt. Fond VII. 92/4. (a Szeberényi Lajosnak írott, 1843. márc. 5-i levél versmelléklete)

K3 OSZK Kt. Fond VII. 83/7. (a Bajza Józsefnek írott, 1843. márc. 14-i levél versmelléklete)

Szövegváltozatok

- 3 K1, K2 hazám!
4 K3 közt.
5 K1 lant.
8 K2 Ti nektek
10 K2 Kebel,
12 K2 el;
14 K2 ők.
15 K1 nekik,
16 K1 menniök. [gondolatjelek n.]
K2 menniök.....
17 K1 Ki
K3 e'
18 K2 templomáb [th.] lép:
19 K1 Az illő [kp. n.]
20 K2 Fejben,
ép.
23 K3 E'
25 K1 sűgara
28 K3 E'
31 K1, K2 Mint, hol
32 K2 út.
34 K2 szent;
37 K1, K2 Tehát érzelmeink
42 K1 hitvány
K3 Hogy (hitv)
44 K1, K3 kalászokat. [utóbbin az *l j*-ből jav.]
46 K1 lövel:
47 K2 magas [kp. n.]
50 K1 Boldog
52 K1 az édes

155. GAZDÁLKODÁSI NÉZETEIM

Duna-Vecse, 1844. ápr. 20.—jún. 15. → II. 38—39., 298—304.

Fordítás (kiegészítés)

Moritz Kolbenheyer ev. lelkész 1845-ben Petőfi vendéglátója is volt egy alkalommal Eperjesen (vö. BpH 1899. nov. 16., idézi Hatv I. 720.), aki a költő verseit már állítólag ekkor is fordította németre (Németh Sára: Kolbenheyer Móric. Bp. 1938. Minerva-Kvt. 124. 48. és 77.). Így nem zárható ki annak lehetősége sem, hogy 1849 előtt elkészült *Sparsamkeitsansichten* c. fordítása, amely nyomtatásban csak 1883-ban jelent meg: Petőfi's Poetische Werke. Hsg. von Ludwig Aigner. Bp. é. n. II. 82—83. (Vö. Turóczi-Trostler: PBV 233.) Ugyanő korábban — Turóczi-Trostler: MIVI II. 530. — a fordítást tévesen a *Takarékosság* c. verssel azonosította; vsz. ezért nem került bele a II. kötet apparátusába sem.

184. EGRESSY GÁBORHOZ

Pest, 1844. [aug. eleje] → II. 62—63., 390—394.

Kézirat

OSZK Kt. Analekta 11.890. Autográf, Petőfi aláírással.

„Az egyleveles kézirat 262 × 190 mm, álló téglalap alakú papír, négyrét hajtogatás nyomaival.” (Berczeliné Monori Erzsébet: Ismeretlen Arany- és Petőfi-kézirat az Országos Széchényi Könyvtár gyűjteményeiben. OSZK évk. 1968—1969. Bp. 1971. 231—238.) Ugyanő a kézirat provenienciájáról közli, hogy Bedő Rudolftól került, vásárlás útján, az OSZK-ba (vsz. 1948-ban), s minthogy „palliumán az Ernst Múzeum pecsétje és emblémája látható”, ez a gyűjtemény lehetett az előző tulajdonos. Az ismertetés időpontjában a kézirat még az OSZK SzT-ben volt, innen profiltisztítás keretében került át a Kt.-ba; ezért kerülhetett el a II. kötet szerkesztőinek figyelmét. Berczeliné — a VP I. 392. alapján — úgy tudta, hogy „Eredetije Kolozsvárott van az Egyetemi Könyvtárban”. Így akár két kézirat lenne feltételezhető, ám a kéziraton Egressy Gábor írásával olvasható a rájegyzés: „A költő saját kézirata.” Ennek alapján kétségtelen, hogy a színesz, a vers címzettje tulajdonában volt egyetlen autográfról van szó, amely utoljára 1892-ben Kolozsvárott látott és említett a Petőfi-irodalom. Ugyanezt erősíti meg, hogy rajta Petőfi autográf javításai láthatók, l. *Szövegváltozatok!* A vers keletkezéstörténetéről tudottakat a kézirat felbukkanása nem módosította.

Szövegváltozatok [a → II. 394. oldalán közöltek kiegészítése]

- 4 K, PDI Művészetednek
ÖK2b Művészetednek [sh.]
- 6 K nádsípomat;
- 8 K, PDI szívből ömlő,
V2 szívből ömlő

- 9 K, Pdl kor.
 12 K, PDI magosra,
 13 K, PDI balszerencse;
 15 ÖK2b—3 föltámadását
 K, PDI innepelni
 17 PDI színész
 K *élete* > *végzete*
 20 ÖK2b ssmmi [sh.]
 21 PDI fővenyébe
 27 K, PDI, V2 egykettőt
 32 K, PDI félvilágra
 36 ÖK2ab—3 sikerülés
 38 K, PDI fest -
 42 ÖK1 viseltelik [sh.]
 43 V2 Kí [sh.]
 44 K, PDI szerteszéllyel?
 46 K, PDI vagyunk;
 50 K, PDI zsibbadásnak *súlya*
 53 K elmaradni;
 54 K *Tiszt* > *Meg*
 55 ÖK2a idője. [a pont sh.] ÖK2b—3 idője [kp. n., sh.]
 56 V2, ÖK1—3 mindnyájuknak [Az *n* megléte az autográf K-ban igazolja a krk
 II. kötet hipotézisét, hogy a kötetkiadásokban a betű elmaradása értelemza-
 varó sh., ami elkerülte Petőfi figyelmét.].

ELVESZETT, TERVEZETT, CSAK CÍMRŐL ISMERT PETŐFI-VERSEK (1844—1845)

Gondolatim bakóihoz

A „mérges vers” egyetlen tanúja Vahot Imre (Vahot: Eml I. 60.), aki szerint 1844 őszén az erősen cenzúrázott PDL-ban (erre l. a *Védjegyleti dal* jegyzeteit!). Petőfi versei is gyakorta csonkulásokat szenvedtek, mire a költő „oly dühbe jött, hogy képes lett volna megverni, agyonütni az ő szabad eszméinek üldöző ostorát, zsarnoki elnyomóját.” (idézi Hatv² I. 621.) A szerkesztő ilyenkor maga ment volna személyesen közbenjárni a cenzorhoz, általában kevés sikerrel. Ilyesmi előfordulhatott, bár Petőfi segédszerkesztői minőségében maga intézte az egyes lapszámok s benne saját versei cenzúráztatását, vö. Fekete: PSSz 53. és PAt III. 220. Petőfinek kétségkívül voltak cenzúraügyei már 1844-ben is (l. *A külföld magyarjaihoz* jegyzeteit!), de igazi összeütközéseire — a titkosrendőri jelentések szerint — csak 1846-ban került sor (vö. PAt III. 65—66., 68—70.). Kovács Magda szerint, aki Petőfi és a cenzúra kapcsolatáról átfogó tanulmányt írt, vagy eltiltás, vagy öncenzúra miatt nem publikálta a költő az 1844-es versek közül a *Legendát* és az *V. Ferdinándhoz* írottakat („Csattogjatok, csattogjatok, gondolatink szárnyai...” Petőfi küzdelme a cenzúrával. In: PTüze 248—252.). Valóban nem zárhatjuk ki az öncenzúra lehetőségét sem, idevonva Petőfi segédszerkesztői tapasztalatait is (vö. Fekete: PSSz 52.). Ezért túlzásnak tűnik a költő forrófejűsége és Vahot bölcs önmérséklete a szóban forgó vers történetét taglaló emlékezésben: „... már ki is akarta szedetni a nyomdában, csak hogy legalább borsot törjön az orra alá és bosszantsa apró zsarnokát; de én jobbnak láttam megelőzni a bolond tréfát, mi még rosszabbá tette volna különben is eléggé gyötrelmes állapotunkat”. Vahot szerint Petőfi a vers kéziratát megsemmisítette: „Kár, hogy pipára gyújtott azzal a mérges verssel, később ki lehetett volna adni.” Később nem találkozunk a vers említésével, a csak baráti körben terjesztett szövegeket feltérképezni igyekvő 1846. évi titkosrendőri jelentések sem szólnak róla.

A pokol titkai

A PDL 1844. okt. 20-i száma (Új évn. 16. sz. 44.) fővárosi hírvonatában jelentette: „Petőfi Sándor ismét nagyobb kiterjedésű költeményt ír ezen sokat ígérő cím alatt: *A pokol titkai*.” (EPN 22.) A hírt átvette okt. 20-án az Élk és okt. 22-én a Der Ungar is (PAt I. 25.). (Az „ismét” arra vonatkozott, hogy a PDL szeptember negyedik hetében már jelezte a végül okt. 27-én megjelent *A helység kalapácsát*.) Noha az Élk már múlt időben közölte a hírt („... költeményt írt...”), nem tudjuk, Petőfi egyáltalán elkezdte-e ezt a művét, amelyből címén kívül semmit nem ismerünk. A költő életében nem említették többször. 1874-ben, a

DK megjelenése alkalmából h+h [= Meltzl Hugó] vetette föl a kérdést: „Vahot Imre adá-e csak, vagy volt benne valami?” (Észrevételek Petőfi összes műveinek kritikájához. ErdMúz 1874. 1. sz.) Vahot nem sietett a válasszal, csak emlékirataiban tért vissza az esetre, fölöttébb kelletlenül. Nem sokra emlékezett: „Persze, hogy volt valami a dologban, mert Petőfinek kimeríthetlen agyában száz meg száz terv villant meg kisebb-nagyobb költemények alkotására. *A pokol titkairól* is tetetett nekem említést, különben nem mertem volna azt közzé tenni, s ő mint akkori segédem nem is engedte volna azt. Lehet, hogy bele is kezdett a tervezett munkába, de az akkori sajtóviszonyok visszariaszták borzasztó terve kivitelétől, — miután cenzorait mind a poklok fenekére küldte volna.” (Vahot: Eml II. 113., idézi EPN 22. és Hatv² I. 612.) Vahot bizonytalankodásának köszönhetően és azzal, hogy a cenzor-utalással a *Gondolatim bakóihoz* felé is fordította a figyelmet, az irodalomtörténet a hipotézisek területére tévedt, és a legváltozatosabb variációkban tételezte föl a szöveg nélküli cím helyét és szerepét 1844 őszi pályaszakaszában. Ferenczi Zoltán szerint a költő helyette írta meg a *János vitézt*, „mintegy csodás ellentétül” (FPÉ II. 86.). Horváth János „valami parodisztikus költemény-tervnek” gondolta, amelynek címe Eugène Sue Les Mystères de Paris c. regényére ment volna vissza, ideértve a nyomán született hazai munkákat, Nagy Ignácnak a PDL-ban részben közölt Magyar titkok és a divatlap okt. 13-i számában hirdetett Kuthy Lajos-regény, a Hazai rejtelmek címadó hatását is (Horváth 207. és 518.). Földessy Gyula „a *Legenda* hangulat-körébe” utalta a tervezett ciklust: Petőfi „Legendá”-ja. Nyugat 1923. 7. sz. ápr. 1. 512. Hatvany Lajos — Vahot közléséhez fűzött jegyzetében — úgy vélte, 1844 őszén Petőfinek egyszerre volt „borzasztó” (*A pokol titkai*) és groteszk terve (*A helység kalapácsa*), de ezekből csak az utóbbit írta meg (Hatv² I. 612.). Pándi Pál „terjedelmesebb cenzor- és papellenes vers”-nek feltételezte, s azt (az említettel egyébként gyökeresen szembenálló) hipotézist is fölállította, hogy *A pokol titkai* talán azonos azzal a 40 soros legendával, amit Petőfi 1844 februárban ígért meg Tárkányi Bélának az Órangyal c. vallásos almanach számára, és amelyet 1844. ápr. 28-i, Tárkányinak küldött levelében említett mint elkezdett, de be nem fejezhető munkát (Pándi² 543—544. Erre a negyven sorra l. a levelet közlő VP VII. 28. és 295., továbbá az *Egri hangok* jegyzeteit: → II. 213., kötetünkben pedig a *Legenda* jegyzeteit.) Egyetértünk viszont Pándinak azzal a *Legenda* kapcsán kifejtett érvelésével, hogy a Császár Ferenc és Sujánszky Antal nevével fémjellezhető, a Hond és a Nemzeti Újság köré csoportosuló konzervatív írók egybehangzó „Isten, hon, király” hármas jelszava és egyben költői tematikája irritálhatta Petőfit (Pándi Pál: Petőfi hazafias és politikai lírájának kezdetei. In: TanPet 239. és Pándi² 361.). Ugyanezt a programot ismételte meg Sujánszky Petőfihez c. verse, a bordal témakörében: „... a király, szabad hon, Istenért!” (Hond 1844. II. 16. sz. okt. 19. 251. — EPN 21.) Noha *A pokol titkai* okt. 20-i híre — a nyomdai átfutás miatt — nem lehetett erre adott válasz, kétségkívül elgondolkodtató Pándi véleménye, aki az e program ellenében írott versnek tekintette a *Legendát* és az *V. Ferdinándhoz* címűt. Amint arra az adott versek jegyzeteiben is kitérünk, e hármas jelszó által fémjelzett költői programmal szembeni ellenérzése sugallhatta még *A királyok ellen*, *A külföld magyarjaihoz* és *A magyar nemzet* c. verseket is — így valóban megkapjuk a hármasság ellentézését. A hipotézis szintjén az sem zárható ki, hogy a *Gondolatim bakóihoz* szintén e ciklusba tartozhatott volna.

Tüllmann Ignác Novelty Józsefhez írott 1845. márc. 4-i levelében a következő esetet említette: „Petőfi újabb költeményeit írja össze, nemsokára kiadandókat. Fájdalom, hogy egy megdondatlan heveskedés következtében sok örök veszve lesz: többet t. i. 80 darabnál a lángoknak adott át, azért, mert Vachott Sándor azt mondta neki egy verse olvasásánál, csupa tréfából, hogy Bérangerből van benne egy eszme. Most természetesen szeretné, ha nem tette volna. Jó emlékezőtehetségének köszönhetjük, hogy nagyobb kár nem történt.” (PAI III. 13—14.) A történet Vachottné emlékezeiseiben kétszer, két eltérő változatban is olvasható. 1875-ben az esetet a *Cipruslombokhoz* kötötte: „... nem sokkal a haláleset után Vachott Sándor Petőfit egy izben magyar Bérangernek nevezte. A költő méltán viseltetett legnagyobb érzékenységgel eredetiségének legcsekélyebb megcsökkentése iránt. De most a kellő határon túragadva tűzbe dobta az épen elkészült Cipruslombokat és megírta ama szenvedélyes versét: *Költő lenni vagy nem lenni.*” (h+h [= Meltzl Hugó]: Etelke † január 7. 1845. MPolg 1875. jan. 10., idézi Hatv² I. 661.) Emlékirataiban ugyanezt sokkal részletesebben mesélte el; a már hozzájuk költözött, Etelke hajdani szobájában lakó Petőfi estéknént művészeti kérdésekről beszélt Vachott Sándorral: „Egy este Béranger olvasásába mélyedtek. Petőfi lelkes bámulója volt a nagy francia népköltőnek, s nem fogyott ki a magasztalásból, ha művei szóba jöttek. Az említett estve férjem [...] önkéntelenül így szólt:

— Téged, barátom, hidd el nekem, sok tekintetben Béranger nevelt, [...] sok tekintetben tanítványa voltál, s példája irányzta benned a lángészt, hogy váljék belőled kedvenc költője, büszkesége a magyar nemzetnek.

Petőfi jó ideig egy szót sem felelt; — hanem elkezdett a szobájában föl- s alá sétálni, — szemlátomást fel vala gerjedve, — mintha heves izgalom kínozná lelke bensejét. Végre elsötétült tekintettel megállt férjem előtt. [...] közben összegyűrte az asztalon szerte heverő papír szeleteket, — megannyi dal és költemény volt az, legújabbán írott termékei gazdag szellemének — s a még lobogó kályha lángjai közé hajította. Oly gyorsan s váratlanul történt műtete, hogy férjem nem lehete képes megakadályozni a »barbáriát« mint elkeseredésében, másnap reggel, Petőfi tettét nevezte.” (Vachottné: Rajzok I. 354—356., idézi Hatv² I. 660.) Eszerint a versek tűzre vetése 1845. jan. 24/25. (az átköltözés) és február vége (a Tüllmann-levél dátumából) között történhetett. (Vachottné emlékiratai a *Költő lenni vagy nem lenni* megírását az eset után kb. két héttel későbbre teszik, vö. a vers jegyzeteivel: 455—456.) A történeteket a két forrás mellett hitelesíti, hogy egyrészt 1844 eleje óta Béranger hatása valóban egyre erősödő (→ II. 147—148.), 1844 áprilisában már versben is leírta név (Irtóztató családás → II. 30.); másrészt 1844 augusztusában rendkívül élesen kikelt az epigonizmus ellen *Az utánzókhöz* c. versében (→ II. 69—70.). A több mint 80 megsemmisített verskézirat mindenképpen túlzásnak látszik. A Tüllmann-levélben is említett „színészmemória”, valamint esetlegesen több autográf meglelte kizárja, hogy e költeményeket a V2 anyagából valaha is kiválogathassuk. A Béranger-hatás formajegyei pedig — mint pl. a refrénhasználat, bizonyos strófafajták kedvelése stb. — önmagukban elégtelenek ilyen megkülönböztetésre.

A rom panasza

A felvidéki útján Eperjesen tartózkodó Petőfi (1845. ápr. 5. és máj. 2. között) több kirándulást tett a környékre: *Egy kis órányira Eperjestől szomorkodik Sáros romja, Rákóczi egykori fészke. Voltam rajta. [...] É várra vonatkozik „A rom panasza” című verseim. (Uti jegyzetek. VP V. 22.)* A versről a szakirodalom semmit nem tudott kideríteni: FPÉ II. 113., VP V. 204. 1897-ben mégis felbukkanni látszott Binder Károly eperjesi nyug. tanító jóvoltából; Fleischmanné Frank Júlia beszéde alapján közölte a Debreczeni Ellenőr 1897. aug. 5-i számának tárcarovata egy Petőfi, Tompa és Kerényi költői versenye c. cikk keretében. A közlés alapján Baróti Lajos föl is vette az általa gondozott összkiadásba: PSÖK 1900. 409.; előszavában külön ki is emelve az újdonságot: „... csak ujabban vált ismeretessé”. A verset azután Sziklai Jenő azonosította: Kósa Barna 1860 körül írt költeménye volt, amelyet — cenzurális okokból — kéziratban terjesztettek, éppúgy, mint — s ez valóban új adat volt — 1845-ben Petőfiét. Binder Károly nem emlékezett pontosan a régi másolatokra, holott Kósa verse az Eperjesi Lapok 1880. nov. 13-i számában is megjelent, mégpedig a szerző korrekt feltüntetésével (l. Sziklai Jenő: „A Sárosi rom panasza”. Petőfi Sándor egy állítólagos verse. Magyar Kritika 1900. nov. 3.). Erről a közleményről szemelést sem tudva, Oláh Gábor 1907-ben Kósa Barna Költemények c. kötete alapján (Debrecen 1890. 53.) jutott azonos eredményre: Ál-Petőfi vers? ItK 1907. 504—505. Újabban Bodolay Géza azt feltételezte, hogy az elveszett vers a *Magyarországgal* azonos: Barátság, szabadság, szerelem. PIMÉvk 10. Bp. 1973. 119. (Vö. még a *Magyarország* jegyzeteivel.) Hipotézisét azonban nem tudta alátámasztani. Ennek a Petőfi-versnek még egy azonosítási kísérlete volt. 1900-ban Jókai Mór, a Petőfi Társaság elnöke kapott egy Sárosvár romja c. verset, amelyet Nagy László nyug. bíró, hajdani eperjesi jogász mondott tolba, s az kettős közvetítéssel jutott el az íróhoz, vö. Rotter Vilmos levelével Illyés Bálint országgyűlési képviselőhöz, Kassa 1900. ápr. 25. és Illyés levelével Jókainak, Kistarcsa 1900. szept. 21. (PIM Kt. V-an. PT, V 4559/95/2) Jókai szerint: „Én Petőfi eszmejárását vélem e versben feltalálni s méltónak tartom, hogy összes művei sorába fölvéttessék.” (Petőfinek egy most felfedezett verse. In: Az én életem regénye. Jókai Mór hátrahagyott művei V. Bp. 1912. 238—240.) A tudományosan gondozott összkiadásokba ugyan nem, de 1903 és 1907 között néhány népies, illusztrált edícióba (Endrei Zsolt szerk. kiadásokba) átmenetileg bekerült a vers, *Segesvár[!] romjai* címen. A két világháború között ezekről több kalózkidás is készült, állítólag az elcsatolt területek magyarsága számára. Kritikájukat (a szóban forgó vers említése nélkül) l. Kristóf György: A kótyavetyére került Petőfi. It 1932. 78—81.

Idvezlet Pesthez

A felvidéki útvjáról 1845. jún. 24-én hazaérkező és a gőzhajót Vácott lekéssett Petőfi bérelt szekéren tette meg a Vác—Pest utat: *Hánykódásomban egy verset vágtam: „Idvezlet Pesthez”... A ki tudni akarja: milyen érzelmekkel léptem Pest-be? olvassa ezt a verset. (Uti jegyzetek. VP V. 35.)* Frankenburg Adolf, az *Uti jegyzetek* kiadója egyik emlékező cikkébe átírta ezt a mondatot, mintha ismerte

volna a verset, csupán egy jelzőbővítéssel lágyítva Petőfi prózáját: „Mily édes érzelmekkel jött egyébiránt ismét vissza Pestre, kifejezi ezt *Idvezlet Pesten* [!] című költeménye...” (Emlékezések Petőfi Sándorra. FL 1883. márc. 3., idézi Hatv² I. 742.) Az ÖKI alapján szerkesztő Havas Adolf értelemszerűen nem utalt a versre a HP-ban, Ferenczi Zoltán pedig megelégedett ennyivel: „E költeménye ma már ismeretlen.” (FPÉ II. 134.) A HP-t recenzáló Baróti Lajos a *Messze vándoroltam...* c. verssel azonosította (BarHP 688.). Waldapfel József véleménye szerint: „Alighanem ugyanarról a versről van szó itt, amelyet *Pest* címmel vett föl Versei 1845-ben megjelent második gyűjteményébe.” (Petőfi és a fővárosi életkép. In: Irodalmi tanulmányok. Bp. 1957. 434.) A legutóbbi kritikai kiadás köztes álláspontot képviselt: „Petőfinek ilyen című verse nem maradt fenn, bár nem lehetetlen, hogy azonos a *Pest* cíművel.” (VP V. 205.) Nem értett ezzel egyet Mezősi Károly, aki szerint „ez utóbbi versből hiányzanak éppen azok az »érzelmek«, amelyek a hosszú távollét után hazatérő költő lelkét eltöltötték és nyugtalanították. A *Pest* című költemény üdvözlő versnek semmiképpen sem tekinthető.” (Szalkszentmárton Petőfi életében és költészetében. In: Mezősi: KP 239.) Ebben a kérdésben Waldapfel Józseffel értünk egyet); érveinket az azonos-ság mellett, valamint a vitát Mezősi idézett fölfogásával l. a *Pest* c. vers jegyzetében (512.).

PETŐFI VERSEK (1844—1845) C. KÖTETÉNEK
KIADÁSTÖRTÉNETE*

Petőfi első, 1844 őszén megjelent versesfüzete (*Versek [1842—1844]*, a továbbiakban: V1) a költő működése kezdeti szakaszának, két és fél esztendőnek a természet foglalta magában. Ez az évek időrendjében sorakozó versanyag a különféle hatások közül fokozatosan kibontakozó, saját hangját kereső, majd egyre magabiztosabban hallató, mindaddig kevésbé ismert fiatal lírikus meredek ívű fejlődéséről adott számot, s kivált 1844. évi darabjaival, azok közül is elsősorban népdalaival, népies zsánerképeivel és a kötetet záró *Az alfölddel* már annak a népies-nemzeti költészetnek hódította meg az olvasóközönség újabb rétegeit, amelynek értékes kezdemények után és nyomán kivívott diadala — a Tompáé és Aranyé mellett — Petőfi nevéhez fűződik. Az egy évvel később kiadott második füzet (*Versek [1844—1845]*, a továbbiakban: V2), melynek majdnem azonos számú darabja mindössze egyesztendei időszak folyamán keletkezett, s így sokkal egységesebb képet mutat, az ugyanebből az időből való, külön füzetben megjelent *János vitézzel* együtt már ennek a diadalra jutott, új irodalmi iránynak a zenitjét képviseli, és — ami ezzel együtt szokott járni — felfedezhető benne a költő további (a népies-nemzetire épülő, azt meghaladó) fejlődési szakaszának költészeti és világnézeti csirái, előzményei is.

A V2-ben már mindenestől a szuverén alkotó lép elének, aki a környezetéből, olvasmányaiából kapott ösztönzéseket, irodalmi hatásokat a saját művészi egyéniségéhez hasonlítva, a maga képeire formálva, tehát alig tetten érhető módon értékesíti. A kötet Petőfi költői világa kiszélesedésének, tematikai és érzelmi gazdagodásának is meggyőző bizonyítékait szolgáltatja. Ezért jelentőségében csak életrajzi szempontból marad el a V1 mögött, művészileg egyöntetűbb és egészét tekintve magasabb színvonalú amannál. Kutatásunkat a V1 keletkezési körülményei mégis többet foglalkoztatták; egyrészt — éppen mint első önálló kötetnek — Petőfi egész pályáját meghatározó sikere miatt, másrészt pedig azért, mert ennek a sikernek a megalapozásában s az egész vállalkozás lehetővé tételében Vörösmarty Mihály és a Nemzeti Kör látványos szerepet játszott. A V2 létrejöttéhez nem fűződnek ilyen érdekes külsőségek, de biográfiai fontossága, mint látni fogjuk, ugyancsak vitathatatlan, s a költő életművében elfoglalt helyénél, művészi értékeinél, irodalomtörténeti jelentőségénél fogva feltétlenül meg-

* Az MKSz 1973/1. számában megjelent tanulmány (4—18.) rövidített változata. A kihagyott szövegrészek az egyes versek jegyzeteibe épültek bele; ottani hivatkozásuk természetesen a teljes tanulmányra vonatkozik.

érdemi, hogy keletkezésének — sajnos, meglehetősen sovány — tényanyagát számba vegyük és összegezzük.

A V1 a költő nevét egy csapásra ismertté tette, híret és népszerűségét megalapozta; emellett azonban — szűkös körülményeihez mérten — anyagilag is számottevő hasznot hozott neki: a kiadás tiszta jövedelme, a Tóth Gáspártól előlegezett összeget is beleértve, mintegy 300—400 pengőforintra rúghatott. Bár ezt a tekintélyes summát Petőfi hosszabb időre elosztva, 1844-től körülbelül 1846 elejéig, az eladott példányok után, feltehetően egyre csökkenő és gyérülő részletekben kapta kézhez, ez a bevételi forrás egyrészt közvetlenül, kézzelfoghatóan, másrészt mint további tervezetések alapja, bizonyára lényeges szerepet játszott életútja további alakulásában.*

Már 1844 második felében, segédszerkesztői munkája során szerzett tapasztalatai meggyőzhették arról, hogy pusztán a folyóiratokban, almanachokban költő versei honoráriumából nem élhet meg: a hasznot a szerkesztők fölőzik le. Közleményeiért a folyóiratok eleinte általában 2 pft-ot fizettek (vö. Törő Györgyi: Petőfi anyagi helyzete. In: TanPet 64.), ezzel szemben az 1844-ben megjelent V1 egy-egy darabjára 3—4 pft tiszta jövedelem esett, pedig ezek fele részben — folyóiratokban, zsebkönyvekben stb. — már korábban is napvilágot láttak. A költő attól fogja, hogy Vahot Imrénék, a PDI szerkesztőjének felmondott, hosszabb távon csak további önálló kötetek kiadásával biztosíthatta anyagi függetlenségét. Valószínű tehát, hogy még ezt megelőzőleg, a V1 anyagi mérlegének hozzávetőleges ismeretében, valamikor 1845 első negyede folyamán, foglalkozni kezdett egy újabb füzet kiadásának a gondolatával.

A költő baráti körének tagja, Tüllmann Ignác 1845. márc. 4-én Pestről az eperjesi Novelly Józsefhez intézett soraiban említi, hogy „Petőfi újabb költeményeit írja össze, nemsokára kiadandókat”. (PAI II. 13.) Maga a versanyag jószereint készen (és feltehetően együtt) volt már: könnyen megállapítható, hogy az összesen 104 darabot (a V1-nél csak 5-tel kevesebbet) tartalmazó kötetnek mintegy 3/5 része, szám szerint 63 vers, 1844-ből való; s a kötet 1845. évi anyagának mintegy fele is még az év első negyedében, a költő elutazása előtt keletkezett. Petőfi tehát azzal a tudattal indulhatott el felvidéki útjára április elsején, hogy a kötet teljessé tételéhez mindössze 20—25 darabot kell még írnia. S bár az utazgatással, látogatásokkal eltöltött két és fél hónap inkább az élményszerzés, mint az alkotótevékenység időszaka volt (a PDI-ot az egykorú szerkesztői közlés szerint az egész második negyedévre előre ellátta költeményekkel), a második füzetnek az előzőével azonos terjedelmű, 8 (12-edrét) ívet kitevő kézírata — mint látni fogjuk — a nyár végére elkészült.

Petőfi, aki kötetét ezúttal is saját kiadásában kívánta megjelentetni (a Nemzeti Kör kölcsönrel és erkölcsileg támogatta a V1 kiadását, de az jogi értelemben Petőfi vállalkozása volt), valószínűleg még felvidéki útja előtt tárgyalt Beimel Józseffel a nyomtatás feltételeire és terminusaira nézve (Beimel nyomdájából került ki 1845. márc. 20-án a *Cipruslombok* is). Ekkori (vagy nyári) megállapodásuk, illetve szerződésük feltételeiről azonban, sajnos, semmiféle konkrét tudomásunk sincs, csak a kiadás történetének tényeiből vonhatunk le bizonyos

* L. Kiss József: A Versek (1842—1844) kiadásának története (→ II. 108—130.)

következtetéseket. Ezek azt mutatják, hogy Petőfi és Beimel nagyjából az előző évi V1 naptári menetrendjében egyezett meg (némi kezdeti eltolódással): a költő augusztus második felében zárta le a kéziratot; ez szeptember elején került a nyomdába; a nyomtatás munkálatai szeptember végén — október elején kezdődtek el, s a kötet megjelenése — a V1-hez hasonlóan — a november eleji vásár idejére esett. Nem tudunk konkrétan a megállapodás anyagi feltételeiről sem, de mivel a V2 terjedelme, kiállítása, előfizetési, illetve eladási ára valószínűleg a példányszáma is azonos volt az előző füzetével, a két kiadvány nyomtatási költségei sem térhettek el nagymértékben egymástól. A V1 történetéből ismeretes árajánlat szerint az Egyetemi Nyomda a jobb minőségű papíron való kiállítást (1000 példányban) ívenként mintegy 30 pft-ért vállalta. Beimel aligha kért többet, hiszen Petőfi feltehetően éppen azért rendelte meg tőle kötete kinyomtatását, mert előnyösebb feltételeket kínált fel, mint annak idején az Egyetemi Nyomda. De mivel ezekről konkrét adatunk nincs, az ívenként 30 pft-os költséget vesszük alapul, ez pedig 8 ívre számítva 240 pft, tehát — a 40—50 pft-nyi bekötési költséggel együtt (a V1 „árszabás”-ának eredetileg 6 ívre kalkulált bekötési költsége 30—40 pft volt) — 280—290 pft összköltséget jelent. Igen nagy összeg volt ez, majdnem annyi, mint az előző füzet tiszta nyeresége, s több mint kétszerese Petőfi 1844. júl. 1-től 1845. márc. 31-éig kapott teljes segédszerkesztői fizetésének ($9 \times 15 = 135$ pft). Bízást feltehetjük azonban, hogy Beimel feltételei a fizetés módjára nézve sem voltak kedvezőtlenebbek az Egyetemi Nyomdáéinál: tehát Petőfinek legfeljebb a költségek egyharmadát kellett a szerződés megkötése előtt kifizetnie, a fennmaradó kétharmadot csak a kötet megjelenésekor. Alább említjük majd a PDI szeptember eleji felhívását az előfizetési ívek mihamari beküldésére, hogy a nyomtatást mielőbb megkezdhessék; ebből kitűnik, hogy Petőfi mind a költségek szóban forgó egyharmadát, mind a megjelenésor esedékes további, mintegy 180—190 pft-ot is (illetve a Beimeltől feltehetően jutányosabban számított összeget) az előfizetési díjakból fedezte, s nem a V1 csordogáló bevételéből (Törő: i. m. 69.).

Érthető tehát, hogy Petőfi mindjárt hazaérkezése után, 1845 június végén hozzáfogott a gyűjtés előkészítéséhez és megszervezéséhez, sőt a jelek szerint némi hírveréshez is. Nem kis feladat volt ez: ezúttal nem állt mögötte a Nemzeti Kör. Legelőször előfizetési íveket nyomtatott és küldött szét. (Tudtunkkal — sajnos — egy sem maradt fenn belőlük.) A PDI már júl. 6-án hírül adja, hogy a költő második verseskötetének előfizetési ívei „helyben és vidéken többfelé köröztetnek”, s mindjárt udvariasan hozzá is teszi: „hogy üresen nem fognak visszatérni, arról a népszerű Petőfinek eléggé ismert kedélyes-szilaj műzsája kezeskedik”. (EPN 97.) Bizonyára ebből a forrásból merített a Der Ungar c. pesti napilap júl. 8-i száma újdonságrovatának szerkesztője: „Petőfi, einer der populärsten ungarischen Dichter, will nun im Subscriptionswege auch den 2. Theil seiner Gedichte erscheinen lassen.” (Sőt, nyilván az Ungar nyomán, még a bécsi Sonntagsblätter olvasói is hamarosan értesülhettek Petőfi újabb kötetének tervéről: a folyóirat júl. 20-i számában közölt, ismert Dux-féle első külföldi Petőfi-fordítások szerkesztői jegyzete így említi a költőt: „Petőfi ist... einer der populärsten ungarischen Dichter, der so eben eine zweite Sammlung seiner Gedichte veranstalten will...”) (PAI I. 41. 43.) Petőfi felkérte a PDI és az Élkszerkesztőjét is vállalkozásának támogatására: az előbbi júl. 10-én, az utóbbi 12-én tett közzé erre vonatkozó közleményt, melynek értelmében a szerkesztőség is

elfogad előfizetéseket — „1 p[engő] forintjával” — az előkészületben levő kötet-re. (EPN 98. és 100.) Hogy Petőfi más intézmények segítségét is igénybe vette, nem tudjuk.

De van néhány adatunk arról, hogyan igyekezett személyes ismeretségeit, baráti kapcsolatait a vállalkozás sikere érdekében felhasználni. Tudjuk, hogy előfizetési ívet küldött költőtársának, a Zemplén megyében élő Szemere Miklósnak. Vele 1845 márciusában ismerkedett meg. Szemere ugyanis ekkor egy hónapig Pesten tartózkodott, és részt vett azon a búcsúlakomán, amelyet a felvidéki újtára készülő költő tiszteletére barátai március végén a Vadászkiirt-fogadóban rendeztek; ezt követően Petőfivel együtt utazott Miskolcig. Petőfi *Uti jegyzetei*-nek júl. 5-én megjelent első részében tréfálkozva (de Szemere megnevezése nélkül, s nyilván nem a nevetségessé tevés szándékával) említette „vidéki költő-collegáját”, aki szerinte csak azért járt Pesten, hogy folyóirata számára lerajzoltassa magát. Szemere emiatt nagyon megsértődött, s az *Író* (az *Élk* melléklapja) aug. 2-i számában felháborodott hangú cikkben követelt „elégtelet” Petőfítől. Ennek végén megjegyzi: „Épen most érkezik hozzám előfizetési nyomtatott íve [ti. Petőfinek], mellynek tetején nevem (mint szedőé) saját kezével áll írva”, s csodálkozását fejezi ki, hogy Petőfi, ellene elkövetett „vétké” után, hogyan juthatott a gondolatra, őt előfizetésgyűjtésre kérni. (EPN 107.) Szemere júl. 10—15. körül írhatta tiltakozó cikkét, tehát a gyűjtőívet is ekkor kapta kézhez.

Ez a dátum is azt mutatja, hogy Petőfi július elején valóban nagy munkában volt: szerkesztőségekkel tárgyalt, s feltehetőleg az ország minden tájára leveleket küldözgetett, felhasználva az utazása alatt kötött friss ismeretségeket is. A hónap közepe táján Szalkszentmártonba, szülei új lakóhelyére utazott, s ott tartózkodott július végéig. Közben júl. 22-én időt szakított arra is, hogy ellátogasson a közeli Kunszentmiklóstra. Ott élt öccse, István, továbbá barátja, Bankós Károly, akivel előző nyáron került kapcsolatba. (Vö. a *Búcsu Kun-Szentmiklóstól* jegyzeteivel: 524—525.) E látogatás egykorú dokumentumaiban ugyan nincs rá utalás, hogy a költő Kunszentmiklóstra gyűjtőívet vitt volna magával, illetve hogy előkészületben levő kötetét említette volna; mégis azt hisszük, hogy ezt a kedélyes összefüggést a közönségével való személyes ismerkedés alkalmának tekintette, s hogy Bankóst (vagy ekkor, vagy pár nappal utóbb levélben) megkérte vállalkozásának támogatására. Erre lehet következtetni Bankósnak egy 1853. évi leveléből, amelyben megemlíti, hogy a Petőfi kunszentmiklósi előfizetésgyűjtője volt, s hogy a költő büszkén mondogatta, „mikép egy városból sem gyűlt be annyi előfizető”, mint ebből. Valószínű, hogy ezek az adatok éppen a V2-re vonatkoznak, s hogy a gyűjtés említett sikere nem utolsósorban Petőfi látogatásával függött össze (VP VII. 492.). Nyilvánvalóan ehhez az 1845. évi előfizetés-gyűjtő akcióhoz kapcsolódik Petőfinek egy *Károly barátom!* megszólítású, keltezetlen levele is, amelyben egy előfizetési ívnek Szabó Sándor kecskeméti főiskolai tanárhoz való továbbítását kéri. Bizonyosra vehető, hogy ezek a sorok Bankósnak szóltak, akit Petőfi 1848. aug. 18-i levelében ugyanígy szólít meg, s akinek mint egykori kecskeméti jogásznak, ismernie kellett a szóban forgó tanárt (uo. 217.). Szabó Sándor tehát már a harmadik személy, akihez a költő fennmaradt adatok tanúsága szerint ívet juttatott el, s akit előfizetések gyűjtésére kért; Szemere, a felvidéki költőtárs és Bankós, a kiskunsági jóbarát után egy régi ismerős, mivel Petőfi valószínűleg 1843-ban, kecskeméti színészkedése idején került személyes kapcsolatba.

A költő az előfizetésgyűjtés gondos megszervezése mellett természetesen nem feledkezhetett meg a végleges, sajtókész kézirat előkészítéséről sem. Ezt a munkát vagy legalábbis a kötetbe kerülő versek összeírását, lemásolását (mint feljebb utaltunk rá) már az év első negyedében megkezdhetette. Felvidéki útján, zsúfolt programja, sűrű helyváltoztatásai közepette nyilván nem foglalkozott ilyesmivel. (Verseinek száma is észrevehetően megcsappant ebben az időszakban.) Hazakerzése után azonban még jó másfél-két hónap állt rendelkezésére. Az életrajzi adatok tanúsága szerint nem is volt szüksége ennyire, hiszen júliusban írta meg (elveszett) *Zöld Marci* c. népszínművét is; augusztusban, Mednyánszky Bertával való megismerkedése után pedig *Szerелеm gyöngyei* c. ciklusán kezdett dolgozni: ennek első 13 darabja pesti, budai, illetve gödöllői keltezésű, tehát augusztus közepéről (aug. 20. körül kezdődő szalkszentmártoni tartózkodása előtről) való.

Petőfi a V2 kéziratát június végétől augusztus közepe tájáig (de főként augusztus folyamán) hozta nyomdakész állapotba, feltehetőleg olyan módon, hogy 1844. évi, illetve 1845. eleji költeményeinek már az év első negyedében teljesen vagy nagy részben összeírt gyűjteményét egyszerűen megtoldotta a felvidéki utazás alatt, majd 1845. nyarán keletkezett költeményeiből kiválasztott darabokkal. Ezt igazolja az a körülmény, hogy — eddigi ismereteink szerint legalább — a kötet 1845. évi termésének első felébe, a Pestről való elutazást jelző (első közlésekor 1845. ápr. 1-ről datált) *Azokhoz az én jó pesti pajtásaimhoz* c. költeményig, illetve az azt követő, felvidéki keletkezésű versekig egyetlenegy későbbi vers sem került; a rész (s természetesen az azt megelőző 1844. évi ciklus) anyagát, sorrendjét tehát Petőfi nyilván már korábban meghatározta, és ahhoz utóbb nem nyúlt hozzá. A kötetnek megbízhatóan keltezhető legkésőbbi versei a július végétől augusztus közepéig terjedő időszakból valók; azok a legkorábbiak viszont, amelyek kimaradtak a kötetből, már szeptemberiek (eltekintve természetesen a *Szerелеm gyöngyei* ciklus korai, augusztusi darabjaitól, amelyeket a költő eleve külön kötetbe szánt). Petőfi tehát legkésőbb augusztus végén kiadta kezéből a kéziratot, s az, a cenzori eljárás után (amelynek sajnos semmiféle egykorú hiteles dokumentuma nem maradt fenn, tehát időpontja, tartama sem ismeretes) szeptember első felében kerülhetett a nyomdába. Erre lehet következtetni a PDI szept. 11-i számának felhívásából (ezt 18-án megismételték), amelyben az előfizetési ívek mielőbbi beküldését kérték, „...hogy a Petőfi Sándor verseinek II-ik kötete mielőbb sajtó alá bocsáthatassék”. Úgy látszik, hogy a szükséges összeg (a már említettek szerint feltehetőleg a nyomtatási költség egyharmada) hamarosan összegyűlt: bár a PDI csak okt. 23-án (a PH pedig okt. 30-án) jelenti, hogy a kötet „sajtó alatt van”, a munkálatoknak jóval előbb, október eleje táján meg kellett indulniuk, hiszen a V2, mint látni fogjuk, már nov. 10. körül megjelent (EPN 136—137., 152., 154.; PA I. 55.).

A V2 mint nyomdakész kézirat, mely a fentiek szerint legkésőbb augusztus közepe táján (a korrektúra során eszközölt esetleges kisebb igazításoktól eltekintve) elnyerte végleges formáját, a költő 1844. július óta írt verseit tartalmazta. Ami a *kezdő* időhatárt illeti: a kötet legkorábbi, jól datálható darabjai 1844. augusztus—szeptemberiek: a *Színházban* a PDI 1844. aug. első heti számában jelent meg, tehát legkésőbb augusztus eleji (→ II. 389.); az *Egressy Gáborhoz* c. verset Petőfi egy hitelesnek látszó emlékezés szerint a színész aug. 7-i Macbeth alakításának hatása alatt írta, s másnap át is adta a címzettnek (→ II. 392.), a

Tompa Mihályhoz cíművel pedig (Élk 1844. szeptember 11.) költőtársának 1844. szeptember 4-én megjelent levelére válaszolt. Ezt a három költeményt ugyanebben a sorrendben találjuk a V2-ben, de nem legelől, hanem a 19—26. lapon. Hét költemény előzi meg őket, amelyek az OK1 (1847) keletkezési adatai szerint mind Pesten készültek a (a V1 és V2 még nem tünteti föl a keletkezési helyeket); feltehető tehát, hogy ezek még korábbiak, azaz júliusiak. A V1 utolsó datálható darabjai viszont június végiek, ilyenformán a két kötet kapcsolódása zökkenőmentes. Ez természetesen nem zárja ki azt, hogy korábbi, 1844 első feléből való költemények ne kerülhettek volna a V2 1844-es ciklusának akár említett első, akár további darabjai közé; mint látni fogjuk, a kötet sorrendje csak nagyjából tekinthető kronologikusnak, a költő a kisebb egységeken belül nem ragaszkodik a keletkezés pontos időrendjéhez. Ferenczinek az az állítása azonban, hogy a V2-nek van egy kimutathatóan június végi darabja is (A *csavargóról* hiszi ezt), mindenesetre tévedés (Versek II. 1845. PetMuz 1895. VIII. 1. sz. 4.; utóbb maga is korrigálta: FPÉ II. 106.). Petőfi ezt a költeményt (... *Lekötve hivatalhoz tengődöm egy helyen* — panaszolja benne) 1844 júliusától decemberig bármikor írhatta, de inkább a 4., mint a 3. évnegyedben. A V1 és a V2 között húzható cezúra, 1844 júliusa, elég világosan kirajzolódik; a V2 élén, az 1844-es évszám alatt jelzett „Folytatás” ettől a hónaptól számítható.

A kézirat *lezárásának* hozzátvetőleges időpontjára nézve viszont a kötet legkésőbből keletkezhető darabjainak, illetve a kötetből már kimaradt legkorábbi költeményeknek az adatai nyújthatnak fogódzókat. A határvonal itt, mint már jeleztük, augusztus második felénél húzódik. A kötetnek négy olyan késői darabja van, amelyek elég pontosan keletkezhetők: az utolsó előtti *Búcsu Kun-Szentmiklóstól*, amely az említett látogatás alkalmával, valószínűleg júl. 23-án készült, s a PDI júl. 31-i számában jelent meg; az ezt megelőző *Képzetem*, amely — Havas meggyőző feltevése szerint (HP II. 530.) — a Hond júl. 29-i támadásának visszhangja (ugyanerre reagált a költő *A Honderűhöz* c. versével is a PDI aug. 7-i számában; szóban forgó költeményét azonban csak jóval később tette közzé); a sorrendben kettővel előbbi *Gyalázatos világban* feltehetőleg már az ekkori sajtótámadások egész sorától kiváltott felháborodása és keserősége összegződött: az IrŐr aug. 2-i számában a fent elmondottak szerint az érzékenykedő Szemere Miklós vádolta alaptalanul a „szennyes, aljas gyanúsítás” szándékával, majd *A Honderűhöz* c. költeményre reflektáló Petrichevich Horváth Lázár nyílt gorombaságai következtek (Hond aug. 12.), mindezt azonban kétségtelenül Császár Ferenc vádaskodásai tetőzték be, melyeknek első része az IrŐr aug. 16-i számában látott napvilágot. A pesti keletkezésű *Gyalázatos világ* tehát augusztus 16—20. között keletkezhetett (Petőfi — mint említettük — 20-ától a következő hónap elejéig Szalkszentmártonban időzött). Feltehetően ugyancsak augusztus közepe táján írta a költő a szintén Pestről keletezett, a kötetben a fenti vers és a *Képzetem* között álló *Egy hajfűrthöz* c. költeményt, amelynek csattanója az, hogy már nem a barna fűrt egykori tulajdonosát szereti, hanem „mást”; ezen pedig csakis az augusztus első felében megismert Mednyánszky Bertát értheti. A kötet utolsó darabja, a hangulatos, mély reflexiókba hajló *Falun* nyilvánvalóan mint alkalmas kötetzáró darab került a gyűjtemény végére, éppúgy készülhetett az előbbi, július második felére eső szalkszentmártoni időzés alkalmával, mint a *Fekete kenyér*, amelyet a Petőfi-irodalom júliusi keletkezésének ismer.

A kézirat lezárásának dátuma tehát a fenti adatokkal is alátámaszthatóan aug. 15—20.

Ugyanezt a cezúrát támasztják alá azoknak a verseknek az adatai is, amelyeket Petőfi már nem a V2-be vett fel, hanem egy újabb kötet számára kezdett összeírni. Ez a kézirat fennmaradt; feltehetőleg szintén „Versek” volt a címe, de címlapja hiányzik; első lapján az „1845 (Folytatás)” felirat olvasható, hasonlóan a V2 kezdetéhez. (OSZK Kt. Fond VII/93. — Petőfi saját kezű kézírata.) Ebben a gyűjteményben, mely a költő 1845 végéig összeírt verseit tartalmazza, jelenlegi ismereteink szerint bizonyíthatóan 1845. júliusi vagy augusztusi keletkezésű darab nincs (néhány vers jóval korábbi eredetéről a felvidéki helynevek árulkodnak); a füzet második darabja, *A jó öreg kocsmáros*, mely a PDI nov. 13-i számában „September, 1845” keltezéssel jelent meg, e hónap elejéről való, mert a költő kb. 8-áig tartózkodott szüleinél, s legközelebb csak október elején utazott oda megint; a kéziratban később következő, az ÖK1-ben Borjád keltezésű versek véleményünk szerint szeptember második feléből datálhatók. Ferenczi szeptember végi—október eleji datálásával szemben Baróti Lajos újabban Hatvany Lajos (Hatv² I. 771., 779.) augusztus elejére teszi Petőfi borjádi tartózkodását. A kérdést nem tekintjük véglegesen eldöntöttnek, de ez idő szerint, főként a borjádi versek feltűnően kései megjelenéséből ítélve (*S. K. emlékkönyvébe*, *S. Zs. kisasszony emlékkönyvébe*. PDI 1845. nov. 20.; *En magyar nemes vagyok*. Uo. nov. 27.; *A költő s a szőlővessző*. Uo. dec. 25. stb.) inkább Ferenczi véleményét fogadjuk el.

Az 1845. augusztus elején sajtókésszé vált és szeptember első felében nyomdába került kézirat (a külön kiadott *A helység kalapácsa, János vitéz*, illetve a *Cipruslombok Etelke sírjáról* c. ciklus kivételével) a költő 1844 júliusa óta írt verseinek túlnyomó részét tartalmazta. Tudunkkal mindössze egy tucat maradt ki. Az eperjesi *Mi búvősbájos hang...* és az 1845. június végi pesti *Messze vándoroltam...* mint a *Cipruslombok* ciklus folytatása, illetve lezárása nem kerülhetett a kötetbe: a két darabot egyelőre az említett 1845. évi új kéziratok gyűjteménybe másolta be a költő, később pedig az ÖK1-ben a *Cipruslombok* ciklus anyagának végén helyezte el; néhány más felvidéki versét is ebbe a kéziratba jegyezte be, s az ÖK1-ben adta ki. Az eperjesi *Felsülés* és az iglói *Egy asszonyi állathoz* c. verseket talán Mednyánszky Bertával való megismerkedése után törölte a V2 kéziratából; az 1845. jún. 3-án a felvidéki Várgedén vagy Kisfaludon írt *A. B. emlékkönyvébe* címűt pedig azért hagyta ki, mert emlékkerseit csak utóbb gyűjtötte össze, s adta ki együtt a PDI 1845. nov. 20-i számában (majd az ÖK1-ben); az 1844. évi *Színészdalt* feltehetőleg gyengének találta (nem is jelent meg többé a költő életében); az aug. 7-én a PDI-ban közölt *A Honderűhöz* kihagyásában nyilván nem a költő haragja enyhülésének jelét kell látnunk, s azt sem, mintha belátta volna, hogy ez a nyers, alkalmi felhördülés kirína kötetéből; inkább arra gondolhatunk, hogy még ilyen formában sem akart a Hond-nek maradandó emléket állítani. A többi kihagyások többé-kevésbé politikai vonatkozásúak: a PDI-ban 1844 végén közölt *Védegyleti dal*ról később már nem akart tudni. Más darabokat a cenzúra miatt eleve mellőznie kellett: így a papokat gúnyoló s a közizlést sértő *Legendát*, továbbá az *V. Ferdinándhoz* c. verset, amelyet a cenzorok minden bizonnyal felségsértőnek minősítettek volna (mindkét vers csak évtizedekkel a költő halála után látott napvilágot); *A királyok ellen*, amelyet Petőfi 1848 októberében tett közzé, a költő lapalji jegyzete szerint 1844 óta

hevert asztalfiókja mélyén (*nem szükséges megmagyaráznom, miért*); s végül A magyar nemzet (*Oh ne mondjátok nekem, hogy...*) az egyetlen darab, amelyet tudtunkkal a cenzor húzott ki a kéziratból. A *külföld magyarjaihoz* esete éppen fordított: ez a V2-ben napvilágot látott, holott korábban a PDI cenzora a lapban való közlését megakadályozta. (Mindezek argumentációját l. az egyes versek jegyzeteiben!)

A fentiek szerint kiszemelt, illetve megrostált anyagot Petőfi — az előző füzetében alkalmazott eljárást folytatva — az évek (1844, 1845) rendjében helyezte el. Egyetlenegy olyan versről tudunk, amelyet nem a valóságos keletkezési évének anyagába osztott be (még a VP szerkesztőit is megtévesztve ezzel): a kötet vége felé, a 171—172. lapon olvasható *Líliom Peti* ugyanis nem 1845. évi költemény: 1845. jan. 23-án „Néprománc. (1844)” címmel jelent meg a PDI-ban. Petőfi alighanem kényszerűségből helyezte az 1845. évi anyagba: amikor a kéziratnak ezeket az utolsó lapjait írta, talán már nem volt mód rá, hogy a kifejejtett költeményt a maga helyére, az 1844. évi ciklusba illessze.

Arra a kérdésre, hogy Petőfi az évi ciklusokon *belül* milyen mértékben ragaszkodott az időrendhez, egyelőre csak óvatos, fenntartásos választ adhatunk. Ennek megfogalmazásához annak a 19 darabból álló utolsó szakasznak a vizsgálatából indulunk ki, amelyet a költő a fentebb elmondottak szerint kétségtelenül hazaérkezése után, 1845. június végétől július végéig alakított ki és másolt le. Ennek sorrendje, mint az ÖK1 helynévadataiból megállapítható, korántsem pontosan kronologikus. Petőfi vázlatos itineráriuma 1845. ápr. 1-től július végéig ez volt: Pest—Eperjes—Lőcse—Késmárk—Igló—Rozsnyó—Rimaszombat—Losonc—Pest—Szalkszentmárton (Kunszentmiklós) —Pest; az említett szakasz 19 versének keletkezési helyei pedig így következnek egymásra: Eperjes, Eperjes, Losonc, Eperjes, Losonc, Késmárk, Dömsöd, Igló, Szalkszentmárton, Hatvan, Pest, Pest, Igló, Eperjes, Pest, Pest, Pest, Kunszentmiklós, Szalkszentmárton. Igaz, hogy a szakasz élén álló két vers keletkezési helye Eperjes, tehát Petőfi első úticélja volt, az utolsó darabok pedig július végiek—augusztusiak (bár már ezek sem a megállapítható keletkezési időpontok szigorú sorrendjében). E két határ között azonban az időrendtől való ismételt eltéréseket állapíthatunk meg, felvidéki, pesti stb. keletkezési versek szeszélyes keveredését látjuk. Valamilyen rendszert, következetes szerkesztési elvet bajos volna kihámozni e sorrendből. (Hasonló eredményre jutottunk a V1 elrendezésével kapcsolatban is: → II. 124.) Mintha csak esetlegesen, véletlenszerűen alakult volna ki. Amikor például Petőfi a PDI számára egy-egy Késmárkon, Dömsödön és Iglón szerzett dalából népdalciklust állított össze (megjelent 1845. aug. 28-án), ugyanezt minden változtatás nélkül füzeté kéziratába is felvette. (Kérdéses, hogy a ciklusformát ugyanakkor vagy később, a végső sajtó alá rendezés során szüntette-e meg.)

Ami most már a kötet első 4/5 részének elrendezését illeti: ez a 85 darab kizárólag pesti (1 budai) keletkezési, illetve keletzetlen (3 a 85-ből, ti. azok, amelyek kimaradtak az ÖK1-ből, s így a költőtől származó keletkezési hely-adatunk nincs), tehát itt jóformán teljesen híjával vagyunk azoknak a fogódzóknak, amelyeket mint az imént láttuk, az ÖK1 keletkezési adatai kínálnak.

Az anyag elrendezésében a V1-hez képest feltűnő változás a népies ciklusok elmaradása. Petőfi előző füzetébe négy *Népdalok* és egy *Néprománcok* ciklust iktatott be, ezzel szemben a V2-ben csak két tárgyi, tehát nem műfaji jellegű ciklus van: a 6 darabból álló *Szerelem gyötrelme*, valamint a *Tavaszi*, mely két

eperjesi versét foglalja magában. Némi nyoma azonban mégis maradt annak, hogy — eleinte legalább — ezúttal is tervezett népdalciklust (a megfelelő kezdő és záró költemények kiválasztásán kívül alig is látjuk egyéb jelét valamilyen komponáló szándéknak). Az 1844. évi anyag vége felé, a *Katona vagyok én...* c. daltól az *Esik, esik, esik...*-ig — egy idegen műfajú darabtól eltekintve — 7 népdalt látjuk egymás után (a PDI, illetve az Élk 1845. évi évfolyama, még a kötet megjelenése előtt, *Népdalok* címen, három csoportban közölte őket); de a ciklusforma már elmaradt: az egyes darabok nem közös cím alatt és sorszám szerint, hanem kezdősoruk címével sorakoznak. Ezt a pusztán technikai jellegűnek tűnő változtatást (melyet a költő az ÖK1-ben — mindenféle ciklus felbontásával — már következetesen végigvisz) ezért tartjuk figyelemre méltónak, mert az fejeződik ki benne, hogy a népdalforma Petőfinek természetes kifejezőeszközévé vált; a költő nem kíván többé különbséget tenni költői dal és népies műdal (műnépdal) között. (Aminthogy a kettő közti határ költészetében fokozatosan el is mosódik.)

A V2 anyaga összetételét és sorrendjét tekintve majdnem változatlanul került át az ÖK1-be; azzal az egyetlen feltűnőbb eltéréssel, hogy Petőfi a *Cipruslombok* ciklust, keletkezési idejének megfelelően ide, az 1845. évi anyag elejére illesztette be. Majdnem ugyanezt mondhatjuk el magáról a szövegahagyományról is, amely a V2 darabjainak zömében elnyerte végleges, máig hitelesnek ismert formáját.

Kiss József a tanulmány írásakor még nem ismerhette Kardos István emlékezéseinek teljesebb szövegét, az csak 1979-ben jelent meg, Majsai Károly közlésében: Kardos István szalkszentmártoni segédtanító, Petőfi barátja. *Cumania VI.* Szerk. Orosz László, Kecskemét 1979. 167—178., uo. hasonmást is publikálva róla. Korábban ismert, Jókai Mórhoz intézett, 1854. ápr. 25-i leveléhez képest (JKK L. I. S. a. r. Kulcsár Adorján. Bp. 1971. 134—141.) Kardos itt új keletkeztörténeti adalékkal is szolgált a V2-ről: „Szentmártonban rendezte eddigi verseit, melyeket sajtó alá velem iratott le...” (i. m. 175.) Sajnos, a két közlés egyike sem alkalmas a V2 kézírata lezárásának pontosabb datálására, Kardos ui. együtt említi az 1845. július és az aug. 20. utáni szalkszentmártoni tartózkodás műveit; a *Zöld Marcit* nevezve meg az előbbiből, *A hóhér kötelét*, a *Tigris és hiénát*, a *Felhőket* az utóbbiból. Kardos másolói tevékenységének egyetlen oka lehetett: Petőfi sietett a munkával. Az első periódusban feltehetően azért, mert a *Zöld Marci* befejezésére alig nyolc napja maradt (a drámát júl. 24-én a sajtó már a drámbíráló választmányának benyújtottként említi). Az aug. 20. utáni időszakban Petőfi a *Szerelem gyöngyeit* írta, s mivel — szemben Kiss József fentebb vázolt hipotézisével — a kötetzáró vers, a *Falun* mind júliusban, mind augusztusban szülehetett, a V2 lezárásának időpontja augusztus végéig kitolható. (Az elmondottak alapján, a hagyományos datálásának megfelelően — FPÉ II. 154., Horváth 234., VP I. 318—319. — a *Falun* mi is augusztusi versnek tekintjük, ezért kritikai kiadásunk következő, IV. kötetében szerepel majd.)

RÖVIDÍTÉSEK

AJÖM	Arany János összes művei. [Kritikai kiadás.] Szerk. Voinovich Géza, Keresztury Dezső. Bp. 1951—
Ath	Athenaeum (folyóirat)
Badics	Petőfi Sándor válogatott költeményei I—II. Magyarázatokkal kiadja Badics Ferenc. Bp. 1888.
BarHP	Baróti Lajos: Petőfi költeményeinek első kritikai kiadásáról. Szerk. Havas Adolf. [1—4. közlemény.] EPhK 1894. 6—7, 8, 9, 10. füz. 505—516, 681—692, 789—798, 871—881. (Klny. is)
Berecz	Berecz Károly: Petőfi Sándor. In: A régi „Fiatl Magyarország”. Bp. 1898. 1—51.
Berze Nagy	Berze Nagy János: Petőfi költészetének folklorépárhuzamai. Ethnographia 1925. 21—48.
Bodolay	Bodolay Géza: Irodalmi diáktársaságok 1785—1848. Bp. 1963. 809 (3) l.
BpH	Budapesti Hírlap
BpHiradó	Budapesti Hiradó
BpSz	Budapesti Szemle
C	cím
Cl	<i>Cipruslombok Etelke sírjáról</i> (cikluscím, kötetcím)
CzF	Czuczor Gergely—Fogarasi János: A magyar nyelv szótára. 1—6. k. Pest, 1862—1874.
CSVÖM	Csokonai Vitéz Mihály összes művei. [Kritikai kiadás.] Szerk. Julow Viktor, majd Szilágyi Ferenc és Szuromi Lajos. Bp. 1975—
Degré	Degré Alajos: Visszaemlékezéseim I—II. Bp. 1883. 180—224 l.
Delhányi	Delhányi Zsigmond: Adatok Petőfi Sándor életrajzához. Közölte Balkányi Enikő. = PIM Évk 1959. (Bp. 1959.) 42—47.
DK	Petőfi Sándor költeményei. [Díszkiadás.] Hiteles kéziratok alapján megigazított és hazai művészek rajzaival díszített 1. teljes kiadás. Bp. 1874. [V.] 758 l.
Dux	Ausgewählte Gedichte von Petőfi. Aus dem Ungarischen übersetzt von Adolf Dux. Wien, 1846. VII., 102 l.

Egyk. úk. Elekfi	egykorú újraközlés Elekfi László: Petőfi verseinek mondattani és formai felépítése. Bp. 1986. Nyelvészeti tanulmányok 27. 495 l.
Élk é. n. EPN	Életképek év nélkül Endrődi Sándor: Petőfi napjai a magyar irodalomban 1842—1849. Bp. 1911. Petőfi-könyvtár XXIX—XXX. 543 l.
ErdLev	Erdélyi János levelezése. I—II. Szerk. T. Erdélyi Ilona. Bp. 1960—1962. Fontes 2—3. 520 l. + 641 l.
ErdMúz Ethn ev. évn. Fekete: PSÉ	Erdélyi Múzeum Ethnographia evangélikus évnegyed Fekete Sándor: Petőfi Sándor életrajza I. Bp. 1973. 363 l.
Fekete: PSSz	Fekete Sándor: Petőfi, a segédszerkesztő. Bp. 1958. Irodalomtörténeti Füzetek 20. 97 l.
Fekete: PVSz	Fekete Sándor: Petőfi a vándorszínész Bp. 1969. Irodalomtörténeti Füzetek 64. 219 l.
Ferenczi: Cl	Ferenczi Zoltán utószava a Cipruslombok Etelke sírjáról bibliofil kiadásához. Bp. 192... 51—90.
Ferenczi: SzSz	Ferenczi Zoltán: Szabadság, szerelem. Bp. 1909. Petőfi-könyvtár VI. 141 l.
FL FPÉ	Fővárosi Lapok Ferenczi Zoltán: Petőfi életrajza I—III. Bp. 1896. VIII. 390 l. + 308 l. + 411 l.
Frankenburg: Eml füz.	Frankenburg Adolf: Emlékiratok. I—III. Pest, 1868. 275 + 240 + 246 l. füzet
Gyulai: PSLK	Gyulai Pál: Petőfi Sándor és lyrai költészetünk. Bevezette és jegyzetekkel ellátta Ferenczi Zoltán. Bp. 1908. Petőfi-könyvtár V. 126 l. — Első kiadása: Új Magyar Múzeum 1854. I. 24—43., 97—124.
Hatv ²	Hatvany Lajos: Így élt Petőfi I—II. Szerk. Kiss József—Pándi Pál. Bp. 1967. 2., jav. kiadás. 939 + 961 l.
Hond Horváth	Honderü Horváth János: Petőfi Sándor. Bp. 1922. 597 l. (Cím-lapkiadás: 1926, hasonmás kiadás: 1989)
Horváth: Tan HP	Horváth János: Tanulmányok. Bp. 1956. 638 l. Petőfi Sándor összes művei. Végleges, teljes kiadás. Eredeti kéziratok és kiadások alapján rendezte, jegyzetekkel és variánsokkal kísérte Havas Adolf. I—VI. k. Bp. 1892—1896.
Illyés 1963	Illyés Gyula: Petőfi Sándor. Bp. 1963. 2., bőv. kiadás. 681 l.
IrŐr	Irodalmi Őr

Isoz	Isoz Kálmán: Petőfi dalok. (Zenei bibliográfia) Bp. 1931. (Magyar zeneművek könyvészete) 109 [2] l.
ism.	ismertette
It	Irodalomtörténet (folyóirat)
ItFüz	Irodalomtörténeti Füzetek (sorozat)
ItKvt	Irodalomtörténeti Könyvtár (sorozat)
ItK	Irodalomtörténeti Közlemények
jav.	javítva, javította
JKK L	Jókai Mór összes művei. [Kritikai kiadás]. Levelezés (al-sorozat)
K	kézirat
k.	kötet
Kertbeny	Alexander, Petőfy: Gedichte. Nebst einem Anhang anderer ungarischer Dichter. Übertragen von [Carl Maria] Kertbeny. Frankfurt a [m]. M[ain], 1849. XVIII. [4] 466 [2] l.
KisfT	Kisfaludy Társaság
Km	kézíratmásolat
Korompay	Korompay H. János: Petőfi fogadtatásának kritikátörténeti értelmezése (1843—1949). ItK 1992. 1—23.
kp. n.	központosítás nélkül
krk	jelen kritikai kiadás
kt	kézírat
kvt.	könyvtár
m. k.	magyar királyi
Martinkó	Martinkó András: Költő, mű és környezet. (Kérdőjelek a Petőfi-irodalomban). Bp. 1973. Irodalomtörténeti Füzetek 82. 206 l.
Martinkó: AKr	Martinkó András: Alkotásmód és kronológia. In: PIMÉvk 10. Bp. 1973. 11—35.
MÉlk	Magyar Életrépek
Mezősi: KP	Mezősi Károly: Közlebb Petőfihez. Bp. 1972. 449 [5] l.
MKSz	Magyar Könyvszemle
MNy	Magyar Nyelv
MNyÉrtSz	A magyar nyelv értelmező szótára. I—VII. Bp. 1959—1962.
MNyr	Magyar Nyelvőr
MPolg	Magyar Polgár (Kolozsvár)
MS(z)alon	Magyar S(z)alon
MSzépírSz	Magyar Szépirodalmi Szemle
MT	Marczius Tizenötödike (hírlap)
MTA I. OK	A Magyar Tudományos Akadémia I. Osztályának Közleményei
MTAK	Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára
n.	nélkül
NK	Jókai Mór összes művei. Nemzeti kiadás. I—C. k. Bp. 1894—1898.

- Oláh G. Oláh Gábor: Petőfi képzelete. Bp. 1909. 295 [1] l.
- Oravecza Oravecza Ödön: János vitéz. Irodalmi tanulmány Petőfi Sándor költeményéhez. Rozsnyó, 1903. 77 [2] l.
- OrlAd Orlay Petrics Soma: Adatok Petőfi életéhez. [1—2. közlemény.] Budapesti Szemle 1879. 19. k. 37. sz. 1—19., 38. sz. 336—369.
- OSZK Országos Széchényi Könyvtár
- OSZK SzT Országos Széchényi Könyvtár, Színháztörténeti Tár
- ÖK1 Petőfi összes költeményei. Pest, 1847. Emich. [6] 537 [7] l. 1 t.
- ÖK2ab—3 Petőfi Sándor összes költeményei 1842—1846. Pest, 1848. Emich. 2. kiadás. (A különböző szedésű változatokra: → I. 123.)
- PAlb Petőfi-album. A Petőfi-Társaság megbízásából szerk. Bartók Lajos—Endrődi Sándor—Szana Tamás. Bp. 1898. VI. [2] 263 l.
- PÁll Petőfi állomásai. (Versek és elemzések). Szerk. Pándi Pál. Bp. 1976. 702 [2] l.
- PAlm 1909 Petőfi-almanach. Szerk. Ferenczi Zoltán. Bp. 1909. 477 [3] l. 1 t.
- Pándi² Pándi Pál: Petőfi. A költő útja 1844 végéig. Bp. 1982. 2. javított kiadás. 579 [1] l.
- PAt Petőfi-adattár. I. Gyűjtötte, sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta Kiss József. Bp. 1987. Fontes 11. 440 [22] l. — II. Gyűjtötte, sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta Oltványi Ambrus, szerk. Kiss József. Bp. 1987. Fontes 12. 170 [26] l. — III. Gyűjtötte, sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta Kiss József. Bp. 1992. Fontes 15. 323 l.
- PDI Pesti Divatlap
- PéK Petőfi és kora. Szerk. Lukácsy Sándor—Varga János. Bp. 1970. 707 l.
- PetMuz Petőfi-Muzeum (folyóirat)
- pft pengőforint
- PH Pesti Hírlap
- PIM Petőfi Irodalmi Múzeum
- PIMÉvk A Petőfi Irodalmi Múzeum Évkönyve (sorozat) Bp. 1959—
- PKvt Petőfi-könyvtár (sorozat)
- PMozaik Petőfi-mozaik. Szerk. Paál Rózsa—Wéber Antal. Bp. 1974. 233 [3] l.
- PN Pesti Napló
- PSK (1877) Petőfi Sándor költeményei. 2. teljes kiadás. I—IV. Bp. 1877.
- PSLK → Gyulai: PSLK
- PSÖK 1900. Petőfi Sándor összes költeményei. S. a. r. Baróti Lajos. Bp. 1900. 435 l. 1 t.

PSÖK DK ²	Petőfi Sándor összes költeményei. [Díszkiadás.] Hazai művészek rajzaival díszített 2. képes kiadás. Bp. 1877. 789 [9] l.
PSzót	Petőfi-szótár. Petőfi Sándor életművének szókészlete. Szerk. J. Soltész Katalin—Szabó Dénes—Wacha Imre, Gáldi László irányításával. 1—4. k. Bp. 1973—1987. [a VP I—VII. alapján készült]
PTüze	Petőfi tüze. Tanulmányok Petőfi Sándorról. Szerk. Tamás Anna—Wéber Antal. Bp. 1972. 575 [3] l.
PVM	Petőfi vegyes művei. Kiadta Gyulai Pál. I—III. Pest, 1863.
ref.	református
Réti	Réti Hugó: Csokonai hatása Petőfire. Bp. 1909. 48 l.
Riedl	Riedl Frigyes: Korhatások Petőfi költészetében. Buda-pesti Szemle 1911. 146. k. 168—187.
RMKT	Régi Magyar Költők Tára (sorozat)
RPDI	Regélő Pesti Divatlap
s. a. r.	sajtó alá rendezte
sh.	sajtóhiba
Sötér	Sötér István: Petőfi a János vitéz előtt (1954) In: Ro-mantika és realizmus. Bp. 1956. 95—134.
StudComp	Studia Comitatus Pestiensis, a Pest megyei Múzeumok Igazgatóságának évkönyve
sz.	szám(ú)
sz. n.	szám nélkül
szerk.	szerkesztő, szerkesztette
Szuper	Szuper Károly színészeti naplója 1830—1850. Bp. 1889. Hasonmás kiadása: Bp. 1975. (Színháztörténeti Kvt. 2.)
t.	tábla
TanBpm.	Tanulmányok Budapest múltjából (sorozat)
TanPet	Tanulmányok Petőfiről. Szerk. Pándi Pál—Tóth Dezső. Bp. 1962. Irodalomtörténeti Könyvtár 9. 509 [3] l.
Tatay: GrP	Tatay István: Grammatikai és polgári tanulók szaval-mányai. Szerk. —. Pest, 1847. [2], 156 [3] l.
Tatay: KSz	Tatay István: Költészeti és szónoklati remek. Pest, 1847. [8], 579 [2] l.
Terbe	Terbe Lajos: Petőfi és a nép. Bp. 1930. 59 l.
TESz	A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára. Főszerk. Benkő Loránd. I—III. Bp. 1967—1976.
TompaLev	Tompa Mihály levelezése. I—II. Sajtó alá rendezte Bisztray Gyula. Bp. 1964. Fontes 6—7. 499 l. 9 t. + 601 l. 8 t.
Tooth	Tooth István: Szavalmányok. Pest, 1848. 259 [3] l.
TudGyjt	Tudományos Gyűjtemény (folyóirat)
Turbet-Delof	Guy Turbet-Delof: Le Jean le Preux d'Alexandre Petőfi. [Ford. és kommentárok] Paris, 1954.

- Turóczi-Trostler: MIVI Turóczi-Trostler József: Magyar irodalom — világirodalom. I—II. Bp. 1961. 622 + 823 l.
- Turóczi-Trostler: PBV Turóczi-Trostler József: Petőfi belép a világirodalomba. Németből ford. Berczik Árpád—Komor Ilona. Bp. 1974. 246 l.
- V1 Petőfi Sándor: Versek. 1842—1844. Budán, 1844. A Magyar Kir. Egyetem Betűivel. 192 l.
- V2 Petőfi Sándor: Versek. 1844—1845. Pest, 1845. Beimel ny. 188 [4] l.
- Vachottné: Rajzok Vachott Sándorné Csapó Mária: Rajzok a múltból. Emlékiratok. I—II. Bp. 1887—1890. [VIII], 360 l. + [4] 342 l. (Nemzeti könyvtár)
- Vahot: Eml Vahot Imre emlékiratai és Petőfi Sándor emlékezete. I—II. Bp. 1880.
- Vilney Ungarische Volkslieder. (Gesammelt von Anton Vilney.) I. Folge. Leipzig, 1848. [VIII.], 102 l.
- vlsz. valószínűleg
- VoinP Petőfi: Összes költeményei. Bevezette és jegyzetekkel kiadta Voinovich Géza. I—II. Bp. 1921. 381 l. 1 t. + 344 l. 1 t.
- VÖM Vörösmarty Mihály összes művei. Kritikai kiadás. Szerk. Horváth Károly—Tóth Dezső. Bp. 1960—
- VP Petőfi Sándor összes művei I—VII. (Kritikai kiadás.) Szerk. és jegyz. Varjas Béla; az V. kötettől: V. Nyilassy Vilma—Kiss József; a VII. kötetben még: H. Törő Györgyi. Bp. 1951—1964.
- VU Vasárnapi Újság
- Zilahy Zilahy Károly: Petőfi Sándor életrajza. Pest, 1864. [XIV.], 159 [1] l.

AZ EGYES VERSEK JEGYZETEI

193. TAKARÉKOSSÁG

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1844. Új évn. 18. sz. Őszutó [nov.] 3. 72., Petőfi. aláírással.
V2 30—31.

ÖK1 233—234., ÖK2ab—3 I. 326—327. A kötetekben mindenütt az 1844. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers 1844. nov. 3-i folyóiratmegjelenése szilárd ante quem-terminus. A post quem-terminusra — úgy véljük — a „Pest” helymegjelölés utal: csakis Dunavecseről visszatérve, azaz június második felétől kezdődően írhatta.

1844. június közepe és október vége közt Petőfi — hacsak valami időszerű ok nem indokolta — általában régebbi verseit közölte a PDI-ban. A feltehetően szeptemberi verstermésnek pedig egyenesen valamennyi darabja — az időszerű *Tompa Mihályhoz* kivételével — csak 1845-ben jelent meg. Semmiféle időszerűségi indok nem szól versünk „kivételezése” mellett. Az esetleges versszúke sem: több, ennél jobb költeménye áll készen, a megjelenésre várva. Hogy a vers aligha szeptemberi keletkezésű (VP I. 154.), azt már Ferenczi Zoltán fölvetette: ő úgy látta, hogy a *Takarékosság* és néhány más vers a V2-ben „jó hátra vannak téve a sorban, mind jóval korábbiak, és előttük állnak oly költemények is, melyeket időrendben később írt”. (Versek II. 1845. PetMuz 1895. V. füz. 5.) S ha nem is fogadható el Ferenczinek az az állítása, hogy a V2-ben 1844-re datált versek „nagy részben meg voltak írva augusztus előtt” — a *Takarékosság* esetében alighanem igaza van.

Szemben a hitelesen szeptemberi versek motívumvilágával, a *Takarékosság* elemei jórészt korábbi időre mutatnak; ilyen a gazdálkodni tudás kérdése, a városi utcán jövés-menés, a hitelezők előli bujkálás, a pénz vagy egészség fogytán tett fogadalom, végül a józan megoldást elutasító könnyelmű-bohém, költői döntés — ezek az 1844. ápr.—aug.-i versek világára utalnak.

Az elmondottak alapján a vers az 1844. jún. 17. és nov. 1. közötti időszak első felében íródhatott, így kötetünk élére került.

Fogadtatás

Cím szerint említette a V2-t bíráló „12”, azaz Erdélyi János, a költőnek „önmagát s önéletét szeszélyesen” jellemző versei között (Iráor 1846. 13. sz. márc. 14. 133. — EPN 176.). (A recenzens személyére I. T. Erdélyi Ilona: Ki volt a „12” bíráló? It 1972. 367—382.)

Magyarázatok

- 2 *gazdálkodni tud*: vö. a *Gazdálkodási nézeteim* c. verssel és jegyzeteivel → II. 38—39. és 298—303.!
- 5 *szurkol*: Terbe szerint (23.) ez a szó századunkban is aktívan élt olyan község nyelvében, „mely ugyanazon jász vidékre települt, mint Kiskunfélegyháza”.

Szövegváltozatok

- 1 PDI csavarjuk;
- 4 ÖK3 háborút;
- 6 PDI kell;
- 7 PDI, V2 jobbra, balra
- 11 PDI Barátim, [idézőjel n.]
- 12 PDI otthon
PDI munka vár — [idézőjel n.]
- 13 PDI S a többi!...
- 14 PDI leszek;
- 17 PDI Hejh!
- 18 PDI fogadom,
- 20 PDI Hegyen, völgyön

Fordítás

Moritz Kolbenheyer ev. lelkész 1845-ben találkozott Petőfivel Eperjesen, akinek verseit állítólag már ekkor is fordítgatta. Turóczi-Trostler József (MIVI II. 530.) tíz Petőfi-költemény fordításáról tudott, köztük említette a *Takarékos-ságot* is, aminek a fordító a *Sparsamkeitsansichten* címet adta volna. Ugyanő később ezt a fordítást a *Gazdálkodási nézeteimmel* azonosította: PBV 233. A fordítás csak 1883-ban jelent meg nyomtatásban: Petőfi's Poetische Werke, Hrsg. von Ludwig Aigner. Bp. é. n. II. 82—83. Ebből megállapítható, hogy a MIVI azonosítása téves, a PBV 233. a helyes: Kolbenheyer a *Gazdálkodási nézeteimet* fordította.

194. SZÜLŐIMHEZ

Kézirat: nincs.

Két K feltételezhető. A K1-et a felvidéki útjára induló Petőfi Vahotnál hagyta, aki azt távollétében közölte, vö. PDI 1845. I. évn. 25. sz. márc. 31. 411. és

EPN 67—68. A K2-t a költő már 1844 őszén elküldhette szüleinek Dunavecseré, hiszen öccse válaszverse még 1844-ben, azaz jóval a megjelenés előtt íródott. A K2 feltehetően a szülőknél kallódott el, vö. PAt III. 220. és → II. 372—373.

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 2. sz. Tavasz hó [ápr.] 10. 47., PETŐFI. aláírással.
V2 75—77.

ÖK1 257—259., ÖK2ab—3 I. 359—360. Mindenütt az 1844. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers pontosan nem datálható. Ferenczi önmagának mondott ellent, amikor 1844. nyárinak tekintette a verset, utóbb viszont elfogadta ÖK1—3 besorolását, s ennek alapján 1844. november végéről vagy decemberről keltezte: FPÉ II. 7—8. és 95. (jegyzetben). Mintegy párverse az *István öcsémnek* (→ II. 58—59. és 372—475.); ugyanakkor a Dunavecserén, szüleinél tapasztalt nélkülözés fölötti fájdalom és elkeseredés itt már humorban oldódott fel, ami egyrészt bizonyos időkülönbséget tételez föl a két költemény megírása között, másrészt talán összefüggésben van azzal, hogy — valamikor augusztus közepe táján — a V1 átjutott a cenzúrán és nyomdába kerülhetett. (Az utóbbira l. → II. 122.) Nem segít a datálásban Petrovics István válaszverse sem, a Sándor Bátyámhoz! (Kézirata: PIM Kt. V-an. V 649. 4 f. közölve: PAt III. 82.) Keltezése ugyanis csak ennyi: „(Kun Szent Miklós 1844.)” Kiss József szeptember—októberre datálta: PAt III. 220.

Noha Petőfi a *Szülőimhez* c. verset az ÖK-kiadásokban későbbre, 1844 késő őszi versei közé illesztette (*A leánykákhoz* és a *Katona vagyok én...* közé), az elmondottak alapján 1844. augusztus második felére vagy szeptember elejére tehetjük megírását. Ugyanerre az időszakra utal, hogy mindez még *A helység kalapácsa* elfogadása előtt történhetett (a vígeposz szept. 14. és 18. között esett át a cenzúrán, vö. → II. 424—425.). Vita van arról, hogy Petőfi az érte kapott 40 pft-ot hazaküldte-e szüleinek (FPÉ II. 86. és H. Törő Györgyi: TanPet 66.) vagy nem (Péchy Imre: Még valamit Petőfi elfeledett verseiről. Reform 1874. jan. 20., Hatv² I. 616.).

Fogadtatás

Az Élk szemlerovata, a Hirlapi méh (Szerk. Garay János) a PDI vonatkozó számát is szemlélte: „Petőfy [!] Szüleihez (...) irt...” (Élk 1845. I. 16. sz. ápr. 19. 541. — EPN 79.)

A V2-bíráló „12”, Erdélyi János szerint: „Fiu szeretetet s pietást lehel a *Szülőimhez...*” (IrÖr 1846. 13. sz. márc. 14. 132. — EPN 177.)

A névtelenül író Pulszky Ferenc az ÖK1 kritikájában a verset a „táj- és csendképek (Stilleben)” csoportjában tartja számon, és dicsérőleg említi (MSzépírSz 1846. I. 18. sz. máj. 2. 277. — EPN 279—280.).

- 5 *Minden teljesülni fog*: hasonló örömet vált ki a hirtelen, alkalmi gazdagság Béranger-ből; Les cinquantes écus c. versében hasonlóképpen említi idős szüleit is.
- 9 *csinos ház*: 1840 és 1845 között Petőfi szülei a dunavecsei árendás kocsmá szegényes épületében laktak: két szoba, amelyek közül az utcára nyíló egyszersmind ivószobául szolgált, kis lakószoba, konyha. Vö. Mezősi: KP 71. és → I. 419—420.
- 19—20 *a templomot / Gyalogosan járja*: kedves költői túlzás, a templom közel volt a bérelt lakóhelyhez.
- 25—26 *Pistinek ... / Drága paripákat*: Petrovics István kitűnő lovas volt. 1845. máj. 20-án a Jászberényben, a jászkun kerület megváltásának 100. évfordulója alkalmából rendezett lóversenyen futamot nyert, az emlékpénzt bátyjának ajándékozta (PAI I. 39. és 58.). A 25—28. sorra válaszul írta a keletkezéstörténetnél említett Sándor Bátyámhoz! c. verset.
- 30 *Dúsgazdag könyvtárom*: hogy Petőfi mikor kezdett könyvtárat gyűjteni, és azt milyen ütemben tudta gazdagítani, nem tudjuk. 1846. okt. 17-én azonban már azt jelentette róla egy névtelen besúgóji jelentés, hogy „Petőfi besitzt eine gewählte Bibliothek...” (PAI III. 74.)

195. TOMPA MIHÁLYHOZ

Kézirat: nincs.

Megjelenés

Élk 1844. II. 11. sz. szept. 11. 344—345., *Felelet Tompa Miskának* címmel, Petőfi. aláírással.

V2 24—26.

ÖK1 230—231., ÖK2ab—3 I. 321—323. A kötetekben mindenütt az 1844. évi versek között, *Tompa Mihályhoz.* címmel; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers válasz Tompa Mihálynak Bártfai levél Petőfi Sándorhoz c. üdvözlő költeményére: Élk 1844. II. 10. sz. szept. 4. 311. (A vers címe utóbb, Tompa kötetiben Levél Petőfihez. Bártfáról 1844. lett.) Minthogy Petőfi válasza az Élk-nek már következõ, szept. 11-i számában megjelent, a nyomdai munkák figyelembevételével keletkezését 1844. szept. 4. és 8. közé tehetjük. (Ez a vers hagyományos datálása is: FPÉ II. 92—93., VP I. 152.) Tompa verse így hangzik:

Ismeretlen, ámde mégis jó barát!
Vedd egy víg, most-kórfiunak pár sorát;

Kit bár a bor lángszerelme úgy hevit:
Mégis a sors baklövése vizre vitt.

Víg szeszélyű bordalaid hogy olvasám:
Jól beszél ez a poéta! gondolám:
S életemben bár egyszer sem láttalak:
Megengedj, de cimborámnak szántalak!

A pohárhoz én is értek egy kicsint,
Vigadozván, szent Dávid zoltárákint;
A zengő lant, hölgy szerelme s *tölt kehely*
Közt van éltém, szívem, lelkem osztva fel!

Homlokomra barna felleg gyakran ül,
— S isten látja, mennyi kín a szív körül —
Bor tüzétől a fojtó bú-lég kigyul,
S borulat, villámozva elvonul, —

Ajkimnál ha elhalványul a pohár,
— S piros lelke a sötét pokolra száll, —
Bús gyönyörrel földre sujtom,...s szétszakad,
Hogy hajnalra nyolc ivónak egy marad.

És beszélek: mi az ember? Egy pohár,
Melly száz szomjú szenvedés közt sorra jár,
Benn az élet, bor... de ürmös... mit nevensz?
A bor elfogy s a pohárnak vége ez...

Csillogó edényből rosz cserép leve,
Eltűnt vigan pezsgő, szikrázó leve,
Ámde *a szesz, a szesz él!* ki kétkedik
Ebben, vélem, ugyesgéljen, nem iszik!

Asztalnál ül egy nagy korhely: *a halál*,
S a pohártörésbe nagy kedvet talál,
Bort, fiuk, bort! mer maholnap, úgy lehet,
Búsan álltok e törött pohár felett!

És barátim ebbe már nem gátlanak,
Csak mosolyogva *nagy bolondnak* mondanak;
S kérdeve szólnak: hogy mikor lesz már eszem?
Nemsokára! — biztatom, bár nem hiszem —

S kötődnek: hogy becsüljem meg már magam,
Mert biz egyszer mind kiázik a fogam,
Adjatok bort! bizton ázhatnak fele:
Ugyis szüken van, mit rágni kell vele —

Hozzon egyszer, jó fiú, az isten el!
Szívesen lát itt e szív és a tölt kehely;
Jere hozzám „sárga pitykés közlegény!”
Ugyse géljen, *fővezérré* teszlek én!

Ott fog állni a kulacs, mint barna vár,
És körölte annyi ágyu a pohár.
S az *erősség* megvívaván általunk;
Dőlt falánál bátor szívvel meghalunk.

S Tokaj bércén ütjük egyszer fel tanyánk
Hol olly jól kitesz magáért ős anyánk;
Ott iszunk még, ott! s csinálunk annyit jót:
A bor ellen tartunk prédikációt. —

Majd kettecskén felpipázva, életünk
Tarka-barka perciről beszélgetünk;
Hejh, ilyenkor nékem már a bor se kell!
A pipám is egyre tiszter alszik el. —

Messze mentem; — észre még csak most veszem,
Viz felett is csak boron jár az eszem,
Mert bor ottan, jó fiú, ha volna, sincs!
Torkomon hajh, párosával a bilincs!

És a viz-ivás beh kinosan megyen
Félpohárka! még az is csak foghegyen,
Savanyú bár, de mégis csak viz biz ez,
Az embernek semmi kedvet nem szerez.

Halldsza: tegnap a vidéket jártam el,
Bércetőkre nagy kínok közt mászva fel;
Hogy ha nem vidithat a szőlő leve:
Viditson fel legalább a levele.

Végre látok sok járás-kelés után
Zöld növényt, magas karóknak oldalán,
Nagy örömmel én is hozzá lépdelek...
Hát komló volt! hogy a ragya üsse meg!

Viz-világ ez, nincs szüretje nincs bora,
Gyáva szívként zúg a fenyves sátora,
A legelső lágy szellő lehelletén,
Mért nem ömlik *bátorító* must tövén, —

Hejh, ha egyszer visszavisz jó angyalom;
A mit elmulaszték, majd kipótolom!
Addig is, szánj viz-gyülölő jó barát!
És üríts egészségemre egy pohárt!

(Közölve: EPN 15—17.; a műfaj, az egymást üdvözlő versek divatjára pedig l. a *Kerényi Frigyeshez* jegyzetét: → II. 327.)

Mint a versből is kitűnik, Tompa Mihály ez idő tájt (július eleje óta, vö. Tompa Lev I. 36.) a bártfai fürdőn kúrálta magát. Ugyancsak a szövegből úgy vehető ki, hogy Petőfit a folyóiratközlésekből, elsősorban bordalaiból ismeri, noha 1844. aug. 22-én így írt Szemere Miklósnak Késmárkról: „Legközelebb fogom Petőfi Sándort megkérni, hogy Frankenburgnál lévő verseimet kérje vissza.” (Tompa Lev I. 39.) — ami viszont baráti, személyesebb kapcsolatot feltételez. Petőfinek — saját neve alatt — 1844. szeptemberig nyolc bordala, illetve boros verse jelent meg, közülük a versben Tompa egyre, az *Ivás közben* címűre utalt: „sárga pitykés közlegény”. Nem Tompa az egyetlen „megtévesztett”, az egyes boros versek *Fogadtatás* alfejezetének adatai mellett idézhetjük például Lisznai Kálmánnak, 1843. május óta Petőfi egyik legjobb barátjának versét (Petőfi Sándorhoz. Pest, május 9-én. 1845. PDI 1845. júl. 30. — EPN 95—97.), amely még 1845-ben is — a *János vitéz* és a *Cipruslombok* után — valóságos gyűjteménye a hamisra túlzott Petőfi-kép vonásainak. Olyannyira, hogy — Tompa fenti költői levelétől eltérően — barátai, a hozzá írott versek szerzői, mint Kerényi Frigyes (Petőfi Sándornak. PDI 1844. aug. harmadik hete — EPN 11—12.) és Sujánszky Antal (Petőfihez. Hond 1844. okt. 19. — EPN 21.) már a nyilvánosság előtt igyekeztek őt „méréskelni” és „méltoőbb költői tárgyak felé fordítani”, hivatkozva a literátus közvélemény rosszállására. (Vö. Pándi² 329—330.) A valóságban már lényeges változásokon ment át Petőfi önarcképfestő művészte a *Kerényi Frigyeshez* képest. Eltelt több mint két hónap komoly (segédszerkesztői) elfoglaltságban — a bor egyre inkább „pedig bemelegítő az önvallomáshoz, alkalom az igazi önarckép megmutatására.” (Pándi² 323.) Tompát ez is vezethette, amikor később üdvözlő versét alaposan átdolgozva vette föl gyűjteményes kötetébe. Az elmondottak alapján jogosnak tűnik Pándi kifogása (i. h.) Horváth (47.) ellenében: az utóbbi ui. a *Tompa Mihályhoz* c. verset olyan költeményekkel helyezi egy csoportba, mint pl. a *Betegségemben*, *Deák pályám*, *Gazdálkodási nézeteim*, *Javulási szándék*, melyekben a költő magát „különösnek tetszeni akaró típusú játssza ki.”

A szemléleti fordulat életrajzilag indokolható. 1844. augusztusa és szeptembere a Pesten való végleges letelepedés, egy baráti körbe beilleszkedés és egy írói életforma végleges kialakításának időszaka Petőfi életében, vö. FPÉ I. 15. és kk. A baráti kör (Vörösmarty, Egressy G., Vachott S., Pákh) majd az 1843/44. évi országgyűlés berekesztése után (1844. nov. 13.) Pestre érkező fiatal írókkal válik teljessé — ám versünk keletkezési időpontjában Petőfi már megtalálta helyét Pesten, egyre erősebben jelentkeznek a megállapodás, a családalapítás, az anyagi biztonság vágyának gondolatai és problémái. S jogos az öntudat, hogy végül is úrrá tudott lenni a sors megpróbáltatásain, csapásain.

Fogadtatás

Az egykorú kritikában nem maga a konkrét vers, mint inkább a műfaj váltott ki visszhangot, erre l. a *Kerényi Frigyeshez* jegyzeteit, → II. 327—328.

Feltehetően erre a költeményre is célozott például Sárosi Gyula, Szemere Miklóshoz írt 1844. okt. 28-i levelében, mondván: „Áztán mire való az a Petőfi-féle levelezés? Költőnek, kinek gazdag multja van, s ki magát a közvéleményben

már jó magasra vivá, még hibái is érdekesek a közönség előtt. Kezdőnél ez a wichtigmacherei nevetségés.” (PAI II. 10.) Hasonló a helyzet Nagy Ignác álidézé-
tével a Menny és pokol c. pamfletjének 2. füzeté II. szakaszában, a Tigris költé-
szetben, ahol a szerző Munkácsy János szájába adott ilyen sorokat: „Ide hát, aki
megáldott, / Eszem adta rossz fia, / Hagyd tapasszam rád csókomat, / Mint csirizt
a csizmadia!” (EPN 150.)

Cím szerint csak a „12” jelű bíráló (Erdélyi János) tért ki rá, a V2 recenziójá-
ban. Az „üdvözlő s barátságos versek” között felsorolt költeményről részleteiben
megállapította: „Ellenben a már sokszor megrótt hiba, ti. rossz rímek, külforma
tökéletlensége, e kötetben is gyakran feltűnik, p. o. a *Tompa Mihályhoz* írt köl-
teményben, hol *véled és vendégnélek, verset és szerzett, koromban és gyalogol-
tam* rímek [l. 35—36., 1. és 4., 39—40. sor — A szerk.] döcögnek. Ha erre
több figyelmet fordítana Petőfi, költeményei becse tetemesen növekednék, s
idővel maga is örülni fogna neki.” (Irőr 1846. 13. sz. márc. 14. 134. — EPN
178.)

Petőfi e verse 44., azaz zárósort idézte Dömök Elekhez írt 1844. okt. 20.
körüli levelében: ... *ha Pestre jössz (quod Deus faxit) „agyon szorítlak egy ölelés-
sel” mint Petőfi mondja Tompának.* (VP VII. 31.)

A verset megjelenése és 1848. márc. 18. között elszavalták a soproni ev. líce-
um Magyar Társágában (Bodolay 454. és PAI III. 93.).

Magyarázatok

C *Tompa Mihályhoz*: (1817—1868). Mivel Tompa 1848-ban meg-
semmisítette Petőfinek hozzá írott leveleit (vö. TompaLev I. 5.), az
írásbeli kapcsolatfelvétel pontos dátumát nem ismerjük; a már említ-
ett, Szemere Miklósnak szóló 1844. aug. 22-i levél szerint viszont
barátságuk már feltételezhető. Személyes megismerkedésükre 1845.
ápr. elején Eperjesen, Petőfi felvidéki útján került sor. Bár az *Uti
jegyzetek* harmonikus viszonyt tükröz (*velem egy csillag alatt született
[...] Boldog órákat töltöttem Kerényivel és Tompával.* — VP V. 20—
21.), a megismerkedés nem volt felhőtlen, sőt majdnem pisztolypár-
bajra is sor került köztük, vö. Tompa Böszörményi Károlynak írt le-
velével, Eperjes 1845. május vége (TompaLev I. 45.). Tompa állandó
mellőzöttségérzésben élt, érzékeny és befolyásolható volt; zavarta őt
Petőfi önérzetes, a maga értékét ismerő magatartása; irigyelte sikereit
és irodalmi kapcsolatait. Gondosan vigyázott rá, nehogy a Petőfi-
epigonság vádjá érhesse, s noha az almanach-líra tónusában indult lí-
rája kétségkívül Petőfi hatására lett gazdagabb, a későbbiekben Hor-
váth (Tan 344—345., 352.) alig tudott valami Petőfi-hatást kimutatni
Tompa költészetében.

Említett személyiségvonásai miatt Petőfi ellenségei szövetségest
reméltek Tompában, s szívesen — bár tudta nélkül, de nem éppen
bánatára — kijátszották Petőfi ellen. Pákhtól maga Tompa hallotta,
hogy Petőfit az bántotta a legjobban Szeberényi Lajos kritikájában
(1845 februárjában), hogy őt Kerényi és Tompa *után* helyezte az új,
fiatal költők rangsorában (EPN 55, TompaLev I. 46., Hatv² I. 789.).
Amikor Szemere Miklós névtelenül, pontosabban * * * jel alatt egy

Petőfit parodizáló gúnyverset jelentetett meg (Az agtelki barlangban. Petőfy a kálvinista rektorhoz. Hond 1845. II. 9. sz. szept. 2. 175. — EPN 125—127.), Tompa ezt kárörömmel vette tudomásul. (Az ügy hátterére l. még VP V. 204.) (A Petőfi—Tompa-kapcsolatnak köteünk időkorén túlnyúló szakaszát későbbi köteteinkben fogjuk tárgyalni.)

- 1—3 *azt a verset*: Tompának Bártfai levél Petőfi Sándorhoz c. költeményét (Élk 1844. II. 10. sz. szept. 4. 311. — szövegét l. a *Keletkezés* c. alfejezetben!)
- 3 *bártfai forrásnál*: Fényes Elek leírása szerint „A bártfai híres fürdő félórányira fekszik a várostól, északra, egy a Vörös-hegy ágaitól összeszorított völgyben. [...] A föld ezen völgyben olly savanyuvizdus, hogy minden fáradtság nélkül több illy forrásokat lehetne nyitni; [...] jelenleg 6 forrás használtatik leginkább...” (Magyarország geographiai szótára, Pest 1851. I. 97.)
- 11 *deák*: Tompa eperjesi tartózkodását megelőzően Sárospatakon tanult, de tanulmányait még nem fejezte be.
- 12 *a vizet nagy kinnal issza*: hasonló motívum a *Carmen lugubre* és a *Vizet iszom* c. versekben, l. → II. 53—54. és 52—53.
- 13 *Ember a lelked is*: a. m. derék ember vagy.
- 20 *Csokonai*: itteni említése és ilyen beállítása nyilván hozzájárult ahhoz, hogy Petőfiben „Csokonai redivivus”-t lássanak, vö. a *Csokonai* c. vers jegyzeteivel: 264—267.
- 21 E sorral kezdődik az ál-Petőfi-kép helyreigazítása. A „csendes vígadás” (vö. 24. sor) kedvelését hitelt érdemlően több kortárs is tanúsítja, így Pákh Károly: Petőfi Iglón 1845-ben. VU 1889. jún 9., Vadnay Károly: A bordalok költőjéről. Függetlenség 1882. okt. 20. (mindkettőt idézi Hatv² I. 727. és II. 134—5.), Jókai: Életemből. NK 96. I. 184., továbbá HP I. előszó XI., FPÉ II. 21—22.
- 25—27 Petőfinek valóban egyik legkedvesebb időtöltése volt, hogy a kiállt megpróbáltatások történeteit bizalmas baráti körben — parodizálva, önzáneresítve, tódítva is — elmesélje. Ugyanez versmotívumként: *Ivás közben* (→ II. 13—14. és 171—181.), *Egy estém otthonn* (→ II. 27—28. és 252—257.), *Egy telem Debrecenben* (→ II. 67. és 404—408.). Ezek is hozzájárulhattak a hamis Petőfi-kép kialakulásához. A meztelen igazság kimondása — egy időben a boros álarc levételével — 1844 nyarán kezdődött, vö. a *Szobámban* c. verssel: → II. 64—65. és 395—400.!
- 30—32 E sorokat össze lehet vetni a *Szobámban* e részével:

*Sokon mentem már én keresztül,
Sok jót értem, de több rosztat...*

(→ II. 64., 13—14. sor)

- 32 *a baj*: Petőfi — főleg korai verseiben — vérbeli romantikus gesztussal szerette magát a sorscsapásokkal kemény küzdelemben állva bemutatni, l. az *Epigramm* 2. [*Hasztalanul vágyasz...*], az *Elválás* [*Itt a bucsúperc...*], [*Magas trónján a sors ül...*], az *Én*,

Az utósó *alamizsna* c. verseket (→ I. 12., 13—14., 44., 77—78., 85—87.).

33 *most jobb az állapotom*: a PDI segédszerkesztői állásával és versei rendszeres közlésével valóban elfogadható lett Petőfi anyagi helyzete. H. Törő Györgyi számításai szerint a Vahot Imrétől kapott ingyenszálláson és -koszton kívül 1844. második felében kb. 30 pengőforint = 75 váltóforint volt a havi jövedelme, s ez, „ha fényes életet nem biztosított is”, „a súlyos anyagi gondoktól megmentette a költőt” (Petőfi anyagi helyzete. In: TanPet 63—67.).

43—44 Mivel Tompa nem jött Pestre, Petőfi kereste őt fel Eperjesen, 1845 áprilisában. 1847. júl. 3-i, bejei viszontlátásukat az *Úti levelek*ben hasonlóan írta le Petőfi: *Rohantunk egymásnak, mint két üstökös csillag, melly egyike a másikat szét akarja zúzni ... összeöleleztünk ... de nem birkóztunk ... csak öleleztünk.* (VP V. 61.)

Szövegváltozatok

- C ÉlK Felelet Tompa Miskának
3 ÉlK forrásnál, —
6 ÉlK — Ne *hidd*, beszélem; —
8 ÉlK öcsém te [vessző n.]
10 ÉlK, V2 összevissza?...
12 V2, ÖK1—3 iszsza.
13 ÖK3 is atyámfia! [vessző n.]
14 ÉlK istenéhez:
17 ÉlK mai!
19 ÉlK össze... [felkiáltójel n.]
 égben,
20 ÉlK sír
21 ÉlK barátom!
23 ÉlK meglátom; —
 ÖK2ab—3 meglátom:
24 ÉlK Csak
26 ÉlK *mult*
27 ÉlK szenvedtem...
28 ÉlK *egykor*
31 ÉlK keresztülvihette,
32 ÉlK, ÖK2ab—3 bírta
 ÉlK sírba
 ÉlK [E sor után egy később elhagyott versszak következik:]

*A mi csak fájhat őrző kebelnek,
Mind az érintette már lelkemet;
S tőrtem nyomort, hideget, meleget,
Ugy, hogy annak szó nem is felel meg.*

- 33 ÉlK *már jobb*
39 ÉlK *vagy...*

- 39 baka-koromban
 41 Élke hát;
 késsel:
 42 Élke megemlegeted!...
 43 Élke hozzád [sh.]
 neked,
 ÖK3 neked!

Fordítás

Kertbeny 285—286., *An Tompa Mihály* címen, vö. PAT I. 335.

196. LÍLIOM PETI

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1845. I. évn. 7. sz. Télhó [jan.] 23. 109., *Néprománc. (1844.)* címen, PETŐFI. aláírással.

V2 171—172.

ÖK1 339., ÖK2ab—3 II. 82—90. A kötetekben mindenütt az 1845. [!] évi versek között, *Líliom Peti* címen; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Petőfi saját keletzése szerint a vers 1844-ből való. Ennek és a megjelenés dátumának a jegyzetben való feltüntetése ellenére a HP (II. 54.) és a VP (I. 285.) — a V2 és az ÖK sorrendjét gépiesen követve — az 1845. évi termés között közölték. Mivel az ÖK szerint a keletkezési hely Pest, kikövetkeztették, hogy a költemény nem keletkezhett a felvidéki út előtt, sem ősszel, a VP tehát ezt adja: „1845. június 25—július 10. között.” (Petőfi ti. jún. 24-én érkezett vissza felvidéki útjáról, júl. 10-én pedig már nem volt Pesten.)

Ami a tartalmi érveket illeti, első tekintetre is nyilvánvaló a rokonsága *A csavargóval*, a *Pinty úrfival*, más vonatkozásban a *Hírös város az aafödön Kecskeméttel* (→ II. 16.), az 1845-re keletkezett *Gyors a madár, gyors a szélvész...-szel*, mi több: az 1843-as *Lopott lóval* (→ I. 76—77.), sőt az időben visszamenve, az 1842-es *Tolvaj huszárral* (→ I. 52—53.). A 3. sor boromissza dicsérete pedig 1843—1844 boros versei felé mutat. Horváth (148.) — 1845-ös versként kezelve ugyan — úgy látja, hogy a „néprománc” elnevezés a zsánerkép túlhaladásának szimptómája, de elismeri, hogy a *Líliom Peti* mégis „betyár-genre”.

A vers — a belső érvek alapján, tágabb megközelítésben — 1844. július—szeptemberre tehető. E szakaszon belül *A csavargó* és a *Pinty úrfi* közé, azaz 1844 szeptemberére datálhatjuk. *A csavargó* ui. még első személyben elmondott zsáner, ez az azonosulásra több lehetőséget ad. A *Pinty úrfi* már objektívabban szemlélte; s akárcsak költeményünk, harmadik személyű írói helyzetet mutat.

(Martinkó András korábban — indoklás nélkül — 1844. júniusra datálta: Martinkó: AKr 14. — A szerk.)

Nem segít a pontosabb keltezésben, de megerősíti a vélhető időszakot az a néhány motívumegyezés (l. a *Magyarázatok*), ami versünk és a *János vitéz* között mutatható ki. Ezeket Petőfi nyilván a kisebb költeményből vitte át a nagyobb, elbeszélő műbe, amint azt máskor is megtette — azaz a *Líliom Peti* megelőzhetette a *János vitéz* 1844. november—december eleji megírását.

Ferenczi Zoltán (Versek II. c. cikkében: PetMuz 1895. 1. sz. 6.) úgy vélte, hogy versünk a V2-ben és az ÖK-ben véletlenül vagy feledékenységéből került az 1845. évi versek közé. Nem valószínű. Valószínűbb, hogy Petőfi inkább tudatosan — nem ismert szerkesztési elvei szerint arány, ritmus stb. kedvéért vagy utólag — iktatta a költeményt a V2-be, esetleg valamely, önszántából vagy a cenzúra kényszeréből kihagyott 1845-ös vers helyébe. Aminthogy az 1845. januári folyóiratközlés alkalmából is a *Líliom Peti* afféle „töltelékvers” a PDI-ban több más, szintén 1844 őszi társával együtt, a *Cipruslombok* írása idején. Ferenczi ellen szól a folyóiratközlésben adott évszám is: Petőfi jelezni kívánta, hogy költői fejlődésének egy korábbi szakaszából származó verset publikál.

Magyarázatok

C A Líliom Peti név nem ismert a betyárfolklorban. Egyetlen, élő személyre történő alkalmazását ismerjük, Kakas Márton, azaz Jókai Mór tollából: Deák Ferenc s a tétényi szép menyecske. Üstökös 1872. jan. 1. Eszerint Deák fiatal korában a tétényi fogadóban tanúja volt, amikor egy perzekútor hadnagy hat emberével rajtaütött az ott megszállt „kecskemétiessen öltözött menyecské”-n: „Az az ismeretlen nő volt »Líliom Peti« az alföld leghirhettebb rablója, kit hat vármegye és két város csendőrei kergettek már hetek óta. [...] A szép delnő a legközelebbi farsangon aztán ott táncolt Kecskeméten; — de a levegőben.” Jókai nem közölte forrását: magától Deáktól hallotta-e a történetet vagy diákkorában Kecskeméten. Ez utóbbi helyen Petőfi is találkozhatott vele. Akár valós alapokon nyugodott a történet, akár nem; Petőfi ezúttal is szuverén módon bánt forrásával, hiszen azt legfontosabb pontján változtatta meg: a női betyárból szép úri betyárt faragott. Ha a név fiktív, irodalmi, akkor fel kell figyelnünk a *János vitéz* hősenek nevével felfedezhető analógiára: növénynév + becézett férfi utónév. A névadás is a verses mese közelébe helyezi költeményünket.

5—6 *minden / Paripa hátán*: a lovaglás tudománya létfeltétele az alföldi betyárnak. Ezzel dicsekedett — az év verstermésénél maradva — a *Hírös város az aafödön Kecskemét... betyár hőse* (→ II. 16.), de a *Pusztán születtem... csikósa* (→ II. 43.) is, s ugyanez jellemezte a *János vitéz* Kukorica Jancsiját is: *Csillagokat rúgott szilaj paripája / Mikor Jancsi magát fölvetette rája, / De ő keményen ült rajta, mint a cövek, / A földindulás sem rázhatta volna meg.* (393—396. sor)

15—16 *a falusi / Lyányság*: a lovas emberért (huszáért, csikósért, betyárért) bolonduló, távozásakor síró leányok alakja ismételt motívuma Petőfi

- verseinek: *Tolvaj huszár* (1842. jún. → I. 52—53.). A *János vitéz*ben is: *És amerre mentek, s beszállásozának, / Induláskor gyakran sirtak a leányok.* (399—400. sor)
- 17—18 A betyárélet szükségszerű vége is felbukkant már 1844 lírájában: *Fürdik a holdvilág az ég tengerében...* (→ II. 22—23.), *Hejh Büngözsdí Bandi...* (→ II. 50—51.).
- 18 *Hóhér kötele*: a szókapcsolat, amely 1845-ben Petőfi egyetlen regényének címe lesz, itt fordul elő első ízben. A *Hejh Büngözsdí Bandi...* és a *János vitéz* közelségére utal, hogy ezekben — versünk előtt és után — átokformulaként szerepel; az előbbi kárvallott gazdája: *Hóhér kössön hurkot átkozott nyakadon!* (→ II. 50.), Kukorica Jancsi nevelőapja és gazdája száján pedig: *Sohase kerüld ki a hóhérekötelet.* (116. sor)
- 19 *Angyal Bandi*: Ónody Andrást (1760—1806) mániákus lószeretete vitte ló- és marhalopási ügyekbe. 1787-ben elfogták, és a következő évben három rábizonyított lólopásért nyolc évi, közmunkával súlyosbított börtönre ítélték, amelyből csak másfél évet kellett letöltenie a kassai tömlöcben. 1799-ben erőszakoskodásért és rablásért Borosod vármegeye törvényszéke két évre ítélte, de fellebbezéseivel 1804-ig el tudta húzni ügyét. Az ekkor rárótt négy év börtönt azonban nem töltötte le, megszökött, amiért 1805-ben elrendelték országos körözését. Elfogatását végül sikerült felfüggesztetnie, így sajószentpéteri házában, betegségben halt meg. Feltűnően szép, daliás, ruházatára és lovára mindig gondot viselő férfi volt, amint azt 1805. évi, vlsz. a körözéshez készített képe is mutatja. Kétszer házasodott, híres asszonybolondító hírében állt. Népszerűségét 1807-ben lejegyzett balladája és Balog István színműve (1812) tette maradandóvá (Dömötör Sándor: Adatok a felsőmagyarországi betyárvilág kialakulásának kezdetéhez. A Herman Ottó Múzeum évkönyve VIII., Miskolc 1969. 389—436. és uő: Az Angyal Bandi-nóta történeti háttere. Ethn 1971. 220—248.). Petőfi tehát az ismert, szinte jelképpé nemesedett „úri betyár” alakjának minden jellemző vonását átruházta hősére, Líliom Petire.
- 19—20 *Angyal Bandi / lelke*: az utolsó versszak csattanóként felépített morális helyzete, a helytelen életdöntés, s ennek tragikus következménye szinte ellenpontja a *János vitéz* VI. fejezetében Jancsi választási kényszerének, hogy felhasználja-e a zsványok kincsét egyéni boldogulására. *Itt* a másik, a negatív döntést írta meg a költő.

Szövegváltozatok

A PDI-ben a költemény öt kétsoros versszakra van tagolva: összesen tehát 10 13 szótagos sorból áll. A többi kiadásban a 13-as sorok 8/5 tagolást kaptak. A PDI tagolásából eredő sorkezdő kis- és nagybetűk különbségét nem tekintettük szövegváltozatnak.

C PDI Néprománc. (1844.)

ÖK2ab—3 Líliom [az ÖK valamennyi kiadásának tartalomjegyzékében is: Líliom]

- 1 ÖK2ab—3 *Liliom*
- 2 PDI legény;
- 5 PDI megült
- 6 PDI hátán,
- 8 PDI hétfejű
- 10 PDI meg,
- 11 PDI jóformán
- 13 PDI A hol
ÖK3 etvágtatott [sh.]
- 18 PDI kötele;
- 19 PDI Miért?... azért

Fordítás

Kertbeny 40., *Lilióm* [!] *Peti war einmal...* címen, vö. PAt I. 331.

197. PINTY ÚRFI

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 10. sz. Nyárelő [jún.] 5. 293., PETŐFI. aláírással
V2 32—33.

ÖK1 234—236., ÖK2ab—3 I. 327—328. A kötetekben mindenütt az 1844. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Egyk. úk.: Tatay: KSz 477. (a „Satyra, csalánzat” fejezetben, vö. PAt I. 129.)

Keletkezés

A kötetbesorolást, az 1844. évi megírást közvetett érvek is támogathatják. Havas óta (HP II. 500.) a szakirodalom egyhangzóan mutatta ki (Horváth 59., Pándi² 253.) a költő és hőse távolságát: a Pinty úrfihoz hasonló figura nem is lehetett ritka Petőfi pesti, kávéházi környezetében, megrajzolásába pedig hazai és külföldi irodalmi minták is belejátszottak, elsősorban az 1844 tavasza óta elmélyülten is tanulmányozott Béranger (l. például Roger Bontemps vagy Le petit homme c. verseit!). Az sem vitás, hogy *Pinty úrfi* közeli rokona *A csavargónak*, a *Ha arszlánigényű*, ütött-kopott figurájának és a *Liliom Petinek*; távolabbról a *Csokonainak* is.

Az elmondottak alapján elfogadható a vers hagyományos és a kötetbesorolásból is kikövetkeztethető 1844. szeptemberi keletkezési dátuma.

Fogadtatás

Az Élk Garay János szerkesztette Hirlapi méh-rovata így rögzítette a vers folyóirat-megjelenését: „Petőfi »Pinty urfi« cim alatt egy élődsi arszlánt ir

le...” (Élk 1845. I. 24. sz. jún. 14. 775. — az EPN-ből és a PAt I.-ből hiányzó adat!)

Versünkre célzott Szemere Miklós A régi jó Gvadányi Petőfihez c. gúnyversének 85—86. sorában: „Hjah persze! Istók is szép lenne magában, / Párja nem volna majd hetedhét országban.” (Hond 1845. II. 8. sz. aug. 26. 148. — EPN 124.)

A V2-t bíráló „12”, Erdélyi János a *Pinty úrfi* a „Béranger-féle dalciák s Heine-féle parodiák és genreképek” közé sorolta (IrÖr 1846. 13. sz. márc. 14. 133. — EPN 177.).

C. M. B. [=Kertbeny Károly] a *Magazin für die Literatur des Auslands* c. berlini folyóirat 1848. évi 16—17. számában közölt cikkében (Ungarn. Literarische Reisebesuche) Petőfiről többek között elmondta, hogy állandóan a kávéházban él, „... wie der Held eines seiner lustigsten Lieder, Der Junker Pinty...” (PAt I. 166. Vö. Turóczi-Trostler: MIVI II. 562. — A szerző C. M. B. szignójának feloldása: Carl Maria von Benkert.)

Magyarázatok

- C *Pinty úrfi*: Havas szerint (HP II. 500.) benne „Petőfi, úgylátszik azt a genre-t akarta személyesíteni, melyet Gaal József rajzol Kákay Mátéban (Szerelem és champagnei).” Ez a vígjáték 1837 óta volt műsoron, Petőfi vlsz. látta; nyomtatásban az Árvízkönyv III. kötetében jelent meg, 1839-ben. A kiadás kritikájában Baróti Lajos konkrét modellt is megnevezett: „*Pinty úrfi*hoz talán Bizai, »a nemzet bárója« szolgált mintául.” (BarHP 684.) A gyulai borbélyinasból lett arisztokrataszórakoztató, programszervező ingyenélőre I. Köhn Dávid fejezetét: A nemzet bárója (Visszaemlékezés Bizay Györgyre). In: Az élet alkonnyán. Gyula 1937. 219—224. Név nélkül emlegette őt Erdélyi János is 1842-ben, az Úti képek IV. darabjában. (Úti levelek, naplók. Vál., szerk. és a bevez. tanulmányt írta T. Erdélyi Ilona. Bp. 1985. 59.)
- 2—6 *Pinty úrfi* megéneklésének „boldogsága” hasonló *A helység kalapácsa* epilógusának „eposzi” kielégültségéhez: *Te pedig, lantomnak húrja, pihenj! / Nagy volt a munka, s bevezézd / Emberül e munkát.* (→ II. 101.)
- 7—10 A refrén élő szólásra megy vissza, amely megtalálható már Dugonics András posztumusz kiadott gyűjteményében, az Esztelenek c. tematikai részben: „Hat pusztá falut is eltart tanácsával”, illetve: „Négy pusztá vármegyében nincs nagyobb ész.” (Magyar példa beszédek és jeles mondások. Szeged 1820. I. 106—107.) De szerepel az Erdélyi János szerkesztette és kiadta Magyar közmondások könyve (Pest, 1851) anyagában is: „2535. Hét / Kilenc pusztá faluban sincs párja.” (I. m. 128.) A kötet szokott megoldásával szemben, a szóláshoz Erdélyi nem fűzött magyarázatot, ami szintén közismert voltát igazolja. Irodalmi példát idéz Horváth János egy Döme nevű szerző A magyar olvasók 1841-ben c. cikkéből: „Mihók, mint a mese mondja, hét pusztá faluban maga lakott és mind a hét faluban ő volt a legderekkabb legény.” (Horváth 569.) Döme ezt mint szólást Kovacsóczy Mihály divatlapszerkesztő ellen alkalmazta.

Szövegváltozatok

- 4 PDI kegyes [kp. n.]
- 11 PDI se volt [apoztróf n.]
- 20 PDI még se [apoztróf n.]
- 22 PDI ismerősihez
- 23 PDI, V2 egy egy
PDI onnan —
- 29 PDI eredeti!
- 31 PDI elkéregeti,
- 32 PDI Csak hogy
- 34 PDI urfi
- 37 ÖK3 szálása?
- 46 ÖK2ab—3 tetőtől
- 54 PDI gyerek!

Fordítás

Kertbeny 123—124., *Herr von Pinty* címen, vö. PAat I. 331.

198. HA

Kézirat: nincs.

Megjelenés

V2 38.

ÖK1 238., ÖK2ab—3 I. 332—333. Mindenütt az 1844. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Mivel a vers folyóiratban nem jelent meg, datálásához nincsenek adataink azonkívül, hogy Petőfi az igazoltan 1844 kora őszi (szeptemberi) versek közé helyezte. Közvetlen előzői: *Pinty úrfi*, *Szemfájásomkor*, *A naphoz*, követői pedig: *A nap házaselete*, *Szerelem vándorai*, *Halálom*. Ebben az esetben úgy érezzük, hogy a kivehetően szeptembert sugalló beosztás megfelel a valóságnak. Ennek feltételezésére főleg a versnek a *Pinty úrfival* való rokonsága (vö. Pándi² 253.), illetőleg e típus megszületésének objektív feltételei indítanak.

Hogy miként alakult ki ez a zsánerfigura, arra l. a *A csavargó* (→ II. 409—412.) és a *Pinty úrfi* jegyzetét! A *Ha* alakja azonban az idézett versek kapcsán emlegetett figuráktól sok tekintetben különbözik is: mindenestül idegen Petőfi számára. Horváthnak aligha van igaza, amikor „tréfálkozó öngúnyt” emleget vele kapcsolatban, mely szerinte a Bolond Istók-i magatartás csíráit tartalmazza (418.). A kétségkívüli gúny itt egy típus ellen irányul. A zsánerből való elidegenedés, sőt a vele való szembefordulás — első személyű önjellemzés formájában — éppen itt kezdődik, és így a *Ha* sokkal inkább *A magyar nemes* (1845. szept.

vége — okt. eleje) előzménye, mint a *Bolond Istóké* — aminthogy Pulszky 1847-ben egymás mellett is idézi őket, l. *Fogadtatás*!

Pándi Pál a versbeli beszélő alakot „Városi csóró”-nak tételezi föl (Pándi² 249.), aki ekkorra már megtermett a virtuális magyar fővárosban; valójában inkább csak az atmoszféra városi, a költő még a nem föltétlenül urbánus szemléletű beszélő oldalán van a folyton gúnyosan citált s kétségkívül városi *arszlán* ellenében. Ez a szemléleti kettősség hitelesen beleillik — sőt csak ide illik bele — 1844 kora őszébe: föltétlenül *A csavargó*, a *Liliom Peti* és a *Pinty úrfi* után.

Elgondolkoztató, hogy Petőfi ezt a versét nem jelentette meg folyóiratban. Ennek magyarázata csak az lehet, hogy Petőfi ekkor főleg korábbi kedves (és a szerkesztők ízlésének is megfelelő) verseit közli; a frissebbekből csak azt, amit művészi, emberi és társadalmi mondanivalójának időszerűsége miatt nem akar későbbre halasztani, vagy amit alkalmi célra ír. A többi 1845 folyamán közli, illetve a V2-be osztja be (megj. 1845. nov. 10.). A feltorlódt, 1844 nyári-őszi anyagnak 1845 folyamán történt közlésekor Petőfi bizonyosan sokallta az ilyen típusú verseket (mindig igyekezett minél változatosabb anyaggal előállni), s talán a *Ha* volt legkevésbé személyes ügye. Kötetébe azonban fölvette, de — mint láttuk — *A csavargó*, a *Pinty úrfi*, a *Ha*, a *Liliom Peti* a kötet „ritmusában” megszzebber kerültek egymástól, mint a tényleges vagy föltételezhető kronológiában. Az utóbbi egyenesen az 1845. évi versek közé!

Fogadtatás

Versünk egyetlen helyen kapott — kedvező — bírálatot a korabeli sajtóban. Pulszky (MSzÉpitSz 1847. I. 19. sz. máj. 9. 297. — EPN 291.) azt mondja, hogy a „spartai alapeszméjü” *A halvány katonánál* „Nem kevésbé sikerültek satyrikus irányú költeményei”, s példának hozza föl a *Szűbirálatot*, a *Kedves vendégeket*, majd a *Ha* címűt, utána pedig az *Egy szép hölgy emlékét* és *A magyar nemest*.

Magyarázatok

- 3 *a derék legény*: a *Pinty úrfi*ban ennek „a *legpáratlanabb gyerek*” felel meg.
- 4 *Arszlánok*: ez a franciából (lion) fordított tükörszó Petőfi korában erős jelentésmódosuláson ment át. A NyÉtSz szerint (I. 180.) 1836-ban még csak oroszlánt jelentett, 1839-ben jelent meg az „erős=hős” értelemben. Itt használt társasági „ingyenélő, utcakoptató” jelentésében először 1843-ban használták, l. a Hond 1. számát, Petrichevich Horváth Lázár, a szerkesztő anonim cikkét: *Arszlán*, párdúc és tigris. Hond 1844. jan. 7.; három rajzzal illusztrálva. Az itteni definíció: „*Arszlánnak hívják a társalgási teremek Caesarjait, Párducnak a hatalmasok kegyencnéit, Tigrisnek a divatos uracsok gyermek-lovászait.*” A cikk összehasonlítja egy francia lion és a pesti arszlán életmódját, utóbbinak egy jellemző napját is leírja. Reformkori szinonimája még: uracs. Ábrázolására l. még: Forradalom előtt. Budapesti tollrajzok és életképek Petőfi korából. Szerk. Waldapfel József, Bp.

1948. 56—62. és Életképek a reformkor világából. Szerk. Lukácsy Sándor. Bp. 1958. 58—76. és 294—301.

14 *megsértve*: elnyűve, kikopva, foszladozó állapotban

Szövegváltozatok

2 V2 jobbra, balra

5 ÖK2ab—3 egy vagy két

23 V2, ÖK2ab—3 legény!

Fordítás

Kertbeny 96., *Wenn* címen, vö. PAat I. 331.

199. SZERELEM VÁNDORAI

Kézirat: nincs.

Megjelenés

V2 42.

ÖK1 240., ÖK2ab—3 I. 335. Mindenütt az 1844. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers keletkezési körülményeiről semmit nem tudunk, folyóiratban sem jelent meg. Hagyományos datálása Petőfi kötetbeli elhelyezésén alapul: ő a *Ha*, illetve a *Halálom* és a *Mi lett?* közé tette. Ennek megfelelően a költeményt 1844 szeptemberére keltezték — ebben a verset más-más értéke miatt kedvelők (Horváth 87., Pándi² 216—217.) egyetértettek. Martinkó András szerint — a kötetünk számára készített jegyzetekben — „leginkább közel áll még hangulatilag az 1844. november—decemberi szelíd, sejtelmes szerelmi dalok világához...”. Állítását azonban érvekkel nem támasztotta alá, így a hagyományos datálást megváltoztatni nincs okunk.

Magyarázatok

Az egész verset érinti egy népdalpárhuzam, amelyet Horváth János észlelt (Horváth 87., jegyzetben):

A fényes csillag is
Ballag haza felé,
Ballag barna legény
A galambja felé.

(Népdalok és mondák. Szerk. és kiad. Erdélyi János, Pest 1846. I. 23.)

- 1 Laban Ferdinand szerint a sorban Lenau-hatás mutatkozik, a megfelelő helyre utalás azonban hiányzik, s a szerző is csupán „reminiszcenciákat” emleget: A prosopopoeia Lenaunál és befolyása Petőfire. Kolozsvár 1882. 27.
- 12 *Barna kis leányhoz*: a leányhoz kapcsolt jelző is arra mutat, hogy a vers formai ihletésű; vlsz. a *Barna éjszaka* fordulat miatt került az utolsó sorba. Petőfi 1844-ből ismert vagy feltételezett szerelmei (Nagy Zsuzsika, Kappel Emília, a Dessewffy grófnő, Csapó Etelke) mind szőkék és kékszeműek voltak.

Szövegváltozatok

- 3 ÖK2ab—3 hűséges
- 6 ÖK3 magamban!
- 9 ÖK2ab—3 eredj [a sorvégen az *a* hiányzik, sh.]

Fordítás

Kertbeny 58., *Es hebt sich der Mond....* címen, vö. PAt I. 330.

200. HALÁLOM

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PdI 1845. II—IV. évn. 13. sz. Nyárelő [jún.] 26. 390., *Epigrammok*. közös cím alatt; együtt a *Szemfájásomkor*, az *Élet, halál*, *A sorshoz*, a *Furfangos borivó* és a *Verseim* c. költeményekkel. Versünk az I. sz., s (akár a többinek) külön címe is van: *Halálom*. Közös aláírás az utolsónak közölt *Verseim* alatt: PETŐFI.

V2 43.

ÖK1 240., ÖK2ab—3 I. 336. A kötetekben mindenütt az 1844. évi versek között, csak saját címével; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A PdI-ban közölt hat vers kronológiai rendjének megállapítása — jelenlegi ismereteink szerint — megoldhatatlan feladat. Közülük ötöt (a *Halálomat* is) Petőfi Pestről és 1844-ről, egyet pedig (*A sorshoz*) szintén Pestről, de 1845-ből keltezett. Figyelembe véve, hogy *A sorshoz* ráadásul a negyedik helyen szerepelt, nagyjából kizárható az analógiás módszer használata, hogy ti. a *Lanc verseiben* 1839. ápr. 30. — 1841. jún. 23. közötti epigrammák hasonló összefoglalásával (→ I. 200—201.) vessük össze esetünket: ott ugyanis Petőfi egyetlen kivétellel megtartotta a kronológiai rendet.

A későbbi kiadások a V2 és az ÖK1 sorrendjét követték, 1844. szeptember

hónapra datálva a verset. Ez utóbbiakban az *Epigrammok* egymáshoz viszonyított sorrendje a következő: *Élet, halál, Furfangos borivó, Szemfájásomkor, Halálom, Verseim* (1844-ből), *A sorshoz* (1845-ből). Az egyes epigrammák a kötetekben hosszabb versek közé helyezve egyrészt mintegy felgyorsították a kötetritmust, másrészt valamelyest rokon hangulatúak között erősíthették egy-egy kötetrészségét. Versünk hagyományos datálására: HP II. 145., FPÉ II. 93., VP I. 157.

Nem könnyíti, sőt bonyolítja a kronológia megállapítását az *Epigrammok*nak 1845. jún. 26-i első folyóiratközlése. Petőfi jún. 24-én érkezett vissza felvidéki útjáról, így — a szerkesztést és a nyomdai munkákat is beleszámítva — a *Halálom* azok közé a versek közé tartozhatott, amelyeket a költő elindulása előtt hátrahagyott Vahotnál, s melyekre *Nyílt levél Vahot Imréhez* c. írásában, 1845. jún. elején maga is utalt: ... *volt még Pestről eljöttemkor is annyi, mennyi egy esztendőre is sok lesz, ennélfogva lapod nem szenved e részben fogyatkozást.* (PD1 1845. II—IV. évn. 121. sz. jún. 19. 375. — EPN 92., VP V. 15.) Ennek alapján csak feltételezhető, de nem állítható teljes bizonyossággal, hogy a sorrend, a gyűjtőcím és az együttes közlés Petőfi szándéka szerint történt.

Horváth János az 1844. áprilistól szeptemberig írt bordalok közös vonásának a szerepjátszást tartotta: „Az egykorú közönség, s főképp a kritika szívesen értett bennük mindent Petőfira. Én azonban hajlandó vagyok valamennyiben felismerni a genre-szándékot s Petőfi tehetségének egyik legspeciálisabb megnyilatkozását (szerepjátszását) látni bennük.” (Horváth 50.) Pándi Pál — általában és részleteiben is — vitatva a „szerepjátszás”-elméletet, úgy vélte, hogy versünk azokhoz a bordalokhoz tartozik, „amelyeknek erős belső személysége szorosabb kapcsolatot sejtet a borivótípus és a költő egyénisége között, amelyekben [...] a költő önmagát játssza meg, a valóságost eltúlozva, eltorzítva, könnyed borisszának”. „A költő életével rokon mozzanatok” közül a pénztelenség ismétlődő motívumát említette (Pándi² 295—296.). Az előbbi álláspont a keletkezés tágabb időkorét határolja körül, az utóbbi a jelenlegi rendezett anyagi helyzetnél bizonytalanabb élethelyzetet, tehát egy *korábbi* időpontot valószínűsít a vers születését illetően. Martinkó András — kritikai kiadásunk számára készített jegyzeteiben — Pándi érvelését követte: az 1844. április—szeptember közötti bordalok „megjátszottan cinikus, borissza, bohém, könnyelmű életfelfogást sugalló” versvonulatába helyezte (azaz a II. kötet anyagába), megtoldva ezt az *Epigrammok. I.* címváltozatnak az időszakasz elejére utalásával, valamint azzal a véleményével, hogy a szept. 4. és 8. közötti *Tompa Mihályhoz* „után aligha tartozhatott költői célja közé magát egy borvedelő zsáner képeiben a közönség elé állítani”.

Úgy véljük, egyrészt a költői arckép és az önszánerezés megkülönböztetése az irodalmi nyilvánosság előtt a *Tompa Mihályhoz* strófáiban nem jelentette automatikusan a zsánerképnek mint műfaji lehetőségnek azonnali elvetését is, hiszen Petőfi (némileg megváltozott motivációval ugyan) de még 1844 végén is írt bordalokat; másrészt a *Tompa Mihályhoz* elé, azaz szeptember első napjaira datálni vagy elhelyezni a verset azért sem volna szerencsés, mert Petőfi ekkortájt fejezhetette be a szept. 14-én cenzúrára benyújtott *A helység kalapácsát* (→ II. 424—425. és PAt III. 54—55.). Újabb filológiai érvek felbukkanásáig a verset a hagyományos datálás szerint 1844 szeptemberében megírtnak tekintjük.

Fogadtatás

A V2-t recenzeáló „12” jelű bíráló, Erdélyi János a *Halálomat* néhány verssel — közöttük van az *Epigrammok* közül az *Élet, halál*, a *Szemfájásomkor*, a *Verseim* és *A sorshoz* — együtt „kedves apróságok”-nak nevezte (IrOr 1846. 13. sz. márc. 14. 134. — EPN 177.).

Szövegváltozatok

C PDI Epigrammok. I. Halálom.

Fordítás

Kertbeny 349., *Mein Tod* címen, vö. PAt I. 336.

201. VERSEIM

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 13. sz. Nyárelő [jún.] 26. 391., *Epigrammok*. közös cím alatt öt másik rövid verssel; a *Verseim* a 6. sz., de külön címe is van. Aláírás versünk alatt, de a hat epigrammára vonatkozóan: PETŐFI.

V2 49.

ÖK1 243—244., ÖK2ab—3 I. 340. A kötetekben mindenütt az 1844. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Az *Epigrammok* c. versfüzér által felvetett keletkezéstörténeti és időrendi kérdésekre l. a *Halálom* c. vers jegyzeteit! Erre a költeményre sem vonatkoznak közvetlen adatok. Horváth János szerint a *Verseim* egyrészt „tipikus képviselője” a *Felhők*et megelőlegező, a költői hírnév-dicsőség s a halál gondolkörét egyesítő verseknek, amilyenek a *Jövendölés*, a *Temetőben*, az *Egressy Gáborhoz* (→ I. 73—74., → I. 92—93., → II. 62—63.), másrészt a „lelki passzivitás” hangulatának olyan kifejezője, mint pl. az 1842-es *Vadonban* (→ I. 63.) (Horváth 169. és 228., jegyzetben). Az összevetést túlzottnak érezzük, Petőfi 1844 végi fáradásának, ingerültségének az év őszén még nincs nyoma. Pándi Pál versünk előzményeinek a *Jövendölést* és a *Szobámban* címűt tekinti: ezekben is az a gondolat fejeződik ki, hogy „minden dal életéből visz el egy napot, de életeleme neki a vers, vigasztalója és menedéke”. De: „Még mindig költői öntudatról beszélünk csak, s nem ars poeticáról.” (Pándi² 388.) Ebből számunkra különösen a *Szobámban* (→ II. 64—65.) analógiája fontos, s hozzátesszük még a *A dal*t 1844 elejéről (→ II. 8.).

A vers hagyományos datálása (HP II. 148—49., FPÉ II. 93., VP I. 159.): 1844. szeptember. Ezen nincs okunk változtatni.

Fogadtatás

A V2 „12” jelű bírálója, Erdélyi János a „kedves apróságok” sorában említette (IrŐr 1846. 113. sz. márc. 14. 134. — EPN 177.).

Zerffi Gusztáv Egy magyar lyricus c. cikksorozatában, miközben Petőfi „aljaságai”-t támadta, versünket is citálta: „Talán ő maga egy jobb geniustól lelkesülve, képes lesz megismerni piszkos helyzetét — magához térend, a »genialitás« nevet bitorló torzultság pályáján elhagyandja, s önmaga meghazudtolja *saját költeményének* következő sorait...” [az 1—4. sor következik] (Hond 1846. II. 16. sz. őszhó [okt.] 20. 303. — EPN 202.)

Magyarázatok

2—5 A feledettségől való félelem gondolata Petőfit egész költői pályáján végigkísérte. A legközelebbi analógia az 1844. augusztusra datálható *Szobámban: Leend-e haszna verseimnek? / Túlélík-e majd apjokat?* (→ II. 65.) A motívum Béranger esetében is felmerült: *Oeuvres complètes* I. Paris 1834. Préface XXV.

Szövegváltozatok

A PDI-ban a vers egyetlen strófából áll.

3 PDI Fa, virág

ÖK2ab—3 majd'

7 PDI legalább [kp. n.]

Fordítás

Zerffi — bírálatának (i. h.) lapalji jegyzetében — az első versszakot két változatban saját, alkalmi német fordításban is közölte.

Kertbeny 250., *Meine Gedichte* címen, vö. PAt I. 334.

202. DÁRIDÓ UTÁN

Kézirat: nincs.

Megjelenés

V2 47—48.

ÖK1 242—243., ÖK2ab—3 I. 339—340. Mindenütt az 1844. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Versünk folyóiratban nem jelent meg, Petőfi maga a kötetekben az 1844 őszi költemények közé sorolta be. Martinkó András kötetünk számára készített jegyzeteiben — Pándi² 296. nyomán — azokhoz a borsdalokhoz sorolta, amelyekben

„a borivás, a részegség már csak ürügye valami ennél magasabb szintű emberi gondnak, gondolatnak, magatartásnak. [...] Itt — a kissé még hagyományos, liberális-hazafias gond ölt testet a nem éppen frappáns allegorikus-lírai gondolatmenetben.” A tartalmi érvek alapján Martinkó a verset 1844. október elejére tette.

Úgy véljük, ennél konkrétabb adatunk is van a vers megírásának körülményeire. Vahot Imre 1844. szept. 24-i levelében írta Erdélyi Jánosnak: „A napokban egy kis estvélyt adtam a Pesti Divatlap dolgozótársainak számára, s jelen voltak: Fáy, Székács, Garay, Egressy G., Vachot Sándor, Petőfi, Gaal, Kuthy Lajos, Szarka, (ki igen sokat és jó dolgokat ad) Kronperger (ki igen élvezhető apróságokat ír francia lapokból) Bernát Gazsi (ki a P[esti]. Divatlapban igen sajtáságosan ír le a Restaurációt) Nagy Ignác is jelen volt s a művészek közül: Barabás, Kiss Bálint, és Rózsavölgyi. A te egészségedért is ittunk!” (PA II. 10.) A társaság vegyes összetétele, az idősebb és „fontolva haladó” írók, az egyházi személyek jelenléte egyben magyarázatot ad a „hagyományos, liberális-hazafias gond” bor melletti hangulatára is. Vahot „a napokban”-kitételét más forrásokból pontosítani nem tudjuk. A vers eseményközei megfogalmazása és Petőfinek az a szokása, hogy ilyen típusú verseit valóban „vágta”, azaz frissiben írta meg, a levéllel kb. azonos megírási időpontot (1844. szept. 24. körül) feltételez.

Fogadtatás

A névtelenül író Pulszkyt (MSzÉpirSz 1847. I. 19. sz. máj. 9. 297.) „kellemetlenül érinti” az 1844. évi bortalok és boros versek „egész prosai, sőt néha még aljas hangja” és gondolati szegénysége. Versünk ellen további kifogása is volt: „... lehetetlen ez alkalommal Petőfit nem figyelmeztetni arra, hogy a bor költői tárgy ugyan, de nem a részegség, s azért rosszul hat reánk még azon dala is, melyben (*Dáridó után* [...]) az elmúlt részegséget festi.” (EPN 287.)

Dux Adolf fordításkötetének bírálatában (MSzÉpirSz 1847. I. 19. sz. máj. 9. 293.) versünket külön is említette a névtelen cikkíró annak kapcsán, hogy „a hazafiui dalok sokat vesztek a némely szelidítések s helyenként némely jelentékes szavak kihagyása által”. Példaként a költeményből a záróstrófa utolsó két sorának félrefordítását idézték:

[...] Megérjük boldogabb korát
A bús magyar hazának.

...

So seh'n wir noch *die schöne Zeit*
Der glücklichen Magyaren.”

(EPN 285.)

Magyarázatok

- 1 *az éjszaka*: feltehetően a PDI szerkesztői mulatsága 1844. szept. 24. előtt, vö. a *Keletkezés* c. alfejezettel!
- 4 *áldomásnak*: itt 'vigadás, mulatás' értelemben
- 5 *mohácsi ütközet*: a motívum 18—19. század eleji történetét áttekintő

Mezei Márta a Berzsenyi Dániel utáni felhasználásáról megállapította: „1526 csupán a kegyeletes hazafias emlékezés tárgya...”; Kisfaludy Károly Mohács c. elégiája (1824) óta az irodalmi köztudatban „csak példa legyen most!”. (Mezei Márta: Történetiszemlélet a magyar felvilágosodás irodalmában. Bp. 1958. ItFüz 19. 74. és 76.) Mindez Petőfire is igaz: versünk az előbbinek, a „kegyeletes hazafias emlékezés”-nek szokatlanul merész, ironikusan profán allegorizálása. A visszavonás-motívum az 1845. januári költeményben, *A magyar nemzetben tér vissza*.

- 7 *a török a bor*: egy Barkács nevű, öreg nemesúr szájába adva, az „Extra Hungaricum non est vita”-szemléletet bírálva, hasonló gondolatot fogalmazott meg Vajda Péter: „... kancsó elől elfut / A pimasz ellenség, valamint a gyáva kísértet”. /Magyarország. 240—241. sor. MÉLK 1843. II. füz. 72.)
- 11—12 *a király*, / [...] *kidőlt nyergébül*: szintén a profán allegória részeként, utalás II. Lajos magyar királyra, aki sebesülten menekülve a csatából, a Csele patak megáradt vizébe zuhant lováról, és belefulladt.
- 17—20 A záróstrófa gondolatmenete már az *Egri hangokban* (1844. febr. második felében) megvillant: *Egy század minden pohár; / A jelen hátam mögött van, / Lelkem a jövőben jár. / A jövőben vígan élek, / Boldogon! / Mert nem árva már az egykor / Árva hon.* (58—64. sor → II. 21. és 214.)

Szövegváltozatok

15 ÖK2ab—3 letéphetetlenül [sh.]

Fordítás

Dux 55., *Nach einer Zeche* címen, vö. PA I. 99. (L. még a *Fogadtatás* c. alfejezetet!)

Kertbeny 87., *Nach einer Zeche* címen, vö. PA I. 331. — Dux fordításának átvétele, vö. PA I. 326.

(Ferenczi Zoltán a fordítást tévesen az *Ivás* közbennel azonosította: Petőfi első fordítója. PetMuz 1893. 4. sz. 89—91.)

203. ÉJSZAKÁIM

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1845. I. évn. 1. sz. Télhó [jan.] 1. 11.; PETŐFI. aláírással. V2 27—28.

ÖK1 232—233., ÖK2ab—3 I. 324—325. A kötetekben mindenütt az 1844. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Mivel Petőfi a V2-ben és az ÖK-kiadásokban közvetlenül a jól datálható *Tompa Mihály*hoz (1844. szept. 4—8.) után helyezte el, a vers hagyományos datálása: 1844. szeptember. (HP II. 137—138., FPÉ II. 92—93., VP I. 153.) Valójában erre a keletkezésre semmi közvetlen bizonyítékunk nincs. Valószínűsítenünk azonban lehet.

A verset nyitó kis életkép nyári vagy kora őszi estét-éjszakát idéz, s megfelel Szeberényi Lajos leírásának, aki 1844 augusztusában látogatta meg Petőfit az Országúti Kunewalder-ház első emeletén (a mai Múzeum körúton, az ELTE TTK telkén), ahol „... igaz, nagyon szűk, hanem elég világos és tisztességes szobában lakott, amelynek ablaka kelet felé tág folyosóra nyílt, honnan a józsefvárosi, többnyire földszintes házak fölött egészen a szabad mezőre lehetett látni”. (Petőfiről. PN 1872. dec. 31. Idézi Hatv¹ I. 588.) Innen a költő — Vahottal és a szerkesztősséggel — szept. 29-én költözött el, vö. *A naphoz* c. vers jegyzeteivel!

A költemény pár-, egyben ellenverse is a *Szobámban* címűnek (1844. aug. → II. 64—65.). Az azonos helyzet tartalmi kitöltése azonban gyökeresen más. A merengő, múltat és életsorsot idéző vers helyébe a költői önarckép korrekciója lépett, meghökkentő (és meghökkentésre is törekvő) fordulatokkal és *A helység kalapácsa* közelségét jelző nyelvi iróniával. Gyulai Pál 1844 őszének Petőfijéről szólva a „penzum”-jelleget hangsúlyozta (vlsz. a Pákhtól hallottak nyomán): „Akár volt kedve, akár nem, írt: élni kellett költeményeiből. [...] S azon könnyű versek nem éppen olyan fáradság nélkül pattantak ki fejéből, amint a nyomán induló lángészcsapat hiszi.” (Gyulai: PSLK 15.) Illyés Gyula — versünk 13—24. sorát idézve — a nyugodtabb életkörülmények közepette „a telhetetlen bűvészinas” módjára szinte íráskényszeres Petőfiről állítja: „Ír, ír, magát is kiszolgáltatja; kigúnyolja azt is, amit legtöbbre tart: költői hivatását, a szent ihletet. [...] még érzékiségét sem rejti, egy szemernyi álszemérem sincs benne.” (Illyés 1963. 181.) Véleményünk szerint azt az eredeti ötletet kell értékelnünk, hogy Petőfi „kedvből” írja meg azt a helyzetet is, amikor nincs kedve verset írni.

Az elmondottak alapján a költő kijelölte kötetbeli helyet az időrend szempontjából is mérvadónak tekintjük: az *Éjszakáimat 1844. szept. 8. és 29. közé* kelettezzük.

Fogadtatás

A V2 „12” jelű bírálója, Erdélyi János a kritika általános, elméleti részében is olyan kijelentést tesz, amely versünk megértő értelmezéséről tanúskodik: „... minden tárgy nagygyá s széppé lehet, ha azt a költő meg tudja eleveníteni [...] Költői tehetség mindenből mindent tehet.” (Irőr 1846. 13. sz. márc. 14. 131. — EPN 173.) Versünket Erdélyi azok közé sorolta, melyekben „önmagát s önéletét szeszélyesen jellemzi a költő ...”. (I. h. 133. — EPN 176.)

Egy „Kocsiss tengerész” nevű vagy álnévű szerző Egy tengerész leveléből c. verse (Élk 1847. nov. 7. 597.) a 10. sort idézte: „galléron csíp az unalom” (Horváth 545.).

Magyarázatok

- 4 Hogy Petőfi gondolkodás, költés közben erősen és állandóan pipázott, arra nézve Vahot is tanú: Eml II. 69.
- 10 Az unalom ilyen megszemélyesítése régi motívuma Petőfinek, vö. a Szeberényi Lajosnak írt 1842. júl. 7-i levéllel (VP VII. 12.)!
- 12—13 E két sor hasonlatát Horváth (545.) Vörösmartynak A két szomszédvárával (1831) vetette össze: „Terhes s kinteli volt az idő haladása közöttük, / Mint a sánta vadé...” (VÖM 5. S. a. r. Horváth Károly és Martinkó András. Bp. 1967. 236. — IV. ének, 65—66. sor)
- 17 *szeráfi dal*: Horváth (545.) Pajor István M*-hoz c. versének két sorát hozta fel — nem egészen meggyőző — analógiának: „Hogy mint egek dicsőült anyaga / Szeráfi dalt ömlesszen habjain.”
- 23—24 A feleség beleálmódása a jövődő estéibe szinte azonos szavakkal a *Szobámban* c. versben (→ II. 64. 5—8. sor), de már az 1844 tavaszáról való *Betegségemben* címűben is megjelenik: → II. 60—61. 17—32. sor.

Szövegváltozatok

- 2 PDI tiszta kék
- 4 PDI sűrűn
- 5 PDI reggelig...
- 11 PDI irgalmatlanúl;
V2 irgalmatlanúl.....
- 15 PDI tentába
tollamat...
- 16 PDI Vagy is [kp. n.]
- 20 PDI unalom
- 22 PDI, V2 markosabb. [gondolatjel n.]
A PDI-ban e sor után egy sornyi térköz, de a következő sorban nincs bekezdés. A V2-ben nincs sorkihagyás, de a 23. sor bekezdéssel kezdődik. Az ÖK-kiadásokban a térköz nem állapítható meg, mert a következő, 24. sor éppen új lapon kezdődik. A PDI és a V2 tanúsága szerint Petőfi az utolsó két sort valamiképpen különállónak tekintette a vers többi részétől. Ennek megfelelően mi is egy sornyi térközt hagyunk.
- 24 PDI tesztek!

Fordítás

Dux 66— (tévesen 62—) 67., *Meine Nacht* címen, vö. PA I. 99.

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 13. sz. Nyárelő [jún.] 26. 390. *Epigrammok* főcím alatt a 2. sz., de külön címe is van: 2. *Szemfájásomkor*. A főcím alá foglalt további öt versre l. az *Élet, halál* jegyzetét (→ II. 419.)! Aláírás — *PETŐFI*. — csak a 6. sz. *Verseim* alatt.

V2 35.

ÖK1 236., ÖK2ab—3 I. 330. A kötetekben mindenütt az 1844. évi versek között, külön költeményként, saját cím alatt; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Petőfi az 1842. júl. 8-i napfogyatkozást szabad szemmel akarta végignézni, konokságáért több napi szemképrázással és bal szemének tartós meggyengülésével fizetett (OrlAd 346—347.). Az eset szemorvosi értékelése dr. Csapody Istvántól: Petőfi szeme. Napkelet 1923. 528—529. (Uo. 529—531.: idézetgyűjtemény a gyengülő látás versmotívummá válásáról.)

A mostani szemfájás azonban inkább megerőltetésből származhatott látászavar, ami a sok és rendszeres éjszaka végzett írástól (erre a rögzült szokásra l. pl. az *Egy estém otthonn* 41—44. sorát, → II. 28.), az ezenközben folyamatos, versünkben is említett pipázástól, a szerkesztőségi aprómunkáktól alakulhatott ki. Közvetlen kiváltója pedig nem vagy nemcsak az őszi nappalok rövidülése, hanem inkább a szept. 29-i átköltözés, melynek során Vahot Imre és a PDI szerkesztősége a Kunewalder-házból a Kölber-házba tette át székhelyét. A velük költöző költő ottani világos szobáját (vö. az *Éjszakáim* c. vers jegyzeteivel) most egy hasonlóképpen szűk, de ráadásul sötét, lépcsőház alji helyiségre kényszerült cserélni. (Ez utóbbi leírását l. *A naphoz* c. vers 7. sorához fűzött magyarázatban: 243—244.)

Úgy véljük, hogy az epigramma ennek a negatív életkörülménynek első, gyors és frappáns lecsapódása, ahol a munkájához nélkülözhetetlen látás romlásán érzett őszinte kétségbeesést a heinéskedő csattanó csak részben tudja feloldani. Hogy a probléma valóban létében fenyegette a költőt, mutatja a helyzet ismételt témának választása: l. még *A naphoz* és a *Mi lett?* c. verseket kötetünkben.

Az eddigiek alapján úgy gondoljuk, a költemény röviddel az átköltözés, azaz *1844. szeptember 29. után* keletkezhetett.

Magyarázatok

C Csapody (i. m. 531.) úgy véli, hogy a cím ilyen megfogalmazása az 1842-es eseményre utal; egyidejűség esetén szerinte a *Szemfájáskor* [=szemfájás közben] lenne a korrekt címadás.

1—2 A valamely betegség jelentkezésére, esetleges súlyos következményei-

re utaló komázó humoros hangnemben megfogalmazott, de valójában nagyon is őszinte megriadást l. még a *Betegségemben* és a *Hattyudalféle* c. versekben is: → II. 60—61., 39—40.

- 3—4 A „lyány” és a pipafüst mint a költő „szerelmének” két egyenrangú tárgya már a *Szerelem- és pipadalban* is (1844. ápr.) előfordul: *Szeretem én galambomat, / Miként szeretem a dohányt;* (→ II. 25.).

Szövegváltozatok

- 4 ÖK2ab—3 látok
PDI pipafüstöt?

Fordítás

Dux 69., *Als ich Augenschmerzen hatte* címen, vö. PAT I. 99.
Kertbeny 351., *Während einer Augenkrankheit* címen, vö. PAT I. 336.

205. A NAPHOZ

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 19. sz. Nyárelő [jún.] 19. 358., *A naphoz.* (1844.) címmel, PETŐFI. aláírással.

V2 36—37.

ÖK1 236—237., ÖK2ab—3 I. 330—331. A kötetekben mindenütt az 1844. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel, a PDI-beli évszám elhagyásával.

Keletkezés

Első közlésekor maga Petőfi jelölte meg az évszámot, az ÖK-kiadásokban megadta a helyet (Pest), végül már Zilahy óta pontosan tudni: melyik ház, melyik szobájáról van szó. Mivel azt is tudjuk, hogy ebbe a házba Vahot, a PDI szerkesztősege s velük Petőfi 1844. Mihály-napkor, azaz szept. 29-én költözött be, *A naphoz* címűt méltán tartjuk az egyik legjobban megvilágított költeménynek a keletkezés körülményeinek szempontjából.

A megírás időszakaszaként számításba vehető 1844. október—decemberi perióduson belül több (külső és belső) körülmény valószínűsíti, hogy a vers megírása tekintetében a november és a december bízvást mellőzhető.

Petőfiből vlsz. az új, bizony elég sötét szoba friss „élménye” váltotta ki a vers alaphangulatát adó, élcelődővé enyhített, kényelmetlen érzést, feltehetően már október első napjaiban. A vers mindenképpen a *Szerelem gyötrelme* elé helyezendő, mert a költemény vállveregetően komázó hangvétele rokon az istenhez—királyhoz forduló versekével (*Legenda, V. Ferdinándhoz*), egykori színészi múlt-

jának szemléletébe is belesöpöppen ebből valami (*Levél egy színész barátomhoz*), sőt — szeretettel ellensúlyozva — még olyan anekdotikus versekben is megvan a hangvétel nyoma, mint *A tintás-üveg* és a *Csokonai*. Ezt a kedélyvilágot örökítette meg a pápai diáktárs, a pozsonyi nyomor egykori osztályostársa, később Petőfi segédszerkesztő-utóda a PDI-nál, Kolmár József:

S kell-e nagyobb uraság, mint így szólhatni: „Parancsát
Istenemen kívül senki sem osztja nekem?”

(Petőfi Sándor emlékezete. Pozsony 1880. 8.) Kolmár említi „Udvari kis lakodat, melybe nem ért be a nap”, s noha Hatvany kimutatta, hogy összekeveri Petőfi pesti lakásait (Hatv² I. 790.) — a belső „uraság” érzésében hiteles tanú.

Itt kell kitérnünk arra a kérdésre: miért látta Petőfi szükségesnek a PDI-ban a cím után az 1844-es évszám közlését? Ez a — részéről nem gyakori — eljárás tudatos kommentárt rejt; versünk esetében annak jelzését, hogy a publikáció időpontjában már nem a PDI segédszerkesztője és nem a Vahot biztosította, megénekelt szálláson lakik. Így érthető, hogy emlékirataiban Vahot hallgat a versről — és a szobáról. (Ezt már Baróti Lajos hiányolta: Petőfi pesti lakásai. VU 1893. jan. 1.)

Fogadtatás

A *naphoz* cím szerint említve nem fordul elő a korabeli kritikákban.

Ezzel szemben megjelenése után két hónappal (nyárutó=aug. 14. II—IV. évn. 20. sz. 618—625.) a PDI-ban Uj Károlytól Egy szépreményű költőnc életéből címen humoros tárcsa olvasható. (A szerző azonos Neumann Károllyal, Petőfi aszódi szállásadójának fiával, diáktársával. Rá l. a [*Szerettek, mint a hold...*] jegyzetét → l. 265—266., az Uj Károllyal való azonosságára pedig: VP VII. 580.) A tárcsa hőse, Dalár Mátyás öntelt magabiztossággal várja az „egyik” divatlapban verse megjelenését, ám az adott napon különféle elfoglaltságok akadályozzák meg a lap kézbevitelében, holott barátjától tudja, hogy „takaros” vers jelent meg benne, *A naphoz* címen — s ez az ő költeményének címe. Amikor egy kávéházban végre megkaparintja a vágyott újságot, versét nem találja benne; igaz, egy lapot kitéptek belőle. Néhány nap múlva barátja örömmel újságot, tudja már, ki írta *A naphoz* c. „jeles” verset. Dalár válaszára („Nos, ki írta volna más, mint én!”) következik a csattanó: „Biz azt ez egyszer *Petőfi* írta!” (EPN 110., vö. Csernátoni Gyula: Adalék Petőfinek a „Naphoz” [!] c. költeményéhez. PetMuz 1889. 6. sz. 339—342.)

Magyarázatok

- 7 *Kis szobám*: életrajzi háttérére már Zilahy (57.) utalt, ő feltehetően Vahottól tájékozódott. A kérdést Baróti Lajos tisztázta: i. h., ism. Ferenczi Zoltán: Újabb cikkek Petőfiről I. PetMuz 1893. 1. sz. 19—20. Ez a lakás, ahová Vahot és Petőfi 1844. szept. 29-én költözött „a Hatvani [=Kossuth Lajos] és a Magyar utca sarkán levő 526. számú [...] házban” volt, „melyet akkori tulajdonosáról közönségesen csak

Kölber háznak neveztek”. Az átköltözés tényét és idejét Hatvany további adatokkal igazolta: „A Pesti Divatlap előfizetési fölhívása már az őszelő (szept.) negyedik hetében bejelenti, hogy »Szent Mihály nap után a Hatvani-utcai Kölber-házban« kell előfizetni, — majd őszhő (okt.) 6-i számában, hirdetésben adja a közönség tudtára, hogy: »az új szerkesztői szállás: a Hatvani és a Magyar utca szegletháza, 526. sz.« E ház a mai Astoria szálló helyén állt.” (Hatv² I. 598.) Mindezt megerősíti Vahot Erdélyinek írt, Párizsba küldött levele: „... jelenleg a Hatvani utcában lakom 526. sz. alatt a kocsigyár fölött [Kölber híres kocsigyáros volt. — A szerk.] — 300 pengőt fizetek nem igen kényelmes szállásomért”. (ErdLev I. 233.) Baróti közli azt is, hogy ez a ház Petőfi korában kétemeletes volt, s „az emeletre szűk csigalépcső vezetett föl”.

Ami most már a Vahot bérelte, „nem igen kényelmes” lakást s benne a „kis szobám”-at illeti, Baróti — látogatás és tudakozódás után — ezt a leírást adta 1893-ban: „... most is olyan, mint volt negyvennyolc évvel ezelőtt. Részben a Hatvani, részben a Magyar utcára néz. [...] A széles folyosóról az előszobába lépve, jobbra egy kis ajtót tudtunk, mely fölörte kicsi, alig négy lépés hosszú és három lépés széles szobácskába nyílik. A szoba oly kicsiny, hogy ágynál, asztalnál egyéb bútor nem igen fér el benne. Ebben a szobában lakott 1844 szeptember végétől 1845 elejéig Petőfi.” (Baróti: i. h. Idézi Hatv² I. 599.) A Petőfi idejében élt Kölber fia Barótinak azt is elmondta, hogy „abban az időben, mikor Petőfi az ő szülei házában lakott, szobácskájának bejárata a folyosó felől volt, az ablaktól jobbra. A szobából egy kis szőnyegajtó Vahot lakásának egyik szobájába vezetett s ezen az ajtón át érintkezett a szerkesztő és segédje egymással. (Hogy üvegajtó lett volna, amint Vahot állítja, az nem áll.)” (Uo.) Hatvany az újraközléshez fűzött jegyzetében (uo.) helyesen jegyzi meg, hogy ez az 1893-as állapot, míg 1844-ben Petőfi szobácskáját üvegajtó választotta el Vahot lakrészétől. (Erre nézve l. még a *János vitéz* keletkezéstörténeti jegyzeteit!) Baróti 1893-ban úgy látta, Petőfi „panasza nem volt alaptalan, mert szobájával szemben a Zrínyi-ház [a híres-hírhedt Zrínyi-kávéház épülete, a Nemzeti Színházra, azaz a mai Múzeum körút és a Rákóczi út kereszteződésére néző homlokzattal. — A szerk.] magas tűzfala, jobbról a kiszögellő konyha tetőzete fogja el a világságot. Ha a nap útjában elvonul is a ház fölött, legfőlebb a kis udvarba nézhet le, de az említett szobácskába nem pillanthat be soha.” (I. h.)

Megjegyzendő még, hogy Szeberényi Lajos nem ehhez a lakáshoz köti a verset, hanem Vahot, a szerkesztőség és Petőfi előző szállásához a Kunewalder-házban: Petőfiről születése félszázados évfordulóján. PN 1872. dec. 31. Ez a ház az Országúton, a mai Múzeum körúton, az ELTE Természettudományi Karának telkén állt, s 1844 augusztusában, amiről Szeberényi beszél, Petőfi valóban ott lakott. A napfénytelenység azonban nem illik rá, mert — Szeberényi szavaival — Petőfi a „Kunewalder ház első emeletén, igaz, nagyon szűk, hanem elég világos és tisztességes szobában la-

kott, melynek ablaka kelet felé tág folyosóra nyílt...”. (Idézi: Hatv² I. 588.)

- 8 *sziporka*: szikra, villanás
- 9—10 A szóláshasonlat kimondatlan másik fele ilyesmi: mint valakinek a seggében.
- 15—16 Hogy a költőmesterség és a pénzszüke szorosban egybetartozik, azt melodramatikusabb hangnemben már az *Az utósó alamizsna* soraiban is kifejtette 1843 nyarán (→ I. 85—87.).
- 17—20 E verssorok a Napnak nem Hélios-szal, a tulajdonképpeni napistennel, hanem Phoibosz Apollónnal kapcsolatos mítoszára utalnak. Phoibosz (= Phoebus) egyben a költészet istene is, ezért említhető itt a lant közkeletű szimbóluma. Ami apját, Zeust (= Jupitert) illeti, Petőfi vlsz. nem a „titánok harcára” gondol, amelynek során Zeusz és testvérei legyőzték a Olümposz támadóit, hanem a kereszténységre, melynek mitológiája valóban „lerudalta” a pogány isteneket, s velük a lantos isten Phoiboszt is.
- 19 *le nem rudalták*: rúddal, doronggal elkergették
- 22 *collega uram*: azaz költőtársam, vö. a 17—20. sorhoz fűzött magyarázattal!

Szövegváltozatok

- 3 PDI az:
- 8 PDI se kap;
- 10 PDI megmondtam, hogy mibe!
ÖK2ab—3 mibe?!
- 14 PDI tán?
- 16 PDI szobám,
V2 szobám:
- 17 PDI Hogy ne tudná! sz’
- 22 PDI uram!

Fordítás

Dux 70—71., *An die Sonne* címen, vö. PAT I. 99.
Kertbeny 294., szintén *An die Sonne* címen, vö. PAT I. 335.

206. A NAP HÁZASÉLETE

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1844. Új évn. 20. sz. Őszutó [nov.] 17. 100, *Petőfi*. aláírással.
V2 40—41.
ÖK1 239., ÖK2ab—3 I. 333—334. A kötetekben mindenütt az 1844. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Az időpont körülhatárolásához csak az ante quem-terminus áll rendelkezésre, a vers megjelenési ideje, 1844. nov. 17. A nap leírásának rokonsága *A helység kalapácsával* (l. még a 26—27. sorhoz fűzött *Magyarázatok*!), a versforma szabadabb kezelése, a jambikus és a magyaros ütemezésű sorok szeszélyes változása, valamint *A helység kalapácsában* megfigyelt „billegő ritmika” (Pándi² 425.) itteni továbbélése az időmértéken belül — a víg hősköltemény megírása utáni időszakra, 1844. szeptember—októberre valószínűsítik a vers megírását. Ugyanezt támasztja alá a borivás funkciójának megváltozása is (vö. a 10—11. sorhoz fűzött *Magyarázatokkal*!) Petőfi lírájában.

Fogadtatás

Egyetlen — elítélő — megjegyzés olvasható versünkkel kapcsolatban a korabeli kritikákban. Pulszky (MSzépírsz 1847. I. 19. sz. május 9. 297.) hosszasan foglalkozik Petőfi bordalaival, általában kevés megértéssel. „Még sértebb azonban néhány verseinek hangja” — s itt a *Deakpályám*, az *Apám mestersége s az enyém*, *A világ és én*, a *Rosz verseimről* mellett említi *A nap házaseletét* —, ezek szerint „a szép betűt s hófehér papírost meg nem érdemlik, mert ezeken még nem is nevezhetünk jó izüen [...], s aljasságuk nincsen elmésség által nemesítve, mint Heinének néhány aljasabb költeményeiben [...]. Vagy talán nem érezné Petőfi, hogy abban semmi elmésség nem rejlik, ha [...] a napot a kocsmában képzelet magának, a hol iszik, mint a kefekötő. Mi ilyesekben csak izlés nélküli durvaságot látunk, milyenhez épen nem szükséges Petőfi gazdag képzelődése, megírja azokat bármely iskolás gyerek is.” (EPN 287.)

A vers azonban népszerűbb lehetett; bizonyítja, hogy a soproni Magyar Társaságban két alkalommal is szavalták (Bodolay 454. és PAT III. 93.).

Magyarázatok

Hogy a versben valamilyen formában és mértékben Heine hatása érvényesül, arra már Pulszky (l. előbb!) célzott. Oláh G. (30., ill. 262—263.) előbb egy „talán”-nal utal a lehetőségre („talán Heine mintájára”), később határozottan Heine példájáról beszél, megállapítva, hogy a nap ilyesféle ábrázolását Petőfi „magyarosabbá teszi”. Horváth (517.) szintén azon a véleményen van: „Hasonló mythoszelemek Heinénél, a Nordsee-cyklusban (Sonnenuntergang, Untergang der Sonne, Im Hafen)”. Az első kettő annyiban rokon Petőfi versével, hogy a Nap mindkettőben házastárs-feleség (Die Sonne), aki rossz viszonyban él férjével, ezért is kerülnek egymást. Az Untergang der Sonné-ban a Nap szép asszony, akit a vén Tengeristen vett feleségül. A Nap-Feleség persze nappal csinos, forró, de este, a tengerbe hazatérve már morcos, hideg nő, csalja is a férje. Az Im Hafen-ben a Nap egy filozofáló-részeg matróz szemléletének tárgya: „Die glühende Sonne dort oben / Ist nur eine rote, betrunkene Nase”, azaz szó szerint „ott fönt a ragyogó nap csak egy vörös, részeg orr”. A következőkben Heine egyenesen a „Weltgeist”, a világszellem orrának mondja, „mely körül az egész, berúgott világ forog”.

- 1 *legény*: itt: férfiember
- 6—7 *papucskormány terhét*: a témát hasonló felfogásban megközelítő versek közül megemlíthető a *Furcsa történet* (1842. → I. 57—58.), a *Kördal* (1843. → I. 89.), az *Ambrus gazda* (1844. → II. 55—56.), az *Ezrivel terem a fán a meggy...* (1844. → II. 51—52.), a *Pál mester* (1844-ből).
- 8—9 A feleség ellen orvosságul az italhoz folyamodó figura legjobb példája *Az én torkom álló malom...* alakja (→ II. 40.).
- 10—11 A bor mint „minden bajnak orvoslója” felfogására l. a *Mi lelt?*, az *Igyunk!*, *A leánykákhoz*, *Részegség a hazáért* c. 1844-es verseket!
- 26—27 Pándi joggal hívja fel a figyelmet *A helység kalapácsa* e részletére:

*Már este felé volt.
A nap gombóca piroslott,
Valamint a paprika
Vagy mint a spanyolviasz.
Oh te piros nap!
Mért vagy te piros?
Szégyen-e vagy harag az,
Mi arany sugáraidat
Megrezesíti,
Mint a bor az emberek orrát?*

(Harmadik ének, 601—610. sor; → II. 85.)

A vörös napsugarak az *Uti jegyzetekben* is (1845. ápr.—máj.) a részegség képzetét keltik Petőfiben: ... a *Tátra hófedett csúcsa piroslott a nap első sugaraitól, mint valami borozó aggastyán homloka.* (VP V. 22.)

Szövegváltozatok

- 3—4 PDI Hanem szegény fején [egy sor]
9 ÖK2ab—3 meg.
11 PDI a *bánatot* kiszórja.
ÖK2ab—3 szívből
14 PDI segíteni!
17 PDI, V2 láthatár;
ÖK2ab—3 láthatár,
18 PDI Ekkor,
23 PDI Bujába’
25 PDI kezd:

Fordítás

Dux 72—73., *Der Sonne Eheleben* címen, vö. PAt I. 99.
Kertbeny 142., szintén *Der Sonne Eheleben* címen, vö. PAt I. 331.

Kézirat: nincs.

Megjelenés

V2 44—45.

ÖK1 241., ÖK2ab—3 I. 336—337. Mindenütt az 1844. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Versünkben van néhány, kronológiai szempontból is értékelhető mozzanat, amelyek az időbeli elhelyezést megkönnyíthetik. A 7—8. sor (*A szobám világos, ámbár / Nap nem süt belé soha.*) első állítását a csattanóban a bormámor hatásának tulajdonítja a költő, ami kizárja, hogy a Kunewalder-házban volt előző szállásáról írt Petőfi (erre l. *A naphoz* c. vers jegyzeteit!), feltehetően a Kölberházbéli szobáról van szó, ahová Vahot, a PDI szerkesztősége és velük a költő 1844. szept. 29-én költözött át. Ez versünket *A naphoz* c. költeményhez közelíti az időben — az új (és sötét) szállás érthetően vált ismétlődő versmotívummá. A 13—14. sor kitétele (*A szívem ver, mintha benne / Háborogna szerelem...*) viszont az október—novemberre datálható *Szerelem gyötrelme* ciklus elé helyezi a költeményt.

További említendő, közvetett mozzanat a *Mi lelt?* és az *Igyunk!* c. versekben a bor szerepének hasonlósága. A bor megszépítő, illúziókat keltő hatása kivezet a korábbi típusú bordalok világából, s nem korábbi 1844 szeptemberénél. A „nincs” szólamának itt is tapasztalható felerősödése szintén erre az időszakra utal.

Az elmondottak alapján a verset 1844. október elejére keltezzük, de mindenképpen szeptember 29. utánra és *A naphoz* c. verset követően, minthogy Petőfi kötetében is így állította fel a két vers relatív időrendjét. Arra a kérdésre, miért nem jelentette meg Petőfi ezt a versét folyóiratban, jelenlegi ismereteink szerint nincs kielégítő magyarázat. Pándi Pál magyarázata, hogy ti. „a népdalok, bordalok és népi alakrajzok Petőfi je akadálytalanabban érvényesülhetett a divatlapokban, főleg a Pesti Divatlapban, mint az önmagát közvetlenebbül megmutató [...] vagy éppen ironizáló költő” (Pándi² 301.), nem elégséges.

Fogadtatás

A „12” jelű bíráló, Erdélyi János — további nyolc cím társaságában — versünket azok közé a költemények közé sorolta, amelyekben „önmagát s önéletét szeszélyesen jellemzi a költő...” (IrÖr 1846. 13. sz. márc. 14. 133. — EPN 176—177.)

Az ÖK1-et névtelenül bíráló Pulszky Ferencnek más volt a véleménye: „Azon gyöngédség, mely Petőfi szerelem dalait jellemzi, elhagyja őt csaknem minden bordalaiban, melyeket bizonyára sem a hét bölcsnek, sem Platónak ebédjénél nem énekelhetni el, mert némelyikének egész prosai, sőt néha még aljas hangja is kellemetlenül érinti az olvasót. [...] De lehetetlen ez alkalommal Petőfit nem

figyelmeztetni arra, hogy a bor költői tárgy ugyan, de nem a részegség...” A felsorolt négy vers között volt a *Mi lelt?* is (MSzépírSz 1847. I. 19. sz. máj. 9. 297. — EPN 287.).

Magyarázatok

9—12 Petőfi pipázó szenvedélyéről I. a *Szerelem- és pipadal* (→ II. 240—241.), valamint az *Éjszakáim* jegyzeteit: 240.

Szövegváltozatok

2 ÖK2ab—3 határ:

Fordítás

Dux 74—75., *Was hat mich betroffen* címen, vö. PAt I. 99.
Kertbeny 83—84., *Was hat mich betroffen?* címen, vö. PAt I. 331.

208. FURFANGOS BORIVÓ

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 13. sz. Nyárelő [jún.] 26. 391., *Epigrammok*. gyűjtő-cím alatt az 5. sz., de külön cím is: *Furfangos borivó*. A gyűjtőcím alá foglalt többi versre nézve I. az *Élet, halál* jegyzeteit! (→ II. 419.) Aláírás az utolsó, 6. sz. *Verseim* alatt: PETŐFI.

V2 29.

ÖK1 233., ÖK2ab—3 I. 325. A kötetekben mindenütt az 1844. évi versek között, csak saját cím alatt; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A PDI-ban *Epigrammok* gyűjtőcím alatt közölt hat vers kronológiájának megállapítása — jelenlegi ismereteink szintjén — megoldhatatlan. Ráadásul Petőfi a hat vers PDI-sorrendjét a V2-ben és az ÖK-kiadásokban alaposan megváltoztatta. Ennek vélhető okaira I. a *Halálom* jegyzeteit: 233—234. Versünk a PDI-ban az 5. volt, *A sorshoz* és a *Verseim* között — a kötetes kiadásokban 2. helyre került, előtte az *Élet, halál*, utána pedig a *Szemfájásomkor* áll a hat vers közül. Tényleges versszomszédai azonban az *Éjszakáim*, illetve a *Takarékosság*.

Minden jel arra mutat, hogy az *Epigrammok* közötti 5. helye kronológiai jelentést hordoz. A kiélezett, reformkori magasztosságából leszállított, már-már groteszkül közvetlenkedő forma kétségkívül 1844 őszére mutat. Az önleplező magatartás, mely a *Tompa Mihályhoz*, az *Éjszakáim* c. költeményekben is megfigyelhető, itt szintén jelentkezik: bevallja, hogy néha a bor csak „nagy nehezen” megy belé, vagyis hogy nem az a telhetetlen gödény, aminek mások látják. Leg-

fontosabb azonban a kancsó=zsarnokszív hasonlat (vö. PSzót IV. 760.) és a telhetetlen borivásnak ilyen magyarázata. Fel kell figyelni arra, hogy a költőnél — az 1843. évi regényfordításokat nem számítva — most először fordult elő a *zsarnok* szó. Pándi szerint (TanPet 211—212.) a vers egyenesen „előjátéka politikai radikalizálódásának”.

A hagyományos datálás (HP II. 138., FPÉ II. 93., VP I. 153.): 1844. szeptember. Az elmondottak 1844. *szeptember—októbert* sugallnak; később már maga Petőfi töri meg „frigyét” a borral (A *borhoz*). De a költemény nagyon messze sem eshet az 1844. nyári terméstől, mert a zsánerezés szándéka, a zsánereglogika nyomai még megvannak benne, l. a 4. sort!

Szövegváltozatok

- C PDI Epigrammok. V. Furfangos borivó
- 1 PDI szeretem;
- 2 PDI nehezen.
- 4 PDI, V2 oka, foka.
- 4—5 [a PDI-ban a vers szakozatlan]
- 5 PDI zsarnokszív!”
- PDI ezt
- 8 PDI feneketlenül!

Fordítás

Dux 68., *Trinklied* címen, vö. PAI. 99.

209. IGYUNK!

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 11. sz. Nyárelő [jún.] 12. 331., PETŐFI. aláírással.
V2 46.

ÖK1 242., ÖK2ab—3 I. 338. A kötetekben mindenütt az 1844. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Ami a kronológiai elhelyezés külső és belső érveit illeti, a *Mi lelt?* kapcsán mondottak teljes egészükben versünkre is vonatkoznak. Azzal a megjegyzéssel, hogy az *Igyunk!* alighanem valamivel későbbi a *Mi lelt?*-nél, tehát feltehető megírása: *szeptember legvége, október eleje, első fele*. A lírai igazság közvetlenebb kifejezése miatt érezhette maga Petőfi is 1845 júniusában korszerűbbnek, igazabbnak ezt a versét, amikor megjelentette a PDI-ban három, vlsz. 1844. decemberi „népdal” társaságában, de teljesen különállóan — szemben a *Mi lelt?* esetével, amelyet nem közölt folyóiratban.

Fogadtatás

Az Élk Garay János szerkesztette szemlerovata, a Hirlapi méh a PDI vonatkozó számáról szólva megemlítette a benne közölt Petőfi-verseket is: »Az »Igyunk!« című ugyan ő tőle, százszor elmondattott már!» (Élk 1845. I. 25. sz. jún. 21. 805. — EPN 93—94.)

Vlsz. 1847-ben, tehát még Petőfi életében keletkezett a lejegyzés, amelyet Szabó Sámuel 1847 és 1868 között vezetett énekeskönyve őrzött meg számunkra. A cím nélkül rögzített „2^{dk} Dal” helye a kéziratban, továbbá az a tény, hogy a 14. sor eleji *Csak* (l. a *Szövegváltozatokat!*) itt is a kötetközlések, jelesül az ÖK1 szerint helyezkedik el, 1847-et valószínűsítene a lejegyzés időpontjául (I. Sándor Ildikó: Népi kézíratos könyv 1847-ből. In: StudComP 1. Szerk. Ikvai Nándor. Szentendre 1972. 189. és 197. Uo. fénykép is: 190.).

Magyarázatok

C A cím és az alap gondolat is Béranger-hatást tükröz. Kecskeméthy Aurél úgy emlékezett, hogy „13 év előtt”, azaz 1844-ben „egy hő nyári délután” együtt olvasták Petőfivel Béranger költeményeit (PN 1857. aug. 23.). 1844. nov. 5-i levelében Vahot a Franciaországban utazó Erdélyi Jánost biztatta Béranger fölkeresésére, hozzátéve: „Ezt Petőfi izente. —” (PAT II. 11.). A francia népköltő hatása tehát tartós és erős, mind az életrajzi források, mind a költemények vonatkozásában.

14 *Bánatom*: a bánat borivással elűzésének gondolata már 1843 nyarán, a *Hejh nekem hát vigasztalást mi sem ad... c.* versben felbukkant: *Bánatomban le kell innom magamat. / Az irgalmát, ide avval a borral!* (2—3. sor → I. 89.)

Szövegváltozatok

- 3 PDI fogja hogy [kp. n., sh.]
- 7 PDI lesz e világon
- 9 PDI az a kinek [kp. n., sh.]
- 10 ÖK2ab van.
- 13—14 V2 ÖK1—3 Sem szeretőm, sem pénzem,
Csak bánatom;
[A 13. sorba tartozó *Csak* átkerült a 14. sor élére. A tévedést Petőfi nem vette észre, így az automatikusan került át a további kiadásokba; jav., vö. VP I. 351., 394.]
- 15 PDI háromszerte [sh.]

Fordítás

Dux 76., *Trinken wir!* címen, vö. PAT I. 99.
Vilney 70., *Wer keine Geliebte hat, trinke Wein.* címen, vö. PAT I. 305.
Kertbeny 82., *Trinken wir!* címen, vö. PAT I. 331.

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1844. Új évn. 22. sz. Télelő [dec.] 1. 138.; *Petőfi*. aláírással.
V2 50—51.

ÖK1 244., ÖK2ab—3 I. 341—342. A kötetekben mindenütt az 1844. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A megírásnak csak az ante quem-terminusa adott: dec. 1. Baróti Lajos próbálta meg először kiemelni abból a verskörnyezetből, ahová az ÖK-ben és a nyomán haladó HP-ben (II. 149.) került: a verset *Az alföld* megjelenéséhez kötötte (Hond 1844. okt. 5.), a benne szereplő „pérez” eszerint a költeményért kapott egy arany, azaz 5 pft volt (BarHP 685.). Ferenczi ezt elfogadta, október—novemberre keltezte a verset (FPÉ II. 93.). Szakított ezzel a besorolással a legutóbbi kritikai kiadás, amikor — jegyzetindokolás nélkül — 1844. augusztusra tette megírását; vlsz. abból a megfontolásból kiindulva, hogy Petőfi korábban már kapott hasonlóan nagy honoráriumot a Hond-tól, az aug. 3-án közölt *Honfidalért* (VP I. 116.).

Úgy véljük, a vers 1844. októberre datálható. Erre a Baróti hozta érv mellett még néhány közvetett utalás vonatkozhat. Törő Györgyi tanulmányából viszonylag pontosan ismerjük Petőfi anyagi helyzetét 1844 őszén (TanPet 66.). Segéd-szerkesztői fizetése mellett eléggé rendszeresen kapott tiszteletdíjat az Élk-től (1844 második felében 7 versért 14 pft-ot); *A helység kalapácsa* 40 forintjával szüleit támogatta; a Nemzeti Színház zsebkönyvébe adott három versért kapott 6 forint időpontja bizonytalan, hiszen az almanach csak 1845. januárban jelent meg; az Aradi Vészlapok 4 költeményért juttatott 3 forintját pedig tévesen tették a második félévre, ezt még 1844. áprilisban kifizették a költőnek (vö. V. Nyilassy Vilma: „Dal a pipáról s más egyébről”. PIMÉvk 1959. 156.). Marad váratlan és nagyszegű kifizetésnek *Az alföld* Hond-honorárium. Váratlan, hiszen a verset Petőfi még június—júliusban írta, s verseket ígért tőle már a divatlapnak aug. 31-i száma is (→ II. 361.). Ráadásul az Élk okt. 9-én közölte a témájában is idevágó *Gazdálkodási nézeteim* c. verset — újabb 2 pft tiszteletdíjjal. (Talán ezért is szerepel a *Hozzá* csattanójában, a 19. sorban a „pérez”, amely a *Gazdálkodási nézeteim* refrénjében fordult elő.) A csattanó tartalma is őszre utal: a csizma egészítette ki azt a magyaros ruházatot, amely 1844—45-ben Petőfi téli ruhájával szolgált. (Erre l. a *Csokonai* c. vers jegyzeteit: 264—267.)

(Megjegyezzük még, hogy 1880-ban heves és teljesen fölösleges vita robbant ki a „Kitől kapta Petőfi az első aranyat?” tárgyában, Jókainak egy másodkézből vett története nyomán. Ennek összefoglalását l. *A Honderűhöz* c. vers jegyzeteiben!)

Fogadtatás

A V2-t bíráló „12”, azaz Erdélyi János a verset a „Béranger-féle daliciák s a Heine-féle parodiák és genreképek” között említette (Irárt 1846. 13. sz. márc. 14. 133. — EPN 177.).

Az ódai stílusparódiát is nyújtó, csattanós vers érthető módon többször is szerepelt a diáktársaságok rendezvényein: Sopronban 1843 és 1848 között kétszer szavalták (PAI III. 93.), Pápán pedig 1847. márc. 7-én, a város szegényeinek javára rendezett jótékony esten adta elő Vályi Lajos, a ref. kollégium diákja (PAI I. 121—122.).

Magyarázatok

19—20 A csattanóban Horváth János Heine-hatást vélt fölfedezni, s ugyanő utalt a Tarczy Lajos szerkesztette Gyöngyök a német költészetből c. antológiára (Pápa 1839. I. füz. 51.), amelyben egy ismeretlen szerző hasonlóképpen szerelmi vallomást fordított át Geständniss c. versében a „Trauter Ofen”-hez (Horváth 51. és 555.).

Szövegváltozatok

- 1 PDI ím
- 7 PDI, ÖK2ab—3 liljomát
- 8 PDI hő
- 19 PDI most, és
- 20 PDI menjünk;

Fordítás

Kertbeny 252., *Dichterlohn* címen, vö. PAI I. 334.

211. SOVÁNY ŐSZ

Kézirat: nincs.

Megjelenés

V2 52—54.

ÖK1 245—246., ÖK2ab—3 I. 342—344. Mindenütt az 1844. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Buda.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers megírásának körülményei a szövegből rekonstruálhatók. FPÉ (II. 93.) a *Sovány őszt* az „október—november havából való” költemények közé sorolja, tehát az ÖK sorrendjét — ott a *Hozzá* és a *Csokonai* közt — kronológiainak fogadta el.

A verset kiváltó eseményt, a szüretet pontosabban is körülhatárolhatjuk. Október elején nyitották meg Budán az országos szőlőiskola területén azt a bemutatót, amely a szőlőfajták nemesítését volt hivatva elősegíteni (Hond 1844. okt. 5.). A kevés bort hozó szüretet ebben az évben csupán az állandó esőzés zavarta (Hond 1844. okt. 12.). Befejezésére pedig az Élkeztelt (Kenézy Lajos: Országos szőlő-iskola. okt. 23.): „... a világ e tájon leszüretelt...”. A verset ezért 1844 októberének első felére datálhatjuk.

Az élmény kronológiai felhasználását megengedi, hogy Petőfi — szokatlannabb módon — Budáról keltezte versét, amit nem kell persze föltétlenül a megírás/leírás helyének is tekintenünk.

Ezúttal is föl kell vetnünk a kérdést: miért nem jelentette meg Petőfi ezt a versét folyóiratban? Újból csak arra kell utalnunk, amiről a *Takarékosság, A nap házasságlete és A leánykákhoz* jegyzetében szoltunk: 1844 őszén aktuálisabb verseket jelentetett meg, 1845 első fele sem volt alkalmas a közlésre, 1845 tavaszán—nyarán pedig már nem akarta sem a borra áhítózó korhely, még kevésbé a Várba naponta fölgyalogló segédszerkesztő képét propagálni, hiszen 1845. március végén megvált e hivatalától. Feltehetőleg a verset nem is adta át Vahot Imrének, mert ő 1845 tavaszán—nyarán — a költő távollétében — bizonyára közölte volna. A V2-ben Petőfi azonban fejlődésképet kívánt adni magáról, ott a versnek megvan a maga helye.

Fogadtatás

Versünk cím szerint csak a „12” jelű bíráló (Erdélyi János) kritikájában (Irók 1846. 13. sz. márc. 14. 133.) van megemlítve, ott is csupán egy sorozat — *Szobában, Egy telem Debrecenben, A csavargó, Éjszakáim, Takarékoság, Mi lett?, A leánykákhoz, Azokhoz az én jó pesti pajtásaimhoz* — darabjaként. E költeményekben a kritikus szerint „önmagát s önéletét szeszélyesen [=szellemes humorral] jellemzi a költő...” (EPN 176—177.).

Magyarázatok

- 6 *úton, útfelen*: Petőfi korában (az 1870-es évek nagy filoxérajárványával bezárólag) Buda lakossága jelentős hányadában szőlőműveléssel foglalkozott; szőlőskertek voltak a Gellérthegy északi oldalában, a Sashegyen, a Krisztinaváros beépítetlen területein és a mai Rózsadombon is, tehát a Várból letekintve északi, nyugati és délnyugati irányban egyaránt szőlőket lehetett látni.
- 9 *Budára kullogok*: mint a PDI segédszerkesztője, megbízása szerint ő végezte a lap korrektúráját a Várban, a Fortuna utcában lévő Egyetemi Nyomdában, amelyet akkor Gyurián János és Bagó Márton béreltek (vö. Fekete: PSSz 44.). Petőfi rendszeres útját végigkövette Hatv² 649—650.; a két nyomdabérlő nevével való élcelődésére l. Sass István emlékeztését: Petőfi Tolnamegyében. Tolnamegyei Közlöny 1880. dec. 19. Közölte: Hatv² I. 610—611.
- 11 *Nagyszáznak borszülő hegye*: a Vác feletti hegy, a Naszály/Nagyszál (652 m) a filoxeráig szintén híres bortermő vidék volt.
- 14 *Sok jó napot*: ez nemcsak a naszályi bor dicsérete, hanem életrajzi

adalék, emlék is. A költő 1838 októberében két vidám szüreti hetet töltött a Vác környéki Pencen iskolatársaival. Az emlékidézést segíthette, hogy az arrafelé tekintő Petőfi 1843 nyarán is megfordult a községben, vö. Jakus Lajos: Petőfi Pencen. Penc 1972. 13—20.

Szövegváltozatok

10 ÖK2ab—3 tetején:

212. A LEÁNYKÁKHOZ

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1844. Új évn. 17. sz. Őszhó [okt.] 27. 54. *Petőfi*. aláírással.
V2 72—74.

ÖK1 255—257., ÖK2ab—3 I. 357—359. A kötetekben mindenütt az 1844. évi versek között; az ÖK-ban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers megírását — belső, tartalmi ismérvek alapján — az 1844. szept. 5. és 8. közé keltezhető *Tompa Mihályhoz* c. költemény utáni időszakra tehetjük, az időbeli végpont pedig természetesen a megjelenés napja, okt. 27. Későbbinek tűnik versünk a bor nyugtató, gyógyító, illúziót keltő hatását festő *Mi lett? és Igyunk!* címűeknél is: azokba erősen belejátszott még a boros önszánerezés valóság- és igazságigénye. Ezért *A leánykákhoz 1844 októberére* datálható; egyetértve a VP I. 167. és Pándi² 320. megállapításával.

Gyors leközlésére a lehetőség adott volt: Petőfi mint a PDI versrovatának vezetője kész művei közül a legidősebbnek érzetteket vehette előre a közlés időrendjében — ekkor őt még ebben szerkesztői vagy cenzori beavatkozás nem gátolta. Nem zárható ki Martinkó András (hagyatékában fennmaradt) hipotézise sem: az önarckép korrekciója valakinek, talán a *Szerelem gyötrelme* ciklus műzsjájának szólt — ahogyan 1845 augusztusában majd Mednyánszky Bertának (l. a *Szép vidéknek szépséges leánya* c. verset!), 1846 szeptemberében pedig Szendrey Júliának (l. pl. a *Költői ábránd volt...* c. verset!) igyekezett a boros-csavargó-bohém álarca mögé rejtett igazi, sokat szenvedett és szeretetre vágyó egyéniséget megmutatni.

Fogadtatás

Megfigyelhető, hogy a korabeli kritika számára a V1 és a V2 anyagából érdekesebb az, amikor Petőfi magát különös figurává transzponálja, azaz „szerepet játsza” mutatja a népdalokban, románcokban, zsánerképekben, bordalokban, semmint a direkt önjellemző versek. *A leánykákhoz* sem váltott ki komolyabb

visszhangot. Mindössze a „12” jelű bíráló, Erdélyi János (IrŐr 1846. 13. sz. márc. 14. 133.) említette cím szerint, de más jellegű, magatartású, funkciójú költeményekkel együtt (*Szobámban, Egy telem Debrecenben, A csavargó, Éjszakáim, Takarékoság, Mi lett?, Sovány ősz, Azokhoz az én jó pesti pajtásaimhoz*), mint olyan versekkel, amelyekben „önmagát s önéletét szeszélyesen [=ötletes humorral] jellemzi a költő”. (EPN 176.)

Magyarázatok

- C A „Szép lyánykái hazámnak” mint Petőfi olvasóközönsége szerepelt A *helység kalapácsában* is, a harmadik énekben, az 568—570. sorokban (→ II. 84.). Itt a jelzős szerkezet „elosztva” található a 2., a 13. és a 46. sorban.
- 9—12 E sorokat az *Első szerelem* (Sopron 1839/1840, → I. 16.) c. versig vezette vissza Horváth (170.). Mivel Pándi szerint a bordalok értelmezésének „kulcsvers”-éről van szó (Pándi² 323.), a költemény és ez a strófa érthetően került a Horváth János és Pándi Pál között Petőfi lírai szerepjátzásáról folytatott vita középpontjába. Előbbi szerint Petőfi a „rejtélyesség” látszatát akarja kelteni, és „szórakoztatni akar, esetleg lelki állapota megtagadásával is” — ami a színészbecsvágy lírai jelentkezése (Horváth 46—47.). Pándi szerint viszont (326—328.) a Petőfi kedélyében és bordalaiban egyszerre jelenvolt „keserűség és életkedv [...] a bor-fikció beiktatásával” egymás utáni történéssé alakul (bú→ borivás); ez pedig „nem a költő lelkiállapotának megtagadását segíti elő, hanem valóságos lelkiállapotának érzékeltetését”. Úgy véljük, itt arról vagy arról is szó van, hogy Petőfi nem közvetlenül vall keserveiről, hanem humorba burkolja azokat — így versünk Petőfi humorfogalmának fontos adaléka. Ugyanezt 1847-ben, a *Magyar vagyok* soraiban már a nemzeti jellem sajátosságának tekinti és ábrázolja.
- 38 *Csak még egy pillanat*: az öngyilkosság gondolata az egyidős *Sovány ősz* 37—38. sorában is felbukkan.

Szövegváltozatok

- 3 ÖK2b ólly [sh.]
15 PDI, ÖK2ab—3 felbőszült
33 PDI jóltevő
34 ÖK2ab—3 nekem:
35 PDI Gyakorta menté
37 PDI *Nem egyszer* voltam úgy,
38 V2 pillanat....
41 PDI fekünném
44 PDI ÖK2ab—3 tetemem — — —

Kéziratok

K1 MTAK Kt. — „Petőfi- és Szendrey- emlékek az Ernst-gyűjteményből, K 521/4. sz.; negyedrért alakú, négy darabba szakadt, rongált fólió [...] a 2. lapon, *Petőffij* aláírással. Autográf. A vers mellett a bal oldali margón hosszában ez a levélnél régebbinek látszó, idegen írású feljegyzés: »Pléh kalapnál 10ⁿ szám.«” A fólió 1. lapján a Dömök Elekhez írott, 1844. okt. 20. körüli, autográf Petőfi-levél olvasható, vö. VP VII. 31—33. V. Nyilassy Vilma és Kiss József itt közölték először a levélmellékletként küldött *Legenda* hiteles szövegét: 32—33. A levél jegyzetéből (uo. 299.) idéztük a K1 leírását. A levél és a vers autográfja 1878-ban a címzett öccsének, Dömök Kálmán borsói jegyzőnek birtokában volt; erről előbb a Bihar 1878. jan. 1-jei, majd ennek nyomán a nagyváradi Szabadság 1878. jan. 4-i száma adott hírt: „Ugyancsak a lévén a költő sajátkezűleg leírta egy költeményét is, mely összegyűjtött munkái közt nincsen kiadva.” (A DK 1874. évi kötetközlése elkerülte a hír fogalmazójának figyelmét.) Javasolja, hogy a verset szerezzék meg a Petőfi-Társaság vagy Bihar vármegye múzeuma. (A közlést átvette még: Ellenőr 1878. jan. 10.) Dömökéktől a K1 ismeretlen időpontban Ernst Lajos gyűjteményébe került — az 1. lapon ma is látható a possessor megnevezése és a vélhető leltári szám: „Ernst Lajos gyűjteménye. XIII. 240.” 1939. évi elárverezése után közvetlenül az MTAK tulajdonába került, 1. a gyarapodási napló 1939/12. sz. bejegyzését! (Az MTAK Kt.-ba ekkor került anyagokra I. VP. VII. 286—287. és a [*Büvölön hangzik dalod...*] c. vers jegyzetét → I. 215.)

K2 (?) Erről Kóhn Dávid lapszerkesztő-újságíró adott hírt visszaemlékezéseiben (Az élet alkonyán. Gyula 1937. 80.): „... amikor a hetvenes évek közepén a városi levéltárban búvárokodtam, Nagy András jegyzői hagyatéki iratai közt, nagy meglepetésemre egy *Petőfi-költeményre bukkantam*. A költemény címe volt »Panasz«. Kezdő sorai pedig:

Megint panasz, hát már megint panasz,
És akiről szól, mindig csak pap az.”

Kóhn Petőfi Istvánhoz, a költő öccséhez fordult, „ki Csákon Geist Gáspárnál volt gazdatiszt, és eme minőségben csaknem minden gyulai vásárra eljött”. Petőfi István azonosította a verset bátyja kézirataként, sőt — miután a szöveget Kóhn lemásolta — magával vitte, és csatolta a nála őrzött kéziratgyűjtéshez, melyet utóbb a Nemzeti Múzeum könyvtárának ajándékozott. (A gyűjtemény ma az OSZK Kt. Fond VII. része, de az említett K2 (?) nem található benne.) Így az emlékezést kézirat vagy dokumentum nem támasztja alá. (Kóhnt idézi: Hatv² II. 768.)

K3 Erről Bankós Izidorának 1907. jan. 28-i, Kéry Gyulához intézett levele tanúskodott. A levélíró apja, a költő kunszentmiklósi barátja, Bankós Károly egy könyvet adott Petőfinek, amely a *Legenda* forrásául szolgált: „Ezután nemsokára megküldte kedves apámnak a *Legenda* c. költeményt...” (L. még erről *Keletkezés* c. alfejezetet.) A levelet a PIM PTI X/85. jelzetről idézte Hatv² I. 596. —A Petőfi-Társaság iratainak rendezése után a PIM Kt.-ban a levél nem található.) Az

1907. évi híradás nem szól arról, a levélíró látta-e, birtokolta-e a K3-at, s mi lett vele?

Olyan versről lévén szó, amelynek nagyszámú egykorú másolata lehetett, s amelynek kiadástörténete a VP VII-ig (1964) csak e másolatok alapján alakult, fontosnak látjuk ezekről szóló ismereteinket is számba venni — annak előrebocsájtásával, hogy mindez vlsz. csak a Jéghegy csúcsa, és sokkal nagyobb számú másolat lappang. Így jelenlegi ismereteink nem elégségesek ahhoz, hogy szemtémát állítsunk össze belőlük.

Km1 A verset elsőként, az Üstökös 1873. febr. 7-i számában publikáló Jókai Mór a szöveget jegyzettel kísérte, de ebben nem nevezte meg azt az „irodalom barát”-ot, aki beküldte neki a verset. Dömök Elek az Üstökös 1877. máj. 13-i számában közölte, hogy ő volt a beküldő, saját másolatában reprodukálva a költeményt. Jelenleg a Jókai-jegyzet alig olvashatóra fakult kis papírszelete rá van ragasztva egy másik, kékes árnyalatú lapra, amelyen *Legenda az istenről* címen a vers egy korai másolata olvasható. Okkal lenne feltételezhető, hogy ez a Dömök-féle másolat, ám nemcsak az eltérő cím, a Jókai által leközölnél két sorral hosszabb terjedelem és több változtatás kelt gyanút (ezeket még lehetne a jegyzetében amúgy is mentegetődző Jókai számlájára írni), hanem főként az a tény, hogy a Petőfi-Ház első katalógusa még külön tételként jegyzi a Jókai-cédulát: „109. Jókai Mór szerkesztői megjegyzése Petőfi *Legenda* c. költeményének első megjelenésekor. Kéry Gyula gyűjtése és adománya.” (Kéry Gyula: A Petőfi-Ház története és katalógusa. Bp. 1911. 102. PKvt. 26.) A fentiek alapján a jegyzet és a másolat összekapcsolását önkényesnek, a Dömök-másolatot elveszettnek tekintjük; szemben a VP I. 395. véleményével, amely szerint ez volt az Üstökös első közlésének „alapja.”

Km2 (?) Az előző bekezdésben említett egykorú másolat, *Legenda az istenről* c. alatt: PIM Kt. P 67.

Km3 F[erenci]. Z[o]ltán]. a PetMuz 1890. 6. sz. 337—340. oldalán közölte a *Legendát* özv. Sámi Lászlóné Könyves Tóth Janka tulajdonából, aki azt Emődy Dánieltől kapta 1846 őszén Debrecenben mint autográf Petőfi-verset. Ferenci — sajnos — nem közölte hasonmásban a másolatot, csupán azt állapította meg róla, hogy nem autográf. A szöveg mindazonáltal korai, és az ismert másolatok közül a legközelebb áll a K1-hez. A történet is több ponton hitelesíthető, hiszen Petőfi Könyves Tóth, pontosabban Király Jankához, Könyves Tóth Mihály debreceni ref. lelkész nevelt lányához írta 1846 őszén a *K. J. kisasszony emlékkönyvébe* c. versét. (Vö. még VP I. 395. — ott is számon tartott másolat.) A Km3 Ferenci közlése óta elveszett vagy lappang.

Km4 Péchy Imre 1874-ben, a DK megjelenését előző hírlapi vitában, mely Petőfi mind teljesebb életművének felkutatását célozta, azt állította: „Van még 1845-ből [!] Petőfinek egy kiadatlan verse: A p p című, amelyet Legendának cimez, s amelynek egykoru másolata apám birtokában Tisza-Vezsenyén megvan.” (Még valami Petőfi elfeledett verseiről. Reform 1874. jan. 20.) A cikkíró fia volt annak a Péchy Tamásnak, aki mint kollégiumi diák barátokozott össze 1843/44 telén Petőfivel Debrecenben, és akinek birtokában hiteles és Petőfinek tulajdonított versek egyaránt voltak, vö. az *Ivás közben* és a *Rokkadal*

jegyzeteivel: → II. 105—106. és 172. Sajnos, Péchy a „frivol”-nak minősített versből csak az 1—2. sort idézte:

„Megint panasz, de *hát* megint panasz,
És a kire szól mindig csak pap az.”

— ami (az aláhúzott szó miatt) sem a K1-nek, sem a Km1—3-nak nem felel meg pontosan. A Km4 további sorsáról sincsenek adataink.

Km5 Gyulai Pál kötetben először 1874-ben adta ki a *Legendát*, vö. a *Megjelenés* c. alfejezettel! Vagyis: az Üstökös-közlést egy évvel követően. Szövege mégsem származhatott onnan, hiszen az Üstökös 42 sorával szemben Gyulai a teljes, 44 soros textust adta ki. Kóhn szerint: „... én [...] lemásoltam a »Panasz«-t, melyet azután Gyulai Pál, amikor a Petőfi Társaság által kiadott Petőfi összes költeményeit bevezető sorokkal ellátott, a költő által életében ki nem nyomtatott versei közé iktatott, nem ugyan »Panasz« (mint a kézirat jelzi), hanem »Legenda« cím alatt.” (I. m. 80., idézi Hatv² II. 768.) A DK szövegéről — vö. VP I. 395. — azonban ma sem tudjuk eldönteni, milyen forrásból származott.

Km6 PIM Kt. V-an. V 3816., növedéki naplószáma: 1973/96. A 19. század közepének (joggal) tartott másolat a *Legenda* címet viseli, aláírása: *Petőfy*, és a négysoros strofákra osztott szöveg a K1-hez áll a legközelebb. Nincs adatunk provenienciájára, ezért nem azonosítható az elveszetteknek hitt vagy lappangó másolatok egyikével sem. Így önálló tételként vettük fel.

Km7 J. Pribely másolata, „17/6 1847.” dátummal a Matica Slovenska kéziratárában (Martin, 2 6 12 Pauliny—Tóth—Strazza, 110. p.) *Az Isteni vigasz* címen; 11 versszakra osztott, teljes szöveg.

Km8 OSZK Kt. Fond VII/284. 1 f., r-v., *Panasz* címen, 43 sor. „Petőfi Sándor 1845 (!)” utánzó aláírással. Csepicsányi Béla a selmecbányai gimnáziumban találta; Szegedről Bógner József egyetemi hallgató küldte nagybátyjának, dr. Bógner Mihály tanárnak Bp.-re (1927. dec. 12.), aki az OSZK-nak ajándékozta.

Km9 A VP számon tart még egy másolatot, amely „Hajós Kálmán ajándékából a Borsod-Miskolci Múzeum tulajdonában van. Ez a nyolcadrét alakú levél mindkét lapjára írónnal feljegyzett, kétségtelenül erősen romlott és rövidített szöveg, alighanem szintén az 1840-es évek végéről való. Nyomtatásban, nyilván szabadszájú kifejezései miatt, sohasem jelent meg.” (VP I. 395.) A miskolci Herman Ottó Múzeum nyilvántartása szerint a másolat az 1902. évi katalógusban sem szerepelt, s azóta sem bukkant föl sem a helytörténeti dokumentációban, sem az 1988 óta külön kezelt irodalomtörténeti gyűjteményben, holott az utóbbi leválasztását teljes körű állományrevízió kísérte. (Porkoláb Tibor megyei irodalomtörténész szíves közlése, amelyért ezúton is köszönetet mondunk.)

Megjelenés

A vers előbb jelent meg Kertbeny átültetésében németül (I. a *Fordítás* c. alfejezetet!), mint magyarul. Hogyan jutott hozzá a kézirathoz vagy annak valamely másolatához, nem tudjuk; de ez még mindenképpen a költő életében történt, hiszen az 1849 júliusában megjelent kötet előszava „Nürnbergben, Pünkösöd hó [máj.] 26án 1849.” kelt, vö. PAt I. 320—321. Kertbeny — saját előadása

szerint — 1844 késő őszen Bakody Tivadar orvostanhallgatónál ismerkedett meg Petőfivel, s a Pilwaxban is megfordult — tehát azokban a társaságokban, ahol a másolatok készítése és terjesztése leginkább elképzelhető (Petőfi és budapesti barátai 1844—1846. A Petőfi Társaság Lapja 1877. jan. 1. 13. Idézi Harv² I. 620—621.).

Péchy Imre (i. h.) másodkézből vett értesülése szerint, amelyet más vonatkozásban és részletével a *Kéziratok* c. alfejezetben már idéztünk, Lauka Gusztáv „magánköröknek szánt írott, vagy talán könyomatu kis humorisztikus lap”-ja számára írta volna. A „magyar Charivari”-ról, a Dongóról azonban nem 1845-ben volt szó, mind Péchy írta, hanem 1846-ban: PH 1846. szept. 24. és nov. 15., BpHiradó 1846. okt. 4., Der Ungar 1846. nov. 7. Ekkor, az utóbbi orgánus szerint, a már nyomdában lévő első füzet „konnte aber bedauerlicher Hindernisse wegen nicht aus Licht treten”. A PH szerint „jó nevű íróink közül számosan ígérték meg a szerkesztőnek részvétőket”. (szept. 24.), konkrétan azonban Petőfiről nincs adatunk a lappal kapcsolatban. A bevont nyomdai ívek-ből (tudomásunk szerint) nem maradt fenn példány.

Magyarul a vers nyomtatásban először az Üstökös c. élclap 1873. febr. 7-i számában jelent meg (61—62.), *Megint panasz!* címen; névtelen, de az említett jegyzet autográf kézírata alapján Jókai Mórtól, a szerkesztő-laptulajdonostól származó mentegetőzéssel (Petőfinek egy kiadatlan műve): „E napokban sziveskedett egy irodalom barát beküldeni hozzánk Petőfinek egy eddig kiadatlan költeményét, melyre kortársai közül sokan fognak emlékezni. Közöljük, mint irodalmi emléket, kinyilatkoztatva, hogy annak a tiszteletreméltó papi osztály iránti nézeteit nem csak nem osztjuk, sőt mindenképen elutasítjuk, és keményen megrójuk!” A szöveget beküldött „irodalom barát” Dömök Elek volt, amint azt négy év múlva maga közölte: Petőfi ifjúkorából. Üstökös 1877. máj. 13. Cikkéből kitűnik, hogy nem a K1-et küldte be (erre a Petőfi kézírását jól ismerő Jókai is nyilván utalt volna): „En ezen költeményt lemásoltam...” Így nem állapítható meg, Dömök pontatlan másolása vagy Jókai mentegető-átsimító hajlama okozta-e a számos kisebb-nagyobb eltérést és a 11—12. sor lemaradását: *Mert tennap egy új vendég érkezik, / S illy alkalomkor lakmát tart az ég...*

Kötetben először 1874-ben: DK 718. *Legenda* címen, a Toldalékban (Nh.) jelöléssel [=nem hiteles szövegű], 1845-re datálva. A továbbiakban ez a Gyulai közölte szöveg lett a kiadások alapja: HP III. 524—525., VP I. 168—169.

A K1 hiteles szövege először: VP VII. 32—33.

Keletkezés

Mivel a költemény Petőfi életében nem jelent meg, s így a költő sem sorolta egyetlen esztendő verstermésébe sem, az első feladat évhez kötése volt. A DK hírére cikket író Péchy Imre (i. h.) és a DK-ban szöveget közlő Gyulai Pál egyaránt 1845-re helyezték a *Legendát*: „Van még 1845-ből Petőfinek egy kiadatlan verse: A p a p című, melyet L e g e n d ának cimez...” (Péchy); a DK (718.) szintén 1845-re teszi. A téves évszám forrását nem sikerült felderíteni, feltehetően 1845-ben kezdtek terjedni az egykorú kézíratos másolatok.

A hibás évszámot Ferenczi Zoltán helyesbítette, támaszkodva Dömök Eleknek arra a már említett közleményére (Petőfi ifjúkorából. Üstökös 1877. máj. 13.), amelyben az — már 1844 májusa utánra téve az esetet — felidézte levélvált-

tásukat Petőfivel, és leszögezte, hogy a vers a Petőfi-levél melléklete volt. (Ferenczi tanulmánya: *Legenda*. PetMuz 1890. 6. sz. 337—338. hasáb.) A sérült levélben ez olvasható: *Tegnap [írta]m egy verset, a tulsó lapon olvas[hat]od, ha akarod*. A levél keltezésében az évszám tollhibával 1843, holott 1843 októberében Petőfi nem volt Pesten. A hónapból pedig csak az „o...” olvasható. A tollhiba világosan kiderül a levél tartalmi utalásaiból: a költő ugyanis idéz az 1844. szeptember eleji *Tompa Mihályhoz* c. verséből, ugyanakkor mint jövőbeli eseményre utal 1844 novemberére, amikor is a V1 versei *kirohannak a nyomtatás alól*; s ami a legfontosabb: *Már egy más munkám is ki van nyomva, s a jövő héten kapható lesz, címe: „A helység kalapácsa” hősköltemény.* (VP VII. 31.) Ennek alapján Ferenczi a verset 1844. okt. 20. és 27. közé datálta, minthogy a PDI okt. 27-én hírlelte a vígeposz megjelenését (EPN 22—23.). Ezt a keltezést Ferenczi később is megismételte (FPÉ II. 93.), s a későbbi kiadások szintén elfogadták (vö. HP III. 524—525.); annak ellenére, hogy a *helység kalapácsa* megjelenését egy-két nap eltéréssel tették okt. 25. és 27. közé, vö. Kiss József jegyzetével: „... a hónap végén, 25-e körül hagyta el a sajtót”. (→ II. 421.)

A legutóbbi kritikai kiadás (VP I. 168—169., 395.) — megőrizve az okt. 20—27. közötti datálást — a vers megírását összekapcsolta (Földessy Gyula nyomán) Sujánszky Antal Petőfihez c. versének megjelenésével a *Hond* okt. 19-i számában, vö. EPN 21. (A kérdésre alább még visszatérünk.) A *Legenda* eszerint 1844. okt. 19-én vagy 20-án íródott.

Ami a vers indítékait illeti, az 1844 februárjának második felében Egerben időző Petőfi Tárkányi Bélának „legendát ígért az »Órangyal« c. [...] katolikus »vallási almanach« 1845. évi kötetébe.” (→ II. 213.) Ápr. 28-i, dunavecsei leveleinek tanúsága szerint viszont *aligha lesz valami már a legendából. [...] mintegy negyven sor meg van biz abból, de itt aztán a netovább! Már más valami tárgyat keresek...* (VP VII. 28.). Amiből a kritikai kiadás azt a következtetést vonta le, hogy — bár a *Legenda* teljes szövege 44 sor — az egyébként ismeretlen töredék (ha ugyan egyáltalán létezett) nem azonos versünkkel (VP VII. 299. jegyzetben).

Második motívumként feltételezhető az egykorú kéziratmásolatoknál már idézett s jelenleg lappangó Bankós Izidóra-emlékezésben említett eset, amely szerint Bankós Károly 1844 júliusában Kunszentmiklóson „egy régi latin könyvet” olvasgatott a költővel. Ebben a következő sorokat mutatta Petőfinek: „Megszólítja Szent Péter Plútót, — mondd csak te Plútó, — miért vagy te olyan szomorú? Pluto felelte: hogy ne lennék szomorú, mikor ti Szent Péter oda fönn oly vigan kényelmesen vagytok, itt nálunk meg már tömve van minden hely, már alig bírom elhelyezni az érkezőket. Ide jön minden pap, barát, minden török, minden tatár!” (Hatv² I. 596.) Petőfi azután ajándékba kapta a neki meg-tetszett könyvet Bankóstól, amit magával is vitt, s cserébe a *Legenda* kéziratával jelentkezett. Minthogy az öreg Petrovics 1842 és 1845 között a kunszentmiklósi mézsárszéket is bérelte, itt a költő névleges székárendés is volt, s az üzletet vivő öccsénél többször megfordulván, mindig Bankós Károlyhoz szállott (vö. Mezősi: KP 201—205., PAI III. 62. és 225—226., Dóczy József: Petőfi kiűzetése Szabad-szállásról. Magyar Szó 1902. márc. 2., az utóbbit idézi Hatv² I. 596.), a történet hihető.

Harmadik motívumként a Sujánszky Antal-episztolát, a Petőfihez c. verset említhetjük, amelyben a bordalköltő Petőfit is besorolta írócsoportjukba:

Ha volna egy a társivók között,
Ki nem szeretné mindenek fölött:
— Miért szivedben ég a tiszta láng -
„Istent, királyunk és szabad hazánk!”
Ígyál tehát, míg élsz és megbírod,
Jutalmadul ne fogyjon el borod...

(Hond 1844. II. 16. sz. okt. 19. 250—251. — EPN 21.)

Az első és a harmadik motívum alkotáslélektani összekapcsolását Földessy Gyula végezte el: Petőfi „Legendá”-ja. Nyugat 1923. 7. sz. ápr. 1. 511—512. idézi Hatv² I. 606—607. Eszerint a költő a február óta beváltatlan versígéretét blaszfémikus formában teljesítette, csak így teljesíthette — s ehhez az indulati töltést a besoroló és témakijelölő Sujánszky-vers adta, amihez Földessy hozzávette Petőfi ingerült kitörését Benőfi-Brujmann Soma egri kispap névhasználatára ellen (PDI 1844. okt. 27.), attól tartva, hogy összetévesztik őket. (A Petőfi—Benőfi-vita hírlapi szövegei: EPN 23. és 30., PAT I. 27—28.; l. még VP V. 10. és 196., TanPet 117—118.) Földessy álláspontjával egyetérthetünk; a Sujánszky adta programra megírt Petőfi-versválaszok kérdésével *A királyok ellen* c. vers jegyzeteiben foglalkozunk újra (l. erre még Fekete: PSSz 60.), *A pokol titkaival* való esetleges kapcsolatát pedig az *Elveszett, tervezett, csak címről ismert Petőfi-versek* (1844—1845) c. fejezetünkben tárgyaltuk (196).

A hangnemre, „az égi hatalmasságokkal és földi helytartóikkal való fesztelen bánásmódra Béranger-től is nyerhetett biztatást Petőfi”. (Müller Lipót: Petőfi politikai költészete és Béranger. Bp. 1924. Eötvös-füzetek 3. 28. és az idézett Pándi² 544.) A szakirodalom cím szerint is említ néhány ilyen verset: *Les clefs du Paradis, Le bon Dieu, Le Dieu des Bonnes Gens, Le mariage du Pape* stb. — anélkül, hogy konkrét szövegpárhuzamok lennének kimutathatók a francia költővel; erre még Kacziány Géza sem vállalkozott (Petőfiről és mestereiről. Bp. 1910. 68—69. PKvt XVIII.). A *Legenda* így lehet egyszersmind egy műfaj perzsiáflása is — azé, amit az Órangyalba vártak Petőfitől. Oláh Gábor Heine hatását emelte ki, miután érthetlenebbnek találta Petőfi papgyűlöletét királygyűlöleténél (Oláh G. 24.). Ebben a versben Heine hatását Béranger-ével egyenértékűnek vallotta Müller is (47., jegyzetben).

A vers körül — keletkezés- és kiadástörténetéből következően szinte szükség-szerű módon — egyfajta legendárium is kialakult. Egy névtelen tárcacikk hamis Petőfi-történeteket koholó szerzője már 1884-ben (tevésen 1844 őszére téve a költő egri látogatását) jelenetet idézett föl Tárkányi Béla és Petőfi között: „Petőfi el hallgatja a szép verseket [ti. Tárkányi neki felolvasott vallásos költeményeit. — A szerk.], egyszer csak oda szól: no várj, majd írok neked én is egy legendát. T á r k á n y i komolyra vevén a dolgot, azzal válaszolt, hogy Petőfi nem tud legendát írni. — Nem tudok? No várj, majd megmutatom! És hazajött, és megírta a »L e g e n d a« című versét, mely így kezdődik: »Már megint panasz hát, már megint panasz...» (Ha Petőfi kezét csókolt volna!. BpHirlap 1844. nov. 14.)

A K2 kapcsán már idézett Kóhn Dávid az általa megtalált autográfot összekapcsolta Petőfi 1849. júl. 11-i gyulai időzésével, amikor Bonyhai Benjámin mezőberényi jegyző, megyei számvevő társaságában részt vett volna a megyei

védbizottmány ülésén: „Nincs kizárva, hogy azt [ti. a *Legendát* — a szerk.] Gyulán léte alatt írta s itt olvasta fel Szakál Lajosnál és így juthatott Nagy András kezeihez s maradt annak birtokában.” (Kóhn: i. m. 79—80.) Hatvany Lajos (Hatv² II. 767.) és a szintén Kóhn nyomán haladó dr. Maday Pál (Petőfi Sándor Gyulán. Viharsarok Népe 1954. okt. 12.) nem vették észre, hogy Kóhn tollhibával írt jún. 11-ét, holott a költő csak júl. 5-én érkezett családjával Mezőberénybe. Bonyhai Benjámindra, valamint Ambrus Lajosra, a megyei sorozóbizottság tagjára hivatkozó forrásuk nyomán megerősítették azt a téves hipotézist, mely összekapcsolta Petőfi gyulai jelenlétét a jún. 6-án, az orosz intervenció ellenében meghirdetett országos böjttel. Eszerint Petőfi élesen antiklerikális módon kelt volna ki felszólalásában a védbizottmány ülésén a böjt ellen. Mi több: a *Legenda* szinte ennek lett volna versbe foglalása. Ezzel szemben Petőfi júl. 11-én Mezőberényből éppen azt írta Aranynak: ... *vajha soha többé a nyilvános életnek még csak a küszöbére se kényszerítene sorsom...* (VP VII. 215.), sőt a forrásként idézett Bonyhai is emlékirataiban „bizonyos tartózkodás s elvonultságról” írt. A gyulai kirándulások tényét megerősítette, Petőfi közszerepléséről azonban egyetlen szót sem ejtett (Bonyhai Benjámint: Petőfi Mező-Berényben. VU 1881. febr. 27., idézi Hatv² II. 766—767. és Bonyhai nyomán: FPÉ II. 360.). A gyulai kirándulások során — amíg az öt fuvarozó Bonyhai hivatali teendőit végezte — két költővel, Szakál Lajossal és a nála időző unokaöccsel, Sárosi Gyulával múlatta az időt. Nem zárható ki, hogy Petőfi egy ilyen alkalommal valóban leírta a *Legendát*, s így a Kóhn említette K2 — a legendás keletkezéstörténet nélkül persze — akár autográf is lehetett.

1979-ben jelent meg egy újabb keletkezéstörténeti hipotézis, amikor Majsa Károly közreadta Kardos István emlékezéseinek Petőfire vonatkozó teljes szövegét: Kardos István szalkszentmártoni segédtanító, Petőfi barátja. Cumania VI. Szerk. Orosz László. Kecskemét 1979. 167—178. Kardos a Szalkszentmártonban született művek sorában olyan verseket is említett, „melyek [...] a censura miatt asztalfiókjába tétettek le, — mint az »Örült« és a »papokról írt legenda« stb...” (i. m. 175. — hasonmásban is: uo. 170.). Kardos István Jókai Mórnak írt, 1854. ápr. 25-i, Petőfire emlékező levelében (JKK L I. S. a. r. Kulcsár Adorján. Bp. 1971. 134—141.) ezt nem említette. Az emlékezést filológiai érvek vagy más adatok nem támogatják, s mivel a tanító csak 1891-ben, a *Legenda* közlése után vetette papírra emlékeit, befolyásolhatta az, aminthogy az emlékirat más helyein is a Petőfi-irodalom adataival erősítette meg memóriáját. Kardos István adaléka tehát legfeljebb egy Petőfinél volt kéziratosa példány meglétét valószínűsíti, a keletkezéstörténetet azonban nem módosítja.

Fogadtatás

A vers baráti kezeken keresztül, kéziratban terjedése révén meglehetősen széles körben lett ismert, hivatkoztak rá, sőt az 1. sor megindult a szállóigévé válás útján. 1846. nov. 1-jén a PH Fővárosi ujdonságok rovatában, amelyet □ jel alatt Pákh Albert szerkesztett és írt, az előfizetői panaszokra alkalmazta a sort (PAT I. 107. és 382.).

1848. nov. 24-én Kossuth Hírlapjában a hadihelyzetre alkalmazta Szathmári K. (PAT I. 299.); 1849. máj. 26-án a Sugo Jonathán álnévű cikkíró az álladalmi rétek legeltetési problémáit vezette be vele (PAT I. 318.).

Magyarázatok

- 21 *nyitja a kaput*: Jézus szavai nyomán (Újszövetség, Máté evangéliuma 16, 19: „És néked adom a mennyek országának kulcsait”) a népi vallásosságban Szent Péter a mennyország kapujának őrzője.
- 22 *hulló csillagon lefut*: Berze Nagy János szerint (42.) ismert egyetemes mese-motívum.
- 33 *halkan*: óvatosan, lassan
- 38 *kuruc história*: nehéz eset

Szövegváltozatok

Minthogy az egykorú másolatok esetében nincs bizonyíték rá, hogy szövegeltéréseik a költőtől származtak volna, azokat szövegromlásnak kell tekintenünk, s így mint szövegváltozatok nem vehetők figyelembe.

Fordítás

Kertbeny 276—278. *Knittelverse* címen, vö. PAt I. 335. A „fedőcím” arra utal, hogy Kertbeny az ötös jambusban írott, páros rímű, versszakokra nem bontott verset négyütemű, páros rímű versformában (*Knittelverse*) fordította németre, a 12 szótagszámúra bővített sorokat pedig ketsoros strófákra osztotta.

214. CSOKONAI

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PdI 1844. Új évn. II. 24. sz. Télelő [dec.] 15. 166., *Petőfi*. aláírással.
V2 55—57.

ÖK1 246—247., ÖK2ab—3 I. 344—346. A kötetekben mindenütt az 1844. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers megírására a megjelenés dátuma az egyetlen fogódzó, mint ante quem-terminus. A közlésnek azonban nem volt semmiféle időszerűsége, a költemény akár hónapokkal korábbi is lehet.

A közvetett érvek sorában első helyen említendő Petőfi Csokonai-öltözéke, a szakirodalom egyik sokszor felvetett kérdése. Már a korai életrajz- és életképírók (Gyulai Pál, Jókai Mór, Zilahy Károly) említik az esetet, bár Jókai 1844-ben szülővárosában, Komáromban volt joggyakorlaton, Gyulai egyáltalán nem ismerte, Zilahy pedig csak 1848 végén, honvédtisztként látta Petőfit — értesüléseik tehát másodkézből, Pákh Alberttől, Vahot Imrétől származhattak.

A történetet Vahot, a koronatanú több, némileg eltérő változatban beszélt el, illetve írta meg. Kolmár Józsefnek, Petőfi segédszerkesztő utódának 1845 márciusában úgy, hogy a kopott vándorszínészgúnyában betoppanó költőt ő vitte el Tóth Gáspárhoz, akinek műhelyében a ruha viszont Petőfi „saját guszta-szerint” készülhetett: „... mint Csokonai redivivus, rövid prémes dolmányban, feszes nadrág, darútollas kalappal s makrapípával”. Az így felöltöztetett költő maga vetette volna föl, hogy illik-e „ez a ruha a [Pesti] Divatlap ráámájába?” — azaz Petőfi ajánlkozott volna eleven reklámnak. (Kolmár nyomán Kéry Gyula: Száz forint. MSzalón 1902. XXXVII. 305—306. Idézi Hatv¹ I. 587.) Utóbb változott a történet: a magyaros ruhát Petőfi kérte ugyan a németes divatú Pesren, de „magyar divatlapai szerkesztőségéddé, magyar népköltővé” Vahot és Tóth Gáspár együttesen öltöztették fel (Vahot: Eml II. 65—66., idézi Hatv¹ I. 589.). A vonatkozó emlékezéseket — az idézettekén kívül Zilahy, Jókai, Szemere Miklós, Sass István szövegeit; az utóbbit hiányosan — közölte Hatv¹ I. 587—592. Nem szerepel nála viszont Jókai legkorábbi emlékezése a különk Petőfi öltözékéről, 1855-ből: „... kerek, asztrakán kucsmát hordozott, csipőn alul érő prémes mentét, à la Csokonai, és csizmába húzott magyar nadrágot.” (Tarka élet. Pest 1855. 37.)

Az öltözet leírása az emlékezésekben viszonylag egységes: rövid, de csipőn alul érő prémes menta (az ún. „kancamente”), sujtásos, szűk nadrág és csizma. (Ez utóbbi anyagi fedezetére l. a *Hozzá c.* vers csattanóját!) A fejfedő és a kiegészítők vonatkozásában a szóródás jóval nagyobb: kucsma/kerek kalap, daru- vagy kócsagtollal, fokok vagy nád sétatálca, nyakkendővel vagy nyakravaló nélkül. (Tóth Éva rekonstrukciója nem a legerencsésbben vegyíti ezeket: Tények és legendák, tárgyak és ereklyék. Szerk. Kalla Zsuzsa. Bp. 1994. A PIM könyvei 1. 96. — illusztráció Ratzky Rita Petőfi öltözködéséről c. tanulmányához) E kettősség arra mutat, hogy az öltözék, amelyet Petőfi elképzeléseinek tulajdonítottak, olyan Csokonai-ábrázolás nyomán készült, amely a ruházatot igen, a fejfedőt és a kiegészítőket azonban nem tartalmazta. Csokonai két legismertebb korabeli ábrázolása: Friedrich John rézmetszete (1816) és a nyomán készült Ferenczy István-szobor (1818). A rajtuk megörökített ruházat történetét Gaál László emlékezéséből ismerjük. Csokonai számára barátja, Sárközy István nagybajomi főszolgabíró rendelte meg, hogy a csurgói gimnázium 1799. évi egzámenjén illendően jelenhessen meg: „... a ruha ebből állott egy szép sinoros kék mente muszka fehérprémmel, egy laibli és szép sinoros magyar nadrág — a mint a bétsi réz metszés körülbelül ötet öltöztetve ábrázolja, ezüst sarkantyus szép tsizma, tsinos [...] kalap és még hozzá egy alkalmas kerek szürke köpönyeg”. (Csokonai-emlékek. Összeáll. és a jegyzeteket írta Vargha Balázs. Bp. 1960. Fontes 1. 436.) Gaál nemcsak az ábrázolás hitelességét igazolta vissza, hanem tudjuk, hogy ő juttatta el Erős János kabai pap, az egykori diáktárs mintául szolgált műkedvelő festményét is a kedvelt bécsi rézmetszőhöz. Ez lett Márton József bécsi kiadásának címlapképe: Csokonai Vitéz Mihály Nevezetesebb poétai munkái. Bécs 1816. I. „A kezemnél lévő kupferstück” alapján mintázott Ferenczy; az ő mellszobra 1823. márc. 11. óta volt a debreceni kollégium könyvtárának dísz. (Vö. Rózsa György: Friedrich John és a magyar felvilágosodás írói. Művészettörténeti Értesítő 1955. 226—227.; uő: Iconographia Csokonaiana. ItK 1973. 707—715. és Csokonai-emlékek. 343—358.)

Hogy Petőfi Csokonai verseivel hol és mikor ismerkedett meg, nem tudjuk (l.

a *Méz és csók* jegyzeteit → I. 291.) — így azt sem, megfordult-e a Márton-kiadás a kezén. (A még számba jöhető kiadások vagy nem tartalmaztak előképet, vagy más ruházatban ábrázolták John nyomán Csokonait.) Bizonyíthatóan látta viszont Ferenczy szobrát, amikor 1842. okt. 10. körül Orlai Petrics Soma társaságában megtekintette a kollégium nevezetességeit (OrlAd 350—351. Idézi Hatv² I. 418. és Fekete: PSE I. 216—217.).

Ami az öltözet készíttetésének és viselésének időpontját, illetve tartamát illeti, Vahot szerint az előbbi „mindjárt kezdetben” történt, ami 1844. júliust feltételez, majd megjegyezte: „mintegy félévig járt fel s alá Budapest falai közt...” (Eml I. 65—66.). Ez 1844. július—decemberi időtartamot jelenthet. Szemere Miklós Vachott Sándoréknál ismerte meg Petőfit, és jól szórakozott öltözékén (ItK 1891. 329—330. Idézi Hatv² I. 591—592.), majd 1845-ben, névtelen gúnyversben is megismételte véleményét: „Volt egy szép hölgy, nem állhatott ki, / Ha rá pislogtam, borzadtott, / Ha zajtaymentémre nézett, / Majd nyilalásig kacagott, / De én azért megénekeltem, / Ez énekbem sok könny potyog...” (Az agtelki barlangban. Közli: EPN 126. — Kiemelés az eredetiben, magyarázó jegyzettel. — A szerk.) Ha a „szép hölgy” Csapó Etelke, az eset 1844. november—decemberben történhetett.

A nem összefüggő adatok összegezésével két hipotézis állítható fel:

Az egyik feltételezés szerint a ruha valóban 1844 júliusában készült, Petőfi kb. fél évig hordta, és Vachottéknál való ismételt megfordulásakor, esetleg épp az Etelke-vonzalom hatására, 1844. december táján már nem viselte. Ebben az esetben összefüggés állapítható meg Vahotnak a PDI 1844. július—augusztusi, az idegen nyelvi és egyéb divatok ellen fellépő cikksorozata, az augusztusra datálható *A régi jó Gvadányi* c. vers és költeményünk között. (Ez utóbbira I. → II. 415. és Ratzky Rita: Petőfi öltözködéséről. 97.) E megfontolás szerint a *Csokonai* feltehető megírása: 1844. július—szeptember.

A másik hipotézis szerint Petőfi az öltözetet a PDI-nál töltött segédszerkesztői alkalmaztatása idején, egészen felvidéki útjáig hordta, „mintegy fél évig”, ami — visszszámolva — 1844. október—1845. márciust jelent. Ebben az esetben Petőfi így oldotta meg téli ruhagondját, amit alátámasztani látszik, hogy amíg 1845-ben már szeptemberben bajlódik a téli öltözet kérdésével (I. *Sorshuzás előtt* c. versét!), addig hasonlóan 1844-ben nincs nyoma, csupán a lábbeli, a csizma megvásárlásának motívuma villan fel a *Hozzá* c. vers csattanójában. Feltehetően erre a helyzetre utalt Kolmár József is; a segédszerkesztő-utód feljegyezte párbeszédtdörédek szerint: „Jobb vala már ekkor mondad enyelegve — kabátod, / Ámde nem állapítod, függni sosem szeretél.” (Petőfi Sándor emlékezete. Pozsony 1880. 8.) Kolmár az országyűlés berekesztése után, tehát legkorábban 1844. november közepén érkezhetett Pestre; az összetéveszthetetlen Petőfi-öltözetet egyébként ő is — Gaal József Gvadányi nyomán írott, rendkívül népszerű bohózata, A peleskei nótárius hősére utalva — „Zajtay-mentének” nevezte: uo. 9.

A két hipotézis időszakaszának van közös szelete: 1844. október—november — ezt tartjuk a valószínű megírás idejének. Eszerint a *Csokonai* nemcsak *A régi jó Gvadányi* világához áll közel, de rokonítható egyfelől — mint vagabund személyhez kötött, megverselt anekdota — *A tintás-üveggel* (vö. Horváth 61. és Pándi² 255.), másfelől — a nemzeti viselet révén — a védeyleti mozgalom szellemi háttérrel is, vö. a *Védeyleti dal* jegyzeteivel! Megjegyzendő még,

hogy a nagy feltűnést biztosító öltözet viselése Petőfi számára is 1844 októberében lehetett fontos, amikor már kötetei voltak nyomdában, és a Nemzeti Színházban színészi fellépésre készült.

A vers megtörtént hajdúböszörményi esetet dolgoz fel. 1801 és 1804 között eshetett meg, vsz. ősszel vagy enyhe kora télen, ami a hajdúvárosban az esküvők hagyományos időszaka volt. A történet családi hagyomány lejegyzéseként is fennmaradt (a költeményben szereplő Nagy István ref. lelkész unokája volt a szóbeli adatközlő, aki utóbb írásos változatot is készített), de közösségi hagyományként is élt: Bakóczy János, Nagy István második lelképásztor utóda Töredék adatok a hajdúböszörményi reformált egyház múltjából c. kéziratában szintén érdemesnek tartotta megőrzésre (a kézirat a második világháborúban elpusztult). Mindezt, ideértve a vers topográfiáját is, H. Fekete Péter tanulmánya tisztázta: Hol felejtett el csapot, papot Csokonai Vitéz Mihály? Bp. 1958. (A Hajdúböszörményi Hajdúsági Múzeum kiadványai 4.) Tárnyi magyarázatainkat ennek a tanulmánynak az alapján állítottuk össze.

Nem dönthető el, hogy Petőfi — említett, 1842. októberi látogatása vagy 1843—44. téli, hosszabb tartózkodása idején — Debrecenben a szájhagyomány-nyal találkozott-e, vagy Domby Márton munkájában találta meg a történetet: Csokonai V. Mihály élete s némely még eddig ki nem adott munkái. Pest 1817. 44. Ez utóbbi lehetőséget az irodalomtörténet 1894 óta tartja számon: BarHP 685. és Réti 8. Domby könyve megvolt a pápai képzőtársaság könyvtárában is. Dombynál a „furtsa történet” így olvasható: „... falun lévén egyszer egy jó barátjánál, vatsora előtt kevéssel gazdjával együtt lementek a pintzébe ketten borért. Azomba melázások közben addig berhelik a külömben is rozsz tsapot, hogy azt a hordóból egészen kiberhelték vagy bele törték. Ekkor nem lévén más tsapjok, a gazda Csokonayt a szomszédba szalasztja tsapért, maga pedig újjával vagy tenyerével bedugja a tsap jukát. Csokonay elszalad a szomszédba tsapért; de ott multság lévén s a mulatóktól megragadtatván, elfelejtkezett a tsapról, s a tsap lyukát tenyerével kutorogva tartó gazdjáról, míg egyszer nagy sokára azt nem kérdik tőlle: Ugyan hogy esett ilyen későn ez a különös szerentsénk? Ekkor jutott eszébe miért küldte őtet oda, az ő tsap jukánál már a görnyedezésbenn, a kiabálásbann, és bosszankodásbann egészen eltikkadt gazdája.” Mint általában forrásai esetében, Petőfi ezúttal is szuverén módon bánt az alaptörténettel, akár Dombytól, akár szájhagyományból jutott hozzá.

Fogadtatás

A vers kevés visszhangot váltott ki a korabeli kritikából. A V2-t „12” jel alatt bíráló Erdélyi János is csupán a teljesség kedvéért sorolta fel: „Vannak végre a tarka gyűjteményben anekdoták” — s idekerült a *Csokonai* is, *A tintás-üveg* társaságában (IrŐr 1846. 13. sz. márc. 14. 124. — EPN 178.).

A diákság körében érthető módon népszerű verset a soproni és a pesti képzőtársaságban több ízben szavalták (Bodolay 454. és PAt III. 93.).

Közvetett recepcióadat, hogy Nagy Ignác a Menny és pokol c. paszkvillusának Tigris költészet c. fejezetében (1845. 2. füz. 1. szakasz) a szerző többek között „Csokonayval” is elítéleti Petőfi „aljasságait” (EPN 147—152.). Szeve- rin, azaz Dobrossy István ezt felháborodottan utasította vissza: „Csokonay is ostromozza Petőfi durvaságát, Csokonay! — tehát Petőfi leghivebb hasonmása, ki

mind amellet is, hogy még a Petőfi sallangosabb kifejezéseinél is keményebbeket használt, lángeszű, népszerű költő volt, épen úgy mint most Petőfi.” (PDI 1845. II—IV. évn. 30. sz. okt. 23. 977. — EPN 146.)

Magyarázatok

- C *Csokonai*: Csokonai Vitéz Mihály (1773—1805) Petőfire gyakorolt hatásáról és kettejük emberi, művészi rokonságáról: l. Réti; Oláh Gábor: Csokonai és Petőfi. In.: PALM 1909. 182—189. Az 1842 és 1845 közötti Petőfire Csokonai „nem is annyira költészetével, mint költői életével tett döntő hatást”. (Oláh G. 248.), „mint költő-typus, a mindennapi, nyárspolgári életmód tagadója hatott rá egész egyéniségével”. (Horváth 34.) Költőként 1844-ben a többször versben is megnevezett Csokonai mindig anakreoni tematika keretében, népköltőld gyanánt szerepelt. Az *Ivás közben* kéziratán Csokonai-mottó olvasható (→ II. 180.), az *Irtóztató csalódás* pedig együtt mutatja ennek az egyszerűsített Csokonai-képnek teljes háterszágát:

... pedig hívém,
Hogy a hír kakasüllején
Anakreon, Vitéz Mihály
S Béranger már alattam áll...
(→ II.30.)

A kötetünkben szereplő *Tompa Mihályhoz* a várható közös borozáshoz idézi meg Csokonai szellemét:

*Jőjünk csak mi össze!... fenn az égben
Örömkönnyekeket sir Csokonai.*

Ennek a zsánerező Csokonai-ábrázolásnak költői végpontján áll versünk. Miközben a közvélemény egyre inkább elfogadja Petőfiről a „Csokonai redivivus”-minősítést (vö. PAt I. 37.), Petőfi a bordalköltő rátapadó maszkjával együtt igyekszik megszabadulni tőle. Jellemző, hogy 1845-ben a Csokonaihoz való viszony is a kritikai viták része lesz. Lisznyai Kálmán a bordalköltő Petőfit védi ezen a módon:

Igyál tehát! Csokonai
Ha élne,
Örömében veled lantot
Cserélne.

(Petőfi Sándorhoz. Pest, május 9-én 1945. PDI 1845. II—IV. évn. 14. sz. júl. 3. 430. — EPN 97.) Szemere Miklós viszont, névtelen ellenversében (A régi jó Gvadányi Petőfihez. Hond 1845. II. 8. sz. aug. 26. 148. — EPN 123.) még ebben a vonatkozásban is elmarasztalná Petőfit:

Vitéz Mihály bátyád' kulcsának szája
Sincs nyitva, mint véled, még a te számodra.
Jó magyar borából tán meg se kínálna...

1847-ben az *Úti levelek*ben Csokonai sírja saját költői halhatatlanságát idézte föl benne (VP V. 49.), ám ugyanebben az évben állítólag elismerte, hogy (kizárólag a bordalok vonatkozásában) Csokonai utánzója (Vadnay Károly: A „bordalok” költőjéről. Függetlenség 1882. okt. 20. Idézi Hatv' II. 134.). Így érthetőbbé válik, miért utasítja el ingerülten 1849 júliusában Tordán, Miklós Miklós ref. pappal, házigazdájával beszélgetve az alkalmi költeményeket (is) író Csokonait: *én nem akarok Csokonaihoz hasonlítani. Ő pénzért bárkihez írt verset, én pedig soha be nem szennyeztem azzal a tollamat.* (Várady Károlyné: Emlékezés Petőfire. Erdélyi Híradó 1880. jan. 4. — Az adatközlő Miklós Miklós leánya volt.)

- 1 *Egy kálomista pap*: Nagy István (1770—1831), 1801. máj. 10-től volt ref. lelkész Hajdúböszörményben.
- 2 *Egymásnak [...] jó barátai*: 1788-ban együtt szubszkribáltak Csokonai-val a debreceni kollégiumban. Ráadásul Nagy István maga is verselt, egyházi énekeket írt, fennmaradt egy Lakadalmi játéka is 1796-ból, vö. Bán Imre—Julow Viktor: Debreceni diákirodalom a felvilágosodás korában. Bp. 1964. 236.
- 3 *Kilődul*: kiruccan. A Debrecen—Hajdúböszörmény távolság csak 20 km.
egyszer: Nagy István kinevezésének dátumát követően, azaz 1801 és 1804 között.
- 5 *ihatnám*: Csokonai borisszaságáról — versei alapján — éppúgy téves nézetek váltak legendává, mint Petőfiről, pedig Domby (i. m. 42—43.) saját tapasztalataira hivatkozva írhatta: Csokonait „a bortól megvidámodottnak ugyan elégszer, részegnek pedig soha se láttam...”.
- 19 *A likra*: az 1840-es évekre ez az alak szerinti tájszó már tréfás stílushatást hordozott. Szilágyi Ferenc Petőfitől éppen versünknek ez a sorát hozta fel példának, szembeállítva a *János vitéz* 1406. sorával: *Míg lyukat fúrhatott sárkány oldalába.* (Szilágyi Ferenc: Csokonai dunántúli tájszógyűjtése. Bp. 1974. Nyelvtud. Ért. 82. 107.)
- 21 *a pap morgott*: a 22—23. sor a *Legenda* zsörtölődő isteneré emlékeztet.
- 26 *a bor kifolyt*: ez Petőfi leleménye, mivel sem Dombynál, sem a százahagyományban nem szerepelt.
- 27 *a házba*: H. Fekete Péter topográfiai vizsgálódása szerint Nagy István lakása és hivatala az ún. keleti parókián volt, a mai Bocskai tér és Balta-zár Dezső utca sarkán; az 1909-ben lebontott épület helyén ref. elemi fiúiskola épült.
- 35 *szomszédba*: a nyugati, névről nem ismert szomszéd házába, melynek helyén több a ref. elemi leányiskola állt.
- 37 *lakzi*: ennek hagyományos időpontja az ősz vagy az enyhe kora tél volt Hajdúböszörményben.

- 41 *Csapot, papot* [...] *felejtett*: a sor szólássá lett, vö. O. Nagy Gábor: *Magyar szólások és közmondások*. Bp. 1966. 121. és Békés István: *Napiaink szállóigéi*. Bp. 1977.² 821.

Szövegváltozatok

- 5 PDI „ihatnám, pajtás!”
PDI, ÖK2ab—3 *így*
7 PDI ihatol;
9 PDI pincémben —
10 ÖK2ab—3 áll, [idézőjel n.]
13 PDI „Iholni [sh.]
14 PDI kikap,
15 PDI csapért....
olt [sh.]
PDI felejtém....
19 PDI *téve*
a pap,
20 PDI csap.
23 PDI *pokolban lehet*
ÖK2b *pokolba*’
ÖK3 *pokolka*’ [sh.]
24 PDI Mihály” [kp. n., sh.]
26 PDI hordót [kp. n.]
kifolyt),
27 PDI *S fölmén*
33 PDI, V2 Zeget, zugot
34 PDI áll;
35 PDI *így*
37 PDI volt,
38 PDI italt.
41 PDI papot [kp. n.]

Fordítás

Vilney 100—102. 55. sz., vö. Turóczi-Trostler: MIVI II. 612—613. és PAt I. 305.

Kertbeny 103—104., *Csokonai* címmel, vö. PAt I. 331. A fordítás érdekességeihez tartozik, hogy a 13. sorban meghagyta a magyar indulatszavakat: „*Ihol ni uccu!*” *schie der Prediger*... — Fordításkötete végén Kertbeny tárgyi és nyelvi magyarázatokat adott, s ott (457—458.) Csokonairól azt mondja: „Der grösste ungarische Volksdichter”.

Kézirat: nincs.

Megjelenés

Nemzeti Színházi Zsebkönyv 1845-ik évre. Kiadták Gillyen, Gönczy, Rety Pesten, 1844. (Az előszó kelte: Pest, 1844. dec. 15.; a három sűgő-szerkesztő neve helyesen: Gillyén, Gönczy és Réthy.) Aláírás: *Petfi*. [sh.] Az uo. megjelent *Levél egy színész barátomhoz és A tentás üveg* [!] aláírása helyesen: *Petőfi*.

A verset Petőfi egyetlen kötetébe sem vette föl, ezért halála után jó ideig ismeretlen maradt. 1874-ben, a nagy képes kiadás tervének hírére a barátok, tisztelők, filológusok egymás után adták át a nyilvánosságnak Petőfi eladdig ismeretlen vagy nyomtatásban ugyan megjelent, de elfelejtett verseit. Török Károly, aki tudta, hogy „Petőfi szétszórva megjelent költeményeiből, midőn azokat összegyűjtve kiadta, nehányat nem vett fel a gyűjteménybe”, versünket kommentárral adta ki a FL 1874. jan. 16-i számában (52—53.), a Petőfi egy pár elfeledett verse c. cikkben. Az FL nyomán (filológiai gond nélkül) közölte a PN 1874. jan. 17-én (reggeli kiad.) a Különfélék c. rovatban, s a kolozsvári MPolg 1874. jan. 20-án az Irodalom és művészet c. rovatban, Petőfi egy elfeledett verse címmel. (A közlő — bár névtelen maradt — vlsz. Meltzl Hugó.)

Kötetben először: DK 1874. 714.

Keletkezés

A vers születésének körülményeit illetően egyetlen biztos támpontunk van: a zsebkönyv 1844. dec. 15-ről keltezett előszava. Az egy-egy évre kiadott naptárak, zsebkönyvek, almanachok általában az előző év őszén jelentek meg, a színháziak pedig jobbra decemberben (az előző évi műsort dec. 1-ig közölve). Ezúttal némileg más volt a helyzet.

A Jelenkor 1844. dec. 19-én jelentette, hogy „az 1845re szóló színházi zsebkönyvek még a sajtót el nem hagyták, s azokat új év körül csupán Réthy és (sűgő) Gönczy együtt fogják hordani.” (Szigligeti Edének, a Nemzeti Színház titkárának dec. 11-i közlése.) A szokatlan figyelmeztetést a PDI 1844. dec. 15-i újabb közleménye magyarázza: a késés miatt felbukkant állzsebkönyvtől óvta Szigligeti a publikumot, vö. Kerényi Ferenc: Petőfi-versek színházi zsebkönyvekben (1845—1880). ItK 1993. 233—234. Végül a Hond 1845. jan. 16-i száma jelezte, hogy a zsebkönyv egy példányát „látni alkalmunk vala”, s úgy látta, hogy „megjelenté kissé elkésert”. (EPN 43.) A Nemzeti Ujság szerint a késést az arcképek metszőjének hanyagsága okozta (jan. 17., vö. PAt I. 32.). Jan. 18-án az Élk reklamáta az almanach-megjelenés csúszását, „melyet Petőfi, Szigligeti s mások igen érdekes közleményei diszesitének”. A PDI jan. 19-én is még csupán mentegetődött: „A Nemzeti Színházi Zsebkönyv bizonyos közbejött akadályok miatt csak egy pár nap mulva fog megjelenni.” (EPN 44.) A január végi megjelenésre l. EPN 44. és PAt I. 32.

Az 1844. évi ősi színészeket — köztük a *Szinészdalt* — összefüggésbe hozhatjuk Petőfinek a színészet iránti megújult érdeklődésével. Ennek lehetősé-

gére már az 1844. június végén írt *Bucsú a színésztől* 33—38. sora utalt, vö. → II. 47. és 333. Az 1844 nyarán Egressy Gáborral és más színészekkel való, egyre szorosabb barátsága (l. erre Egressy Ákos: *Petőfi Sándor életéből*. Bp. 1909. PKvt XII., továbbá az *Egressy Gáborhoz* jegyzeteit, → II. 392.) újra aktivizálta színészénjét — olyannyira, hogy 1844. okt. 12-én maga is fellépett a Nemzeti Színház előadásán, Gémesi nótárius szerepében, a Szökött katona c. Szigligeti-népszínműben, Egressy Gábor jutalomjátéka alkalmából. (A hatásos intrikusszerepet egyébként maga a szerző szokta játszani, de Egressy is fellépett benne.) E megújuló kapcsolat révén juthattak a zsebkönyv sűgő-szerkesztői arra a gondolatra, hogy Petőfitől verseket kérjenek az almanach számára. Mivel e fázisban semmi nem utal arra, hogy a zsebkönyv megjelentetését eleve a szokottnál későbbre tervezték, a fentiek alapján a három színészvers 1844. október—novemberre datálható.

A verset újraközölő Török Károly (l. a *Megjelenés* c. alfejezetet!) — különösebb indoklás nélkül — viszonylag pontosan jelölte ki versünk kronológiai helyét: „A *Színészdal* kelte a két utóbb említett költemény [ti. a *Levél egy színész barátomhoz* és *A tintás-üveg*] után ítélve 1844-re tehető; sőt mi hajlandók volnánk azt [...] a *János gazda* című költemény után iktatni.” (l. m. 52.) Török az ÖK1 sorrendjét vette kronológiai rendnek, az ÖK1-ben ui. a *Színészdal* két társverse az 1844-es év végi költemények között szerepel, egymás után (264., ill. 268.), s előttük közvetlenül (264.) a *János gazda* áll. Nem zárhatjuk ki annak lehetőségét sem, hogy a költő egy régebbi művét dolgozta át hamarjában a zsebkönyvszerkesztők kérésére; l. erre még a 25—28. sorhoz fűzött magyarázatokat!

Említettük, hogy Petőfi ezt a verset nem vette fel egyetlen kötetébe sem. Török erre vonatkozóan (i. h.) Gyulai Pálnak a PVM előszavában mondott általános véleményét ismételte meg, hogy ti. a költő „némelyeket gyöngeségük vagy gorombaságuk miatt hagyott ki, másoknak kimaradását változott politikai érzelte okozta”. A *Színészdalra* egyik sem áll. Vlsz. arról volt inkább szó, hogy a V2 összeállításakor rostálnia kellett anyagát, s mivel a színészversek közül kétségkívül ez a leginkább fellengzős, a zsebkönyvek almanachstílusához igazodó, a színművészet helyét a többi művészet rovására megállapító vers, Petőfi ennek kihagyása mellett döntött. Az Erdélyi Múzeumban „h+h” [Meltzl Hugó] is azon versek közé sorolta a *Színészdalt*, melyeket „a költő maga kétségkívül szántszándékkal a saját elveinél, okainál fogva kihagyott (vagy talán éppen elvetett?)” (1874. 1. sz. 16.)

Fogadtatás

Az 1845-re megjelent zsebkönyvről szólva a lapok általában méltatták a nívós szépirodalmi anyagot. A *Hond* (1845. jan. 16.) csak annyit jelzett: „egy pár vers Petőfitől”; az *Élk* (jan. 18.) már többet mondott: „A beltartalomra is becses zsebkönyv, mellyet Petőfi, Szigligeti s mások [Vörösmarty! — A szerk.] igen érdekes közleményi diszesítenek s fölülemelik azt hasonló kiadások mindennapisága fölött...” A *PDI* jan. 19-én hasonlóan: „... tartalma sokkal érdekesebb, mint az előbbi ilyenmű zsebkönyveké vala. Vörösmarty, Petőfi és Szigligetitől is vannak benne művek”. (EPN 43—44.)

- 1—3 Petőfi korának drámairodalmát — a vándorszínészi repertoár révén — elég alaposan ismerte, vö. Fekete Sándor: Petőfi romantikájának forrásai. Bp. 1972. ItFüz 77. Dramaturgiai műveket is forgatott: Ludwig Tieck Dramaturgische Blätter c. munkáját utóbb Egressynek ajándékozta, vö. VP VII. 289. és FPÉ I. 292. A színészet elméletére vonatkozóan azonban eddig csak Heinrich Theodor Röttscher Die Kunst der dramatischen Darstellung c. könyvének (1841) olvasásáról tudunk (vö. VP VII. 289. és Fekete: PSÉ I. 292.), továbbá Emil Thürnagel Theorie der Schauspielkunst c. művének (1836) ismeretét bizonyította a Petőfit is foglalkoztatott kecskeméti színtársulat zsebkönyvében közölt fordításrészlet alapján Fekete Sándor, amikor az *Egressy Gáborhoz* forrásait kutatta (i. m. 56—58.; vö. → II. 393.). Hozzátehetjük, hogy Egressy Thürnagelt már 1837-ben, bécsi útján tanulmányozta, és lefordításának gondolatával is foglalkozott. Ugyancsak Egressy hatása érezhető e sorok túlértékelő hangvételén: a színész ekkortájt vívta „szabadságharcát” a színészet öntörvényű művészetként való elismertetéséért, amelynek átfogó dokumentuma volt önállóan megjelent röpirata: a Párbeszéd Szebeklebi [a kritikus Bajza József álneve] és Egressy Gábor között, színészeti dolgokról. Buda 1842. Vlsz. e vitára célzott Petőfi is az *Egressy Gáborhoz* 41—45. sorában, vö. → II. 393. A színész a párizsi tanulmányút hatására frott és onnan hazaküldött cikksorozatában, a Francia színészetben maga is hasonlóan fogalmazott a színészetről, „mellyben minden művészetek összpontosítják erejüket”. (PDL 1845. jan. 12.) Az 1—3. sor „trükkje”, hogy a romantikus műfajhierarchia csúcsára helyezett dráma kiemelt esztétikai és erkölcsi szerepét (Röttschernél is: „Die Spitze dieser Kunst — ti. a szóval kifejező — ist das Drama”) a színészetre viszi át.
- 9—12 A költői és a színészi alkotás különböző jellegére az *Egressy Gáborhoz* c. versben is kitért Petőfi, de ott a költői alkotás maradandóságát emelte ki a pillanathoz kötött színészi alkotás mulandósága ellenében, vö. → II. 62—63. Pándi (Pándi² 531.) joggal hívta föl a figyelmet Garay János Megyeri c. versére (1833), melyben ez olvasható:

Be szebb s nagyobb ezerszer a színészé;
A költő képet ad: ő életet;
S mit az dalolt: ő színe csarnokáról
Tettben mutatja a művészetet.

- 25—28 Az e sorokban kifejtett moralizmus idegen Petőfi költészeti céljaitól. A hivatásos színészet érvrendszerében azonban (módosult jelentéstartalommal) a felvilágosodás óta jogfolytonos, sőt közhellyé kopott, vö. Fenyő István: Valóságábrázolás és eszményítés. Bp. 1990. 221. Közismertsége révén kerülhetett be az 1843 eleji, a kecskeméti színészkedés idejéből származó *Az első dalba is: Ez* [ti. a színészet] *a szív parlagán / Erkölcsöt fejt, teremt.* (→ I. 72.)

33—36 A drámák hirdette morális emelkedettség s az ezt színpadra állító színészek életmódja, viselkedése közötti ellentmondás régóta fájó sebbe Petőfinek. Kecskemétről 1843. márc. 14-én Bajzához írott levelében az ellentét már megjelent: ... *mennyi ármány a színészetnél. Gyakran jajdulok föl: isteni művészet, mért ördögök papjaid!* (VP VII. 19.) Versben is kifejezte már, vö. *Az első dal* jegyzeteivel → I. 394—395.

Szövegváltozatok

Alapszövegül a Nemzeti Színházi Zsebkönyv (a továbbiakban: NSzZs) nyomtatott változatát vettük, bár nyilvánvalóan nem gondozott és a költőtől nem korigált textus. Nem vettük tekintetbe a főszöveg megállapításakor a HP és a VP módosításait, minthogy azok az FL közlésére mennek vissza, s K vagy filológiai érvrendszer nem támogatja őket.

2 NSzZs korona. [a sh.-nak tekinthető pontáthelyezést jav.]

3 NSzZs művészetünk [a hiányzó pontot pótoltuk]

8 NSzZs színészek [a kivételes alakot analógiásan jav.]

28 NSzZs *Tegéd* [sh.]

216. LEVÉL EGY SZINÉSZ BARÁTOMHOZ

Kézirat: nincs.

Megjelenés

Nemzeti Színházi Zsebkönyv 1845-ik évre. Kiadták Gillyen, Gönczy, Rety [!]. Pesten, 1844. 75—78. *Petőfi* aláírással. (A zsebkönyvre l. a *Színészdal* jegyzeteit!)

V2 90—94.

ÖK1 264—267., ÖK2ab—3 I. 370—374. A kötetekben mindenütt az 1844. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Petőfinek a színészet iránti, újból megélnékült érdeklődésére l. a *Színészdal* jegyzeteit (271—272.). Ferenczi indoklás nélkül 1844 szeptemberében már elkészültnek állítja a verset: „E két költemény (*Levél egy színész barátomhoz* és *A tintás üveg*) a kiadásokban jóval hátrább áll ugyan, de ez időben adta őket a Nemzeti Színházi Zsebkönyv 1845-re számára.” (FPÉ II. 93., jegyzetben)

A költemény két vesszorszorzat metszéspontjában áll: önéletrajzi jellegénél fogva rokonságot mutat a *Deák pályám* (→ II. 37—38.) és a *Katona barátomhoz* (uo. 42.) visszatekintésével, másfelől egybevethető a szintén 1844. évi „költői levelek”-kel, amelyeket Petőfi ugyancsak megreformált: *Katona barátomhoz* (i. h.), *Kerényi Frigyeshez* (→ II. 44—46.), *István öcsémhez* (uo. 58—59.), *Egressy Gáborhoz* (uo. 62—63.) és a kötetünkben szereplő *Tompa Mihályhoz* (9—11.), vö. Pándi² 159—164. és 517. Hogy a sorozatból versünk a legrégebbi, arra

verselése utal: *A helység kalapácsa* után Petőfinek ez az első rímtelen verse (ötös jambusok — a romantikus verses drámák kedvelt sorformája!); ez és a monológ-szerkesztés a népdalforma felbontására, előre mutat.

A fentiek alapján — a másik két színészvershez hasonlóan — 1844. október—novemberre datáljuk.

Fogadtatás

A zsebkönyv megjelenése (1845. január vége) alkalmával az egészre, tehát a benne megjelent Petőfi-versekre is vonatkozó, általánosságokban mozgó dicséretekre l. a *Színészdal* jegyzeteinek *Fogadtatás* c. alfejezetét!

A korabeli kritika humoros életkép-jellegét emelte ki. Így a „12” jelű szerző, Erdélyi János, mondván: „másokban gyönyörű táj- s életképeket ad”, példának hozva az *Est* s a *Levél egy színész barátomhoz* c. költeményeket. Az utóbbiról még: benne „a vándorszínészélet szeszélyesen [=szellemesen, ötletesen] festetik”. (IrŐr 1846. 13. sz. márc. 14. 133. — EPN 177.)

Pulszky szerint viszont: „Belső rokonságban vannak a népdalokkal azon táj- és csendképek (Stilleben), melyekben szerző a hollandi iskola szabatoságával, választékosságával és hűségével az alföldi rónát, a csárda romjait, a házi életet szüleinél, színészi életét, első szerelmét stb. kifesti.” E meglehetősen egyes csoportba osztja be a *Levél egy színész barátomhoz* c. verset is, megjegyezvén: „Mindezek gyönyörű idillek; előadásuk tökéletesen megfelel a tárgynak.” (MSzépírSz 1847. 18. sz. máj. 2. 277. — EPN 279—280.)

Magyarázatok

- C Petőfi volt vándorszínész társai közül később egyetlenegy sem akadt, aki a „levél” címzettjének dicsőségét magának akarta volna. A Petőfi-irodalomban is csak egyetlen kísérlet van a barát azonosítására: BarHP 686. Szuper Károly szóbeli közlésére hivatkozva azt állította, hogy Sepsy Károly (l. alább!) nem lehetett Petőfi első direktora: „Sepsynek a 40-es évek elején nem volt színtársulata. Ő valószínűleg Petőfi színésztársa volt Tolna-megyében s hozzá írta Petőfi e költeményét.” Sepsy maga, noha pályájáról könyvet írt (Egy színész emléklapjai. Debrecen 1848), nem juttatott nagy részt Petőfinek, majdnem hallgatott róla, vö. Fekete: PVSz 23—24. Baróti feltevése nem is ment át a köztudatba. Havas nyomán, aki „egy ismeretlen színész barátomról” beszélt (HP II. 508—509.), 1910-ben Várad Antal azt mondta, hogy versünk „egy ismeretlen és valószínűleg költött személyhez szól” (Az elzárt mennyország. Rajzok a színészéletből Petőfi korában. 14. PKvt XIX.). A fogalmazás alighanem pontatlan: Petőfi nem írt költői levelet kitalált személyekhez. A vers egésze azonban olyan általánosítást feltételez a címbe is, amelyben nem a személy, hanem a jelenség a lényeges. Vlsz. ezért nem tett a legutóbbi életrajz írója sem kísérletet a színészbarát azonosítására: Fekete: PSÉ I.

- 6—7 *boldogtalan* / *Magyar hazánkban*: a kifejezés előre mutat, az 1844. decemberre datált *Részegség a hazáért* c. versre; a színészet nemzeti

- jellegeinek e hasonlatban történő megjelenítése kétségkívül előrelépés akár *Az első dal* (1843. február—március; → I. 71—73. és 393—396.), akár a *Színészdal* (28—29.) elvontabb, erkölcsnemesítő programjához képest. Egressy hatása e téren is feltételezhető: „A színház szorosabban értelmezve a nemzet kicsinyben.” (Egressy Gábor: Francia színeszetről. RPD1 1844. jan. 14.)
- 8—9 Petőfi valóban őrizte vándorszínész társai emlékét. Még 1847 májusában is a Nagybánya melletti Márialigeten járva, s ott színtársulatot találva, ezt írta: ... *benéztem hozzájuk, hogy valami régi ismerőst találjak köztök, s csakugyan itt leltem az öreg Rákosit, kívül ezelőtt négy évvel együtt bájoltam el a közönséget az Érmelléken. (Úti levelek VP V. 52.)*
- 14 *Barangolék föl és le...*: 1841. febr. 22-i soproni leszerelése után felkereste Pápát (márciusban), onnan Pozsonyba ment (márc. 25-én már ott volt; tíz napig kórházban is feküdt). Itt és Győrött már színési szerződést keresett. Pest érintésével Selmecre igyekezett, bizonyítványát kiváltani, hogy tanulmányait ősszel Pápán folytathassa (ápr. 17-én itt verset is keltezett). ... *jobb időket várva két hónapot (841-ki Május és Juniust) honn tölték...*, azaz szüleinél Dunavecscén (első, innen keltezett verse: ápr. 24., vö. → I. 25. és 269—271.). *Pestre menék, de itt semmi kedvező szél nem fútt, nem is lengedezett; tovább folytatám hát utamat (a la „hü bele Balázs”) Füred felé, s innen átkelve a Balatonon, Somogyon, Veszprémen keresztül Tolnába. A Szeberényi Lajoshoz 1842. júl. 7-én írt levelet (VP VII. 12.) kiegészítette és értelmezte Fekete: PSÉ I. 160—172.*
- 22 *Egy kis városba*: Gyulai (PSLK 25—26.) a pápai iskolázás utánra tette a vers élményanyagát, tehát Székesfehérvárra és Kecskemétre. Ezt a kiadást jegyzetekkel helyesbítő Ferenczi (102.) 1841 nyarára pontosította, helymegjelölés nélkül. Életrajzában (FPE I. 196—197.) ő maga sem élt helymegjelöléssel. A Szeberényi Lajoshoz írt, idézett levélben Petőfi így írt: *Orozára (a fentebbi vármegyébe) jövök, itt színészek degálnak, velök megbarátkozom — s színésszé leszek. (VP VII. 12.)* Ugyancsak Ozorát jelölte meg egy helynévlista élén az *Uti jegyzetek*-ben is (VP V. 20., vö. Fekete: PVSz 21.). Az esetleírás azonban meglehetősen pontossággal ráillik az érmelléki faluzás 1843 őszi epizódjára is (vö. Fekete: PVSz 141—147.), tehát vlsz. ismét az általánosító szándék miatt nem írt Petőfi konkrét városnevet.
- 34 *Elizéus prófétával*: Illés próféta tanítványa és utóda. Kopaszságáért az utcagyerekek is csúfolták. *az*: az utalószó és a leírás logikája szerint a „kopasz” a 35. sorban a kalapra vonatkozik, tehát: kopott, szőrtelen. Ilyen értelemben beszél a kalapról a *Ha* 1. sora is: *Ha kalapomnak szőre volna...* (13.).
- 39 *Thália papja*: színész
- 41 *fölség...*: fölséges, hogy ti. sikerült új színésztagot találni.
- 43 *az igazgatót*: Zilahy óta (27.) Sepsy Károlyt tartották Petőfi első színingazgatójának. Ellene szól 19 éves kora, és hogy későbbi írásai-ban, 1847/48-ban, tehát Petőfi közismertségének éveiben sohasem utalt erre. Abday Sándor maga jelentkezett Petőfi első színidirektora-

nak (Függetlenség 1881. okt. 5.), de a Karcagra lokalizálás és nála töltött, más időrendbe illő öt hónap kétségessé teszi állítását. Szuper (27.) az 1842. nov. 11-i naplóbejegyzésben Székesfehérvárott Petőfi színészi előéletéről ezt írja: „... már meg is kísérlette egyszer Csehfalvi [Antal] társulatánál”. Némethy György ugyenakkor (PN 1882. szept. 6.) Baký Gábor társulatából érkezettnek mondja Petőfit. De fölmerült Kétszery József neve is, aki 1883-ban igazolta, hogy a Zolky, a vén diák c. szövegkönyvet valóban „Rónai színész”, azaz Petőfi másolta „1841. Földváron.” (A példányt Petőfi-autográfnek ismeri el a kutatás, vö. VP VII. 528—529.; jelzete: PIM Kt. P-an. 55.) A kérdésre vonatkozó ismereteket legutóbb Fekete foglalta össze: PVSz 23—28. és PSÉ I. 172—179. és 336—339. — konkrét személy mellett dönteni azonban nem tudott. A kisebb, faluzó társulatok kézzel írt színlapjai csaknem kivétel nélkül elpusztultak, almanachot (műsorral és társulati névsorral) pedig nem adtak ki, így a kérdés — újabb források felbukkanásáig — eldönthetetlen. Itt sem zárható ki az általánosítás szándéka, az igazgató talán ezért nem rendelkezik jól felismerhető, egyéni vonásokkal.

- 53 *A két hazának*: Magyarországnak és Erdélynek. A vándortársulatok mozgását Erdély adminisztratív különállása nem gátolta.
- 67—68 *a Peleskei / Notáriusban*: Gaal József tündérbohózata, Gvadányi József elbeszélő költeménye alapján, Thern Károly zenéjével. Ósbem.: Pesti Magyar Színház, 1838. okt. 8. A vándortársulatok kedvelt játkdarabja volt, Petőfi 1842 szeptemberében Mezőberényben Demény (=Demjén Mihály) szintársulatánál műkedvelő közreműködőként a tündérbohózat egyik főszerepét, Baczur Gázsit játszotta (OrlAd 349., idézi Hatv² I. 417.). A székesfehérvári társulat 1842. nov. 20-án játszotta, az ekkor már ott tartózkodó Petőfi valamely szerepben bizonyára fellépett, vö. Fekete: PVSz 33—34., 49., 65.
- 69 *Három szerepben*: hogy Petőfi miért nem ezeket, hanem 1842. nov. 10-i székesfehérvári fellépését verselte meg az *Első szerepemben*, arra l. → I. 379—384.
- 70 *hat tagja volt*: megerősítette az *Uti jegyzetekben* (1845) is: *Én játszottam hatodmagammal Ozorán, Cecén, Szilasbalháson, Sárbogárdon stb.* (VP V. 20.) Ugyanezt a létszámot adja meg érmelléki társulatáról szólva is: *Székelyhídon 1843-ban mint színész játszottam valami hatod magammal. (Úti levelek..., VP V. 54.)* Úgy tűnik, ez a létszám volt a vándortársulatok működőképes minimuma.
- 74 *én utáltam...:* Orlai (OrlAd 338.) utalt Petőfinek egy hozzá intézett, de elveszett levelére, „melyben panaszolta, hogy színésztársai csöcselék, durva, lelketlen fatuskók, kik a művészet magasztosságát képtelenek fölfogni”. (Kérdés persze, Orlai nem versünkre emlékezik-e levél gyanánt?)
a nyegléskedést: a ’nyegléskedő’ a CzF (IV. 896. hasáb) szerint „valamely jelességekkel, előnyökkel kérkedő, dicsekedő, magát hányóvető, fitogtató”.
- 77 *végre*: végül
szétosztolt: Szeberényinek írt levele szerint *Három hónapig színész-*

kedtem, társaságunk tönkrejutott, és én [...] elbucúztam a színésztől Mohácson... (VP VII. 12.) Sass István szerint Szekszárdról Petőfi nem a társulat zömével, hanem a gázsi miatt lázongó tagokkal távozott, és Simontornyára költöztek (Petőfi Tolnamegyében. Tolnamegyei Közönség 1880. dec. 25., idézi Hatv² I. 347.).

80 *más társaság*: itt számításba jöhet (a másolt szöveggönyv okán, l. a 43. sorhoz fűzött magyarázatot!) Kétszery József együttese Duna- vagy Balatonföldváron, vö. H. Törő Györgyi jegyzetével (VP VII. 592—593.). Fekete nem zárja ki a Nyugat-Dunántúlon játszó Abday-társulatot és a színészemlékezőkben említett két igazgatót, Csehfalvit és Bakyt sem (Fekete: PVSz 25—28.).

84 *Kenyért keresni*: a gondolat szinte szó szerint megvan már *Az első dalban* (1843. febr.—márc.), a 29—32. sorban: *Nem kell a színpadot / Tekinteni csak úgy, / Mint hol mindennapi / Kenyérhez nyílik út...* (→ I. 72.)

91—95 A nemesi vármegyék által pártolt, az erkölcsnemesítés céljának megfelelő színtársulatok és a faluzó vándortruppok megkülönböztetése a magyar hivatásos színészet kezdete óta megfigyelhető. 18. század végi megjelenésére l. Magyar színháztörténet 1790—1873. Szerk. Kerényi Ferenc. Bp. 1990. 100—101. Ugyanezt a differenciálást Katona József is megtette 1821-es tanulmányában: Mi az oka, hogy Magyarországon a játékszíni költőmesterség lábra nem tud kapni? Petőfi felfogását az is formálhatta, hogy saját színész kísérletei előtt, 1839-ben a Pesti Magyar Színházban — ha csak statisztaként is — az ország legerősebb társulatát szemlélhette alkotómunka közben.

99 *színművészetünk*: Heinrich Theodor Röttscher *Die Kunst der dramatischen Darstellung* c., említett munkájának, Petőfi olvasmányának (l. még a *Színészdal* jegyzeteit: 273.) mottója Lessingtől való: „Wir haben Schauspieler, aber keine *Schauspielkunst*.” A gondolat a vers alapmondandójától sem áll messze.

Szövegváltozatok

- 7 NSzZs Magyar hazánkban a hü
- 19 NSzZs vig
- 21 NSzZs Ekép
- 25 NSzZs színpad
- 26 ÖK1 fényezés?... [analógiásan jav. a szokott négy pontra]
- 27 NSzZs, V2 tünődém
V2 kérjek e [kötőjel n.]
- 32 NSzZs színész. —
- 34 NSzZs Elizeus profetával
- 35 NSzZs volt —
- 36 ÖK2b Kobátja [sh.]
- 39 NSzZs Kérdém — „Az [hiányzó pont a „Kérdém” után]
- 40 NSzZs 'Még [...] nem!'
- 41 NSzZs fölse....!' „Azt sem mondhatom.”
- 45 NSzZs, ÖK2ab—3 üdvezelní

- 47 NSzZs önhez,
 48 NSzZs *ügy-e*
 59 NSzZs *Elutasítani:*
 63 NSzZs *ebédután*
 64 NSzZs, ÖK2ab—3 *ünnepélyesen*
 65 NSzZs *kutatva,*
 66 NSzZs *Valék:*
 67 NSzZs *peleskei*
 69 NSzZs *szerepben;*
 71 NSzZs *velök, —*
 72 NSzZs *közt;*
 76 NSzZs *tudja*
 84 NSzZs *színészek*
 85 NSzZs *művészet*
 87 NSzZs *haladunk!”*
 88 NSzZs *ez meg így*
 ÖK2ab—3 *felel;*
 89 NSzZs *pártolunk.”*
 95 ÖK2ab—3 *menhelyet [kp. n.]*
 98 NSzZs *minélelőbb [sh.]*
 99 NSzZs *Aképen áljon [sh.]*

217. A TINTÁS-ÜVEG

Kézirat: nincs.

Megjelenés

Nemzeti Színházi Zsebkönyv 1845-ik évre. Kiadták Gillyen, Gönczy, Rety [!], Pesten 1844. 86—87. *A tintás üveg* címen, *Petőfi.* aláírással.

V2 95—96.

ÖK1 268—269., ÖK2ab—3 I. 374—376. A kötetekben mindenütt az 1844. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Egyk. úk.: Tatay: KSz 168—169., a *Költői elbeszélés* c. fejezetben, vö. PA I. 129.

Tatay: GrP 82—83., vö. PA I. 115.

Keletkezés

A színházi zsebkönyvben két másik színészverssel (*Színészdal*, *Levél egy színész barátomhoz*) jelent meg. A zsebkönyvre és megjelenésére l. a *Színészdal* jegyzeteit! A három költemény hagyományos közlési sorrendjében *A tintás-üveg* az utolsó, ez azonban nem jelent feltétlenül kronológiai rendet is. Mindháromnak a publikálása kapcsolatos viszont Petőfinék a színészet iránt 1844. szeptember—októberében bizonyíthatóan újra feltámadt érdeklődésével és okt. 12-i nemzeti színházi, egyben utolsó színpadi fellépésével. (Erre l. szintén a *Színészdal* jegyzeteit!)

Pándi szerint (Pándi² 525., jegyzetben) vlsz. a Hond 1844. okt. 5-i számában megjelent két Vörösmarty-epigramma (Megyeri 1—2. VÖM 3. Kiad. Tóth Dezső. Bp. 1962. 94. és 378.), „e kevésbé jelentős versek inspirálták Petőfit egy új Megyeri-vers megírására”. Eszerint a verset 1844. okt. 5. után írta, pontosabban írta *le*, hiszen a valóban megtörtént esetet (erre l. Szigligeti Ede: Magyar színészek életrajzai. Bp. 1878. 28. és nyomán HP II. 509.) korábban is hallhatta.

A fentiek alapján a vers legkorábban 1844. októberének első felére helyezhető; tágabb időkerben — a másik két színészverssel együtt — 1844. október—novemberre datálható.

Fogadtatás

A zsebkönyv irodalmi anyagáról írt, általában dicsérő és így Petőfi-versekre is vonatkozó, értékelő híradásokat l. a *Színészdal Fogadtatás* c. alfejezetében (272.).

A „12” jelű bíráló, Erdélyi János (IrŐr 1846. 13. sz. márc. 14. 134.) a V2-ről írja: „Vannak végre a tarka gyűjteményben anekdoták (Csokonai [...], *A tintás-üveg*)...” (EPN 178.)

Szavalták a soproni Magyar Társaságban (Bodolay 454. és PAT III. 93.); s népszerűségének az is jele, hogy Tatay István egyedül ezt a Petőfi-verset szerepeltette mindkét gyűjteményében, l. fentebb az Egyk. úk.-t!

Magyarázatok

- 1 *Vándorszínész korában*: a Szigligeti által „valódiilag megtörtént dolog”-nak i. h. nevezett anekdotát később Várad Antal kötötte konkrét helyhez és időponthoz: Vác, 1833 — amikor a kassai színház társulat a budai Várszínházba tartott, és néhány előadásra megállapodott a városban. A történetet „Szilágyi Pál naplója és följegyzései nyomán” novellává kerekítő Várad Antalnak ezt a feltételezését (Hogy készült a Nemzeti Színház? Az Ujság 1908. jún. 20.) utóbb átvette Tragor Ignác: Vác az irodalomban. Vác 1925. 157—159., uő: Vác az előadóművészetekben. Vác 1934. 17—18., valamint Mezősi: KP 300. A históriának azonban több időrendi és tárgy-történeti bökkenője van: Szilágyi ma ismert (és már az 1850-es években publikált) feljegyzéseiben az eset nem szerepel; maga Szilágyi — amint azt Várad még elismerte — nem a Kassáról Vácon át Budára igyekvő prózai társulattal tartott, hanem a Kolozsvárra ránduló operaegyüttessel, tehát nem lehetett jelen a városban; a nyomdával rendelkező helységeken, amilyen Vác volt, a nyomtatott színlap dívott; a színlap írását a kezdő színészek végezték (amint azt Petőfi is megtapasztalhatta), s nem Megyeri, a társulat egyik „vezértagja”. A történet makacs továbbélését segítette, hogy — Tragornál és nyomán Mezősinél — a tintásüveg anekdotája összekapcsolódott Petőfi váci színészi jelenlétének legendájával, amit Jókainak egy soha nem pontosított vagy igazolt mondata indított útjára (Életemből I.=NK XCVI. Bp. 1898. 218.).

Megyeri: M. Károly (1799—1842). Családneve: Stand; művésznevét szülőfalujáról, (Tót)megyerről választotta. Rokona volt Bérczy Károly költőnek. Apját követve a Károlyi-uradalom alkalmazottja lett, de inspektorának kifigurázása miatt elbocsájtották. 1817-től volt vándorszínész. A budai Várszínházban 1833 és 1837 között játszott, ekkor már rendezői feladatokat is ellátott. Az 1833 és 1835 között Pesten tanult és „a színházak körül ólálkodó” Petőfi itt láthatta először. 1837 és 1842 között — megszakításokkal — a Pesti Magyar Színház, majd a jogutód Nemzeti Színház tagja volt. 1839-ben az operaháború vitái miatt ideiglenesen eltávozott, ezért a statisztáló Petőfivel vlsz. nem szerepelt egy színpadon. A magyar romantika nagy, ösztönös színésztehetsége volt. Ambicionálta a tragikus szerepeket is (ő volt a Pesti Magyar Színház nyitódarabjában, Eduard Schenk Belizár c. szomorújátékában a címszereplő); hideg, intellektuális figurákat alakítva megújította az intrikus szerepkör eszköztárát (a Bánk bán kassai ősbemutatóján Biberáchoth játszotta). Legnagyobb sikereit azonban — alkata is erre predesztinálta — komikusként aratta, többek között A kérők Perföldyjeként, mint Lombai a Csalódásokban (Kisfaludy Károly), Zajtay szerepében Gaal József A feleskei nótárius c. tündérbohózatában. Versünkben is a komikusi szerepkör követelményei szerint jelenik meg. Tizenkét drámafordításáról és két eredeti színpadi művéről is tudunk. 1837 után tagja volt a Vörösmarty és Bajza körül kialakult értelmiségi baráti társaságnak, majd az ebből kialakult Körnek. A remek társalgó, híres adomázó Megyeri maga is egész sor anekdota hőse volt; néhányat életrajzírója, Szigligeti is megörökített (i. m. 23—34.). Petőfivel való személyes kapcsolatára nincs adatunk. 1842. dec. 12-i haláláról a költő színészként értesült dec. 16-án Székesfehérvárott, és mélyen megrendült (Szuper 19., vö. FPÉ I. 273.). Vahot is feljegyezte, hogy „a komikusok közt legjobban kedvelte Megyeri bámulatos alakító tehetségét”. (Eml II. 82.) Megyeriről Petőfi Egressytől és a versben is szereplő Szentpéterytől szintén hallhatott; az utóbbi házánál kosztos is volt, l. Egressy Ákos: Petőfi Sándor életéből. Bp. 1909. 25—27., 29—35. PKvt. XII. és Hatv² I. 670—2.

- 2 *Van-e...:* Bajza József (Szebeklébi álnéven publikált) nekrológiájának visszhangja: „Ki ne ismerné a Megyeri nevet e hazában?” (Ath 1842. dec. 15.)
- 3 *Körmölgeté:* a nyomdával nem rendelkező helységekből a társulatok fiatalabb színésztagei írták és hordták szét a színlapot. Jövedelemkiegészítésül is szolgált számukra.
mint más: Petőfi itt vlsz. saját színészmúltjára utal.
- 17 *Szentpéteri:* Szentpétery Zsigmond (1798—1858). 1815-től volt vándorszínész, 1835 és 1837 között a budai Várszínház, 1837-től haláláig a Pesti Magyar, majd a jogutód Nemzeti Színház alapító tagja. 1843 és 1856 között rendezett is; 1840-től 1849-ig, majd 1852-től ismét tagja volt a drámabíráló bizottságnak is. Ő is tagja lett a Körnek, valamint a belőle kinőtt Nemzeti Körnek, de komolyabb közéleti szerepet nem vitt, a VI kiadásában sem játszott szerepet. A

hősszerelmes szerepkörrel hangjának gyengülése miatt tért át az 1830-as években a kedélyes apa szerepkörére. Legnagyobb sikereit ebben aratta, mint pl. Menenius Agrippa (Shakespeare: Coriolanus), mint Miller (Schiller: Ármány és szerelem), magyar táblabírák alakítójaként, de ő volt az első magyar Falstaff is. A versben — Megyerihez hasonlóan — szerepkörének megfelelően viselkedik.

Szövegváltozatok

Megjegyezzük, hogy az első közlés alkalmával a verset Petőfi nem korigálta, a késve megjelent zsebkönyvben (a továbbiakban: NSzZs) jelentős szövegvomlás figyelhető meg, és tájnyelvi alakok bukkantak fel a textusban, vö. Kerényi Ferenc: Petőfi-versek színházi zsebkönyvekben (1845—1880). ItK 1993. 233—234.

- C NSzZs, V2 A tentás üveg
- 2 ÖK2b *vevet* [sh.]
- 8 NSzZs *tentáért*
- 10 NSzZs *tentás*
- 15 NSzZs, ÖK2ab—3 *vig* [kp. n.]
- 16 ÖK3 *ugrándosik* [sh.]
- 20 NSzZs *Kedveli*
- 21 NSzZs *gyász.* [idézőjel n.]
- 23 NSzZs *tenta*
folyta [sh.]
- ÖK2ab—3 *megmaradt,*
- 24 NSzZs *elbusul* —
- 30 NSzZs *igy*
- 31 NSzZs „*Eldobnám,*
birok,
- 34 NSzZs *Addig hordta,*
szakadt;

Fordítás

Kertbeny 120. *Der Tintenfass* címen, vö. PAt I. 331.

218. VOLNÉK BÁR....

Kézirat: nincs.

1880-ban még megvolt Neumann Károly nyugalmazott lelkész birtokában. Személyére és a kézirat sorsára l. a [*Szeretlek, mint a hold...*] (→ I. 264—266.) és a *Szimbirát* jegyzeteit (→ II. 386.). Amikor Neumann a VU szerkesztőségébe beküldte az V. *Ferdinándhoz* kéziratáról készített másolatát, „Arad, 1880. aug. 3.” keltezésű levelében ezt írta: „Ő [Petőfi] ezt [az V. *Ferdinándhoz* c. verset] 1844-ben írta be maga versgyűjteményes könyvébe Pesten. Ezenkívül beírta ide »Egy szőke hölgyhöz« cím alatt más művét is, mely így kezdődik:

»Volnék bár sivatag bús szigete
A tenger közepének« — stb.

Ez azonban Petőfinek Emich által 1847-ben kiadott »Összes költeményei« 248-dik lapján olvasható, tehát nem ismeretlen, nem kiadatlan.” (Még egy kiadatlan vers Petőfitől. VU 1880. aug. 22. 558.) Ezért Neumann nem is közölte a vers szövegét.

Kora textológiai szemléletének megfelelően Neumann sem tulajdonított az autográf kéziratnak — ha az egyszer már megjelent — jelentőséget, így arról fakszimile sem készült. Neumann halála (1890) után senki nem érdeklődött a kéziratot gyűjtemény iránt; annak azóta nyoma veszett.

Megjelenés

PDI 1844. 23. sz. Télélő [dec.] 8. 147., *Szerelem gyötrelme*. (Egy szőke hölgyhöz). [gyűjtőcím] I. [sorszám] alatt, *Petőfi*. aláírással.

V2 58—59. *Szerelem gyötrelme* [gyűjtőcím] I. (*Volnék bár...*) alatt

ÖK1 248., ÖK2ab—3 I. 346—347. A kötetekben mindenütt az 1844. évi versek között; az ÖK-kiadásokban önálló címmel és „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A versünkkel induló ciklus kapcsán természetes módon merült fel a kérdés, őszinte érzés állt-e háttérében. Horváth János szerint Petőfi „viharzó, gyötrelmes szerelmet szenveleg” (Horváth 136.). Földessy Gyula kikelt Horváth felfogása ellen, hogy ti. a *Szerelem gyötrelme* Shakespeare-utánérzés lenne (Petőfi és Shakespeare. Nyugat 1923. I. 31—38.). Pándi Pál is amellet érvelt, hogy a ciklus érzésvilága nem fikció, s az életrajzi valóság tényeivel áll szoros összefüggésben (Pándi² 330. 338.).

Hasonlóan nagy irodalma van a ciklus ihletője személyének. XXX [=Farnos Dezső] Petőfi és a nő c. tanulmánya szerint (Petőfiana I. 1888/9. Kolozsvár [London, Berlin, Párizs, Lipcse] 11.) a „szőke hölgy” Csapó Etelke volt. Havas elfogadta ezt a feltevést (HP II. 502—503.). Baróti Lajos recenziójában megállapította, hogy a ciklus versei határozottan a szőke hölgy és Csapó Etelke azonosítása ellen szólnak. Baróti előbb egy dúsgazdag pesti bankár leányára, Kappel Emiliára gondolt (a Kappel-epizódra I. a *Színbírálat* c. vers jegyzeteit → II. 387—388.), majd Neumann Károlynál is érdeklődött, aki úgy tájékoztatta, hogy Dessewffy grófnőről volt szó (BarHP 686., idézte Hatv² I. 632. és → II. 386.). Amit azonban Baróti Petőfinek a grófnő iránt a Nemzeti Színházban támadt szerelméről elmondott, az mintha a *Színbírálat* és a *Színházban* c. versek prózai átírása lenne, vö. → II. 386—387.

A Dessewffy grófnő személyét és utónevét máig nem sikerült tisztázni. Nagy Iván áttekintése szerint (Magyarország családjai. Pest 1858. III. 296—368.) számos grófnő jöhet számításba, mint például D. Ferenc 1828-ban született Matild nevű leánya; az 1824-ben született D. Mária; D. Mihály két gyermeke, az 1824-es Klára és az ekkor 14 éves Anna; végül D. József 1830 előtt született Lujza nevű leánya. Egy nemrégiben előkerült színház történeti forrás nem tisztázza ugyan a személyt, de megerősíti a Neumann megőrizte és Baróti közölte

hagyományt a színházi megismerkedés lehetőségéről. 1845. januártól, az országos főigazgatás kezdeteitől ismerjük a Nemzeti Színház páholybérelőinek névsorát: 1845. januártól 1848. márciusig egyfolytában bérelte a földszinti, 3. sz. páholyt egy közelebbiről meg nem nevezett „Dessewffy grófnő” (Kerényi Ferenc: Petőfi — újra és végre. It 1984. 977.). Mivel a páholyokat hosszabb időre, félévre (ebben az esetben: 1844. október — 1845. március) vagy egész évre bérelték, így fölöttébb vlsz., hogy a hölgy már 1844 őszén is jelen volt a Nemzeti Színház páholyában. (Más kérdés, hogy az új forrás ismét felveti az 1844. július—augusztusra keltezett két színházi vers, a *Színbirálat* és a *Színházban*, valamint a *Szerelem gyötrelme* műsájának azonosságát, aki a nyarat talán birtokán, fürdőn vagy külföldön töltötte, októbertől azonban ismét megjelenhetett bérelt helyén a színházban.)

A Degré Alajos visszaemlékezéseire hivatkozó Baróti Lajos (nem azonos a Petőfi-kutatóval!) ötlete, mely szerint a költő verseit kedvelő Wartensleben grófkisasszonyok valamelyike, Amália vagy Klára lett volna a ciklus ihletője, nem támasztható alá adatokkal: Petőfi-adomák. PKvt II. Bp. 1908. 104—106. Az emlékezés újabb: Degré 143—145. Megjegyzendő, hogy Degré nem kötötte Petőfinek egyetlen versét sem a grófkisasszonyok személyéhez, sem a költő náluk tett, szavalással fűszerezett látogatásához.

Mindent összefoglalva: mai ismereteink szerint a ciklus ihletője egy „Dessewffy grófnő” volt.

A költemények sorrendje a folyóiratmutatványok és a kötetközlések alkalmából eltéréseket mutat, ezeket az alábbi táblázat szemlélteti:

PDI, 1844. dec. 8.

V2 és ÖK1—3

I. *Volnék bár...*

I. *Volnék bár...*

II. *Az én szerelmem...*

II. *Szívem, te árva rabmadár!*

PDI, 1845. jan. 9.

V2 és ÖK1—3

III. *Szemek, mindenható szemek!*

III. *Az én szerelmem...*

IV. *Szemek, mindenható szemek!*

V. *Szerelmem zúgó tenger...*

VI. *Élet, halál! nekem már mindegy*

Feltételezhetjük, hogy a folyóiratközlés inkább tükrözi a kronológiai sorrendet, mint a köteteké, mert ott már a költő — szokása szerint — más, szerkesztési szempontokat is figyelembe vehetett. (Mivel azonban a ciklus hat verséből csak három jelent meg a PDI-ban, mostani közlésünkben az V2—ÖK sorrendet követjük.) A folyóiratközlés félbenmaradásának oka vlsz. az lehetett, hogy 1845. januárban, az Etelke-ciklus idején a költő már nem tartotta ildomosnak egy másik, korábbi fellángolás ihlette verseket publikálni. Annyit feltételezhetünk, hogy a *Volnék bár...* és *Az én szerelmem* valamivel előbb keletkezhetett, mint a többi négy, de véleményünk szerint *október végére, november elejére*, legkésőbb november első felében mind készen volt. A hónap többi részében Petőfi már a *János vitézen* dolgozott, vö. a *János vitéz* keletkezéstörténetével!

Fogadtatás

A „12” jelű bíráló, Erdélyi János a ciklust — anélkül, hogy darabjait megnevezné — mint „gyönyörű szerelem-dalokat” említette (Iró 1846. 13. sz. márc. 14. 133. — EPN 177.).

Magyarázatok

- C A metaforaváltó versszerkezet előzményét Pándi Heine Ich steh' auf des Bergen Spitze (Buch der Lieder I. Lyrisches Intermezzo ciklus) c. versében, illetve Vörösmarty Ábránd c. költeményében, továbbá a *Megúnt rabság* c., 1843. december végére datált (→ I. 98—99. és 485.) Petőfi-versben találta meg (Pándi² 332. 335.). Mezei Márta szerint a *Volnék bár...* megírására Goethe Liebhaber in allen Gestalten c. verse hathatott (Petőfi és Goethe. In: P Mozaik 144—145.).
- 1 *sivatag*: itt melléknévi értelemben, mint 'puszta', 'lakatlan'
bús: szinte a 'sivatag' szinonimájaként, „a magány gondolatával párosul” (vö. Gáldi László: Bús szavunk jelentésköre Petőfinél. In: Tanulmányok a magyar nyelv életrajza köréből. Bp. 1964. 112.) Hasonló jelentésben már *A hűtelenhez* (1838) c. vers 30. sorában is. → I. 9.
- 9 *földöv*: az Egyenlítő vidéke
- 13—15 Az általános, több kultúrkör hiedelemvilágában elterjedt felfogás szerint a megátkozott ember lelke kísértet formájában kóborol, kószál.
- 21—22 *Az örök idvességnek / Magas helye*: a mennyország

Szövegváltozatok

- C PDI Szerelem gyötrelme. (Egy szőke hölgyhöz). [gyűjtőcím] I. [sorszám]
V2 Szerelem gyötrelme [gyűjtőcím] I. [sorszám]
- 1 PDI sivatag, bús
3 PDI Hová madár, ember
4 PDI ismernélek!
8 PDI ismernélek!
11 ÖK3 Örök [sh.]
12 PDI ismernélek!
13 PDI bár *holdvilágos éjeken*
16 PDI ismernélek!
18 ÖK3 A kinnak [kp. n.]
20 PDI ismernélek!
22 PDI nekem:
24 PDI ismernélek!

Fordítás

Dux 84—85., *Liebespein* címen, vö. PAT I. 100.
Kertbeny 185—186., *Wär ich ein Felsen....* címen, vö. PAT I. 332.

219. SZIVEM, TE ÁRVA RABMADÁR!

Kézirat: nincs.

Megjelenés

V2 60. *Szerelem gyötrelme* [gyűjtőcím] II. [sorszám]

ÖK1 249., ÖK2ab—3 I. 348. Mindenütt az 1844. évi versek között; az ÖK-kiadásokban saját címmel, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A ciklus egészére vonatkozó tudnivalókat l. a *Volnék bár...* jegyzeteiben! A folyóiratban nem publikált vers második helyének a kötetközlésekben nincs kronológiai értéke. A V2-ben a sorrendnek kétségkívül belső, ciklusalkotási okai vannak: a nagyívű, erős érzelmi hullámszású, metaforaváltó *Volnék bár...*, *Az én szerelmem...* és a *Szerelmem zúgó tenger...* között helyezkedik el a kétségkívül kisebb művészi értékű, szemmel láthatólag „csináltabb” *Szivem, te árva rabmadár!* és a *Szemek, mindenható szemek!*, míg a ciklust a döntést érlelő *Élet, halál! nekem már mindegy zárja*. A két köztes vers lírai struktúrája majdnem azonos, szinte tükörversei egymásnak.

Ugyanakkor semmi nem utal arra, hogy versünk későbbi lenne a ciklus négy pillérversénél. November második felében Petőfi már a *János vitézen* dolgozott, decemberben pedig nincs nyoma, hogy a ciklust kiváltó szerelem tovább élt vagy a költőt foglalkoztatta volna. Ezért a verset 1844. október második vagy november első felére datálhatjuk.

Fogadtatás

Versünket a ciklus többi darabjával együtt minősítette „gyönyörű szerelem-dalok”-nak a V2-t bíráló „12”, azaz Erdélyi János (IrŐr 1846. 13. sz. márc. 14. 133. — EPN 177.).

Magyarázatok

- 2 A bezártság s belőle madárszárnyakon kirepülés kedvelt motívuma Petőfinek, vö. *Az alföld* (1844. június—július) híres, szállóigévé lett 7. sorával: *Börtönéből szabadult sas lelkem...* (→ II. 57.)
- 3—5 Magának, szívének ilyenfajta szólóingatása előfordul az 1843. augusztusi *Merengésben* (→ I. 91—92.), sőt már az 1843. júl-i *Szemrehányásban* is (→ I. 87—8.).

Szövegváltozatok

C V2 *Szerelem gyötrelme* [gyűjtőcím] II. [sorszám]

3 ÖK2ab—3 odabenn.

7 V2 [csak bekezdés, nem kezd versszakot]

Fordítás

Dux 86., *Mein Herz gefangen Vögelein* címmel, vö. PAT I. 100.
Kertbeny 147., *Mein Herz, gefangnes Vögelein* címen, vö. PAT I. 331.

220. AZ ÉN SZERELMEM....

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1844. Új évn. 23. sz. Télelő [dec.] 8. 147., *Szerelem gyötrelme*. (*Egy szőke hölgyhöz*). [gyűjtőcím] II. [sorszám], *Petőfi*. aláírással.

V2 61. *Szerelem gyötrelme* [gyűjtőcím] III. [sorszám]

ÖK1 249—250., ÖK2ab—3 I. 348—349. A kötetekben mindenütt az 1844. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A ciklus megírás körülményeire l. a *Volnék bár...* jegyzeteit: 283—284. A PDI-közlés második helye valószínűsíti, hogy a *Volnék bár...*-ral együtt ez keletkezett a leghamarabb, azaz 1844. *október második felében*, legkésőbb *november elején*.

Fogadtatás

A ciklus egészét nevezte „gyönyörű szerelem-dalok”-nak a „12” jelű bíráló, azaz Erdélyi János, a V2-ről írva (IrŐr 1846. 13. sz. márc. 14. 133. — EPN 177.).

Horváth János hívta fel a figyelmet arra, hogy Urházy György W. Jolánka kisasszonyhoz XI. c. versének (Hond 1846. nov. 10. 368.) egyik strófája feltűnően emlékeztet a szóban forgó költeményre:

Az én szerelmem szép kies liget,
Hová zöld lomb és hús árny integet.
Ölén gyöngyözve lejt a csermelyár,
Virágzó partján gerlék serge jár.

(Horváth 531.)

Urházyt már a PDI 1844. dec. 1-jei számának szerkesztői üzenetében értesítette a versrovatot vezető Petőfi egy versének elfogadásáról (VP VII. 508.). Így minden bizonnyal olvasta egy héttel később a Petőfi-költeményt is. Urházy, utóbb az Erdélyi Híradó munkatársa és a Petőfitől is közlő Unió c. zsebkönyv szerkesztője, a költőnek jó barátja lett, vö. VP VII. 312—313., 509. 565. Ezért úgy véljük, az idézett versszak nemcsak a Petőfi-vers ismeretét tükrözi, hanem vsz. szándékos hivatkozás is.

Magyarázatok

13 *rengeteg*: jelentése itt 'hatalmas'. Petőfi a szót mind főnévi, mind melléknévi jelentésben használta, vö. PSzót III. 445.

Szövegváltozatok

- C PDI Szerelem gyötrelme (Egy szőke hölgyhöz). [gyűjtőcím] II. [sorszám]
V2 Szerelem gyötrelme
4 ÖK2b—3 fölett.
8 PDI vízbe
10 PDI Mít, kert gyanánt,
11 PDI boldogság *mint* anya
12 PDI tündérleányt szül:
13 PDI vadon.
14 ÖK1—3 benne mint haramja [kp. n., a vesszőt a PDI és a V2 alapján pótol-
tuk]
15 ÖK2ab—3 tör,
PDI kétségb'ésés vagyon;

Fordítás

Dux 87., *Mein Leben* [sh. Lieben helyett] *ist nicht wie die Nachtigall* címen, vö. PAT I. 100.

Kertbeny 149., *Mein Herz ist nicht wie die Nachtigall* címen, vö. PAT I. 332., az eltérő cím ellenére Dux fordításának átvétele, vö. PAT I. 326.

S. jelű fordító: Česká učela (Praha), 1847. jan. 5. *Má láska* címen, vö. PAT I. 117—118. és 383. (cseh nyelven), *Z básně Petőfiho* [P. verseiből] gyűjtőcím alatt, együtt az *Etelkéhez* és a *Fa leszek, ha...* cseh szövegével. A három vers kiválasztása arra utal, hogy a fordítások a V2-ből készültek. A legkorábbi cseh Petőfi-fordításokat Fügedi Erik fedezte föl: Néhány adat a cseh, szlovák, magyar kölcsönös versfordításról. Irodalmi Szemle [Bratislava] 1959. 411—414. Az S. jel mögött minden bizonnyal Karel Sabina (1813—1877) cseh író-forradalmár rejtőzött, vö. Sárkány Oszkár: Magyar kulturális hatások Csehországban 1790—1848. Bp. 1938. 46; Kovács Endre: Magyar—cseh történelmi kapcsolatok. Bp. 1952. 301—302.; Szalatnai Rezső: A cseh irodalom története. Bp. 1964. 106. Legújabban pedig Richard Pražák: Cseh—magyar párhuzamok. Bp. 1991. 82—83., 104. és 176., 180—181. (jegyzetben). A folyóirat hasonló lapja: PAT I. 5. sz. melléklet.

221. SZEMEK, MINDENHATÓ SZEMEK!

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1845. I. évn. 3. sz. Télhó [jan.] 9. 45. *Szerelem gyötrelme. (Egy szőke hölgyhöz). III.* címen, PETŐFI. aláírással.

V2 62. *Szerelem gyötrelme. IV.* címen
ÖK1 250., ÖK2ab—3 I. 349—350. A kötetekben mindenütt az 1844. évi
versek között; az ÖK-kiadásokban saját címmel és „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Ez a költemény két nappal Csapó Etelke halála (1845. jan. 7.) után jelent meg. Tulajdonképpen tapintatlanság is volt Vahot Imre részéről ezt a nyilván régebben (feltehetően 1844. november—december óta) nála lévő költeményt most publikálni, amikor a költő már túl volt ezen a szerelmi epizódon. (Figyelembe véve a lap nyomdai előállítását, Csapó Etelke haláláról a lapszám szerkesztésekor még sem Vahot, sem Petőfi nem tudott.) A ciklus többi darabját Petőfi már nem jelentette meg folyóiratban.

Abból, hogy az első közlésekor (nyilván Petőfi kézírata alapján) versünk a III. sorszámot kapta, joggal következtethetünk arra, hogy megírását tekintve is harmadik volt a ciklusban. (Az a sorrend, amelybe Petőfi a V2-ben a *Szerelem gyötrelme* darabjait állította, szerkesztői meggondolásokat tükröz, amelyeket a szerelmi érzés történetének elmondása befolyásolt.) Datálása tehát: 1844. október vége — november eleje.

Fogadtatás

Versünk cím szerint nem szerepelt a korabeli kritikákban, csak az egész ciklust együtt nevezte „gyönyörű szerelem-dalok”-nak „12”, azaz Erdélyi János (Iráor 1846. 13. sz. márc. 14. 133.; vö. EPN 177.).

Magyarázatok

Pándi Pál a költemény egészét Vörösmarty Feledésével (1842) hozta kapcsolatba (Pándi² 332.); a hasonlóság inkább csak tartalmi síkon vethető fel, mintsem szerkezetileg vagy a hangvétel tekintetében.

2—5 E sorok tartalmilag és nyelviileg is emlékeztetnek az 1843. decemberre datált *Matildhoz* kezdősoraira:

*Mért vagy hozzám olyan idegen?
Mért tekintesz rám olly hidegen?
Hidegen, mint téli napsugár,
Mellynek mosolya is faggyal jár.
(→ I. 95—96.)*

Szövegváltozatok

C PD1 *Szerelem gyötrelme. (Egy szőke hölgyhöz). III.*

V2 *Szerelem gyötrelme. IV.*

ÖK1—3 *Szemek, mindenható szemek!*

4 PD1 *Megöltők...*

7 PD1, ÖK2ab—3 *meg, öljetek;*

8 PD1 *mosolygatók —*

Fordítás

Dux 88., *Ihr Augen, allgewalt'ge Augen* címen, vö. PAT I. 100.
Kertbeny 148., *Ihr Augen...* címen, vö. PAT I. 331.

222. SZERELMEM ZÚGÓ TENGER....

Kézirat: nincs.

Megjelenés

V2 63. *Szerelem gyötrelme.* [gyűjtőcím] V. [sorszám]
ÖK1 250—251., ÖK2ab—3 I. 350—351. Mindenütt az 1844. évi versek között; az ÖK-kiadásokban saját címmel és „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers a V2-ben jelent meg először, így az ante quem-terminus meghatározásához alkalmas folyóiratközlési dátuma nincsen. A ciklus keletkezésére l. a *Volnék bár...* jegyzeteit: 283—284.; költeményünk annak alapján 1844. november elején, első felében keletkezett.

Fogadtatás

Noha a szakirodalomban esztétikailag mind Horváth (137.), mind Pándi (Pándi² 337.) a ciklusnak ezt a darabját tartotta a legkiemelkedőbbnek, a korabeli kritika nem figyelt föl rá. A V2-t bíráló „12”, azaz Erdélyi János is csak a ciklus egészét nevezte „gyönyörű szerelmem-dalok”-nak (IrÖr 1846. 13. sz. márc. 14. 133. — EPN 177.).

Magyarázatok

- 1 Ez a sor mintha folytatása lenne *Az én szerelmem...* definícióinak, különösen 13. sorának: *Az én szerelmem rengeteg vadon;*
- 4—6 Horváth (572.) e sorok analógiájaként Vörösmarty Csongor és Tündéje II. felvonásából a 274—275. sorokat említi: „S alszik a gond, mint a gyermek, / Melly sirásban fáradott meg.” (VÖM 9. S. a. r. Staud Géza. Bp. 1989. 54.) Petőfinél is megtalálható ez a kép- és gondolatsor korábban, az 1844. január—februárra keltezett *A dalban* (→ II. 8.).
- 7—12 Horváth (572.) Vörösmarty Kincskeresők c. drámájának (1832) II. felvonásából idézi analógiaként:

Setéten, a hollónak szárnyain
Repül el tőlem a múlt fellege;

De a remény, mint zengő csalogány,
Száll a tavasznak bokrain felém,
S kies jövendőt hirdető dala.

(VÖM 9. 224.)

Szövegváltozatok

C V2 Szerelem gyötrelme. [gyűjtőcím] V. [sorszám]
7 ÖK2a síma
9 ÖK3 szelid

Fordítás

Dux 89., *Mein Lieben glich* [!] *dem wilden Meer* címen, vö. PAt I. 100.
Kertbeny 182., azonos és azonosan hibás címen, vö. PAt I. 332.

223. ÉLET, HALÁL! NEKEM MÁR MINDEGY

Kézirat: nincs.

Megjelenés

V2 64—65. *Szerelem gyötrelme*. [gyűjtőcím] VI. [sorszám]
ÖK1 251—252., ÖK2ab—3 I. 351—352. Mindenütt az 1844. évi versek kö-
zött; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Bár filológiai adatokkal nem bizonyítható (a vers nem jelent meg folyóiratban), csaknem bizonyosra vehető, hogy a ciklusnak ez a darabja készült el utolsónak. A *Szerelem gyötrelme* lírai logikája is ezt sugallja. E költeményben kap kifejezést a ciklus társadalmi töltése, amelyre eddigelé csak a „szőke hölgy” megnevezés utalt, még a *Batthyányi és Károlyi grófnék* illúziós hangulatában, a társadalmi különbségeket átlépni képes érzelem révén, amihez az 1844. nov. 10-én megjelent *Versék* adhatta az „írói respublicá”-ban előrehaladás költői öntudatát. Erről az élethelyzetről már Gyulai találó képet adott: „Nemcsak az irodalom, hanem az élet és társaságban is szerepet vágyott volna játszani, azonban talán viszonyai és formái közt nem tudván eléggé mozogni, megvetni látszék azt s különbségeivel akart hatni.” (PSLK 32.) Nemcsak esztétikai szempontból nevezhető tehát a költemény „a ciklus kulcsversé”-nek (Pándi² 335.).

Az elmondottak figyelembevételével a vers 1844. november közepére datálható. A művek sorrendjében pedig a *János vitéz* elé helyezhető — nem zárva ki annak hipotézisét sem, hogy a szőke Iluska mint a falu egyik árvája esetleg poétai kompenzációja a friss, kudarcos szerelmi élménynek.

Fogadtatás

A vers a ciklussal együtt kapott méltánylást a „12” jelű bírálótól, Erdélyi Jánostól, amikor a hat költeményt „gyönyörű szerelem-dalok”-nak nevezte (Irőr 1846. 13. sz. márc. 14. 133. — EPN 177.).

Az Adolf Dux fordításkötetét névtelenül bíráló Toldy Ferenc közvetve magát a Petőfi-verset is értékelte (l. a *Fordítás* c. alfejezetben.).

Magyarázatok

- C *Élet, halál* címmel Petőfi már írt egy, 1844. augusztusra datált, négy-soros verset (→ II. 70.), a cíamazonosságon kívül azonban semmiféle kapcsolat nincs közöttük.
- 1—8 A költő és szerelme közötti áthidalhatatlan különbség érzését már a kamasz Petőfi is átélte Ostffyasszonyfán, 1839 nyarán — s hasonló versszerkezetet használt akkor is a megszólalás kényszerének érzékel-tetésére, az *Elválás* c. versben (→ I. 13—14.).
- 19—20 A csattanónak, amely a romantikus drámák, novellák és regények számtalanszor megírt helyzetét idézi fel, külön irodalma van. Horváth szerint nem a heinei cinizmus utánérzéséről van szó, hanem „csak a megcsappant ihlet műve lehet a valóban váratlan, elég drasztikus be-fejezés”. (52.) Pándi véleménye: „A merész hangváltás, a befejezés biz-zarr fordulata eltéveszthetetlenül Heinére emlékeztet. De mégsem pusztá Heine-hatás ez, hanem egy feloldatlan konfliktus lírai reflexe, amelynek érvényesülését előmozdíthatta a heinei hatás.” (Pándi² 335.) Martinkó András minősítése, a kötetünk számára készült, ha-gyatékaiban fennmaradt jegyzeteiben: „Eleve elfogadása egy társa-dalmilag szükségszerű válasznak a költő vallomására, az illúziók szó-kimondó szétoszlátása, a plebejus keserűség olyan kifejezése, melyre Petőfi szerelmi költészetében később sincs, társadalmi-politikai költé-szetében is csak 1845 őszétől van példa.” A vallomás megtörténetére, körülményeire nincsenek adataink; arra csak a ciklust követő *A bor-hoz* c. vers utal.

Szövegváltozatok

C V2 Szerelem gyötrelme [gyűjtőcím] VI. [sorszám]

Fordítás

Dux 90—91., *Ob Leben oder Tod, ich acht' es nicht* címen, vö. PAt I. 100.

A Dux-fordításkötetet ismertette a Berlinben megjelent *Literarische Zeitung* anonim cikke: 1846. 100. sz. dec. 16. 1614. Ebben Petőfi szerelmi költészete Béranger-re emlékeztette a szerzőt, s elismerve mesterségbeli ügyességét, mély-séget hiányolt belőle. Példának versünk tartalmi ismertetését választotta: „In dem Gedicht »Leben oder Tod« sehen wir ihn in Liebe erglüht gegen eine Dame aus den höheren Regionen der Gesellschaft. Nach inneren Kampf entschliesst er sich, die Erklärung zu wagen, weiss aber freilich nicht, ob die Schöne den

Knieenden liebend erheben, oder ihn durch ihre Diener aus dem Hause werfen lassen wird!" (PAI I. 113.)

A MSzépírsz-ben név nélkül bíráló Toldy (1847. 19. sz. máj. 9. 293.) így elemezte Dux fordítását: „Az »Élet, halál«-ban [...] ezen a lány ajkán véghetetlen szép és gyengéd verspár:

Hisz én már téged rég kísérlek,
Van érted titkos bánatom —

így adatik:

Und weisst du nicht, dass ich dich lang schon such',
Dass ich dich liebe fort und fort? [...]

A magában is már nyers végső szak az »őrült«-nek kihagyása, s a »szolgá«-nak sokszorosítása által kellemetlenül nyersebbítették:

Vagy, mint örültet, szolga által
Szobájából majd kilöket.

Wenn aber mich auf ihr Geheiss *ein* Trost [sh., Tross]
Von Dienern aus dem Zimmer stösst."
(EPN 284—285.)

224. BATTHYÁNYI ÉS KÁROLYI GRÓFNÉK

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1844. Új évn. 21. sz. Őszutó [nov.] 24. 115., *Petőfi*. aláírással.
V2 84—85.

Egyk. úk.: Tatay: KSz 91—92.

Az ÖK-kiadásokból a költő kihagyta. Ezért a következő kötetkiadás: PVM III. 246—247. Ennek előszavában Gyulai Pál (I. köt. VII.) azóta is átvett, vélhető indokát adta Petőfi döntésének: „változott politikai érzülete okozta”. Az 1874. évi DK-ba — a FL 1874. jan. 3-i számában megjelent figyelemfelhívás dacára — szintén nem került be. Így kötetben csak 1877-től foglalta el véglegesen a helyét: PSK (1877) IV. 323—324. és PSÖK DK² 773.

Keletkezés

A vers megírására az adott alkalmat, hogy 1844. nov. 15-én este a régóta nagyszerű honleány hírében álló két grófné (tevékenységük részletezését l. a *Magyarázatokban*) az országgyűlés 1844. nov. 13-i berekesztése után Pestre érkezett, és az ifjúság fáklýászenével ünnepelte őket. Este 10 óra tájban, magyar zene hangjainál, előbb Batthyányné, majd Károlyiné házába vonultak, amott egy

B. névjelű szónok, emitt gr. Vay Dániel, a Védegyelet választmányi tagja beszélt. (A PDI nov. 24-i száma szerint mindkét helyen Vay szónokolt.) A grófnék palotájuk erkélyéről válaszoltak; Károlyiné három fiát is bemutatta, megígérve, hogy jó hazafiakat nevel belőlük. A hazafias eseményről a pest-budai sajtó lelkesülten számolt be: BpHiradó nov. 19., Élk nov. 20., PDI nov. 20. és 24., PH nov. 21., Hond nov. 23. L. még Frankenburg Eml III. 31—32. A fáklyászenén részt vett Petőfi még a történetek hatása alatt, tehát 1844. nov. 16. és — a lapszerkesztést és a nyomdai előállítást beszámítva — nov. 22. között írhatta meg versét. (Vö. Ferenczi Zoltán: Petőfi „Batthyányi és Károlyi grófnék” költeménye. PetMuz 1895. 1. sz. jan., 14—17.)

Fogadtatás

A „12” jelű bíráló, Erdélyi János (IrŐr 1846. 13. sz. márc. 14. 134. — EPN 177.) csak felsorolásban, az „üdvöző s barátságos versek” közt említi meg; e külsőleges szempont miatt egy sorba került az *Egressy Gáborhoz*, a *Tompa Mihályhoz*, a *Vahot Sándorhoz* címűekkel.

Tatay (KSz 91—92.) az „óda v. ének” műfaj-fejezetben hozza példaként. Bizonyára azért, mert — meghatározása szerint — az ódáknak „az emberek csak legjelentékenyebb érdekeit kell érteniök”, „fennszerű tárgyakkal” kell foglalkozniuk, és lelkesültségnek, emelkedettségnek kell bennük lenni. E fejezetében még ezek a Petőfi-versek találhatók: *Végszó ***hoz*, *A külföld magyarjaihoz*, *Vajda Péter halálára*, *A hazáról*.

Idevonható Petőfinek saját megváltozott véleménye e verséről. Az ÖK-kiadásokból kihagyást az emlékezők a költő szájába adott magyarázatokkal kísérték. Telegdi (Kovách) László (Petőfiről és az 1848 előtti irodalmi tényezőkről. Koszorú 1884. szept. 28. 619.; idézi Harv² I. 897.) 1846 őszéről szólva elmondja, hogy szept. 7-én Nagykárolyban Petőfivel otthagyták a fecsegő főispáni beiktatást, s ő a Károlyi grófok várkertjébe teendő sétát javasolta időtöltésül: „— Én oda nem megyek! — viszonzá Petőfi. — Két évvel ezelőtt Károlyi Györgyné és Batthyány Lajosné laktak ott egész nyáron át. Hozzájuk te szép verset írtál. — Az akkor volt!... most nem tenném meg! — szólt Petőfi.” Telegdi hiába idézte Petőfinek versünk 23—24. sorát, a költő hajthatatlan maradt.

Egy másik kortárs, özv. Várady Károlyné (Miklós Miklósnak, az 1849-ben Petőfit és családját vendégül látott tordai ref. papnak a leánya) úgy emlékezett, hogy amikor ott Petőfi elítélte Csokonait, mert pénzért is írt verseket (vö. a *Csokonai* jegyzetével: 269.), hozzátette: „Egyetlen költeményemet irtam főranguakhoz: A »Batthyányi és Károlyi grófnők« [!] címűt, s azt sem engedtem »összes költeményem« közé betéetni.” (Emlékezés Petőfire III. Erdélyi Hiradó 1888. jan. 4.) Mindkettőt tartalmilag idézi Ferenczi: i. m. 16—17.

Magyarázatok

- C A két grófnő Zichy III. Károly és gr. Batthyány Antónia leánya volt, a hét testvér közül a negyedik és az ötödik. Gr. Zichy Antónia 1816. júl. 14-én született; 1834. dec. 4-én, Ikervárott kötött házasságot gr. Batthyány Lajossal. Húga, Karolina 1818. nov. 18-án született, és Pozsonyban, 1836. máj. 16-án lett gr. Károlyi György felesége. (A dá-

tumokat illetően az egykorú vagy közel egykorú, alább idézendő adatközlésekben néhány napos ingadozás található.) A két arisztokrata testvér, akik már az 1839/40-es országgyűlésen jelentős szerepet játszottak a főrendi ellenzék magánkörnyezetben történt megszervezésében, a védegyeleti mozgalomnak szinte jelképei lettek, a közvélemény előtti, nagy nyilvánosságot kapott társadalmi szereplésükkel. Közülük ekkor Karolina volt a kezdeményezőbb. Csak a versünk megírását előző hónapoknál és a Petőfi által már Pesten szemlélt eseményeknél maradvá: 1844. aug. 15-én zászlóanyák voltak a pesti polgári őrhad zászlószentelésén (Batthyányné betegség miatt nem volt jelen; Hond 1844. aug. 17.); a PDI okt. 13-án azt hírelte, hogy farsangra olyan estélyt terveznek, ahol csak hazai kelmékből készült ruhákban lehet megjelenni, az 1845. jan. 8-ra tervezett bál előkészítő bizottságában (az elnök gr. Batthyány Kázmér, a Védegyelet elnöke volt!) a háziasszonyi teendőket vállalták (vö. PDI dec. 8.). A divatlap nov. 10-én arról adhatott hírt, hogy társasági vizitkötelezettségeiknek is ilyen, magyar alapanyagú és szabású ruhákban tesznek eleget; az Elk nov. 27-én arról számolt be, hogy a két grófné hasonló öltözetben jelent meg a Nemzeti Színház páholyában. Vahot Imre a Párizsban tartózkodó Erdélyi Jánost magánlevélben értesítette minderről (ErdLev I. 232.). A Hond nov. 23-án egyenesen Károlyiné textilgyár-alapítási terveiről tudósított. (Vö. Ferenczi: i. m. 14—16. — adatait a sajtóból kiegészítettük.) Széchenyi István pedig a fátylaszenét követő napon, nov. 16-án jegyezte föl naplójába, hogy Károlyiné személyesen járta végig Pest kereskedőit: „C[aroline] Karolyi lauft von Gewölb zu Gewölb Véd Egylet.” A vállalkozást helytelenítő gróf hozzászólja: „Sie sagen »ja« und betrügen sie.” (Viszota Gyula: Gróf Széchenyi István napló VI. Bp. 1939. 133.)

A két testvér közül utóbb — férje politikai karrierje, majd vértanúhalála okán — gr. Zichy Antónia vált az ismertebbé; 1849 és 1856 között maga is emigrációban élt Svájcban. (Vö. -ár [Szász Károly]: Gróf Batthyány Lajos özvegye. VU 1870. jún. 19. és Urbán Aladár: Batthyány Lajosné visszaemlékezései férje fogságára és halálára. Századok 1981. 587—620.) Károlyiné 1849 és 1880 között élt külföldön. Batthyányné Zichy Antónia Dákán hunyt el, 1888. szept. 29-én; Károlyiné Zichy Karolina pedig Budapesten, 1903. jan. 30-án. Nekrológiákat l. Törs Kálmán: Gróf Batthyány Lajos özvegye. VU 1888. okt. 7. (két képpel) és sz. n.: Gróf Károlyi Györgyné 1818—1903. VU 1903. febr. 8. (három képpel).

- 1—2 A kezdősorok hetykén polémikus hangmegütése régi témája a Petőfi-irodalomnak, s összekapcsolódott a költő nemesi származásának kérdésével. Polémikus, mert válasz gr. Vay Dániel említett üdvözlő beszédének egyik részletére: „Ti roppant vagyont, dús kincset öröklétek őseitektől — családotok, nevetek fényét legalábbis kétszereztetek...” (PDI 1844. nov. 24., vö. Pándi² 351.) Csörgheő Géza 1889. évi adatközlése óta (Turul 1889. 185., idézi Hatv² 34—35.) a legutóbbi időkhig élt Petőfi nemesi származásának legendája. Ez olvasható Ferenczi életrajzában is (FPÉ I. 17.), Szerb Antal ebből építette ki a

„nemesi osztályfegyelem” elméletét (Magyar irodalomtörténet. Bp. 1986.⁶ 391.), Illyés Gyula későbbi kiadásában is elfogadta (Illyés 1963 27.). Az 1667-ben nemességet nyert Petrovics Mártontól való réves leszármaztatást — levéltári kutatások alapján — cáfolta Dienes András (FP 10—21.) és Mezösi Károly (összefoglalóan: Mezösi KP 100—102.). Külön fejezetet szentelt a cáfolatnak a legutóbbi életrajz is: Fekete: PSÉ I. 14. és 323—324. Legújabbban Jakus Lajos: Petőfi családja. In: StudComP 19. Szentendre 1989. 121—123. és 155. (a Petrovics család helyes genealógiájával) és nyomán PAT III. 279. és 313. Így a versben nincs szó nemesi származásának megtagadásáról (Ferenczi) vagy a nemesi osztályfegyelem megsértéséről (Szerb); „csupán” annak versbefoglalásáról, amit 1846-ban, német nyelvű önéletrajzában így fogalmazott meg: ... *geboren von armen Eltern*. (VP V. 164.) „A szegény is szereti hazáját” egyébként a kor egyik költői közhelye: Petőfi a könyvtárában megvolt Béranger-kötetek több versében (Le Vilain, Le Vieux Vagabond) éppúgy találkozhatott vele, mint a hazai líra darabjaiban, pl. Erdélyi János Pórfiú c. versében (1837) vagy Vörösmarty Mihály Honszeretet c. költeményében (1843), az érdekegyesítő liberalizmus egyik nagy programművében. Ez utóbbi versnek Petőfi hazafias lírájára gyakorolt hatásáról: → II. 147.

- 4 *Sötétül napja...*: a sor előzménye az évet nyitó *Honfidal* 21—24. sorában: *De mint az árnyék nő, midőn / Az est közelget: / Nő bűm, ha sötétedni kezd, / Hazám, fölötted.* (→ II. 7.) Jó példa arra, hogyan igyekezett az alkalmi verset eddigi motívumaival, képeivel „áthévíteni” a költő.
- 5 *Örömkönyűim*: pozitív válasz a *Honfidal* csattanójára (29—32. sor): *S kihajtom egy cseppig borát / A telt üvegnek / Bár keserű... mert könnyeim / Belé peregnek!* (→ II. 8.)
- 11 *nemzetem hajója*: a Horatiustól származó, közkeletű „állam hajója” allegóriát (Odes I. 14.) Petőfi szívesen, de mindig egyénített metaforákban használta.
- 14 *szövétnekfény*: a fáklásmenet fénye
- 20 *Szemfényemet*: a Petőfinél gyakori aggodalomra l. a *Szemfájásomkor* c. vers jegyzeteit! Ezúttal a személyes hitelességet erősíti.
- 31 *Memnon szobraképen*: Memnon Eos hajnalistennő fia. III. Amenhotep fáraónak az egyiptomi Théba mellett álló és ma is látható szobrát az ókorban Memnonénak tartották, és a homokkőből készült szobor szilánkjainak a hajnali felmelegedés okozta lepattanásakor keletkezett hangjait pedig Memnon énekének, amellyel anyját, a Hajnalt köszönti. Ez indokolja a 30. sor *Hajnalsugárral* fordulatát is.

Szövegváltozatok

Mivel a vers az ÖK-kiadásokból hiányzik, alapszövegünk a V2-beli.

6 PDI Málnalunk [sh.]

PDI felett!

7 PDI kebelből:

- 9 PDI tündér virágot,
 11 PDI hajója!
 16 PDI ekkor
 18 PDI látomány:
 21 PDI zenéjét;
 30 PDI testvér csillagok!
 31 PDI Sugárotokra

225. A BORHOZ

Kézirat: nincs.

Megjelenés

V2 66—67.

ÖK1 252—253., ÖK2ab—3 I. 352—353. Mindenütt az 1844. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers keletkezéséhez és kronológiájához lényeges annak eldöntése: a *Szerelme* ciklushoz tartozik-e. Ferenczi (FPÉ II. 44—45.) az „Úgy látszik” megállapításig jutott el, BarHP (665—666.), ezzel szemben határozottan állította, hogy az itt emlegetett szerelem tárgya még mindig a „szőke hölgy”, a kérdőjeles Dessewffy grófnő. (Vö. a *Volnék bár...* jegyzetével: 283—284.) Pándi szerint: „A *borhoz* című költeményében sem a boron van a hangsúly, hanem szerelmi csalódásán, melyre az italban keres gyógyírt. [...] A rapszodikus formájú vers a *Szerelme gyötrelme*-ciklushoz kapcsolódik, erre következtetni záróstrófájából...” (Pándi² 323.)

Véleményünk szerint is a ciklushoz csatlakozik, de már csak utalás formájában, mert más lírai magatartásban látjuk a költőt, mint a *Szerelme gyötrelme* darabjaiban. Itt már visszatekint szerelmére mint *lezárt* élményre, mely fáj még ugyan, de nem vár megoldást. Nem tudni, az *Élet, halál! nekem már mindegy* soraiban kilátásba helyezett vallomást (*Hozzá megyek... / Előtte szívem fölnyitom*) — a bármilyen válasz kockázatának vállalásával — megtette-e Petőfi. A *borhoz* mindenestre az ÖK-kiadásokban közvetlenül a ciklus hat verse után szerepel, s az említett költemény előzi meg.

Eszerint A *borhoz* egy reális életrajzi-lélektani helyzetet tükröz; azt a helyzetet, melyben Petőfi 1844. november második felében lehetett. Álláspontunk szerint ez a költemény is az 1844. őszi „önleplező” versek (*Tompa Mihályhoz; A leánykákhöz; Sovány ősz; Élet, halál! nekem már mindegy* stb.) sorába tartozik. Szemben Pándi véleményével (Pándi² 323.), amely szerint „amolyan sablonos bútakaró a borital”.

Versünk egyébként tipikusan átmeneti jellegű. Egyrészt előre mutat az év végi keserű, kiábrándult, felborzolt kedélyű művek (*A természet vadvirága, Mit szól a bölcs?* stb.) világa felé, másrészt — l. a *Magyarzatokat!* — sok vonásával a múltban gyökerezik.

Fogadtatás

Versünk a korabeli kritikákban még mellékes vagy összefoglaló utalásokban sincs cím szerint megemlítve.

Magyarázatok

- 1—4 A keserűségben mintha a *Végszó* ***hoz (1844. jan.—febr.; → II. 9—10.) egy-egy sora hangzanék vissza (még a *frígy* szó is előkerül) a szakítás kifejezésére.
- 5 *eddig*: valóban korábban a bor *mintha* segített volna a bánaton, (*Mi lett?, Igyunk!*), sőt a honfibú ellenében még később is gyógyszernek látszik (*Részség a hazáért*).
- 17 *A lélek ép*: azaz józan, szemben a 11—15. sorban ábrázolt *testi* részséggel.
- 21 *Dejaniraköntös*: Dejaníra Héraklész viadalon szerzett felesége. Hazafelé menet Nesszusz kentaurral találkoznak, aki ravaszsággal magának akarja megszerezni Dejanírát, de Héraklész lenyilazza. Halála előtt a kentaur véres és méreggel átitatott ingét adja át — mint szerelemre hevítő eszközt — a lánynak. Amikor később a szóbeszéd azt terjesztette, hogy Héraklész hűtlen lett feleségéhez, ez a kentaurtól kapott inget adta férjére. Ám az ing Héraklész testére tapadt („Nesszuszing”), s csak az önként választott tűzhalálban égett le róla. (Ovidius: *Átváltozások*. — *Metamorphoses*. Ford. Devecseri Gábor. Bp. 1964. 255—263.)
- 22 *minduntalan*: itt: állandóan, folyton
- 28 *lángszerelmem jégjutalma*: Pándi szerint (Pándi² 325.) Petőfi itt „egy korábbi stílusállapotból merít”; hasonló, az almanachírárt idéző ellentétek és metaforák leginkább a zsengek között fordultak elő (*A hűtelenhez, Elválás, Honvágy, Változás*, majd *A borozó, Halálvágy* stb.).

Szövegváltozatok

- 1 V2, ÖK2ab—3 O bor!
4 V2 vége ... vége.
10 ÖK2ab—3 mert [sh.]
23 V2 O bor!
27 V2 gunymosolyt,

Fordítás

Dux 92—93., *An den Wein* címen, vö. PAt I. 100.
Kertbeny 92., Dux fordításának átvételével (vö. PAt I. 326.), azonos címen, vö. PAt I. 331.

Kézirat

A verset Petőfi sajátkezűleg írta be 1844-ben Neumann Károlynak, volt aszódi iskolatársának, ottani szállásadónője fiának és a későbbi jó barátak verseskönyvébe, a *Szerelem gyötrelme* ciklus *Volnék bár...* kezdetű darabjával együtt. (Neumann Károly személyére l. a [*Szeretlek, mint a hold...*] jegyzetét, a leírás körülményeire a *Volnék bár...* jegyzetét!) Ez utóbbiról Neumann Károly „Arad, 1880. aug. 3.” keltezésű levelében így tájékoztatta a VU szerkesztőségét: „Ő ezt 1844-ben írta be maga versgyűjteményes könyvembe Pesten.” A szerkesztő hozzátette még: „A boldogult Pákh Albert ismerte e költeményt, s többször emlegette: nem tudja hová lett Petőfinek V. Ferdinándhoz irt költeménye, melyet neki egykor felolvasott.” (VU 1880. aug. 22. 558.) Az akkori textológiai közfelfogás az autográf kéziratnak nem tulajdonított jelentőséget, így a VU a verset vlsz. Neumann másolata alapján közölte, az eredetiről felvétel sem készült. A versgyűjteményt senki sem nézte meg, Neumann halála (1890) után elkallódott, így a kéziratot nem ismerjük.

Megjelenés

VU 1880. 34. sz. aug. 22. 558., a *Még egy kiadatlan vers Petőfitől* c. cikk keretében. A vers után aláírás: *Petőfi*. A szöveg után a szerkesztő, Nagy Miklós az eddig idézetten kívül megjegyezte még: „A fentebb közlött közleményt a következő levél kíséretében vettük:

Tisztelt szerkesztő úr! Szabad rendelkezésére bocsátom a tulsó lapon leirt »V. Ferdinándhoz« című kiadatlan versét Petőfi Sándor ifjúkori barátom s iskolatársamnak. [...] Hogy az »V. Ferdinándhoz« kiadásba föl nem vethetett, csak az akkori cenzurái viszonyok tuldőven megmagyarázzák.” (A kihagyott részeket a kéziratról szólva már idéztük, illetve a *Volnék bár...* c. versre vonatkoznak.) A levél megjegyezte továbbá: „... Petőfinek az Athenaeum kiadásában [az 1876. évi DK²-ben — A szerk.] megjelent költeményei gyűjteményébe több is felvétellett a költő ama politikai színezetű versei közül, melyek ez ideig szinte [= szintén] nem voltak kiadhatók az említett ok miatt, mely ma már megszűnt. Ennélfogva nem találok most már okot, mely a vers további elrejtését menthetné. [...] Arad, 1880. aug. 3. *Neumann Károly*, nyug. lelkesz.” A szerkesztő külön is felhívta a figyelmet arra, hogy a vers valóban fölfedezés: „E levél kiegészítésül megemlítjük, hogy a fentebbi költemény nem volt meg Petőfi hátrahagyott kézíratai között.”

A VU közlését szinte azonnal átvette több újság és folyóirat, így: PH 1880. aug. 22., MPolgár 1880. aug. 24., Koszorú 1880. 4. k. 3. füz. 287—288.

Kötetben először: PSÖK 2. népies kiadás, Bp. 1884. 450.

Keletkezés

Petőfi verseinek legutóbbi kritikai kiadása (VP I. 397.) „életrajzi adatok” alapján 1844 novemberére datálta a költeményt. Közvetett adataink megerősítik ezt az állítást.

Mindenképpen 1844-es versről van szó: ezt nemcsak Neumann idézett megjegyzése rögzítette, hanem az emlékkönyvbe történt bejegyzés mikéntje is támogatja, amely egyszerre történt az 1844 novemberének második felére keltezhető *Volnék bár...* c. verssel, a *Szereltem gyötrelme* ciklus vélhetően első darabjával. (L. még a *Volnék bár...* jegyzeteit!) De 1844-esnek tűnik a szöveg, témáját illetően is: az országgyűlési-védegyeleti tematika 1845 januárjára „lecseng” *A magyar nemzettel*, hogy helyet adjon az Etelke-élménynek. A folyóiratban nem közölt vers tehát legkésőbb 1844 utolsó napjaiban íródhatott volna. A megírás lehetséges legkorábbi dátumát az országgyűlés berekesztését (nov. 13.) követő napokban kereshetjük. A konzervatív BpHíradó 1844. nov. 17-i, pozsonyi tudósítása a diéta berekesztéséről lelkenedezve közölte a hírt „ő felségének először m a g y a r n y e l v e n irt k[irályi]. [legkegyesebb]. válaszá”-ról. A hajdani országgyűlési írnok, Kolmár József 1880-ban hasonló hangnemben idézte föl az egyébként sikertelennek tartott országgyűlés egyik legfontosabb hangulati eredményét:

Három század után itt s ekkor szóla királyunk
Hű Magyarországnak kedve szerint *magyarul!*

(Petőfi Sándor emlékezete. Pozsony 1880. 4.)

Pozsonyban úgy tudták, hogy a király érkezik le a diéta zárására, de végül ez a feladat Ferenc Károly trónörökösre, az uralkodó helyett ténylegesen kormányzó államtanács, a Staatskonferenz tagjára hárult, ami tovább erősítette azt a magyarországi felfogást, hogy az egyébként jó szándékú Ferdinánd elmebeli gyengeségét kihasználva, ez az (egymás között is hatalmi harcokat folytató tagokból álló) testület kormányozza a birodalmat, határozottan magyarelles politikát folytatva (vö. Miskolczy Gyula: *A kamarilla a reformkorban*. Bp. é. n. [1938] 88—105.). A pozsonyi hangulat érzékeltetésére Tábori Kornél idézett (sajnos, pontosabb jelzet és dátum nélkül, de az 1840-es évek iratai közé soroltan) egy olyan titkosrendőri jelentést, amely arról számolt be, hogyan folytat egy kéziratot röpirat szerint az államtanács szlavofil és magyarelles politikát a király nevében (Titkosrendőrség és kamarilla. Bp. 1921. 48.).

Mindent egybevérvé, a tartalmi érvek alapján a verset leginkább *1844 novemberének második felére* datálhatjuk. A megírás eszerint kb. egy időben történt a *János vitézzel*, amit a királyábrázolás egy töről fakadt módja is igazolni látszik. Mivel Petőfi később, 1848-ban sem publikálta versét, és első közlője, Neumann Károly is egyértelműen a cenzúrát okolta — mint idéztük — a kötet-közlés elmaradásáért, a Petőfi-irodalom meglehetősen egyöntetűséggel vallotta, hogy a vers nem közlésre készült; így újabban: Fekete: PSSz 61., Hatv' II. 246., Pándi² 356. Annál nagyobb szóródást mutat a vers hangnemének minősítése. Ferenczi Zoltán (SzSz 28.) „a hagyományos magyar lojalitást” olvasta ki sorából; Marót Károly leszögezte, hogy hiányzik belőle minden szatirikus hajlam (Fejezetek a Petőfi-kérdéshez. It 1913. 14.); Horváth szerint (109—110.) „népies ízű naivságra száll le, de a gúny minden árnyalata nélkül”. Ezzel szemben Hatványi lelkiismeretkönyítőt ellenversnek érezte a *Védegyeleti dalhoz* képest, Fekete finom ironiát lát benne, Pándi „a király személyének profánul-főlényes kezelésével [...] a császári tekintély kedélyes detronizálásá”-ról beszélt.

A Fekete Sándor által „plebejus monarchizmus”-nak nevezett királyszemléletnek mind Petőfi korábbi lírájában (Claudius: *Pórnak esti dala*, 1841/42. → I. 36—37. és 317.), mind a közvetlen magyar irodalmi hagyományban (Garay János: *Az obsitos*. 1843; II. rész: „Az obsitos látogatása Ferenc császárnál”), mind az 1844-ben már ismert és nagyra becsült Béranger költészetében (elsősorban *Le Roi d’Yvetot*, *Mes Jours Gras* de 1829 és *Le Bon Vieillard* c. verseiben) megvannak az előzményei. L. még a *Magyarázatok*at!

Fogadtatás

Pándi Pál az emlékkönyvi bejegyzésből és a Pákhnak felolvasás tényéből a kéziratban terjedő és ható vers hipotézisét állította fel (Pándi² 359.). Ezt filológiai adatokkal alátámasztani nem tudta; a másfél évvel későbbi besugói jelentés, amely szerint Petőfi állítólag monarchiaellenes verset írt (PAI III. 66—67.), nem vonatkoztatható költeményünkre.

Magyarázatok

- C Ferdinánd (Wien, 1793. ápr. 19. — Prága, 1875. jún. 29.) e néven az V. volt mint magyar király, osztrák császárként pedig az I. 1830. szept. 28-án koronázták Pozsonyban magyar királlyá; ténylegesen apja halála után, 1835. márc. 2-től uralkodott. 1848. dec. 2-án a kamarilla lemondatta. Életrajzát I. Brigitte Hamann: *Die Habsburger*. Wien 1988. 121—124.
- 2 *mondogatnak*: a csecsemőkori epilepszia következményeként gyenge szellemi képességekkel rendelkező királyról, aki mindent aláírt, e kötelezettségét is terhesnek érezte, sőt reprezentatív feladatait sem volt képes ellátni, számos gúnyirat, anekdota forgott közkezen, illetve -szájon. (Vö. Miskolczy: i. m. 89.) Hasonló kifejezéssel (*a mint hírelük*) élt Petőfi a patriarchális-naiv királyhit ábrázolásakor Claudius-fordításában is (*Pórnak esti dala*, 14. sor, → I. 36.)
- 7 *titkos önkény*: utalás az uralkodó helyett ténylegesen kormányzó testület, a titkos államtanács, a Staatskonferenz ténykedésére. Ülésein 1835-től Lajos főherceg elnökölt; tagja volt még Ferenc Károly főherceg, trónörökös; Clemens Metternich herceg, 1821-től kancellár; Franz Anton Kollowrat gróf, 1825-től államminiszter; Friedrich Kübeck báró, 1840-től az udvari kamara elnöke; Franz Hartig báró, államtanácsos. Jellemzésükre, a Metternich—Kollowrat ellentétre l. Miskolczy: i. m. 90—105.
- 12 *ten lakodba*: a közismert híresztelések szerint a királyt életmódjában is korlátozták, elkülönítették családjá tagjaitól, megakadályozva egy-egyű, gyermeteg kedvteléseinek űzését is.
- 20 *sajátod lopja*: Pándi Pál hipotézise (Pándi² 557.), hogy a sor „éppenséggel célzásnak is tekinthető a királyné [Maria Anna szárd-piemonti hercegnő, ekkor 41 éves] és a »szolga« kapcsolataira”, nem igazolható.
- 24 *Jó öreg királyom*: noha Ferdinánd ekkor 51 éves volt, a patriarchális naiv királyábrázolás idősebb, jóságos uralkodót feltételez. Ilyen volt

Garay Ferenc császára és a *János vitéz* előregedett francia királya is. A jelzők megválasztásába belejátszhatott Ferdinánd német beceneve („der Güter”), s talán Béranger is, Le Bon Vieillard c. versének „pauvre roi” kitétele.

Szövegváltozatok

A K ismerete híján nem tudható, hogy a verset a VU számára lemásoló Neumann Károly — a kor nem túlságosan érzékeny textológiai gyakorlata szerint — változtatott-e valamit a szövegen. A három egyk. úk. a VU közlése nyomán készült, helyesírási eltéréseik tehát nem változnak, hanem szövegmórlásnak tekintendők.

227. JÁNOS VITÉZ

Kézirat: nincs.

A nyomdára szánt tisztázat (K2) a művet kiadó Vahot Imre tulajdonába került, aki e tényt emlékirataiban rögzítette, sorsáról pedig így tájékoztat: „Igen sajnálom, hogy e szép, tiszta kéziratot, mint nagybecsű ereklyét nem őriztem meg az utókor számára.” (Eml II. 70.) A K2 megsemmisítésének vagy megsemmisülésének körülményeit nem ismerjük. A fogalmazvány (K1) Petőfi tulajdonában maradt. Meglétét közvetett bizonyítékok igazolják:

— a Degré Alajos emlékezéseiben szereplő és Tüllmann Ignácnak Novelly Józsefhez intézett, 1845. márc. 4-i levelében is említett művészcsoport (Degré I. 134. és PAT II. 13.), amelyet a levél szerint „a napokban”, tehát február legvégén vagy március első napjaiban szerveztek, Petőfi felolvasta volna a *János vitéz*t. (Degré állítja, Tüllmann nem említi.) Nem tehette ezt a K2-ből, mert az nyomdában volt, sőt Vahot már 1845. febr. 19-i, Erdélyi Jánoshoz írt levelében (PAT II. 12.) múlt időben említi a mű kiadását, amit csakis az előrehaladt nyomdai munkálatokkal lehet magyarázni;

— a *János vitéz* mutatványa (PDI 1845. tavaszeli [márc.] 2. 283—284.) a IV. fejezetben négy sor eltérést mutat a négy nappal később, 1845. márc. 6-án megjelent első és az 1846. évi második, címlapkiadáshoz képest. (Vö. a *Megjelenés* c. alfejezettel!) Vahot tehát nem a nyomdából kérte vissza a K2-t, hanem a mutatványközlés feltehetően a K1-ről készült. (A szóban forgó 165—168. sor csak az ÖK1-ben került be a kötetkiadásokba, ami persze nem bizonyítja, hogy a K1 még 1847-ben is létezett.) A feltételezett K1-ről az első kiadás megjelenése után közvetett adatunk sincsen.

Megjelenés

„Mutatvány Petőfi »János vitéz« című népmeséjéből.” PDI 1845. I. évn. 18. sz. Tavaszeli [márc.] 2. 283—384. A IV. fejezet: 133—188. sor.

Önálló kiadványként: (a borítékon) János vitéz. Irta Petőfi Sándor. Ára 40 kr. p. p. A címlapon: János vitéz. Irta Petőfi Sándor. Kiadta Vahot Imre 1845. A második oldalán: Budán, 1845. A m. k. egyetem betűivel. A harmadik oldalon:

János vitéz. Népmese. (1844.) — A kötet 12-rét formájú IV. + 113 l., az I—IV. lapon Vahot Imre előszava. Az első és a hátsó borítékon egy-egy kőmetszetű rajz: az egyik János vitézt ábrázolja ágaskodó lovon, a másik az 1069—1071. sort illusztrálja, az óriások csöszbe belelép János vitéz kardjába. (A rajzok szerzőségére l. a *Képzőművészeti ábrázolások* c. alfejezetet!)

Az 1945. március 6-i megjelenést megelőző híradások:

PDI 1844. dec. 8. 156. (EPN 31.) — hír a mű felolvasásáról, a közeli kiadás ígéréttel

Der Ungar 1844. dec. 10. 1146. (PAI. 28.) — A PDI hírének rövid átvétele

Élk 1844. dec. 11. 788. (EPN 34.) — a PDI hírének rövid átvétele

Hirnök (Pozsony) 1844. dec. 13. 581. (PAI. 29.) — a PDI hírének szó szerinti átvétele

PDI 1845. febr. 27. 275. „jövő héten kapható lesz már Petőfi »János vitéz« című, rendkívül jeles népmeséje is, melly versekben van irva.” (Az „is” Vahot együtt-hirdetett két vígjátékára vonatkozik.)

PDI 1845. márc. 2. 284. (EPN 58—59.) — Vahot Imre Előbeszédének egy része a mutatónyközlés mellett; uo. 294. (EPN 59.) hirdetés is.

PH 1845. márc. 2. 145. (EPN 59.)

BpHiradó 1845. márc. 2. 145. (PAI. 34.)

Nemzeti Ujság 1845. márc. 4. 143. (PAI. 34.)

Pesther Tageblatt 1845. márc. 4. 213. (PAI. 34.) — a BpHiradó márc. 2-i előzetese alapján

Das Vaterland (Győr) 1845. márc. 4. 108. (PAI. 34.) — az itt beígért kritika nem készült el

PDI 1845. márc. 6. 310. (EPN 63.)

Jelenkor 1845. márc. 6. 112. (PAI. 34.)

Hirnök 1845. márc. 7. 74. (PAI. 34.) — még a jövőre utalóan.

A kötet 1845 januárjának utolsó napjaiban vagy február legelején kerülhetett nyomdába, mivel a kiadói előszó „télhó végén 1845.” keltezésű (EPN 59.). A kötetben a „Budán” és az „m. k. egyetem betűivel” megjelölés arra utal, hogy ugyanabban a Gyurián és Bagó-féle nyomdában készült, mint a PDI, ahol Petőfi segédszerkesztői munkája során naponta megfordult. (Fekete: PSSz 45—46., l. még a *Sovány ősz* c. vers jegyzeteit: 254.)

Vahot már a kiadói előszóban megígérte: „... az első kiadás elkeltevel gondoskodni fogok jövő évre második olcsóbb kiadásról is.” (Ígérte a PDI márc. 2-i mutatónyközlése is tartalmazza, az előszó itteni részletében.) Erre 1846-ban sor is került, bár a szintén Vahot által szerkesztett és kiadott Magyarföld és népei eredeti képekben c. sorozat 1. füzetének borítóján még a „minden hiteles könyvtárunknál kaphatók” cím alatt hirdeti az első kiadást (1846. febr. 20. körül, PAI. 65.). A 3. füzet borítója viszont (máj. 25. körül, PAI. 88.) már csak Emich Gusztávnál jelzi raktáron a könyvet. A második kiadás időpontjára nézve egyetlen korabeli adatunk van: Vahot az említett sorozat 6. füzetének borítóján (1847. február végén — március elején, PAI. 121.) közli: „Most jelent meg második olcsóbb kiadásban: JÁNOS VITÉZ. népies költemény. Irta Petőfi Sán-

dor, Kiadja Vahot Imre. — Ára csak 12 p. krajcár.” Mivel Vahot a Magyarföld és népei... 6. füzetét is visszakeltette 1846-ra, s a második kiadás címlapján is ez az évszám áll, az újabb edíció megjelenését 1846 végére vagy 1847 elejére tehetjük.

2. kiadás: (a címlapon) János vitéz. Irta Petőfi Sándor. Második, olcsóbb kiadás. Kiadta Vahot Imre. 1846. A harmadik lapon: János vitéz. Népmese. (1844.) A kötet azonos formátumú és terjedelmű az első kiadással, az I—IV. oldalon Vahot változatlan szövegű, sőt dátumú előszavával, amelyben még a „jövő évre” ígért második, olcsóbb kiadás terve is olvasható. Azonos a borító két rajza is, az elsőn azonban az új ár olvasható: „János vitéz. Irta Petőfi Sándor. Ára 12. kr. p. p.”

A 2. kiadásról már Ferenczi Zoltán megállapította (FPÉ II. 88., jegyzetben), hogy az az elsőnek — szedestükre, lapszáma, szedés- és sajtóhibái azonosak lévén — címlapkiadása. Ezért a kiadástörténet sokat vitatott kérdése lett, hogy az egyszerre nyomtatott 1000 példány megmaradt fele került-e áruszállítással, második kiadás gyanánt a piacra (Zilahy 61.), vagy eleve két párhuzamos kiadás készült, összesen 1000 példányban (Oravecz 14—15.). Nyomdai főkönyvek híján, a kérdés tkp. eldönthetetlen. A két kiadás papírjának eltérő minősége (a második ezért vastagabb kötet) Zilahy hipotézisét kizárja, de megengedi a második feltételezést, ami ellen szól viszont a raktározásnak s a terjesztésnek abban a korban szinte elképzelhetetlenül hosszú, több mint másfél éves előtervezése. Valószínűbb ennél, hogy Vahot az első kiadással jól számolt, és 1846 végén az első kiadás elfogyván, sor kerülhetett a megígért másodikra. Ebben az esetben az előszó változatlan újraközlése nem kiadói figyelmetlenség, hanem a szavahihetőség dokumentuma, ideértve a valószínű antedatálást is. Az 1000 példányra nézve Zilahy (i. h.) forrását nem ismerjük.

A kiadástörténetnek még volt egy sokszor taglalt problémája: az az ellentmondás, amely a PDI 1844. dec. 8-i közleményének zárómondata („... nem sokára sajtó alá kerülend...”) és az emlékiratok azon passzusa között (Vahot: Eml II. 70.) található, mely szerint a kéziratával hiába házaló Petőfit — aki előbb 100, majd 50 forintot kért a könyvesektől — Vahot „megszánta”, és 100 forintot megvette tőle a kéziratot. Vahot emlékezéseinek volt valóságalapja: Petőfi *A helység kalapácsáért* is 100 forintot kapott (H. Törő Györgyi: Petőfi anyagi helyzete. In: TanPet 66.), ám a komikus eposz minden szempontból kedvezőtlen fogadtatása (→ II. 421—422., 429—430.) a kiadókat elrettenthetette egy újabb és terjedelmes Petőfi-mű mihamari kiadásától. Vahot nagyvonalúsága utólagos szépítés; őszinte és elfogadható viszont az 1—2. kiadás „Előbeszéd”-e, amely szerint „sokkal jobb, ha ezen műből bejöhethető nyereség az én tárcámba szivárog, mint ha, kivált német, könyvkereskedő huzná azt”. (EPN 58.) A december eleji felolvasás és a január végi nyomdába adás közét „belefér” Petőfi néhány eredménytelen kísérlete; hogy pedig Vahot nem igyekezett jobban a megjelentetéssel, azt a kötetnek a József-napi pesti vásárra időzítése igazolhatja.

Petőfi életében egy harmadik, még olcsóbb kötetkiadás igénye is felmerült. Bangó Pető Törödékek széptani naplójából. (Folytatás.) c. cikkében (Élk 1848. márc. 19. 12. sz. 356.) kárhoztatta a népek szánt könyvek magas árát: „... Petőfi Sándor »János vitéz«-e s Arany János aranyos »Toldi«-ja, a nélkül, hogy a nép azoknak szépségét ismerhetné s épen az ő lelkére számított hátságban gyö-

nyörködhetnek, könyvárusaink raktárában sohajtozzák a boldog jövőt...” (PAt I. 191.)

További közlések Petőfi életében:

ÖK1 47—104.

ÖK2ab—3 I. 63. 144. } a cím alatt az „(1844.)” évszám, a mű után a

Egk., részleges úk: } „Pest” helymegjelölés olvasható.

Tatay: KSz 243—249. (a 993—1412., az 1417—1432., az 1437—1468., az 1473—1476. sor; a kihagyott négy versszak a tündérek szerelmét festi)

Keletkezés

1. A megírás ideje

Petőfi az egész művet 1844-re keletzte (ÖK1 47.). 1846. május—júniusából származó, német nyelvű önéletrajzában (VP V. 164.) *A helység kalapácsa* után említi. Az első hír a kész munkáról a PDI 1844. dec. 8-i számában olvasható: „A napokban Vörösmarty, Vachot Sándor és e lap szerkesztője [Vahot Imre] előtt olvasá föl Petőfi legújabb nagy költeményét, illy cím alatt: János vitéz...” (EPN 31.) „A napokban” — figyelembe véve a PDI hetilap voltát és a szerkesztőségi munkát — dec. 1. és 5. közé tehető.

Degré Alajos emlékezéseiben az állította, hogy Petőfi Pákh Albert lakásán „olvasta föl először »János vitéz«-ét, egy baráti vacsorán, amikor Pákh vidéki tisztelgőtől néhány sodart kapott elismerés jeléül...” (Degré I. 134.) Tüllmann Ignác Novelly Józsefhez intézett, 1845. márc. 4-i, pesti levele „a napokban” történetnek írja a vacsorát, bár a *János vitéz* felolvasását ő nem említi. (A levél 1906 óta ismert, hosszabb ideig kétes hitelűnek tartották, l. PAt II. 13.) A baráti felolvasás tehát mindenképpen a márc. 6-i megjelenés előtt, de jóval 1844. dec. 8. után történhetett.

A megírás körülményeire és a datálásra egyetlen kortársi emlékezés áll rendelkezésre, Vahot Imréé: „Az 1844-ik év vége felé bekövetkezvén a zord téli napok, [...] Szokása ellenére honn maradt estvénkint, s jól befűttette kis szobáját, pongyolára levetkőzött, rá rá gyujtott hosszú száru pipájára, s egész füstfelhőt csinált maga körül s olykor egyet kortyantva a hevítő piros borból, nyugtalanul járt fel s alá, mint egy oroszlán a szűk kalitban. Megjegyzendő, hogy szomszédos szobánk üveg ajtaján át jól láthattam a mint bámulandó gyorsaság- és szabatosággal írta le a szívében s agyában megfogamzott szebbnél szebb költői eszméket, érzelmeket.

»A helység kalapácsa« után ekkor írta meg első sikerült nagyobb népies hőskölteményét, a »János vitéz«-t.” (Vahot: Eml II. 69.)

Ahogy a helyszínrre, a Kölber-ház II. emeleti szobácskájára vonatkozó leírása hitelesnek bizonyult (l. erre *A naphoz* c. vers jegyzeteit!), Vahot vonatkozó emlékezésének más adatait is megerősíthetjük egykorú forrásokkal. Hogy Petőfi éjszaka dolgozott, és ez annyira szokásává lett, hogy vendégségben is megtette, azt a Dunavécscén, 1844 áprilisában írott *Egy estém otthonn* tanúsítja (→ II. 28: 43—44.). Pesti, 1844. szeptemberi vallomása ugyanerről az *Éjszakáim*. Hasonlót rögzít Egressy Ákos emlékezése is gyermekkorára: »Petőfi csaknem minden éjszakáját íróasztala mellett töltötte.» (Petőfi Sándor életéből. Bp. 1909. PKvt XII. 15.) Szokását erősítették segédszerkesztői munkakörülményei is, amelyek a

nap nagy részét igénybe vették, vö. Fekete: PSSz 45—47. Ennyiben a „Szokása ellenére” túlzásnak tekinthető Vahot szövegében. A sétálva és skandalva verselő Petőfi e szokását szintén vendégségben, Arany Jánoséknál Nagyszalontán rögzítette Rozvány Erzsébet; vö. Sáfrán Györgyi: Arany János és Rozvány Erzsébet. Bp. 1960. (ItFüz 31.) 42. A „bámulandó [...] szabatosság” pedig alighanem a tisztázat jellegű kézirát, a K2 állapotáról való visszakövetkeztetés.

Segédszerkesztőjével kötött szerződése alapján Vahot gondoskodott Petőfi szállásáról, ideértve a fűtést — a fukarságáról híres Vahot emlékezését a korán beköszöntött 1844. évi télről meteorológiai források is megerősítik. Igaz, erről az időszakról az Országos Meteorológiai Szolgálat könyvtára nem őriz napi észleléseket, a sajtó adatai azonban elégségesek a következők rögzítésére. Nov. 15. körül az addig lucskosan esős időjárás lehült (PH, nov. 17.) olyannyira, hogy a hajóhidat „Mult szerdán, dec. 4kén, tehát épen egy hónappal előbb, mint a mult télen, kiszedték”, miután a Duna „jóformán jéggel borított” (Élk dec. 11.) — ami több mint hét hét intenzív fagyot feltételez. A „zord téli napok” 1844-ben tehát a nov. 15. utáni heteket jelentették; 1845 januárja viszont szokatlanul enyhe volt, l. a *Cipruslombok...* ciklusának *Természet! még te is gúnyolódol?...* kezdősorú darabját!

A datálás közvetett adataira térve: Petőfi nov. 15-én jelent meg bizonyíthatóan a nyilvánosság előtt azt megelőzően, hogy felolvasta volna a *János vitézt*, ekkor ott volt (verssel is igazolhatóan) a Batthyány és Károlyi grófnékat köszöntő fáklyászenén. Feltételezni csak annyit lehet, hogy részt vehetett nov. 18-án a Nemzeti Színház bemutatóján, amelyen Egressy Gábor játszotta Arthur szerepét Czako Zsigmond Kalmár és tengerész c. drámájában, s talán dec. 2-án Lendvayné jutalomjátékán, Szigligeti Ede Zsidó c. népszínművében. A *Versek* nov. 10-én jelent meg (EPN 24—25.); kéziratának nyomdába kerüléséről, a nyomdai munkálatok időbeli ütemezéséről és Petőfi részvételéről e munkákban csak feltételezések vannak (→ II. 122—128.), így azt sem tudjuk, mikor szabaldult meg a kötettel kapcsolatos teendőktől. A PDI-pal szemben Petőfi teljesítette szerződéses kötelezettségeit, csupán a nov. 10-i szám nem hozott tőle — mindenféle magyarázat nélkül — verset. A *János vitézt* megelőzően Petőfi költői terveiről, mégpedig „nagyobb kiterjedésű költemény” írásáról, az el nem készült *A pokol titkairól* a PDI és nyomán az Élk okt. 20-án adott hírt, ekkor tehát még nem a *János vitézen* gondolkodott.

Összegezve a *János vitéz* megírásának időpontjára vonatkozó közvetlen és közvetett adatainkat: tágabb időhatárát 1844. okt. 20. és dec. 5., szűkebben pedig 1844. nov. 15. és dec. 5. között vonhatjuk meg. A legutóbbi datálási kísérlettel (Martinkó 68.) az előbbi megegyezik, az utóbbi viszont közel áll Ferenczi 1895-ben publikált véleményéhez (PetMuz VIII. 5., vö. Martinkó 69.). Az alkotás időtartamát Gyulai forrásmegjelölés nélkül harminc napot említett (PSLK 35.), az ennél sokkal rövidebb időt feltételező, forrás nélküli állítások (ösforrásuk Zilahy 60.: „mintegy hat éjszakán keresztül”) a legendák körébe tartoznak. Az 1480 sorból álló elbeszélő költeményhez kompozícióterv, vázlat, részletkidolgozás nem készült. A rövid kidolgozási idő magyarázatául Petőfi alkotómódszere szolgálhat: ezúttal sem készült forrásmunkák gyűjtésével epikai művére, viszont mozgósította valamennyi addigi élettapasztalatát és olvasmányélményét (Sötér 96., Martinkó 72.) — amint azt a *János vitéz* mintáiról és forrásairól írott alfejezetünk is bizonyítani fogja.

Van a *János vitéz* keletkezéstörténetének két, egymással is összefüggő, további mozzanata, amelyre a kutatás eddig igen sok figyelmet fordított anélkül, hogy megoldotta volna őket.

2. A megírás fázisai és a terjedelem

Gyulai már 1854-ben tényként közölte, de forrás megadása nélkül, hogy Petőfi „eleinte csak egy pár szakaszból álló népies beszélyt akart belőle készíteni s lassan-lassan egy népmese kerekedett ki belőle”. (PSLK 35.) Palágyi Menyhért az Iluska halálára vonatkozó és az azt követő fejezeteket (17—27.) Csapó Etelke halálához kötötte, és ennek megfelelően 1845. január utáinak tartotta (PKvt XIII. 1090. 100—101.). Illyés Gyula, a Zilahy-féle rövid alkotási időszakból kiindulva, ugyanide konkludált: „a népi, tündéri hősköltemény” a december eleji felolvasáskor „még a mai alakjának körülbelül felénél fejeződött be”, és a siker hatására emelte volna át művét a mesék szintjére. Állításának azonban maga is ellentmondott, amikor „semmi toldást-foldást, utólagos hegesztést” nem érzett a *János vitéz* szövegében (Illyés 1963. 140—141.). A többfázisú alkotómunka ellen szól a legelső, dec. 8-i híradás, amely „irodalmunkban még eddig szokatlan modoru népmesé”-ről írt, utóbb pedig egyenesen „kalandoros csodás mesé”-ről szólt.

3. A címadás

Vahot (Eml II. 70.) utóbb, a szintén általa írt, 1844. dec. 8-i híradással szemben eltérő módon emlékezett a címadásra. Eszerint Petőfi, elfáradva a hiábavaló kiadói tárgyalásoktól, átadta a kéziratot: „... csakhamar lemorzszoltam én a *Kukorica Jancsit*, még akkor ez volt a címe, utóbb én kereszteltem *János vitézzé*”. Más egykorú forrás azonban nem említi a címcserét, sőt a dec. 8-i hír is *János vitéz*ről beszélt. Mindazonáltal a Petőfi-irodalom elméletek egész sorát építette erre. Palágyi szerint (i. m. 97—98.) a Petrovics—Petőfi névváltoztatás allegorikus ábrázolását kell benne látnunk. Pándi a 671—672. sorban (*Kukorica Jancsi becsületes nevem; / Egy kicsit parasztos, de én nem szégyenlem*) egyenesen vágást érzett Vahotra, aki a címet megváltoztatta, sőt utólagos betoldásnak is felvetette a lehetőségét (Pándi² 461—462.). Martinkó András a címre vonatkozóan „fantáziálások”-at fogalmazott meg: 1. Az eredeti *Kukorica Jancsi* címhez ragaszkodó Petőfivel szemben Vahot önkényeskedett. 2. A kortársak ponyvatörténet alapján asszociáltak a *Kukorica Jancsi* névre. 3. Elképzelhető, hogy létezett egy korabeli *Kukorica Jancsi* c. ponyvakiadás (Martinkó 77—78.).

Palágyi és Pándi hipotézise (nem lévén adatolva) filológiai érvekkel nem cáfolható. Martinkó feltételezése óta azonban korszerű monográfiával rendelkezünk a ponyváról (Pogány Péter: *A magyar ponyva tüköre*. Bp. 1978.), amely nem igazolta a második-harmadik hipotézist. Martinkó összegyűjtötte a mellérendelt, kettős címen történt hivatkozásokat és a csak *Kukorica Jancsi* címváltozatú említéseket. Az előbbire l. a kolozsvári „Matild” bírálatát (Kiskövet 1846. máj. 15.), s hozzátehetjük Henszlmann Imrét is: *A népmese Magyarországon*. (MŰszépírsz 1847. dec. 5. 364.); az utóbbira pedig l. Császár Ferenc bírálatát (IrŰr 1845. szept. 6. 34—35.), Kolmár József emlékezéseit (MSzalón 1901/1902. XXXVI. 557. és XXXVII. 305.), valamint Arany János levelét 1847. febr.

28-ról (VP VII. 51—52.). Leszámítva Arany utalását, aki három és fél éves Laci fiát idézi levelében, a fenti adatok nem mennek túl azon a határon, ahogyan irodalmi műveket címváltozattal a főhősről, lírai verseket pedig a kezdősorról szokás emlegetni, Gvadányi József Peleskei nótáriusától a *Talpra magyarul*. Garay János Az obsitosát például Erdélyi János többször is, következetesen Hány Jánosnak emlegeti 1855-ben, Egy századnegyed a magyar szépirodalomból c. tanulmányában (Irodalmi tanulmányok és pályaképek. S. a. r. T. Erdélyi Ilona. Bp. 1991. Fontes 14. 210. és 251.).

A címváltoztatás — és közvetve a kétfázisú megírás — ellen szóló tartalmi érv, hogy Petőfi az idézett 671—672. sor után a Kukorica Jancsi nevet nem használja hőisére, és innen kezdve az elbeszélő részekben is műve belső logikája szerint János vitéznek nevezi. Utólagos beavatkozásnak nincs nyoma. Ezért úgy véljük, hogy esetleges új adatok előkerüléséig a címváltoztatásra vonatkozó emlékeztést Vahot utólagos fontoskodásának tekinthetjük.

Minták és források

Messzemenően elfogadjuk, amit a Petőfi-irodalom eddig a költő epikai munkamódszeréről kialakított: „Az epikum fordulatainál fontosabb a bennük szereplő *emberek, figurák, zsánerek* életszerű megjelenítése, bámulatos hitelű *beszélése*, s a költőnek a háttérből való minduntalan drukkoló, együttérző, kárörvendő, ámuló személyes részvétele.” (Martinkó 91. — a gondolat előzményeit Horváth Jánosnál, Illyésnél, Pándinál hivatkozva.) A kutatás számára tehát fontos Petőfi személyiségének megismerése, élettapasztalatainak, minden addig látott, olvasott, tanult ismeretének minél részletesebb feltérképezése. Az ezekre vonatkozó kutatások korántsem fejeződtek be, ezért a kritikai kiadás sem tekintheti lezártnak ezeket. Ellenkezőleg: olyan modellt kell adnia, amelybe a későbbi kutatási eredmények szervesen beilleszthetők. Ennek érdekében a továbbiakban mindenkor egyértelműen megkülönböztetjük a filológiaiilag igazolt vagy kutatható, feltételezett, de filológiai típusú és a tipológiai, komparatív módszerrel kutatható hatásokat, mintákat, átvételeket.

1. Alaptörténet

Mivel Petőfi epikus fantáziája szegényesnek mondható, nem hagyhatók figyelmen kívül azok a jelzések, amelyek lehetséges ötletadó forrásaira utalnak. Mezősi Károly — *A helység kalapácsához* hasonlóan — megtörtént esetben látta a II—III. fejezet cselekményének magyát: 1844 nyarán Petőfi Dunavecscsén és Kunszentmiklóson hallhatott apjától László János bojtárnak több város magisztrátusát is foglalkoztató esetéről, aki a Kunszentmiklósához tartozó Böszötricsárdában mulatozván, „a Számadása alatt levő Nyájjat a Szabad Szállási Buzákra széjjel eresztette”, a juhokat aztán a szabadszállásiai „szabadon fogdosták és öldösték”. (Mezősi: KP 205.)

1940-ben sikerült azonosítani Garay János Hány Jánosának modelljét (ennek irodalmát l. Kókay György: *A magyar irodalomtörténet bibliográfiája 1772—1849*. Bp. 1975. 468.); a második világháború után nem sokáig váratott magára egy másik obsitostörténet sem, ezúttal Ráckeven, amelyben a helyi hagyomány János vitéz mintáját vélte megtalálni. Tamássy Andor 1945 és 1949 között volt

Ráckeve főjegyzője, és helytörténeti kutatásai során találkozott Horváth Nepomuk János (1774. máj. 10. — 1847. febr. 7.) élettörténetével. Árva gyermek volt, mostohaapja pásztorként foglalkoztatta, és komiszul bánt vele. Ezért 1793. márc. 14-én belépett a Ráckeven toborzó 5. huszárezred kötelékébe, elhagyva szerelmét, a szintén árva Pillinger Juliannát. Részt vett (többek között) a marengói és a győri csatában is. A francia fogságból kiszabadult VII. Pius pápának kísérője volt, akire saját mentéjét adta, amiért magas pápai kitüntetésben részesült. Katonai pályáját őrnagyként fejezte be. Juliskája azonban időközben férjhez ment, s bár itáliai tartózkodása idején egy előkelő olasz dámát feleségül vett, tkp. magányosan élte le életét. Arcképe ismert, síremléke Ráckeven máig látható. (Kovács Béla: János vitéz falujában. Új Világ 1954. dec. 16.; Bajor Nagy Ernő: János vitéz Ráckeven. Szabad Föld 1956. jún. 10., uő: Ki volt János vitéz? Ország Világ 1962. márc. 28.; T. P.: Nem kukorica közt született — Ráckevéről származott az igazi János vitéz. Hétfői Hírek 1971. júl. 19.; Pap Kornélia: Horváth Nep. János és a János vitéz. Ráckevei Újság 1997. febr. 5.) Tamássy szerint Dömsöd közelsége vagy barátja, Ács Károly ráckevei születése magyarázhatja a történet eljutását Petőfihez. Dömsödon azonban a költő 1844-ben még nem tartózkodott. A két Ács Károly közül a kecskeméti diákról van szó, aki 1843-ban valóban barátságot kötött az ott színészkedő Petőfivel, 1844-től pedig maga is pesti lakos volt (Kiss József—V. Nyilassy Vilma: Petőfi levelezésének kiadatlan és elfelejtett darabjai. In: PIMÉvk 1959. 123—125.). Megjegyzendő, hogy a hagyomány szerint a litánián elszunyókáló és a templomba bezárt Horváth A helység kalapácsába is bekerült, ezt azonban a krk II. nem említi. Ha a történet filológiai értelemben nem is igazolható mint a *János vitéz* alaptörténetének fő forrása, ráirányíthatja figyelmünket a cselekmény társadalmi hitelességének kérdésére.

2. Az alaptörténet az irodalomban

A szülőföldjére hazatérő és ott ellenőrizhetetlenül nagyokat mondó obsitos katona a nemzetközi mesekincs és a világirodalom egyik archetipusa. Újabb kori, hazai felbukkanása a 18. századi iskoladráma színpadán figyelhető meg, amikor az ókori ábrázolási hagyomány (Plautus) találkozott a kuruc harcok és a 18. századi örökösödési háborúk valós tapasztalataival. Tömeges jelenséggé az 1792 és 1815 közötti háborúk révén vált. Egyszersmind megjelent közönsége is: a háborús híreket többszörös áttétellel megismerő, a világtól elmaradt vagy elszigetelt paraszt, polgár, nemes, mint Bessenyei György Pontyija A filozófusban (1777) vagy Lázár boltos Csokonai Vitéz Mihály Karnyónéjában (1799). Az obsitostörténeteknek és a figurának magának létezett egy érzelmes színpadi változata is: a rokkant, koldussá lett invalidus, ilyen volt pl. a magyar hivatásos színészlet első játékdarabjában (Brühl—Simai: Igazházi, 1790) már ott szereplő, beszélő nevű Lázár.

A régebbi magyar irodalomból legalább két mintája lehetett Petőfinek az alaptörténet vonatkozásában. Az egyik feltehetően Gvadányi József Rontó Pálja (1793), akit vsz. ismert, bár *A hóhér* kötetében Gvadányinak ebből a művéből nem idéz. (Vö. Baros Gyula: Petőfi és Gvadányi. ItK 1925: 238—241.; → II. 414—416., *A régi jó Gvadányi* c., 1844. augusztusi vershez fűzött jegyzetekkel). A 18. század nagy katona-füllentőjének, Karl Friedrich Hieronymus von

Münchhausen bárónak (1720—1797) kalandjai immár Báró de Manx néven (mendax=hazudozó) és magyarítva 1805 óta voltak olvashatók magyarul népkönyv formájában (György Lajos: A magyar regény előzményei. Bp. 1941. 345—351. és Pogány: i. m. 177—178.). Petőfi név szerint emlegette az *Uti jegyzetekben* (VP V. 21.), Riedl szerint pedig „Petőfi a füllentők füllentőjéről szóló híres népkönyvet már katona korában olvasta”. (152.)

A filológiaiilag igazolható hatások között hangsúllyal említendő Vörösmartytól A katona (az 1845. évre kiadott Mezei naptárban: 50—52.). A vers a *János vitéz* megírásának periódusában, 1844 októberének végén jelent meg (vö. Hond 1844. nov. 16.), és a segédszerkesztő Petőfi hivatalból is megkaphatta a PDI szerkesztőségében. (A Vörösmarty-hatásokra l. Horváth 113—114. és 557.; Trencsényi-Waldapfel Imre: A János vitéz. In: Humanizmus és nemzeti irodalom. Bp. 1966. 197—230.; VÖM 3. S. a. r. Tóth Dezső. Bp. 1962. 349—350.)

Az obsitos-téma közkelettségét bizonyítja, hogy a PDI-nak éppen a *János vitézről* hírt adó, 1844. dec. 8-i száma közölte Bérczy Károly Még egy obsitos c., Garay János versére visszautaló költeményét, amelynek füllentései ráadásul sokban egyeznek az említett Vörösmarty-verset közreadó Mezei naptár 1846-ra kiadott darabjában lévő Katonai hazugságok prózai lódításaival. (Vö. Tolnai Vilmos: Petőfi János vitézéhez. It 1914. 25—27.) Ezért írhatta Császár Ferenc 1845-ben, hogy a *János vitéz* meséje „nem új”, l. a *Fogadtatás* c. alfejezete! Martinkó (93.) az eddigiek alapján jelölte meg 1973-ban a népkönyv- és ponyvairóadalom, valamint a vándorszínészeti műsor részletes feltárását kutatási feladatként. Pogány Péter ponyvamonográfiája számos részlettel igazolta várakozásait. (Mivel ezek általában egy-egy részmotívumra vonatkoznak, a *Magyarázatokban* utalunk rájuk.) Az új színháztörténeti monográfia (Magyar színháztörténet 1790—1873. Szerk. Kerényi Ferenc. Bp. 1990.) és az új Magyar Színházművészeti Lexikon. (főszerk. Székely György. Bp. 1994.) széles körű kutatásai sem igazolták viszont a bécsi tündérbohózat és a magyar korai népszínmű hatását a *János vitéz* alaptörténetére. (Ez utóbbi hipotézist korábban — filológiai érvelés nélkül — Galamb Sándor képviselte: A százéves János vitéz. Koszorú 1943/44. 201—205.)

A további vizsgálódás e téren újabb párhuzamokra mutathat rá. Beke Ödön a *János vitéz* egyik fordulata kapcsán hivatkozott Sándor István Sokkféléjének VII. kötetére (Kutyafejű tatár. Ethnographia-Népélet 1946. 90—91.). Turkoloyi Sándor, hajdani kuruc vitéz 1725-ben Oroszországból írott levele azonban nemcsak a jelzős szerkezetre nézve adalék, hanem az obsitostörténetekkel szorosan összefüggő meseföldrajzi motívumokra is, „... melly Tengeren [ti. a Káspin. — A szerk.] is a rettenetes Szélvész miatt kétszer szenvedtem Gályatörést...” A Sokkféle XII. kötetében (Bécs 1808) viszont közli „A Nemzetek, Országok, Tájok, Hegyek, Vizek, Várok, és Városok Neveik” lajstromát a magyar nyelv szókincséről készült összeállításban. Itt a „Tatár. Tatarus, Tartarus”, a „Szeretsen. Saracenus.”, a „Tallyán. Italus.” (239.) ugyanabban a sorrendben szerepel egyetlen lapon, mint a *János vitéz* meseföldrajzában. Más helyeken Lengyelország, India és Franciaország s népe is megtalálható (231., 228., 226.) Nem bizonyítható tehát egyértelműen, de feltételezhető, hogy Petőfi valóban forgatta a Sokkféle füzetét.

Az alaptörténet közvetlen mintájának Garay János Az obsitos c. verses elbeszélését szokták tartani (megj. MÉlk 1843. I. 4.). Petőfi csak feltehetően, de nem

bizonyíthatóan ismerte, ezért indokolt az újabb irodalom (Horváth 557. és Martinkó 92—93.) óvatos megfogalmazása a közvetlen hatás dokumentálhatatlan voltáról. A hetvenkedő irodalom hazai termékeiből újabb példákat hozott Pogány (i. m. 273—275.), s elfogadható, hogy Gvadányi Rontó Pálja már nem annyira közvetlenül, mint inkább Garay munkáján át hatott Petőfi korában. Jellemző módon az obsitások hetvenkedő irodalmához kapcsolta (negatív értéktételel társítva) a *János vitézt* már a pozsonyi Pannonia pesti levelezője is, úgy véelve, „dass man im Wirtshause einen betrunkenen Invaliden peroriren hört”. (PAI I. 35.)

3. Mesetípusok és -motívumok

A magyar néprajztudomány mindig kiemelten foglalkozott e kérdéssel. Elek Oszkár összefoglalta a pozitívista motívumkutatás addigi eredményeit (Petőfi „János vitéz”-e és a népmesék. Ethn 1916. 168—190.), Berze Nagy János pedig tkp. máig ható érvénnyel állapította meg: „Hogy konkrétan melyek voltak ezek a mesék [ti. amiket Petőfi ismert], a magyar föld mely tájáról ismerte őket, ma már meg nem mondhatjuk. Petőfi ezeknek a meséknek néha aprólékos *elemeit*, de főképpen *indítékait és indítéksorozatait*, tehát inkább azon nagyobb szerkezeti egységeit vette át, melyek neki a mű szerkezetbeli felépítésénél szempontul szolgáltak. Szerkesztő eljárásában azonban a mesei indítékok egymásutánja őt annyira nem kötötte, s az indítékokkal oly szabadon bánt, hogy az egyes indítékoknak nemcsak saját típusaikon belül való kötelékeit szaggatta széjjel, hanem a mintául szolgáló mesék felbontott indítékait is tetszése szerint mintegy összekeverte...” (Petőfi költészetének folklór-párhuzamai. Népelet—Ethn 1925. 38—39., maguk a párhuzamok: 22—39.)

A konkrét vagy egyetlen meseforrás kimutatására tett kísérletek azóta sem jártak sikerrel. Ilyen volt pl. Khin Antal cikke (Barangolás a Nagy-Fátra aljában. Híradó [Bratislava] 1932. júl. 17.). A tanító-nagybácsi, a Ján Kollár népköltészeti gyűjteménye számára anyagot adó Hruz György életútját pedig ebből a szempontból is tisztázta Jakus Lajos: Petőfi családja. In: StudComP 19. 131—134.

A hazai és nemzetközi mesetipológiák révén viszont ma már nemcsak a motívumpárhuzamokról kaphatunk teljes képet, de több, az egész mű keletkezésére, Petőfi alkotómódszerére vonatkozó következtetést is leszűrhetünk. Az összehasonlító néprajztudomány módszerét (melyet nálunk éppen a *János vitéz* kapcsán alkalmazott először kutató, Henszlmann Imre — l. a *Fogadtatás* c. alfejezetben) az életrajzi vizsgálódások is hitelesítik. Petőfi őt és fél éves kora óta, 1828-tól nem volt elsődleges közösség (együttélő család, faluközösség, egyházközség) tagja, és akkor még nem szóltunk a környező nyelvi közeg megváltozásáról, amikor a szlovákos Kiskőrösről a színmagyar Kiskunfélegyházára költözött a család 1824 októberében, a gyermek 22 hónapos korában. (Vö. Fekete: PSÉ I. 39—44. 324—327.) A másodlagos közösségek — iskolai diákközösség, vándorszínész-társulat, katonai egység, sőt szerkesztőség —, melyekhez életútja egy-egy állomása kapcsolódott, viszont nem egy tájegység vagy társadalmi réteg domináns hagyományrendszerét a maga teljes mélységében, hanem éppen a sokfelől érkezett emberek sokféle, ám óhatatlanul felületes hatását közvetítették hozzá.

Berze Nagy János 1925-ben, amikor hivatkozott tanulmányát írta, már több mint egy évtizede ismerte a „finn iskolá”-nak is nevezett Aarne-féle mesetipológiát (Antti Aarne: Verzeichnis der Märchentypen. Helsinki 1910), sőt, elismerő recenziót is írt róla: A finnek meseosztályozása. Ethn 1913. 65—82., 147—160. Áttekintésében Berze Nagy több mesetípust mutatott ki a *János vitéz* cselekményében: mindenekelőtt az Erős János-típust (AaTh 650/A), azután a szerelmi szálát kölcsönző Árgirus-típust (ez Aarnénál, illetve az őt kiegészítő Stith Thompsonnál nem szerepelt önálló típusként), az ördögszerető-típust (AaTh 407B), az üldözött szarvasünnő-típust (AaTh 401), a Fehérlófia- és a Borsszem Jankó-típus keveredését (AaTh 312D), a virággá változott leány-típust ((AaTh 407), valamint ezek kontaminációját. Ennek illusztrálására a tanulmány az ismert egyetemes és magyar meseanyagból hozott példákat is felvonultatta. Berze Nagy nem vonta le vizsgálódásának irodalomtörténeti következtetéseit — a kutatás azóta is adós maradt ezzel.

A tanulmányból levonható mesetipológiai, elsődleges következtetések vázlatosan az alábbiakban összegezhetők:

- a népi hős karriertörténete evidensen épül az Erős János-típusra;
- e típus azonban szerelmi cselekményt nem tartalmaz, kiegészítése tehát szükségyszerű;
- egységesebb műnek látjuk a *János vitézt*, semmi nem igazolja a két alkotófázis elméletét.

Ugyanakkor markánsan mutatkoznak meg Petőfi egyéni változtatásai a mesemotívumokhoz képest:

- a zsványok kincse támasztotta belső, morális konfliktus (VI. fejezet, 253—352. sor);
- az ország megmentése kollektív cselekedet része (XI. 481—520. sor);
- a vezér helyett fiánál van a megszabadítandó királylány (XII. 585—620. sor);
- a griffen utazás mesebeli tájak helyett hazafelé irányul (XVII. 889—902. sor);
- a második bujdosás nem meghatározott céllal, hanem céltalanul indul (XIX. 1005—1011. sor);
- János vitéz véletlenül kerül a sötétség országába, a boszorkányokat az óriásokkal pusztíttatja el, saját közreműködése csaknem kudarccal, a gonosz moszoha megszökésével végződik (XXI. 1221—1254. sor);
- a szeretett lány átváltozása/feltámadása nem önjerejéből, hanem szerelme-se, János vitéz révén történik (XXVII. 1461—1480. sor).

A kritikai kiadás számára elvégeztük Dömötör Ákos néprajzkutatóval a mesetipológiai elemzést az „aprólékos elemek”, azaz a mesemotívumok szintjén is. Vizsgálatunk alapja Stith Thompson katalógusa, a Motif-Index of Folk-Literature I—VI. (Helsinki 1932—1936.) volt. (Mi az 1955—1958. évi, koppenhágai kiadást használtuk.)

A *János vitéz* főbb cselekménymozzanatait és szereplőinek rendszerét, az egyetemes mesemotívumkinccsel összevetve, az alábbi táblázat szemlélteti:

Fejezet, sor	Cselekménymozzanat, szereplő	Motívumszám és leírás a katalógusban
I. 57—64.	a mostoha szétválasztja a szerelmeseket	S 31. Cruel stepmother
VI. 253—532.	a zsványtanya és elpusztítása	P 475. Robbers
XIV. 705—716.	a kitett-talált gyermek	S 331. Abandoned child in boat (floating chest)
XIV. 729—734.	szolgai sorban nevelkedés	S 351.2 Abandoned child reared by herdsman
XVII. 878—884.	Kukorica Jancsi mint János vitéz felhőbe kapaszkodás	P 412.1 Shepherd as hero F 110.1 Wonder voyages D 1524.9 Magic wind transports hero
XVII. 889—902.	griffen utazás	F 62. Bird carries person to or from upper world
XVIII. 972—984.	a gonosz mostoha Iluska életének megrontója	P 282. Stepmother G 204. Girl in service of witch S 322.4.2 Stepmother orders stepdaughter killed
XVIII. 997—1004.	a sírról szakított rózsza	E 631.1 Flower from grave E 711.2.2 Soul in flower
XIX. 1051—1052.	a megrekedt szekér kirántása	F.611.3.2. Hero's precocious strength
XIX. 1065—1080.	az óriáscsősz megölése	F 628.2.3 Strong man kills giant
XX. 1125—1146.	kőevés, az óriáskirály agyonütése	G 156. King of giant K 912. Head of giant cut off by one as they enter house
XX. 1169—1173.	a varázssíp	D 1224. Magic pipe
XXI. 1221—1254.	a boszorkányok elpusztítása, megvilágosodás ezáltal	G 200—209. Witches G 205. Witch stepmother G 271.2 Witch exorcised by burning stick
XXII. 1279—1296.	a kísértetjárás	E 700—799. Souls
XXIV. 1336—1364.	átkelés a tengeren	D 2121. Magic journey
XXV. 1369—1408.	kapuőrző állatok megölése	F 628.1.3.1 Man kills dragons with own hands
XXVI. 1409. és kk.	Tündérország	F 213. Fairyland on island F 302. Man goes in the fairyland F 370. Visit to fairyland

Fejezet, sor	Cselekménymozzanat, szereplő	Motívumszám és leírás a katalógusban
XXVII. 1453—1460.	az élet tava	D 925. Magic fountain F 162.6.2 Lake with water of life
XXVII. 1461—1480.	Iluska feltámadása	E 80. Water of life Resuscitation by water
XXVII. 1486.	János vitézt tündérkirállyá választják	F 252.1.1 Fairies elect king

Az áttekintés ezúttal is egységes írói szándékkal alkotott műnek mutatja a *János vitézt*, s újabb szép példákkal szolgál a motívumok szabad, egyéni felhasználására, amit — amint idéztük — már Berze Nagy Petőfi legfontosabb alkotói sajátosságának tartott.

A „gonosz mostoha” (S 31.) motívum jelenléte egymagában is biztosíthatja a költemény irodalmi folklór jellegét. Petőfi az S 31 → G 200. eltolódással genezisében mutatja be a gonosz mostoha boszorkánnyá válását. Ennek révén a boszorkány megöletésével a hős szeretőjének gonosz mostoháját bünteti meg.

Petőfi a motívumok belső szerkezetét is szabadon alakította: a nemzetközi prózafolklórból ismert vasgolyó helyett (Z 312.2) az óriáskirály szikladarabbal történt elpusztítása szervezesebben illeszkedik a sziklavár keltette megdöbbenés élményéhez. A hős nem hercegnőt vesz feleségül (L 101.), hanem az egyszerű szolgálólányból lett tündérkirálynőt.

Henszlmann Imre óta a fazekassal való találkozást (XIX. 1005—1056. sor) és a kísértetjárást (XXII. 1279—1300. sor) epizódnak tekintették. Most az F 611.3.2 és az F 628.2.3 motívum egymás utáni és közeli felbukkanása e kompozíciós kérdésben Pándi Pált igazolja, aki a szekér-epizódban nem az óriásország létezésére vonatkozó híradást látja fontosnak, hanem „... ennek a találkozásnak sokkal inkább az a funkciója, hogy a költő az olvasó tudtára adja [...] hőse erejét, kalandvagyó készségét az óriások birodalmának evilági küszöbén. Tehát [...] a fazekassal való találkozás is a hős *próbája*...” (Pándi² 460.) Hasonló magyarázat kínálkozik a kísértetjárás kapcsán is: a szellemvilág utolsó ártó kísérlete ez az erőt gyűjtő hős ellenében. (A vizsgálat teljes dokumentációját l. Dömötör Ákos—Kerényi Ferenc: A János vitéz egyetemes mesemotívumairól. ItK 1994. 375—379.)

Ami a költői mese két letti, az Árgirus-história valamelyik feldolgozását Petőfi ismerte (említve *A nagyapa* c. novellában, VP IV. 99.), egyik kiadása 1840 decembere óta megvolt a pápai olvasótársaság könyvtárában is. Horváth János (113—114.) okkal-joggal szól inkább előzményről, műfaji mintáról, mintsem forrásról: az Árgirus-téma újabb, romantikus feldolgozásai és Petőfi műve között nem sikerült párhuzamokat találni, mint ahogyan a romantikus költői mese mustrájának, Vörösmarty Tündérvölgyének ismerete sem igazolható.

Szintén az egykorú elemzők kezdték el azoknak az analógiáknak, párhuzamoknak gyűjtését, amelyek a *János vitézt* az egyetemes kultúrkincs mondai anyagának világirodalmi rangú és ismertségű feldolgozásaihoz kapcsolhatják. Pulszky Ferenc véleményét Tündérország előképeiről az 1353—1354. sor jegy-

zetében idézzük (EPN 279.), Henszlmann Imre az Ezeregyéjszaka meséinek „modor”-át említette (EPN 369.). A kör utóbb kibővült az Odüsszeiával (Harmos Sándor: Petőfi „János vitéz”-ének hatása Arany „Toldi”-jára. ItK 1912. 144—147.), ami Kosztolányi Dezsőnél a „magyar Odüsszeusz” párhuzamában fogalmazódott meg: „Ha Toldi Miklós a magyar Herakles, akkor János vitéz, a leleményes és horgaseszű, a magyar Odysseus, Nausikája pedig Iluska.” (Petőfi Sándor öt nyelven. Nyugat 1921. febr. 16. 313.) Trencsényi-Waldapfel Imre (i. m. 208.) Homérosz mellé Vergiliust is felvette az analógiák sorába. Turbet-Delof pedig (122.) a francia középkori regények, jelesen az Huon de Bordeaux hatásának felvetésével nyitott újabb, ha nem is filológiai, de tipológiai kaput a nemzetközi mondakincs vándortémái felé. (Az egyes motívumpárhuzamokra l. még a *Magyarázatok*at is!)

4. Az önéletrajzi ihletés kérdése

Palágyi Menyhért képviselte a legkövetkezetesebben azt az álláspontot, hogy „mindenütt a Petőfi egyénisége kandikál ki a *János vitézből*” (i. m. 97—99.), mi több: a bujdosás, a katonának állás, a névcserre motívumában kimondott önéletrajzi utalásokat vélt felfedezni. A későbbi elemzők (Riedl 153., Horváth 430., Hatv² I. 685.) sokat visszavettek a direkt megfeleltetésekből. „A költő lyrai érdekeltisége” (Horváth János) természetesen a lírai alkatú Petőfinél evidencia; az önéletrajzi ihletésből pedig annyi elfogadható, hogy Petőfi János vitéz alakjában egyrészt megírta gyermekkorra óta kimutatható katonáskodási hajlamát (ennek adatait l. Fekete: PSE I. 327—329.), világlátási igényét, amelyet hiába keresett a hadseregben, másrészt pedig hőse katonai karrierjével mintegy kárpótolta magát a „közlegénységig vittem én!” negatív élményéért.

Számos modelljét feltételezték Iluska alakjának is. Látták őt Csapó Etelkében (először Palágyi: i. m. 100.), a dunavecsei Nagy Zsuzsikában (először: Péchy Imre: Petőfi Dunavécén. Koszorú 1879. II. 372.). Önjelölt is akadt: Vachott Sándorné Csapó Mária 1887-ben megjelent emlékirataiban önmagát vallotta Iluska mintájának, a költő szemében a mesék Tündér Ilonáját személyesítve meg (Vachottné: Rajzok I. 247—248., 339—340.). Állítását azonban a Petőfi-kutatás sohasem fogadta el. Az újabb elemzések (Pándi² 472., Martinkó 92.) szerint — Pándi szavaival — „Iluska alakjában [...] annak a lírai tartalomnak megtestesülését [látják], mely az egész addigi Petőfi szerelmi lírájának mondanivalója volt.”

Fogadtatás

1. Kritikatörténeti alapvonalak

A Petőfi-recepció 1843 és 1849 közötti kritikatörténeti értelmezéséről Korompay H. János írt tanulmányt (Korompay 1—23.). Ottani, következetesen végigvitt három szempontját a *János vitézre* alkalmazva, fogadtatásának általános jellemzői a következők; „A költői ábrázolás tárgyát” illetően az elbeszélő költemény jóval kisebb támadási felületet nyújtott, mint akár a V1, akár pedig A *helység kalapácsa*, amelyek már 1844—45-ben polarizálták a Petőfi-fogadtatást. Eredetiségét nem vitatták, a konzervatív kritika ezúttal legfeljebb igénytelenséget

róhatott fel. „A tárgyak költői ábrázolásáról” szólva csupán Petőfi egyéni alkotású szitokszavait pécézheték ki az „aljasság” vádja keretében. „A költői énről mint a költői ábrázolás tárgyáról” a kortársaknak értelemszerűen kevesebb kritikai mondandójuk lehetett, mint a líra esetében. Vagyis: a *János vitéz* kritikai fogadtatása mutatta ugyan a polarizáltság jeleit, de csupán „mellékhadszíntérnek” számított, ami jól lemérhető azon, hogy a kritikai szempontok mindenütt visszanyúltak a V1 és A *helység kalapácsa* által felvetett kérdésekhez.

2. Nem elemző híradások

A *János vitéz* 1845. márc. 2-án közölt mutatóványáról:

Élk 1845. márc. 8. 322. (EPN 63—64.)

Az első kiadást hírlélok:

PDI 1845. márc. 6. 310. (EPN 63.)

Der Ungar 1845. márc. 11. 226. (PAI I. 34—35.)

PH 1845. márc. 13. 171. (EPN 64.)

PDI 1845. márc. 16. 358. (EPN 64.)

Múlt és Jelen 1845. márc. 18. 132. (PAI I. 35.)

Pester Zeitung 1845. jún. 3. 205. (PAI I. 39—40.) — [a BpHíradó 1845. máj. 22-i kritikája alapján készült kishír]

1846. febr. 20. körül Vahot Imre (szerk.): Magyarország és népei eredeti képekben. 1. füz. Pest 1846. (PAI I. 65. — a borítón)

1846. máj. 25. körül. I. m. 3. füz. Pest 1846. (PAI I. 88. — a borítón)

A címlapkiadásról:

1847. febr. vége — márc. eleje. I. m. 6. füz. Pest 1847. (PAI I. 121 — a borítón)

3. Átfogó értékelések részeként vagy az ÖK1 alapján, a *János vitéz*ről is

„Matild”: Kiskövet (Kolozsvár) 1846. máj. 15. (EPN 189.) — Az addigi pályakép egészében említi „*János vitézt* vagy *Kukorica Jancsit*, mely népies foglalatját és alakját tekintve páratlan az irodalomban...”

Morgenblatt für gebildete Leser (Stuttgart und Tübingen) 1846. szept. 9. 864. (PAI I. 100—101.) — A Die Literatur Ungarns im Jahr 1845 c., hat folytatásból álló cikksorozat 4. része, az évben megjelent három kötet, így a *Der Krieger János* alapján.

D. [=Diósy Márton]: Der Ungar, 1847. ápr. 16. 695—696. (PAI I. 124—126.) — Az ÖK1 kapcsán

C. M. B.: Magazin für die Literatur des Auslandes (Berlin) 1848. febr. 5. 61. és febr. 8. 66—67. (PAI I. 165—172.) — C. M. B. = Carl Maria von Benkert, azaz Kertbeny Károly fordításának álcázott irodalmi útinaplója, a *Der Held János* említésével.

Johann Georg Theodor Grässe; Geschichte der Poesie Europas und der bedeutendsten aussereuropäischen Länder... Dresden—Leipzig 1848. 1071. (PAI I. 303.) — A *János vitéz* csak jegyzetben, felsorolásban említve.

Kertbeny Károly (ford.): Gedichte von Alexander Petőfi. Frankfurt am Main 1849. júl. VII. (PAI I. 321.) — Az Einleitung felsorolásában mint „komisches

Epos” szerepel a *Der Held Johann*. Magát a *János vitéz*-fordítást a kötet nem tartalmazza, az 1850-ben önállóan jelent meg Stuttgartban, *Der Held János* címen.

4. Bírálatok a *János vitéz*ről

L. Regnez: Pester Sonntagbriefe VI. (márc. 9-i keltezéssel) Pannonia (Pozsony) 1845. márc. 15. 127. (németül: PAt I. 35., magyarul, Kiss József ford.: TanPet 120—121.) — A *János vitéz (Held Johann)*, szemben kiadója dicséreteivel, Regnez szerint gyenge, elhibázott alkotás. Musáusszal összevetve, nélkülözi a „bensőséges, finom, gyermeki kedélyességet” és a „magvas, találó elmésséget”; olyan, mintha egy dajka vagy egy ittas obsitos adná elő. „Hamis érzelgősség” és „csillogó-villogó, vakító szöpetárdák” jellemzik.

[ismeretlen]: Nemzeti Újság 1845. márc. 28. 194. (PAt I. 36.) — Vahot előszavából Vörösmarty dicséretét idézi: „a köznépnek is gyönyörködtető olvasmányul szolgálhat”. „Főbecsét a költői jeles előadás teszi”; dicsérőleg említi, hogy *A helység kalapácsához* képest kevesebb a „nagyon is népies szólásforma”. Megvédi a meseföldrajz használatát.

[Toldy Ferenc]: BpHiradó 1845. máj. 22. 242. (EPN 87—88., a szerzősége: PetMuz 1889. 2. sz. 97—99. hasáb) [A *János vitéz*ről és a *Cipruslombokról* írt recenzió] — „A tündéres népi mese” „test az ő testéből, vér az ő életfás véréből”. Tiszta kompozíció, „moralis jelentékeség” jellemzi, „könnyúsége nyelvi és tárgyi előadásban ritka”. Viszont a recenzens kevésbé keresett rímeket kívánna.

Császár Ferenc: Petőfi Sándor költeményes munkái. IrŐr 1845. aug. 16. 25—29. (EPN 111—20.), szept. 6. 33—37. (EPN 127—136.) [A *János vitéz*-ről, a V1-ről, *A helység kalapácsáról* és a *Cipruslombokról* írt recenzió, a *János vitéz*re főként: 130—132.] — Többre értékeli *A helység kalapácsánál*, de kétségbe vonja Vörösmarty dicséretét. „Meséje nem új ugyan”, de sok eredeti költői ötlettel dúsított. Ennek ellenére a művelt olvasó számára nem több „csinos, de eléggé untató népmesénél”. Sikerre számíthat „a faluháznál, a csapszékekben és fonószobákban”. Népművelési szempontból a szerző kárhozzatja a hamis ismereteket terjesztő meseföldrajzot, valamint a 293. és az 590. sor kifakadásait.

12 [=Erdélyi János]: Petőfi Sándor újabb költeményei. IrŐr 1846. márc. 14. 129—134. (EPN 168—169.) — A V2. és a *Szerелеm gyöngyei* bírálatában visszatér a „gyönyörű *János vitéz*”-re, amelyről megismétli Vörösmarty véleményét, válaszul Császár recenziójára.

Zerffi Gusztáv: Egy magyar lyrikus. Irodalmi levelek Dr. Laube Henrikhez, Lipcsében VII. Hond 1846. nov. 19. 361—362. (EPN 214—218.) — „Rege-szerű, fonókai mese modorában” készült mű, amellyel Petőfi „egy lépést sem tön sem előre, sem hátra”. A munka „stíluseredetiség, új gondolat, figyelemfeszítés, allegorikai mélység” híjával van. Csak a pusztaság és Tündérország leírása költői. Petőfi rossz poéta, akit az irodalmi „pártkodás” kiáltott ki lángésznek. (Az egész cikksorozatot visszautasította, külön *János vitéz*-utalás nélkül, egy Szentimrey nevű dési levelező: ÉlK 1846. nov. 21. 670. — EPN 218—219.)

Pulszky Ferenc: Lyrai költészet. MSzépírSz 1847. máj. 2. 277. (EPN 275—280.) Az ÖK1-ről készült kétrészes bírálat első cikke szerint Petőfi műzsája

Iluska vonásait viseli: „falusi királyleány”. A *János vitéz* az I—V. és a XIV. szakaszban idill, a katonai pályafutásban „a magyar fika [=bakancsos] ismeretes elbeszéléseit halljuk”, a XVI—XVII. szakasz elégia. Összefoglalóan „gyönyörű mesének” nevezi, „melyben a becsületes János vitéz következetes jellemrajza mesteri kézre mutat”. (Tündérország mintáinak tipológiai egybevetéseit l. az 1353—1354. sor jegyzeténél!) (A műzsaképet névtelenül vitatta Zerffi: BpHíradó 1847. máj. 14. 325.: „Petőfi műzsája vad, dacos cigányleány...” EPN 298—301.)

Henszlmann Imre: A népmese Magyarországon. MSzépírsz 1847. dec. 5. (a IV. folyt.), dec. 12. 379. (az V. folyt.) — (EPN 367—370., 370—373.)

A Lúdas Matyi mellett a *János vitézt* elemzi mint „ujabb keletkezésű népmesék”-et. A cselekményt részletesen, a mesemotívumok felsorolásával ismerteti. „Mesénk kezdete idyllihangu.” A meseföldrajzot megvédi az általa meg nem nevezett Császártól, mert az (és a cselekmény is a hazatérésig) „közkatonáink naiv és jószívű modorbani fillentése”. Szervetlen epizódnak tekinti viszont a zsványkalandot, a fazekassal való találkozást és a temetői jelenetet. „Petőfi a tündérországot pár igen költői, ámbár nem egészen népi vonásokban írja le”. A magyaros jelleget a főhős flegmájában és a „dévajkás helyek”-ben (a meseföldrajzban) látja. Az összehasonlító mesekutatás első hazai tanulmánya egyes motívumokra szlovák, román, svéd és keleti párhuzamokat idéz, l. erre még a *Minták és források* c. alfejezetet!

5 Magánfeljegyzések a *János vitéz*ről

Pesty Frigyes naplóbejegyzése olvasmányélményéről, Temesvár 1846. nov. 1. (PAI II. 90.): „... olvastam Petőfi remek költeményét *János vitéz* melyet népmesének nevez...”

Arany János levele Szilágyi Istvánhoz, Szalonta 1847. jan. 9. (PAI II. 29.): „Toldi nagyra nőtt. [...] János vitéznél nagyobb; megolvastam...”

Arany János levele Szilágyi Istvánhoz, Szalonta 1847. ápr. 2. (PAI II. 36.): „Általában a szalontai kritikától félek. A hol János vitézre elmondják: »az is bolond, aki az illyet kinyomtatja«, ott Toldi nem várhat kedvező fogadtatást.”

Tompa Mihály levele Arany Jánoshoz, Beje 1848. febr. 7. (PAI II. 64.): „Én nem vagyok erkölcsi rabja senkinek; Petőfivel magával Muránytól majd Bejéig vitáztam János Vitéze felett, *meggyőződéseim szerint...*” [Az esemény maga 1847. júl. 5-én történt.]

6. Egyéb recepcióadatok

1845. márc. 16.: a pesti ev. diáktársaság elhatározza a *János vitéz* beszerzését (Bodolay 85.)

1845. november: a soproni diáktársaság bemutatja a művet közgyűlésén (Bodolay 413—414.)

1845/46: a pesti ev. diáktársaságban részletet szavalnak belőle (Bodolay 454.)

1848: szerepel a debreceni Casino könyvtárjegyzékén (PAI III. 130.)

- C *János vitéz*: a címet nem szerencsés, előzmények nélküli nyelvi formának tartja Martinkó (76—77.). Az előzmények vonatkozásában téved. Bár ritkább a „vitéz Hány János” formánál, de az irodalomban folyamatosan jelen van. Így Virág Benedeknél A poéta és Pontyi c. versben: „Tudgya is ám minden könyv nélkül Toldi vitéznek / Tetteit...” (Poétai Munkái. Pest 1799. 157.) Nagy Ignácnál is, már Petőfi korában: „... ihol a rozsdás vitéz, Flórenc és Lion, Rózsás Sibrid, Schuszter Lipli, Kádár vitéz...”. (Árgyus királyfi. Buda 1840. II. felvonás, 3. kép: Csoda Miska képmutogató népkönyveket árul.) S végül, már a *János vitéz* után, a KisFT híres, 1846. évi pályázati kiírása „költői beszély”-re, „melynek hőse valamely, a nép ajkán élő történeti személy, péld. [...] Kádár vitéz stb.” (AJÖM II. S. a. r. Voinovich Géza, Bp. 1951. 245.) A hivatást, rangot, foglalkozást jelző értelmező helyéről, hátravetéséről Versegly Ferenc és Révai Miklós is írt, vö. Gáldi László: A magyar szótárirodalom a felvilágosodás korában és a reformkorban. Bp. 1957. 375. Berze Nagy (38.) arra figyelmeztet, hogy a János név az európai mesekincs legkedveltebb neve, és természetesen nem hagyható figyelmen kívül Garay János obszitosának esetleges névmintája sem.
- 1—2 Réti (36.) Csokonai Déli aggodalom c. versének hatását látja a nyitósorokban: „Felhágott már a nap a dél hév pontjára, / Egyenesen omlik lefelé sugára.”
- 9 *Tenger virág*: a metafora túlzását Szarvas Gábor népnyelvi sajátosságnak tartja, amely (hasonló példákkal) „nem csekély mértékben járulnak hozzá őszinte, gyermekded mosolygású színezetének emeléséhez”. (Petőfi „János vitézének” nyelve. MNyr 1872. 24.)
- 15 *szőke kislyány*: Petőfi valamennyi szerelme (Szendrey Júlia kivételével) szőke volt, így a szóba jött élő modellek mindegyike is: a dunavecsei Nagy Zsuzsika, Vachott Sándorné Csapó Mária és húga, Csapó Etelke, sőt a *János vitéz*zel egyidős, 1844 őszi *Szerелеm gyötrelme* ciklus műzsája, vlsz. egy Dessewffy grófnő is.
- 20 *Kukorica Jancsi*: a névadás egyik lehetséges analógiája Vörösmarty Mák Bandi c. versének hőse (1842), vö. VÖM 3. S. a. r. Tóth Dezső. Bp. 1962. 281.
- 24 *Iluska*: Tündér Ilona nevéből
- 61 *pára*: lélek. L. még a 975. sort is! A *nagyapa* c. elbeszélésben (1846 végén, 1847 elején) hasonló módon nevezi a mesélő az úrfit „gaz pára”-nak. (VP IV. 106.)
- 70 *a nyáj bator őrzője*: Trencsényi-Waldapfel szerint (218.) a fordulathoméroszi reminiscencia. Hasonlókat szép számmal használt Petőfi *A helység kalapácsában* is.
- 74 *Meg ne illesse*: hozzá ne nyúljon, ne érintse
- 95 *rossz a csillagzatja*: szerencsétlen órában, a csillagok rossz együttállásakor született, így nehéz természetű. (Vö. Badics 32—

- 33., Berze Nagy 41.) Az embersors és a csillagok állásának összefüggésének elterjedt hiedelme Petőfi más verseiben is felbukkan: *A négy ökrös szekér* (1845). L. még a 471—472. sorhoz fűzött jegyzetet!
- 109 *tréfaság*: a régebbi, képzős alakot népnyelvinek tartotta Szarvas (i. m. 21.).
- 119 *petrencés rudat*: párosával széna vagy szalma kézi szállítására használták.
- 133—184 a kertek alatti búcsújelenet a Mák Bandi c. Vörösmarty-vers hatását mutatja (i. h. 281.)
- 141 *pitvar eleje*: fedett, de könyöklő és oszlopsor nélküli tornác, a ház eleje
- 163 *száraz kórót szélvésztől kergetve*: az ördögszekérnek nevezett ernyős virágzatú gyomnövény (*Eryngium*), amelynek elszáradt darabjait az őszi szél kitepi és magával ragadja
- 169 *mint ágtól a levél*: a hasonlatot Petőfi prózában, *A hóhér kötele* c. regényében (1845) is használta (VP IV. 32.).
- 186—188 a két sor a Mák Bandi 18. sorára megy vissza: „Hejh nehéz a bunda, mert nagy bú terheli.” (VÖM 3. kiad. Tóth Dezső. Bp. 1962. 46. és 281.) A képet Petőfi is használta már, az 1841 nyarán-őszén írott *Vándordalok* I. darabjában (→ 33. és 304.). Horváth pedig (114.) ezt a versszakot hozza fel a népi halgatóságnak beszélő műköltő legjobb példájának.
- 212 *tündér délibáb*: előzménye a *Hazámban* c. vers 2—3. sorában (→ I. 56.)
- 233—236 A viharban álló Kukorica Jancsi előképe egy folklorizálódott Mátyási József-vers, a Sorsával elégedő gulyásnak pásztori dalja, amelyet Petőfi népdalként jegyzett le 1844 elején, a KisfT felhívására: „Ha látom a fergeteg idejét, / Lehajtom a kalapomnak szélét, / Kifordítom a subámat szőrre, / Úgy állok ki a záporosőre.” (VP V. 162.) Petőfi a dalnak egy másik változatát is följegyezte (vö. Sebestyén Gyula: Petőfi népdalgyűjtése. Ethn 1914. 198. és 204.), amelyben egy másik felhasználó sor is megvan: „Csakúgy nézem az időt alóla”, ill. „Úgy kinézem a rossz időt alóla.” (L. még Vörös Imre: Természetszemlélet a felvilágosodás-kori magyar irodalomban. Bp. 1991. 179.)
- 245 *erdő közepébe*: az erdőben való éjszakai vándorlás korábban és saját élmény alapján: *Vadonban* (1842. nov.) → I. 63.
- 272 *kapitányok*: hogy a haramiáknak (352. sor) éppen kapitányuk van, ponyvaforrásra vezet vissza Pogány, a Sobri Józsi haramiák kapitánya... c. füzetre (Pest 1843, magyarul és németül). Uő hivatkozza Petőfi érdeklődését Sobri iránt (i. m. 1105—106.). Az aszódi, diákkori érdeklődésre: VP VII. 8. és Fekete: PSÉ I. 90—91.
- 293 *azt a bátor szented!*: Petőfi egyéni szitokfordulata
- 325 *Házat építetek*: hasonló motívum a *János vitéznél* kevéssel korábbi, *Szüelőimhez* c. versben
- 346 *bőregeret*: denevért

- 375 *a török*: a 16. század óta népköltészetben, gyermekjátékokban, népszokásokban a fő ellenség.
a francia népre: vagy Petőfi korán megnyilatkozó francia-rokonszenvéről van szó (vö. Berze Nagy 32.), vagy az 1792-es háborúról tovább élő szájhagyományról, amelyet Therese Pulszky jegyzett föl: „Es schwebt seinem Gedächtniss nur vor, dass man es ihm immer erzählt habe, der König [XVI. Lajos] sei von dort ungerechter Weise vertrieben worden und müsse wieder auf seinen Thron zurückgeführt werden.” (Sagen und Erzählungen aus Ungarn. Berlin 1851. II. 154.)
- 390 *mit érezett Jancsi*: Petőfi sem vonta ki magát a közfelfogás alól, amely a huszárt tekintette a legdicsebb katonának. A költő már első ismert levelében (Aszód, 1836. jan. 23.) huszárrajzot küldött Sárkány János barátjának, s a tarsolyon látható A. P. monogram [=Alexander Petrovics] érzelmi azonosulásáról árulkodik (VP VII. 265. 624.).
- 400 *sírtak a leányok*: a motívum előfordul már a *Tolvaj huszár* c. versben (1842—1843), vö. → I. 52—53. és 343—346.
- 408 *kutyafejű tatárt*: legkorábbi írásos adatunk 1725-ből való, Turkolji Sándor levelében, amelyben említ egy Farkas Máté nevű embert, aki „a Kutyafejű vagy Kalmuk Tatárok kezében” raboskodott (Dugonics András: Szittyiai történetek. Pozsony—Pest, 1808. II. 259—266., maga a fordulat: 261.; Sándor István: Sokféle. 1801. VII. 148.). Csokonai Gerson du Malheureux c. vígjátékában (1795) Antal cigány kétszer is használja a fordulatot, vö. CSVÖM Színművek 2. S. a. r. Pukánszky Kádár Jolán. Bp. 1978. 18. és 23. Petőfihez vlsz. Nagy Ignác Tisztújítás c. vígjátékának (1842) közvetítésével jutott, ahol a II. felvonás 2. színében Damázdsi alispáni hajdú, aki 15 évig szolgált huszárként a Frimont-regimentben, Schnaps Mózesre dühöng, mondván: „Ezer kutyafejű tatár!” A darabban Petőfi 1843 őszén, Diószegen lépett fel, I. levelét Bajza Józsefhez, 1843. nov. 28-ról (VP VII. 24.) és Fekete: PVSz 142—144.
- 416 *Szerecsenszágnak jószívű királya*: a szerecsen itt szaracént, mórt jelent. Turbet-Delof (105—106.) felemlíti, hogy a 18. század elején a marokkói szultán átutazott Magyarországon; pesti tartózkodásának emlékét őrizte az ún. Marokkói udvar (a mai Erzsébet tér helyén) és a Szerecsen utca (ma: József Attila u.). Ennél valószínűbb hatás, hogy Petőfi 1844. jan. 15-én Debrecenben fellépett A velencei kalmár c. Shakespeare-dráma Marokkói hercegének szerepében, vö. PAT I. 15—16. és Fekete: PVSz 138—151.
- 429 *pajtás*: Petőfi egyik kedvenc szavajárása, vö. *Azokhoz az én jó pesti pajtásaimhoz* c. versével (1845. március legvégén) és Arany János 1847. febr. 28-i levelével: „...ha a hír nem hazud, kedves szójárásod...” (AJÖM XV. S. a. r. Sáfrán Györgyi. Bp. 1975. 58.)
- 439 *Taljánországban*: Itáliában, Olaszországban

- 440 *Rozmaringa-erdők*: élő, örökzöld cserje, halványkék virága és finom illatú levelei vannak (*Rosmarinus officinalis*)
- 455—468 az égigérő hegyeken vándorlás vélhető mintája Vörösmarty verse, A katona, pontosabban annak 180—185. sora (VÖM 3. 89.).
- 459 *a nap fejük felett*: népi természeti hiedelem, hogy magasabban, a naphoz közeledve mindig melegebb lesz. Vö. a Csongor és Tünde 442—443. sorával: „Aztán, jól tudod, melegben / Nem jó járni az egekben.” (VÖM 9. S. a. r. Staud Géza. Bp. 1989. 25.)
- 461 *nem ettek mást, mint levegővet*: a „levegővel él” [=nincsen semmije] szólás mesemotívummá növesztett változata.
- 471—472 a hullócsillag—emberhalál hiedelem világszerte elterjedt természeti babona (Berze Nagy 41.). Petőfinél később is versmotívum: *Mondják, hogy mindenikünk...* (1846), *Ujév napján, 1849.* L. még a 95. sorhoz fűzött jegyzetet!
- 493 és kk. *a francia királyt*: Pándi² szerint (357—358.) „az V. Ferdinándhoz és a Védegyeleti dal uralkodójának rokona”. A vitatott datálású *A királyok ellen* idevonása azonban túlzásnak tűnik (354—355.).
- 553 *hét lófarkú basa*: a török tartományi vezető rangját a lándzsára tűzött lófarkak száma jelképezte mint harci és méltóságjel.
- 554 *Ötakós*: kb. 250 literes
- 565 *csinálok-adta*: megszépítő körülírás, a csinálom itt: coito
- 590 *a hitedet*: a káromkodás Petőfi egyéni szóalkotása
- 596—600 A basa fiának könnyörgése ponyvaforrásra megy vissza, A bajnokok Vég-Gyula várában (Szeged 1807) c. Vörös Mihály-história két példányban is megvolt Petőfi könyvtárában (Pogány: i. m. 71. és VP V. 257.).
- 623—624 A vörösen lenyugvó nap Petőfi kedvelt természeti képe, amely kapcsolódhat a borisszasághoz (*A nap házasélete*, 1844. okt., vagy itt az 555—556. sor, a török basa vöröslő orra), de a harchoz, a zsarnok elűzéséhez is (*A puszta, télen*, 1848. jan.).
- 638 *szinte*: szintén
- 646—656 A királyi asztal bősége, a rendelkezésre álló szolga Matthias Claudius versének, a Petőfi fordította *Pórnak esti dalában* (1841—1842) bukkan elő: 13—20. sor (→ I. 36. 317.) A *János vitéz* királyábrázolásával való rokonságára: Pándi² 357—358.
- 693 *Köszönöm [...] jó 'karatját'*: a kifejezés visszatér majd *A fakó leány és a pej legény* c. Petőfi-novellában, 1847-ben (VP IV. 134.).
- 702 *Hiáavalóság*: itt: fölösleges dolog
- 727 *felcsuporodik*: felcseperedik
- 734 *kevés örömeiben*: a grammatikai többes számot Szarvas Gábor (i. h. 25.) Petőfi nyelvi „vétségei” közé sorolta.
- 820 *a tengerhez*: a motívum szerepére Petőfi költészetében l. Szigethy Gábor: Shakespeare-t olvasó Petőfi. Bp. 1979. 134—149.
- 848 *Piros az ég alja...*: paraszti időjósítás
- 960 *szózata*: beszéde, közlése
- 999 *Leszakította...*: a kedves sírjáról szakított, az elhunytat jelképező ág, virág stb. ismert népköltészeti motívum, Petőfi is élt már vele

- a *Kis furulyám szomorúfűz ága...* c. népdalában (1843. okt.—nov.), ott a juhászbojtár furulyát készített a kedvese sírján nőtt fácskából (→ I. 93—94.).
- 1045 *dejsz*: de hiszen
- 1053 *jó nagy szeme, szája*: az érzelem, indulat és a kifejezésére szolgáló szerv, testrész nagysága közötti tréfás párhuzammal Petőfi máskor is élt: ... *cethal-szájammak kéne lenni, hogy méltóképen megdicsérjem* [ti. a *Murány ostromát*]... (Levele Arany Jánoshoz, 1848. jan. 2. VP VII. 116.)
- 1061 *csősze*: őre
- 1069—1071 Ezt a jelenetet ábrázolja a hátsó boríték rajza.
- 1071 *nagy kamasz*: nagyra nőtt, de esetlen, fiatal férfi
- 1076 *átment a vizet*: a ritkább tárgyas szerkezet csak a mozgást jelentő igeiktős igéknél használatos. Az emberhíd szerepelt már a Csongor és Tündében, a III. felvonás 243—250. sorában, amikor a gyalogútra borult Balga szolgál hídul Tünde és Ilma számára (VOM 9. 88—89.).
- 1083 *Napfogyatkozás jött*: a képben a közelmúlt életrajzi emléke rejlik, amikor Petőfi szabad szemmel akarta megfigyelni a napfogyatkozást, s emiatt átmenetileg látása is megromlott, vö. *Szemfájásomkor* c. négysorosával (241.)! Pándi Pál (Pándi² 466.) viszont a műköltői eszközként használt naivitás jellegzetes „körülmenyes-körülrő” megfogalmazásai egyikének tartja.
- 1087 *inség*: balszerencse, megpróbáltatás
- 1105 *mód nélkül*: nagyon, szerfölött
- 1137 *öt fontot*: kb. 2,5 kilót
- 1141 *a kínos napodat!*: Petőfi alkotta szitokszó
- 1148 *rá forrt a gégdére*: a „torkára forr” [=meglakol valamiért] szólás egyéni változata
- 1156 *jobbágyaid*: szolgálid, alattvalóid
- 1176 *elköltözött*: eltávozott
- 1184 *a sötétség országa*: máig érvényesnek érezzük Dömötör Sándor megállapítását: „Valószínű, hogy Petőfi képzelete a boszorkányok éjszakai tevékenységét összpontosította ebben a helynévben.” (A boszorkányok gyűlése a magyar néphitben. Ethn 1939. 215.)
- 1190 *seprőnyélen*: a boszorkányok közlekedésének és varázslásának egyaránt eszköze volt a néphit szerint.
- 1193 *Ország gyűlését*: Pándi Pál szerint az egész *János vitéz* az 1844. nov. 13-án berekesztett és csalódást okozott országgyűlésre adott „plebejus válasz”-nek tekinthető (Pándi² 474.). Érthetően e sort is direkt politikai célzásnak értékeli (461.). Feltevésének ellentmond, hogy a Gellérthegyen tartott évi egyszeri „rákos”, azaz boszorkány-országgyűlés néphiedelme a legutóbbi időkgig élt, pl. Szatmár megyében, vö. Dömötör: i. m. 214.
- 1194—1195 *Éjfél idejében* [...] *gyülekeznek*: a boszorkányhit szerves eleme
- 1197 *mélységes barlang*: a boszorkányhit szerint hegyeken és azok barlangjaiban gyülekeznek, vö. Dömötör Sándor: Szt. Gel-

lért hegye és a boszorkányok=TanBpm. VII. Bp. 1939. 92—111.

1248 *hajtotta*: dobta, hajította

1252 *a varjú sem károgott utána*: még a dögező madár sem törődik vele. A varjú itteni említése azért is találó, mert a különböző állatalakokban megjelenő-rejtőző boszorkányoknak a varjú az egyik leggyakoribb alakja, a varjú=feketébe öltözött öregasszony metafora alapján. A szólás (Tóti Dorka géci boszorkányra mondva) szerepel A peleskei nótárius c. Gaal József-tündérbohózatban (1838. I. felvonás, 1. jelenet), amely darab előadásán Petőfi „hősleg” működött három szerepben, mindjárt vándorszínészi pályája kezdetén. Vö. a *Levél egy színész barátomhoz* c. verssel (31.).

1283 *fehér lepedőben halvány kísértetek*: az éjfélt kísértettánc egész sor nép hiedelemvilágában megtalálható, így a magyar babonákban is. A romantika népkönyvei, regéi, történelmi közhelyé koptatták. Petőfi *A hóhér kötelében* is használja (VP V. 39—40.).

1295 *kakas szóal*: a néphiedelem szerint a kakasszóra kezd virradni.

1309 *aranyos szekeren*: antik reminiscencia, Hélios napisten szekere

1330 *óperenciás tenger*: az „Óperencia” Felső-Ausztria hivatalos nevének („Österreich ob der Enns”) népi változata, az ott állomásozott magyar katonák révén. A tenger motívumának idekapcsolása vlsz. háriáda, a nagy távolság, az elképzelhetetlen, idegen természet érzékeltetésére. A szólás már első előfordulása óta kötött, vö. Dömötör Sándor: *Az óperenciás tenger és a valóság*. MNy 1948. 235—242., Implom József: *Óperencia*. MNy 1952. 208. L. még a TESZ-t is (Bp. 1970. II. 1084.)! A legkorábbi, iskoladráma-szövegekben való előfordulásokat az újabb kutatás megerősítette, egyben pontosította. A legkorábbi ismert előfordulása: Szathmári Paksi Sámuel Pandora c., 1773-ban Sárospatakon előadott iskoladrámájában (Protestáns iskoladrámák. S. a. r. Varga Imre. Bp. 1989. II. 965.), a második a Szilágyi Sámuel nevével fennmaradt [A poéták búcsúvételekor játszott játék] c. szövegben (Debrecen, 1786. I. m. I. 298.). Mindkét helyen „jártas-költés” figura szövegében fordul elő, az előbbiben Morio, az utóbbiban egy volt kuruc katona textusában. Két Csokonai-előfordulása a Tempefői (1793) csalimeséjében, a 670. sorban, ill. a Karnyóné (1799) 650. sorában található; vö. CSVÖM Színművek 1. Bp. 1978. 23. és Színművek 2. Bp. 1978. 191.

1334 *kiváncsiságos*: a képzővel mintegy fokozott melléknév Petőfi nyelvi humorának egyik forrása, körülményesen elbeszélő, fontoskodóan figyelemkeltő hatást tesz.

1346 *félmérföldet*: 4267 métert (1 magyar mérföld=8534 m)

1353—1354 *sziget?” / „Tündérország*: Tündérország forrására az óriás „mutar”, mondván az 1354. sorban: ... *róla hallhattál eleget*, azaz mesemotívum. Pulszky Ferenc szerint: „A magyar mesének ezen tündérszigete a középkor barátai előtt Artus és Nagy Károly regeköreiből ismeretes s a boldogszigetek s Atlantis görög mytho-

- sainak utóhangja.” (EPN 279.) Petőfi 1847. jan. 1-jén, az ÖK elé írt előszóban műzsáját hasonlítja egy elátkozott királylányhoz az *óperenciás tenger szigetében, melyet vadállatok és szörnyetegek őriznek.* (VP V. 39.)
- 1369—1392 Pogány Péter hívta fel rá a figyelmet, hogy János vitéz ugyanazokkal a fenevadakkal és ugyanabban a sorrendben vív meg, mint Fortunatus, a róla szóló 16. századi széphistóriában: i. m. 40.
- 1370 *Félfős*: kb. 30—40 cm hosszú
- 1391 *sárkánykigyó*: az egyetemes mese- és mondakincs eleme, vö. Thompson: Motif-Index B 11. ff. Honfoglalás előtti bolgártörök jövevényszó, „sziszegő”, „mérgesen köpködő” jelentéssel, ami kigyószerű lényt feltételez. Erre l. Tasnádi Kubacska András: A mondák állatvilága. Bp. 1958.² 9—111. és Kádár Zoltán: Sárkányok újjászületése. Bp. 1978. 14—39. A „Hétféjű sárkány”-t emlegeti Petőfi az egyidős *Liliom Peti* c. versében is.
- 1408 és kk. *látja szép Tündérországot*: az ábrázolási hagyományra Pogány Pétert idézzük: „Az emberiség képzeletének elsüllyedt Atlantisza, nyugati Hesperidák kertje, keleti Eldoradoja, német Schlaraffenlandja, érzékibb Utópiája, a Szezelem kertje, az ókori Lukianosz-féle Boldogok szigete, a középkori népek János pap országa...” (l. m. 379.) Fölfigyelt erre már Henszlmann Imre is 1847-ben: „Petőfi a tündérországot pár igen költői, ámbár nem egészen népi vonásokban írja le.” (EPN 371.)
- 1412 *Örökös hajnalnak* [...] *pirossága*: eposzi reminiscencia. A *helység kalapácsában* ironikus hangsúllyal szerepelt, a 205—206. sorban, a „szemérmes Erzsók” bájainak felsorolásában (→ II. 75.).
- 1414 *Halált nem ismerve*: az 1479. sor „Mai napig” kitételével keretbe foglalja János vitéz halhatatlanságát a szerelem által. A szerelem ilyen értelmezésére l. még a *Tündéralom* c. művet (1846. febr.)!

Szövegváltozatok

A *János vitéz* első kiadását a továbbiakban Jv45-tel rövidítjük, az 1846. évi címlapkiadást nem vettük figyelembe. A Jv45-ben és az ÖK2ab—3-ban a következtlenül használt pontokat (hol három, hol öt) nem tekintettük változatoknak. Nem vettük figyelembe még, hogy az ÖK-kiadásokban az egyes fejezetek után vízszintes vonal található. Megjegyezzük továbbá, hogy a cz=c modernizálást Kukoricza Jancsi nevében is végrehajtottuk. A cím alatt az ÖK-kiadásokban a „Népmese.” megjelölés hiányzik.

- 2 ÖK2ab—3 juhászbojtárra,
- 3 ÖK2ab—3 nagyon,
- 15 ÖK2b termetére [sh.]
- 16 ÖK2b keblére, [sh.]
- 17 Jv45 *Kis lyányoknak*
- 23 ÖK3 vízben

- 51 ÖK2ab—3 Dúlt-fúlt
 64 Jv45 vigyen el — —”
 ÖK2ab—3 vigyen el”
 77 ÖK2ab—3 Meg van
 84 Jv45 imitt amott
 87 ÖK2ab—3 fele:
 89 ÖK2ab—3 Akárhová
 99 Jv45, ÖK1 gazda. [ÖK2ab—3 alapján vesszőre jav.]
 104 ÖK1 Kukoricسا [sh., jav.]
 111 ÖK2ab—3 megbőszül:
 112 ÖK2ab—3 keresztül [kp. n.]
 122 ÖK2ab—3 korán sem
 127 Jv45, ÖK1, 2ab verje?
 128 Jv45, ÖK1, 2ab fölnevelte. [a két utóbbi sorvég interpunkcióját az
 ÖK3 alapján jav.: verje, fölnevelte?]
 141 PDI, Jv45, ÖK3 aludt.
 147 ÖK3 halovány [kp. n.]
 148 ÖK2ab—3 éjszakán? [idézőjel n.]
 149 ÖK3 Iluskám, [...] halovány;
 151 ÖK2b—3 megrémített;
 152 PDI, Jv45 beszédet.”
 156 Jv45 Örökre [sh.]
 158 PDI, ÖK2b—3 Rá borult
 159 PDI Ré borult [sh.]
 161 PDI hát szép [...] hát édes
 ÖK2b—3 rózsám [kp. n.]
 165—168 Ez a négy sor hiányzik a Jv45-ből
 165 PDI kell,
 172 PDI letör/ötte
 173 PDI sem hol [kp. n.]
 174 ÖK2b—3 úgy is
 PDI volt:
 179 PDI, Jv45, ÖK1, 2b—3: utójára [az ÖK2a alapján jav.]
 182 PDI sohajtani;
 183 PDI hasították,
 184 Jv45, ÖK2ab—3 röpjűtek
 190 ÖK2ab fekütt
 207 Jv45 utójára
 ÖK2ab—3 utójára,
 208 ÖK2b—3 bírta
 209 Jv45 Letelepült elővette [kp. n.]
 215 ÖK2a belemártá
 221 Jv45 vitte, a honnan
 ÖK1 vítte a honnan [kp. n.]
 ÖK2ab—3 vitte a honnan [kp. n.] [Az ÖK1 vítte alakját a többi
 közlés alapján jav., a vesszőt értelemszerűen kitettük.]
 230 Jv45 istennyila,
 235 ÖK2b—3 Nagyszörü

- 237 Jv45 vihar a *milly*
 249 Jv45, ÖK1 erdő sem [kp. n.] [A vesszőt értelemszerűen kitettük, l. még az 1185., az 1288. és az 1415. sort!]
 256 ÖK2b—3 világít
 263 Jv45 ház;
 266 ÖK2b—3 tréfa dolog;
 267 ÖK3 szíve,
 269 ÖK2b—3 uristen
 278 Jv45 színben;
 280 ÖK2a íjedt
 289 ÖK3 nyugodtan
 315 ÖK2ab—3 jobbra balra [kp. n.]
 322 ÖK2ab—3 neked szerelmes [kp. n.]
 325 ÖK2ab—3 építették
 328 ÖK2b—3 paradicsomban..., [sh.]
 330 ÖK2b—3 vegyem
 353 Jv45 tájjára,
 359 Jv45, ÖK1 tomboltak prüszögtek [kp. n.] [Az ÖK2ab—3 alapján, értelemszerűen a vesszőt kitettük.]
 363 ÖK2ab—3 így
 377 ÖK2ab—3 szeretném [kp. n.]
 381 ÖK2b—3 ismertem,
 393 ÖK2b—3 rugott
 400 ÖK2a sírtak
 404 ÖK2b—3 akad
 411 ÖK2ab—3 Hogy miképp
 412 ÖK2b—3 emberhússal
 420 Jv45 módra
 ÖK2ab—3 ő vele.
 429 ÖK3 megteszem.”
 431 ÖK2ab—3 írta
 434 ÖK2ab—3 mégis
 438 ÖK2ab—3 e seregnék
 440 ÖK2b—3 Rozmaringfa-erdők
 449 ÖK2ab—3 jutottak [sh.]
 456 ÖK2ab—3 félnyulnak
 459 Jv45 Hogyne
 461 Jv45 Enni,
 471 ÖK2ab—3 leszalad [kp. n.]
 479 ÖK2b—3 színni
 482 ÖK2ab—3 Kanaán,
 493 ÖK1 népünk [sh.] [a többi közlés alapján jav.]
 496 ÖK2b hullatának [kp. n.]
 501 Jv45 ezt
 502 ÖK2ab ,Ne [fél idézőjel, l. még az 508. sort!]
 505 ÖK2b—3 magunk’,
 508 ÖK2ab országodat. [idézőjel n.]
 509 ÖK2ab ,Hát [fél idézőjel, de a sorvég: leányom?]

- 529 ÖK2b—3 rajt'
 530 ÖK2b—3 harcol,
 531 ÖK2ab—3 eszű
 539 ÖK2b—3 tovaűzzük
 547 Jv45, ÖK2a Acelak [sh.]
 ÖK2b Acelok [sh.]
 551 ÖK2ab—3 szíve,
 559 ÖK2ab—3 rendbeszedett
 562 ÖK2b—3 rendzavarás:
 563 ÖK2b—3 veritéket;
 565 Jv45 csinálom adta!
 575 Jv45 Jobbra, balra
 584 ÖK2b kukorica [sh.]
 589 ÖK2ab—3 a míg
 595 ÖK2ab—3 fújta
 597 ÖK3 lelkű
 598 ÖK2b—3 nézz,
 599 Jv45 szeretem..... [5 pont]
 603 ÖK2ab—3 hírül
 605 ÖK3 királylánhoz
 609 ÖK2ab—3 szabadítóm!
 611 ÖK2ab—3 Háládatosságból
 613 ÖK2ab—3 víz
 615 ÖK2b—3 lecsillapítá
 617 ÖK3 királylánhoz:
 618 Jv45 édes atyádhoz,
 625 ÖK2a egyebett [sh.]
 635 Jv45 állt..... [hat pont]
 649 ÖK1 ,Király [fél idézőjel], [a többi közlés alapján jav.]
 651 Jv45, ÖK1 ,Elkészítettem [a fél idézőjel jav.]
 ÖK2ab—3 „Elkészítettem
 655 ÖK2ab—3 hívatták
 657 ÖK2ab—3 kegyetlenül
 663 Jv45 vitézek', [az aposztróf vessző mellett sh.]
 664 ÖK2ab—3 fontossága a mit [kp. n.]
 681 Jv45 űltem,
 686 ÖK2ab—3 kívánok
 687 ÖK2ab—3 Csakhogy
 691 ÖK2ab—3 szíves
 693 ÖK2b jó 'karatját' [az aposztróf vessző helyett sh.]
 703 Jv45, ÖK1 bízatta [ÖK2ab—3 alapján jav.]
 719 ÖK2ab—3 az
 720 ÖK2b—3 jártak
 722 Jv45 avval
 725 ÖK2b ez az [sh.]
 726 ÖK2ab—3 Kednek
 727 ÖK2ab—3 felcsuporodik
 728 ÖK1, 2ab—3 kednek [a Jv45 alapján jav., vö. a 726. sorral!]

- 734 ÖK2ab—3 örömkben;
 758 ÖK3 Belefektettük
 761 ÖK2ab—3 szívem,
 769 ÖK2a 'várakozatok [fél idézőjel, sh.] [jav.]
 770 ÖK2ab—3 összeházasítlak:
 772 ÖK3 gyerekek".
 780 ÖK2ab—3 annakelőtte.
 785 Jv45 az én Iluskámnak, [az *édes* jelző kimaradt, jav.]
 786 ÖK3 Keserű
 794 ÖK2ab—3 bírhatom
 795 ÖK2ab—3 bírni
 799 ÖK2ab—3 könyhullatás,
 809 ÖK2a vitez [sh.]
 815 ÖK3 maradjanak:
 819 Jv45 királylyántól
 827 Jv45 gondolatja, [sh.]
 837 Jv45 Gazduram [apoztróf n.]
 ÖK2b—3 velem,
 838 ÖK2a—b mindazt
 848 ÖK2ab—3 alja:
 851 ÖK2ab—3 idő:
 852 ÖK1 *szülő*- [a többi közlés alapján jav.]
 ÖK2ab *száltanak*. [sh.]
 854 ÖK2ab—3 hírt
 855 ÖK2ab—3 hírt
 860 Jv45 *förgeteg*
 863 ÖK3 erőmegfeszítés,
 865 ÖK3 *elborul*,
 866 Jv45 égi háború,
 868 Jv45, ÖK1, 2a *porra* [az ÖK2b—3 alapján jav., l. még az 1128.
 sort!]
 869 Jv45 *diribje, darabja*
 870 Jv45 *holt testeket*
 878 ÖK2ab—3 *rojtja*:
 883 ÖK2b—3 *Mígnem*
 884 Jv45 *rálépett*
 892 ÖK2ab—3 *eszíbe*.
 898 ÖK2ab—3 *bírt*
 901 ÖK2ab—3 *isten hány* [kp. n.]
 902 ÖK2ab—3 *Egyszer hogy* [kp. n.]
 903 Jv45 *virradatnak*
 904 ÖK2ab—3 *Rá süttött*
 913 ÖK1 *kíncseket* [a többi közlés alapján jav.]
 920 Jv45 *lakósága*.
 921 ÖK2ab—3 *szüretremenőkre*;
 924 Jv45 *ah áz* [sh.]
 932 ÖK2ab—3 *takarós* [sh.]
 947 ÖK2ab—3 *menyecske*:

- 958 ÖK2ab—3 keserű
 968 ÖK2b—3 ért? ”
 974 Jv45, ÖK1 törte
 ÖK2ab—3 töré [törte alakra jav.]
 978 ÖK2b—3 lehellete;
 985 ÖK2b—3 szíves
 986 ÖK2ab—3 sirjához
 988 ÖK2ab—3 sírhalomra.
 989 ÖK2ab—3 régj [sh.]
 993 ÖK2ab—3 verőfénye,
 994 ÖK2ab—3 helyébe,
 997 ÖK2b—3 sírhalom
 999 ÖK2b—3 Leszakította
 1001 Jv45, ÖK1 porából [ÖK2ab—3 alapján jav.]
 1007 ÖK2ab—3 Másik a [...] hüvelybe,
 1012 Jv45 szíve
 1014 ÖK3 kínozásban
 1019 Jv45 hát,
 1023 ÖK2ab—3 eltűnt;
 ÖK2b—3 bevolt [sh.]
 1024 ÖK3 szemepillájára.
 1029 Jv45 volt [sh.]
 ÖK3 látott:
 1035 Jv45 imezeket [sh.]
 1042 ÖK2ab—3 úton
 Jv45 vajjon
 1044 ÖK2a hasította.
 1045 ÖK2ab—3 úton
 1052 Jv45 tréfa módra
 1054 ÖK2ab—3 mégis
 1066 Jv45 reája. [a pont sh.]
 1072 ÖK2ab—3 felkapta:
 ÖK3 szédült.
 1105 ÖK2ab—3 nélkül.
 1106 ÖK2ab—3 sötétül.
 1111 ÖK2b—3 lehet.
 1125 ÖK2b—3 Ha [idézjel n.]
 1128 Jv45, ÖK1, 2a porra [az ÖK2b—3 alapján jav., vö. a 868. sorral!]
 1132 ÖK2b eledelt [kp. n., sh.]
 ÖK3 eledelt.
 1146 Jv45, ÖK1, 2ab—3 kiloccsant, [értelem szerint pontra jav.]
 1151 ÖK2ab—3 el fakadtak
 1156 Jv45, ÖK2a vagyunk.”
 1165 Jv45, ÖK2ab—3 énnékem [kp. n.]
 1185 Jv45, ÖK1, 2ab—3 nap sem [kp. n.] [értelemszerűen a vesszőt kitettük, vö. a 249., az 1288. és az 1415. sorral!]
 1192 Jv45, ÖK1 ideje, hogy [sh.]

- 1192 ÖK2ab—3 ideje a hogy [kp. n.] [értelem szerint az *a* után tettünk vesszőt]
- 1193 ÖK3 *gyűlését*
- 1200 Jv45 János, vitéz [sh.]
- 1205 ÖK3 *úgy*
ÖK2b—3 *hemzsegett,*
- 1211 ÖK2b—3 *boszorkánytanya* [kp. n., sh.]
- 1213 ÖK2ab—3 *nyult,*
- 1218 Jv45, ÖK1 *boszorkány nép* [ÖK2ab—3 alapján a kötőjeles változatot vettük, l. még az 1226. sort!]
- 1221 Jv45, ÖK1, 2ab *sípjával* [a korábban következetesen használt ‘sípjával’ alakra jav.]
ÖK2ab—3 *fütyentett* [kp. n.]
- 1226 Jv45, ÖK1 *boszorkány sereg* [az ÖK2ab—3 alapján kötőjeles alakra jav., vö. az 1218. sorral!]
- 1230 Jv45, ÖK1 *egy egy* [az ÖK2ab—3 és az 1234. sor ÖK1 alakja alapján kötőjelesre jav.]
- 1234 Jv45 *egy egy* [vö. az 1230. sorral!]
- 1248 Jv45 *levegőben*
- 1262 ÖK2b—3 *szíve*
- 1266 ÖK2ab—3 *síráról*
- 1268 ÖK2ab—3 *elmerült*
- 1270 Jv45 *alkonyatát*; [sh.]
- 1277 ÖK2ab—3 *aludt,*
- 1278 ÖK2ab—3 *temetőbe*’;
- 1279 ÖK2ab—3 *temetőhely,*
- 1284 Jv45, ÖK1 *sírok* [ÖK2ab—3 alapján *í-re* jav.]
- 1288 Jv45, ÖK1, 2ab *énekszóra sem* [kp. n.] [a vesszőt értelemszerűen kitértük, vö. a 249., az 1185. és az 1415. sorral!]
- 1296 ÖK2ab—3 *eltűnt*
- 1299 ÖK2ab—3 *fűveket*
- 1303 ÖK2ab—3 *Gyönyörűséges*
- 1311 Jv45 *ugy látszott,*
- 1319 Jv45, ÖK1 *háló* [sh.] [ÖK2ab—3 alapján jav.]
- 1322 ÖK2b—3 *Átszállít-e*
- 1324 ÖK2ab—3 *vészem,*”
- 1325 ÖK2ab—3 *nékem*” [kp. n.]
- 1333 Jv45, ÖK1, 2ab *operenciás?*” [az 1330. sor egyöntetű alakja és e sor ÖK3 formája alapján jav.]
- 1335 ÖK2ab—3 *így*
Jv45, ÖK1, 2ab *sípját* [jav.]
- 1337 ÖK2a—b *sípnak*
- 1352 ÖK2b—3 *felelt a ki* [kp. n.]
- 1356 ÖK2b—3 *tul*
- 1368 ÖK2b—3 *visszafelé*
- 1374 ÖK1 *munká a* [sh.]
- 1381 ÖK2b—3 *nekigyürközik;*
- 1392 Jv45 *Hat ökröt elnyelne,*

- 1396 ÖK2b—3 hát hogy [kp. n.]
 1399 ÖK3 ez,
 1405 ÖK2ab—3 került
 1406 ÖK2ab—3 oldalába,
 1408 ÖK3 Tündérországot.
 1411 ÖK2b—3 lenyugovása.
 1415 étel sem [kp. n.] [értelemszerűen jav., vö. a 249., az 1185. és az 1288. sorral!]
 1422 ÖK2ab—3 keresztülhúzzák
 1427 ÖK2a hosszúrafonták, [sh.]
 1440 ÖK3 körültekinteni.
 1455 ÖK3 sirján

Képzőművészeti ábrázolások

Az első és a második kiadás borítékrajzai közül az elsőt, a János vitézt ágas-kodó lovon, falu-háttérrel ábrázolót Orlai Petrics Soma rajzolta, akinek vázlatkönyvében egy előtanulmány is fennmaradt, vö. Keserű Katalin: Orlai Petrics Soma (1822—1880). Bp. 1984. 60—62. A hátsó borítékrajz, a János vitéz kardjába lépő óriás több stílushasonlóságot mutat *A helység kalapácsa* rajzaival, így nem zárható ki, hogy Petőfi készítette. Az ötletet először Török Károly vetette föl (Petőfi egy pár elfeledett verse. FL 1874. jan. 16. 53.). L. még H. Török Györgyi jegyzetét Petőfi rajzaihoz: VP VII. 625.

A rajzokat ugyanaz a Grimm Vince metszette és nyomtatta, aki *A helység kalapácsa* illusztrációit is készítette, 1842 óta működő pesti könyvnyomdájában.

228. MÉRT NEM SZÜLETTEM EZER ÉV ELŐTT?

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1845. I. évn. 2. sz. Télhó [jan.] 5. 31., PETŐFI. aláírással.

V2 70—71.

ÖK1 254—255., ÖK2ab—3 I. 355—356. A kötetekben mindenütt az 1844. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Az egyetlen keletkezéstörténeti tény a megjelenés dátuma. Ez bizonyossá teszi, hogy a vers még 1844-ben született. (A legutóbbi kritikai kiadás 1844. novemberre datálta: VP I. 174.) Igazi énlíra, így semmi nem szól amellett, hogy penzumról, alkalmi versről lenne szó. A költő önmagáról kíván itt fontosat és időszerűt mondani — ennek tartalmáról és irányáról eltérő vélemények voltak a Petőfi-irodalomban. Ferenczi Zoltán — máig helytállóan — a korszerű tettvágyat és a cselekvés lehetőségének hiányát látta ütközni a versben (FPÉ II. 28—29.), Pándi Pál — vitatkozva Horváth Jánosnak a „lelki passzivitás

hangulatát”-t 1844 végéig meghatározónak tartó felfogásával — az átlagliberalizmus derűjén túllépő keserűséget, „a türelmetlen és szabadságában korlátozott ember lázadó indulatát”-t tartotta döntőnek (Pándi² 363.). Fekete Sándor szerint egyenesen a „szabadságharc sóvárgása szólal meg” a költeményben (Fekete: PSSz 67.).

Összegezve a közös minimumot: költeményünk átmenetnek látszik a Védegyelet megalakulása kapcsán megütött derűsebb, optimistább hangú hazafiság-versei (közülük a *Védegyeleti dalt* Petőfi már a V2-be sem vette föl, a *Battthyányi és Károlyi grófnék* ide még bekerült, de az ÖK kiadásába már nem) és 1844 decemberének komorabb, az országgyűlés kudarcát már elkönnyvelő, válságot előlegező lírája között. Kronológiai helye azért a két verscsoport között, 1844. november vége és december közepe között jelölhető ki. Pándi összevető elemzése, amely Garay János 1844. c. versét (PDI 1844. II. 320. szept. első hete) tette meg Petőfi konkrét témaelődjének, csak ideológiatörténeti szempontból igazolható, filológiai értelemben nem — s így természetesen a datálásnál sem vehető figyelembe.

Fogadtatás

A versre Berecz Károly felelt, Jobb hogy születtem ezredév után c. költeményében (Élk 1845. I. 6. sz. febr. 8. 176.), amelyre a szerkesztő csillag alatt külön is felhívta a figyelmet: „Ellentétül a Pesti Divatlap ezidei 2. számában megjelent »Mért nem születtem ezer év előtt?« című költeményre.” (EPN 46—47.). Berecz tehát ellenverset írt, egy másfajta jelen—múlt szemléletnek sikerült bemutatásában. (A két vers összehasonlító elemzése: Pándi² 362—365.) Ő szívesebben él a jelenben: „a jog s szabadság” korában. Az elmúlt „durva századok” a véres babérszerzés korszakai voltak. Regényesebb és kalandosabb voltuk („Tárgy volt elég mit énekelni még”) azonban vér, könny, jog- és érenytiprás útján érvényesült. A mai kor küzdelme „a szellemtusa”: „S nem dalnok az, ki dalra nem hevül, / Megzengeni a kor küzdelmeit.”

Lehet, hogy Szemere Miklós névtelenül közölt gúnyversének, Az agtelki barlangban címűnek e sorai versünkre vonatkoznak: „E kar hatalmas bár a tollra, / Hatalmasb volna kardra még...” (Hond 1845. II. 9. sz. szept. 2. 175. — EPN 127.)

A V2-t bíráló „12”, azaz Erdélyi János éppen csak említi a költeményt, a „Hazafias fellángolások” között, *A külföld magyarjaihoz* társaságában (Irőr 1846. 13. sz. márc. 14. 134. — EPN 178.).

A verset szavalták a soproni ev. líceum Magyar Társaságában (vö. Bodolay 454. és PAI III. 93.).

A vers címét idézi — némileg pontatlanul: Mért nem születtem ezred év előtt? — Tóth Endre Munkács és vidéke c. útirajza a PDI 1847. szept. 30-i számában (PAI I. 138.).

1848 szeptemberében Vahot Imre ezt a verset olvasta Petőfi fejére, táborba szállását sürgetve; „Egy önkéntes” álnév alatt: „Sándor öcsém, te minden versedben szabadságunk elnyomói, ellenségünk vérét szomjazod; te keservesen panaszkodál, hogy nem akkor születted, midőn alkalma volt a magyarnak dicsősöretet szerezni a harcmezőn.” (Nemzetőr 11. sz. 1848. szept. 10. 169. — EPN 502.)

- 1 A gondolat analógiájaként Horváth János Vörösmarty Mihály Árpád ébredése c. egyfelvonásosából (1837) a 213. sort idézi: „Hah! mért születlett e leszállt napokban.” (VÖM 10. S. a. r. Fehér Géza. Bp. 1971. 218.)
- 3 *vértedvelőt*: ebben és a hasonló szóösszevonásokban (15. sor: *ütközetmoraj*, 20. sor: *rabbilincs*) Pándi szintén Vörösmarty hangját hallja, ahogy egészében „a vers stílusának színe is közelebb áll a Zalán-i nyelvkörnyezethez s Petőfi egyik-másik zsengéjéhez, mint az 1844 végi verstermés stílusállapotához”. (I. h.)
- 5 *mondtam volna csataéneket*: az ábrázolás vélhető mintája Horváth Mihály A magyarok története c. munkája, amelynek a honfoglalás korával foglalkozó első kötete Pápán jelent meg, 1842-ben. Ebben olvasható, hogy a papok egyszersmind „a vezérek tanácsai, a nép bölcsei, orvosai, s költői voltak, kik azt a torokon és áldomásokon kobozai kíséretében hősdalokkal dicsvágyra gerjeszték, szilaj kebleikbe erőt s állhatatosságot öntének...”. (I. 16.)
- 6 *Lehelnek*: a 10. századi magyar vezér kedvelt hőse volt Petőfinek, vlsz. a hős és a költő személyében egyesíthető vonásai miatt. Pályája során négyszer tért vissza hozzá: az epikus „csataének”-et legjobban megközelítő változatot feltehetően még 1841-ben írta (→ I. 30—33. és 296—300.). Másodjára 1842-ben Pápán, a képzőművészeti balladapályázatára dolgozta fel a témát (→ I. 50—52. és 341—343.). A mostani említés után 1845 őszén tér vissza megírására, *Lehel* cím alatt; végül 1848. február—márciusban egy elbeszélő költemény írásába fogott, amely a politikai események miatt töredék maradt, csak 456 verssor készült el az I. és a II. énekből. Mindez nem érvényteleníti a Vörösmarty-hatásról mondottakat: Lehel a Zalán futásában is szerepelt.
- 16 *áldomás*: szóvisszhang Horváth Mihálynak az 5. sorhoz fűzött jegyzetben idézett történetírói művére.
- 17 *henyélő század gyermeke*: parafrázis a Zalán futása híres prozopozíciójára: „A tehetetlen kor jött el, puhaságra serényebb / Gyermekek álltak elő az erősebb jámbor apáktól.” (I. ének, 11—12. sor)
- 18 *megdalolni méltó tárgyam nincsen*: Petőfi itt szakít a védegyleti mozgalom kapcsán fellendült liberális hazafias témaválasztással.
- 20 *Sínlődik a nyelv...*: a zárósr többféleképpen értelmezhető, s kivált annak tudatában hat meglepően, hogy az 1843/44. évi országgyűlés — kevés eredménye között — a 2. tc.-ben befejezte a magyar nyelv hivatalossá tételének folyamatát. (A királyi szentesítés dátuma: 1844. nov. 13.) Újabbban a sort többen is a cenzúrára vonatkoztatták: Fekete: PSSz 52—53. és Pándi² 348. 545.

Szövegváltozatok

C PDI előtt.

5 PDI Be [h n.]

- 7 ÖK2ab—3 *zugási*
 9 PDI Be [*h* n.]
 10 PDI *nyerítő*
 11 PDI *sirt*
 12 PDI *viharába*, [sh.]
 V2, ÖK1-3 *viharába?* [sh., a többi versszakzárás alapján jav.]
 13 PDI Be [*h* n.]
 diadalt [kp. n.]
 14 PDI *Vitézeimnek* [kp. n.]
 15 PDI *kihalt*,
 16 PDI *helyébe.* —
 20 PDI *Sinlődik*

Fordítás

Dux 57—58., *Hätt' ich gelebt in jener Zeit der hingesunknen* címen, vö. PAT I. 99.

A fordításkötetről írt névtelen kritika (MSzépírSz 1847. 19. sz. máj. 9. 293.) a vers második versszakának átültetését kifogásolja: „*Mért nem születtem ezer év előtt* című dalban [...] ez áll:

Beh mondtam volna csataéneket,
 Versenyt rivalgót kürtjével Lehelnek,
 Melynek *zugási* mennydörgéseket
 Vadul kavargó örvényökbe nyelnek.

Dux a Lehel kürtjéről mondottakat a költő énekére vonatkoztatja:

Und wär' der Donner *mit meinem Lied* erklungen,
 Dabei er sich verloren hätte.”

(EPN 283.)

Utóbb a kritika megállapítja: „A hazafiui dalok sokat veszítettek némely szelidítések s helyenként némely jelentékes szavak kihagyása által” — egyik példája ismét versünk német szövege, mégpedig a 11—12. sor, melyet több hibával idéz a cikkíró az ÖK1 154. lapjáról:

„Keresni a nagy sirt vagy babéromat
 Hazát teremtő harcok viharába’...”

Duxnál:

Und hätt ich ein Grab mir oder Lorbeern wohl erstritten,
 In *siegesschwangern Kampfgewittern.*”

(EPN 285.)

Illusztráció

A PDI 1845. I. évn. 2. sz. jan. 5-i számához egy Régi magyarok c. képmelléklet csatlakozik. A 40. (borító) lapon ez a magyarázat olvasható hozzá: „Műmelléklet. Régi magyarok. Ezen kép a híres festész Burgmayer eredeti műve nyomán rajzoltatott, ki ezen, a német császár koronázásán megjelent XVI-dik századbeli magyar követeket élethíven rajzoló le. Ezen eredeti szabású öltönyöket különösen a nemz[eti]. szinh[áz]. és magyar szabóink figyelmébe ajánljuk. — Ezen sajtáságos [=jellemző] kép Petőfinek lapunk mostani számában megjelent erélyes [=erőteljes], szép verséhez igen hozzáillő műmellékletül szolgál.” A fametszeten e jelzés: „Rajz. s nyomt. Grimm V.” A valóban „meglehetősen gyarló” (EPN 41.) ábrázolaton öt figura látható, csákokkal, buzogányokkal, hosszú pajzsokkal.

Mivel Petőfi nem erről a korról írta versét, feltehetően semmi kapcsolat nincs a vers és a műmelléklet között, azokat csak Vahot ügyes reklámérzéke kapcsolta össze, a Lehel-monda legismertebb mozzanata, a Lehel a császár előtt jelenetnek igen gyenge és távoli analógiája alapján, egyszersmind eleget téve a védegyeleti mozgalom nemzetiviselet-igényének is.

229. ESİK, ESİK, ESİK....

Kézirat: nincs.

Megjelenés

Élk 1845. I. 10. sz. márc. 8. 314., *Népdalok*. [gyűjtőcím] I. [sorszám] cím alatt. (A másik két vers: *Gyere, lovam...., A hegyoldalt venyigesor takarja....*) Aláírás — a III. számú alatt —: *Petőfi*.

V2 86.

ÖK1 262., ÖK2ab—3 I. 366. A kötetekben mindenütt az 1844. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

„Népdalok” gyűjtőcím alatt Petőfitől 1845-ben három ízben összesen nyolc vers jelent meg az Élk és a PDI hasábjain. Közülük hetet — más sorrendben ugyan — a V2-be és az ÖK-kiadásokba is felvett. A megjelenést az alábbi táblázat szemlélteti:

<i>Folyóirat</i>	V2	ÖK
Élk 1845. márc. 8.		
Népdalok I. (Esik, esik, esik...)	Katona vagyok én...	ua.
II. (Gyere, lovam...)	Nem tesz föl...	ua.
III. (A hegyoldalt...)	Fényes csillag...	ua.

<i>Folyóirat</i>	V2	ÖK
PDI 1845. ápr. 24.		
Népdalok I. (Boldog éjjel...)	Gyere, lovam...	ua.
II. (Szerelem, szerelem...)	Boldog éjjel...	ua.
PDI 1845. jún. 12.		
Népdalok I. (Katona vagyok én...)	Szerelem, szerelem..	ua.
	[Barthányi és Károlyi grófnék]	
II. (Nem tesz föl...)	Esik, esik, esik...	ua.
III. (Fényes csillag...)		

Mivel a kétszeri PDI-közlés öt verse a felvidéki út ideje alatt jelent meg, a költemények a Vahot Imrénél hátrahagyottak közül valók, a közlés rendje pedig feltehetően a szerkesztőtől függött. Ezért Petőfi érthető módon változtatott kötetbeli helyükön, és az 1844. dec. 21/22-re datálható *A természet vadvirága* elé helyezte hét, szinte ciklusba rendezett népdalát, mintegy bizonyító anyagul, megelőlegezve ars poeticáját. (*A hegyoldalt venyigesor takarja...* elhagyását jelenlegi ismereteink birtokában nem tudjuk megindokolni.) Ebből közvetett datálási érvül annyi használható, hogy 1844. december utolsó dekádjának verstérképet meglehetősen jól ismerjük, ott más élmények és költői feladatok sorjázta, s e népdalsorozatnak, az élményre várakozás tipikus műfajának ott már nincs helye.

A megírási periódus kezdőpontját keresve Martinkó András, a II. kötetben már használt módszerrel élve, versünk nyitó természeti képében konkrét meteorológiai megfelelést keresett hagyatékában fennmaradt jegyzeteiben. Ebben az esetben 1844 különösen csapadékos, a Lipót napi (nov. 15.) vásár sikerét is veszélyeztető novemberének első fele jöhetne még számításba, azonban Martinkó maga is megjegyezte, igaza lehet Riedl Frigyesnek (*Az initíális a népdalban és Petőfi költészetében. ItK 1937. 8.*): a természeti nyitókép és a hangulati tartalom között versünkben — akár Petőfi népdalainak 90%-ában — nem okozati, hanem analógiás kapcsolat van.

Mostani kiadásunkban a folyóiratközlés verssorrendjét követjük: feltehetően mégis ez áll közelebb a megírás rendjéhez. A költeményeket egységesen keltezzük, mert semmiféle támpontunk nincs eltérő dátumok feltételezésére. Az elmondottak összegezésével ez az egységes keltezés pedig: 1844. dec. 20. előtt.

Fogadtatás

A verset az egykorú kritikában csak a V2 „12” jelű bírálója, Erdélyi János említette, a „szebbnél szebb népdalok” között, 12 hasonló tónusú vers társaságában. Közülük a szóban forgó, 1844. végi nyolc népdalból említést kapott még a *Fényes csillag...*, a *Gyere, lovam...*, a *Boldog éjjel...* és a *Szerelem, szerelem...* (IrÖr 1846. 13. sz. márc. 14. 134. — EPN 177.).

Adolf Dux fordításkötetét (I. a *Fordítás* c. alfejezetet!) bírálta — elutasítva Petőfi költői világát — a *Literaturblatt* (Stuttgart—Tübingen) 1847. okt. 23-i

száma. (Az anonim cikkrő mögött Wolfgang Menzel szerkesztőt gyanította az adat közreadója, Turóczi-Trostler József: PBV 98.) A teljes versfordítással ilusztrálta a rosszul sikerült népdalt: „Da Volkslieder immer ungesucht seyn müssen, fällt in einigen Liedern Petőfis das Gesuchte auf, z[um]. B[eispiel]. Es regnet, regnet, regnet...” (Magyarul: Turóczi-Trostler: PBV 99., mindkét nyelven: PAt I. 142.)

Wilhelm Wolfssohnt (Blätter für literarische Unterhaltung, Leipzig 1847. okt. 24.) a csattanó „bűnhődése” az orosz népdalokra emlékeztette (Turóczi-Trostler: PBV 104., PAt I. 146.).

Magyarázatok

- 1, 6, 9 A versszakkezdő természeti képek és a verstartalom analógiás kapcsolatára l. Riedl: i. m. 1—9. és Pándi² 205—206.

Szövegváltozatok

- C Élke Népdalok. [gyűjtőcím] I. [sorszám]
3 Élke ajkammak [sh.]
7 Élke, ÖK1—3 szemed galambom [kp. n. — a V2-ben meglévő vesszőt a 11. sor analógiájára pótoltuk]
10 Élke megett....

Fordítás

- Dux 94., *Es regnet* címen, vö. PAt I. 100.
Kertbeny 54., *Es regnet, regnet...* címen, vö. PAt I. 330.

230. GYERE, LOVAM....

Kézirat: nincs.

Megjelenés

Élke 1845. I. 10. sz. márc. 8. 314., *Népdalok*. [gyűjtőcím] II. [sorszám] alatt; megelőzte az *Esik, esik, esik...* közlése, I. sorszámmal. Aláírás (valamennyi versre közös érvénnyel): *Petőfi*.

V2 81.

ÖK1 260., ÖK2ab—3 I. 363—364. A kötetekben mindenütt az 1844. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Az Élke márc. 8-i számában megjelent *Népdalok*, így versünk datálási kérdéseire is l. az *Esik, esik, esik...* jegyzeteit! A vers hagyományos keletzése: 1844. november vége—december (FPÉ II. 95., jegyzetben), illetve december (VP I. 224.) A november vége a *János vitéz* megírása miatt nem valószínűsíthető. Ennél

pontosabb megírási dátum azonban még a feltevések szintjén sem adható: a költemény szövegében nincsen semmi életrajzi vagy egyéb fogódzó, utalás; nem kötődik meghatározott élménykörhöz vagy aktualitáshoz sem. A zsánerképnek ez a típusa („románc — Ferenczi: SzSz 22.; „valami szerelmes pusztai legény dala” — Horváth 73.) pedig 1843 és 1845 között folyamatosan jelen volt Petőfi lírájában.

A verset 1844. decemberre, pontosabban dec. 20. előttre keltezhetjük.

Fogadtatás

A *Gyere, lovam...*-at cím szerint is említette a V2-t bíráló „12”, Erdélyi János, mint a „szebbnél szebb népdalok” egyikét (IrŐr 1846. 13. sz. márc. 14. 134. — EPN 177.).

Magyarázatok

C *lovam*: Terbe Lajos a költemény mintáját (témában és versformában egyaránt) egy olyan népdalban vélte megtalálni, amelyet Petőfi a KisfT felhívására, vlsz. 1844-ben gyűjtött:

Az én lovam százforintos fakó,
Röpül, csak úgy szikrázik a patkó; —
Mint én, az is igaz magyar fajta,
Nyulat is elkorbácsolok rajta.
(VP V. 162.)

Ha elfogadjuk a népdalminta hatását, közvetett bizonyítékhoz jutunk a *János vitéz*-közeli megírás mellett, minthogy a gyűjtött népdal előző strófája mintája volt a *János vitéz* 233—236. sorának, l. még a *János vitéz* jegyzeteit!

Szövegváltozatok

C Élke Népdalok. [gyűjtőcím] II. [sorszám]
1 Élke nyergem;
5 Élke siet —
6 Élke minket,
7 Élke utól
lovam!

Fordítás

Dux 97., *Lass' aufsitzen mich, gut Rösselein* címen, vö. PAt I. 100., négy két-soros versszakban.

Kertbeny 62., *Lass legen den Zügel dir an....* címen, vö. PAt I. 330., hasonló strófákban.

Kézirat: nincs.

Megjelenés

Élk 1845. I. 10. sz. márc. 8. 315., *Népdalok* címen, III. sorszámmal; együtt az *Esik, esik, esik....* és a *Gyere, lovam....* közlésével. Aláírás (mind a három versre vonatkozóan): *Petőfi*.

A verset a költő nem vette fel a V2 és az ÖK kiadásába. Kötetben először: DK 1874. 746., *A hegyoldalt venyigesor takarja...* címen, alatta „(1844 vagy 1845)”, a Toldalék utolsó csoportjában a „Kétes keletűek” között. A tartalomjegyzékben a cím előtt +, ami azt jelzi, hogy a vers nem politikai, hanem egyéb ok miatt jelenik meg csak most először kötetben.

Keletkezés

A DK első kötetközlését követően a hagyományos datálás 1845 lett, s ezt támasztotta alá az az anekdota is, amely szerint a PDI szerkesztőségét 1845-ben felkereső kolozsvári Krizbay Miklósnak Vahot úgy mutatta be Petőfit, mint egy bármit megverselő poétát. A tréfás próbatétel során Krizbay az ablakon kitekintve egy favágóra mutatott, akiről Petőfi verset rögtönzött, s „... a vers nem lehet más, mint a *Téli világ* vagy *A hegyoldalt venyigesor takarja*”. (Hory Béla: *Petőfi Sándor Kolozsvárt*. *PetMuz* 1892. 5. sz. 101., közli *Hatv*¹ I. 675. is) A történet gyengéje, hogy versünk tartalma egyáltalán nem fedi az esetet...

A HP szövegkiadása is ellentmondásos: a főszövegben (III. 538.) a Függelék II. Kihagyottak 1845. között olvasható, a jegyzetben viszont (III. 684.) analógiás alapon datálta: „E költemény, mely, ép úgy mint a vele együtt megjelentek, 1844 november végén vagy december elején iratott, tévedésből került a 45-iki ciklusba, s voltaképp az előbbi ciklus [Függelék II. Kihagyottak 1844. — A szerk.] végére iktatandó.”

A megírás lehetséges végpontja, akár az együtt közölt két másik népdal esetében, 1844. dec. 20. körüli. (L. az *Esik, esik, esik...* jegyzeteit: 337.) A legkorábbi dátumra talán a szüret utáni nyitókép utalhat. Ebben az évben a szüret október végére befejeződött, vö. a *Sovány ősz* jegyzeteivel (254.). Mivel a dalkezdlet és mondanivaló kapcsolatát versünkben Riedl is az okozati kapcsolatok közé sorolta (6.), a megírást az 1844. október vége és dec. 20. közötti időszakra feltételezzük. Ami a tartalmi vonatkozásokat és az ábrázolás módját illeti, a zsánerkép szoros rokonságot tart az 1844. decemberi „szenvédeybeteg”-galériával, azaz a *Pál mesterrel*, a *János gazdával*, *Az öreg úrral*.

Arra nézve, hogy Petőfi miért éppen ezt a versét hagyta ki a V2-ből, semmiféle adatunk nincsen. A *Kakasszóra hajnal ébred...* és a *Virít a kikirics...* példája a V1 esetében (→ I. 352., → II. 215—216.) mindenesetre azt látszik bizonyítani, hogy Petőfi tudatosan járt el.

Magyarázatok

- 1 *venyige*: töről nőtt szőlővessző
- 8 *napszámra*: napszámba, napszámoként

Szövegváltozatok

- C Élke Népdalok [gyűjtőcím] III. [sorszám]. [Petőfi a versnek címet nem adott. A kezdősor címmé emelése így részben a Gyulai indította hagyományon, részben analógián alapul: a költő a közös cím alatt közölt költeményeknek általában kezdősorát tette meg címül.]
- 7 Élke elittam [kp. n., sh. — a 2. sor analógiájára pontosvesszőt tettünk.]

232. BOLDOG ÉJJEL....

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 4. sz. Tavasz hó [ápr.] 24. 102.; *Népdalok* [gyűjtőcím] I. [sorszám] alatt, együtt a *Szerelem, szerelem....* közlésével. Aláírás az utóbbi után: PETŐFI.

V2 82.

ÖK1 260—261., ÖK2ab—3 I. 364. A kötetekben mindenütt az 1844. évi versek között, saját címmel; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Petőfi a verset mind a V2-ben, mind az ÖK-ben az 1844. évi költemények közé, a *decemberi* terméshez sorolta. Más (életrajzi, költészettörténeti, alkotáslélektani stb.) adalékunk a pontosabb datáláshoz nincsen. (Az 1845 tavaszán publikált népdalok időrendi problémáira l. az *Esik, esik, esik....* jegyzetét (336—337). Horváth (77—78.) a *Boldog éjjel....*-t a „tisza népdalok” közé sorolta, amelyeknek jellemzője, „hogy a dal alanya teljességgel felismerhetetlen. Lehet a költő, de lehet valamely népi alak, sőt bárki, aki magyarul és természetesen beszél.” A tipikus szerelmi érzés, magatartás viszont akkor erősödik fel Petőfi lírájában, amikor nincs konkrétabb, személyes érzelmi élménye: vizsgált korszakunkban ilyen a *Szerelem gyötrelme* ciklust követő és a *Cipruslombokat* megelőző 1844. december. Ugyanezen oknál fogva a versben szereplő tárgyas motívumok — mulatozás a kiskertben, csillaghullás — ezúttal nem tekinthetők kronológiai következtetések levonására alkalmas adaléknak.

A több „népdalhoz” hasonlóan a verset ezért 1844. decemberre, pontosabban, *dec. 20. előttre* datáljuk. Ez egybeesik hagyományos keletkezésével: 1844. november vége—december (FPÉ II. 95—96., jegyzetben), illetve december (VP I. 227.).

Fogadtatás

A két népdalt, amely együtt jelent meg, az Élke szemlerovata, a Hirlapi méh (szerk. Garay János) együtt is rögzítette: „...»Népdalok« Petőfitől [...] ujjabb bizonyosságai, hogy Petőfi avatottja, az egyszerű népdal muzsájának.” (Élk 1845. I. 18. sz. máj. 3. 583. —EPN 84.)

Cím szerint is említette a V2-t bíráló „12”, azaz Erdélyi János, mégpedig a „szebbnél szebb népdalok” között (IrŐr 1846. 13. sz. márc 14. 134. — EPN 177.).

1848. ápr. 30-i számában a kolozsvári Vasárnapi Ujság közölte E. Gedő János nyílt levelét, amelyben az a 9. sort (pontatlanul) idézte, vö. PAt I. 238.

Magyarázatok

- 1 *Boldog éjjel*: itt és a címben is ez felkiáltó mondat, s nem időhatározó.
- 2 *kis kertben*: a ház előtti virágoskertben
mulatozunk: az időt kellemesen töltjük
- 7—12 A lelátogató csillag az emberiség egyik ősi hiedelme. Berze-Nagy (41—42.) magyar ponyvahagyományt és külföldi meséket idéz ennek bizonyítására, majd megjegyzi: „Hogy a csillag lejár az égről [...], szintén a néphit forrásából van merítve.” Ezért is lett a versnek igazán a második versszaka népszerű, Terbe Lajos tíz folklorizálódott változatát találta meg, már Kriza János Vadrózsák c. gyűjteményében is (1863); vö. Terbe 42—43.

Szövegváltozatok

C PDI Népdalok [gyűjtőcím] I. [sorszám]

- 3 PDI egymással.
V2 van é csak [sh.]
PDI csaholnak;
- 4 PDI Fen
- 7 ÖK2b—3 belőlem,

Fordítás

Dux 98., *In süsser Nacht* címen, vö. PAt I. 100. A kötet névtelen recenziése a 9. sor átültetését kifogásolta: „... e sor: *Nem kellene én nekem a mennyország*, szó szerint, de hibásan adatik: *Das Himmelreich es wär nicht nöthig mir...*” (MSzépírSz 1847. I. 19. sz. máj. 9. 293. — EPN 285.)

Kertbeny 52., *Welche Wonne! bin zusammen...* címen, vö. PAt I. 330.

233. SZERELEM, SZERELEM....

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 4. sz. Tavasz hó [ápr.] 24. 103., *Népdalok*. gyűjtőcím alatt, II. sorszámmal; a *Boldog éjjel...* és a *Fényes csillag...* közlésével együtt. Aláírás, csak a III. sz. alatt, de mindre érvényesen: PETŐFI.

V2 83.

ÖK1 261., ÖK2ab—3 I. 365. A kötetekben mindenütt az 1844. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A költő által a kötetekben az 1844. decemberi versek közé sorolt *Szerelem, szerelem...*-ről ugyanazok mondhatók el, mint — tágabb értelemben — az 1845 tavaszán publikált népdalokról. Ezek kronológiai kérdéseire l. az *Esik, esik, esik...* jegyzeteit (336—337.). Szűkebben: versünkre is érvényesek a vele együtt közölt *Boldog éjjel...* kapcsán rögzítettek, l. ott (341.). Ha a 3—4. sor mögött valamelyes életrajzi hitelt látunk, akkor ez is — a *Szerelem gyötrelme* ciklus után — 1844. december mellett bizonyít.

Fogadtatás

Az Élck szemlerovata, a Hirlapi méh (szerk. Garay János) a három verset együttesen minősítette: „... ujjabb bizonyágai, hogy Petőfi avatottja, az egyszerű népdal muzsájának”. (Élck 1845. I. 18. sz. máj. 3. 583. — EPN 84.)

Cím szerint is említette viszont a V2 „12” jelű bírálója, Erdélyi János, a „szebbnél szebb népdalok” között (Irőr 1846. 13. sz. márc. 14. 134. — EPN 177.).

Magyarázatok

- 6—8 *utósó ... koporsó*: a rímet Zrínyi Miklós Befed ez a kék ég... c. versére vezeti vissza J. Soltész Katalin. A rím 19. századi karrierjére l. uő: „Az idő és hírnév.” Zrínyi három epigrammájának ritmikája. Szerk. Kecskés András. Bp. 1984. 83.
- 15—16 E két sorral kapcsolatban Terbe Lajos Erdélyi János gyűjteményéből (Népdalok és mondák. Pest 1846. I. 106.) ezt az alföldi népdalfordulatot idézi: „Ird a keresztfámra: itt nyugszik egy árva, / Kinek szerelemből történt a halála.” (Terbe 21.)

Szövegváltozatok

- C PDI Népdalok [gyűjtőcím] II. [sorszám]
4 PDI Kegyetlenül
5 PDI szívemben
6 PDI utolsó,
12 ÖK2ab—3 iratok;
15 ÖK2ab—3 „Itt
16 ÖK2ab—3 rózsája.”

Fordítás

Kertbeny 55., *O Liebe, Liebe* címen, vö. PAt I. 330.

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 11. sz. Nyárelő [jún.] 12. 331.; *Népdalok* gyűjtőcímmel, I. sorszámmal. A vele egy időben megjelent népdalok: II. *Nem tesz föl a lány magában egyebet....*, III. *Fényes csillag....* Aláírás csak a III. szám után: PETŐFI.

V2 78.

ÖK1 259., ÖK2ab—3 I. 362. A kötetekben mindenütt az 1844. évi versek között, külön címmel; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Azon túlmenően, hogy a verset Petőfi a V2-ben és az ÖK-ben is az 1844. évi költemények közé osztotta be, semmi közelebbi fogódzónk nincs a keletkezés közvetlen indítékaihoz és közelebbi kronológiájához. A hozzávetőleges datálás azon múlik, hogy értelmezzük a vers két zárósorát. Ha a generális vállveregetését előkészítő jellemzésben nem a „talán a hűségnek és hazafias elszántságnál is fontosabb Petőfi elszánt odaállása a közlegény mellé, a tiszt urak ellenében” gesztusát tartjuk döntőnek (vö. Pándi² 239.), hanem az érdemnek és a jutalmazásnak, a jelességnek és az érvényesülésnek azt a keserű ellentétét és igazságtalanságát, mely a *Mit szól a bölcs?* mondanivalója is — a vers 1844. decemberére helyezhető el.

Fogadtatás

Az Élk lapszemléje, a Hirlapi méh (szerk. Garay János) ezt írta: „Petőfi három kis népdalt ad, mellynek mindegyike bir érdeklél, mégis legkedélyesb, életrevalóbb s e mellett kerekded az első, a kiszolgált katonáról...”, s idézte is 7—8. sorát, a csattanót (Élk 1845. I. 24. sz. jún. 21. 805. — EPN 93—94.).

A „12” jelű bíráló, Erdélyi János a V2-ről szólva versünket — dicsérőleg — a „Béranger-féle daliciák s Heine-féle parodiák és genreképek” között említette, 12 további költemény társaságában (lrÖr 1846. 13. sz. márc. 14. 133. — EPN 177.).

Közvetve a Petőfi egykori katonáskodását felidéző megjegyzésekbe is beleértették a kortársak a *Katona vagyok én...-t*. Szemere Miklós névtelenül közölt gúnyversében, A régi jó Gvadányi Petőfihez címűben így élcelődött: „Igaz, hogy egy kissé nagyot is ugrottál, / Mióta bakából poétának csaptál...” (Hond 1845. II. 8. sz. aug. 26. 148. — EPN 123.) A Lipcsében 1845. nov. 20. körül megjelent Magyarok 1845-ből c. pamflet a 191. lapon Petőfy [!] Sándornak szentelt szakaszában így kezdte a jellemképet: „Ex-baka”, majd az „utavalóul” adott tanácsok között szintén megemlítette, hogy „...nem egyedül bor-, prófont, bakancs- és baka-kabátban [...] rejlik a költészt illető aether”. (EPN 159.)

A Nemzeti Színház igazgatója által 1845. febr. 17-én meghirdetett népszínműpályázatra érkezett 8. sz. pályamű versünk 1—2. sorát viselte jellegéként. Az

október végi értékelésen ez Az obsitos c. népszínmű nyerte el az 50 arany jutalmat. Szerzője Kovács Pál volt; az 1845. nov. 22-i bemutatón azonban megbukott (PAI. 51—52.).

Adolf Dux fordításkötetének méltányoló-elemző bírálatában Wilhelm Wolfssohn (Blätter für literarische Unterhaltung, Leipzig 1847. okt. 24.) egy olyan versfelsorolásban említette a *Katona vagyok én...*-t, amelynek csattanós, „bűntetést” hordozó befejezése az orosz népdalokra emlékeztette (PAI. 146.).

Módosított kezdősorral („Katona vagyok én, önkéntes katona...”) indította Önkéntes dala c. versét 1848-ban a költő öccse, P. István is (Petőfi István versei. Összegyűjt. és bevezetéssel ellátta Bajza József dr. Bp. 1909. 54. PKvt XVII.).

Magyarázatok

- C Hiteles életrajzi adat: Petőfi — főtörzskönyvi lapjának tanúsága szerint — 1839. szept. 6. és 1841. febr. 28. között katona volt a 48. sz. Báró Gollner gyalogos seregrendben. (Az életrajz e szakaszának korszerű feldolgozása Dienes: TanPet 7—40., a katonáskodás kiegészített okmánytára: PAI. 20—31.)
- 1 *kiszolgált katona*: noha betegsége miatt nem szolgálta le a vállalt hat évet, Petőfi többször is szívesen írta-nevezte magát „obsitos”-nak. Így írta alá (tréfás torzítással: *opsitos katona* alakban) a Török Gyula emlékkönyvébe jegyzett [*Hogyha messze lések...*] c. kétsorosát Pozsonyban, 1841. márc. 25-én (→ I. 262.); mint *obsitos katona* jegyzett 10 váltókrájcár adományt a pápai képzőtársaság gyűjtőívén 1842. január és március között (PAI. III. 36. és 207.); Szeberényi Lajosnak küldött 1842. nov. 4-i, pápai levelében képzőtársasági tevékenységéről jegyezte meg: *Ez is elég egy obsitos-logicusnak, azaz a gimnázium VII. (logikai) osztályába beiratkozott diáknak* (VP VII. 14.). A ténnyt a hatóságok is számon tartották, I. Szekrényessy András pesti rendőrkapitány jelentését gr. Sedlnitzky rendőrminiszternek, a megfigyelés alá vont Petőfiről (Pest, 1846. okt. 17. — PAI. III. 74.).
 - 2 *mindig közkatona*: Petőfi ezt — hol tréfás öngúnnnyal, hol demokrata büszkeséggel — szintén következetesen emlegette. *K... Vilmos barátomhoz* c. versében (1842. szept. 10. és okt. 15. között) magát és Kuppis Vilmost *két közember*-nek nevezte, a költemény 29. sorában (→ I. 60.); az *Ivás közben* (1844. jan. 1.—február közepe) 27—28. sora „büszkén” állította: *Egész a közlegénységig / Fölvivém!* (→ II. 13.) De a ténnyt szükségesnek tartotta leszögezni német nyelvű önéletrajzában is (1846): *Soldat, zwei Jahre, nichts, als Gemeiner.* (VP V. 164.) Utalt erre egy névtelen besúgó jelentése is, 1846. jún. 16-ról keltezte: „... war kurze Zeit einfacher Soldat in der österreichischen Armee...” (PAI. III. 67.).
 - 3 *ifjúságot vittem*: a már idézett főtörzskönyvi lap szerint Petőfi két évvel idősebbnek nevezte magát, így az okmányon 1821 szerepel születési éveként (PAI. III. 21. Vö. Dienes: i. m. 12. 20.).
 - 4 *öregséggel jöttem*: Petőfit mint csaknem teljesen rokkantat („Nähert sich stark der Realinvalidität...”) szerelték le. Az orvosi szakvélemény szerint gyenge testalkatához az 1840. május—júniusi tifusz járult,

hajlamos a tüdőbajra és a szívértágulásra (PAI III. 22—29. Vö. Dienes: i. m. 35.). Leszerelését (s talán életét is) dr. Konrad Römer ezredorvosnak köszönhetette.

- 5 *hűségem*: ez már a poént előkészítő, költői túlzás; Petőfi a szökés gondolatával is foglalkozott, amint azt említett német nyelvű önéletrajzában maga erősítette meg 1846-ban: *Als er gerade desertiren wollte, zum Glück wurde er entlassen...* (VP V. 164.) A szökéssel kapcsolatos életrajzi kérdésekre l. Dienes: i. m. 21. A katonáskodás igazi légkörére pedig a K..... *Vilmos barátomhoz* c. verset. → I. 59—60.
- 6 *egy büntetés sem*: Petőfi felülvizsgálati bizonyítványa valóban jónak értékelte magaviseletét és szolgálatát; vö. PAI III. 29. Sass István emlékezése (Petőfi katonáskodása Sopronban. VU 1884. febr. 10. — idézi Hatv² I. 297.) szerint is „kötelességét komolyan s egész pontossággal teljesíté” — bár ez utóbbi megfogalmazás lehet versünk hatása is. Ugyanakkor az emlékezők — a költőtől első kézből vett történetek formájában — többször szóltak kisebb-nagyobb függelemsértésekről. Még soproni kiképzése idején (tehát 1839 őszén vagy telén) társa után dobta szuronyát, amikor az elfújta a (szabálytalanul) takarodó után égetett gyertyáját, melynek fényénél olvasott. Bár sebesülést nem okozott, tettéért kurtavasra verték (Sass István: Petőfi mint közlegény. PH 1879. szept. 6. és i. m. VU 1884. febr. 17.). 1839/40 telén egy órára barátaival mulatni ment, s az őrségen addig egy diákkal „helyettesítette” magát (Zilahy 22.); Liszt Ferenc soproni hangversenyét, civilben, eltávozási engedély nélkül hallgatta végig, a büntetés ismét kurtavas volt (Ágai Adolf: Pákh Albert életrajzához. Ország Tükre 1863. aug. 21.; OrAd 10.). A függelemsértésekre vonatkozó emlékezéseket idézi Hatv² I. 300—302., 310., 312., vö. még Dienes: i. m. 23—25.
- 8 *a generális*: személyét Bayer Ferenc (Petőfi katonáskodása. Koszorú 1879. II. 274.) és nyomán Dienes (i. m. 37.) Ladislaus Kussewich von Samobor vezérőrnagy személyében vélte megtalálni. Ő azonban Petőfi alkalmatlansági felülvizsgálatain nem vett részt. Baróti Lajos (Petőfi katonáskodásáról. Újabb adatok. It 1912. 383., jegyzetben) és nyomán Kiss József (PAI III. 202.) viszont — az 1841. febr. 7-i ezredparancs alapján — Balthasar Simunich tábornokra gondolt. *megveregette vállam*: megtörténhetett; az említett ezredparancs szerint az 1841. febr. 10-én Zágrábból Sopronba visszaindított, 69 fős leszerelő transzportot febr. 7. és 10. között Simunich megszemlélte, vö. Baróti: i. h. és PAI III. 202.

Szövegváltozatok

C PDI Népdalok. [gyűjtőcím] I. [sorszám]

1 PDI katona;

3 V2 katonasághoz [sh.]

PDI vittem;

5 ÖK2ab—3 *hűségem*,

7 PDI jutalom,

Fordítás

Dux 95., *Bin ein Soldat* címen, vö. PAT I. 100.
Kertbeny 49., *Bin ein Soldat* címen, vö. PAT I. 330.

235. NEM TESZ FÖL A LYÁNY MAGÁBAN EGYEBET....

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 11. sz. Nyárelő [jún.] 12. 331. *Népdalok. II.* Előtte I. számmal a *Katona vagyok én....*, követte III. számmal a *Fényes csillag....* Aláírás csak a III. sz. alatt: PETŐFI.

V2 79.

ÖK1 259., ÖK2ab—3 I. 362. A kötetekben mindenütt önálló címmel, az 1844. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A költő kötetbeli besorolásán kívül nincs fogódzónk a vers keletkezési idejét illetően. (Az 1845-ben közölt *Népdalok* kronológiai problémáira l. az *Esik, esik, esik....* jegyzeteit (336—337).) A „lírai konfliktus”-t hordozó, „pszichikai folyamatot” megragadó-ábrázoló vers (Pándi² 203.) nem első személyű, bár a költő a 2. sor rámutatásában („téged”) jelen van. A négyszer ismételt kulcsszó, a „feled” mintegy válasz a *Szezelem gyötrelme* ciklust lezáró *Élet, halál! nekem már mindegy....* halálvágyára. Am az érzés, sőt az emlék sem oly intenzív már, hogy személyes, első személyű formát igényelne — ez az érzésfolyamat is 1844. decemberre valószínűsíti versünket, megerősítve Petőfi besorolását.

Fogadtatás

Az Élők lapszemléje, a Hirlapi méh (szerk. Garay János), számba véve a PDI 1845. jún. 12-i számát, a benne megjelent három népdalt (bár a *Katona vagyok én....*-t külön is kiemelte) együtt szintén méltatta: „Petőfi három kis népdalt ad, melynek mindegyike bir érdekkal...” (Élk 1845. I. 25. sz. jún. 21. 805. — EPN 93.)

A „12” jelű bíráló, Erdélyi János (IrŐr 1846. 13. sz. márc. 14. 134.) szintén említésre érdemesnek tartotta, s a „kedves apróságok” közé sorolta; az *Élet, halál, a Szemfájásomkor, a Halálom, a Verseim, a Cs. E. kisasszony emlékkönyvébe, a V. S.-né emlékkönyvébe, A sorshoz* társaságában — vagyis nem a „szebbnél szebb népdalok” között említette (EPN 177.).

Magyarázatok

- 3 *feled:* a háromszoros szóismétlés miatt, amelyet a 2. sor végi rím exponált, nevezte Horváth versünket „valóságos szó-dal”-nak (88.).

Szövegváltozatok

- C PDI *Népdalok. II.*
V2 ÖK1—3 *Nem tesz föl a lány magában egyebet....*
1 PDI fel
ÖK2b—3 *egyebet.*
4 PDI szíve

Fordítás

Dux 96., *Sie hat sich nichts Anders in den Kopf gefasst* címen, vö. PAt I. 100.

236. FÉNYES CSILLAG....

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 11. sz. Nyárelő [jún.] 12. 331., *Népdalok. III.* címen, PETŐFI. aláírással. Együtt közölve: I. (*Katona vagyok én....*), II. (*Nem tesz föl a lány magában egyebet...*)

V2 80.

ÖK1 259—260., ÖK2ab—3 I. 363. A kötetekben mindenütt az 1844. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Petőfi kötetbe soroló, 1844-re datáló döntésén kívül más kronológiai fogódzók a vers keletkezésére nincsen. (Az 1845-ben publikált *Népdalok* időrendi problémáira I. az *Esik, esik, esik....* jegyzeteit (336—337.). Témája és a versben feldolgozott lírai helyzet azonban annyira szorosan kötődik a *Boldog éjjel....* c. „népdal”-hoz (szinte annak folytatása), hogy keletkezésüket is (közel) egyidősnek tetelezhetjük fel. A költemény megírását tehát 1844. decemberre tesszük.

Fogadtatás

Az Élk Hirlapi méh c. szemlerovata (szerk. Garay János) ezt a verset is beleértette abba a közös elismerésbe, melyben a három együtt megjelent népdal részesült: „Petőfi három népdalt ad, melynek mindegyike bir érdekel...” (Élk 1845. I. 25. sz. jún. 21. 805. — EPN 93.)

A „12” jelű bíráló, Erdélyi János (IrŐr 1846. 13. sz. márc. 14. 134.) a „szebbnél szebb népdalok” közt említette 12 további vers társaságában, amelyek között azonban a vele együtt közölt másik két népdal nem szerepelt (EPN 177.).

Magyarázatok

- 4 az égről lefutottál: a magát az égboltnál a földön jobban érző csillag motívumára l. a *Boldog éjjel....* jegyzeteit (342.). A motívum gyökere- sen ellentétes a *János vitéz* 471—472. sorában előforduló, az emberi élet kioltását a csillaghulláshoz kötő hiedelemmel, l. még a *János vitéz* jegyzeteit (322.).
- 5—8 A versszak okoskodó-műköltői megoldásairól joggal írta Pándi: „... inkább csak *fordulatos* a befejezés, mint csattanós. [...] Az eredeti népdalokban nem gyakori, s nem is jellemző a *magyarázó* dalzás.” (Pándi² 212.)
- 7 A csillagsugár-lányszem hasonlatról elítélően szólt Horváth: „... kedvese szemét üres, kimesterkedett formaisággal magasztalja...” (79.)

Szövegváltozatok

C PDI *Népdalok. III.*

V2, ÖK1—3 *Fényes csillag....*

- 1 PDI mond [de vö. 3. sor: Mondd — vlsz. sh.]
- 2 PDI oda fenn?
- 7 PDI Sugáromnál

Fordítás

Kertbeny 53., *Heller Stern....* címmel, vö. PAI I. 330.

237. SZERELEM ÉS BOR

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 5. sz. Tavaszutó [máj.] 1. 102. PETŐFI. aláírással. V2 106—107.

ÖK1 274—275., ÖK2ab—3 I. 384—385. A kötetekben mindenütt az 1844. évi versek közé sorolva; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A Petőfi-irodalom (a költő kötetbe sorolása alapján) a verset egységesen 1844. decemberre datálja. Pontosabb keletzését sem külső-életrajzi, sem belső-tartalmi érvek nem teszik lehetővé. Amellett, hogy a besorolást kronológiainak is elfogadjuk, szól viszont a bor—szerelem anakreóni tematikájának elkomorulása, melankolikus hangulatúvá válása (Horváth 170.), a bornak puszta verskel- lékké lefokozása (Pándi² 323.), kapcsolódása az 1844. decemberi versek vanitas-gondolatához (Martinkó 33.). Ugyanerre, 1844 végére utalnak a vers formai

megoldásai: a dalszerű bordalok után a műköltői megoldások mint a trochaikus és a jambikus sorok szabályos-tudatos váltakoztatása, a bonyolultabb rímképlet, a refrén. Mindezek túlmutatnak 1844 őszén, és Béranger chansonjainak elmélyült, átélt hatását bizonyítják.

Fogadtatás

Az Élki Hirlapi méh c. lapszemlerovata (szerk. Garay János), a PDI két hetére visszatekintve, a következő számban közölte *A régi jó Guványit* tartotta többre, míg versünk „... egy az élet örömeire felhívó egyszerű dal ezen refrainnal, hogy minden élvezetünk »Időjártával oda lesz«”. (Élk 1845. I. 20. sz. máj. 17. 644. — EPN 85.)

A Hond Laprosta c. szemléje (szerk. vlsz. Nádaskay Lajos) szintén regisztrálta Petőfi versét, a lap szokottan támadó hangnemében: „... Petőfi kedvenc tárgyairól, a »Szerelem és bor«-rul énekel. Versben sokan szeretik a pongyolaságot; mi e tekintetben azt mondjuk, hogy itt a pongyolaság, mint hölgyeknél, csak úgy szép ha izletes [=ízléses]; már vajjon lehet-e ilyennek bélyegezni oly költeményt, melly a mellett hogy a versmértékre alig fordítottat benne némi gond, az elhamarkodás jeleit hordozza sorain? Petőfiiben, kinek több gonddal irt dalait örömmel olvastuk, legnagyobb kár, hogy nem hallgat a tanácsadásra, mellynek a »nonum prematur in annum« főaxiómája.” (Hond 1845. 39. sz. máj. 20. 400. — EPN 86. A „pongyolaság” vádja a versben tudatosan váltogatott trochaikus és jambikus sorokra vonatkozott.)

Petőfi felvidéki útján olvasta a Hond cikkét, és a PDI jún. 19-i számában (375—376.) *Nyílt levél Vahot Imréhez* c. írásában — a Hirlapi méh támadását személyeskedésnek véve — a Hond tanácsmegfogadást hiányoló megjegyzésére konkrétan is válaszolt: *A Honderü kritikusa meg a fölött lamentál, hogy nem akarok tanácsokat elfogadni. Már ebben igaza van. Biz én, nekem nem minden ember tanácsa kell, olyan simplex frateré éppen nem, mint ő...* (EPN 92—93., VP V. 15.)

Feltehetően versünkre (meg a *Mit szól a bölcs?-re*) történt célzás a Hond 1845. jún. 10-i számában is (461.), ahol a Laprosta szóvá tette a Petőfihez írt sok üdvözlő verset: „Nem szeretnők feltenni, hogy az epicuraeismus annyi bor- és hasonnemű dalokban történt dicsőítése lelkesítené fiatal költőinket.” (EPN 91.)

Magyarázatok

- 4 *nesz*: itt a tájnyelvi 'zaj, láрма' jelentésben szerepel.
- 16 *A borgyümölcs tőkéhez*: a tudatosan nyakatekert kép a megittasodó ember kifejezésbeli körmönfonságát utánozza, akárcsak az 1. sor „logikája” is. Evvel a formai trükkel Petőfi 1844. évi bordalaiban ismételtén élt; a január—februári keltezésű *Ivás közben* strófáiban kísérletezte ki (→ II. 13—14.).
- 19—20 A búnak és a bornak e szembeállítására már megvan a *Dínomdánom* (1843. január—április) c. versben is: → 1. 70.
- 23 *derengő*: itt 'felhőtlen, világos' értelemben

Szövegváltozatok

- 7 PDI vagyunk s [kp. n. + a kötőszó ritmust rontó sh.]
- 9 PDI szurni,
- 12 PDI Időjárával [sh.]
- 15 PDI lugosba
- 19 PDI képe,
ÖK3 képe!
- 20 PDI cserébe;

Fordítás

Kertbeny 86—87., *Liebe und Wein* címmel, vö. PA I. 331.

238. JÁNOS GAZDA

Kézirat: nincs.

Megjelenés

V2 89.

ÖK1 264., ÖK2ab—3 I. 368. Mindenütt az 1844. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Mivel a vers folyóiratban nem jelent meg, s mivel a legcsekélyebb személyes, életrajzi vonatkozás sem deríthető fel benne, a pontosabb kronológiához nincsen fogódzónk. Petőfi a V2-ben az 1844. évi versek közé osztotta be — ez az évre nézve eligazít; abból a tényből viszont, hogy *A természet vadvirága* után teszi, időrendileg semmi nem következik, hiszen a verscsoport, melyet nyit, szemmel láthatóan műfajelvű: a *Levél egy színész barátomhoz*, *A tintás-üveg*, *Az öreg úr*, a *Mit szól a bölcs?* és a *Pál mester* követi. Témáját tekintve sem köthető időponthoz, hiszen a felszarvazott férj alakja feltűnt már az 1842 nyári-kora őszi *Furcsa történetben* is (→ I. 57—58.).

A vers formai megoldása viszont amellet szól, hogy az érettebb, már-már rutinszerűen megírtak közül való. A refrén ilyen, más és ellentétes perspektívájú előzmények utáni, visszatérő használata a *Pál mesterrel*, *A tintás-üveggel*, a *Mit szól a bölcs?*-csele rokonítja. Ugyanebbe a sorozatba helyezi az emberi gyarlóságokon humorral végigtekintő vanitas-gondolat is, vö. Martinkó 33.

A *János gazda* tehát aligha lehetne korábbi 1844 végénél; ellenkező megfontolások híján a közvetett érvelés 1844 decemberére datálja.

Fogadtatás

A *János gazda* a korabeli kritikákban cím szerint egy helyen van említve: a „12” jelű bíráló, Erdélyi János (IrŐr 1846. 13. sz. márc. 14. 133.) a „Béranger-

féle daliciák s Heine-féle parodiák és genreképek” közt sorolta fel tizenkettőmagával és egy „s a t.”-vel. Az így emlegetett költemények között ott van: *A régi jó Gvadányi*, a *Liliom Peti*, a *Pinty úrfi*, *Az öreg úr*, a *Pál mester*, az *Orbán*, továbbá — nyilván a poentírozó technika révén — a *Hozzá*, a *Katona vagyok én...*, az *Egy szép hölgy emléke*, a *Holdvilágos éj* (EPN 177.).

Magyarázatok

- 2 A sor — gúnyos értelemben — a *Pinty úrfi*nak is egyik fordulata volt: *Pinty úrfi a maga nemében / Hat puszta falu környékében / A legpáratlanabb gyerek.*
- 3 *bibéje*: hibája, baja, vö. *Tudom én szived bibéjét* (*Merengés* → I. 91.)
- 7 *Vásárra jár véle*: a fordulatban nyilván az apa vásárlásainak emlékei merülnek fel.
- 9 *kóborol*: egy kissé furcsa a szónak ilyen használata, nyilván úgy kell érteni: csavarog, be-benéz a kocsmába.
- 11 *iccébe*: kb. 8 dl úrmértékű edény; Petőfinél már 1841-ben előfordult az egyik *Martialis*-fordításban: *Bár akarod nem jó szűz bor icédbe, csaplár.* (*Epigramm. 5.* → I. 29.)

Szövegváltozatok

- 2 ÖK2b—3 faluba [apoztróf n.]
- 16 ÖK2ab—3 azért

239. AZ ÖREG ÚR

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDl 1845. II—IV. évn. 2. sz. Tavasz hó [ápr.] 17. 71., PETŐFI. aláírással.
V2 97—98.

ÖK1 269—270., ÖK2ab—3 I. 376—377. A kötetekben mindenütt az 1844. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Az *öreg úr* minden bizonnyal azok közül az 1844-es versek közül való, melyeket a felvidéki útjára induló Petőfi Vahot Imrénél hagyott: „... egy egész évnegyedre ellátott bennünket jeles verseivel...” (PDl 1845. I. évn. 25. sz. márc. 30. 411. — EPN 68.). Vahot ezek közül a II. negyedév minden lapszámában hozott verset: főleg azokat, amelyek révén a népdalok, a humoros zsánerképek csavargó, bohém népköltőjének képét igyekezett rögzíteni az olvasóban.

A megírás feltételezhető időpontjára viszont csak közvetett adataink vannak. (Garay János egykorú, téves időhöz kötését l. a *Fogadtatás* c. alfejezetben!) Versünk a *János gazda*, a *Pál mester*, [A *hegyoldalt venyigesor takarja...*] szöveg-

környezetébe illik. Benne — akár a *János gazdában* — „fontosabb az alakrajznál a csattanó”, ami Béranger hatására utal (Horváth 59.). Ez nagyjából ki is zárja, hogy Petőfi élő modell vagy hallott történet alapján dolgozott volna. Pándi viszont — Horváthtal vitatkozva — úgy vélte, hogy a vers szándékoltan rossz csattanója, „ez a Petőfinél szokatlan befejezés elgondolkodtató. Ez esetben valószínűleg nem egy gyakori jelenség költőképzetét formálta volna versbe a költő, hanem modell után dolgozott, talán ismerősei körének egyik öregét mintázta meg, akit féltékenykedéséért háta megett megmosolyogtak a fiatalok.” (Pándi² 253.) Állítását életrajzi vagy egyéb tények azonban nem támogatják.

A vers hagyományos datálása 1844. november vége—december (FPÉ II. 96. jegyzetben), illetve 1844. december (VP I. 226.). Figyelembe véve a *János vitéz* december eleji befejezését, ez utóbbi, tehát a későbbi időszakasz látszik valószínűbbnek, legfeljebb azzal a megszorítással, hogy minden bizonnyal dec. 20. előtti. Keltezése tehát: 1844. dec. [20. előtt.].

Fogadtatás

A Hirlapi méh (szerk. Garay János) szerint: „Petőfi »Öreg ura« alkalmasint már azon kötelezésének eredményeiből való, mellyel magát a Pesti Divatlapnak kötelezte, hogy minden számában ír neki egy-egy verset.” (Élk 1845. I. 17. sz. ápr. 26. 549. — EPN 83.) Azaz Garay nem a PDI-nak idézett márc. 30-i számára figyelt föl, hanem a márc. 6-i közleményre (EPN 63.), amely Petőfit „kizárólagos dolgozótársul” hírlelte, s így Garay a verset — közvetve — 1845. márciusinak tartotta.

A V2-t bíráló „12”, Erdélyi János (11 másik verssel együtt) így minősítette: „Ad továbbá Béranger-féle daliciákat s Heine-féle parodiákat és genréképeket...” (Irőr 1846. 13. sz. márc. 14. 133. — EPN 177.)

Magyarázatok

7—8 *ver szöveget* [...] *fejébe*: a „szöveget üt fejébe” szólásnak egyénibb, ezért konkrétabb és hatásosabb formája; nem annyira ’elgondolkodtat’, mint inkább ’gyötrő kínokat okoz’ jelentésben.

22 *Féltés*: szerelemféltés, féltékenység

Szövegváltozatok

C V2, ÖK1—3 Az öreg *ur* [nem állapítható meg, szövegváltozatról vagy szerzési kényszermegoldásról van-e szó. Ezért az 1. sor (ÖK1), valamint a 10. sor (valamennyi közlésben) analógiája alapján a címet *úr* alakra emendáltuk.]

1 PDI, ÖK2b—3 *urnak*

11 PDI Nyúgottan

ÖK3 híven

13 PDI *Míg*

14 ÖK3 El-elkártyázgatott:

ÖK2b nőtlen [sh.]

18 PDI *éjei*.

Fordítás

Kertbeny 119., *Der alte Herr* címen, vö. PAt I. 331.

240. PÁL MESTER

Kézirat: nincs.

Megjelenés

Élk 1845. I. 8. sz. febr. 22. 237—238., *Petőfi*. aláírással.

V2 101—102.

ÖK1 271—272., ÖK2ab—3 I. 380—381. A kötetekben mindenütt az 1844. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers megírására vonatkozó adataink nincsenek, az 1845. febr. 22-i megjelenés csupán ante quem-terminussal szolgál. Maga a költő az 1844. évi verstermés utolsó darabjai közé osztotta be. E besorolás ellen nem szólnak tartalmi érvek: a költemény feltehetően abban a periódusban született, amikor már megjelent Petőfi két kötete, a V1 és *A helység kalapácsa*, készen volt a *János vitéz*, ihlete némileg kifáradt és kiüresedett, nem érte még a kritikai támadások koncentrált hulláma meg az éledező Etelke-érzelem. Ez a helyzet a vanitasgondolat ismételt versmotívummá válásához vezetett (vö. Martinkó 33.); az új élményekre váró korszakban a formai ihletést a vers bonyolult metruma és rímképlete igazolhatja. (A Petőfi-irodalom ennek alapján egybehangzóan emelte ki a forma virtuozitását: Gyulai: PSLK 80—81., Horváth 60., Pándi² 253—254.)

A versnek Ferenczi Zoltán „1844. nov. vége—dec.” datálást adott (FPÉ II. 96., jegyzetben). Úgy véljük, a *János vitéz* befejezése miatt az időkor szűkíthető: a költemény decemberi. Ugyanide datálta a legutóbbi kritikai kiadás is: VP I. 223. Minthogy mostani időrendünk *A természet vadvirágának* új és pontosabb keltezését tette lehetővé, a verset a két említett mű közé, 1844. dec. 8. és 21. közé helyezhetjük.

Fogadtatás

Itt említendő Gyulainak az az állítása, hogy „Pálffy Albert Petőfinek leginkább gyönyörös költeményeire volt hatással, s »Pál mester« c. költeményét bámulva, ily nemű költemények írására ösztönözte.” (Gyulai Pál egyetemi előadásai után Sz[ádeczky]. L[ajos].: Petőfi költészete. Bp. 1877/78. könyvnyomatos sokszorosított egyetemi jegyzet, 31.)

Hasonló „bámulásra” nem mutat példát a korabeli kritika; cím szerint mindössze a „12” jelű bíráló, Erdélyi János említette a „Béranger-féle daliciák s Hejne-féle parodiák és genreképek” között, további 11 vers társaságában (IrÖr 1846. 13. sz. márc. 14. 133. — EPN 177.).

Az olvasók körében viszont a népszerűbb Petőfi-költemények közé tartozhatott: 1843 és 1848 között a soproni ev. líceum, a pesti ev. tanoda és az eperjesi ev. kollégium képzőtársaságaiban az egyik legtöbbet szavalt Petőfi-versnek számított, vö. Bodolay 454. és PAT III. 93. 122.

A vers refrénjét két ízben alkalmazta (1849. ápr. 21-i és jún. 9-i számában) az MT adott politikai személyiség — a Függetlenségi Nyilatkozat aláírása elől megfutamodó képviselő, illetve egy, mindkét hadban álló fél táborában megfordult gróf — kigúnyolására. A glosszairó az első esetben Csernátoni Lajos, a másodikban névtelen, de a fordulat ismétlése szintén öt sejteti szerzőnek (PAT I. 315. és 318.).

Magyarázatok

- C *mester*: a zsánerkép-versekben Petőfi máshol nem él ezzel a megnevezéssel, megkülönböztető szerepe tehát fontos. Úgy véljük, a korabeli szótári jelentések közül a következő vonatkozik versünkre: „4/ Így nevezik több helyütt a falusi kántorokat, vagyis papok segédeit, kik egyszersmind iskolatanítók szoktak lenni.” (CzF IV. 515. h.) Ezt erősíti a vers néhány tartalmi utalása is: a mesternek van gazdasága, de azt felesége vitte, ő maga nem avval foglalkozott.

Szövegváltozatok

- 1 Él^k *gondolkodott*,
- 3 Él^k kalapot.
- 7 Él^k elkergetem,
- 9 Él^k *gondolkodott*,
- 12 V2, ÖK1—3 „Hejh [kp. n.; a vesszőt az Él^k alapján és a 20. sor analógiájára jav.]
- 13 Él^k Mégis
- 15 Él^k elpusztúl,
ÖK2^{ab}—3 belőle,”
- 16 V2, ÖK1—3 *ugy* [a 8. sor analógiájára, az Él^k alapján jav.]
- 17 Él^k *gondolkodott*,
- 18 Él^k félreacsapta
- 22 V2, ÖK1—3 *Ugy* [a 8. sor analógiájára, az Él^k alapján jav.]
Él^k ezt
- 23 Él^k adom,
Él^k belőle. [idj. n.]
- 24 Él^k, V2, ÖK1—3 *ugy* [a 8. sor analógiájára jav.]
- 25 ÖK3 *igy*
Él^k *gondolkodott*,
- 28 ÖK1—3 Hejh [kp. n.; a vesszőt az Él^k alapján és a 20. sor analógiájára jav.]
- 30 ÖK2^{ab}—3 *legyek?*
- 31 Él^k belőle” [kp. n.]
- 32 V2, ÖK1—3 *ugy* [az Él^k alapján és a 8. sor analógiájára jav.]

Fordítás

Vilney 96—97., *Meister Paul, der klügelte sich also vor* címen, vö. PAt I. 305.

Kertbeny 117—118., *Meister Pál* címen, vö. PAt I. 331.

241. MIT SZÓL A BÖLCS?

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 8. sz. Tavaszutó [máj.] 22. 229.; PETŐFI. aláírással. V2 99—100.

ÖK1 270—271., ÖK2ab—3 I. 378—379. A kötetekben mindenütt az 1844. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Petőfi e költeményét a V2-ben és az ÖK-ben egyaránt *Az öreg úr és a Pál mester* közé helyezte, azaz egy zsáner töprengésének tekintette. A „bölc” gondolatfűzésében és ezt kifejező szavajárásában valóban van maradványa a korábbi borivómonológoknak, ám kedélyvilágával, életbölcseletével és hangsúlyosabb szkepticizmusával már az 1844. végi, a haza sorsa, a politikai felé forduló verscsoportot készíti elő (*Részegség a hazáért, Rabházának fia, Lant és kard, Bucsú 1844-től*); Pándi kifejezésével élve: „... egészen nyilvánvaló a bor kelléki helye a versben, már nem is az a fontos, amit a borról mond a költő, hanem amit általa mond”. (Pándi² 328.) Figyelembe véve mindazokat az alkotáslélektani és eseménytörténeti motívumokat, amelyeket Pándi gondosan számba vett — az országgyűlés kudarca, a védeyleti mozgalom elsekélyesedése, a társadalmi gondok iránti fokozódó érzékenység, a világlátás változását gyorsító városi „művész—jogász—zsurnaliszta réteg” közege —, ezek szintén 1844. decemberre utalnak (Pándi² 369—373.). Ami egyébként a vers hagyományos datálása is: HP II. 178—179., FPÉ II. 95., VP I. 229. Legfeljebb azzal a megszorítással élhetünk még, hogy a költeményt az egy fejlődésszakasz epikai összefoglalásának-lezárásának tekintett *János vitéz* utánra, azaz dec. 8-nál későbbre keltezzük. A december végi záróterminust még ennyire sem tudjuk lezárni: a közérzet ilyen részletesebb, nagy perspektívájú kifejtése a *Bucsú 1844-től* felé mutat. Tehát a verset 1844. dec. 8. és 31. közé keltezzük.

Fogadtatás

Az Élk Hirlapi méh c. szemlerovata (szerk. Garay János) már a megjelenés után egy héttel kitért rá: „Petőfi versében »Mit szól a bölc?» ha a benne előforduló eszmék még olly szépek s jelesek volnának is (de ezekről sem mondhatni azt), mindent elront ezen minden két sor után, s így 16 sor után 16-szor előforduló, csámcsogó refrain:

Szikrát sem törődve, szól a bölcs:
Itt van a pohár, hol a bor? tölts.

Ha már mi magyarok rész és félrímeket írunk is s néha valóban nem írunk lehetetlen; ha rímek helyett tiszta pusztá rytmussal tractáltatunk, mint itt: »barát — kivakarák« vagy: »kalap — alatt«, ám, Isten neki! de »tölts — bölcs« épen mint a németnél »Kling-klang!« s nyolc versszakban tizenhatszor »tölts — bölcs« ez egy kissé mégis sok egy egészséges hallású magyar embernek.” (Élk 1845. I. 22. sz. máj. 31. 706. — EPN 90.) (HP II. 510. szerint az idézett szövegben Garay a „tiszta pusztá rytmussal” kifejezéssel az *asszonáncot* akarta megnevezni.)

A PDI, szintén megindítva a maga lapszemléjét, jún. 5-én nem említette ugyan cím szerint versünket, de gúnyosan utasította vissza a Petőfi elleni támadást (PDI 1845. II—IV. évn. 10. sz. jún. 5. 306. — EPN 90—91.).

A Hond Laprostája jún. 10-én cím szerint ugyancsak nem említette a verset, de „az epicuracizmus annyi bor- és hasonnemű dalokban történt dicsőítésének” lenéző emlegetése bizonyára a nem sokkal korábban megjelent *Szerelem és bor*, valamint a *Mit szól a bölcs?* hatására született (Hond 1845. I. 42. sz. jún. 10. 461. — EPN 91.).

A felvidéki útját járó Petőfi Kubinyi Rudolfnál, Várgedén olvashatta az Élk bírálatát. *Nyílt levél Vahot Imréhez* c. írásában, a PDI jún. 19-i számában — miközben leleplezi a Hirlapi méh, Garay János személyes elfogultságát az ellene intézett támadásokban — kitért a konkrét vádra is: (*A hirlapi méh meg azt a kadenciát, hogy: tölts, bölcs, rosznak tartja; hát nem kötözni való már az ilyen ember vagy micsoda?*) (PDI 1845. II—IV. évn. 12. sz. 376. — EPN 92—93., VP V. 15.)

Magyarázatok

- 4 A sor erősen emlékeztet Csokonai Vitéz Mihály Bacchushoz c. bordalának e fordulatára:

A bolond észt lél a borba’,
S úgy lesz bölcs;
Tölts tehát bort e csuporba,
Tölts, tölts, tölts!

(Réti 16., Pándi² 370. — Kiemelések Pánditól.)

- 9 *Korpa*fő: az elvonás eredetűl szolgáló szólás: „4602. Korpa van a fejében. Vagyis: nincs elég esze.” (Magyar közmondások könyve. Szerk. és kiad. Erdélyi János. Pest 1851. 243.) Vö. a 10. sor ellentétével: *okos fő!*
- 13—14 A barátság ilyen pesszimizisztikus megítélésének életrajzi okát e korzszakból nem tudjuk kimutatni. Esetleg apja sorsa sugallta, vö. az *István öcsémhez* jegyzeteivel: → II. 374—375.
- 17 *Egyenesség, nyílt őszinteség*: Petőfi a személyiség legfontosabb vonásának tartotta, vö. az *Úti levelek* 1847. júl. 17-i vallomásával: *Születésemkor a sors az őszinteséget bölcsömbé tette pályának, s én elviszem magammal a koporsóba szemfedőnek.* (VP V. 71.) Vahot Imre 1845

augusztusában, elutasítva a költőt ért kritikai támadásokat, mintha szintén Petőfit idézné: „Ő a természet egyszerű fia [...], ki úgy beszél, úgy ír, a mint érez. [...] E romlott, elmívelt világban ritka az illy egyéniség...” (PDI 1845. II—IV. évn. 20. sz. aug. 14. 630. — EPN 111.) A vers egészének magyar irodalmi hagyományaira l. Horváth 565. és Pándi² 371—372., 546—547.

Szövegváltozatok

- C PDI a bölcs.
- 3 PDI törődve,
- 9 PDI selyemkalap,
- 13 PDI könyvből barát,
- 17 PDI nyílt őszinteség. [a pont sh.]
V2 őszinteség
- 21 ÖK2ab—3 út,
- 25 PDI, ÖK2ab—3 Igazmondás
- 30 V2 hallgatják bármi [kp. n.]

Fordítás

Kertbeny 93—94., *Was denkt der Weise* címen, vö. PAT I. 331.

242. RÉSZEGSÉG A HAZÁÉRT

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 12. sz. Nyárelő [jún.] 19. 358., együtt *A naphoz* c. költeménnyel, közvetlenül az után, de külön versként és külön aláírva: PETŐFI. V2 103.

ÖK1 273., ÖK2ab—3 I. 382. A kötetekben mindenütt az 1844. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Egyk. úk.: Miskolci Közönséges Naptár. Krisztus Urunk születése után 1848-dik 366 naphól szökő esztendőre [...] Miskolcon, szerkeszti és kiadja Tóth Lajos, Miskolc [1847.] — A naptár előzéklapjának versóján három vers van *Népdalok* címen: „1-ső.” *Az én torkom álló malom* (cím nélkül, → II. 308.), „2-dik.” *Fiuk! az Isten áldjon meg* (tehát a *Részség a hazáért*, de cím nélkül), a két vers után aláírás: Petőfi. Majd elválasztó vonal következik és egy „Sajó körül fergeteg kél...” kezdősorú dal, aláírás nélkül. A szövegromlás mértéke kétségtelenné teszi, hogy Petőfi nem ellenőrizte a szöveget.

Keletkezés

A *Részség a hazáért* folyóiratközlése alatt nincs évszám. Szemben az együtt publikált *A naphoz* c. verssel, amely alatt ott áll az 1844. évszám. A V2-ben és az

ÖK-ben Petőfi 1844-re osztotta be, mégpedig közvetlenül az igazolhatóan december végi versek, a *Cs. E. kisasszony emlékkönyvébe*, a *V. S.-né emlékkönyvébe* és a *Bucsu 1844-től* elé. Így itt egy kis hazafias verscsoport alakult ki, tagjai: *Részegség a hazáért*, *Lant és kard*, *Rabházának fia*, ám a második és harmadik közé beiktatja az *Etelkéhez* c. dalt, valamint a *Szerelem és bor* c. bordalt. E két utóbbi vers feltehetően csak a változatosságot szolgálja, ahogyan a csoportot megelőző népdalok közé is beékelődött a *Batthyányi és Károlyi grófnék*.

Bizonyosra vehető, hogy a *Részegség a hazáért* a felvidéki út előtt Vahot Imrénél hagyott verskészletből került ki. Ezek közlése pedig önkényes volt, mert a szerkesztő változatlanul az ismert (bordal-, népdal- és zsánerképköltő) Petőfi arcképét igyekezett megőrizni olvasóiban, a poéta távollétében is.

Ezért, ha Petőfi kötetbesorolását kronológiai, 1844. decemberre utaló jelzések tekintjük, azt csak feltevésekkel valószínűsíthetjük. A bordal 1844-ben megfigyelt metamorfózisa itt ér végpontjára: a szakirodalom egyetért abban, hogy a reformkor nagy, bordalt és hazafiságot összekapcsoló szavalóverszei (Vörösmarty: Fóti dal, 1842; Keserű pohár, 1843) után is tudott újat hozni — a fennköltség helyére a személyességet, a pátosz helyére pedig az átéltség expresszivitását léptetve. Az utóbbi hevítette át és tüntette föl újszerűnek a vers egyébként semmi újszerűséget nem mutató képi világát (Horváth 107., Pándi² 368—369.). A bordal-metamorfózis állomásaira kötetünkben I. a *Dáridó után* és az *Igyunk!* jegyzeteit (236—237. és 250—251.)! E fejlődés éppúgy 1844 végét, utolsó heteit feltételezheti a megírás idejének, mint a feltűnő, elmélyült tanulmányozásra utaló Béranger-hatás. A vers alap gondolata több helyütt is megvan a francia költőnél: *Des Adieux à la Gloire* (1820), *Ma Guérison* (1821). Az utóbbinak gondolatmenete is egyezik Petőfi versével. Az a gondolat, hogy a szerelmet és bort éneklő *chanson* immár csak formai keret a népet foglalkoztató eszmék számára („... le vin et l'amour ne pouvaient guère plus que fournir des cadres pour les idées qui préoccupaient le peuple...”) Béranger verseinek 1833. évi kiadásában olvasható, az előszó XVII. lapján, megismételve: 1834. XXXI.

Fogadtatás

A hazai, magyar nyelvű kritika — túl Vörösmarty mintaként említett bordalain és Petőfinek is számos boros versén — nem említette külön. A csak tematikai utalást „12”, azaz Erdélyi János tette a V2-ről szólva. „... bor- és lakomadal alig van tiz; a vád tehát, mintha Petőfi egyébről sem tudna énekelni, megszűnik”. (Irő 1846. 13. sz. márc. 14. — EPN 176.)

Lisznyai Kálmán Petőfi Sándorhoz c. versének 171—172. sora („Érdekében áll a honnak / Hogy igyál.” — EPN 97.) a PDI 1845. júl. 3-i számában akár versünkre is felelhetne, bár a terjedelmes episztola „Pest, május 9-én 1845.” alcímet visel. Lisznyai a Petőfi-vers kéziratát is ismerhette, de vlsz., hogy itt általában szólt Petőfi bordalairól.

Az 1846. szeptember elején megjelent Dux-fordításkötet (I. még a *Fordítás* c. alfejezetet!) német recenziókat eredményezett. A berlini *Literarische Zeitung* 1846. dec. 16-i számának anonim ismertetője egy tartalmi idézet erejéig versünkre is kitért: „Der Dichter huldigt aber dem guten Ungarwein nicht nur aus persönlichen, sondern auch aus patriotischen Gründen. Er kann die Gauen des

Vaterlandes nicht fröhlich ansehen, es sei denn, dass er getrunken habe.” (PAI I. 113.)

A stuttgart—tübingeri megjelenésű Literaturblatt 1847. okt. 23-i számának névtelen recenziése (vlsz. maga a szerkesztő, Wolfgang Menzel) értetlenül állt szemben Petőfi világával, amelyre Béranger hatott: „... er in seinen Liedern sich möglichst betrunken stellt und zum niedrigsten Volkston hinabsteigt, aber auch im Rausche und im Arm der Wollust nie vergisst, dass er ein Magyar ist. Mitten im Tabakrauch und in den Dünsten der Besoffenheit schwingt er die Fahne des Vaterlandes. Daher Lieder wie »Der Rausch fürs Vaterland« [*Részegség a hazáért*], unter welchem Rausch nicht etwa figürlich die Begeisterung, sondern der wirkliche Weinrausch zu verstehen ist.” (Magyar fordítása az adatot felfedező Turóczi-Trostler Józsefnél: PBV 98. — PAI I. 146.)

A vers hazai ismertségére és kedveltségére több adatunk van. A pesti ev. tanodában kétszer is elszavalták (Bodolay 454.); Vadnay Károly emlékezése szerint az 1847. július elején Miskolcra kiránduló és bornemisszának bizonyuló Petőfinek a vers 1—2. sorával tettek „szemrehányást” (A „bordalok” költőjéről. Függetlenség 1882. okt. 20. — idézi Hatv² II. 134.). Ugyanez a két sor lett a mottója a Vajkay Károly Lenn és fenn c. elbeszélése második részének a győri Hazánk 1847. máj. 9-i számában (PAI I. 240.). Pedig: „Igazi népszerűsége ez a bordal csak később jutott el: a szabadságharc utáni szomorú szüreteknek vált kedves dalává.” (Horváth 107.)

Magyarázatok

6—7 *ugy* [...] / *A mint kéne lennie*: a fordulat, ugyanilyen kicsengéssel megvan a *Mit szól a bölcs?*-ben is: *Hm, bizony csak sok nem úgy halad, / Amint kéne...*

Szövegváltozatok

A Miskolci Közönséges Naptár szövegét változatként nem vesszük figyelembe, mert az eltérések egyértelműen szövegromlásnak minősíthetők. Tóth Lajos egyébként korábbi naptáraiban is hozott verseket, és őszintén jelezte is beavatkozását: „Bajza után közli T. L.”, „Lisznyay után T. L.” stb.

- 1 PDI Fiuk az [közp. n.]
- 5 PDI vagyok.
- 11 PDI S ha mig [közp. n.]
vagyok,
- 12 PDI csakugyan:
- 15 PDI józanan!

Fordítás

Dux 31., *Der Rausch für's Vaterland* címen, vö. PAI I. 99. A kötetről a MSzépírSz névtelen recenziése írt bírálatot, amelyben versünk 3—4. sora arra példa, hogy „A hazafiai dalok sokat vesztek némely szelidítések s helyenként némely jelentékes szavak elhagyása által.

Én nem nézhetek vidámon
Végig *elhagyott* hazámon! (Részegség a hazáért, 273. 1.)

Fröhlich kann ich nie anschauen
Meines Vaterlandes Gauen. (31. 1.)”
(EPN 285.)

Kertbeny 95., azonos címmel és szöveggel, vö. PAt I. 331. Az átvételt Kertbeny ezúttal nem jelzi, vö. PAt I. 326.

Zenésítés

Petőfi versét meglehető dallamra énekelték, már a 19. század közepén is; udvarhelyszéki adatok folklorizálódását is mutatják, vö. Dobszay László—Szendrey Janka: A magyar népdaltípusok katalógusa — stílusok szerint rendezve. Bp. 1988. I/B. kötet 904—905. (Uo. a dallam is.)

243. RABHAZÁNAK FIA

Kézirat: nincs.

Megjelenés

V2 108—109.

ÖK1 275—276., ÖK2ab—3 I. 386. Mindenütt az 1844. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Petőfi a folyóiratban meg nem jelentetett verset az 1844. év végére osztotta be, utána már csak három költemény következett az évben — ez 1844. *decemberi* keletkezést feltételez. Horváthtal szemben (108.), aki egy sablonos, s ezért némileg időtlen helyzetdalt látott benne, a bujdosó, a hontalan alakjához kötve, a szakirodalom inkább Ferenczi Zoltán álláspontját követte (PetMuz 1893. 6. sz. 123. és SzSz 29.), aki viszont az 1843/44. évi országgyűlés utáni közhangulatot fedezte fel benne, rokonítva a *Bucsu 1844-től* hangulatával. A keserű tapasztalatok elől azonban nem a melankolikus pesszimizmusba, a „vanitatum vanitas”-gondolatkörbe vagy a borhoz menekül, folytatva ilyen típusú versei sorát (*Mit szól a bölcs?, Szerelem és bor, Részegség a hazáért*), a cselekvésvágy terepét nem is a múltban látja (*Mért nem születtem ezer év előtt?*), hanem — Petőfi lírájában először — megvillan a jövőhöz fellebbezés, „a kor-átlag fölé emelő a vers utolsó strófájának jóslata...” (Pándi² 366.), ami viszont a *Lant és kard* elé helyezi versünket. A személyes átéltség méltó formai kifejezése a bonyolult, a drámai monológ felé közelítő strófaszerkezet és rimképlet (Pándi² 367.). Újában Martinkó András megkérdőjelezte az 1844 decemberére történő datálást (35.), de ellenérveit nem fejtegette ki, s ilyen feljegyzések hagyatékában sem maradtak fenn.

Magyarázatok

- 11 *Mit*: természetesen a „honfiseb”-re vonatkozik, a ritmuskényszernek ható interjunktó azonban zavaró.
- 13 *az ítélet napja*: első ízben itt merül fel (ezúttal még a „talán”-nal enyhítve) a forradalmat váró Petőfi-versek kulcsszava. Egyúttal megkezdődik metamorfózisa, amelynek során megmaradt a bibliai jövendölés erkölcsi tartalma, de fogalombővülése révén társadalmi értelmet kap, az elnyomottak és jogfosztottak igazságtevő napját jelentve.

Szövegváltozatok

- 4 ÖK2b—3 kelle.
- 5 ÖK1, ÖK2ab—3 Megtetted a mit [kp. n. — a V2 alapján, a 4. sor analógiájára jav.]

Fordítás

Kertbeny 315., *Der Sklavenheimat Sohn* címen, vö. PA I. 335.

Megzenésítés

A PDI 1846. jan. 1-jei számának két levél terjedelmű műmellékletén: »Rabházának fia« írta Petőfi; zongorától kísért énekhangra alkalmazva. Szerzé és tekintetes Szentkirályi Móric Pest V[ár]megye első Alispánjának tisztelettel ajánlja Széfnfy Gusztáv.” (Három versszaknyi szöveggel.) Vö. BarHP 686.; Isoz 55.; PA I. 59.

244. LANT ÉS KARD

Kézirat: nincs.

Megjelenés

V2 104.

ÖK1 273—274., ÖK2ab—3 I. 383. Mindenütt az 1844. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A folyóiratban meg nem jelent verset — kötetbeli besorolása alapján — a szakirodalom egyöntetűen 1844. *decemberre*, s azon belül is inkább a hónap végére keltezte, vö. VP I. 231. Ferenczi Zoltán óta (PetMuz 1893. 6. sz. 123.; FPÉ II. 94—95.; Ferenczi: SzSz 28—29.) abban is egyetértés van, hogy a hazafias tettvágy iránya — az 1843/44. évi országgyűlés kudarca után — értelemszerűen irányult Bécs ellen: „Kétségtelenül az uralkodóházzal való összeütközésre kellett gondolnia, egy újabb nemzeti »felkelés«-re.” (Horváth 111.) Hasonlóan

Pándi² is: „A közeli *vész* sejtése zaklatja a költőt, türelmetlen már [...] Költőileg is ott erős a vers, ahol ezt a sejtést és a nyomában támadó indulatos türelmetlenséget érzékelteti...” (366.) Az 1844. *decemberi* datálást csak Martinkó András vonta kétségbe (35.), de ellenérveit nem fejtette ki.

Fogadtatás

A Hond névtelenül közölt, de Szemere Miklóstól való Petőfi-ellenes paródia-versében, Az agteleki barlangban utolsó strófájában, a 40—44. sorban olvasható:

E kar hatalmas bár a *tollra*,
Hatalmasb volna kardra még,
A hőskard cinketermetemhez
Ugy-e, dicsően illenek?

(Hond 1845. II. 9. sz. szept. 2. 176. — EPN 127. Kiemelések az eredetiben. — A szerk.) Bár nincs kizárva, hogy e gúnyos vágás a *Mért nem születtem ezer év előtt?* c. Petőfi-versre vonatkozik, hiszen ez utóbbi 1845 elején nyomtatásban is megjelent, a *Lant és kard* pedig csak a V2-ben. 1845. nov. 10. körül — a kérdés mégsem dönthető el egyértelműen. A *Mért nem születtem ezer év előtt?*-ben azonban expressis verbis nincs egymás mellé állítva a „toll” (lant) és a kard. Hozzáteve: Szemere Miklós 1844 őszén-telén bejáratos volt Vachott Sándorékhoz, és itt találkozott Petőfivel is (l. erre a *Csokonai jegyzetét*: 266.), akivel 1845 tavaszán meghitt, bár átmeneti barátságot kötött, így nem zárható ki, hogy Szemere Miklós ismerte — megjelenése előtt is — a *Lant és kard* szövegét.

Magyarázatok

- C A lant és a kard összekapcsolása Túrtaiosz óta világirodalmi közhely; a hazai történelem alakulása folytán a magyar irodalomban különösen erős, Tinódi (Lantos) Sebestyén címerrajza és a Szigeti veszedelem perorációja („De híretem, nemcsak keresem pennával, / Hanem rettenetes bajvívó szablyámmal...”) óta. A reformkor hazafias lírája e mellérendelést szintén Zrínyi Miklós kapcsán újította fel, l. Vörösmarty Mihály: Zrínyi (1828); Zrínyi, a költő (1830). A Hond 1844. júl. 20-án közölt hírt egy „Lant és kard” nevű szépirodalmi „vállalat” (=vállalkozás; folyóirat? évkönyv? antológia?) tervéről — megghiúsulásáról éppen a *Honfidal*t is közlő aug. 3-i szám tájékoztatót (Horváth 560.). Heinét mint lehetséges előképet már Imre Sándor felvetette (Irodalmi tanulmányok. Bp. 1897. II. 286.). De nem zárható ki teljesen a fiatalon, a Napóleon elleni németországi harcokban elesett, patriotizmusával nagy hatású német költő és drámaíró, Theodor Körner (1791—1813) példája sem, akinek verseit halála után, 1814-ben apja publikálta, Leyer und Schwerdt címen — bár a kötetben ilyen c. vers nincsen, s egyelőre nem bizonyítható, csak feltételezhető a Körnert fordító Szemere Pál és Petőfi 1844-es kapcsolata

(vö. VP VII. 305—306.). (A Körner-párhuzamra T. Erdélyi Ilona hívta fel a figyelmünket; ezúton is köszönetet mondunk érte. — A szerk.)

2 *vész*: szélvész, vihar, égiháború

9—10 Ez a türelmetlen kard megvan Vörösmartynak Az élő szobor c. költeményében, a 41. sorban (1839—1840): „Emelten függ a harcra szomju kard” (vö. VÖM 3. S. a. r. Tóth Dezső, Bp. 1962. 24.), s hasonló olvashatni Béranger-nál is: *Adieux à la Campagne* (1821), vö. Martinkó 38., jegyzetben („*Mes fers sont prêts: la liberté m'inspire: / Je vais chanter son hymne glorieux.*”)

12 *Az ítéletnapig*: a bibliai fordulat metamorfózisára Petőfinél l. a *Rab hazának fia* c. vers jegyzeteit.

Szövegváltozatok

5 V2 szetne [sh.]

Fordítás

Kertbeny 317., *Laute und Säbel* címen, vö. PAt I. 335.

245. A KIRÁLYOK ELLEN

Kézirat: nincs.

Megjelenés

MT 1848. 192. sz. okt. 26. 771., Petőfi Sándor. aláírással. A cím alatt, zárójelben szerzői jegyzet: „(E verset még 1844-ben irtam; nem szükséges megmagyaráznom, miért hevert mindeddig íróasztalomban, annak is a fenekén.)” A kéziratot Petőfi feltehetően akkor adta át Pálffy(ék)nak, amikor Erdődről jövet vagy menet (1848. okt. 5—6-án, illetve okt. 10—13. között) átutazóban időzött Pesten. Valószínűbb az utóbbi időszak, amikor az OHB döntését várta honvédszázadosi kinevezéséről. (A döntés okt. 12-én született meg, és okt. 16-án jelent meg a Közlönyben, vö. Dienes András: *Petőfi a szabadságharcban*. Bp. 1958. 26. ItKvt 3.) Ekkor írhatta a kézíratra a vers előtörténetére utaló jegyzetet is.

Kötetben először: HP III. 529—530.

Keletkezés

Annak ellenére, hogy az első közlés alkalmából maga Petőfi keletzte 1844-ről a verset, a magyar irodalomtörténet nagy ambíciója lett, hogy a költőt tévedésen kapja rajta.

A verset kötetben elsőnek közlő Havas Adolf a II. függelékben, a „Kihagyottak. 1844.” között helyezte el (HP III. 529—530.), a jegyzetben pedig megismételte Petőfi 1848-as jegyzetét (uo. 681.). Ezt fogadta el a verset 1844.

október—novemberre helyező és azt az országgyűlés kudarcával összekapcsoló Ferenczi Zoltán (FPÉ II. 93.), s besorolásában ezt követte Voinovich Géza is: VoinP I. 191. Hasonlóképpen járt el a legutóbbi kritikai kiadás: „Petőfi tehát maga állítja, hogy e költemény 1844-ben készült. Talán az 1843—44. évi eredménytelenül szétosztott országgyűlés váltotta ki belőle s így a vers 1844. év vége felé keletkezhetett.” (VP I. 410.) Illyés Gyula beleérező képességgel idézte föl a szalonok és a Pillwax eltérő eszmevilágát, s az V. *Ferdinándhoz* c. vers soraiból vezette le a költeményt: „A költő előbb csak jóakarató vállveregetéssel foglalkozik a királlyal. Amikor ezt a cenzúra nem engedélyezi, hirtelen, a derült ég mennydörgésével csattan el a híres költemény...” (Illyés 1963. 199.) Az utolsó strófa színvonalproblémáját pedig „egy huszonkét éves fiú kamaszos képzeletvilágába” való átcsapással magyarázza.

Másként helyezte el *A királyok ellent* a költő verstérképén, nem fogadva el Petőfi datáló jegyzetét Badics Ferenc. Noha ő is a II. függelékbe illesztette („A költő által gyűjteményeibe föl nem vett költemények, 1842—1849”), de az 1846. évek közé: „Több valószínűség szól azonban a mellett, hogy nem 1844-ben, hanem 1846-ban írta, amikor a francia forradalom történetét olvasta.” (Petőfi Sándor Munkái. Bp. 1906. Magyar Remekírók 35. III. 335—336.) Kacziány Géza szerint a vers 1848-as, „s csupán megbocsátható hiúságból keletkezte négy évvel előttré”. Lélektani érvek tekintette 1844 ellen azt is, hogy Petőfi nem volt jellemtelen, tehát nem feltételezhetünk eltérést az 1845-ben [!] írt *Védjegyleti dal* királyképétől (Petőfiről és mestereiről. Bp. 1910. 67. PKvt XVIII.).

Az addigi, vitatkozó szakirodalmat is összefoglaló Horváth János véleménye: „1845 őszénél valószínűleg nem is korábbi; mert minden jel arra vall, hogy a francia forradalom történetével Gaal József művéből (Mignet-fordítás) kezdett foglalkozni.” (Horváth 515—516.) Turóczi-Trostler József — a VP recenziójában — a „legproblematikusabb” datálású Petőfi-versnek nevezte a *Királyok ellent* [!], és közvetve 1846 mellett döntött, amikor azzal érvelt, hogy a verskörnyezetből kell kiindulni, és még két évig nincs nyoma hasonlóknak Petőfi lírájában (Petőfi Sándor összes művei I—III. MTA I. OK 1953. 182—202.). Fekete Sándor három ízben is foglalkozott a vers datálásával. 1958-ban, noha utalt a *János vitéz* és az V. *Ferdinándhoz* királyképének rokonságára, már leszögezte: „E dolgozat szerzője azonban azokkal az irodalomtörténészekkel tart, akik — mint például Horváth János, Turóczi-Trostler József és mások — nem fogadják el a költő megjelölte dátumot.” (Fekete: PSSz 57. jegyzetben) Utóbb, 1972-ben külön fejezetet szentelt a témának, *A királyok ellen — már 1844-ben?* alcímmel. Itt elfogadta Lukácsy Sándor alább idézendő elképzelését az 1847-es datálásról (Mezítláb a székesegyházban. bp. 1972. 123—135.); álláspontját megismételte később is: Petőfi evangéliuma. Bp. 1989. 174—176.

Martinkó András nemcsak versünket emelte volna ki 1844 decemberének kronológiájából, hanem egyszersmind a költemények egész csoportját (*Lant és kard, Rabházának fia*), bár ehhez filológiai érvelést nem fűzött: Martinkó 35. Pándi Pál, noha szerinte eszmeileg és stílusban is „szembeszökően kiütöközik ez a vers az 1844. évi verskörnyezetből”, kérdőjelesen elfogadta — Petőfi jegyzete alapján — az 1844. évi besorolást (Petőfi hazafias és politikai lírájának kezdetei. In: TanPet 224. és Pándi² 537—538.).

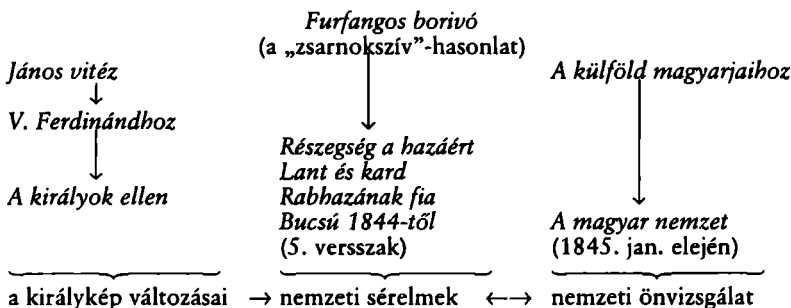
Harmadik, új nézetet képviselt a vitában Lukácsy Sándor. Ő 1966-ban így ér-

velt: „... az évszám közönséges sajtóhiba; Pálffy lapja tele volt nyomdai vétségekkel, s a költő nem tartotta szükségesnek helyreigazítani. A számhoz járuló rag hangalakjából következik, hogy a jegyzet kéziratában 1845-nek vagy 1847-nek kellett állnia, s mivel a vers tartalmához képest az 1845-re való keltezés is korai, az igazi dátum csak 1847 lehet.” (Petőfi és Cabet. ItK 1966. 319. jegyzetben)

A költemény időbeli elhelyezésének problémájával e kritikai kiadásban is szembe kell néznünk. Hasonló eset először a Debrecenben írott, 1844. január–februárra keltezhető, *A nemes c.*, a címszereplőt deressel, sőt akasztófával fenyegető verssel fordult elő a Petőfi-életműben (→ II. 164–165.). Kiss József ottani jegyzetmegállapítása szerint „A költemény közelebbi keletkezési körülményei tisztázatlanok; különösen Petőfi politikai-eszmei fejlődésének vonalában nehéz elhelyezni.” (Az irodalomtörténet bizonytalanságai e vers kapcsán, Horváth Jánostól Illyés Gyulán és Harvany Lajoson át Pándi Pálig: uo. 164–165.) A kötetről írott recenzióban ezt a problémát a Petőfi-életműben a „kiugró vers” kérdésének neveztük: Petőfi — újra és végre. It 1984. 975. Mivel az idevonható versek száma 1844 végén megnövekszik (l. Martinkó András idézett datálási fenntartásait!), nem lehet megoldás, hogy valamennyit kiiktatjuk az év versterméséből, amint azt ő javasolta.

Ezért és ilyen értelemben tartjuk elfogadható kiindulásnak Turóczi-Trostler József javaslatát a verskörnyezet fontosságáról. Mind Lukácsy, mind Fekete a *Rabházának fia c.* versben látta a forradalmi világnézet első jelét, amelyet a *talán* azonban óvatossá szelidít: „De az itélet napja / Eljön talán...”

A szóban forgó verscsoport 1844. őszi-téli genezisést az alábbi ábra foglalhatja össze:

A nemesi liberalizmuson túllépés ténye 1844 végén, 1845 elején vitathatatlán. Ebben — leszögezhető Illyés Gyula nyomán — jelentős szerep juthatott a Pillwax baráti körének. Ez elvezetett 1845. február végén ahhoz a „rüpökmulatsághoz”, amelyen — bár ekkor még sikertelenül — egyesületet akartak alapítani a fiatal, „rugdalózni szerető democratáknak”. (L. Tüllmann Ignác levelet Novelty Józsefnek, Pest 1845. márc. 4. — PAt II. 13.) (Hogy mindez hogyan függhetett össze *A pokol titkai* címen emlegetett ciklustervvel, arra vonatkozó hipotézisünket l. az *Elveszett, tervezett, csak címről ismert Petőfi-versek (1844–1845) c.* fejezetben: 195–196.) 1845-ben — egy-egy metafora erejéig — folytatódott a királykép devalválása: a *Hír* címűben (1845. febr.) a költői hírnév tere-

bélyes fájának *Királyi széknél pompásabb árnyéka* van; az Ifjú Magyarország radikális költőjének, Adorján Boldizsárnak írott epigrammában visszavonta azt a hasonlatot is, hogy *a költő a királyi kép a / Világ tallérján... nem, királyi kép sem!* (A. B. emlékkönyvébe. 1845. júl. 3—4.) Baráti körében Petőfi gyakran szavalt olyan verseket, amelyek nem jelenhettek meg nyomtatásban, s amelyeket 1846-ban, a rendszeres megfigyelés időszakában sem tudtak a titkosrendőrök megszerezni, vö. PAT III. 65—72. és Fekete Sándor: Petőfi és besúgói. Népszabadság 1994. jan. 3.) Ezért azután a besúgói jelentések rendkívül zavarosak, egymásnak is ellentmondóak. Így nincs kronologizáló szerepe annak az utalásnak sem, kivált visszakövetkeztetéses alapon nem, miszerint „Petőfi soll in Versen gegen das Ministerium, die Monarchie Schmähenen moduliert...”. (PAT III. 66—67., vö. Fekete: Meztláb a székesegyházban. Bp. 1972. 131.) A meg nem jelentethető versek kéziratok terjedése már 1844 őszi versnél is kimutatható (l. a *Legenda* c. vers jegyzeteit!), tehát ez a terjesztési forma sem zárható ki. Ebben a vonatkozásban perdöntő lehetne egy ilyen, 1848 előtti másolat felbukkanása.

A Petőfi-datalást kétségbe vonók a francia forradalom tanulmányozásához kötötték a verset: előbb Mignet 1845-ben, Gaal József fordításában magyarul is megjelent liberális, utóbb Cabet jakobinus forradalomtörténetének hatásához. Ez az érvelés azért nyugszik feltételes alapokon, mert a versben mindössze egyetlen történelmi eseményről van szó: (XVI.) Lajos lefejezéséről 1793. jan. 21-én. Ezt a motívumot pedig egyetlen lehetséges forrásra visszavezetni föltöbb esetleges.

Filológiai érvek tehát nem szólnak Petőfi jegyzete ellen, csupán eszmetörténetiek. Nem tekinthető pl. filológiai érvnek Fekete Sándoré, aki szerint az 1844-es datálás elfogadásával „a Felhők korszakának egész mai magyarázata is megínog, s rejtélyé válik Petőfi egész pesszimista ciklusa, ha előzőleg már mindez tudta a költő”. (Meztláb a székesegyházban. 129.) Lukácsy sajtóhiba-elmélete — Pándival szólva — „szellemes” és tetszetős; ellene szól viszont, hogy a verset a MT-ben nagy gonddal szedték, nincs is benne sh. (vö. a *Szövegváltozattal!*) A forradalomtörténeti kronológián jól látható, hogy Petőfi nem írta összetéveszthető módon a 4 és a 7 számjegyet, bár nem zárható ki, hogy a sietősen ráírt jegyzetben esetleg más volt az íráskép a szokottnál. Ez viszont a K ismerete nélkül nem dönthető el. Teljességgel elkerülte a kutatás figyelmét az a stfluskritikai érv, hogy miért írt a költő hangsúlyosan „*még 1844-ben*” fordulatot. Más esetekben, kivált egyéves eltolódással a megírás és a megjelenés között, megelégedett a cím alatti dátumközléssel.

A felhozható eszmetörténeti érvekre térve: ha számításba vesszük a politikai radikalizálódás hagyományait a vers feltételezett megírása előtti évtizedben, megállapítható, hogy ez a királyellenesség korántsem volt példa nélkül álló a mindenkori fiatal radikálisok körében. Gondoljunk akár a Ferenc császár pokolra szállását eljászó pozsonyi Társalkodási Egyletre (Révész Imre: Lamennais és a magyarok. MTA II. OK 1954. 49—53.), akár a Bánk bánt 1834-ben és 1839-ben is jutalomjátékára választó Egressy Gáborra (vö. Bánk bán. Kritikai kiadás. S. a. r. Orosz László. Bp. 1983. 517—518.), az egyetemi diáktársaságában a zsarnokölő Harmodias nevét választó, A két Brutus címen drámát tervező Madách Imrére (vö. Győrffy Miklós: Madách kiadatlan levelei. It 1959. 75.), az Ifjú Magyarország körében olyannyira kedvelt Bánk bán- és Zách Felician-példázatra (T. Erdélyi Ilona: Az Ifjú Magyarország és Kazinczy Gábor. Bp. 1965. ItFüz 48.

passim) vagy akár Dobrossy Istvánnak, a Petőfit is védő Szeverinnek zsarnokel-
lenes epigrammájára, amelyet annak az Adorján Boldozsárnak az emlékkönyvé-
be írt 1841-ben, akihez négy évvel később költőnk is verssel fordult (OSZK Kt.
Fol. Hung. 1028. 8. f. r.). A példák sora folytatható.

Érdekes, közvetett érveléssel szolgált a datáláshoz Elekfi László, Petőfi lírájának
mondattani-stilisztikai szempontot érvényesítő nyelvész-monográfusa, aki ta-
nulmányának Racionális mondatformák ismétlődése c. fejezetében *A királyok
ellent* azok közé a versek közé sorolta, amelyeket a „tagolt mondatok növekvő
rendje” jellemez, „egy megérintett gondolat fokozatos kibontása” révén, amint
az versünk 7—11. sorában tapasztalható igen markánsan. Ez az érvelő mondat-
rend nem azonos a *Felbők* utáni forradalmi versek egészen más mondattípusból
építkezésével; az utóbbinak első nyomai csak az 1845. februári *A világ és én* c.
költeményben mutathatók ki (Elekfi 84. és 205.). Eszerint a nyelvi megformálás
sem mond ellent az 1844. évi megírásnak.

Az elmondottak alapján nem látjuk okát, hogy felülvizsgáljuk Petőfi jegyzetét.
Ferenczi 1844. október—novemberi datálásával szemben (FPÉ II. 93.), amely
közvetlenül az országgyűlés kudarcához kötötte a verset, inkább 1844. *decem-
berre* tesszük, a tématablázatban szereplő költemények csoportjába.

Magyarzatok

- 2 *a népek gyermekek valának*: a Csongor és Tünde V. felvonásbeli
(V/314. sor) Fejedelem-monológjával mutat hasonlóságot: „Gyermek
volt a nép, bábok istenei;” (VÖM 9. S. a. r. Staud Géza. Jegyzeteit ír-
ta Taxner-Tóth Ernő. Bp. 1989. 159.; vö. Horváth 516., aki a két
helyzet szembeállításában is érzékelteti Vörösmarty feltehető hatását.)
Megjegyezzük még, hogy a Csongor és Tünde vázlatában és kéziratá-
ban a szereplő neve következetesen *Király* volt (vö. VÖM 9. 715.),
ami feltehetően a cenzúrára tekintettel változott Fejedelemre. Egyet-
érthetünk Horváth Jánossal abban is, hogy a világszellem fejlődésé-
nek és így a nemzetélet emberi életkorokhoz hasonlításának gondolá-
tát Petőfi vsz. nem közvetlenül német filozófiai forrásokból merítet-
te, hanem Vajda Péter Dalhonából: Pest 1839. I. füz. Az Időszakok c.
prózaversben az Idő teszi föl a kérdést a „főlény, a szellemek szelle-
me” számára: „Mint csecsemő születendik elő az emberi faj, de sza-
bad lesz-e sietnem kifejtésével? — hogy gyermeksege pólyáit hamar
levetkezze és mint férfiú álljon a világban, erőteljesen, szabadon, böl-
csen?” Az ellentmondásokon át történő organikus fejlődés elvét valló
Vajda Péter a 199. oldal zárókommentárjában így ad költői választ:
„... évezredek szükségesek míg a tetőponthoz jut, hol férfivá vá-
land...” (vö. Horváth 560—561.).

- 3 *cifra*: „cifraság”-nak nevezte koronáját a Fejedelem is a Csongor és
Tündében (V/290. sor, i. h.)

- 13—14 Hasonló gondolat ismét a Csongor és Tündében (V/319. sor): „Nagy
nemzetekké serdült a világ...”, valamint Vajda Péternél (Dalhon I.
183. és 199.); gondolatpárhuzama pedig Shelley 1813-ban kiadott,
filozófiai költeményében, a *Queen Mab* III. részében: „When man’s
maturer nature shall disdain / The playthings of its childhood: —

- kingly glare / Will lose its power to dazzle...”, vö. Horváth 516. Az utóbbi párhuzamot valószínűsíti, hogy Petőfi volt Shelley első magyar fordítója; igaz, csak 1846. januárban: *A szökevények*.
- 16 *fejetekről le a koronával!*: hasonló a Csongor és Tünde V/290. sorában (i. h.) — azzal a nem lényegtelen különbséggel, hogy ott az elűzött Fejedelem maga veti el koronáját.
- 19 *A bárd*: a guillotine, a nyaktiló, amellyel a francia forradalom kivégezéseit végrehajtották
Lajosnak: XVI. Lajos francia király, született 1754-ben, uralkodott 1774—1792-ig, kivégezték 1793. jan. 21-én.
- 20 *Párizs piacán*: a Place de la République-en, a mai Concorde téren
- 25—30 Petőfi ebben a versszakban egy közkeletű költői képet fordított meg. Az eredeti metafora Shakespeare-nél, a Julius Caesar III/216—220. sorában, Antonius szavaiban a halott Caesar fölött (Vörösmarty 1840-ben megjelent és 1842 óta játszott fordításában): „Oh világ! / Te voltál e szarvasnak erdeje, / S ő szíved volt, világ. Oh mily hasonló! / Fekszel te itt a vadhoz, melly halálra / Királyok által üzetett.” (VÖM 12. S. a. r. Ruttkay Kálmán. Bp. 1983. 74., vö. Oláh G. 122., 256. és nyomán Horváth 516.) A szabadság üldözött vadja a német föld erdejében olvasható Lenau Die schlimme Jagd c. versében is, vö. Horváth 516.

Fogadtatás

Az MT pesti levelezője, Keleti Zsiga 1849. jún. 8-i írásában azzal a hírrel foglalkozott, hogy Ferenc József koronázására készül, és ehhez Pozsonyba hívta a régi rendi országgyűlés prominens személyiségeit: „Mi a pozsonyi komédiát illeti, nem bánja senki, ha egy batkát sem érő fajankót drága pénzen vásárlott bársonyszékre lecsücsültetnek...” — azaz versünk 4—6. sorát írta át prózába, majd az írást az *Itt a nyilam, mibe lőjjem?* 3—4. sorának ideigazított változatával zárta (MT 1849. 44. sz. jún. 9. 176. — PAt III. 318—319. és 415.).

Szövegváltozatok

Minthogy a vers Petőfi életében csak egyszer jelent meg, közlésünk a MT szövegét követi.

- 8 MT ahol [minthogy a verset 1844. évinek tartjuk, az egy sorban előforduló kétféle írásmódból az ekkor használt alakra jav.]

246. ETELKÉHEZ

Kézirat: nincs.

Megjelenés

V2 105.

ÖK1 274., ÖK2ab—3 I. 384. Mindenütt az 1844. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Buda.)” helymegjelöléssel.

A vers műzsája, Csapó Etelke, anyakönyvezve Etelka (Pest, 1829. dec. 21., anyakönyvezve dec. 22-én — Pest, 1845. jan. 7.) Csapó János pesti ügyvéd és Csajághy Erzsébet nyolcadik és harmadik életben maradt gyermeke volt. A család Csapóné révén rokonságba került Bajza Józseffel (1838), Vörösmarty Mihállyal (1843). Nyolc gyermekük keresztszülei között találjuk Fáy Andrást és feleségét; Csapó Mária Vachott Sándorral kötött házassága (1843) révén pedig atyafiságos kapcsolat épült ki Erdélyi Jánossal és Kossuth Lajossal is. (A családra és a rokoni kapcsolatokra l. Vachottné: Rajzok I. 4—8., 131., 134., Ferenczi: Cl 54., T. Erdélyi Ilona: Az Ifjú Magyarország és Kazinczy Gábor. Bp. 1965. 53. ItFüz 48.) Baráti társasági körükhöz tartoztak a reformellenzék vezető politikusai éppúgy, mint az Ath írókörének tagjai vagy a Nemzeti Színház színészei.

1844 tavaszán Csapó János tönkrejutott, s a család hagyománya szerint a pesti hajóhíd-szerencsétlenség napján, 1844. ápr. 30-án föbe lőtte magát (Vachottné: Rajzok I. 278. és Ferenczi: Cl 57—58.). Az igazságot azonban Vahot Imre levele tartalmazza, amelyet Erdélyi Jánosnak írt, 1844. aug. 19-én: „... Csapó megbukott, hamis váltókat csinált, s Pestről megszökött, az egész gögös familia tönkre van silányítva...” (ErdLev I. 225. — Ezért nem találta Ferenczi Csapó János halálzási anyakönyvi bejegyzését Pesten, vö. i. m. 58.) Ugyanebből a levélből értesülünk még arról, hogy „[Vachott] Sándor felesége hektikába esett, nem sokáig viszi életét. —”, illetve hogy: „Szegény fiú [ti. Vachott Sándor], az öreg Csapóné, csibéivel együtt mind nála lakik.” (Uo. 225.) A „csibék” közé értendő Etelke is. (Vachottné: Rajzok I. 4—5.) A család összeköltözésének ennél pontosabb dátumát nem ismerjük, s azt sem tudjuk, Vachottné Csapó Mária a nyarat vidéken töltötte-e betegen, majd lábadozva, s hogy gyógyulása mennyi időt vett igénybe, azaz mikor kezdhetette újra társasági életét. Ágner Lajos szerint Vachotték 1844. szeptember végén költöztek fel Gyöngyösről, ahol a nyarat töltötték, a Kecskeméti utcai Wenckheim-házba, és Etelke november óta lakott náluk (Vachott Sándor élete és költészete. Bp. 1901. 35—36.). Utóbbi adatát — mint láttuk — az ErdLev I. nem igazolja, s az is tény, hogy Vachott Sándorral — Petőfivel együtt — már azok névsorában is találkozunk szeptember közepén, akik részt vettek Vahot Imrének a PDI munkatársai számára rendezett estélyén, vö. Vahot Imre Erdélyi Jánosnak írt levelével, Pest 1844. szept. 24. (ErdLev I. 230. és PA II. 10.)

Petőfi és Etelke 1844. őszi megismerkedésének pontosabb dátuma nem állapítható meg; versünk az első, kétségbevonhatatlan jele a bontakozó érzelmi kapcsolatnak. A költő — s ebben minden kortárs szemtanú egyetértett — „női társaságban tartózkodó, csaknem ügyetlen volt...” (Vachottné: Rajzok I. 340.), sőt Etelke „gyermeteg ártatlanságában alig gondolt még a szerelemre, annál kevésbé a mi marcona külsejű Sándorunk titkos, néma, de fellengző szerelmére, ki ennek ábrándos sóhajai, sóvár pillantásaira legföljebb csak mosolyogni tudott”. (Vahot: Eml II. 82. — mindkettőt idézi Hatv² I. 633. és 635.) Ugyanezt már a személyes elfogultság, sőt a gyűlölet túlzásával fogalmazta meg Szemere Miklós: „Etelke [...] őt (Vachott Sándortól s napájától hallám) ki nem állhatta, s kacagását sem fojthatta el, ha rápillantott.” (Levél Pajor Istvánhoz, 1866. nov. 30., ItK 1891. 329., idézi Hatv² I. 657.) Petőfi félszégességét maga sem tagadta:

Hölgyek körül én szégyenlős vagyok... (Egy szép hölgy emléke. → 166.) A tény Szemere Miklós 1845-ben még egyszer felhasználta a költő elleni személyeskedő támadásában, Az agtelki barlangban c. gúnyversében: „Volt egy szép hölgy, nem állhatott ki, / Ha rá pislogtam, borzadott, / Ha zajtaymentémre nézett, / Majd meghalásig kacagott, / De én azért megénekeltem...” (Hond 1845. II. 9. sz. szept. 2. 175. — EPN 126.)

h+h [=Meltzl Hugó] Etelke halálának 30. évfordulójára cikket írt Kolozsvárott, s ebben — beleérzéses alapon, versünk szövegét is bevonva — az alábbi keletkeztörténeti rekonstrukciót készítette: „1844. December vége felé, hideg reggel, egy fiatal halvány ember a budapesti lánchidon [tollhiba: a Lánchíd még nem állt] sietett át. Budának tartott, hova a Gyurián és Bagó féle nyomdába, Pestről a magyar-utcából minden reggel szokott — gyalogolni. (Nem hiába volt baka két-három év előtt.)

A hid közepén megállott a halvány ifju, merengve bámulta a merengő óriást [ti. a Dunát], melyből magyar szája iszik; a ködből téli félhomályban messziről merült fel a Margit-sziget.

Volt sok millió, ki előtte, volt ép annyi, ki utána haladt ugyanazon az uton; de senki se vitte magával e látványból azon költeményecske csiráját, melyet halvány fiatal emberünk papírra vetni sietett, mihelyt újból haza érkezett...” (MPolg 1875. 7. sz. jan. 10., az idézett rész után a vers teljes szövegével)

Vachottné, aki szerint Petőfi öt Tündér Ilonának nevezte, és a *János vitéz* Iluskája modelljének tekintette, a vers keletkezéséről — s talán nem függetlenül Meltzl idézett történetétől — a következőket idézte fel: „... rajongása a lánглеleki ifjú költőnek tovább és tovább terjeszkedik: férjemről reám, — rólam Etelke nővéremre vetette fényét ábrándjai világa, s Petőfi Sándor, először életében, komolyan kezdett szerelmes lenni.

— Hallgasd csak barátom, a kis leányról gondolkozva mit írtam tegnap este — mondá egy szép alkonyatkor a Dunaparton sétálva férjemmel; miután előbb felőlem és Etelke hogyléte felől tudakozódott volna: [itt a vers szövege]” (Vachottné: Rajzok I. 340., idézi Hatv² I. 633.) A kikerekedő történetet Havas nem fogadta el hitelesnek (HP II. 511.), Ferenczi azonban kommentár nélkül újraközlte (Ferenczi: CI 61.).

Ami a datálás filológiai lehetőségeit illeti, kizárólag közvetett adataink 1844. decemberét valószínűsítik. Ilyen utalás mindenekelőtt a vers kötetbeli elhelyezése, sőt a folyóiratközlés elmaradása is, aminek több oka lehetett: csak jan. 9-én fejeződött be a *Szerelem gyötrelme* ciklus leadott verseinek közlése; ezután pedig már nem volt időserű a publikálás. Ha elfogadjuk a *Szerelem gyötrelme* 1844. november első felében való megírását, utána pedig a *János vitéz* megalkotását (az érvelést l. az adott művek *Keletkezés* c. alfejezetében!), az inkább még csak szerelemvágyat, reményt, mintsem kialakult érzelmet tükröző vers, az új kapcsolat lehetősége szintén 1844. decemberre tehető.

A „Buda” helymegjelölés nemcsak az első versszakra utal, hanem — amint azt Meltzl helyesen hivatkozta — Petőfi segédszerkesztői útjaira is, a Várban lévő nyomdába. (Erre nézve l. a *Sovány ősz* jegyzeteit: 254.) Datálásra ez a tény azonban nem alkalmas: a költő a második versszakban ugyanis azt a „ráközelítő” képtechnikát alkalmazta, amit a Pesten és konkrét tájélmény nélkül írott *Az alföld* esetében már sikerrel használt 1844 nyarán (→ II. 362.).

Fogadtatás

Vajkay Károly Az idegen c. mondájának az 1—2. sor volt a mottója, hibásan idézve: „Láttad-e, angyalom, a Dunát, / S a ligetet közepén? Petőfy.” (Hond 1846. II. 20. sz. nov. 14. 624. — Horváth 544. és PAt I. 107—108.) Horváth másik feltételezett adatát az átvételre, amely arra épülne, hogy a remény egy zöld sziget a bánat tengerében, túlzottnak érezzük (uo.).

Magyarázatok

- C Húgát feltűnő, szőke szépségnek írta le Vachottné (Rajzok I. 340.), de szépnek nevezte őt Vahot Imre is: VahotEml II. 82. (Mindkettőt idézi Hatv' I. 633. és 635.)
2 szigetet: a Margitszigetet. Vlsz. ezért helyezte Vachottné a keletkezés-történetnél idézett elbeszélését is a Duna-partra.

Szövegváltozatok

- 1 ÖK2ab—3 Láttad-e [kp. n.]
5 ÖK3 falomb

Fordítás

Dux 30., *An Etelka* címen, vö. PAt I. 99.

1847. jan. 5. Česká wčela [Praha]: S. jelű fordítótól [=Karel Sabina] három Petőfi-verset közölt cseh nyelven, *Z básní Petőfiho* összefoglaló cím alatt, elsőként költeményünket: *Na Etelku* (a másik két vers: *Fa leszek, ha...* és *Az én szerelmem...*), vö. PAt I. 117. A közlésre l. még Sárkány Oszkár: Magyar kulturális hatások Csehországban 1790—1848. Bp. 1938. 46. és Richard Pražák: Cseh—magyar párhuzamok. Bp. 1991. 181.

Kertbeny 145., *An Etelka* címen, vö. PAt I. 331. (itt a *Liebesperle — Szerelmem gyöngyei* — ciklus első darabjaként); Dux Adolf fordításának átvétele, vö. PAt I. 326.

247. VÉDEGYLETI DAL

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1844. Új évn. Utolsó sz. Télelő [dec.] végén, 181., *Petőfi*. aláírással. — A megjelenés időpontját mindmáig tévesen tette dec. 29-re a Petőfi-kutatás. A figyelmet elkerülte ugyanis a PDI 24. számában, télelő, azaz dec. 15-én megjelent rövid szerkesztői üzenet: „A Pesti Divatlap ez évi legutolsó száma a tartalommal [=féléves tartalomjegyzékkel] együtt *karácsonkor* jelenend meg.” (Kiemelés az eredetiben. — A szerk.) S valóban: a dec. 22-én, majd 29-én esedékes két lapszám helyett egyetlen jelent meg, ismeretlen időpontban, s nem 25.

vagy 25—26. számként, hanem mint „Utolsó szám.” Ennek megjelenését — ellentétes adat(ok) híján — a szerkesztői ígéretnek megfelelően, *dec. 24. körül* határozhatjuk meg. E kérdés tisztázása óhatatlanul módosítja az ebben a lapszámban megjelent Petőfi-versek megírásának ante quem-terminusát, s érvényteleníti mindazokat a feltételezéseket, hogy Petőfi a (nem is létezett) lapszámba, a *dec. 22-én* esedékesbe miért nem adott verset. A *dec. 24. körülre, de vlsz. 24-re* datálást megerősíti, hogy a PDI következő száma már rendes időben, 1845. jan. 1-i dátummal jelent meg.

Versünk költője életében nem jelent meg újra, Petőfi valamennyi kötetéből kihagyta. Első kötetmegjelenése: PVM III. 248—249. A művet kiadó Gyulai Pál előszavában azokhoz a költeményekhez sorolta, amelyeknek korábbi mellőzését a kötetekből Petőfi „változott politikai érzülete okozta”. (I. k. VII.)

Keletkezés

A vers címében szereplő és megírását kiváltó védegyeleti mozgalom 1844 nyarán és őszén annak arányában bontakozott ki, ahogyan bizonyossá vált a reformellenzék védvámjavaslatának kudarcra az országgyűlésen. Mint a rendek határozata fogalmazott az 1844. nov. 7-i királyi rezolúciót követően: „... azt a vámrendszert, amelyet Magyarország határain nem tudunk felállítani, az egyes polgárok házainak küszöbén lehet és kell felállítani”.

A Védegyeletnek szervezeti és mozgalmi előzményei egyaránt voltak: az 1841-ben alapított és az 1842 nyara óta iparműkiállítás is szervező Iparegyesület, illetve (szintén 1842-től) az a Perczel Mór kezdeményezte Tolna vármegyei mozgalom, amely kizárólag hazai gyapjúszövet felvásárlására szövetkezett, és amely mintául szolgált az országgyűlési ifjúság hazai ipart támogató, a luxusfogyasztást és a külföldi áruk vásárlását önként korlátozó hárompontos javaslatához. Az Országos Védegyesület alapszabályát Pozsonyban, 1844. szept. 18-án fogadta el a választmány, amelynek tagjai közé Frankenburg Adolf, az Élki szerkesztője, gr. Vay Dániel (őrá l. még a *Batthyányi és Károlyi grófnék* jegyzeteit: 294.) és a két „pesti polgár és szabó”, Tóth Gáspár és Kostyál Adám is bekerült. (A megalakulás körülményeire l. Yole [=Pompéry János] Pozsonyi levelek c cikksorozatának XXVI. darabját, Élki 1844. szept. 11.; Az Országos Védegyesület alapszabályai és alakulásának rövid leírása. H. n., é. n. [Szekszárd 1844], valamint Kosáry Domokos: Kossuth és a Védegyelet. Bp. 1942.)

A három konkurens divatlapot (Hond, Élki és PDI) — jellegüknél fogva — alapvetően, sőt anyagi létükben is érintette a védegyeleti mozgalom kibontakozása, a magyaros divat előretörése. A divatképek közlésében mutatkozó vetélkedésre és az előfizetők így történő elhódítására l. Vahot Imre 1844. aug. 19-i levelét a PDI kiadójához, a Párizsban tartózkodó Erdélyi Jánoshoz (ErdLev I. 224—226.)! Frankenburg, lévén maga is választmányi tag, első kézből jutott információkhoz. Előnyét érvényesítette is az említett Yole-levelekben mindaddig, amíg nem érvényesült a témára vonatkozó cenzori szigorítás. A Hond csaknem egy hónappal később, okt. 12-én üdvözölte a mozgalmat; Batthyány Kázmér elnök lelkes méltatása világosan mutatja az arisztokrata részvételt mint a lap motivációját. Vahot „kivárt”, sőt kettős játékot folytatott: csak szeptember végén adott hírt a védegyeleti aláírások szaporodásáról; a nov. 10-i számban viszont már megelőzte a vetélytársakat a magyar divatkép közlésével — miközben sza-

kadatlanul ostromolta Erdélyt a francia divatképek mielőbbi megszerzéséért és küldéséért, hogy előnyét a Hond-vel szemben megőrizni vagy növelni tudja (vö. ErdLev I. 228., 230., 232., 239.). Az így támadt ellentmondást szokott gátlástalanságával oldotta fel. Az okt. 13-i számban pl. hírt adott arról a tervről, hogy a Petőfi által megénekelt két grófné, Károlyiné és Baththányné olyan estélyt tervez a farsangra, ahol csak hazai kelmékből készült ruhákban lehet majd megjelenni — a műmellékletben ugyanakkor párizsi divatot közölt, de a rajzokról megjegyezte, hogy azok Pesten készültek. Nov. 24-én ugyanehhez a bálhoz kérte a szabók ruhaterveit, leköszölte Petőfi versét a két grófnéhoz, estélyi ruhákat ábrázoló külföldi divatképeit pedig ezzel a megjegyzéssel kísérte: „Mennyi szép hölgy! Hátha még belföldi kelmékből készült magyaros öltözetet viselnének, mennyivel szebbek, mennyivel jobbak volnának.”

A három divatlapszerkesztő közül kettő, Frankenburg és Vahot publikált emlékiratokat. Az utóbbi (Vahot: Eml I. 133—134.) csak általánosságban írt a cenzori nyirbálásokról, ideértve a védegyeleti híreket és Petőfi verseit is. Az előbbi (Frankenburg: Eml III. 46—47.) részletekkel is szolgált: a két, ellenzéki szellemű divatlap nem használhatta a Védegyelet megnevezést sem, iparegyelet kellett helyette írni, ami félreértéseket okozhatott. Ennek csupán a szokott cenzor, Beke Kálmán visszatérése vetett véget. A Hond-re ezek a korlátozások nem vonatkoztak. Ha a három divatlap számaint ebből a szempontból áttekintjük, igazolva látjuk Frankenburg emlékezéseit: az Élk 1844. szept. 25. és nov. 27., a (más cenzor által ellenőrzött) PDI okt. 13. és dec. 8. között valóban nem használta a Védegyelet elnevezést. A két szerkesztő a körülírás kifinomult formáival élt: Vahot nyár óta folyó Társaséletünk c. cikksorozatának X. darabjában a „Mi illik, mi nem illik?” témakörébe ágyazta bele a „műipara, kereskedése, étele, itala, ruhájának kelméje, és szabása, viselete, — de még az álma is csupán magyar legyen” követelményét (PDI nov. 3.) vagy Gschwindt szivargyáros magyar szivarjának leírásába csempészte, a kezét fogó két védjegyifigura aláírásában idézve a tiltott nevet: ipar — védjük (okt. 20.); az Élk „a honi ipar pártolói”-hoz fordult a közeledő országos őszi vásár előtt (nov. 6.), vagy Kelmenfy [=Hazucha Ferenc] elbeszélésébe íratta bele, és a szerző hasonló történetek írására buzdító jegyzetével kísérte a honi ipar dicséretét (Egy font Pannonia-gyertya, nov. 13.).

A segédszerkesztő Petőfi kezén a hírlapok és a divatlapok hivatalból megfordultak, így az elmondottak ismerete joggal feltételezhető. A megírás közelebbi datálásához fogódzó lehet, hogy a vers szövege konkrétan is visszautal gr. Dessewffy Emilnek a Védegyeletet támadó cikkére (BpHiradó 1844. okt. 20.), I. még a 2. sorhoz fűzött magyarázatot! A Védegyelet alapszabálya nyomtatásban nov. 1. után jelent meg — ezen a napon ui. Kossuth még nem tudott példányokkal szolgálni a váci Nemzeti Céllovész Egyesületnek (Kosáry: i. m. 112.); I. még a 17—20. sorhoz fűzött magyarázatokat! A tágabb időkor a megírásra tehát: 1844. november második fele—december. Figyelembe véve, hogy dec. 8. előtt a PDI nem közölhetett védegyeleti híreket és irodalmat, Petőfi pedig ugyanaddig a János vitézen dolgozott, 1844. dec. 8. és 20. közé tehetjük a vers megírását. Az előző kritikai kiadás a költeményt 1844. október—novemberre datálta: VP I. 315.; Pándi pedig feltételezett egy olyan datálási lehetőséget is, hogy Petőfi már a Védegyelet okt. 6-i alakuló gyűlése hatására megírta volna versét, költői erőtlensége miatt azonban nem kívánta közzélni, és ezért erre csak decem-

berben került sor, amikor Vahot vitája kiéleződött a Hond-vel a védegyeleti propaganda ügyében (Pándi² 350.).

Régi vitakérdés a Petőfi-irodalomban, milyen szerepet játszott Vahot a vers megírásában, illetve, hogyan helyezhető el a költemény Petőfi 1844. őszi vers-térképén. (A vitát főleg a záróstrófa indukálta, l. még a 25—29. sorhoz fűzött magyarázatokat!) Ferenczi Zoltán hangsúlyozta először a kényszeredettségét, a szerkesztői rábeszélést (SzSz 28.). Hatvany (Hatv² II. 246.) valóságos hegeli triádát feltételezett, amikor arról írt, hogy a közlésre szánt *Védegyeleti dal*-lal szemben, saját lelkiismerete megnyugtatóására írta asztalfiókja számára az *V. Ferdinándhoz* c. verset, majd „mintha az olvasóközönséggel a *Védegyeleti dal*-ban s önmagával az *V. Ferdinándhoz*-ban kötött kompromisszumos megoldást egyaránt röstellné, mindkettőre *A királyok ellen* dörgedelmével cáfolt rá”. Fekete Sándor Vahot befolyásának tulajdonította a vers megírását (PSSz 59—60.); Pándi szintén Vahot szorgalmazta alkalmi versnek tekintette (Pándi² 348—349.).

Párhuzamosan más motívumok is felmerültek a megírással kapcsolatban: Hatvany (i. h.) jól mutatott rá, hogy a mozgalomban és a *Védegyeleti dal*-ban Petőfi számára „a hazaszeretet [...] politikai állásfoglalássá válhatott”; Pándi pedig arra figyelmeztetett, hogy „Petőfi másként, más alapon állva helyeselte a Védegyeletet, mint a köznemesei progresszió tábora.” (Pándi² 350.) E témában két dolgot tartunk fontosnak. Mint a vers indításából is kitűnik, Petőfi egyetértett azzal az érdekegyesítő szereppel, amit a Védegyeletnek alapítói szántak, hangsúlyozva, hogy nem az ellenzék szűkebb pártérdeke hívta életre (vö. Kosáry: i. m. 72.). Mint ilyen, a Védegyelet alkalmas fórum lehetett a nemzeti széthúzás, a belviszály megelőzésére, amely 1844 őszén—telén versmotívumként ismételten foglalkoztatta Petőfit. Ebből a tematikai szempontból a költemény a *Dáridó után* (szept. 24. körül) és *A magyar nemzet* (1845. jan.) között helyezhető el.

A költő rokonszenvét a védegyeleti alapszabálynak az a pontja is megnyerhetette, amely szerint a technikai és szellemi haladás termékeire (könyvekre, művészeti alkotásokra, technikai eszközökre) nem terjedt ki a külföldi áruvásárlásra fogadott tilalom. Ugyanakkor a mozgalom radikálisabb igényeket is kielégíthetett. S nem csupán azért, mert Vahot a PDI 1844. évi utolsó számában, amiben versünk is megjelent, Szerkesztői számadásában „divatellenes, radicales divatlap”-nak nevezte újságját. Stuller Ferenc, a Védegyelet titkára már 1844. nov. 15-i levelében arról tudósította Erdélyi Jánost Párizsban, „hogy a szegény szomszédok már véres forradalmi szándékot látnak ezen kis élet jelekben is [...] és már ez ártatlan Védegyelet sokan repealféle mozgalomnak méltóztatnak elnevezni...” (ErdLev I. 235—236.), azaz az ír O’Connel alapította, az angol—ír unió ellen fellépő Repeal Association mintájára létrejött szervezetnek. Dessewffy Emil lapja, a BpHiradó november végétől folyamatosan teret adott ezeknek az ellenséges híreszteléseknek, s e vádak ellen a Lipcsében, 1845-ben kiadott névtelen röpirat, a Der ungarische Schutzverein is védekezni kényszerült a külföldi közvélemény előtt; vö. Batthyány Kázmér és a Magyar Védegyelet. Szerk. és előszó: Füzes Miklós. Pécs 1988. 33. és 39.

Az elmondottakat összefoglalva: nincs okunk kételkedni abban, hogy Petőfi őszintén, meggyőződésből írta meg a *Védegyeleti dal*t. Vahot sürgetése feltehetően arra szorított, hogy a karácsonyi számba elkészüljön a vers, az első terjedelmes és jelentős lírai tett a Védegyelet oldalán. (L. erre még a címhez fűzött

magyarázatokat!) Ezzel magyarázzuk azt az „odaszúfolt”, apróbetűs szedést is, amelyre Martinkó András hívta föl (hagyatékában talált jegyzeteiben) a figyelmet.

Fogadtatás

A PDI 1845. I. évn. 5. számában, jan. 16-án, a 84. lapon, a Vidéki Szemle-
rovatban J. Emil tudósítása olvasható Nagyváradról, az ott jan. 2-án rendezett,
játékony célú bálról: „... alig akadt lelkes hölgyeink közt néhány, ki más, mint
honi, egyszerű kék kártonban ne lett volna.

Elfogadjuk bár mi durva,
Amit a hon méhe szül;
Bármi lány és bármi pompás:
Semmit, semmit e kívül.”
(PAI. 31—32.)

Magyarázatok

- C A Védegyelet ügye természetesen művészeti témává is lett. A leggyor-
sabbban a közvetlenül is érdekelt divatszabók rajzai kerültek a nyilván-
osság elé: a PDI nov. 10-én Varga János női szabó és Tóth Gáspár
úri szabó ruháiba öltöztetett házaspár képét hozta mellékletül
(háttérben a Nemzeti Színház képével), 17-én Keresztessy Sámuel di-
vatterve következett, akinek nov. 24-én terjedelmes hirdetése is
megjelent. A sietséget a báli szezon közeledése okozta, a jan. 8-ra ter-
vezett védegyeleti bál, amihez Vahot a nov. 24-i lapszámban további
terveket kért. A zeneszerzők sem maradtak el: a PDI dec. 1-én mű-
mellékletben közölte Rózsavölgyi Márk arcképét és az általa kompon-
ált Iparvédő „népies magyar” tánc zongorakivonatát, 8-án pedig
Bartay Edének, a Nemzeti Színház bérlet-igazgatója szintén muzsikus
fiának Védegyesületi körmagyarját hírelte. A versek — a keletkezés-
történetben taglalt cenzurális okok miatt — viszonylag későn jelentek
meg. A PDI nov. 10-én közölte Berecz Károly II. díjas Állatmutatvány
c. satíráját a pozsonyi országgyűlési ifjúság olvasóköri pályázatáról,
amely — a Védegyelet néven nevezése nélkül — lelkes buzdítással zá-
rult. Dec. 8-án jelent meg Bulyovszky Gyula Védegyelet c. diszti-
chonja, a lap Bors-szemek c. rovatában: „Fercsi a »honfi« nevért
frakkot vett gácsri szövetből / S Bécsbe magyar kártyán
játssza el ősi javát.” Petőfi verse így az első terjedelmesebb költemény
e témában, Vahot ezért is zsúfolta bele a karácsonyi számba. (A ver-
senyben az Él k ezúttal lemaradt: Bajza József Ébresztője jan. 25-én,
Garay János Ipar Védegyeleti dala csak ápr. 5-én jött ki a sajtó alól.)
Az első ilyen tárgyú novella Kelmenfy [=Hazucha Ferenc] már emlí-
tett Egy font Pannonia-gyertya c. elbeszélése volt, még a Védegyelet
megnevezése nélkül (Élk 1844. nov. 13.). A színpad számára Vahot
dolgozott a leggyorsabban: Védegyelet c. egyfelvonásos vígjátékának
Kolozsvárott, 1845. márc. 28-án volt az ősbemutatója, s Éljen a honi!

címen a Nemzeti Színműtár II. füzeteként ugyanebben az évben Pesten nyomtatásban is megjelent. A Nemzeti Színház 1845. ápr. 14-én Degré Alajos Eljegyzés álarc alatt c. vígjátékát mutatta be, ahol a szerelmi bonyodalom forrása volt a védegyleti mozgalom eltérő megítélése.

- 2 *összefűz*: költői válasz gr. Dessewffy Emil cikkére (BpHiradó 1844. okt. 20.), amelyben a konzervatív szerző „exaltatio”-nak nevezte a Védegyelet ötletét, s nemcsak a kormánnyal való szembekerüléstől óvott, hanem egyszersmind leszögezte: „Kerüljük kivált, hogy belőle Eris almája váljék, és az annyifelé megosztott tábor még inkább megoszoljék...”
- 17—20 Az „egyetlen hang” szövege az alapszabály 10. §-ának („A tagok kötelességei, s jogai az egyesület irányában”) versbe foglalása: „... büszkeségünket nem annyira pazar fényben, mind [!] inkább, ha más-kép nem lehet egyszerű honiaságban keresendik.” (Az Országos Védegyesület alapszabályai és alakulásának rövid leírása 11.). A védegyleti mozgalom szívesen vette át az angol áru helyett ócska, hazai ruhát hordott amerikaiak példázatát, Benjamin Franklin megfogalmazásában, l. Kossuth Lajos vezércikkét: Iparegyesület. PH 1842. febr. 3., vö. Kosáry: i. m. 28. A példázat tovább bővült Yole [=Pompéry János] révén, a Pozsonyi levelek XXVI. darabjában (1844. szept. 4-ről keltezve; Elk 1844. szept. 11.): példának állította „a szegény Irhon leányait [...] kik büszkéik önszötte darócaikra, mert ezzel a hon erejét gazdálkodják meg...” A vers e ponton kapcsolódik leginkább a két rokon költemény, *A külföld magyarjaihoz meg a Batthyányi és Károlyi grófnék világához*.
- 21—24 Szintén az alapszabály idézett passzusának megverselése: a tagok „hazafiúi lelkeseése szülte kötelezettségüket nem nézendik olly terhes napszámnak, mellynek tellyesítésére legkissebb alkalmatlanságot is restellenek...” (i. h. 11.).
- 25—29 A záróstrófa királyábrázolásának szinte külön irodalma van. Marót Károly (Fejezetek a Petőfi-kérdéshez. It 1913. 14.) nem látott benne mesterkedtséget vagy kényszeredettséget, netán gúnyt. Illyés Gyula (1963. 129.) szintén logikus verszárásnak érezte, bár ő a költeményt több hónappal *A külföld magyarjaihoz* elé helyezte, egy öntudatosodási folyamat elejére. Hatv² (II. 346.) erőszakételnek tekintette a költői lelkiismereten, amit Petőfi majd az asztalfiókja számára írandó *V. Ferdinándhoz* strófaival egyenlít ki. Fekete Sándor a verset „az akkori haladó közhangulatba teljesen beleillő politikai nyilatkozat”-nak tartotta, egyfajta válasznak Sujánszky Antal Petőfihez c. versére (Hond 1844. okt. 19. — EPN 21.), az ottani „isten—haza—király” témajánlásra (PSSz 57—66.). Pándi mindvégig (1958-tól, Feketével vitatkozva) a verset Petőfi költői-politikai arculatától idegennek, esztétikailag gyöngének vélte, és az utolsó strófában gúnyt érzett, bár ezt filológiai érvekkel sohasem tudta alátámasztani (Petőfi és Kossuth. Élet és Irodalom 1958. márc. 14.; TanPet 224.; Pándi² 349—350. és 534.). A királyábrázolásra l. még az *V. Ferdinándhoz* jegyzeteit (301—302.)!

26 *valóban*: a Pándi—Fekete-vitában külön szóltak róla. Pándi szerint „sörtöltő szó”, amely éppen bizonygatásával kelt gunyoros hatást, Fekete szerint már az V. *Ferdinándhoz* jó király—rossz tanácsosok szembeállítását előlegezi.

Szövegváltozatok

Mivel a versnek Petőfi életében egyetlen kiadása volt, s kéziratát nem ismerjük, közlésünk a PDI szövegén alapul. Itt javítjuk azokat a hibákat, amelyeket ebben a folyóiratközlésben ejtettek.

18, 20 PDI ... méhe szűl; } [a rím minőségét rontó hibát,
... e kívül! } analógiás alapon, jav.]

248. A TERMÉSZET VADVIRÁGA

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1844. Új évn. Utolsó szám [dec. 24. körül], 192.; (*Dardanusféle kritikusaímhöz*). alcímmel, *Petőfi*. aláírással. (A lapszám megjelenésének datálási problémáira l. a *Védgyleti dal* jegyzetének *Megjelenés* alfejezetét!)

V2 87—88.

ÖK1 262—263., ÖK2ab—3 I. 367—368. A kötetekben mindenütt az 1844. évi versek között, az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers megírásának indítékát maga a költő világította meg, a folyóiratközlés alcímével. Dardanus, azaz Pompéry János az Élk-ben „Sajóvölgye, nov. 29-én” dátum alatt útlevelet közölt, s ebben kitért az új irodalom, ezen belül a néven nem nevezett Petőfi durvaságaira. Gondolatmenetét a hallgató kritikáról és „az irodalomban egy clubb, egy cotterie” által elkapott „kegyenc”-ről az árkonbokron át hajtó kocsis „az angyalát!” kiszólása indította el (Élk 1844. II. 24. sz. dec. 11. 783—785. — EPN 31—33.). Az inkriminált kifejezés a dunavecsei *Gazdálkodási nézeteim* c. vers 2. sorában fordult elő, *rézangyalát!* alakban — a vers megjelent előbb az Élk 1844. okt. 9-i számában, utóbb a V1-ben is (→ II. 298. és 303.). Szitokszavak előfordultak még *A helység kalapácsában* (373. sor: *A fűzfán fűtyölődöt is!* → II. 80.) és a V1-ben megjelent *A faluban utcahosszat...* c. versben is (4. sor: *Táncolok, mint veszett fene.* → II. 36.). A Dardanus álnevet Havas még nem tudta feloldani (HP II. 508.); ez Ferenczinek sikerült, miután korábban (FPÉ II. 170.) tévesen azonosította a szerzőt Császár Ferencsel. A helyes azonosítás: Ki volt Dardanus? EPhK 1915. 672—673. A Ferenczi felfedezte, a helyes álnévfeloldást tartalmazó levelet l. újabban: PAt II. 11. és 137. Pompéry és Petőfi kapcsolatáról (1843 májusa, Pozsony óta ismerték egymást) legújabbban Martinkó András írt, aki szerint a szóban forgó útlevél elsősorban nem is Petőfi, hanem inkább a Pompéryval rivalizáló Lisznyai Kálmán ellen

irányult, afölötti dühében, hogy — pozsonyi lakos lévén — kimaradt a pesti irodalmi szövetkezésből, a „cotterie”-ből (Petőfi útja a győri Hazánkhoz. In: PéK 137—139.). Nem zárva ki ezt az értelmezési lehetőséget sem, tény, hogy Császár Ferenc az általa az Élk szerkesztőjének továbbított útlevel révén személyes ellenfeleivel kívánt leszámolni: „... nem tudom *meri-e* Fr[ankenburg] a Petőfy és a Nagy [Ignác]. elleni sorokat is kiadni” — írta Pompérynak 1844. dec. 4-én (PAT II. 11. Kiemelés az eredetiben. — A szerk.). Császár és Petőfi ezt megelőző, 1844. évi munkakapcsolatára az Aradi Vészlapok ügyében I. → II. 215—221., 238—241.; Császárnak Nagy Ignáccal alakult viszonyára pedig I. Lauka Gusztáv cikkét: Tréfás emlékek. Kolgyári Császár Ferenc és Nagy Ignác. PN 1901. márc. 21. A tágabb háttérről, a divatlapok konkurenciaharcáról, amelyben átmenetileg egy táborban találta magát a Hond és az Élk a PDI ellenében, a *Védjegyleti dal* jegyzetében szoltunk (373—374.). Frankenburg ekkor még nem ismerte Pompéryt személyesen, bár az különböző álnevek alatt rendszeresen dolgozott az Élk-be, de a Dardanus álnevet most először (és utoljára) használta. A szerkesztő ebben a helyzetben kettős játékot űzött, amikor jegyzetet fűzött az útleveléhez: „Legnagyobb sajnálattal kell említenem, hogy elvarbatomnak e jeles eszme-futtatását nem ugyan *censurái*, hanem, igenis olly okok miatt, mellyek jelenleg még tulnyomólag folynak be lapjaim állására, csak *töredékesen* közölhetem. Szerk.” Utóbb, 1880-ban Frankenburg Petőfit 1844-ben a lap munkatársának nevezte, ám a *Tompa Mihályhoz* közlése utáni időről nem nyilatkozott, onnan a szóban forgó periódust átugorva, 1845. júliusra tette a költővel való kapcsolat megromlását (Petőfi és az „Eletképek”. Koszoru 1880. IV. k. 194.).

„Nem kívánom szorosán sem egyik sem másikhoz alkalmazni e sorokat” — írta Dardanus, s hozzátehetjük, hogy Petőfi — szemben Hatv² I. 697—698. feltételezésével — nem tudhatta, kit takar az először és egy alkalommal használt álnév. Hogy mégis magára vette a gondos rejtőzködéssel megírt, egyetlen nevet és idézetet sem tartalmazó útlevel támadását, annak több etikai indítéka lehetett. Ha a cikk dicsőreteit elfogadta, nem háríthatta el a sértőnek érzett megálapításokat sem. Segíthette ebben irodalmi közösségtudata; 1844 decemberében már joggal érezhette magát az országgyűlés lezárása után, november végén kiegészült pesti ifjú irodalom (egyik) vezéralakjának. Tágabb háttérként pedig említsük meg itt is, hogy Petőfi költészetében az 1844. év végén, a beérkezés után, amúgy is az elhatárolódás motívumai az erősebbek, vö. Pándi² 395. és Martinkó 8—38.

A PDI 1844. évi utolsó számának karácsonyra helyesbített megjelenési dátuma nem perdöntő abban a régóta forgatott kérdésben, kiket és mely cikkeket kell értenünk az alcím és a versszöveg következetes többes számában: „Dardanus-féle kritikusaimhoz.” Amint arra a *Magyarázatokban* visszatérünk, a versből visszakereshető szövegutalások a Dardanus-levélen kívül Poór Jenő könyvismertetéséből *A helység kalapácsáról* (Hirnök 1844. 92. sz. nov. 19. 542. — EPN 26—29.) és a Petrichevich Horváth Lázár párizsi távolléte idején a Hond szerkesztői feladatait is ellátó Nádaskay Lajosnak a VI-et és *A helység kalapácsát* együtt bíráló cikkéből (Hond 1844. II. 25. sz. dec. 21. 402—403. — EPN 34—39.) egyaránt származtathatók. Mindez azokat az irodalomtörténészeket igazolja, akik Nádaskay cikkét tekintették az utolsó cseppnek a pohárban: FPÉ II. 79. és Pándi² 390.

Ha Petőfi valóban reagált Nádaskayra, versét azonnal meg kellett írnia, hogy a dec. 20—22. között nyomdakész lapszámba még beleférjen. Igaza lehetett Martinkó Andrásnak abban, hogy a vers az utolsó pillanatban került a PDL karácsonyi számába: Petőfinék már volt beszerkesztett költeménye, a *Védegyleti dal*, s példátlan az eset, hogy ugyanabban a lapszámban két verse jöjjön. (Erre szerződése sem kötelezte.) Ráadásul a vers a tárcarovat előtt áll, szinte bepréselve a divatlap nyomdai szedéstükrébe. Martinkó úgy vélte (13., jegyzetben), hogy Vahot a *Védegyleti dal*, Petőfi *A természet vadvirága* közléséhez ragaszkodott, s így jött létre a megvalósult kettős közlés. Feltehetően Vahotot nem nagyon kellett erre biztatni: a vers ui. egyszerre ütött mindkét lapriválísán, s az irodalmi melléklet utolsó darabjaként mintegy keretbe is foglalta azt, szemléltetve a Szerkesztői számadás kitételét, miszerint a PDL „radicalis divatlap”.

Tágabb időkörben a költemény megírása tehát 1844. dec. 12. és 22. közé tehető. Arra a felvetésre, hogy Petőfi a Dardanus-levélre már megírt versét mintegy áthangszerelte volna Nádaskayra is, kézirat híján sem igenlő, sem nemleges válasz nem adható. Ezért valószínűbb, hogy a megírás napja: 1844. dec. 21—22.

Fogadtatás

Mínthogy „*A természet vadvirága* olyan intonációval lep meg, aminek nincs közvetlen előzménye a magyar költészet történetében” (Pándi² 391.), a vers szinte egyhangú elutasításban, sőt felháborodott fogadtatásban részesült.

A költeményre először a pozsonyi Pannonia reagált egy Dardanus und Petőfi c. cikkben. Az ismeretlen szerzőt Kiss József Zerffi Gusztáv személyében azonosította, vö. TanPet 118—119. A Dardanus-sal egyetértő (az útlevelet „sehr treffend”-nek nevező) kritikus ezt írta versünkről: „Geistreich und höchst pikant wiederlegt [!] Petőfi diese Aussage, indem er seine Widerlegung mit ugassatok csak ebek (bellt nur Hunde!-!-!-) anfängt.

!— Alaaf Würde der Poesie und Journalistik. —!”
(Pannonia 1845. 7. sz. jan. 16. 27. — PAt I. 31.)

A támadás közvetlen címzettjei a nyilvánosság előtt nem vállalták a további konfrontációt. „A Petőfy ügyben nem szólalhatok fel: nevünk alatt kár volna összekapni ezen betyárokkal, kik mindenre képesek; név nélkül pedig elhangzanék [visszhang nélkül]; legjobb volna, ha Kegyed maga egy humoristicus cikkben visszatérne e tárgyra, s hogy ki se tudja kitől jön, küldené hozzám, én pedig itt leiratnám...” — írta Császár Ferenc 1845. febr. 9-i levelében Pompérynak, aki — jelenlegi ismereteink szerint — nem vállalta az újabb konspirációt (PAt II. 12.). Császár maga is csak 1845. augusztus—szeptemberben vállalkozott az Él-k hasábjain az addig megjelent négy Petőfi-kötet (VI, *A helység kalapácsa*, *János vitéz*, *Cipruslombok*) átfogó bírálatára.

A Hond lapszemlerovata, a Laprosta (vlsz. maga a szerkesztő, Nádaskay Lajos tollából) a PDL máj. 15-i számában a *Tavaszi I.* címen megjelent, *Mi két az ég! c.* verset méltatva kiemelte: ha minden költeményét ilyen műgonddal írná, nem adna alkalmat bírálóinak a pongyolaság vádjára, „s ő sem kényyszerülne szép tehetségei tulbecsülésében őszinte megrovóit salonias humanizmussal »ugató ebeknek« nevezni. Hígye [!] el a fiatal költő, hogy miként a szép leány tündérbájjai még szebbé varázsoltnak az izletes [=ízléses] öltözet által, ép úgy emeli a

gondolat szépségét annak széptani szabályszerűsége.” (Hond 1845. I. 40. sz. máj. 27. 421. — EPN 89—90. Megjegyzendő, hogy a Laprosta írója máj. 20-án ugyanezt a hasonlatot használta a *Szerellem és bor* c. Petőfi-vers megrovására is, vö. EPN 86.)

1845 nyarán, amikor már folyamatossá váltak a kritikai harcok Petőfi körül, Vahot a versből vett tartalmi idézettel biztatta a költőt: „Hanem az olly bangó beszédekre, millyeneket az Életképek bírálójától s a Honderütől hall, — ne hallgasson ám. Csak az ítélni meg Petőffy házias modorban irt uti jegyzeteit, ki őt közelebből ismeri. Ő a természet egyszerű fia, kire még az álműveltség, az álszemérem, és divat megrontólag nem hatott, ki úgy beszél, úgy ír, a mint érez.” (PDI 1845. II—IV. évn. 20. sz. aug. 14. 630. — EPN 111.)

Szemere Miklós mindkét, névtelenül közölt Petőfi-ellenes versében utalt A természet vadvirágára. A régi jó Gvadányi Petőfihez címűben a 79—80. sorban így: „A mi benned mondják, csak természetesség — / Annak neve nálunk — vad neveltelenség.” (Hond 1845. II. 8. sz. aug. 26. 148. — EPN 124.) Az agtelki barlangban c. bökversben pedig kölcsönvette a nyolcsoros strófabeosztást és a refrént, amelyet így aktualizált: „Az ebrudon kiröppent *Marci / Zöld* éneklője én vagyok!” (Vö. HP II. 508. — Kiemelés az eredetiben. — A szerk.) Az 5. strófában újra utalt versünkre: a kritikus „Mondom: számár, veszett komondor, / Izlése nincs, azért morog;” (Hond 1845. II. 9. sz. szept. 2. 175. — EPN 126.)

Vahot fentebbi megjegyzését is említette Szeverin [=Dobrossy István], amikor Irodalmi levelek Constanciához I. Petőfi és ellenségei c. cikkében visszatért A természet vadvirágában szembeállított két ízlésvilágra: „Petőfi legnagyobb hibája az, hogy a természet egyszerű útján halad; mondja hát kegyed miként boldogulhatna ő ezen elmüvelt, természetlen világban, hol Shakespeare, Góthe és Wieland [!] bizonyos nemesílést, finomságot affectáló uracsok és hölgyecskék által, nyersnek, durvának, goromba tökfilkónak nevezetik, noha ők Nestroy vastag aljasságait, s Paul de Cock sikamlós regényeit suttomban a legnagyobb gyönyörrel nyeldesik.” (PDI 1845. II—IV. évn. 27. sz. okt. 2. 858. — EPN 139—140.) Dobrossy ugyanitt szinte a vers kifejezéseivel válaszolt Császár Ferencnek a négy Petőfi-kötetet együtt bíráló recenziójára is (Élk 1845. aug. 16. és szept. 6.): „... ő nem betegesen érzélgő, üres elkoptatott szavakkal nyögdecseleő, halvérű saloni poeta; ő az egészséges természet, a nép, mi több a tősgyökeres magyar nép költője, kinek legtöbb költeményét már úr és pór egyaránt megérti, lelkesedve fogadja”.

1845. okt. 9-én jelent meg (1846-os évszámmal) Nagy Ignác paszkvillusának, a Menny és pokolnak II. füzete. Ebben a második szakasz a Tigris költészet címet viselte (10—16.); benne Csokonai Vitéz Mihály, Berzsenyi Dániel és — Munkácsy János vitatták meg a magyar irodalom kérdéseit „Hadúr virágkertjében”. Munkácsynak egy Petőfi-motívumokból egyberótt alkalmi versén Csokonai is felháborodott, mondván: „... az ifju lángész első erőszakos kirohanásainak sokat meg lehet ugyan bocsátani, sőt nem is tartom valódiilag ihletett kebelnek azt, melly néha-néha minden gátat le nem rombol, s vad tüzével nemcsak melegit, hanem pusztit is, és e tekintetben magamnak is nem egy bűnöm van; de azért annyira visszaélni mégsem szabad soha az isteni szikrával, hogy salakos tajtékkal undokítsa be a költészet virányait”. Berzsenyi kérdésére pedig („És hol maradnak a bírálók villámai?”) Munkácsy válaszol: „Támadt ugyan egy pár szeliden gáncsoló szózat, de erre illy felelet kezdé hangzani: ugassatok, hitvány

ebek! és a szép címeknek hossza-vége nem volt, s nem csoda azután, hogy a bírálók elhallgattak.” (EPN 151.) Ezt a röpiratot is Dobrossy utasította vissza az Irodalmi levelek Constanciához III. darabjában: Menny és pokol. Nagy Ignáctól. (PDI 1845. II—IV. évn. 30. sz. okt. 23. 977. — EPN 145—147. — lényegében az okt. 2-i érvelés megismétlésével.)

Greguss Ágost Petőfi Sándorhoz c. üdvözlő versét *A természet vadvirága* parafrázisával indította: „Nem iskoláink zisibbasztó porában, / Hol lelki tápot nem sok ifju lel, / Hol szép szavakba fojtjuk szellemünket, / Hol azt tanuljuk, hogy — tanulni kell; / Nem a pedansok könyves börtönében / Virágozál honunk díszére fel! / Egy könyvnek csak forgattad lapjait: / A nagy természet, a szív titkait.” A 6. versszakban ő is kritikusellenes állásfoglalásra biztatta Petőfit (PDI 1945. II—IV. évn. 32. sz. nov. 6. 1053. — EPN 154—155.). A verset megglosszáta a pozsonyi Pannonia, a „magyar Béranger” műveletlenségének bizonyítékát látva Greguss első versszakában (1845. nov. 11. — PAI I. 55.). Greguss parafrázisa joggal minősülhet csúsztatásnak, s mint ilyen, a vadzseni Petőfi-kultusz kezdetének. Már Erdélyi János is így kezdte Petőfi Sándor c. tanulmányát (1854): „A felhők madara, vagy mint magát egy refrénben ismétlen nevezé: »A korlátalan természet vadvirága«, Petőfi, lesz e sorok tárgya...” (Irodalmi tanulmányok és pályaképek. S. a. r. és jegyzeteket írta T. Erdélyi Ilona. Bp. 1991. Fontes 14. 159.) A vers keltette téveszmékre I. Fekete Sándor: *A természet vadvirága?* Kortárs 1973/1. 14—18.

1845. nov. 20-án jelent meg Lipcsében a Magyarkák 1845-ből c. röpirat (Császár Ferenc és Kovacsóczy Mihály munkája). A Széchenyi, Kossuth, Wesselényi, Vörösmarty mellett PETŐFY SÁNDOR-t is tollhegyre tűző paszkvillus (191.) sommásan megismételte az eddigi útravalókat: „... versfaragás nem költészet; szabálytalanság nem genialitás; vastagság, nem művészeti izlés...” (EPN 159.)

A V2-t bíráló „12”, azaz Erdélyi János az egyébként nagy tehetségűnek tartott és méltányolt Petőfi teóriaellenességét kárhoztatta: „S azért lehetlen nem sajnálnom, midőn a »Természet vadvirága« [!] című költeményében [...] egyenesen kijelenti minden művészi szabály elleni antipathiáját...”; bizonyítékul idézte a vers 1—6. és 11—14. sorát (Irőr 1846. 13. sz. márc. 14. 130. — EPN 170—171.).

Zerffi Gusztáv 1846 szeptemberében kezdte meg a magyar irodalom viszonyainak áttekintőleges elemzését a Hond-ben: *Egy magyar lyricus. Irodalmi levelek Dr. Laube Henrikhez* Lipcsében címen. Ennek VI. folytatásában szól a versről is: „Itt [ti. a PDI szerkesztőségében, a lap munkatársaként] Petőfi az istenítés magasztaló asztalaira emeltetett, itt engedtetett meg neki a kritikusokat ugató ebeknek, mérges férgeknek nevezni, itt szabad volt neki egészen pusztai szabadossággal mozogni. —” (Hond 1846. II. 17. sz. okt. 27. 321. — EPN 205.)

1847. febr. 14-én jelentek meg Pesten Pajer Antal Versei. A 115. lapon olvasható a Petőfyhez c. költemény, amelynek több sorában található szövísszhang *A természet vadvirágára*:

49—50. sor: Sok mondja azt, hogy éneked bakás;
Mert néki szép: csak a *holdugatás*.

57—58. sor: *Daloddal* (erre kérlek s meghagyom)
Az illy finnyás magyart, mind, üsd agyon...!

65—66. sor: Természetes: csak természetesen;
Mert a hideg feszt én nem keresem...
(EPN 245. Kiemelések az eredetiben. — A szerk.)

Zerffi 1847-ben közvetve utalt versünkre, amikor Hiadort, azaz Jámbor Pált helyezte Petőfi elé Emléklapok egy főrangú hölgyhöz írta Hiador c., névtelenül közölt bírálatában. Visszautalva az ÖK1-et a MSzépírsz hasábjain, névtelenül bíráló Pulszky Ferencre, aki máj. 2-án Petőfi múzsáját a magyar népköltészet aranyhajú királynéjához hasonlította, epésen megjegyezte: „Valljuk meg nyíltan! Petőfi muzsája vad, dacos cigányleány, nyers és durva és kormos, ingatag, a vad természet imádója, ki minden miveltségtől visszariad.” (BpHiradó 1847. máj. 14. 529. sz. 325. — EPN 300.)

A Hond Ökörsem-rovata paródiát közölt Petőfinek Aranyt köszöntő versére és Arany viszontepisztolájára (az előbbi az Élk 1847. ápr. 17-i, az utóbbi az Élk 1847. máj. 8-i számában jelent meg): Óda Ökörsemhez és Viszonóda Sármánykához címen. Az előbbi Petőfi versmotívumaiból van egybeszerkesztve, s a 30—31. sorban ez olvasható: „Aztán ne bándd, hadd gúnyoljanak, / A kritikuskok hadd ugassanak...” (Hond 1847. I. 20. sz. máj. 18. 407. — EPN 304.)

Kardos István tanító Jókai Mórnak küldött, 1854. ápr. 25-i levelében idézte föl Emlékek Petőfiről c. alatt az 1845-ös szalkszentmártoni tartózkodással kapcsolatos emlékeit, s ezek sorában megemlítette, hogy „Midőn kiadott verseinek bíráta az Életképekben megjelent, mosolyogva olvasta ezen megjegyzéssel: »Iskolai szabályoknak lelkem soh'sem engedett.«” (JKK L 1. Összegyűjt. és s. a. r. Kulcsár Adorján. Bp. 1971. 140., idézi Hatv' I. 800.) Petőfinek az a szokása, hogy saját verseiből vett idézetekkel válaszolt volna hasonló, későbbi élethelyzetekben, máshonnan nem ismeretes. Ezért az emlékezés inkább a verssor szállóigévé válásának folyamatát szemlélteti; Kardosban pedig annak a társadalmi rétegnek reprezentánsát tisztelhetjük (a falusi, kisvárosi értelmiségit), amelyhez a 19. század Petőfi-kultusza elsődlegesen kötődött.

Megjegyzés: mivel versünkben az 1840-es évek legfontosabb esztétikai vitakérdései merülnek fel költői formában, van *A természet vadvirágának* egy tágabb recepciótörténeti köre is. Ez azonban már kívül esik a kritikai kiadás feladatain, s a kritikátörténet tárgykörébe tartozik; vö. Korompay 1—23.

Magyarázatok

C *vadvirága*: a Hond 1843. máj. 27-én adott hírt Kriza János tervezett, Vadrózsák c. népköltési gyűjteményéről, s Óváry [?] szerint „Krizsa [...] a nemzeti költészet szelid virágai közé vadrózsákat kíván fűzni...” (Horváth 520.) A virágmetaforát Petőfi korábban is használta, *Én* c. versében (1843. márc.—ápr.): *A világ az isten kertje; / Gyom s virág vagyok ti benne, / Emberek!* (→ I. 77.) A vers címét máig élő szállóigeként rögzítette Békés István: *Napjaink szállóigéi*. Bp. 1977.² II. 822.

Alcím *Dardanus*: a trójaiak és (Aeneas révén) a rómaiak közös ősatyja; tágabb értelemben: trójai. Az álnevet ebben az egyetlen esetben használta Pompéry János, feloldására l. még a *Keletkezés* c. alfejezetet!

- 2 *hitvány ebek*: hasonlóképpen indította (*Vesztett ebként ki szívem megmarád*) 1844. január—februárban Végszó ***hoz c. versét is: → II. 9. Itt jelenik meg először viszont az a metafora, amelyet majd 1847. januárjában a két, ellentétes allegóriában, *A kutyák dalában* és *A farkasok dalában* fejt ki a költő.
- 4 *kemény koncot*: hasonló képet használt Petőfi *Az utánczókhöz* c. költeményében is (1844. aug.), ahol az epigonokról állította: *mint éhes kutya / A konc után, a kezdett utra fut.* (→ II. 70.)
- 5—6 *üvegházak / Satnya sarjadékain*: az RPD1 programadó cikke, az Előszó 1842. jan. 1-jén célul tűzte ki (egyébként Pulszky Ferenc Népmondák c. cikkét — 1840 — idézve), hogy a művészet olyan polcra jusson, „hol nem többé mint ritka üvegházi növény csodálatik...”. (Horváth 520.) Petőfi — szokásához híven — eredetivé teszi a képet: a ritkaság, a finomság, az exkluzivitás helyére a jelzővel a természetelleneset, a művit, az életképtelent helyezi. A virághasonlatot már Poór Jenő is használta, amikor gúnyosan *A helység kalapácsának* „aljasságait” nevezte így: „... illyfélék a virágok, mellyekkel egy hősköltemény diszeskedik!”. (EPN 28.) Kertész hasonlatot használt Pompéry is Petőfi kritikátlan dicsőítésének jellemzésére: „A költő ilyenkor, mint a kertész, ki olly virágot növeszt, melly leginkább kelendő...” (EPN 32.)
- 11 *Iskolai szabályoknak...*: Horváth János Kazinczy Ferenc epigrammájára, Az iskola törvényeire vezette vissza a fordulatot (a Tövisék és virágok ciklusban, 1811): „Járj egyenest! Ki ne tért! így rendel az iskola; nem jó / Ami szabásom előtt helytelen, ami hibás. / Járj szabadon, ne remegj, mond aethesis; és ha van ok rá, / Térj ki! ne hidd, hogy szép s jó lehet, ami feszes. / S a genie pártázott fővel jő, s sanzionálja / Amit az iskola tilt, amit az aethesis hágy.” (Vö. Horváth 520—521.) Pándi — „hatóerőként vagy sem” — A boldog szerelem 51. dalát idézte Kisfaludy Sándortól (1800 és 1804 között, megj. 1807): „A szokáshoz, emberekhez / Nem szabom én életemet; / Oskolai törvényekhez / Nem szabom én versemet; / [...] Természetes az életem. / Természetes versezetem...” (Pándi² 391—392.) A felületi szövegegyezések mögött azonban oly jelentősek a tartalmi elmozdulások, hogy hatásuk — ráadásul filológiai bizonyítás nélkül — nem feltételezhető. Ugyancsak nem bizonyítható, hogy az Angelóban színesként fellépett és Victor Hugót olvasó Petőfi (Vö. Hiador [Jámbor Pál]: A szép időkből. FL 1880. ápr. 1., idézi Hatv² II. 206.) ismerte volna például Hugónak elméleti programnyilatkozatait is, a Cromwell- vagy az Hernani-előszót. Vö. Fekete Sándor: Petőfi romantikájának forrásai. Bp. 1972. ItFüz 77. 136. 69—70., 78. A sor azonban a romantika tehetségkultuszának olyanmire általános megfogalmazása, hogy közvetlen vagy akár közvetett forrása aligha lesz valaha is felderíthető.
- 12 *szabályokra*: nem sokkal később, 1845 júniusában Petőfi a „szabálytalanság remeké”-t, az aggteleki cseppkőbarlangot meglátogatván, így definiálta a fogalmat: *S mi a szabály? semmi más, mint a sánta középszerűség mankója. (Uti jegyzetek. VP V. 27.)*

- 18 *finnyás*: szóvisszhang Nádaskay bírálata: „... ha tárgyai választásában kissé finnyásb leend, [...] könnyebb, s egyszerűsödés edesb is leend bíráló tiszte.” (EPN 38.) A PSzót a szónak még egy előfordulását rögzíti, a *Fütyty* c. vers (1844. jan.) kezdősorában: *Adta finnyás közönsége!* (→ II. 9.); feltűnő, hogy ott is hasonló helyzetben, „műtész” megítélésében használta. A PSzót I. 1041. azonban a versünkben való előfordulást nem rögzítette.
- kóficok*: a kifejezés Petőfinek Mészáros Lázár hadügyminiszterrel való konfliktusából és az 1849. februári *Nyakravaló* c. verséből vált közismertté, minthogy Mészárosnak kedvenc szavajárása volt, vö. HP III. 704. és Galamb Sándor: Petőfi Sándor, Mészáros Lázár meg a „Kófic”. MNy 1928. 204—206. Csüry Bálint azonban joggal emlékeztetett korábbi előfordulásaira: Felelet a Mondolatra (1815), TudGyűjt (1839). A TESz főnévként 1784-től (‘kotyvalék, sűrű lé, kása’), melléknévként 1788-tól (‘hitvány, haszontalan’) tartja számon (II. 517.). Petőfi először 1843-ban használta, a *Robin Hood*-fordításban, *pimasz kófic* szókapcsolatban, s ugyanitt a következő párbeszédben magyarázatát is adta: *furfangos, okos gazember* (VP VI. 259.).
- 19—20 *gyöngye, kényes, romlott / Gyomra*: a fordulat hihetővé teszi Lauka Gusztáv emlékezeit, aki szerint Petőfi Vachott Sándor verseiről nyilatkozott hasonló gasztronómiai ízléssel: „ — Bizonyosan igen szépek; de tudjátok, hogy én mindent zsírral eszem, és a vajas ételeket nem szeretem!” (Szellemi szikrák. Pest 1862. 304., idézi Hatv² I. 609., vö. még Pándi² 398.) Vachott viszont Petőfit „naturalistának nevezte, s kétségbe vonta versei műbecsét”. (Zilahy 66., idézi Hatv² I. 609.) Az 1844-ben még jó barátságot tartó költők (erre l. a *V. S.-né emlékkönyvébe* jegyzeteit: 394—395.) egymástól eltávolodó véleménye jól szemlélteti Petőfinek még a biedermeier almanachlúra — Zilahy szavával: „a holdvilágszürcsölő, írósvajként olvadozó régi iskola” — jó szándékú, pozitív érzelmű, előítéletet nem tápláló képviselőjével szemben is fennálló, kibékíthetetlen ellenérzését.
- 21 *ép ízléssel*: ez az esztétikai fogalom mind Pompérynál, mind Nádaskaynál felmerült. Az előbbi föltette a kérdést „ifjabb költőink” sikere láttán: „És a közönség nemesült ízlése?...” (EPN 33.) Nádaskay szerint pedig a módszer arra, hogy Petőfi megfeleljen „a költői felsőbb igényeknek, [...] nem fekszik egyébben, mint költő *ízlése nemesítésében*”. (Kiemelés az eredetiben. — EPN 38.)
- 26 *Szépen békét hagyjatok*: az itt vésztojósóan halk és tulajdonképpen félben is maradt fenyegetés folytatását Petőfi már korábban, az 1844. ápr.-i *Mondom, ne ingerkedjetelem...* c. népdalában megírta a 4. és a 7—8 sorban: *Nem marad el fejek beverése*, illetve: *S ki megboszant, legyen az akárki, / Megtanítom keztyűbe’ dudálni.* (→ II. 29.) A mostani konfliktus előrejelzése, hogy akkor az Aradi Vészlapokba szánt verset a szerkesztő, Császár Ferenc vörös írónnal áthúzta és kihagyta, feltehetően éppen az idézett sorok miatt (→ II. 260.).
- 28 *Falra borsót hánynotok*: önmagát italos-tréfás önzsanerezéssel „kissé akaratos feje van” fordulattal jellemezte Petőfi már 1844. január—februárban, az *Ivás közben* c. versben: *Útmutatást nekem ne*

is / adjatok, / Szent Dávid hárfájára sem / Hallgatók! / Orrnál fog-
va senki engem nem cibál, — / Azt cselekszem, a mi tetszik... (→ II.
14.)

Szövegváltozatok

Alcím PDI (*Dardanus-féle kritikusaimhoz*).

- 2 PDI Engemet?
- 12 PDI sosem
- 16 ÖK2b—3 Vadvírága [sh.]
- 19 ÖK3 gyöngc [sh.]
- 22 ÖK2b—3 Üdvezelve
- 27 PDI munka,
- 28 PDI ha *van* kötödni,
- 31 PDI t ö v í s e s [ritkított szedéssel]

Fordítás

Kertbeny 249—250., *Ich und Andre* címen, vö. PAt I. 334.

249. A KÜLFÖLD MAGYARJAIHOZ

Kézirat

PIM Kt. P-an. P 45. 1 f., 130 × 210 mm, autográf tintaírás. Az 1—5. verszak a rectón, a 6—7. a versón; aláírás: *Petőfi*. A nyolcadrét lap rectója — vlsz. tartós kiállítás miatt — szinte olvashatatlan. A vers után az egykori possessor, Kolmár József rájegyzése: „Petőfi saját kézirata, 1845-ből, amikor jelleműve a censor által visszavetettet; s emlékül megtartám, mint a Pesti divatlap akkori [jav. ebből: mel] segédszerkesztője Kolmár József.” (Kolmár személyére l. a [*Magas trónján a sors ül...*] c. vers jegyzetét → I. 332.)

Minthogy a kéziratlapon a cenzúrázásnak nincs nyoma, ez feltehetően Petőfi szóbeli közlése volt 1845. március végén, amikor a K Kolmárhoz került:

A vice szerkesztő-tollat, melyről a te tintád
Jól le se szárada még, [Vahot] Imre kezembe nyomá,
S lön kezed írta dalod „Ti kelések a (jó) haza testén,”
Censori kény folytán vissz'utasítva — enyéim.

(Kolmár József: *Petőfi Sándor emlékezete*. Pozsony 1880. 8. Kiemelések az eredetiben. — A szerk.) A segédszerkesztő-váltásra l. a PDI 1845. márc. 30-i számának szerkesztői közleményét: „Petőfi Sándor [...] helyébe a már néhány csinos dolgozataiból [...] ismeretes Kolmár József jött lapunkhoz.” (EPN 68.)

Kolmár ugyanitt megígérte: „Őrzi, takarja kezem siring ereklye gyanánt...” (I. h.) 1893-ban Ferenczi Zoltán még valóban „Kolmár József, nyug. r. kath. tanár úr birtokában” jelezte, s megadta szakszerű leírását is a hitelesítő rájegyzéssel együtt: *Két Petőfi-kézirat*. *PetMuz* VI. 6. sz. 1893. nov., 131. Kolmár hosszú

életet élt (1917-ben halt meg Pozsonyban); a K azonban Kéry Gyula, a Petőfi Társaság akkori titkára útján már korábban a Petőfi-Ház birtokába került, vö. Kéry Gyula (szerk.): A Petőfi-Ház képes katalógusa. Bp. 1909. 57.: „104. A külföld magyarjaihoz című költemény eredeti kézírata” — onnan jutott a PIM gyűjteményébe.

A K hasonmásban is megjelent: MSzalón 1902. XXXVI. k. márc., 569.; Kéry: i. m. 76—77.; PALb 1908. 121.

Megjelenés

V2 68—69.

ÖK1 253—254., ÖK2ab—3 I. 354—355. Mindenütt az 1844. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Egyk. úk.: Tatay: Ksz 91. (az Óda vagy ének c. fejezetben), vö. EPN 302. és PAt I. 128.

Tooth 190—191.

Keletkezés

Kolmár — mint idéztük — 1845-re utalt, s nem tudott arról, szemben Petőfi kötetbesorolásaival, hogy korábbi lenne. Pándi szerint azért „csak fenntartással fogadhatjuk el a kritikai kiadás [VP I. 179.] által megjelölt 1844. november. [...] csupán azt állíthatjuk bizonyossággal, hogy a költeményt 1845. március vége előtt írta, de nyilván a Védegylet megalakulása után.” (Pándi 534.) Bár mindez fölös óvatoskodásnak tűnik — kétségtelen, hogy a megírás időpontjára semmiféle közvetlen életrajzi vagy egyéb adalékunk nincsen. Az indulat kirobbanó mértéke és az a tény, hogy Petőfi ezúttal nem „zsákmányolja ki” az (általa is művelt) hazafias líra költői eszközeit, viszont amellet bizonyít, hogy Petőfit itt és most személyes indulat fűti, amire a védegyleti mozgalomból és a hozzá kötődő társadalmi illúziókból való kiábrándulás, esetleg a „szőke hölgy” részéről tapasztalt, szintén társadalmi kudarccá lett szerelmi csalódás (az ÖK-kiadásokban a vers a *Szerelem gyötrelme* ciklus után szerepel) szolgálat magyarázatul.

Közvetett, külső készítésül Tóth Lőrinc cikksorozata vehető még számításba: Az Ipar-Védegylet ügyében. PH 1844. dec. 1., 5. és 22. Ennek második, dec. 5-i folytatása foglalkozott az abszertizmus kérdésével: „... annyira jutott a dolog, hogy míg a külföldi cím legjobb ajánlatul szolgált a vevőnek, míg a hiu fényüzés csak párizsi kalapot és jaquemár-keztüüt és cagnolaféle csizmát akart viselni, míg volt magyar főúrhölgy, ki külföldi parfümmel elkényeztetett tagjaira fehérruhát sem öltött, melly Párisban nem lett volna kimosva: a »honi« név csak megvető gúnymosolyt idézett az ajkakra, mellyek közt drága havannai szivar füstje rontá a hazai levegőt.” (PH 1844. dec. 5. 410. sz. 828.) A verset ezen a szálon kapcsolhatjuk a Védegylet-ügyben írott más Petőfi-versekhez (*Védegyleti dal, Batthyányi és Károlyi grófnék*) — azzal a különbséggel, hogy az ottani, némileg ellentmondásos érzelmeket itt homogén indulat váltja föl.

Az elmondottak alapján a verset 1844. dec. 6. és 31. közé tehetjük.

Az életrajzírók egy része számára persze tetszetősebbnek tűnt Kolmár datálása, így versünk az ő felfogásuk szerint a Pillwaxban töltött néhány hónap világnézeti fejlődésének eredménye lett: Illyés 1963. 129. és Pándi² 348.

Kolmár két megjegyzése nyomán a Petőfi-irodalom tényként kezelte, hogy a PDI-megjelenést a cenzúra akadályozta meg, az újabb kutatások (a kimondottan cenzuratörténetet vizsgáló Kovács Magda és Mályuszné Császár Edit, a PAT-kötetek anyaggyűjtését végző Kiss József) e téren nem hoztak új és véglegesítő eredményeket. Nem zárható ki Kovács Magda hipotézise sem, hogy a Petőfit nagyra tartó és a PDI-t vizsgáló Reseta János cenzor törölte volna a verset (Ptüze 241.). Talán idevonható Vahot emlékiratainak egy megjegyzése is: „A nagy közönség [...] nem tudta [...], hogy a féken tartott magyar íróknak mennyit kellett akkori időben küzdenie, bajlódnia [...] az előleges cenzurával. [...] S hogy emiatt lapunk megjelenése gátolva ne legyen vagy el ne késsék, a háttérben mindig tartogattunk egy-egy már kiszedett iránycikket vagy verset, az előbbieknél szelidebbet!” (Vahot: Eml II. 65.) Annyi viszont tény, hogy a PDI 1844. decemberében meglehetősen szeszélyesen, váltogatva közölte Petőfitől a régebbi és az időserű költeményeket, ami lehetőleg szerkesztői vagy talán cenzori beavatkozás következménye is. Mindenesetre Petőfi ezt a verset minden kötetébe felvette, szemben a *Védeyleti dallal*, a *Batthyányi és Károlyi grófnékkal*.

Fogadtatás

A V2 „12” jelű bírálója, Erdélyi János éppen csak említette a „Hazafias fel-lángolások” között, a *Mért nem születtem ezer év előtt?* társaságában (Irőr 1846. 13. sz. márc. 14. 134. — EPN 178.).

Zerffi Gusztáv Egy magyar lyricus c. cikkében részletesebben foglalkozott vele, mégpedig Béranger-hez való viszonyában. Miután felsőfokban szólt a francia költőről, „a nép fiá”-ról, megjegyzi, hogy Béranger és Petőfi is gyűlöli a „kül-földön idöző” hazafiakat: „És e hasonlóságban is milly különbözők. Béranger egy finom, igen kedves kérelmet szentel a hűtleneknek e szelid refrainnel:

Soyons de notre pays,
Oui, soyons de notre pays!
[Legyünk jó hazafiak, / Igen, legyünk jó hazafiak!]

s így szól hozzájuk nagy naivan:

N'empruntons à nos voisins,
Que leurs femmes et leurs vins!

[Szomszédinktől ne kölcsönözzünk egyebet / Mint boraikat és hölgyeiket!] Ellenben Petőfi. Megátkozza a szegény szerencsétleneket s azt kívánja nekik, hogy az ég vesse ki lelkeiket, miként a sír testüket!?! Béranger hön esd és sérelmébe csepegteti az átkok mély komolyságát — s ekép eléri célját; Petőfi pedig egyre-másra átkozódik, nyers, örültként hánykolódik, és szavaira éppen ott, hol hatniok kellene, senki sem hallgat. Sehol nem szükséges annyira, mint nálunk magyaroknál, hogy a költő népe iránt rokonszenvet ébresszen finom, gyöngéd olvasóiban — mert egy országban sem uralkodik olly nagy közönösség a lángoló magyar nép iránt, mint bizonyos körökben. De e körökbe örökös káromkodással bejutni soha nem fogunk!” (Hond 1846. II. 17. sz. okt. 27. 322. — EPN 204—205.)

Az olvasók és a kritikusok nagy többségének más volt a véleménye. A soproni Magyar Társaságban négy alkalommal szavalták (Bodolay 454. és PAt III. 93.), a két egykorú utánközlésre pedig I. a *Megjelenés* c. alfejezetet. A vers kedveltsége a német nyelvterületre is kiterjedt, I. a *Fordítás* c. alfejezetet.

Magyarázatok

- C Az ún. abszertizmus, azaz a magyar mágnások tartós-rendszeres külföldi tartózkodása és ottani luxusfogyasztása itthoni jövedelmeikből a felvilágosodás óta állandóan jelenlévő témája volt irodalmunknak, jelesen a verses epikának, a vígjáték- és a novellairadalomnak. A különbség annyi, hogy míg a 18. század végén és a 19. század elején a magyar nyelv, viselet és szokások megtagadása dominált, addig az 1840-es évekre előtérbe került a probléma gazdasági és politikai vetülete. Az előbbi összefüggött a nemzetgazdaság lehetőségeivel, a nemzeti tőke gyengeségeivel, a takarékosabb életvitel igénylésével, a presztízsfogyasztásról való önkéntes lemondással és így az iparvédő mozgalom, a Védegyelet ügyével is. Az utóbbi vonatkozásban az abszertizmus elítélése jelentős mozzanata lett a liberális nemzetfogalom erkölcsi kritériumrendszerének (hogy ti. nem tagja a nemzetnek, aki nem munkálkodik a nemzetszintű közösség javára), s összefüggött a közteherviselés követelésével.
- 3 *kiégetnélek*: itt Petőfi arra a régi orvosi eljárásra céloz, melynek során a sebet, fekélyt kiégették.
- 4 *rosz véretek*: a régi felfogás szerint a gennyesedéssel, kelésekkel, fekélyekkel járó megbetegedések esetében az ok a páciens vérenek „megromlása” volt.
- 12 *szegény*: a jelző gazdasági értelemben szerepel, s nem pusztán sajnálkozás kifejezője.
- 15—16 *idegen bálványtok, /A külföld*: „... csekély tinektek minden, ami magyar, csak a jövedelem nem” — mondta Vajda Péter Szokás c. „tanszéki beszédében” (Vajda Péter Erkölcsi Beszédei. Kiad. Kemény Gábor. Bp. 1931. 140. Idézi Pándi² 537.). A beszéd 1843. dec. 10-én hangzott el Szarvason, nyomtatásban azonban nem jelent meg, így közvetlen hatása Petőfire — szemben Pándi hipotézisével — nem lehetett.
- 27 *Vesse [...]* *ki csontotokat a sír*: az átkot életre hívó régi hiedelem szerint aki nagy bűnnel terheltlen halt meg, azt az anyaföld kiveti magából (Vö. Ipolyi Arnold: Magyar Mythologia. Pest 1854. 211.)

Szövegváltozatok

- 1 K, V2 Ti *kelések*
4 K *Égetném* [másból jav.]
5 K *lángom*,
14 K *haza*,
18 K *szívetek*,
19 K *sír*:

- 22 K Koldúsbót nálatok [kp. n.]
 25 K ti [jav. ebből: te?]
 26 K számúzték [kp. n.]
 V2 számúzték:
 27 K sír, [a Kéry Gyula közölte hasonmás szerint nincs interpunkció a sor végén, a K mai állapotában ez már nem vehető ki tisztán]

Fordítás

Pannonia 1846. No 41. ápr. 9. 163., *An die Magyaren im Auslande* címen, szövege: PAt I. 75—76. [mutatvány Adolf Dux fordításgyűjteményéből]

Dux 77—78. *An manche Magyaren im Auslande* címen, vö. PAt I. 99.

Ism.: Literarische Zeitung (Berlin), 1846. dec. 16. 100. sz. 1614.; sz. n., vö. PAt I. 113—114. [tartalmi utalás]

Blätter für literarische Unterhaltung (Leipzig), 1847. okt. 24. 297. sz. 1186—1188.; Wilhelm Wolfssohn tollából, vö. PAt I. 143—148. [147.: az 5—16. sor német szövegével]

Dux kötetéről a MSzépírSz névtelen kritikusa írt, aki versünket is azon „hazafi dalok” között említette, melyek a fordítás során „sokat vesztek némely szelidítések s helyenként némely jelentékes szavak kihagyása által”. Példaként a 17—20. sort idézte:

E hazán, melly porban esd kenyérért,
 Nem esik meg szivetek;
 Míg ő vért sir, poharaitokba
 Kinn ti a bort töltitek.

Und wenn das Vaterland im Staube lag'
 Wird euer Herz nicht brechen,
 Und wenn es Blut auch weinte, schwelgetet ihr
 In euren theuern Zechen.

(MSzépírSz 1847. I. 19. sz. máj. 9. 293. — EPN 285.)

Kertbeny 316—317., vö. PAt I. 335. Dux fordításának átvétele, vö. PAt I. 326.

250. CS. E. KISASSZONY EMLÉKKÖNYVÉBE

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/90. Egy 144 × 86 mm nagyságú papírlapon, cím és dátum nélkül, Petőfi Sándor aláírással. Autográf. A V. S.-né emlékkönyvébe c. vers kéziratával közös palliumban, amelyre dr. Sebestyén Gyula, a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárának akkori kéziratári öre jegyezte föl a közös provenienciát: „(Vétel Vachott Sándornétól.)” Vachottné a K-t Csapó Etelke emlékkönyvéből emelte ki (PIM Kt. P-an. P 63.), amely papírdoboz, benne 160 × 100 mm nagyságúra vágott, szálló papírlapokkal. 43 folió. Tartalmáról és eredetéről — elő-

zékapon — ez olvasható: „Csapó Etelke emlékkönyve. Benne vannak emléksorok Vachott Sándortól, Vachott Sándornétól (Csapó Máriától, Etelke nővérétől), Csapó Páltól, Etelke bátyjától. Megvan továbbá a Petőfi: Cipruslombok Etelke sírjáról c[ím]. a[latt]. kiadott költeménysorozat (1845) későbbi teljes másolata. [...] Beküldte ezt az emléket Vachott Ida úrnő, Vachott Sándor unokája Vácról. 1917. okt. 22. F[erenci]. Z[joltán]”. A bejegyzés mellett a Petőfi Társaság possessori pecsétje.

Megjelenés

V2 110.

ÖK1 276., ÖK2ab—3 I. 387. Mindenütt az 1844. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Vachottné emlékezései szerint az 1844. dec. 24-én náluk összegyűlt társaság (Vörösmartyék, Bajzáék, Csapó Pál és felesége, Matkovics Ottília, továbbá Petőfi, Kuthy Lajos, feltehetően Kazinczy Gábor, valamint Vachott Sándorék, Csapó Jánosné és leányai mint házigazdák — az említett, de ekkor Párizsban tartózkodó Erdélyi János bizonyosan nem) felújította azt a karácsonyi babonát, hogy az eladó leány — ezúttal Csapó Etelke — megtudja jövődöbelije nevét, ha egy papírcsillag ágaira férfineveket ír, s hajnalban a párnája alá tett csillag egyik szarát olvasatlanul leszakítja. A 24 ágú csillag 23. ágára — egynek üresen kellett maradnia, arra az esetre, ha ismeretlen férfi lesz a férj, vagy a leány egyáltalán nem megy férjhez — írta Petőfi a verset: „ — Én írom oda nevemet, — szólalt meg váratlanul, az ezen időben nők között még igen tartózkodó Petőfi Sándor. — Minden szem feléje fordult, férjem önkéntelenül átengedé neki a tollat, s Petőfi leült a karácsonyfa alá s a csillag üres lapjára a következő sorokat jegyezte neve aláírásával... [Itt az epigramma négy sora következik.] (Vachottné: Rajzok I. 303—304., idézi Hatv² I. 636.) Másnap reggel: „De mi nagy volt mindnyájunk meglepetése azon hírre, hogy Etelke első álma után csakugyan leszakítja a csillag egyik ágát s ismét visszatette azután a fejpárnája alá, reggel azonban, midőn kíváncsian megnézte volna a beszakított nevet, a csillag nem volt sehol, nyom nélkül eltűnt eltűnt fejpárnája alól...” (I. h. 304., nyomán FPE is: II. 97—99.) Ferenczi az esetet Etelke alvajáráásával magyarázta, amelyet szintén Vachottné rögzített (Rajzok I. 47.); megállapítva, hogy 1844. dec. 24-én holdtölte volt, s a leány feltehetően ennek hatására, alvajárása közben semmisítette meg a csillagot, rajta Petőfi versével (Ferenczi: Cl 67—68.).

A K nem igazolja, de nem is cáfolja az elmondottakat. Mint leírásánál említettük, kisebb ugyan az emlékkönyv több lapjánál, ám rajta semmi nem mutatja a viszontagságos előtörténetet (hajtogatást, gyűrést, leszakítást), vagyis, hogy az említett csillag része lett volna. Megjegyzendő, Vachottné történetét már Baróti Lajos sem fogadta el, és a költeményt szabályos emlékkönyvversnek tekintette (BarHP 686.).

Vachottné szerint a másnap, dec. 25-én látogatóba érkező Petőfit Vachott Sándor tájékoztatta a csillag eltűnéséről, amit rossz ómennek tekintettek. „— Hisz tréfa volt az egész, — mondá férjem erőltetett jókedvvel — csak azt sajnál-

nánk, hogy a te szép soraid is elvesztek a csillaggal együtt, ha arról egytől-egyig meggyőződve nem lennénk, hogy szíves lész a gyönyörű kis költeménnyel Etelke emlékkönyve egyik lapját díszíteni; — ezt Petőfi örömmel és azonnal meg is tette, a szép sorok ma is díszítői Etelke hátrahagyott emlékkönyvének.” (Vachottné: Rajzok I. 305. idézi Hatv² I. 637.). Az emlékkönyv egyébként post quem-terminussal szolgál: a három, datált bejegyzés szerint 1844. dec. 16-án nyitották meg („Nevednapjára 1844” — olvasható a báty, Csapó Pál kezétől), míg a Vachott házaspár Etelke 15. születésnapján, 1844. dec. 21-én tette meg bejegyzését.

Az eddigieket mérlegelve: ha Vachottné csillagrajzolósi történetét nem is fogadjuk el hitelesnek, annyi bizvást feltételezhető, hogy Petőfi a verset karácsonyra szánhatta Etelkének. Ezért mindenképpen 1844. dec. 16. utánra, közelebről 1844. dec. 24-re keltezzük.

Fogadtatás

A V2-t bíráló „12” jelű recenzens, Erdélyi János a „kedves apróságok” közé sorolta (IŕŐr 1846. 13. sz. márc. 14. 134. — EPN 177.).

Szövegváltozatok

- C K [cím n.]
V2 Etelke emlékkönyvébe.
- 1 K bötük
- 4 K egy egy [kötőjel n.]

251. V. S.-NÉ EMLÉKKÖNYVÉBE

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/90. 1 f., 207 × 125 mm nagyságú lapon, cím nélkül, Petőfi Sándor aláírással. Autográf. A palliumon olvasható a proveniencia: „(Vétel Vachott Sándornétól.)” Ugyanitt a K állapotáról a következő rájegyzés: „A »Tudom, mint boldogítod...« kezdetű vers papírja rongált. A hiányzó részt maga V. S.-né távolította el, mert azon a költemény kelte volt. Hasonlóképpen járt el a hozzá irt levelek némelyikével is (L. pl. Eötvs leveleit). Hogy a keltezés a hajlott korú úrhölgy hiúságát vagy az emlékiratai pontosságát támadta-e, ma már nehéz eldönteni. Dr. S[ebestyén]. Gy[ula], a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtára kézirattárának akkori őre.” (Ugyanezen a jelzeten található, közös palliumban a Cs. E. *kisasszony emlékkönyvébe* c. vers kézirata is.)

Megjelenés

V2 111.
ÖK1 276.; ÖK2ab—3 I. 387. Mindenütt az 1844. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Petőfi 1844. dec. 24-ének estéjét Vachott Sándoréknál töltötte. (Erre I. az ekkor írt Cs. E. *kisasszony emlékkönyvébe* c. vers jegyzeteit: 391.) A másnapi látogatás alkalmával a költő azonban nemcsak az Etelkének írt költemény kéziratát pótolta, hanem Vachottné szerint: „A jó alkalmat elmulasztani nem akarva, én is átnyújték egy üres lapot emlékkönyvemből, azon kérelemmel, írta számomra is valami szépet emlékül. Petőfi nagy készséggel azonnal tollat vón, s a következő sorokat rögtönözte...” (Vachottné: *Rajzok* I. 305.; FPÉ II. 98—99.; idézi Hatv² I. 637.) A megírás dátuma: 1844. dec. 25.

Fogadtatás

A V2-t bíráló „12” jelű recenziens, Erdélyi János a „kedves apróságok” közé sorolta (IŕÖR 1846. 13. sz. márc. 14. 134. — EPN 177.).

Magyarázatok

- C V. S.-né: Vachott Sándorné Csapó Mária, Csapó János ügyvéd és Csajághy Erzsébet legidősebb leánygyermeké, vö. Ferenczi: Cl 54. Születését Ferenczi (uo. 55.) a keresztelési anyakönyv ismeretében 1828. jan. 23-ra, keresztelését jan. 24-re tette (a *dec.* 24. nyilvánvaló sh.); Szinnyei az évet közölte hibásan: 1832. jan. 23. (Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái* XIV. Bp. 1914. 708—709.) Téves születési adatból (1830) téves időrendi következtetéseket vont le Tóth Dezső is a Cs. M. *kisasszonynak* c. *Vörösmarty-vers* (1842) kritikai kiadásának jegyzeteiben (VÖM 3. Bp. 1962. 305—308.). A probléma forrása az volt, hogy Vachottné emlékirataiban nem közölte pontos születési dátumát, bár a szövegből több ponton kikövetkeztethető az 1828-as évszám. A PIM-ben fennmaradt azonban az emlékiratoknak egy töredék kézírata. Ebben olvasható a következő, a nyomtatásból már hiányzó passzus: „Szegény édes jó anyám! Mint örült csupán családi élvekhez szokott szive, midőn hat fiu után megszületett 1828^{án} évi január 24^{én} első leánya.” (PIM Kt. V-an. V 1160. Közölte Balkányi Enikő: *Rajzok a múltból. Vachott Sándor és Csapó Mária ismeretlen iratai és levelei.* PIMÉvk 1965—66. Bp. 1967. 162.) A Pesti Evangélikus Egyház német nyelvű keresztelési anyakönyve szerint Csapó Amália Máriát 1828. jan. 24-én kereszteltek meg, a szülők: „Johann von Csapo Curial Advocat in Pesth”, illetve „Elisabeth Csajághy.” A keresztelő lelkészr Karlbrennernek hívták. (Chronologische Übersicht 1787—1873. 93.) A családi környezetről az *Etelkéhez* c. vers jegyzeteiben szölkünk (370.). A társaságba bevezetett leány a nála csaknem 11 évvel idősebb Vachott Sándorral 1842. márc. 18-án, a Bajzáéknál tartott József-napi összejövetelen ismerkedett meg: Bajzáné Csajághy Júlia a nagynénje volt. (Vachottné: *Rajzok* I. 104—108. évszámot nem említ, Agner Lajos viszont elírta 1841-re: Vachott Sándor élete és költészete. Bp. 1901. 30.) Ferenczi: Cl 55. szerint az eljegyzés napja: 1842. dec. 27., Csapó János névnapja volt. Ennek ellene szól

az emlékirat, amely apja születésnapjára tette az eljegyzést, és benne egy évnél tovább tartó jegyességről írt (Vachottné: Rajzok I. 171.). A szülők — Csapó Mária fiatal kora és gyenge egészsége miatt — késleltették volna a házasságot, de a betegségig sóvárgó menyasszony kérésének végül engedve, 1843. júl. 10-én kötötték házasságot Pesten, a Deák téri ev. templomban. Az ugyanott őrzött anyakönyv szerint: „Tekintetes Vachót Sándor Tábla Biró ur Nemes Csapó Mária idevaló születésű hajadon. A tanuk neve és jelleme: Tekintetes Fáy András Megyei Táblabíró Ur, Tekintetes Dubravitzky Simon ur T[ekintetes]. N[emes]. Pest Vármegyének első Alispánja.” (Déli Evangélikus Egyházkerület, esketési anyakönyv II/B. 1820—1851. 49.) (Az anyakönyv alapján helyesbíthető a jegyesek levelezését kiadó Balkányi Enikő téves jegyzete, aki 1845. júl. 10-re tette a házasságkötést: i. h. 148.) A júl. 10-i dátumot egyébként Petőfi is megírta Szeberényi Lajosnak, 1843. júl. 21-i levelében: VP VII. 22. Az esküvőn húga, Csapó Etelka volt a koszorúslány. A nyarat a Zugligetben töltötték, augusztusban a Vachott rokonokhoz és anyagi ügyeket intézendő Felső-Magyarországra utaztak, ahonnan ősszel tértek vissza bérelt pesti lakásukba, a Kecskeméti utcai Wenckheim-házba.

Csapó Mária első — még közvetett — kapcsolata Petőfivel 1843 pünkösdjére esett. *Szerencsésen megismerkedtem Vachott Sándorral. Ez Pozsonyból lerándult kedveséhez Pestre [...], s itt tudtomon kívül számomra egy aláírási ívet bocsátott ki az Atheneisták között, melyen 30 pengő forint gyűlt össze. Az adakozók: Vörösmarty és Vör.né, Bajza s B.né, Vachott Sándor s mátkája s ennek atyja stb. Ezzel segítettem ki magamat Pozsonyban.* (Petőfi levele Szeberényi Lajosnak, Pest 1843. júl. 21. — VP VII. 22.) Megerősíti ezt Orlai is: OrlAd 357. (Az adakozás forrásait idézi Hatv² I. 473.) Petőfi verse, *Az én mátkám* ennek hangulatában íródott, Havas szerint egyenesen közvetlen kapcsolatban (HP II. 468.), ami feltehetően túlzás (→ I. 429.). Személyesen először: „... azon a napon, melyen az emlékezetes kéziratot [A nagyanya átka c. saját elbeszélését. — A szerk.] utazásunk befejeztével, a fővárosba érkezve, férjemnek átadám, láttam életemben először Petőfi Sándort.” (Vachottné: Rajzok I. 247.) Mivel Petőfi szeptember utolsó dekádjában elhagyta Pestet, és Vachottné együtt említi az első találkozást a néhány hónap múlva elküldött *János vitézzel*, Ferenczi 1844. június végére tette a megismerkedést (Ferenczi: Cl 57.). A dátum vsz. téves, mert apja csődje és eltűnése után (erre l. az *Etelkéhez* c. vers jegyzeteit: 370.) Vachottné hosszan betegeskedett, életét is féltették, sokáig lábadozott, ami kizárja az addigi társasági élet folytatását (Rajzok I. 276.). Az viszont kétségtelen, hogy Petőfi látogatásai csak 1844 őszén válhattak rendszeressé.

- 1 *férjedet*: Vachott Sándor, akivel Petőfi 1843. május közepén ismerkedett meg Pozsonyban (→ I. 429., Ágner: i. m. 34., Fekete: PSÉ I. 266. 270—271.), 1844-ben egyik bírálója volt a Nemzeti Körtől ki-küldve — Vörösmarty és Szigligeti mellett — a V1-nek (→ II. 108. 110. 112. 115. 126.). Hasonlóképpen ítése volt annak a zsűrinek — ezúttal Bajza és Garay társaságában —, amelyet Frankenburg Adolf

kért fel az Élk 1844. II. félévében megjelent legjobb vers kiválasztására. Vachott Garayval az *Egri hangokra* szavazott (Élk 1845. I. 5. sz. febr. 1. 164. — EPN 45—46., vö. → II. 213.), ami Petőfinek három arany (kb. 15 pengőforint) jutalmat jelentett, egyhavi segédszerkesztői jövedelmét. 1844. december elején Vachott ott volt abban a baráti társaságban is, amelynek Petőfi felolvasta a *János vitézt* (PDI 1844. dec. 8.).

- 4 *fájdalomnak csalogánya*: Vachott Sándor érzelmes, biedermeier lírája kétségkívül hatott Petőfire. Ezeket a helyeket összegyűjtve Petőfi eredetiségének tagadására használta föl Szemere Miklós (I. PAI II. 33. és EPN 319—321...). 1844-ben kettejük viszonyát találóan jellemezte Pándi Pál: „... Petőfi nemcsak anyagi támogatóját, nemcsak a kedvelt Etelke sógorát, hanem a finom ízlésű költőt is becsülte Vachott Sándorban”. (Pándi² 398.) *Ennyiben* volt alapja a Vachottné megörököltette érzelemnek: „... a vonzalom, melyet íránta érzett, — nem túlzok az állítással — rajongással volt határos...”. (Vachottné: Rajzok I. 339.) Ugyanerre a kérdésre l. még a *Vahot Sándorhoz* c. verset és jegyzeteit: 138., 497. Pándi találóan mutatott rá egyszersmind — a kortársi emlékezések alapján — azokra az alkati, szemléleti különbségekre, amelyek 1846-ra már a hála és rokonszenv fölé kerekedtek (Pándi² 398—399.).
- 5 *mióta boldog*: mint említettük, Vachotték 1843. júl. 10-én kötöttek házasságot.
hangja ritkán jó: Vachott Sándor valóban csak 1846-ban jelentkezett önálló kötettel, amelyet a V2-vel együtt bírált Szeverin, azaz Dobrossy István, érdekes és találó jellemzést adva kettejük lírájáról: Irodalmi levelek Constanciához — VIII. (PDI 1846. I. 14. sz. ápr. 2. 274—275. — EPN 181—184.) Vachott költészetét azonban nem annyira a boldogság gátolta, mint inkább megnövekedett családfenntartói szerepének megannyi gondja, vö. az *Etelkéhez* c. vers jegyzeteivel (370.).

Szövegváltozatok

C ÖK3 V. S-né [pont n.]

- 1 K Tudom,
 férjedet!
- 2 K kívánnám
 V2 tedd [kp. n.]
- 2 K ezt
- 3 K legalább;
- 5 K jó —

Kézirat: nincs.

Megjelenés

Élk 1845. I. 5. sz. febr. 1. 145—146., *Petőfi*. aláírással.

V2 112—114.

ÖK1 277—278., ÖK2ab—3 I. 388—390. A kötetekben mindenütt az 1844. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

A versnek az Élk-ben való megjelenését több körülmény magyarázza. Vahot Imre és segédszerkesztője között az év végére megromlani látszott a viszony, amit jól szemléltet a PDI szerkesztőjének 1844. dec. 31-i levele a külföldi útján tartózkodó Erdélyi Jánoshoz: „Petőfi jól versel, de segédszerkesztőnek nem való, — igen sok dolgom van miatta, mindent magam viszek...” (ErdLev I. 240.) A költő valóban ellátta versekkel a PDI-t (Vahot tartálékot is képezhetett, válogathatott belőlük), ám a divatlapok élesedő konkurenciaharcában, amelyről a *Védegyleti dal* jegyzeteiben szoltunk (373—374.), természetszerűen mások voltak a szerkesztő és (legalábbis részben) mások Petőfi költői érdekei. Amikor ezek egybeestek, mint az 1844. évi utolsó, dec. 24-i számának esetében, Vahot akár két verset is hozott segédszerkesztője tollából, vö. a *Védegyleti dal* és *A természet vadvirága* jegyzeteivel! Más volt a helyzet a nagy, évről-évre verssel, amelynek értelemszerűen vagy az 1844. évi utolsó, vagy az 1845. évi első számban lett volna a helye. Vahotnak azonban más elképzelései voltak e két lapszámmal, vö. még *A magyar nemzet* jegyzeteivel (404.)! *A Bucsú 1844-től* — legújabb nyelvész-elemzője szerint: ez a „csodálatos szépen megszerkesztett gondolati költemény” (Elekfi 211.) — egyébként sem illett volna a képbe, amit Vahot Petőfiről megőrizni és az olvasókban rögzíteni szándékozott: ennek szemlémben a PDI 1845. jan. 1-jei számában az *Éjszakáim* közlése mellett döntött.

Az Élk 1844-ben Petőfit munkatársai között tartotta számon, vö. Frankenburg Adolf: Petőfi és az „Életképek”. Koszorú 1880. IV. k. 194. S ez nemcsak a szerkesztő emlékezéseiben van így; kötetünk időkorénél maradván, ez a divatlap közölte Petőfitől a *Felelet Tompa Miskának* [= *Tompa Mihályhoz*] (1844. szept. 11.), a *Gazdálkodási nézeteim* (okt. 9.) c. verseket, két népdalát (*Az én torkom álló malom...*, *Ez a világ amilyen nagy...*) nov. 6-án, s végül dec. 28-án a *Szobámban* c. költeményt. Igaz, dec. 11-én a Petőfire is vágó, bár őt néven nem nevező Dardanus-levél is (vö. *A természet vadvirága* jegyzeteivel: 378—379.) az Élk-ben volt olvasható. A versközlések ritmusából Kiss József egyenesen azt a következtetést vont le, hogy Frankenburg és Petőfi között hallgatólagos vagy szóbeli megállapodás létezhetett havi egy vers közléséről (→ II. 305.). Mint ahogyan az sem lehetett a véletlen műve, hogy az önszánerező, bohém bordal- és életképköltő räkövesedő maszkijától mindinkább szabadulni igyekvő Petőfinek ezt a fontos, összegező versét ugyanaz a febr. 1-jei Élk-lapszám hozta, amelyben közölték, hogy az 1844. aug. 21-én publikált *Egri hangokkal* ő nyerte el a II. félév legjobb versére kitűzött pályadíjat (EPN 44—46.).

Keletkezés

Egyetlen, német nyelvű önéletrajzában, amelyet versei német kiadása elé szánt, Petőfi 1823. jan. 1-jén születettnek tudta és mondta magát (VP V. 164.). Jogi nagykorúságának beköszöntekor, 1847. jan. 1-jén a kiadásra kész ÖK-hez tervezett előszavában ezt írta: *Szokásom volt eddig minden új évben [...] az elmúlt esztendőt még egyszer átélni emlékezetemben...* (VP V. 37.) A költő számára így a naptári év utolsó napján általában szokásos életmértelgészítész szokása saját életévének lezárásával egybeesett, az évek fordulójának kiemelt fontosságát tulajdonított, s ez verstermésén is végigkövethető. Tévedett Kardos Albert, amikor csak a *Szilveszter éje 1847-ben* és az 1848-as *Az év végén* c. verseket sorolta ehhez a vonulathoz (Petőfi születésnapjainak költeményei. Debreceni Független Ujság 1937. jan. 1.). Ferenczi Zoltán külön tanulmányt szentelt e témának (Petőfi és az év vége. PetMuz 1893. 6. sz. 121—129.), s ebben az 1843/44 fordulójára tett *Honfidal*t tekintette az első ilyen költeménynek. (Az új kritikai kiadás óvatosabban, 1844. jan. 1.—február közepe közé datálta: → II. 146.) Versünk keletkezését Ferenczi az 1843/44. évi országgyűlés kudarcából vezette le, együvé sorolva *A külföld magyarjaihoz*, a *Mért nem születtem ezer év előtt?*, a *Lant és kard*, a *Rab hazának fia* c. költeményekkel, az 1844. évi hazafias bordalokkal és az 1845. január eleji *Két testvérral* (i. h. 123.). Itt említjük meg, hogy az évről vagy évről szóló vers szokása már-már kötelező divatlappenzumnak tekinthető. A három divatlapban 1844/45 fordulóján közölt anyagokra l. az ezekre reagáló *A magyar nemzet jegyzeteit* (404—405.).

Kemény Mihály, az aszódi diáktárs és jó barát jelenetét idézett föl 1844 utolsó napjairól, versünk feltételezhető megírásai időpontjáról: „Arra is tisztán emlékszem, hogy 1844. december 30-án estefelé Neumannról [közös aszódi iskolatársukról és barátjukról] beszélgettünk, s Petőfi azt mondja: Ma van születésem napja, ma vagyok huszonkét éves.” (Emlékkadatok Petőfiről. FL 1877. júl. 3., idézi Hatv² I. 637.) Az emlékező egyébként nem említette magát a verset.

Az elmondottak ellenére nem feltétlenül kell a *Bucsu 1844-től* c. verset 1844. dec. 30—31-re datálni. A „haldokló év” kitétel és az a nagyon vlsz. szándék, hogy a vers év végén vagy január első napjaiban megjelenjen, egy-két nappal korábbi keletkezést is megenged. A magánéleti remény ilyen megfogalmazása azonban a Vachott Sándoréknál, Etelke társaságában (is) eltöltött dec. 24. és 25. utáni megírást feltételez. Ezért a verset 1844. dec. 25. és 31. közé keltezzük.

Fogadtatás

Az egykorú kritikákban csak a V2-t bíráló „12”, azaz Erdélyi János említette cím szerint a verset, mint a „tarka gyűjteményben” előforduló „komoly költemények” példáját, együtt a *Két testvérral*, a címet tévesen írva: *Bucsu 1844-ikétől* [!] (IrÓr 1846. 13. sz. márc. 14. 134. — EPN 178.).

Magyarázatok

- 2 Gyilkolják egymást, mint az emberek: a sor meglepő, ám erőteljes hasonlatát Pándi Pál „keserű, *Felhők*re emlékeztetően sötét, szokatlan”-nak nevezte (Pándi² 374.).

- 3 *Idő, szárnyadnak...*: a Horatius több helyére visszamenő klasszikus metaforát Petőfi eredetiben is olvasta, lévén Horatius kedvenc latin szerzője (vö. → I. 211.). A magyar irodalomból szintén ismerhette, pl. Berzsenyi Dániel A közelítő tél c. elégiájának 13. sorából: „Oh a szárnyas idő hirtelen elrepül!” Az elmúlás feletti absztrakt filozofálás szemben a romantikában már személyesebb motívumok domináltak, magánérzelmekek és közeleti motívumok egyaránt. A szóba jöhető minták közül ezt a személyesebb időszemléletet Csokonai Vitéz Mihály Újesztendei gondolatok c. verse (1798) előlegezhette (vö. Réti 21.), míg a kortársak közül Lenau In der Neujahrsnacht 1839—1840 c. költeménye vonható ide (vö. Laban: A prosopopoeia Lenaunál és befolyása Petőfire. Kolozsvár 1882. 27.). Béranger (Le Temps. 1820 k.) még a régi időszemlélet alapján áll. A *Bucsu 1844-től* időszemléletét — Petőfi történetfilozófiájával összefüggésben — legutóbb Máday [=Margócsy] István elemezte: PÁll 119—125.
- 6 *életmécsetet*: a metafora folklórhagyományára l. Berze Nagy 43.
- 7—8 A refrén szövegpárhuzamot mutat Lenau említett versével: „Fahr hin, unholdes Jahr! mir warst du von den schlimmen, / Es mögen andre dir ein Liedlein Dankes stimmen.”
- 9 *Magas tervektől*: Petőfi következetesen a költői halhatatlanságot vallotta életcéljának, vö. Szeberényi Lajosnak írt levelével, 1842. nov. 2-án: ... *én középszerű ember nem leszek: aut Caesar aut nihil.* (VP VII. 14.) Versben is már 1843-ban, a *Jövendölésben*: → II. 73—74.
- 10 *eszme*: itt: költői ötlet, gondolat, terv
- 12 *büszkén*: Petőfi büszkesége jogos volt, 1844 számára a beérkezés éve. Két kötete jelent meg (V1, *A helység kalapácsa*), és az év során — kiadásunk tanúsága szerint — 139 verses művet írt.
- 14 *A hír csillaga*: nem sokkal a vers megírása előtt a PDI már a kezdődő Petőfi-kultusz legelső jelét is rögzíthette, amikor közölte Oláh Károly dunavecsei levelét: „... (büszkék is lehetünk, hogy az anya, ki Petőfi bölcsőjét ringatá, körünkben van); versei gyűjteményét tapsok közt fogadtuk, s mint igen jelest, nagy becsben tartjuk, dalolva népdalait még a fonóházakban is”. (PDI 1844. Új évn. 24. sz. dec. 15. 174. — EPN 34.)
- 17 *a sors bal kezében*: 1838 és 1844 közötti életszakaszát Petőfi így jellemezte az *Úti levelek* 1847. júl. 9-ről keltezett részletében: *Hat esztendeig voltam istentül, embertül elhagyott földönfutó; hat esztendeig volt két sötét árnyékom: a nyomor és a lelki fájdalom... és mikor? ifjúságom kezdetében, az élet legszebb szakában [...], tizenhatodik esztendőmtől a huszonkettedikig.* (VP V. 65.) Ennek megfelelően ismételt versmotívum is: [*Kegytelen a végzet...*] (→ I. 11.); *Epigramm. 2.* (→ I. 12.); *Bucsu* (→ I. 14—15.); *K.... Vilmos barátomhoz* (→ I. 59—60.); *Szemrehányás* (→ I. 87—88.).
- 17—18 A két sort Horváth János Lenau Glouben. Wissen. Handeln c. versének alábbi soraira vezette vissza: „Hier zünd’ ich / Nachts mein Herz zum hellen Feuer des Schmerzen an.” (Horváth 537.)
- 28 *A mennyországnak állok küszöbén*: a sort a szakirodalom — Farnos Dezső: Petőfi és a nő. In: *Petőfiana I.* 1888/9. 11. óta — Csapó

Etelkére vonatkoztatta. Minthogy a kapcsolat erre konkrét reményt nem adott (vö. az *Etelkéhez* és a *Cs. E. kisasszony emlékkönyvébe* c. versek jegyzetével: 370—371., 391—392.), feltehető, hogy itt a költői túlzás a kompozíciót szolgálja: a 2—4. versszak első hat-hat sorának pozitív tartalmára a refrén „mégsem”-je csak első fokon felel, az igazi csattanó az 5. versszak, a 36. sor *menydörögve: nem!* fordulata, amelyet nem lehetett már itt lefokozással előkészíteni.

- 36 *menydörögve: nem!*: itt és a megelőző három sorban az 1843/44. évi országgyűlést követő csalódásról van szó; vö. HP II. 512. Jókai Mór a Petőfi-szobor avatásakor mondott beszédében egyenesen arról beszélt, hogy ebben a versben „az országgyűlésnek egy nagy momentuma van alapul véve”. (BpH 1882. okt. 16.)

Szövegváltozatok

Az Él-k-ben minden versszak 2., 4., 6. és 7. sora beljebb kezdődik.

- 1 Él-k ássa, —
 4 Él-k sírban
 5 Él-k haldokló!
 7 Él-k írni
 11 Él-k én,
 13 Él-k Jutalmául
 14 Él-k hír
 vetett;
 15 Él-k mégsem
 írlak
 19 Él-k megvénült
 év!
 22 V2 félép
 Él-k szív
 23 Él-k mégsem
 írlak
 25 Él-k Oh,
 sírod
 27 Él-k mit [a kurzív betű sh.]
 30 Él-k neked;
 31 Él-k mégsem
 írlak
 35 Él-k te,
 37 Él-k Te,
 38 Él-k tett....
 39 ŐK3 Ezért sem
 Él-k írlak

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 23. sz. Őszelő [szept.] 4. 710., (*Január, 1845.*) alcímmel, PETŐFI. aláírással.

V2 117—119.

ÖK1 279—280., ÖK2ab—3 II. 3—5. A kötetekben mindenütt az 1845. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers megírásának dátumát a folyóiratközlés alcíme tartalmazza, a kötetekben pedig mindenütt az 1845. évi versek élén olvasható. A január eleji keletkezésnek a vers tartalma sem mond ellent: áttekintő igénye az előző évet záró *Bucsú 1844-től* c. költeménnyel rokonítja, ami az újév és a 22. születésnap körüli számvetés hangulatából származhatott.

Hogy közlésére miért ilyen későn került sor, arra legfeljebb feltevéseink lehetnek. Jan. 7. után a benne kifejtett szerelemkép már nem volt időszerű, s Vahotra sem hathatott sürgetően segédszerkesztőjének (a verskompozícióból következően) túl sötét színekkel festett élethelyzete. 1845 kora őszén a költemény azért akár Vahottól, akár — szintén a túlhaladott állapot okán — magától Petőfitől is kaphatta a megírás időpontjára utaló, alkalmi alcímet. A közlés valóban az utolsó pillanatban történt: a vers a nyomdában lévő V2-ben is szerepelt; a PDI következő számában, szept. 11-én pedig már a *Szerelem gyöngyei* ciklusának első mutatványa jelent meg.

Az elmondottak alapján a vers keletkezését 1845. jan. 1. és 7. közé helyezhetjük.

Fogadtatás

Az Élk Hirlapi ör c. szemlélő rovata (szerk. Vas Andor [=Hazucha Ferenc]) csak a folyóiratmegjelenés tényét rögzítette: „— Két testvér Petőfitől vers...” (Élk 1845. II. 11. sz. szept. 13. 345. — EPN 136.).

A V2-t bíráló „12”, Erdélyi János a kötetet áttekintve, szemléjének végén sommásan minősítette, együtt a *Bucsú 1844-től* c. verssel: „Vannak végre [...] komoly költemények...” (IrŐr 1846. 13. sz. márc. 14. 134. — EPN 178.).

Magyarázatok

21 *eszmétársulatnál fogva*: gondolattársítással

22 *borzasztó pénzügyem*: valójában ekkor Petőfinek nem voltak létfenntartási gondjai, vö. H. Törő Györgyi: Petőfi anyagi helyzete. In: TanPet 67.

26 *fűtetlen szobában*: ez is túlzás, vö. a *János vitéz* keletkezéstörténetével (305.).

27 *szűk udvarra nyíló ablakom*: az állítás ezúttal megfelelt a valóságnak, vö. *A naphoz* c. vers jegyzeteivel (243—244.).

Szövegváltozatok

- 1 PDI énekem
- 2 PDI becsületes
ÖK2b—3 fű,
- 3 ÖK2b—3 fű;
- 10 ÖK2a idővel [sh.]
PDI más formán
- 11 PDI fölveszen [kp. n.]
- 12 PDI minket, árva
- 13 PDI epedek [kp. n.]
- 26 ÖK2b—3 fűletlen
- 27 PDI nyíló
- 28 ÖK2b—3 dérvirága [sh.]
- 29 V2 *igy*
- 32 PDI feledtető
- 34 PDI komor goromba [kp. n.]
- 35 PDI közbejő.
- 36 ÖK2b—3 csúfosan.
- 39 ÖK2b—3 vígasztal
- 40 ÖK2b—3 szerít
- 41 PDI tán s [kp. n.]
- 44 PDI komor goromba [kp. n.]

Fordítás

Kertbeny 266—267., *Zwei Genossen*. címen, vö. PAt I. 334.

254. APÁM MESTERSÉGE S AZ ENYÉM

Kézirat: nincs.

Megjelenés

V2 120.

ÖK1 281., ÖK2ab—3 II. 6. Mindenütt az 1845. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers megírására vonatkozó közvetlen adatok híján az adhat némi támpontot, hogy a költő maga az 1845. évi költemények sorában a második helyre tette, a *Két testvér* után és a *Hull a levél a virágról...* előtt határozva meg helyét mindkét kiadásban. Ezért hagyományos datálása: 1845. *jan.* [7. *előtt*]; „...

mindjárt 1845 elején” (FPÉ II. 176.), s hasonlóan vélekedett a legutóbbi kritikai kiadás is: VP I. 239.

Ennek a vers tartalmi-hangulati motívumai sem mondanak ellent: a kritika első, koncentrált, 1844. év végi támadására válaszul az indulat helyét (*A természet vadvirága*) az egyedi eseteken túllépő humor foglalta el. A hagyományos datáláson tehát nincs okunk változtatni.

Fogadtatás

A V2-t bíráló „12”, azaz Erdélyi János a „világ- és embergyűlölet” versei között említette, *A világ és én*, a *Gyalázatos világ*, a *Hfr*, a *Költő lenni vagy nem lenni* és a *Mulatság közben* társaságában: „Nem fáj-e költőtől, kitől nemesb derűtséget, magasb életszemléletet, megnyugtatást várunk, illyeket olvasni...” — bizonyítékul versünkéből az 5—8. sort idézte (IrŐr 1846. 13. sz. márc. 14. 129—130. — EPN 169—170.).

A Hond-ben Zerffi Gusztáv bírálta Vahot Imre színművét, a *Költő és királyt*, amelyet a Nemzeti Színház 1846. szept. 28-án mutatott be. Egy újdondász mint aestheticus c. cikkében alkalmat talált arra, hogy Petőfin is üssön egyet. Azt fejtegeti, hogy a mégoly gyenge író sem szabad „vastag bunkóju póriassággal” bírálni, „mellyet a lángeszű Petőfi, az ő lángeszű módja szerint a mészárosmesterséggel hasonlított egybe, melly hasonlatban a toll játsza [!] a fejszét”. (Hond 1846. II. 14. sz. okt. 6. 272. — PAt I. 104.)

Az ÖK1-et névtelenül bíráló Pulszky Ferenc a verset az „izlés nélküli durvaságok” közé sorolta (a *Deákpályám*, *A világ és én*, a *Rosz verseimről és A nap házasélete* mellett): „Még sértőbb azonban néhány verseinek hangja[...], melyek a szép betűt s főhehér papiroost meg nem érdemlik, mert ezeken még nem is nevetünk jó izűen, mint Blumauer piszkos pajkosságain, s aljasságuk nincsen elmésség által nemesítve, mint Heinének néhány aljasabb költeményeiben...” (MSzépírSz 1847. I. 19. sz. máj. 9. 297. — EPN 287.)

Magyarázatok

- C *Apám*: Petrovics István (1791—1849) ekkor — 1842 és 1845 között — Dunavecscén lakott, az ottani mészárszéket, valamint ugyanekkor a kunszentmiklósi marha- és juhszéket bérelte; az utóbbit két fia nevén. Kocsmát 1842 és 1845 között nem árendált (Mezősi: KP 172—176., 201—205.).
- 2 *Kövessem mesterégedet*: Petrovics igénye érthető, ő maga is apja foglalkozását folytatta, vö. keresztelési anyakönyvi bejegyzésével (Aszód 1791. aug. 15.), amelyben az apa foglalkozásaként „Lanio” [=mészáros] szerepelt (PAt III. 150.). Petrovicsról a legkorábbi foglalkozási adat 1815-ből való, amikor a Pest megyei „Domony Székálló legénye” volt, vö. Jakus Lajos: Petőfi családja. StudComP 19. 128. Petőfi már 1841. május—júniusról szólva említette, hogy szülei a friss obsitost otthon szerették volna tartani: ... *azt akarák, hogy mészáros legyek, én és mesterember! Ennek két oka volt. Először az atyám mindig jobban szeretett volna látni: húst mérni, mint jambusokat, trochaeusokat faragni. Másodszor — s*

ez már fontosabb! — szüleim elszegényedtek... (Levele Szeberényi Lajosnak, Pápa 1842. júl. 7. VP VII. 12. Vö. Fekete: PSÉ I. 170.) A mesterséget a költő öccse, ifj. Petrovics István folytatta, aki versünk keletkezésekor — 20 évesen — már vezette apja üzleti számadásait, s önálló árendása volt a család kunszentmiklósi bérleteinek (vö. Mezősi: KP 201—202.). Az apa szándékából Sándor fiát illetően annyi valósult meg, hogy 1842 és 1845 között a költő is (Petrovics Sándor néven) névleges székárendása volt a kunszentmiklósi bérletnek, vö. PAt III. 62.

- 6 *embert ütök*: Petőfi itt a kritikusok elleni első versére, *A természet vadvirágára* utalt, amely a PDI 1844. évi utolsó számában, dec. 24. körül jelent meg.
- 7 *egyre megy*: a költőt más foglalkozásbelihez az a Dardanus [=Pompéry János] hasonlította, aki ellen Petőfi *A természet vadvirágát* írta: az elkényeztetett költő szerinte „mint a kertész, ki oly virágot növeszt, mely leginkább kelendő...” (Élk II. 24. sz. dec. 11. 783. — EPN 32.).

Szövegváltozatok

- 1 ÖK2b—3 bíztattál
- 4 ÖK2b—3 író
- 7 ÖK2b—3 Egyébíránt
ÖK2b—3 az

Fordítás

Kertbeny 248., *Meines Vater Handwerk*. címen, vö. PAt I. 334.

255. A MAGYAR NEMZET

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/232. 1 f. 147 × 258 mm, álló formátum; *Petőfi* aláírással.

Megjelenés

PDI 1845. I. évn. 13. sz. Télutó [febr.] 13. 201., PETŐFI. aláírással.

A költő életében kőtetben nem jelent meg. Ennek oka, hogy az ÖK1 versanyagát cenzúrázó Reseta János kihagyta a kőtetből: „Már öcsém, azt nem engedem, — mondá az öreg ur — hogy nemzetemet így gyalázd!” (Gyulai Pál előszava a PVM-hez: Pest 1863. I. k. VII.; vele csaknem egy időben: Zilahy 73.) Minthogy Jókai a Tarka élet két kiadásának (1855, 1858) Reseta-történetei között ezt az esetet nem említette, másvalaki, feltehetően Pákh Albert lehetett a közös forrás a Petőfit személyesen nem ismerő Gyulai és Zilahy számára. (Erre és Resetára újabban I. Kovács Magda: „Csattogjatok, csattogjatok, gondolatink

szárnyai...” (Petőfi küzdelme a cenzúrával). In: Ptüze 241—242. és Mályuszné Császár Edit: Megbíráltak és bírálók. A cenzúrahivatal aktáiból (1780—1867). Bp. 1985. passim)

Kötetben először: PVM III. 249—250.

Keletkezés

Egyéb fogódzó híján az irodalomtörténet a megjelenés időpontját használta kiindulásul. Az ÖK1 alapján szerkesztő Havas Adolf a II. függelékbe, a „Kihagyottak 1845.” közé helyezte, magyarázó jegyzet nélkül (HP II. 530—531.); Ferenci és Voinovich a megjelenés időpontja szerint sorolta be (FPÉ II. 80., VoinP I. 219.), bár az előbbi némi önellentmondásba keveredett, amikor *A magyar nemzetet* olyan versnek minősítette, „melyet még az országgyűlés hatása alatt írt” (FPÉ II. 104.) — ez ti. 1844. november—decemberi keltezését feltételezne. Varjas a legutóbbi kritikai kiadásban 1845 januárjára tette (VP I. 238.). Pándi szerint *A magyar nemzet* mintha polémikus válaszvers lenne Berecz Károlynak az Élk 1845. febr. 8-i számában megjelent költeményére, a Jobb hogy születtem ezredév után címűre, amely maga is költői válasz Petőfi *Mért nem születtem ezer év előtt?* c. versére. Ez 1845. febr. 9. és (a nyomdai átfutást is beleszámítva) 11. közötti megírást feltételezne (vö. Pándi Pál: Petőfi hazafias és politikai lírájának kezdetei. In: TanPet 243., jegyzetben). Utóbb (Pándi² 363—364.) óvatosabban fogalmazott e lehetséges hatást illetően — annak ellenére, hogy Berecz verse Petőfié *előtt* jelent meg: Pándi ui. elnázta *A magyar nemzet* megjelenésének dátumát, mindkét említett publikációjában febr. 3-ra téve azt, s így kénytelen volt Berecz versének kéziratosságot ismeretét feltételezni Petőfi részéről. A versszövegek egybevetése azonban — a kronológiától függetlenül — nem igazolja Pándi hipotézisét.

Ha a divatlapok 1845. újévi számait áttekintjük, megleljük azokat a szöveghelelyeket, amelyek segítségével pontosabb datálás lehetséges. A PDI jan. 1-i számában Vahot Imre Új évi kívánatok c. szerkesztői cikkében társadalmi rétegenként és intézményenként kívánt minden jót, a Védegyletet téve az utolsó, ám leghangsúlyosabb helyre. A cikkben olvasható az az alapkérdés, amelyre Vahot természetesen igenlően, míg Petőfi verse nemlegesen válaszolt: „Ezen végső csomó feloldásánál válik majd el: vajon van-e férfias kitartás, szilárdság, valódi hazafiui erény a magyarban, — az az, megérdemli-e az életet vagy sem! Engem ez ügyben egy titkos édes előérzet boldogítólag biztat, lelkesít!” Újévi versként — ugyanabban a gondolatkörben — a PDI Vörösmarty költeményét, a Gondolatok a könyvtárban c. verset hozta. (Petőfitől a lapszámban az *Éjszakáim* jelent meg.) Az Élk 1845. évi első száma jan. 4-én kelt, benne Bajza József erős Kölcsey- és Szózat-reminiszcenciákat mutató Honfi dalával. A múltat idéző képeket a „... még áll, virágozik / S szép ezredes hazám.” sorok zárják; a verszáró strófák pedig optimista jövőlátomást tartalmaznak:

Megszünend a viszátkodás,
Hitent és nyelveken,
S Kárpátoktól a tengerig
Magyar világ leszen.

Oh, szép világ, dicső világ,
Magyarnak édene,
Derítsen rád örök napot
A népek istene.

Hasonló felépítésű a lapszám másik újévi hazafias verse, Császár Ferenc szentje (Szilveszter éjén, 1844-ben), az utolsó versszak itt is derülátó:

El csüggedés, el! — Él még a Magyar,
S ha hont szeretve, tenni kész, akar:
Virad reá még szebb kor égi fénye.

A harmadik divatlap, a *Hond* jan. 2-án megjelent újévi száma szempontunkból közömbös; benne Sujánszky Antal Új évre c. imája ismét csak az Isten—haza—király hármasszó fontosságára emlékeztetett.

Az elmondottak alapján úgy véljük, hogy Petőfi ebben a versben folytatta elhatárolódását a fenti programtól és egyszersmind a liberális optimizmustól is, amelyet esetünkben Bajza és Vörösmarty képviselt. Ebben az értelemben *A magyar nemzet* 1844 tagadó verssorozatát folytatta: *Legenda, V. Ferdinándhoz, A királyok ellen, A külföld magyarjaihoz*. Figyelembe véve a lapszámok megjelenési idejét és azt a tényt, hogy jan. 7., Etelke halála után más ihletforrás foglalkoztat-ta Petőfit, a költemény megírását *1845. jan. 4. és 7. közé* tehetjük.

Magyarázatok

- 2 *Hajnallik hazánk felett*: szóvisszhang Császár Ferenc versének utolsó sorára: „Virad reá még szebb kor égi fénye.” (Szilveszter éjén 1844-ben. Élk 1845. I. 1. sz. jan. 4.)
- 9 *átforgattam*: Petőfi konkrét magyar történeti olvasmányait 1844 őszéről-teléről nem ismerjük. A feltételezhetőket áttekintette (korántsem a teljesség igényével) Tamás Anna: Petőfi és a magyar történet lapjai. In: Ptüze 172—173.
- 26 *Tiszta, hű, nagy szellemek*: 1844-ben Petőfi megkezdte egyéni pantheonjának kialakítását. Helyi ihletforrás alapján, két versben is foglalkozott Dobó Istvánnal (*Eger mellett, Egri hangok* → II. 19—20.), a *Mért nem születtem ezer év előtt?* strófáiban pedig a honfoglaló Arpádot és kedvelt, már fiatalon is megverselt hőseit, Lehelt említette. A sor egyébként a Gondolatok a könyvtárban c. Vörösmarty-vers 54. sorára mehet vissza: „Hány fényes lélek tépte el magát...”

Szövegváltozatok

Kötetmegjelenés híján szövegünk a folyóiratközlést követi.

- 2 K *hazám*
- 12 K *végbevitt*.
- 20 K *Külön érdek*
- 22 K *bálványáért*

- 22 emel,
 23 K önzö [aláhúzással kiemelve]
 25 K közöttünk,
 29 K S hány
 PDI *íly* [a K szerint és analógiás alapon jav., vö. a 23. és a 39. sorral!]
 31 K hálátlan [aláhúzással kiemelve]
 33 K őrzik,
 36 K elveti.
 PDI *elvetí* [a rím minőségét rontó sh. — jav.]
 38 K szégyenel,
 39 K elkorcsult [aláhúzással kiemelve]
 40 K érdemel!
 43 K sors,
 48 K érdemel?!

256. HULL A LEVÉL A VIRÁGRÓL....

Kézirat: nincs.

Megjelenés

V2 121—122.

ÖK1 281—282., ÖK2ab—3 II. 6—7. Mindenütt az 1845. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Vachott Sándorné (Rajzok I. 306—308.) Petőfire hivatkozó — „mint beszél nekünk” — előadása szerint a költő a verset 1845. jan. 7-én délelőtt írta, amikor (a Vachott családnál töltött karácsonyest után két héttel) rossz hangulatok, előérzetek gyötörték, de a versírás sem tudta feledtetni ezeket. A Vachottékhoz sietve érkező Petőfit azután Vachott Sándor Csapó Etelke friss halálhírével fogadta. Így lett — Vachottné szerint — a vers „lantjának zengeménye, a fohász és költemény, mely szívéből ajkaira szállt fel: Etelke hattuyúdal”. Tényként fogadta el mindezt Ferenczi: CI 68—69., HP II. 189—190. és 513., VP I. 240. A történetet közlő Hatvany viszont egészében elvetette: Hatv¹ I. 654—655.

Petőfi a verset mindkét kötetkiadásban harmadikként illesztette az 1845. évi-ek közé, az ÖK-ben közvetlenül a *Cipruslombok* előtt olvasható — a Vachottné közölte megírási dátum tehát elfogadható. Úgy tűnik, dec. 25. óta a költő nem látta Etelkét, aminek vlsz. az volt az oka, hogy a karácsonyi háziasszonykodás során erősen megfázott leány folyamatosan betegeskedett („iszonyú főfájás kínozza éjjel-nappal” — Vachottné: Rajzok I. 342., idézi Hatv¹ I. 653.). A vers népdalformája — ráadásul általános népdalküszöbbel és Béranger-re emlékeztető, terjedelmes refrénnel — viszont nem tükröz felfokozott lelkiállapotot, balsejtelmet. Mint azt már az 1844. decemberi népdaloknál is tapasztaltuk, érzelmileg nyitott, új élményre várakozó állapot kifejezője. Ily módon a költeményt nem lehet — semmiféle értelemben — a *Cipruslombok* felütésének, előzményversé-

nek tekinteni; érthetővé válik viszont Petőfi alkotói lelkiállapota, hogy a tragédia hírére azonnali költői válaszadással, sőt versek sorozatával tudott válaszolni. Összefoglalva: Vachottné datálása elfogadható, a kerettörténet azonban erős szepírói színezést mutat.

Fogadtatás

A V2 bírálatát végző „12”, azaz Erdélyi János versünket a „szebbnél szebb népdalok” felsorolásában említette (IrŐr 1846. 13. márc. 14. 134. — EPN 177.).

„Hull a levél” címmel és idézettel kezdte, majd „le a fáról” fordulattal folytatta Petőfi István, a költő öccse is saját versét Palotán, 1847-ben (Petőfi István versei. Összegejtőtte és bevezetéssel ellátta Bajza József dr. Bp. 1909. 48. PKvt. XVII.).

Magyarázatok

1—2 A két sor grammatikai-mondattani elemzését l. Elekfi 83—84.

6—7 A két sort „kitűnő díszlet”-nek nevezte (a verset egyébként népdalnak tartó) Hevesi Sándor: A népdal titka. BpSz 1927. nov. 206.

Szövegváltozatok

4 ÖK2b—3 hozzád kedves [kp. n.]

17 V2 *mink*

19 ÖK2b—3 hozzád kedves [kp. n.]

Fordítás

Kertbeny 29., *Von dem Baume fällt die Blüthe....* címen, vö. PAt I. 329.

Zenésítés

Egressy Béni melódiája (tekintve a zeneszerző 1851. évi halálát) vlsz. még Petőfi életében készült. Dallamát l. Fráter Lóránt: 100 dal zongorára, énekre. Bp. é. n. [1908.] 44. Vö. Isoz 44.

CIPRUSLOMBOK ETELKE SÍRJÁRÓL

(A ciklus: 257—289., 291. sz. versek)

Kézirat

K1 OSZK Kt. Fond VII/91. (Korábbi jelzete: Quart. Hung. 1065.) A kézirat tisztázat; 16 levélből, 31 számozott lapból áll. Az elsőt a következők olvashatók. A bal felső sarokban a feljebb ismertetett jelzet, majd a lap közepén Petőfi írásával: *Cipruslombok | Etelke sírjáról.* | Irta | Petőfi Sándor. Lejebb a lap közepén: 184., az évszám utolsó jegye hiányzik. Ez csak 5 lehetett (még látható

apró részlete, a számjegy alsó végződése); a kicsipés a kézirat tulajdonosának, Vachott Sándornénak számlájára írható. Az évszám ismeretlen kéztől: „Vachott Sándorné urnőtől a szakmunkák pénztárából 50 [forin]tért vásároltatott 1886. szept. havában.” A palliumon, amelyben a K1-t őrzik, ez a szöveg áll: „Az évszámot V. S.-né csípte ki. Hasonlóképpen járt el a hozzá írt levelek némelyikével is. (L. Eötvös és mások leveleit.) Dr. S[ebestyén]. Gy[ula].” A K1 33 verset tartalmaz, címek nélkül, római számmal számozva (I—XXXIII.). A *Függ már a lant...* c. versnek, amely az önálló kötetkiadásban a ciklus utolsó darabja, kézírata hiányzik. A K1 Petőfitől került Vachottné tulajdonába: „Elöttem fekszik a költő kéziratában a füzet, — számomra írta le Petőfi, s én megőrzém azt — gyermekeim és unokáim számára, ereklyeképen.” (Vachottné: Rajzok I. 350., idézi Hatv² I. 656.) A ciklus egészének más teljes kéziratáról nem tudunk.

K2 OSZK Kt. Fond VII/93. (Korábbi jelzete: Quart. Hung. 1560.) Az 51 levél autográf kéziratgyűjtemény címe: Petőfi Sándor költeményei 1845—1846-ból. Itt található a *Mi búvösbajos hang...* és a *Messze vándoroltam...* c. költemények kézírata; az előbbi XXXIV., az utóbbi XXXV. sorszámmal ellátva a 6., illetve a 13—15. lapon. A számozás során a költő megelégedett a *Függ már a lant...*-ről, amelynek nem maradt fenn kézírata, de az önálló kötetben XXXIV. számmal megjelent, míg e két vers későbbi. (L. erre a két vers jegyzeteinek *Keltekzés* c. alfejezetét: 489., 513—514.) A K2 Gyulai Pál révén került a Nemzeti Múzeum könyvtárának tulajdonába, 1893. márc. 1-jén. A kéziratgyűttes borítóján olvasható: „Kovács Mihály tanító adta át a Petőfi-kiadás revisiója alkalmából Gyulai Pálnak. Később Gyulai az alábbi számokkal együtt nekem a Múzeumba letéteményezés végett (én azonban le is bélyegeztem, hogy többé visszavehető ne legyen.). Ez 1893. III/1. történt. 1900. márc. havában jelentkezett K. M. tanító fia, a ki praeparandista volt, s atyja nevében a letétemény árát kérte. Hosszú alkudozás után kapott is összesen 1700 K-t. Dr. S[ebestyén]. Gy[ula].”

Megjelenés

A ciklus mutatványközlései:

PDI 1845. I. 5. sz. Télhó [jan.] 16. 73—74. (vö. EPN 42.)

Cipruslombok Etelke sírjáról. († jan. 7kén 1845).

I. [Jaj, be bús ez a harangzó!...]

II. [Ámott fönn egy csillag ragyog....]

III. [Én vagyok itt, emésztő gyönyöröm!]

IV. [Hol vagy te, régi kedvem?]

PETŐFI. aláírással; a címhez fűzött szerzői jegyzettel: „Mutatvány illy című, egy kötetre menendő költeményeimből. P.” A IV. versszöveg és az aláírás között (74.) rajz, I. az *Illusztráció* c. alfejezetet!

PDI 1845. I. 9. sz. Télhó [jan.] 30. 144—145. (vö. EPN 44.)

Cipruslombok Etelke sírjáról.

V. [Hová levél?...]

VI. [Be szomorú az élet én nekem....]

PETŐFI. aláírással.

PDI 1845. I. 23. sz. Tavaszelő [márc.] 20. 363. (vö. EPN 65.)

Cipruslombok Etelke sírjáról.

I. [Ha életében....]

II. [Függ már a lant....]

PETŐFI. aláírással; a címhez fűzött Vahot Imre-jegyzettel: „A még ezen héten megjelenendő [a kötet ezen a napon, márc. 20-án jelent meg] hasonló című versfüzetből a szerző 50 példány árát [25 pengőforint] az árvai és szepesei [!] éhezők számára szándékozik ajándékozni, és így a szép és jó irányú könyvecske kétszeres érdeklél birand olvasóink előtt. — A s z e r k .”

(Megjegyzendő, hogy *Cipruslombok Etelke sírjáról I—II.* címen még egy versközlés jelent meg: PDI 1845. II. 20. sz. nyárutó [aug.] 114. 613., vö. EPN 110. Ez a *Mi búvősbájos hang...* és a *Messze vándoroltam...* első közlése. Mivel a két vers nem tartozik az akkorra már kötetben is olvasható ciklushoz, csak a tágabb értelemben vett Etelke-versekhez, nem itt, hanem kronológiai helyükön tárgyaljuk őket.)

A ciklus önálló kötetben 1845. márc. 20-án jelent meg. Borítóján: *Cipruslombok* | Petőfitől. Külső címlap: *Cipruslombok | Etelke sírjáról.* Irta | Petőfi Sándor. | Pest. | Beimel József betűi. | 1845. A belső címlapon: *Cipruslombok Etelke sírjáról.* († január 7. 1845). Nagysága kis 8-adrét. Terjedelme 63 számozott lap. A számozatlan utolsó oldalon illusztráció: sírhalom keresztrel és pálmafával; azonos a PDI 1845. jan. 16-i mutatvány végén lévővel. Hátsó borító: Pest. | Beimel József betűi. | 1845. A költemények cím nélkül, római számozással: I—XXXIV.

ÖK1 282—310, ÖK2ab—3 II. 8—49. Az 1845. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel. A költemények itt az első sort vagy annak egy részét kapták címül. Az ÖK1-ben jelent meg először együtt a ciklus 36 darabja: a *Függ már a lant...*-ot — felbontva a keletkezés időrendjét — a *Mi búvősbájos hang...* és a *Messze vándoroltam...* követi.

Keletkezés

Csapó Etelke és Petőfi kapcsolatának 1844. évi alakulására l. az *Etelkéhez*, a *Cs. E. kisasszony emlékkönyvébe* és a *Bucsu 1844-től c. versek jegyzeteit* (370—371., 391—392., 398—399.). 1844. dec. 25. óta nem találkoztak, aminek oka Etelkének a karácsonyi háziasszonykodás során szerzett meghűléses betegsége lehetett, köhögéssel, fejfájással, rossz közérzettel. A leány váratlanul halt meg, 1845. jan. 7-én délelőtt; a halál oka agyszélütés — a halotti anyakönyv szerint tüdőszélhűdés — volt, vö. Ferenczi: CI 70. (Az utolsó órákra egyetlen forrásunk Vachotné: Rajzok I. 342—346., idézi Hatv² I. 653—654.) A másnapra, jan. 8-ra tervezett temetést azonban el kellett halasztani, mert azt hitték, Etelke tetszhalott. Az eseményről a korabeli hírlapok is beszámoltak: „Mult napokban, mond, egy temetési szertartás különös, ámbár igen helyes okból származott módon lőn félbeszakítva. C[s]. E. kisasszony tudniillik erős köhögés következtében gutaütés által elhunyván, szokott időre temetendő vala. Megjelenvén azonban a szertartás szent szolgálai, figyelmeztetve lőnek, miszerint az elhunytnek nemcsak tagjai hajlékonyak (a gutaütés után rendszerinti tünetny), hanem némi testmelegséget is vélték rajta észrevehetni. Az egyházi férfiaknak természetesen a tetszhalál gyanúja ötlék eszükbe, minek következtében bővebb vizsgálatig a már-már kezdett temetés elhalasztaték s csak másnap, szoros orvosrendőri meggyőződés után történék meg az eltakarítás.” (Hond 1845. jan.

9., idézi Ferenczi: Cl 72.) Rövidebben a PH 1845. jan. 9-i és 12-i száma is megemlékezett az esetről; Vahot PDI-ja azonban nem, mint ahogyan a szerkesztő Erdélyi Jánosnak küldött leveleiben sem szólt róla.

A Jelenkor, amely 1845. jan. 12-i számában, a Budapesti napló c. rovatban szintén hírt adott Csapó Etelke haláláról, az esetből (jellegzetesen reformkori módon) a városi halottasházak létesítésére és így a tetszhalott-temetések megelőzésére vonatkozó javaslatot vont le. Utolsó mondatára — „Borzalom futja végig az embert a még le nem irt de kétségbe ejtő eleven holtnak síri küzdelmei képzeletére.” — Nagy Ignác adott művészi választ Építsünk halottas házakat! c. cikkében, amelyben egy élve eltemetett tetszhalott ébredésének és végső küszködésének perceit írta meg, monológformában (Élk 1845. febr. 1.). Frankenburg Adolf szerkesztői jegyzete nemcsak a téma fontosságára utalt, de név nélkül felidézte a temetésre várakozást Csapó Etelke halálát követően. Nagy Ignác írása így a haláleset — eddig nem rögzített — újabb szépirodalmi feldolgozása.

Az elhíresült várakozás miatt a jan. 9-i temetés eseményszámba ment, a gyászbeszédet Székács József tartotta hajdani konfirmáltja fölött. (A temetés leírását l. Vachottné: Rajzok I. 348—349.) Ő azonban a dátumot tévesen jan. 10-re tette, ami a Petőfi-irodalomban ismétlődő hibaforrás lett; annak ellenére, hogy a helyesbítés — a halotti anyakönyv alapján — már 1921-ben megtörtént: Ferenczi: Cl 72.

A költő jan. 7-én, látogatásra érkezve, Vachott Sándortól értesült a néhány órája történt tragédiáról. Petőfi, miután „ösztonszerűleg megérzi, hogy ezúttal minden eddiginél szokatlanabb, egészen újszerű lyrai ingerhez, termékenynek tetsző, gazdag lyrai táplálékhoz jutott” (Horváth 137.), a friss, tragikus élmény hatására gyorsan dolgozott; ennek következtében a valós mozzanatok „eldolgozatlanul”, azaz datálásra alkalmas módon jelennek meg a ciklus verseiben — kivált a ciklus elején, amit bizonyíthat még, hogy az I—IX. darab sorrendjét a kötetkiadásban sem változtatta meg a költő. A temetés napjáig, jan. 9-ig készen állhatott az I—V. sz. vers. (A római számok itt értelemszerűen a K1 sorszámait jelentik.) Az I. (*Elmondom, mit eddig...*) és a II. (*Mit nem tettem volna érted...*) a koporsóban fekvő leányt említi, ezek feltehetően jan. 8-án íródtak, sőt az előbbiről Ferenczi azt állította, hogy a halottvirrasztás előtt rövid időre hazatérő Petőfi még jan. 7-én délután vagy este megírta (Ferenczi: Cl 71.). A IV. (*Zárjátok be már azt a koporsót!*) utal arra, hogy várni kellett a temetéssel, mert Etelkét tetszhalottnak hitték. Az V. (*Jaj, be bús ez a harangszó!*) közvetlenül szól a temetés napjáról, jan. 9-ről, míg a VI. (*Ha ébren meg nem látogatsz...*) már múlt időben beszél a szertartásról, tehát alig valamivel utána írhatta. A IX. (*Én vagyok itt...*) és a X. (*Nem háborítom-e nyugalma...*) a kezdődő temetői látogatásokról számol be, sőt, az előbbiben a 4. sor „első éjszaka” kitétele keletkezési dátumot is ad: jan. 10. A XI. (*Természet! még te is gúnyolódol?*) 3. sorában konkrét utalást találunk a jan. 15. körüli dátumra: „Tél havának kellő közepette...”

További kronológiai adattal szolgál az első mutatvány közzlése a PDI-ban: 1845. jan. 16. Egy héttel a temetés után megjelent a már említett V. mellett a VIII. (*Amott fönn egy csillag ragyog...*), a IX. (*Én vagyok itt...*) és a XIV. sz. vers (*Hol vagy te, régi kedvem?*). Figyelembe véve a nyomdai munkákat is: jan. 13—14-re Petőfi a ciklusnak legalább 14 darabjával készen van; a „Mutatvány” és a kötet ígérete azt sugallja, hogy talán többel is.

„A temetés után mintegy 14 napra, Petőfi hozzánk [ti. a Kecskeméti utcai Wenckheim-házba, Etelke szobájába — A szerk.] költözik.” (Vachottné: Rajzok I. 349.) Az újabb kronológiai adat tehát jan. 24. (miután Vachottné jan. 10-re tette a temetést). Az egy napig tartott átköltözés lehetőségét is számításba véve, a lehetséges időhatár: jan. 24—25. Az ezt megéneklő vers a XXX. (*E szobában küzködött...*) — jan. 24—25-ig, az átköltözésig a ciklus zöme már elkészült. Megerősíti az így kialakuló időrendet Ferenczinek az a megjegyzése, hogy a XXIX. (*Midőn nagyon bánt...*) éjféλι temetőlátogatást sugall, amit az 1845. jan. 23-i holdtölte tett volna lehetővé (Ferenczi: Cl 77—78.). Hasonlót bizonyít a PDI második mutatványa is: jan. 30-án jelent meg a kéziratban a III. számot viselő vers mellett (*Hová levél?...*) a XXXI. (*Be szomorú az élet én nekem...*). 1845. január végére tehát csaknem az egész ciklus készen állott. A fenti datálási adatsorhoz nagy haszonnal forgattuk Ferenczi vonatkozó utalásait: Ferenczi: Cl 74—78. (Vachottné: Rajzok I. 350. állítása, hogy Petőfi mind a 36 [!] költeményt Etelke szobájában írta, túlzásnak tekinthető.)

A XXXIV. (*Függ már a lant...*) nem szerepelt a Vachottnénak ajándékozott kéziratban. A tipikusan cikluszáró vers egyazon napon jelent meg a *Cipruslombok* kötetében és a PDI harmadik mutatványában, márc. 20-án. Noha elvben nem zárható ki annak lehetősége, hogy Petőfi utólag, sőt akár a nyomdai munkák idején illesztette a kötet végére; márc. 11-ig, a *Cipruslombok* füzetének első hírleléséig mindenképpen elkészülhetett. A januári költeményekhez képest kétségkívül érezhető időbeli különbség, amit a vers maga is nyomatékkal hangsúlyoz. Ezért a *Függ már a lant...* keletkezését 1845 februárjára tesszük — akár a januárban nem adatolható XXXII—XXXIII. verseket (*Tizenkettőt ütött az óra...*, *Hiába várlak hát ezentúl?*). A ciklushoz nem tartozó, de az ÖK-ben ehhez csatlakoztatott, azt követő két verset (*Mi búvösbájós hang...*, *Messze vándoroltam...*) vélhető megírási időrendjükbe osztottuk be.

Megjegyezzük még, hogy az Etelke-élmény 1848. decemberig mutatható ki Petőfi lírájában (vö. FPÉ II. 103., Ferenczi: Cl 82—88., Mikes Lajos: Szendrey Júlia levelesládájának kincsei. Bp. 1928. 25. és 30.) — erre természetesen az adott versek jegyzeteiben térünk vissza. Sógornője halálára Vachott Sándor is verssel emlékezett az év végén: Emlék-sugár Etelkére. Élk 1845. II. 24. sz. dec. 13. 758—759.

Petőfi a *Cipruslombok* 34 darabját a V2-be nem vette föl; változatlan sorrendben, a római számokat a kezdősorokból vagy azok egy részéből formált címekkel emelte be viszont az ÖK-kiadásokba: az ÖK1 282—309., az ÖK2ab—3 II.8—47. lapján található (l. még → I. 160—161.). Tekintve, hogy a versek egymásutánja a K1-ben és a mutatványközlésekben eltér a kötetkiadások sorrendjétől; a változtatásokat táblázatban foglaljuk össze.

K1	PDI	CI (számmal) azonos verssorrend	ÖK1—3 (címmel)
I.		I.	Elmondom, mit eddig...
II.		II.	Mit nem tettem volna érted...
III.	Cipruslombok Etelke sírháról V. (jan. 30.)	III.	Hová lével?...
IV.		IV.	Zárjátok be már azt a koporsót!
V.	Cipruslombok Etelke sírháról I. (jan. 16.)	V.	Jaj, be bús ez a harangszó!
VI.		IV. [!] [sh., VI.]	Ha ébren meg nem látogatsz...
VII.		VII.	Te voltál egyetlen virágom...
VIII.	Cipruslombok Etelke sírháról II. (jan. 16.)	VIII.	Amott fönn egy csillag ragyog...
IX.	Cipruslombok Etelke sírháról III. (jan. 16.)	IX.	Én vagyok itt...
X.		XI.	Természet! még te is gúnyolódol?
XI.		X.	Nem háborítom-e nyugalmad...
XII.		XII.	Miért tekintesz be szobámba?
XIII.		XIII.	Láttam két hosszú nap...
XIV.	Cipruslombok Etelke sírháról IV. (jan. 16.)	XIV.	Hol vagy te, régi kedvem?
XV.		XV.	Le az égről hull a csillag...
XVI.		XVI.	Mi volna különös azon...
XVII.		XIX.	Hazugság, a mit...
XVIII.		XVII.	Ő, a kedves drága kis leány...
XIX.		XVIII.	Álltam sírhalma mellett...
XX.		XX.	Barátim, csak vigasztalással...
XXI.		XXI.	Jőj, tavasz, jőj!...
XXII.		XXIII.	Panaszkodám hát?...
XXIII.		XXXII.	Anyám, anyám...
XXIV.		XXIV.	Hatalmas orvos az idő...
XXV.		XXVI.	Kéket mutatnak még...
XXVI.	Cipruslombok Etelke sírháról I. (márc. 20.)	XXVII.	Ha életében...
XXVII.		XXV.	Játszik öreg földünk...
XXVIII.		XXIX.	A hó, a holt föld téli szemfedője...
XXIX.		XXX.	Midőn nagyon bánt...
XXX.		XXVIII.	E szobában küzködött...
XXXI.	Cipruslombok Etelke sírháról VI. (jan. 30.)	XXII.	Be szomorú az élet én nekem...
XXXII.		XXXI.	Tizenkettőt ütött az óra...

K1	PDI	CI (számmal) azonos verssorrend	ÖK1—3 (címmel)
XXXIII. Kézirat nincs	Cipruslombok Etelke sírjáról II. (márc. 20.)	XXXIII. XXXIV.	Hiába várlak hát... Függ már a lant...
K2			
XXXIV.	Cipruslombok Etelke sírjáról I. (aug. 14.)	∅	Mi bűvösbájos hang...
XXXV.	Cipruslombok Etelke sírjáról II. (aug. 14.)	∅	Messze vándoroltam...

Fogadtatás

1. Kritikatörténeti alapvonalak

A Petőfi-recepció 1843—1849 közötti kritikatörténeti értelmezéséről Korompay H. János írt összefoglaló tanulmányt (Korompay). Három szempontját és tényanyagát a *Cipruslombok* recepciójára alkalmazva, általánosságban megállapítható, hogy a kötet nem vált a Petőfit övező támadások fontos terepévé.

„A költői ábrázolás tárgya” ezúttal adott volt a tragikus és véletlenszerű esetben, Etelke halálában. Vagy amint Lisznay Kálmán írta episztolájában: „... így a vaksors közlegénye / Lől te...” A tárgyválasztás jogosultságát vitatni aligha lehetett, legfeljebb a halálesetet kapóra jött alkalomnak lehetett tekinteni (Moholy József), vagy a szerelmi érzés őszinteségét lehetett megkérdőjelezni (Császár Ferenc). (A hivatkozott szerzők kritikáira vonatkozó adatokat l. alább, a részletezett egykorú recepciótörténetben!)

„A tárgyak költői ábrázolásáról” szólva, ezúttal föl sem merülhetett az „aljaság” szokott vádja. Helyébe most a hamis pátosz, az erőltetett pityergés, a zavaró hétköznapiság hangoztatása lépett (Császár Ferenc, Zerffi Gusztáv). Mindenesetre feltűnő, hogy a konzervatív kritika a *Cipruslombokról* írva nem egységes; a hagyományos sirköltészethez, az almanachlírához jobban kapcsolódó ciklusban Nádaskay Lajos az egyszerűséget dicsérte, ami Császárnak prózaiságot jelentett. Császár jó szemmel fedezte föl (és nyugtázta elutasítóan) azokat a költői kísérleteket is, amelyekkel Petőfi a ciklusban, sokszor már szinte a *Felhőket* előlegezve próbálkozott ábrázolásmódja és eszköztára megújítása érdekében. Ugyanígy értetlenül fogadta a ciklus formavilágát a BpHiradó népdalköltőt váró, névtelen kritikusa.

„A költői ént mint az ábrázolás tárgyát” vizsgálva a kortársak zöme egy új Petőfit fedezett föl. A kritikusokba és az olvasókba beleivódott népdal- és bordal-költőhöz képest annyira újat, hogy többen (Garay János, Nádaskay Lajos, Zerffi Gusztáv) egyenesen pályafordulatról beszéltek. Összességében tehát a kritika a

V1-nél és kivált a *A helység kalapácsánál* kedvezőbben fogadta Petőfi negyedik kötetét — ez tette lehetővé a hazai német és a külföldi olvasóközönség számára írt ismertetésekben (Diósy Márton, Kertbeny Károly), hogy a ciklus mint a kritika és a közönség egyhangú tetszését elnyert mű szerepeljen.

2. Nem elemző híradások, reflexiók

A közölt mutatványokról

Élk 1845. márc. 29. 418. Hirlapi méh (szerk. Garay János): a PDI márc. 20-i, harmadik mutatványközléséről (EPN 67.)

A kötetkiadást hírlelők, a kötet megjelenését (1845. márc. 20.) megelőzően

PDI 1845. jan. 16. 73., az első mutatvány közlés szerzői jegyzetében: „Mutatvány illy című egy kötetre menendő költeményeimből. P.” (EPN 42.)

Der Ungar 1845. márc. 11. 226., — k. jellel (PAI I. 34—35.)

PDI 1845. márc. 13. 340. (EPN 64.)

PDI 1845. márc. 20. 65., a második mutatványközlés szerkesztői jegyzetében Vahot „még ezen a héten megjelenő”-nek nevezte az aznap kijött kötetet (EPN 65.)

Hírek, hirdetések a megjelent kötetről

Honi Irodalmi Hirdető 1845. ápr. végén, 15. (EPN 84.)

Pester Zeitung 1845. jún. 3. 205., együtt a *János vitézzel*, a BpHiradó máj. 22-i kritikájából kölcsönzött kifejezésekkel (PAI I. 39—40.)

PH 1845. júl. 13. 32. és júl. 17. 40. (PAI I. 41.)

Élk 1845. aug. 23. 249., a Vas Andor [=Hazucha Ferenc] szerk. Hirlapi ör c. szemlerovatban, a PDI aug. 14-i mutatványközléséről (EPN 122.)

PDI 1845. okt. 23. a borítéklapon — Petőfi valamennyi, addig megjelent és sajtó alatt lévő munkájával együtt hirdetve (EPN 152.)

Élk 1845. ápr. 25. 527., A magyar irod[alom]. 1845. évi termékei c. áttekin-
tésben említve (EPN 188.)

MSzépírSz 1847. márc. 14. 179. Petőfi addig megjelent öt kötetének hirdeté-
sében (EPN 258.)

3. Átfogó felsorolás vagy értékelés részeként

Moholy József: Légvirágok III. Élk 1845. máj. 24. 674. — Támadás a költők, főleg a még nem nevezett Petőfi túlzott megbecsülése ellen, akik (többek között) „a nagy szekerével aprítanak egy kis küpreszgalyt — a gyalogfenyőről.” (PAI I. 38—39.) A borostyánt nem termő gyalogfenyő hasonlatát majd Császár Ferenc is átveszi a költői tárgyválasztásról szólva (vö. Korompay 4.), sőt „12”, azaz Erdélyi János is használja — Császár ellenében.

Pester Zeitung 1845. nov. 9. 695. — A *Szerelem gyöngyei* megjelenésének hí-

rére áttekinti a költő korábban megjelent köeteit; Petőfit korszakalkotó, eredeti, zseniális poétának nevezi (németül: PAt I. 55., magyarul, Kiss József ford.: TanPet 141.).

Morgenblatt für gebildete Leser (Stuttgart—Tübingen) 1846. szept. 9. 864. — A Die Literatur Ungarns im Jahr 1845. c. cikksorozat 4. folytatásában, az 1845-ben verseskötetet publikált költők áttekintésében a 20. évet alig túlhaladt Petőfit máris a legjelentősebb magyar poéták egyikének minősíti, felsorolja a tárgyévben megjelent három kötetét, köztük a *Cipruslombokat*. A cikk szerint erényei és hibái Petőfit Heinével rokonítják, de költészete a magyar néplélekből táplálkozik. (Németül, magyar összefoglalóval: PAt I. 100—101.)

Császár Ferenc: Petőfi Sándor költeményes munkái [a V1, *A helység kalapácsa*, a *János vitéz* és a *Cipruslombok*]. IrŐr 1845. szept. 6. 35—36. (a bíráló második részében) — Császár szerint az eddigiektől különböző kötet Petőfijétől „a — sok dalaiban tanusított — genialitást megtagadni nem lehet. De van még egy, mi e verseskéit is bélyegzi: a külalak elhanyagolása és correcttelensége.” A bordalköltészet aljasságát „itt érzélgő, erőltetett pityergés váltja fel...” A „hamis pathosz” következményének látszanak a „folytonos bukdosás és emelkedés a képekben”, „az erőltetett hasonlítások”, „s az ismétlések eszmékben úgy, mint szavakban”. Negatív példáit a kötet IX., XI., XIII., XXI., XXVII. és XXXI. darabjából választotta. (EPN 132—134. A konkrét kifogásokra l. az egyes versek jegyzeteit!) A kritikát egészében elutasította, összevetve Császár és társai költészetét Petőfiével Szeverin [=Dobrossy István]: Irodalmi levelek Constanciához I. Petőfi és ellenségei c. cikkében, de a ciklusra külön nem utalt (PDI 1845. okt. 2., EPN 138—142.).

PH 1845. okt. 28. 282. — A névtelen cikkíró a *Szerelem gyöngyei* ajánlása kapcsán visszautal Császár bírálatára. A szerelem őszinteségét vagy csináltságát firtató lélektani elemzés jogosultságát elutasítja; Petőfiből hiányzik viszont szerinte a „Szerző nagyobb szigora önmaga iránt, a versek megválasztásában, mellyeket világ elébe bocsáta”. (EPN 153.)

„12” [=Erdélyi János]: Petőfi Sándor újabb költeményei [a V2 és a *Szerelem gyöngyei*]. IrŐr 1846. márc. 14. 132. — A Petőfinek sokszor felrótt „aljasság” vádjával szemben a „Költői tehetség mindenből mindent tehet” elvét vallja; egyik példája a korábbi ciklus: „Olvassátok *Cypruslom[b]jait*, nem nyögell-e azokban a legbensőbb, leggyengédebb szerelm fájdalom azon nyelven, millyet a szerelmes gili bűg s csalogány sír, midőn szive megreped?” Szerinte Petőfi a Császár említette „pityergésre” képtelen. (EPN 173.)

„Matild”, Kiskövet (Kolozsvár) 1846. máj. 15. (a Hírfüzér c. rovatban). — Röviden áttekinti Petőfi pályáját, felsorolja köeteit, köztük a *Cipruslombokat* is; ő „a magyar költészetnek tündöklő üstökös csillaga...” (EPN 189.)

Zerffi Gusztáv: Egy magyar lyricus. Irodalmi levelek Dr. Laube Henrikhez Lipszében. VIII., Hond 1846. nov. 24. 401. — „Petőfit [...] mintegy varázslattal átváltoztató a szerelm, — Cipruslombjaiban szokatlan gyöngédséggel találkozunk.” A költői lehetőség azonban kihasználatlanul maradt: „Mindennapos jeremiádotok nyújtott csupán; sóhajtozást és óhajtozást címekben,

minőket már ezer költő ajkáról hallottunk...” — bizonyító példái a II., az V. és a VIII. (Konkrét kifogásait l. az egyes versek jegyzeteiben!) Összegezése szerint „egy költőnél nem olly gyakoriak a műízléstelen (inaestheticus) képek, mint épen Petőfinél, — nem egyéb, mint mélyebb műveltség hiányának következménye.” Dicséri viszont a XVI. és a XXI. darabot: „Ílly eszméi miatt nem lehet Petőfit nem kedvelni, s az ember szeretne perbe kapni a gondviseléssel — hogy az aljas dudvája olly buján öli el nála a valóban szépet.” (EPN 220—222.)

D. [=Diósy Márton]: Petőfi összes költeményei. Der Ungar 1847. ápr. 16. 696. — Az ÖK1 teljes elismeréssel méltatott anyaga kapcsán kitér a kötetbe felvett *Cipruslombok* és a *Szerelem gyöngyei* c. ciklusokra: „... mindkettő az érzelem mélységével és finomságával, a kifejezősmód bájos, szűzies szemérmességével íródott”. (Németül, magyar összefoglalóval: PAt I. 125—126.)

C. M. B. [=Carl Maria von Benkert, alias Kertbeny Károly]: Ungarn. Literarische Reisebesuche. Magazin für die Literatur des Auslandes (Berlin) 1848. febr. 5. és 8. 67. — Kertbeny, aki „fordítóként” jegyezte a cikket, 1844 és 1846 között pesti személyes tapasztalatai alapján a reformkori magyar költészet hátterével jellemzi Petőfi korszakos jelentőségű líráját; ő „a magyar nemzeti karakter legszebb másai”-nak letéteményese. A cikkfő is együtt említi — keletkezéstörténeti tárgyi tévedésekkel — a két szerelmi dalciklust: „... még az akadémikusokodóknak és az irodalomtörténeti vaskalaposoknak is el kellett ismerniük a valódi költői lelkesedést, a magasabb művészi értékre való tudatos törekvést, mert az öröm és a fájdalom csodálatos módon megtisztította a költő lelkét — és a nép ezúttal is megértette költőjét, mert ugyan melyik nép ne értené meg a szerelem és a kétségbeesés természetes hangjait!” (Németül: PAt I. 170., magyarul: Turóczi-Trostler: PBV 169.)

Johann Georg Theodor Grässe: Geschichte der Poesie Europas und der bedeutendsten aussereuropäischen Länder [...] bis auf die neueste Zeit. Dresden—Leipzig 1848. 1065. — A kortárs magyar költészetéről szólva „der populärste Lyriker der Jetztzeit”-nek nevezi Petőfit, felsorolva kötetét, köztük a *Cipruslombokat* is. Egyes megállapításai és fordulatai a Morgenblatt für gebildete Leser 1846. szept. 9-i cikkére mennek vissza. (PAt I. 303.)

Gedichte von Alexander Petőfy. [...] Aus dem Ungarischen übertragen durch Kertbeny. Frankfurt am Main 1849. [júl.] Einleitung VII. (a bevezető 1849. júliusából keltezte) — Tárgyi tévedésekkel tarkított bevezetőjében Kertbeny rövid életrajzot és bibliográfiát is ad, felsorolva a „Cyprus lombosok (Zypressenblätter) 1846” [!] c. kötetet is, amelyről megismétli az Ungarn c. útijegyzetében írottakat. (Németül, magyar összefoglalóval: PAt I. 321., 323., 327., vö. Turóczi-Trostler: PBV 173—176.)

4. Bírálatok a *Cipruslombok* ról

Élk 1845. febr. 1. 160. — A Hirlapi méh. c. szemlerovatban a PDI jan. 16-i, első mutatványközléséről a rovatserk., Garay János rövid értékelést is adott: „Petőfy egészében uj oldalról mutatja magát. Az e lap [ti. a PDI — A szerk.] 5-ik

szakában álló »Cipruslombok«-at bensőség, gyöngédség [jellemezik]; s mély érzést lehelnek, s én Petőfyt örömmel üdvözlöm e pályán.” (EPN 44.)

Nádaskay Lajos: *Cipruslombok Etelka* [!] *sirjáról*. Hond 1845. ápr. 17. 306. „... ezuttal a tárgy is olyan, mely már magában kizárja azon elemeket, mik a critica rozslálásának költőnél anyagul szolgálhatnának.” A „valódi költői ihletés szerencsés szüleményé”-nek nevezett kötetet részleteiben is dicséri. A divatlapok hölgyközönségének szerinte különösen ajánlható, mert: „Egyszerű, önkényt ajkadra jövő gondolatok vannak itt elmondva egyszerűen — de költőileg, s általában az egészen a földinek, a salakosnak semmi nyoma.” (EPN 83.) — A „kedvező ismertetés”-t említi az Élk Hirlapi méhe (1845. ápr. 26. 549. — EPN 83.).

BpHiradó 1845. máj. 22. 242. — A *János vitéz* és a *Cipruslombok* együttes ajánló ismertetése a Tudományos világ. Hazai literatura c. rovatban: „Imezekben, egy pár egyszerű szép dal kivételével, nem találjuk fel Petőfi tiszta conceptusait, tiszta formáit, sőt valamit, mi az invita Minervához hasonlít.” (EPN 87—88.)

5 Személyes reflexiók, költői válaszok

Kerényi Frigyes: Petőfihez. PDI 1845. márc. 20. 363. (EPN 65.) — vers

Túri Samu: Baráti szó Petőfihez. Uo. 369. (EPN 65—67.) — vers

Episztolák a PDI 1845. jan. 16-i számában megjelent, első mutatóványközlésre. Közlésük jogosságát megkérdőjelezte az Élk 1845. márc. 29-i számában (418.) a Hirlapi méh rovatszerkesztője, Garay János (EPN 67.).

[Görgey István:] Petőfihez. PDI 1845. máj. 22. 242. (EPN 86—87.) — Az episztola a felvidéki út során történt találkozás emlékeit kötötte össze saját halott kedvese emlékével, több utalással Petőfi ciklusára. A Hond Laprosta-rovata (1845. jún. 10. 461.) „nem épen rossz dolgozat”-nek nevezte a verset, mindazonáltal megkérdőjelezte közlését.

Tompa Mihály levele Szemere Miklósnak [Eperjes, 1845. máj. végén]: „Mit a *Ciprus lombokból* a pesti divatlapban nem szerettem, azt a füzetben *útálom*, mondám magának is Sándornak; de a többieket — néhányat kivéve — igen szeretem, és így láthatod hogy ítéletem nem változott, — hogy *kötet*-nek volt előre kiabálva [a PDI 1845. jan. 16-i mutatóványközlésének szerzői jegyzetében] ez minden esetre charlatánság.” (PAI II. 17.)

Lisznyai Kálmán: Petőfi Sándorhoz. Pest, május 9-én 1845. PDI 1845. júl. 3. 430. — A terjedelmes episztolának 25—36., valamint 101—112. sora foglalkozik a kötetel, Petőfi lantját — szokottan közhelyes módján — „daltmennődörgő / Gyászborúnak”-nak nevezte (EPN 95.).

Honvágyi álnevű szerző levele, PDI 1845. nov. 20. 1140.: — Feltre észak-itáliai város templomában alabástrom szoborcsoportot látott, amely egy 18 év körüli hölgy gyermekágyi haldoklását ábrázolta, családja körében. „E jelenet felett, Petőfinek »Cipruslombok« című költeményéből, sok vers önkénytelen hangzott el ajkamon; szerintem úgy rá illet e kétségbeesett férjre, miszerint el

kezdém hinni, hogy Petőfit szívimádottja elvesztésével ily helyzetbe sujtotta a sors.” (EPN 158—159.)

Magyarázatok

C Már az első mutatványközlés (1845. jan. 16.) ezt a kötetcímet használta és ígérte, Petőfi tehát ebben a kérdésben már jan. 12—13-ig döntött.

Cipruslombok: a fenyőfélék közé tartozó örökzöld cserje vagy fa. Lombja, ága az ókor óta a nyár jelképe. Néhány példát említ erre Zolnai Béla: *Cipruslombok*. Széphalom (Kolozsvár) 1943. 14. k. 51—53. A reformkori sírköltészet vélhető mintáira l. Horváth 538., ugyanennek stílustörténeti elemzése Zolnai Bélánál: *A magyar biedermeier* Bp. [1940.] 42—62. Közkedvelt voltát bizonyítja, hogy Petőfi ciklusával egy időben Garay János Levél Bezerédj Istvánhoz c. gyászepiztológiájában is használta: *Élk* 1845. febr. 22.

Fordítás

Kertbeny 187—217. Fordításkötetének IV. ciklusa viseli a *Cypressenblätter am Grabe Etelka's* címet, ebben 28 Petőfi-vers fordítása olvasható. Közülük azonban csak 25 való a *Cipruslombokból*; az itteni gyűjteményben első helyen szerepeltetett *A toronyban delet harangoznak...* (1845. febr.—márc.), a negyedikre tett *Így is jó* (1845. febr.—márc.), valamint a cikluszáró helyre került *Szerelenvágy* (1845. jún. 25. és júl. 10. között) csak tágabb értelemben vett Etelke-versek. Kertbeny a cikluson belül is teljesen új és önkényes sorrendet szabott. A további részletekre l. az egyes versek jegyzeteit!

Illusztrációk

Az első mutatványközlés után (PDI 1845. jan. 16.), a IV. versszöveg és a PETŐFI. aláírás között konvencionális sírköltészeti elemekből fametszet látható: sírhalom, kereszt és pálmafa. Ugyanez a kötetkiadás utolsó, számozatlan oldalán.

A művészettörténet is az illusztrációk között tartja számon Orlai Petrics Soma életművében a Sárszentlőrincen, 1845. júl. 6-án szignált, Petőfi Etelke sírjánál c., kisméretű (17,8 × 12,6 cm) olajfestményét, amelyet a PIM Művészeti Tára őriz, 64.1494. jelzetten. (Vö. Keserű Katalin: *Orlai Petrics Soma (1822—1880)*. Bp. 1984. 60., 77. és katalógus 2., a kép fekete-fehér reprodukciójával.) A festmény nyári vegetációt mutat, így akár a felvidéki útról hazatérő Petőfi temetőlátogatását is ábrázolhatná 1845. jún. 24-én vagy 25-én, amiről *Messze vándoroltam...* c. verse szól. Minthogy azonban a költemény csak aug. 24-én jelent meg a PDI-ban, a festmény inkább az egész ciklus illusztrációjának tekinthetjük.

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/91. 2. f. r.-v.—3. f. r.

Megjelenés

Cl 5—8.

ÖK1 282—284., ÖK2ab—3 II. 8—10. Az ÖK-kiadásokban az 1845. évi versek között, címmel, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

Császár Ferenc versünk 29—32. soráról (azokat nem pontosan idézve) mondja: „Ennek semmi összefüggése nincs az előttei sorokkal, de magában nem is áll, mert könnyű szél pusztítást nem térszen felhőben, azt csak erősebb szél teheti.” (Irőr 1845. 5. sz. szept. 6. 36. — EPN 133.)

Magyarázatok

- 17 *Szigorú körülmény*: vlsz. csak költői fogásról van szó, mellyel Petőfi indokolni akarja, miért csak Etelke halála után vall szerelmet, azaz „elhárítja az előzményekből származó akadályokat a cyklus elől”. (Horváth 139.) Ferenczi: Cl 74. szerint a költő bizonytalan anyagi helyzetére történik itt célzás.
- 33—34 Minden bizonnyal ezzel akarja megmagyarázni a *Szerelem gyötrelme* hősnője iránt érzett vonzalmát, és különösen azt a tényt, hogy 1845. jan. 9-én, tehát két nappal Etelke halála után a PDI-ben megjelent a *Szerelem gyötrelme* ciklus harmadik darabja.

Szövegváltozatok

- C K, Cl I.
 ÖK1 Elmondom, mit eddig....
 ÖK2ab—3 Elmondom mit eddig.... [kp. n.]
 4 K habokban;
 7 K érezék, és
 31 K fölsüt
 35 K S e
 36 ÖK2ab—3 kínom
 K lett. — —
 Cl lett. [kp. n.]
 41 ÖK2ab—3 üdvességemnek
 45 K felelnél!

Fordítás

Kertbeny 209., *Nun will ich es sagen...* címmel, az itteni ciklus 22. darabjaként, vö. PAt I. 333.

258. MIT NEM TETTEM VOLNA ÉRTED....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/91. 3. f. r.

Megjelenés

Cl 9.

ÖK1 284., ÖK2ab—3 II. 10—11. Az ÖK-kiadásokban az 1845. évi versek között, címmel, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

Zerffi Gusztáv az egész Petőfi-életművet támadó cikksorozatában versünkről: „Milly üres, lapályos, minden költői él, minden gondolatnélküli e nyolcsoros költeményke!” (Hond 1946. II. 21. sz. nov. 24. 401. VIII. folytatás — EPN 221.)

Magyarázatok

2 *szőke*: kibontva térdig érő, hosszú, *szőke* haja a kislány egyik legfőbb ékessége volt, vö. Vachottné: Rajzok I. 341. Szendrey Júlia előtt Petőfi minden ideálja *szőke* volt, az 1844. év Nagy Zsuzsikája és a *Sze-relem gyötrelme* rejtélyes műzsája is, mint ahogyan *szőke* a *János vitéz* Iluskája is.

7—8 Etelke holttestét Vachott Sándor és Petőfi tette koporsóba, vö. Vachottné: Rajzok I. 348. (idézi Hatv² I. 656.), s nyomán: FPÉ II. 100., Ferenczi: Cl 71—72.

Szövegváltozatok

C K, Cl II.

ÖK1—3 Mit nem tettem volna érted....

259. HOVÁ LEVÉL?...

Kézirat:

OSZK Kt. Fond VII/91. 3. f. r-v.

Megjelenés

PDI 1845. I. 9. sz. Télhó [jan.] 30. 144., PETŐFI. aláírással. (*A Be szomorú az élet én nekem....* c. verssel a második mutatvány.)

CI 10—11.

ÖK1 284—285., ÖK2ab—3 II. 11—12. Az ÖK-kiadásokban az 1845. évi versek között, címmel, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Szövegváltozatok

C K, CI III.

PDI Cipruslombok Etelke sírjáról. V.

ÖK1—3 Hová levél?...

1 K levél? [jav. ebből: levél,]

PDI levél,

2 K hajnalcsillaga?

8 ÖK2b—3 sírhalmad

PDI felett [kp. n. — sh.]

10 ÖK2a hűvös

18 ÖK2a mély hűvös [kp. n.]

21 PDI adják,

ÖK2ab—3 sírok

22 velem?... [a K, a PDI, a CI és az ÖK2ab—3 alapján jav., a kérdőjel kitéve]

PDI velem? [pontok n.]

23 éj, sem [a K és a PDI alapján jav., a vessző kitéve]

Fordítás

Kertbeny 194., *Wohin gingst du?* címen, az itteni ciklus 6. darabjaként, vö. PAt I. 333.

260. ZÁRJÁTOK BE MÁR AZT A KOPORSÓT!

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/91. 4. f. r.

Megjelenés

CI 12.

ÖK1 285., ÖK2ab—3 II. 13. Az ÖK-kiadásokban az 1845. évi versek között, címmel, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Magyarázatok

- 2 *temetőbe*: Etelkét a Váci úti sírkertben (a mai Váci út, Lehel út és Taksony utca határolt területen) helyezték örök nyugalomra. A teme-

tő felszámolásakor (1874) azonban sírjának is nyoma veszett, vö. Ferenczi: CI 73.

- 3 *elég rég*: jan. 7. délutánjától 9-én délig. A tetszhaláltól való félelemre l. a *Keletkezés* c. alfejezetet (409—410.). A motívum még: *Láttam két hosszú nap...*

Szövegváltozatok

C K, CI IV.

ÖK1—3 Zárjátok be már azt a koporsót. [értelemszerűen jav.]

2 ÖK2ab—3 temetőbe,

4 ÖK2ab—3 képe.

Fordítás

Kertbeny 211., *Schliesset doch endlich diesen Sarg* címen, az itteni ciklus 24. darabjaként, vö. PAt I. 333.

261. JAJ, BE BÚS EZ A HARANGSZÓ!

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/91. 4. f. r-v.

Megjelenés

PDI 1845. 5. sz. Télhó [jan.] 16. 73. (Az első mutatvány első darabjaként.) PETŐFI. aláírással. Csillaggal jelzett, lapalji szerzői jegyzettel: „Mutatvány illy című, egy kötetre menedő költeményeimből. P.” A versek után a ciklus *Illusztrációk* alfejezetében már említett és leírt záródísz.

CI 13—14.

ÖK1 286., ÖK2ab—3 II. 13—14. Az ÖK-kiadásokban az 1845. évi versek között, címmel, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

Zerffi Gusztáv külön is említette átfogó életműbíralatában ezt a költeményt, tulajdonképpen prózára átírva tartalmát: „A 13-dik lapon elbeszéli a költő, hogy a harangok tompán zúgnak; hogy a templomban, melybe egykor mint vőlegény akart belépni, most az ő koporsója áll; s hogy az őrangyal fossza meg őt eszétől, vagy vigasztalja őt... Aztán kéri az őrangyalt, hogy vajjon nem halt-e meg fájdalomában, hogy a legszebb rózsát hervadni engedé?” Mindezt a „mindennapos jeremiádok” minősítés bizonyítékaként állította (Hond 1846. II. 21. sz. nov. 24. 401. VIII. folytatás — EPN 221.).

Magyarázatok

- 4 *Tizenöt tavasznak*: az 1829. dec. 21-én született kislányt dec. 22-én keresztelték, vö. az *Etelkéhez* c. vers jegyzeteivel (370.).
- 5 *A templomnál*: a Kecskeméti utcai Wenckheim-házból a Váci úti temetőbe tartó gyászmenet megállt a Deák téri ev. templomnál, ahol kórus énekelt, és Székács József mondott a halott, hajdani konfirmáltja fölött gyászbeszédet, vö. Vachottné: *Rajzok* I. 349. és nyomán Ferenczi: *Ci* 72—73.
- 7 *vőlegényként*: Petőfi 1844. évi lírájában már felvillant ugyan a házasság gondolata általában és személyre szólóan is, de ezekből *Etelkére* csak a *Bucsú 1844-től* 27—28. sorának utalása vonatkozik, vö. a *Bucsú 1844-től* jegyzeteivel (398—399.). Az *Etelke—Petőfi* kapcsolatról mondottakat (l. az *Etelkéhez* c. vers jegyzeteit!) ciklusunkban a *Ha ébren meg nem látogatsz...* erősíti meg. Egy emlékezés szerint Vachott Sándor mondata a ravatalon fekvő *Etelke* fölött („Látod, Sándor, ha ez a kislány meg nem hal, még feleséged lett volna!” — *Berecz* 11., idézi *Hatv* I. 658.) indította volna arra a költőt, hogy a továbbiakban mint „vőlegény” viselkedjen a gyász idején. (Berecznek az a megjegyzése, hogy az egész ciklust az idézett mondat hívta volna életre, túlzásnak tekinthető.)

Szövegváltozatok

- C K, *Ci* V.
PDI Cipruslombok *Etelke* sírjáról. I.
ÖK1—3 Jaj, be bús ez a harangszó!
1 PDI harangszó....
3 K Kedves hervadt [kp. n.]
5 PDI koporsód....

Fordítás

Kertbeny 212., *Ach wie trüb klingt dieser Glockenton* címen, az itteni ciklus 25. darabjaként, vö. *PA*I. 333.

262. HA ÉBREN MEG NEM LÁTOGATSZ....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/91. 4. f. v.—5. f. r.

Megjelenés

Ci 15—17.
ÖK1 286—288., ÖK2ab—3 II. 14—16. Az ÖK-kiadásokban az 1845. évi versek között, címmel, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Magyarázatok

- 6 *keveset beszéltünk*: a kapcsolat előtörténetére l. az *Etelkéhez* c. vers jegyzeteit! (370.).
21 *temetésed*: vö. az előző, a *Jaj, be bús ez a harangzó!* c. verssel és jegyzeteivel!

Szövegváltozatok

- C K, CI IV. [sh., VI.-nak kellene lennie]
ÖK1—3 Ha ébren meg nem látogatsz....
6 K beszéltünk,
10 K futottál,
16 K megnyílt
20 K O én [kp. n.]
láttam!
21 K is,
35 K föl vagy [kp. n.]

Fordítás

Kertbeny 213., *Wenn du mich wach nicht mehr besuchst* címen, az ittani ciklus 26. darabjaként, vö. PAt I. 333.

263. TE VOLTÁL EGYETLEN VIRÁGOM....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/91. 5. f. v.

Megjelenés

CI 18.
ÖK1 288., ÖK2ab—3 II. 16—17. Az ÖK-kiadásokban az 1845. évi versek között, címmel, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

Zerffi Gusztáv versünket a jobbák közé sorolta: „E dal csinos, a bezáró anthithesis komor benyomást tesz az olvasóra, s mély fájdalom borzong át rajta e soroknál: Te voltál vérem forrósága; / Meghültél: óh majd megfagyok...” (Hond II. 21. sz. nov. 24. 401. — EPN 221.)

Szövegváltozatok

- C K, CI VII.
ÖK1—3 Te voltál egyetlen virágom....

- 1 K virágom,
ÖK3 virágom:

Fordítás

Kertbeny 207., *Du warst meines Daseins....* címen, az itteni ciklus 20. darabjaként, vö. PAI I. 333.

264. AMOTT FÖNN EGY CSILLAG RAGYOG....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/91. 5. f. v.

Megjelenés

PDI 1845. I. évn. 5. sz. Télhó [jan.] 16. 73. (Az első mutatványközlés második darabjaként.)

CI 19.

ÖK1 288—289., ÖK2ab—3 II. 17—18. Az ÖK-kiadásokban az 1845. évi versek között, címmel, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

Zerffi Gusztáv a *Hond*-ben (1846. II. 21. sz. nov. 24. 401.) a zárósort helytelenítette: „A 19-dik lapon hitét *törött lajtorjá*hoz (?) hasonlítja a költő. Mégis különös, hogy egy költőnél sem oly gyakoriak a műízléstelen (inaestheticus) képek, mint épen Petőfinél, — nem egyéb, mint mélyebb műveltség hiányának következménye.” (EPN 222.)

Magyarázatok

- 6 *Etelkéd e sugár*: az Orion-, valamint a Castor és Pollux-monda óta az ember csillaggá válása egyike a legismertebb közkinccs-motívumoknak. Berze Nagy János székely, német, román, dán és ázsiai meseanyagot is felvonultatott népköltészeti jelenlétére (Berze Nagy 42.). Petőfi ezt a motívumot is egyéni módon használta, l. a 12. sort, amelynek profanizálására érthető módon szisszent fel Zerffi (l. a *Fogadtatás* adatát).

Szövegváltozatok

C K, CI VIII.

PDI Cipruslombok *Etelke sírjáról*. II.

ÖK1—3 *Amott fönn egy csillag ragyog....*

1 K ragyog,

8 PDI *S* menj

- 8 K hozzá — ő
11 K Mert, a
12 Cl hit [kp. n., sh.]

Fordítás

Kertbeny 208., *Hoch oben dort ein Stern erstrahlet.* címen, az itteni ciklus 21. darabjaként, vö. PAI I. 333.

265. ÉN VAGYOK ITT....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/91. 6. f. r.

Megjelenés

PDI 1845. I. évn. 5. sz. Télhó [jan.] 16. 73. (Az első mutatványközlés harmadik darabjaként.)

Cl 20—21.

ÖK1 289., ÖK2ab—3 II. 18—19. Az ÖK-kiadásokban az 1845. évi versek között, címmel, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

Császár Ferenc a verset annak igazolására idézte, hogy Petőfi a ciklusban „rémitő nagy szavakkal semmit sem mond”: „»Emésztő gyönyör« áll a 20. 1., mit eddig bizonyosan semmi szívbuvár nem tudott, hogy t. i. a (szellemi) gyönyör emésztene; általában ezen egész (IX.) szám igen eredeti a nagyhangu, semmit sem mondó szavakban és kuszált gondolatokban.” (IrŐr 1845. 5. sz. szept. 6. 36. — EPN 133.)

Magyarázatok

- 2 *hű zarándoka*: Petőfi itt kezdődő temetőjárása, amely része volt annak, hogy „szószerint: odaadással merült el fájdalmába” (Ferenczi: Cl 78.), és amely innentől ismétlődő motívum a ciklusban is (l. a megjelent Cl X., XVIII., XXII., XXIII., XXV., XXVI., XXIX. és XXX. darabját!), viták, sőt gúnyolódások tárgya volt az Ételke-kapcsolat korábbi felületességét jól tudó baráti körben, elsősorban Pákh Albert részéről. A költő ingerülten reagált a gyászát „negélyzettnek” minősítő megjegyzésekre (Gyulai: PSLK 36.; Kemény Mihály: Emlékadatok Petőfiről. FL 1877. júl. 3.; Sass István: Petőfi Tolnamegyében. Tolnamegyei Közlöny 1880. dec. 19.; Berecz 11—12. Az emlékezősek idézi Hatv² I. 658—659.). A kérdésre l. még Ferenczi: Cl 78—80.
- 5 *borzasztót álmodám*: a földi (hatalmi) harcok égi vetülete az antropomorfi istenképzet szerves része. Megvan a görög mitológiában; a

keresztény kultúrkörben vlsz. ősforrása Lucifer lázadása és az erre hasonlatként utaló ószövetségi Ézsaiás könyve 14, 12—14. A magyar, német és szláv néphit példáira l. Berze Nagy 42—43. Petőfi eredetisége abban áll, hogy a romantika által is igen kedvelt mítoszokat, amelyekben a nap, a hold és csillagok szerepeltek, az (Etelkét magába fogadó) földre vonatkoztatta, és ezáltal megint csak profanizálta.

Szövegváltozatok

- C K, CI IX.
PDI Cipruslombok Etelke sírjáról. III.
ÖK1—3 Én vagyok itt....
- 5 K O én
PDI Oh, én
- 9 K fáradatlanúl —
- 10 PDI keresztül-nyargalák....
- 17 ÖK2ab—3 szívemen
PDI taláta [sh.]
- 18 PDI nekem....
- 19 K *ugy*
- 20 ÖK2b *hálálod* [sh.]

Fordítás

Kertbeny 215., *Ich bin bei dir....* címen, az itteni ciklus 27. darabjaként, vö. PAt I. 333.

266. TERMÉSZET! MÉG TE IS GÚNYOLÓDOL?

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/91. 6. f. v.—7. f. r.

Megjelenés

CI 23—24.
ÖK1 290—291., ÖK2ab—3 II. 20—21. Az ÖK-kiadásokban az 1845. évi versek között, címmel, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

Császár Ferenc negatív példaként hivatkozott rá: „... hamis pátosz, melly, költő szokása ellenére, rémitő nagy szavakkal semmit sem mond, s mire hasonlíthatatlan példányul szolgál [...] a XI-nek utolsó előtti versszaka...” (IrŐr 1845. 5. sz. szept. 6. 35. — EPN 133.)

Magyarázatok

- 1 *te is*: lehetséges, hogy ez már a barátoknak a gyász őszinteségét kétségbe vonó magatartására történő utalás, vö. az *Én vagyok itt...* jegyzeteivel (426.).
- 4 *tavasziak az idők*: 1845 szokatlanul enyhe januárja az újságok apróhíreinek ismétlődő témája volt. Az Élk ezt így foglalta össze: „Egyébiránt jó időnk van; majd ki s fagy, majd na gy sár...” (1845. jan. 25.) — utalva a jan. 10-ét megelőző jégzajlásra és arra a tényre, hogy jan. 21-én a jégmentes Dunán ismét megindult a helyi gőzhajóközlekedés.
- 9—16 A két strófa lírai parafrázis a Lear király c. Shakespeare-tragédia viharjelenetére (III. felvonás, 2. jelenet). A dráma előadásán Kecskeméten, 1843. márc. 25-én Petőfi a Bolondot (egykorú szerepnevén: a Bohócot) játszotta, aki a viharjelenetben is színen van mint a bujdosó király kísérője (Fekete: PSÉ I. 249—250., 341—344. és PAt III. 47—48. 215.). Hogy Kecskeméten a Nemzetiben használt Vajda Péter—Jakab István-féle fordítást mondták-e (1838-ból), csupán feltehető.

Szövegváltozatok

- C K X.
Cl XI.
- 1 K gúnyolódol? [pontok n.]
6 K Szentgellérthegyen; [jav. ebből: Szent Gellérthegyen;]
8 K legyen!
ÖK2ab—3 legyen, [sh.]
16 ÖK2ab—3 tollakat, [sh.]
19 ÖK2a szívem
20 ÖK2ab—3 Szfbériává
K vetkezett. [gondolatjel n.]
23 ÖK2b—3 részvéte;

Fordítás

Kertbeny 206., *Natur, auch du willst mich verhöhnen.* címen, vö. PAt I. 333. (az itteni ciklus 19. darabjaként)

267. NEM HÁBORÍTOM-E NYUGALMAD....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/91. 7. f. r.

Megjelenés

Cl 22.

ÖK1 290., ÖK2ab—3 II. 19—20. Az ÖK-kiadásokban az 1845. évi versek között, címmel, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Magyarázat

5 *gyakorta*: a jan. 10-ét követő temetőlátogatásokra l. az *Én vagyok itt....* jegyzetét (426.).

Szövegváltozatok

C K XI.

Cl X.

ÖK1—3 Nem háborítom-e nyugalmad....

C és 1 ÖK2b—3 háborítom

4 K szenvedéssel,

7 K lépek;

Fordítás

Kertbeny 211., *Ich störe wohl nicht deine Ruhe....* címen, vö. PAt I. 333. (az itteni ciklus 23. darabjaként)

268. MIÉRT TEKINTESZ BE SZOBÁMBA?

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/91. 7. f. r-v.

Megjelenés

Cl 25—26.

ÖK1 291—292., ÖK2ab—3 II. 22—23. Az ÖK-kiadásokban az 1845. évi versek között, címmel, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Szövegváltozatok

C K, Cl XII.

ÖK1—3 Miért tekintesz be szobámba?

3 K *ügy*

10 K *csatát*;

13 K *volt*; —

17 K *mint* [kp. n.]

19 K *szótlanságom*: —

Fordítás

Kertbeny 205., *Was siehst du in mein Zimmerlein?* címen, vö. PAI I. 333. (az itteni ciklus 18. darabjaként)

269. LÁTTAM KÉT HOSSZU NAP....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/91. 7. f. v. — 8. f. r-v.

Megjelenés

CI 27—29.

ÖK1 292—293., ÖK2ab—3 II. 23—25. Az ÖK-kiadásokban az 1845. évi versek között, címmel, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

Császár Ferenc „az ismétlések eszmékben úgy, mint szavakban” kifogás bizonnyítékaként fásasztónak érzi, hogy a költeményben kétszer is szerepel a homlokcsók. Azt is rosszallja, hogy a költő e vers 6. és a *Ha ébren meg nem látogatsz...* 6. versszakában is említi, hogy jelen volt a leányka temetésén (IrŐr 1845. 5. sz. sept. 6. 36. — EPN 133.).

Magyarázatok

- 1 *két hosszú nap*: utalás arra, hogy a jan. 7-én felravatalozott Etelkét csak 9-én délután temették, mert tetszhalottnak hitték.
- 5 *Csókoltam*: az első és utolsó homlokcsókra l. Vachottné: Rajzok I. 346., nyomán Ferenczi: CI 72. Utal rá más visszaemlékezés is (Túri Mészáros István: Visszaemlékezések Petőfi Sándorra. Vasárnapi Lapok 1880. okt. 17.), de egyetértünk a szöveget idéző Hatvany Lajossal (Hatv² I. 657.), hogy itt inkább versünk hatására született történetről van szó, mintsem hiteles szóbeli forrásról.
- 16 *mennymből kizárt*: Petőfi itt saját versére, a *Bucsú 1844-től* 28. sorára utal vissza, ezzel is erősítve a szerelem eléggé halvány előtörténetét: *A mennyországnak állok küszöbén*.
- 18 *fáklyák lángjait*: ismét hiteles részlet a jan. 9-i temetésről. A korai sötétedés miatt a koporsót a baráti és írói kör fiatal tagjai fáklyákkal kísérték, vö. Vachottné: Rajzok I. 348.
- 31—32 *szemed / Tündökletes égét*: Etelkének „nagy égszín szemei” voltak, vö. Vachottné: Rajzok I. 341.

Szövegváltozatok

C K, CI XIII.

ÖK1—3 Láttam két hosszú nap....

- 10 K Oltárom! homlokod,
 16 K kizárt;
 21 K is.....
 24 K zuhant — —
 32 ÖK1 Tündöklőketes [a sh.-t a K, a Cl és az ÖK2ab—3 alapján jav.]
 34 K keresem!

Fordítás

Kertbeny 191., *Ich sah zwei lange, lange Tage....* címen, vö. PAt I. 332. (Az itteni ciklus 3. darabjaként)

270. HOL VAGY TE, RÉGI KEDVEM?

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/91. 8. f. v.

Megjelenés

PDI 1845. I. évn. 5. sz. Télhó [jan.] 16. 74., az első mutatványközlés IV. darabjaként.

Cl 30.

ÖK1 294., ÖK2ab—3 II. 25—26. Az ÖK-kiadásokban az 1845. évi versek között, címmel, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Szövegváltozatok

C K, Cl XIV.

PDI Cipruslombok Etelke sírjáról. IV.

ÖK1—2ab Hol vagy te régi kedvem? [kp. n., a vesszőt az 1. sor analógiájára és az ÖK3 alapján kitettük]

2 K pajkos vad [kp. n.]

PDI fiú!...

5 K, PDI szívem;

7 Cl Nyilként

8 K, PDI, Cl át;

12 K, PDI ketté törött.

Fordítás

Kertbeny 204., *Wo bist du, o mein alter Muth.* címen, vö. PAt I. 333. (Az itteni ciklus 17. darabjaként)

271. LE AZ ÉGRŐL HULL A CSILLAG....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/91. 9. f. r.

Megjelenés

Cl 31.

ÖK1 294., ÖK2ab—3 II. 26—27. Az ÖK-kiadásokban az 1845. évi versek között, címmel, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Magyarázat

- 1 *hull a csillag*: a csillagmotívum gyakori és sokféle értelmezési lehetősége közül Petőfi itt arra a természeti babonára utal vissza, amely a csillaghullás és az emberhalál között teremt párhuzamot, és amelyet a *János vitéz*ben is használt (vö. Berze Nagy 41., l. még a *János vitéz* 471—472. sorához fűzött magyarázatot: 322.).

Szövegváltozatok

C K, Cl XV.

ÖK1—3 Le az égről hull a csillag....

5 ÖK2ab—3 hull; csak

K csillag,

6 ÖK2b hulinak [sh.]

Fordítás

Kertbeny 200., *Von dem Himmel*. címen, vö. PAt I. 333. (Az itteni ciklus 12. darabjaként)

272. MI VOLNA KÜLÖNÖS AZON....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/91. 9. f. r.

Megjelenés

Cl 32.

ÖK1 295., ÖK2ab—3 II. 27. Az ÖK-kiadásokban az 1845. évi versek között, címmel, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

Zerffi Gusztáv a verset egészében idézte mint Petőfi tehetségének ékes bizonyítékát: „Csodaszép; ismét kibékít egész tömeg közepességgel; egyike ez ama villámsugaraknak, mik költői kedélyének sötét éjén átlobbannak.” (Hond 1846. II. 21. sz. nov. 24. 401. — EPN 222.)

Magyarázat

- 3 *Vidám, tréfás beszéd*: utalás arra, hogy a baráti kör Petőfit nemcsak kárhóztatta túlzottnak tetsző gyászáért, hanem vigasztalni is igyekezett, vö. még a *Barátim, csak vigasztalással...* c. verssel! Vlsz. ugyanerre utal a baráti aggodás emléke Sass Istvánnál: „Komolyabb aggodalmunkat az elvonult zivatarra következett kiderülés oszlatta el.” (Petőfi Tolnamegyében. Tolnamegyei Közlöny 1880. dec. 19., idézi Hatv² I. 658.) A természeti kép megválasztása az emlékezésben ki-mondottan versünk hatását mutatja.

Szövegváltozatok

C K, Cl XVI.

ÖK1—3 Mi volna különös azon....

Fordítás

Kertbeny 203., *Was wär daran wohl...* címen, vö. PAt I. 333. (Az itteni ciklus 16. darabjaként)

273. HAZUGSÁG, A MIT....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/91. 9. f. r.

Megjelenés

Cl 36.

ÖK1 297., ÖK2ab—3 II. 29—30. Az ÖK-kiadásokban az 1845. évi versek között, címmel, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Szövegváltozatok

C K XVII.

Cl XIX.

ÖK1—3 Hazugság, a mit....

2 K, Cl fájdalom;

6 K dől;

274. Ő, A KEDVES DRÁGA KIS LEÁNY...

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/91. 9. f. v.

Megjelenés

Cl 33.

ÖK1 295—296., ÖK2ab—3 II. 27—28. Az ÖK-kiadásokban az 1845. évi versek között, címmel, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Szövegváltozatok

C K XVIII.

Cl XVII.

ÖK1—2ab Ő a kedves drága kis leány... [kp. n.; a vesszőt a K, a Cl és az ÖK3 alapján pótoltuk]

ÖK2b, ÖK3 Ő [sh.]

5 ÖK2b elvívék,...

8 K, Cl ítéletnapig.

12 Cl akarat [kp. n.; sh.]

13 K, ÖK2ab—3 csendes

18 K Föltörekszik, föl

Cl Föltörekszik, fel

ÖK3 felé,...

20 K metszené! [gondolatjel n.]

23 K remete;

275. ÁLLTAM SÍRHALMA MELLETT...

Kézirat:

OSZK Kt. Fond VII/91. 10. f. r.

Megjelenés

Cl 35.

ÖK1 296., ÖK2ab—3 II. 29. Az ÖK-kiadásokban az 1845. évi versek között, címmel, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Szövegváltozatok

C K XIX.

Cl XVIII.

ÖK1—3 Álltam sírhalma mellett....

- 4 K szegzett szemmel....
- 5 K parton,

Fordítás

Kertbeny 200., *Ich stand jüngst neben ihrem Grabe* címen, vö. PAT I. 333.
(Az itteni ciklus 13. darabjaként)

276. BARÁTIM, CSAK VIGASZTALÁSSAL....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/91. 10. f. r-v.

Megjelenés

CI 37.

ÖK1 297—298., ÖK2ab—3 II. 30—31. Az ÖK-kiadásokban az 1845. évi versek között, címmel, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Magyarázatok

- 1 *Barátim*: a baráti kör magatartására l. az *Én vagyok itt....* és a *Mi volna különös azon....* c. vers jegyzeteit (426., 433.). A költemény 1—2. sorának kérése nem valósult meg: 1845 elején vidékről három vigasztaló episztolát is közölt a PDI (vö. a ciklus *Fogadtatás* c. alfejezetével!). Költeményünk azonban, amely nem jelent meg a mutatónyelvi közlésekben, csak az időben harmadikra, Görgey Istvánra hatott.
- 11 *dallá olvad*: Petőfi megkapó őszinteséggel tárja fel a ciklus keletkezésének alkotáslélektani hátterét.

Szövegváltozatok

- C K, CI XX.
 - ÖK1—3 Barátim, csak vigasztalással....
- 4 K örököltem.
- 5 K szívem; —
- 6—8 K [zárójel n.]
- 8 K búbánat. —
- 10 ÖK2b minden [sh.]
 - K sem;
 - ÖK3 sem [kp. n.]

277. JÓJ, TAVASZ, JÓJ!....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/91. 10. f. v.—11. f. r.

Megjelenés

Cl 39.

ÖK1 298., ÖK2ab—3 II. 31—32. Az ÖK-kiadásokban az 1845. évi versek között, címmel, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

A költemény nem nyerte meg Császár Ferenc tetszését, erre is vonatkozik a következő megjegyzése: „... hamis pathosz, mely, költő szokása ellenére, rémitő nagy szavakkal semmit sem mond, s mire hasonlíthatatlan példányul szolgál [...] a XXI.-nek több sorai...” (IrŐr 1845.5. sz. szept. 6. 35. — EPN 133.)

Zerffi Gusztáv a dicsérendő költemények között említi, „melyben rózsás öröm közt akarja a tavasz illatos koszorúját arájának homloka köré tűzni, s aztán ugyanazon virágokat sírkeresztjére kell aggatnia. Illy eszméi miatt nem lehet Petőfit nem kedvelni, s az ember szeretne perbe kapni a gondviseléssel — hogy az aljas dudvája olly buján öli el nála a valóban szépet.” (Hond 1846. II. 21. sz. nov. 24. 401. — EPN 222.)

Magyarázatok

- 1 *az ősszel*: Vachott Sándor terve, hogy az általa eltartott nagy létszámú családot vidékre telepíti, s ott gazdálkodással biztosítja jobb megélhetésüket, már valóban 1844. október végén, november elején publikus volt; vö. Vahot Imre levelével Erdélyi Jánosnak, 1844. nov. 5-ről: „Sándor tavaszkor falura megy lakni családjával (arendás lesz)...” (ErdLev I. 233.) Petőfi velük-tervezgetését említi Vachottné: Rajzok I. 336. (idézi: Hatv² I. 607.) is — bár talán éppen versünk visszavetítésével. A fordulat mindenképpen költői túlzásnak hat: ősszel, a *Sze-relem gyötrelme* ciklus idején Petőfi még nem szöhetett ilyen terveket.
- 5 *száz mérföldre*: szintén poétai elragadtatás, Vachottné végül a tápió-sápi Rakovszky-kastélyt és gazdaságát bérelték (leírását l. Vachottné: Rajzok II. 2—5.). A helység, „*Tápio-Sáp*, magyar-tót falu, Pest v[ár]megyében, Pesthez keletre 4 1/2 m[ér]föld...” (Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára. Pest 1851. IV. 9.)
- 18—22 A két-két sor ellentétes csattanójában Horváth János Shakespeare-ihletet fedezett föl. A *Romeo és Júlia* V. felvonásában nemcsak a halottnak vélt Júlia fölött álló és a koporsóra virágot szóró Paris helyzete azonos a költőével, a csattanóra választott ellentét képe is Capulet szövegére megy vissza a IV. felvonás 5. jelenetében: „Menyasszonyunknak szánt virágaink / Holtat díszítnek, s minden visszafordul.”

Náray Antal ford.; megj. Külföldi Játékszín XVII. Buda 1839. 149.)
 Megjegyezzük, hogy a Nemzeti Színház által műsorra vett Gondol
 Dániel-fordításból (1844-től) a jelenet és így a szöveg is hiányzott,
 mivel Gondol „színpadra alkalmazta” a darabot, azaz a Nemzeti Szín-
 ház lehetőségeire tekintettel csökkentette a színhelyek számát. Hason-
 ló a Hamlet V. felvonásának I. színében, a Királyné szövegében,
 Ophelia sírja fölött: „Reménylém, Hamletemnek nője lesz; / S meny-
 asszonyi ágyadat ékesitem / Föl s nem sirodra hintendek virágot.”
 (Vajda Péter ekkor készült fordításában) Megjegyzendő, hogy ez is
 csupán a teljes kéziratban lehető föl, a színpadi változatból a színvál-
 tozást igénylő teljes jelenetet kihúzták. (Vö. Horváth 174. és 558.)

Szövegváltozatok

- C K, Cl XXI.
 ÖK1—3 Jőj, tavasz jőj!.... [a hiányzó vesszőt a K és a Cl, valamint az
 ÖK1—3 kiadások 1. sora alapján pótoltuk]
 2 Cl jőszel; [sh.]
 3 K ifju szép [kp. n.]
 4 K meglátogatnom,
 9 K kilépe
 10 ÖK3 Csillaglányos
 11 Cl, ÖK1 galambon [sh., értelemszerűen jav.]
 ÖK3 galombom [sh.]
 13 ÖK2b—3 Míg
 ÖK2b—3 virágod [sh.]
 15 ÖK2b—3 míg
 17 K lehetetlenség-e,
 18 K vége?
 20 K fejére.” — —

Fordítás

Kertbeny 202., *Komm Frühling, o komm!* címen, vö. PAt I. 333. (Az itteni
 ciklus 15. darabjaként)

278. PANASZKODÁM HÁT?....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/91. 11. f. r-v.

Megjelenés

Cl 43—44.
 ÖK1 300., ÖK2ab—3 II. 34—35. Az ÖK-kiadásokban az 1845. évi versek
 között, címmel, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Magyarázatok

- 7 *szánalommal vagy gúnnnyal*: a sor látszólag ismét a baráti kör magatartására utal, azaz az *Én vagyok itt...*, a *Mi volna különös azon...*, a *Barátim, csak vigasztalással...* és a *Be szomorú az élet én nekem...* c. versek sorozatát folytatja a ciklusban.
- 12 *embereknek*: a 2. sorban is használt, megismételt általánosítás túlmutat a baráti körön, s a verset *A világ és én* c. költemény gondolatköréhez is kapcsolja.
- 18 *Bűvös szigetté*: a *János vitéz* Tündérországának parafrázisa, vö. a *János vitéz* 1353. sorához fűzött magyarázattal (324—325.).

Szövegváltozatok

- C K XXII.
Cl XXIII.
ÖK1—3 Panaszkodám hát?...
- 4, 16 K Panaszkodik. Szégyen, szégyen
4 ÖK3 reám; [sh.]
8 K kell;
ÖK1 egyik [sh., értelemszerűen jav.]
- 10 K Elmondhattam, mi az?
ÖK2ab—3 Elmondhatám?
- 17 K panaszodom.
- 18 K, Cl, ÖK2ab—3 keblem,

279. ANYÁM, ANYÁM....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/91. 11. f. v.—12. f. r.

Megjelenés

Cl 59—60.
ÖK1 307—308., ÖK2ab—3 II. 44—45. Az ÖK-kiadásokban az 1845. évi versek között, címmel, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Szövegváltozatok

- C K XXIII.
Cl XXXII.
ÖK1—3 Anyám, anyám....
- 1 K, Cl anyám, o
3 K reményed?
4 K beváltana.

- 6 K, Cl reményeket;
8 ÖK2b—3 még

Fordítás

Kertbeny 198., *O Mutter, o Mutter mein.* címmel, vö. PAt I. 333. (Az itteni ciklus 10. darabjaként)

280. HATALMAS ORVOS AZ IDŐ...

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/91. 12. f. r.-v.

Megjelenés

Cl 45—47.

ÖK1 301—302., ÖK2ab—3 II. 35—36. Az ÖK-kiadásokban az 1845. évi versek között, címmel, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Szövegváltozatok

- C K, Cl XXIV.
ÖK1—3 Hatalmas orvos az idő...
1 ÖK3 előbb
5 ÖK2b—3 villáműze [sh.]
16 K Remény vagy [kiskötőjel n.]
18 ÖK2ab—3 Vágy-, s
29 K álmaink? majd
30 K egymásnak;

281. KÉKET MUTATNAK MÉG...

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/91. 12. f. v.—13. f. r.

Megjelenés

Cl 49.

ÖK1 302—303., ÖK2ab—3 II. 38. Az ÖK-kiadásokban az 1845. évi versek között, címmel, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Szövegváltozatok

- C K XXV.
Cl XXVI.

ÖK1—3 Kéket mutatnak még....

14 K kél:

Fordítás

Kertbeny 201., *Zeigen sich noch blau die fernen Berge.* címen, vö. PAI I. 333.
(Az itteni ciklus 14. darabjaként)

282. HA ÉLETÉBEN....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/91. 13. f. r.

Megjelenés

PDI 1845. I. évn. 23. sz. Tavaszelő [márc.] 20. 363. A harmadik mutatvány első darabjaként. A következő csillag alatti jegyzettel: „A még ezen a héten megjelenendő hasoncímű versfüzetből a szerző 50 példány árát az árvai és szepesi [!] éhezők számára szándékozik ajándékozni, és így a szép és jó irányú könyvecske kétszeres érdekekkel birand olvasóink előtt. — A s z e r k.” (EPN 65.)

CI 50.

ÖK1 303., ÖK2ab—3 II. 39. Az ÖK-kiadásokban az 1845. évi versek között, címmel, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

Császár Ferenc (IrŐr 1845. 5. sz. szept. 6. 36.) a verset több okból kárhoztatta: „A XXVII. sz. alatti szerelmi vallomást megköszönendette a kedves kis leány, ha hallhatta volna; a kép pedig, melly »a t é l i r ó z s a s z á l r a tiszta hó-lepelt borít«, valóban eredeti, mert alig látott valaki télben rózsaszálat virítani hó alatt.” (EPN 133.)

Magyarázatok

1 *Ha*: a feltételes kötőszó a ciklus értelmezésének kulcsversévé teszi a költeményt; folytatva a *Barátim, csak vigasztalással....* önvallomását.

5 *Mi szép*: a ravatalon fekvő Etelke leírását l. Vachottné: Rajzok I. 346.

Szövegváltozatok

C K XXVI.

PDI Cipruslombok Etelke sirjáról I.

CI XXVII.

ÖK1, 3 Ha életében....

ÖK2ab Ha életében.

3 ÖK3 szerelemem, [sh.]

Fordítás

Kertbeny 193., *Hätt' ich im Leben nicht bereits geliebt.* címen, vö. PA t I. 333. (Az itteni ciklus 5. darabjaként)

283. JÁTSZIK ÖREG FÖLDÜNK....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/91. 13. f. v.

Megjelenés

Cl 48.

ÖK1 302., ÖK2ab—3 II. 37. Az ÖK-kiadásokban az 1845. évi versek között, címmel, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Magyarázatok

- 2 *Fiatal sugarával*: 1845 szokatlanul enyhe januárjára I. a *Természet! még te is gúnyolódol?* jegyzeteit (428.)!
- 11—12 *nem is látná / Sírhalmodat*: a vers csattanóját képező ellentétre Horváth János két világirodalmi példát említ. Dickens *Twist Olivér* c. regényét (Gondol Dániel fordításában 1843-ban jelent meg), a II. 152. lapján Olivér a haldokló Róza felett: „... oly pompásan tündöklő sugárokkal kelt fel a nap, mintha bánatra az egész föld színén nem akadhatna; minden falevélen, minden virágon élet és épség mutatkozott, az egész természetben mindenfelé öröm hangzott — a gyönyörű fiatal teremtmény pedig halállal vívódott...” Másik példája Heine (*Lyrisches Intermezzo* 31.):

Die Welt ist so schön und der Himmel so blau
[...]
Und doch möcht' ich im Grabe liegen
Und mich an ein totes Liebchen schmiegen.

(Horváth 557—558.)

Szövegváltozatok

C K XXVII.

Cl XXV.

ÖK1, 3 *Játszik öreg földünk....*

ÖK2ab *Játszik öreg földünk.*

9 *K jó kedvü* [jav. ebből: *gyönyörű*]

10 ÖK2ab—3 lementén,

Fordítás

Kertbeny 190., *Es spielt mit unsrer alten Erde....* címen, vö. PAt I. 332. (Az itteni ciklus 2. darabjaként)

284. A HÓ, A HOLT FÖLD TÉLI SZEMFEDŐJE

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/91. 13. f. v.—14. f. r.

Megjelenés

Cl 53—54.

ÖK1 305., ÖK2ab—3 II. 41. Az ÖK-kiadásokban az 1845. évi versek között, címmel, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Magyarázat

1 A metaforát Horváth János Lenau Sommerfaden c. verséből származtatja:

Winter spinnet los' und leise
An der Fäden leichtem Flug,
Webt daran *aus Schnee* und Eise
Bald den *Leichenüberzug*.

(Horváth 514.)

Szövegváltozatok

C K XXVIII.

Cl XXIX.

ÖK3 szemfedője....

5 ÖK2b—3 a sor hiányzik [sh.]

7 K *Le* komoran

8 K *Néz* a

16 ÖK2b—3 *Siró*

Fordítás

Kertbeny 195., *Der Schnee....* címen, vö. PAt I. 333. (Az itteni ciklus hetedik darabjaként)

285. MIDŐN NAGYON BÁNT....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/91. 14. f. r.

Megjelenés

Cl 55—56.

ÖK1 305—306., ÖK2ab—3 II. 42. Az ÖK-kiadásokban az 1845. évi versek között, címmel, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Magyarázat

5 *az óra éj felére jár*: az éjféli kísértetjárás jelenetére l. a *János vitéz* 1283—1295. sorához fűzött magyarázatot (324.). A korábbi művek motívumainak szaporodó átvétele az ihlet fáradásának jele.

Szövegváltozatok

C K XXIX.

Cl XXX.

ÖK1—3 Midőn nagyon bánt....

4 K *Naphosszat*

12 K *éjjelén*;

13 Cl *sírhalmam*

16 K *lecsendesül.* —

K [a 16. sor után a szöveg folyamatos]

18 K *kedves édesem!*

286. E SZOBÁBAN KÜZKÖDÖTT....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/91. 14. f. v.

Megjelenés

Cl 51

ÖK1 304., ÖK2ab—3 II. 39—40. Az ÖK-kiadásokban az 1845. évi versek között, címmel, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Magyarázatok

1 *E szobában*: „Etelke volt lakhelyét elzárták, s anyám, férjem ajánlatát, a kis zongora szobát választá alvó szobájául, mely egyenesen a mi szobánkba nyílt, [...] Alig vette észre Petőfi Etelke szobája lakatlan-

ságát, nem nyughaték, míg férjemmel észre nem vettette, mi boldog volna, ha e szobába költözhetnék...” (A leírás és a jan. 24—25-i átköltözés: Vachottné: Rajzok I. 349.)

- 20 *Szent Mihály lova*: „Saraglyaforma készület, melyen a halottakat vállakon viszik a temetőbe. Nevét valószínűleg a római katolikusoknál divatos temetési ének azon szavaitól kapta, melyekben Szent Mihályra, mint paradicsom főnökére (Michael praepositus paradisi) történik hivatkozás.” (CzF V. 1255. h.)

Szövegváltozatok

- C K XXX.
Cl XXVIII.
ÖK1—3 E szobában küzködött....
7 K tengerével; — —
8 K Szenvedésem
12 ÖK2b kín
15 ÖK2b—3 emlékimben,

287. BE SZOMORÚ AZ ÉLET ÉN NEKEM....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/91. 15. f. r.

Megjelenés

PDI 1845. I. évn. sz., Téli hó [jan.] 30. 144. A második mutatványközlés második darabjaként, PETŐFI. aláírással.

Cl 41—42.

ÖK1 299., ÖK2ab—3 II. 32—33. Az ÖK-kiadásokban az 1845. évi versek között, címmel, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Magyarázatok

- 11 *mennyet mutat*: visszautalás a *Bucsú 1844-től* 28. sorára (*A mennyországnaq állok küszöbén.*), vö. még a *Láttam két hosszú nap....* c. vers 16. sorával is!
- 15—18 A baráti kör viselkedésére l. az *Én vagyok itt....*, a *Mi volna különös azon....* és a *Barátim, csak vigasztalással...* c. verseket és jegyzeteiket! Petőfi magatartására Sass István (talán versünk hatása alatt is) így emlékezett: „...szédült s aggodalmat keltő állapotban mutatá meg nagy elvértve magát. Meghittebb barátjaival sem érintkezett, megfogyottan, szótlanul — mint az árnyék — lebbent el mellettünk, ha néha-néha elhagyva zárkózottságát, az utcán átosontott.” (Petőfi Tolnamegyében. Tolnamegyei Közlöny 1880. dec. 19., idézi Hatv² I. 658.)

Szövegváltozatok

- C K XXXI.
PDI Cipruslombok Etelke sirjáról VI.
CI XXII.
ÖK1—3 Be szomorú az élet én nekem....
1 K, PDI énnekem,
ÖK3 én nekem [kp. n.]
2 PDI kedvesem;
5 K, PDI, CI Egy egy
6 PDI Melly
9 K, PDI mélyen;
12 PDI beléje [sh.]
13 K, ÖK2ab—3 csendes
15 ÖK2b jó barátóm [sh., 2x]
17 K, PDI, CI, ÖK2ab—3 jötenek,
19 K céltalan;
22 PDI engemet,
24 K, PDI remények?!

288. TIZENKETTŐT ÜTÖTT AZ ÓRA....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/91. 15. f. v.

Megjelenés

CI 57—58.
ÖK1 306—307., ÖK2ab—3 II. 43—44. Az ÖK-kiadásokban az 1845. évi versek között, címmel, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Fogadtatás

Császár Ferenc (IrŐr 1845. 5. sz. szept. 6. 36.) a vers 13—22. sorát annak bizonyítására idézi, hogy „A XXXI.-nél valami prózaibbat gondolni nem lehet...”, majd hozzáteszi: „Ez, kérem alázsan, minden inkább lehet, csak nem költői beszélgetés...” (EPN 133—134.)

Szövegváltozatok

- C K XXXII.
CI XXXI.
ÖK1, ÖK2a, ÖK3 Tizenkettőt ütött az óra....
ÖK2b Tizenkettőt ütött az óra,...
5 ÖK3 lemegy....
6 K vártalak!

- 10 K hintse!
12 K [a *lyányka* után törölve, de kiolvasható a vessző]
16 K dolog,
22 K megtaláltad!.....
23 K, Cl O
25 K Meg nem találtam életed;
 ÖK2ab—3 drága életed!

Fordítás

Kertbeny 196., *Zwölfe schlug die Glocke nun.* címmel, vö. PAt I. 333. (Az itteni ciklus 8. darabjaként)

289. HIÁBA VÁRLAK HÁT....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/91. 16. f. r.

Megjelenés

Cl 61—62.

ÖK1 308—309., ÖK2ab—3 II. 45—46. Az ÖK-kiadásokban az 1845. évi versek között, címmel, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Szövegváltozatok

- C K, Cl XXXIII.
 ÖK1—3 Hiába várlak hát....
5 ÖK2ab—3 csendes
6 K éjféli,
7 K veled?
12 K kedves, szép
15 K *Teérted lett*
 ÖK2ab Érték levéd [sh.]
16 K O

Fordítás

Kertbeny 199., *So wart' ich von nun an wohl...* címmel, vö. PAt I. 333. (Az itteni ciklus 11. darabjaként)

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1845. I. évn. 10. sz. Télutó [febr.] 2. 153—154., PETŐFI. aláírással. A folyóiratszám mellékleteként megjelent Vachott Sándor arcképe.

V2 125—128.

ÖK1 311—313., ÖK2ab—3 II. 49—52. A kötetekben mindenütt az 1845. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Petőfi és Vachott Sándor 1843 májusa óta tartó ismeretségére és barátságára I. → I. 429., → II. 108., 110., 112., 115., 126., 213., továbbá: Fekete: PSE I. 266. 270—271.; kötetünkben pedig a *V. S.-né emlékkönyvébe* c. vers jegyzeteit (394—395.). A barátság tovább mélyült, hogy Etelke halálát követően (1845. jan. 24—25-én) Petőfi Vachottékhoz költözött, a leány egykori szobájába: „... az estéket többnyire együtt tölté velünk, s számtalanszor mondá férjemnek, hogy sehol a világon oly jól és otthonosan nem érezhetné magát, mint körünkben. Estelízés után rendszeren bevonultak ketten, férjemmel, Etelke volt szobájába, s néha éjfélig is elbeszéltek vagy olvasgattak együtt...” (Vachottné: Rajzok I. 354. — idézi Harv² I. 660.)

A két költő barátságának ez az új emberi tartalma találkozott Vahot Imre szerkesztői szándékával, aki a PDI-nak már 1844. dec. 1-jei számában, az előfizetési felhívásban megígérte, hogy Barabás Miklós „ismét több jeles írónk és művésziünk arcképét készíteni el”; a felsorolt 12 név között Petőfi a 7., Vachott Sándor a 11. helyen szerepelt (vö. PAt I. 27.). Hogy Vachott arcképe ennyire előrerukkolt (Petőfi csak júl. 3-án jelent meg), annak oka lehetett, hogy a házasságkötés óta amúgy is kevesebbet publikáló Vachott — vö. a *V. S.-né emlékkönyvébe* c. verssel! — nem sokkal ezután, a tavasz közeledtével kiköltözhetett Tápiósápra, s költői pályája egy szakaszának lezárultával lehetett ily módon számolni. A kiköltözés pontos dátumát nem ismerjük, de a szándék számon tartására utalt, hogy a Nemzeti Színház drámaíró bizottsága 1845. febr. 25-i ülésén Vachott helyére Frankenburg Adolfot hívta meg, vö. Pukánszky Kádár Jolán: A drámaíró bizottság. ItK 1939. 11. Hogy Vahot Imre feltételezett aggodalma bátyja elhallgatásáról nem volt alaptalan, arra I. Nyílt levél Sándor bátyámhoz c. írását (PDI 1845. II—IV. évn. 17. sz. júl. 24.).

Megjegyzendő még, hogy a vers megírásának feltételezhető időpontja körül, jan. 25-én döntött úgy Vachott Sándor (és Garay János) mint felkért bíráló, hogy — Bajza József szavazata ellenében — Petőfi *Egri hangok* c. költeményének ítéli az Élk 1844. II. félévi számaiban megjelent legjobb versre kitűzött pályadíjat (EPN 45. és → II. 213.).

Az elmondottak alapján a verset 1845. január utolsó hetére tehetjük.

A V2-t bíráló „12”, Erdélyi János az „üdvöző s barátságos versek” között említette (IrŐr 1846. 13. sz. márc. 14. 134. — EPN 177.).

Magyarázatok

- 5 *Isten adományja*: a „Poeta non fit, sed nascitur” vlsz. Quintilianusra visszavezethető, közismert latin mondás — itt Vachott Sándor stílusához jobban simuló megfogalmazásban — a kritikai támadások során lett Petőfi gyakran használt érve; ez a témája és a versindító gondolata a költeményünkkel egyidős *Költő lenni vagy nem lenni* c. versnek is.
- 16 *A lealjasulás*: a kifejezés visszautalás Nádaskay Lajos kritikájára a V1-ről (Hond 1844. II. 25. sz. dec. 21. 403. — EPN 37.): „... lealjasul a pórhoz, hogy sületlen viceivel azt megkacagtassa”. Hasonló vád, más megfogalmazásban, Poór Jenő és Dardanus-Pompéry János kritikájában is előfordult (vö. EPN 27. és 33.). Petőfi az ellene felhozott stíláriis vádat etikai értelemben fordítja vissza, így áthidalhatja a közte és Vachott Sándor között fennállt esztétikai különbségeket anélkül, hogy morális elveiből bármit is engednie kellene.
- 21 *nem kevés*: *A természet vadvirága* után másodjára van jele annak, hogy Petőfi nemcsak kritikusaival vitatkozik (Dardanus kilétét nem ismerte, Poór és Nádaskay költőként nem működött), hanem egy új irodalmi irányzat vezéregyéniségének tekinti magát.
- 30 *azon nap*: Petőfi Vachott Sándorral 1843. május közepén ismerkedett meg Pozsonyban, vö. → I. 429.; Ágner Lajos: Vachott Sándor élete és költészete. Bp. 1901. 30.; Fekete: PSE I. 266. 270—271.
- 34 *Egy a költő s ember*: „Vachott Sándorral szemben mindig érzem, hogy költővel van dolgom — mondá nem egyszer és írta férjemhez címzett költeményében, — Vachott Sándor mindig őszinte és gyöngéd irányomban, — reá egy percig sem éreztem még soha keserűséget vagy neheztelést.” (Vachottné: Rajzok I. 339.)
- 43 *Etelke*: Csapó Etelke, Vachott Sándor sógornője. Óróra részletesebben: az *Etelkéhez* c. vers jegyzeteiben (370.).
- 48 *nem csak barátod*: egy emlékezés szerint Vachott Sándor mondta volna a ravatalon fekvő Etelke fölött: „Látod, Sándor, ha ez a kislány meg nem hal, még feleséged lett volna!” (Berecz 11., idézi Hatv² I. 658.). A motívum a *Cipruslombok* két darabjában, a *Jaj, be bús ez a harangszó!* c. vers 7. sorában, illetve a *Jőj, tavasz, jőj!*... 18—20. sorában is felbukkant. Mindez amellettszól, hogy az episztolát az Etelke-versekhez soroljuk, vö. Ferenczi: Cl 82.
- 61 *Hitvesednek*: Csapó Mária. Életrajzi adatait l. a *V. S.-né emlékkönyvébe* c. vers jegyzeteiben (393—394.).

Szövegváltozatok

- 3 PDI Csillagráboráb [sh.]
5 PDI adománya:
10 PDI nép, erénye
18 PDI lantja!
19 PDI fájt,
20 PDI Látni,
23 PDI Vakmerően nem fél [szórend]
24 PDI újjal;
[a 24. sor után Pdl: *Fájt, midőn megláttam
Bús tapasztalásom
Holdvilága mellett,*]
25 PDI Hogy
27 ÖK2b—3 szívének
36 PDI szíved,
[a 38. sor után PDI: Édes érzetemben]
42 PDI taszítád.
45 PDI sírnak
47 PDI ügy
50 PDI s a
52 ÖK2b—3 síralma

291. FÜGG MÁR A LANT...

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1845. I. évn. 23. sz. Tavaszelő [márc.] 20. 363. A harmadik mutatvány második darabjaként, PETŐFI. aláírással.

Cl 63.

ÖK1 309., ÖK2ab—3 II. 46—47. Az ÖK-kiadásokban az 1845. évi versek között, címmel, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Magyarázat

- 8 *Egy-egy húr [...] ketté pattan:* a költészet közkeletű jelképén, a lanton — használaton kívül — elpattanó húr szintén közhely-gyakoriságú motívum. Horváth két Vörösmarty-példát idéz: „A panaszos lantnak megpattant húrja” a Zalán futása X. énekében, a 345. sorban, „az ezüst húrnak pengése, ha megszakad” szintén mint hasonlat pedig A két szomszédvár IV. énekében, a 271. sorban található. Távolabbi analógiának látszik Lenau verse; az An meine Gitarre:

Gitarre, wie du hängst so traurig!
Die Saiten tönen nimmermehr,

Die langst zerriss'nen wanken schaurig
Im Abendwinde hin und her.

(Horváth 550.)

Szövegváltozatok

- C PDI Cipruslombok Etelke sirjáról II.
CI XXXIV.
OK1—3 Függ már a lant....
- 3 PDI Keservem érted [kp. n.]
- 5 PDI megérintetlenül;
- 8 PDI, CI Egy egy [kötőjel n.]

292. A VILÁG ÉS ÉN

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1845. I. 12. Télutó [febr.] 9. 185., PETŐFI. aláírással. Csillag alatt, lapalji jegyzet Vahot Imrétől: „Ezen derék verset ajánlom Nádaskay]. ur és minden ellenségem figyelmébe. Mintha a szívemből szakította volna azt ki költője. A s z e r k .”

V2 131.

OK1 315—316., OK2ab—3 II. 56—57. A kötetekben mindenütt az 1845. évi versek között; az OK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelelessel.

Keletkezés

A csillaggal jelzett szerkesztői megjegyzés szerint a vers címzettje Nádaskay Lajos, akinek a V1-rol és A *helység kalapácsáról* jelent meg bírálata: Hond 1844. II. 25. sz. dec. 21. 403—405. — EPN 34—39. S bár logikusnak látszik, hogy Petőfi költeményét ez a kritika inspirálta, A *világ és én* olyan általános vilaggyoleletrol szól, amelyet nem lehet egyetlen kritika kizarolagos hatásának tulajdonítani. Meggondolasra keszeto, hogy Petőfi rövid idő alatt szokott reagálni az ot bántó kritikákra vagy akár megjegyzésekre; kemény, gyors válaszai azt bizonyítják, hogy az ellene felhozott vádakat igazsagtalanoknak vagy alaptalanoknak tartotta. Ráadásul Nadaskaynak feltehetően már adott ilyen feleletet, A *természeti vadviragaban* (I. a vers jegyzeteit: 379—380.). Versünk keletkezése szempontjabol a szerkesztői megjegyzés irrelevánsnak tekinthető; ez nyilván Vahot utólagos kombinációja, amit megerősít az ugyanebben a lapszámban közölt Felelet Nadaskaynak c. írása (196—198.). Ebben Vahot „nyilvánosan megbélyegzett utálatos szornyek mérges tajteka”-ként említette a kritikust, azaz Petőfi versét a lapalji jegyzet révén szinte rakapcsolta vitacikkere. (Ezt már Garay János észrevette, amikor az Elk febr. 15-i számában szemlezte a verset közlő PDI-számot — I. *Fogadtatás* c. alfejezetet!)

A Petőfi-irodalom már korán és pontosan meghatározta a költő helyzetét az irodalmi közvéleményben 1845 elején (Meltzl Hugó: Petőfi pamphletistái és panegyristái ErdMúz 1874. 6. sz. 93—116. és Horváth János: Petőfi fogadtatása az irodalomban. BpSz 1913. 153. k. 444—452.), amelyet a támadó bírálatok mellett a bor—szerelem—barátság költőjét ünneplő, azaz egy túlhaladott pályaszakaszt köszöntő magasztalások jellemeznek. Ferenczi már összekapcsolta versünket azokkal a baráti kárhoztatásokkal, sőt gúnyolódásokkal, amelyek az Etelke-élményt „negélyezett”-nek, affektáltak tartották (FPÉ II. 104.). Petőfi a *Cipruslombok*ban nemcsak a vigasztalás—gúnyolódás kettősségére utalt vissza, hanem mindezt a baráti körről „az emberek”-re táglította ki az 1845. jan. 15. és 24. közé datálható *Panaszkodám hát?....* strófáiban, vö. a vers jegyzeteivel (438.).

A vers újabb elemzői ehhez képest nem hoztak felszínre más motívumokat; leginkább az eddigiek arányát és a kortársak által már fölvetett s Horváth János kifejtette Byron-hatás mértékét vitatták: Illyés 1963 214—215., Hatv¹ I. 809., Tóth Dezső: A hóhér kötele. In: TanPet 331., Pándi Pál: Változások. Kortárs 1968/6. 961.

Az 1845. márciusában Pestre érkezett Jókai szerint „a cipruslombok után nyomban következik a vers...” (Tarka élet. Pest 1858.¹ I. 43.); Ferenczi a *Költő lenni vagy nem lenni* c. költeménnyel tartotta közel egyidősnek (FPÉ II. 177.), Varjas 1845. januárra tette (VP I. 264.).

E meggondolások alapján a vers nem sokkal megjelenése előtt íródhatott; keletkezését 1845. február első hetére tesszük.

Fogadtatás

A vers általánosító világ- és embergyűlölete botránykőnek számított az egykorú irodalmi közvélemény szemében. Elsőként a Garay János szerkesztette Hirlapi méh c. szemlerovat utasította el: „... Petőfi verse »A világ és én«, noha két szivből van kiírva, szerzőjéből t. i. s a szerkesztőéből, mint azt a költemény alá tett csillagban magáról megvallja, úgy hiszem, nem sok szivben fog visszhangzani s nem kívánom, hogy visszhangozzék ez éjfélsötét embergyűlölési s megvetési hangulat.” (Élk 1845. I. 7. sz. febr. 15. 225. — EPN 48.)

A V1-et (Kerényi Frigyes és Sujánszky Antal kötetével együtt) anonim cikkben bíráló Toldy Ferenc is külön kitér rá: „Óhajtjuk, hogy az a világnézet, mely szerzőnknek egy újabb versét (»A világ és én«, P. Divatlap 12. d. sz.) szülte, szeszély legyen, ne valóság; mert az embergyűlölet és lenézés maszlaga minden költészetnek.” (BpHiradó 1845. 141. sz. márc. 4. 143. — EPN 61.)

A „12” jelű bíráló, Erdélyi János a V2 kötetét recenziálva egyetértett Toldyval: „E szomorú irány, e byroni ember- s világgűlölet és megvetés nem von ugyan le semmit Petőfi költői tehetségéből, mert ily kifakadásaiban is látszik a valódi költő: de nem fér össze a magasb és nemesb költői hívatással...” Erdélyi hat verset sorolt ebbe a kategóriába (a többi: *Gyalázatos világ, Hír, Apám mestersége s az enyém, Költő lenni vagy nem lenni, Mulatság közben*), első helyen állt a *Világ és én* (!), amiből bizonyításként az első és az utolsó négy sort (1—4. és 29—32.) idézte (IrŐr 1846. 13. sz. márc. 14. 129—130. — EPN 169—170.).

Az ÖK1 kötetét bíráló Pulszky Ferenc sajnálkozik, hogy a Petőfi szerelmi költészetét jellemző gyöngédség nem található meg bordalaiban, „Még sértebb azonban néhány verseinek hangja [...], melyek a szép betűt s hófehér papírost meg nem érdemlik...” (MSzépírsz 1847. I. 19. sz. 297. — EPN 287.) Elrettentő példának a 32. sort idézi. A másik négy, hasonlóan minősített vers: *Deákpályám, Apám mestersége s az enyém, Rosz verseimről, A nap házaselete.*

A magát érintve érezhető írói-baráti kör kedélyesebben, de szintén elutasította a költeményt. A Pákh Alberttől tájékozódó Gyulai Pál szerint: „*A világ és én* című verséért, melyben az embereket utálja s megveti és szolgafogukat kirúgni igéri, sokat bosszantották.” (PSLK 44., idézi Hatv¹ I. 659.) Pákh tréfálkozására utalt Baróti is (BarHP 688.). Egy Petőfi-ellenes pletyka illusztrálására idézte tartalmilag a 15—16. sort Szemere Miklós, a költőnek akkor már esküdt ellensége, Kazinczy Gábornak küldött, 1847. máj. 20-i levelében: „... ugyan az ki a *mások talpának nyalásáról* ama verset írta, — *végig nyalta* a dráma bíráló választmány *talpát*...” (ti. a *Tigris és hiéna* bemutatásának érdekében. — PAt II. 43.). S talán versünkre is vonatkozott már Szemere Miklós névtelenül közölt gúnyversének két sora is: „S nagy hegykén neki rugsz az egész világnak; / Mondván: neked ugyan miért praelegálnak?” (A régi jó Gvadányi Petőfihez. Hond 1845. II. 8. sz. aug. 26. 148. — EPN 123.)

A vers hangvétele nagyobb megértésre talált a soproni ev. líceum Magyar Társaságában, ahol — 1845 és 1848 között valamikor — a diákok elszavalták (Bodolay 454.; Pröhle Jenő: Petőfi költészete és szelleme a soproni evangélikus líceumban a kiegészítésig. Soproni Szemle 1974. 2. sz. 103.; PAt III. 93.).

*A világ és én*hez cenzúratörténet is fűződött. Jókai, aki — mint említettük — 1845 márciusában érkezett Pestre, s így a vers keletkezési körülményeit csak másodkézből ismerhette, de az általa keltett hangulatot közvetlenül érzékelhette, úgy tudta, hogy a kötetközlésről Reseta János cenzor megpróbálta szelíden lebeszélni a költőt (Tarka élet I. 43., átvette tőle: Zilahy 72., idézi Hatv¹ I. 659.). A történet gyanúsán emlékeztet *A magyar nemzet* c. vers utóéletének hasonló jelenetére (I. annak jegyzeteit: 403.), továbbá nem is lehet igaz, hiszen *A világ és én* a V2-ben és az ÖK-kiadásokban is megjelenhetett. A történetet *A magyar nemzetre* vonatkoztatta már Ferenczi Zoltán (FPÉ II. 104.) és Kovács Magda (Ptüze 241.) is.

Magyarázatok

- 1 *Megvetésem és utálatomnak*: Horváth János szerint Byron Naplójának szóvisszhangja (P. Horváth Lázár Munkái. Pest 1842. I. 76.): „Ki az embert jól ismeri, hogy is tehetne mást, mint azt utálni s megvetni?” (Horváth 179. és 522.)
- 2 *ember a neved!*: a rámutató-kijelölő szófordulat Vörösmarty Mihályt idézi, a Gondolatok a könyvtárban 41. sorát: „Országok rongya! könyvtár a neved...” A vers a PDI 1845. jan. 1-jei számában jelent meg. Az 1—2. sort mondattani szempontból elemezte Elekfi László, s arra a következtetésre jutott, hogy az előrevetett súlyszakasz nem retorikai pátoz, hanem olyan harag kifejezése, amely — most először — már Petőfi forradalmi lírája felé mutat (Elekfi 84.).

- 5 *legutósó*: a ma nyelvjárásiak ható alak, amely több Petőfi-vers címében is hasonló formában fordult elő (*Az utósó ember, Az utósó alalmazna, Az ősz utósó virágai Juliának*), a reformkorban még az irodalmi nyelven belülinek számított; első helyesírási szabályzatunk is használta: A magyar helyesírás és szóragasztás főbb szabályai. Pest 1832. 8.
- 9—10 E két sor mintáját Horváth János szintén Byronnál találta meg, a Manfred III. felvonásának 1. jelenetében. P. Horváth Lázár fordításában: „... valának / Ifjú koromban nékem illy szerű látmányaim, és hő vágyam lelkemet / A másokévá tenni; nemzetek / Szövétnekévé...” (P. Horváth Lázár Munkái. Pest 1842. II. 101—102. — Horváth 522.)
- 15 *szolgazsarnok*: az ellentétes jelentésű tagokból alkotott szóösszetétel Petőfi leleménye.
- 27—28 A gondolat a *Javulási szándék* c. versben (1844. júl.), a 23—24. sorban: *Költő vagyok, költőileg kell / Végig rohannom az életuton!* (→ II. 60.) A fordulat is megtalálható korábban, az *En* c. versben (1843. márc.—ápr.), a 20—21. sorban: *Lelkem útja tetteimben / Egyenes...* (→ I. 78.)
- 32 *szolgafogadat*: Petőfi nyelvi leleménye, metonimikus jelentésátvitel az egészről a részre.

Szövegváltozatok

- 1 ÖK3 útálatomnak
 8 PDI teremthetett!
 9 ÖK2ab—3 és szívem
 10 PDI köte;
 12 PDI gyermeke.
 ÖK3 gyermeke [kp. n.]
 13 PDI érdemlesz
 14 PDI utálatot;
 15 PDI Szolgazsarnok vagy nyalod [kp. n.]
 ÖK3 Szolgazsarnok vagy!
 22 PDI férge rág?
 27 PDI utat
 29 PDI fölemelned:
 30 PDI föl mint bálványodat [kp. n.]

293. TÉLI VILÁG

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1845. I. évn. 19. sz. Tavaszelő [márc.] 6. 298., PETŐFI. aláírással.
 V2 145—147.

ÖK1 323—324., ÖK2ab—3 II. 67—69. A kötetekben mindenütt az 1845. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.
Egyk. úk.: Tatay: GrP 31—32., vö. PAt I. 115.

Keletkezés

Hory Béla közlése szerint 1845-ben a PDI szerkesztőségében Krizbay Miklós kolozsvári hírlapírónak Vahot úgy mutatta be Petőfit, mint azt a költőt, aki bármiről azonnal verset tud írni. Petőfitől is biztatva, Krizbay kitekintett az ablakon és egy favágóra mutatott. „Ha a versírás csakugyan megtörtént s a teljes kiadásba fel van véve, — e vers nem lehet már, mint a *Téli világ* vagy *A hegyoldalt venyigesor takarja*.” (PetMuz 1892. 5. sz. 101., idézi Hatv² I. 675.) A fölöt-
több bizonytalan történet ellenében joggal hozható fel a vers tudatos szerkezete (is); a költemény („a holland mesterek havas tájképeivel vetekedő kis remekmű” — Illyés 1963. 150.) egyáltalán nem hat rögtönzésnek.

1845-ben az enyhe, tavaszias januárt követően (vö. a *Természet! még te is gúnyolódol?* jegyzeteivel: 428.) februárban „Az idő egyszerre megváltozott: hideg és fagy, szél és hó; a Duna zajlik...” (Élk 1845. febr. 15., l. még Jelenkor 1845. febr. 13.) A verset ezért a *Cipruslombok* utánra, 1845. február közepére datáljuk, ami egyébként megfelel Petőfi kötetbe soroló elhelyezésének is.

Fogadtatás

Röviddel a megjelenés után az Élk recenzense, Garay János reagált a Hirlapi méh c. rovatban a PDI-ban közölt versekre, azokat „a maga helyén megálló költemények”-nek nevezte (Élk 1845. I. 11. sz. márc. 15. 351. — EPN 64.). A „12” jelű kritikus, Erdélyi János a V2-ről írt kritikájában a *Téli világot* a kötet legszebb darabjai között sorolta fel, a *Falun és Az erdei lak* c. költeményekkel együtt, s ezeket mint „a költő tájfestő tehetségének remek példányait” említette (IrÖr 1846. 13. sz. márc. 14. 133. — EPN 177.). Noha egy felsorolásban hozta a három verscímet, a tájfestődicséretet nyilván csak az utóbbi kettőre értette, a továbbiakból csupán azokból idézett.

A vers refrénje szállóigévé vált (vö. Békés István: Napjaink szállóigéi. Bp. 1977.² II. 824.). Ennek első jele az 1848. jan. 23-i, kolozsvári Vasárnapi Ujság 713. száma, amely heti jeligéjének — a költő megnevezése nélkül — ezt választotta, vö. PAt I. 163.

Magyarázatok

1—2 Népi időjárási babona

6 A refrén ismétlődő felelete arra utal, hogy a költő immár rendezett körülmények közül tekint a tél nélkülözőire.

14 A *katona*: ha a keretstrófákat nem számoljuk, a fennmaradó páros versszakokban Petőfi saját életemlékeit idézi, ezúttal 1839/40 telét Sopronban. Az őrt álló közkatonáról szóló emlékezések: Zilahy 22—23.; OrLAd 8.; Ágai Adolf: Pákh Albert életrajzából. Ország Tükre 1863. aug. 21. — idézi Hatv² I. 300—302.

- 25 *a vándorszínész*: Petőfi 1843. jan. 12. és 14. között vett részt ilyen úton Székesfehérvárról Kecskemétre, Szabó József színtársulatának tagjaként (Szuper 20.; Némethy György: *Visszaemlékezések Petőfire*. PN 1882. szept. 6—7. — idézi Hatv² I. 427—429.).
- 33 *a szél*: a cigány és a szél adomáját Petőfi már a *Vándorélet* c. versében is felhasználta (1844. márc.—ápr.), vö. Berze Nagy 39. (→ II. 236.)

Szövegváltozatok

- 8 PDI hasít,
 13—18 PDI [a harmadik versszak hiányzik]
 31 PDI cigány? vacog
 40 V2 borbélyműhelyek előtt [sh.]

Fordítás

Kertbeny 71—72., *Winterlied* címmel, vö. PAT I. 330.

294. KÖLTŐ LENNI VAGY NEM LENNI

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 14. sz. Nyárhó [júl.] 3. 421—422., PETŐFI. aláírással.

V2 133—135.

ÖK1 317—318., ÖK2ab—3 II. 58—60. A kötetekben mindenütt az 1845. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Vachottné két alkalommal, némileg eltérő módon örökölte meg a vers keletkezéstörténetét. Az 1871. júl. 30-án Meltzl Hugónak elbeszélte változat szerint „nem sokkal a haláleset után Vachott Sándor Petőfit egy izben magyar Bérangernek nevezte. A költő méltán viseltetett legnagyobb érzékenységgel eredetiségének legcsekélyebb megcsökkenése iránt. De most a kellő határon túl megharagudva tűzbe dobta az épen elkészült *Cipruslombokat* és megírta ama szenvedélyes költeményét: *Költő lenni vagy nem lenni.*” (h+h: Etelke. MPolg 1875. jan. 10. — Idézi Hatv² I. 661.)

Az emlékirataiban megörökített jelenet kikerekítettebb: már akkor történt, amikor Petőfi náluk lakott (tehát 1845. jan. 24/25. után), s esténként a két költő Etelke volt szobájába visszavonulva, az éjszakába nyúlóan beszélgetett vagy olvasgatott. A (jelen nem volt) Vachottné rekonstruálta párbeszéd szerint a „Béranger műveinek egyszerű, mesterkéletlen szépsége s a kedélyesség által” elragadtatott Vachott Sándor Petőfit is a francia költő tanítványának nevezte:

„... példája irányzá benned a lángészt, hogy váljék belőled kedvenc költője, büszkesége a magyar nemzetnek”. Az érzékeny pontján talált Petőfi „végre elsötétült tekintettel megállt férjem előtt. — Igazad lehet — kezdé komolyan — mesterem csakugyan Béranger lehetett. — De vajjon nem nyomorult utánzója vagyok-e csak [...]? tudod-e, hogy elhatároztam, tollat soha többé nem venni a kezembe?

— Csak nem örültél meg! — viszonzá férjem fölgerjedten.

— Hogy meggyőződjél — szólt hevesen Petőfi — íme, nézd... Szavai közben összegyűrte az asztalon szerte heverő papír szeleteket, — megannyi dal és költemény volt az, legújabbán írott termékei gazdag szellemének — s a még lobogó kályha lángjai közé hajította.” (L. még az *Elveszett, tervezett, csak címről ismert Petőfi-versek (1844—1845)* c. fejezetet: 197.). Ezután a „mintegy két hétre” önkéntes némaságot fogadott költő megírta és Vachottnak átadta versét: „Petőfi nem akarta elismerni, hogy átmenő meghasonlásának férjem megjegyzése lett volna oka, sőt ellenkezőleg az állítá, hogy férjem biztatásai adták őt vissza önmagának s a költészetnek is.” (Vachottné: *Rajzok I.* 354—358. — idézi *Hatv² I.* 660—661.) Eszerint a vers tehát 1845. febr. 7—8. után keletkezett volna.

Az elmondottakból több mozzanat más forrásban is felbukkan: a versek elégetését, ugyanezen ok miatt, említette Tüllmann Ignác levele Novelly Józsefnek (Pest, 1845. márc. 4. — *PAt II.* 13—14.); Vahot Imre is határozottan állította, időpont említése nélkül: „Sokszor eldobta a tollat, végkép föl akart hagyni a versköltéssel...” Szerkesztője ilyenkor — a kritikusok ellenében — az olvasóközönség ítéletére hivatkozott (Vahot: *Eml II.* 67—68.).

A versről, az 1845 eleji válságkorszak egyik reprezentatív darabjáról alkotáslélektani szempontból készített elemzést Horváth János. Nemcsak a *Felbők* irányába vezető motívumokat emelte ki, hanem — a *Levél Arany Jánoshoz* (1847) említésével — utalt arra is, hogy Petőfi egyik jellemző verstípusa formálódik a *Költő lenni vagy nem lenni* soraiban (Horváth 153—154.).

Az eddigiek figyelembevételével a verset 1845. febr. 8. és márc. 4. közé helyezhetjük. Költeményünk azok között a kéziratok között volt, amelyeket Petőfi (felvidéki útjára indulva) Vahotnál hagyott; a *PDI* 1845. júl. 3-i számában történt megjelentetését pedig az indokolhatta, hogy itt közölték Barabás Miklós rajzát a költőről, és melléje Vahot — a rendelkezésére álló verskészletből — ezt az ars poeticát választotta, mellé pedig egy, a népköltőre jellemzőnek érzett „néprománc”-ot illesztett (*Piroslik a kecskerágó...*).

Fogadtatás

Az *Élk* Hirlapi ör c. rovata — szerk. Vas Andor [Hazucha Ferenc] — a *PDI* vonatkozó számának ismertetésekor hosszan kárhoztatta, Petőfi „pongyolaságának” példajaként, a költészet—pók hasonlatot (*Élk* 1845. II. 2. sz. [sh. 12.!] — júl. 12. 60. — *PAt I.* 41.).

Az *IrŐr* magát „12” számmal jelölő kritikusa, Erdélyi János a „világ- és embergyűlölet” versei között említette; feltehetően az 1—2. sor alapján, melyeket idézett is (*IrŐr* 1846. 13. sz. márc. 14. 129. — *EPN* 169—70.).

P. Szathmáry Károly A cigánynő jóslata c. életképének családodott, ifjú íróhőseivel idéztette a vers 25—30. sorát (*Élk* 1846. 26. sz. jún. 27. 812. — *PAt I.* 90.).

A vers fogadtatásához tartozik, hogy a költő öccse, Petrovics István 1845-ös Sokan kérdezték... c. versében, arra a hozzá intézett kérdésre, nem akar-e ő is költő lenni, versünk címével válaszolt, persze tagadóan: „Költő lenni bár szép dolog, / De e vágyról én lemondok!...” (Petőfi István versei. Összegyűjt. és bevezetéssel ellátta Bajza József dr., Bp. 1909. 41. PKvt. XVII.)

Magyarázatok

- C A Hamlet III. felvonása 10. jelenetében a címszereplő nagymonológjának szállóigévé lett kezdősora, Petőfi kiegészítésével. (Az akkor használt Vajda Péter-fordításban is ugyanígy hangzott.)
- 4 Negatív visszautalás a *Jövendölés* (1843) záróstrófájára, a 41—44. sor ottani prófécijára (→ I. 74.), vö. még a 20—21. sorral!
- 12 *elszaggathatók*: Petőfi már 1842. júl. 7-i, Szeberényi Lajosnak írt levelében állította, hogy *lemondok barátom a verselésről, le!* (VP VII. 13.) — csakhogy ott kizárólag anyagi-megélhetési gondok motiválták a szándékot, és nem általában az irodalommal való szakításról (itt: vö. az 5. sor *költészet* kitételével!), csupán az „átkozott keveset hajt”-ó versírásról a jövedelmezőbb prózára áttérésről volt szó.
- 26 *mindennapiság*: a költészetet mint életformát is választotta Petőfi a „rendes élet” ellenében a *Javulási szándék* utolsó verzzakában (21—24. sor), 1844 júl.-ában (→ II. 60.); itt ennek antitézise olvasható.
- 30 *a boldogság*: a költészettel együtt vállalható szerelmi-magánéleti elégedettség a Dunavecscén írott, 1844. április—júliusi időszakra tehető *Zsuzsikához* [II.] c. versben szerepelt, amelyet azonban — címzettjére tekintettel — Petőfi életében nem adott ki (→ II. 33—34.).
- 34 A hangszer—élet metafora közkeletű és ősi szimbólum; a lantot Petőfi 1844. december és 1845. február között többször is használta: *Lant és kard, Függ már a lant...* A jelkép egyénítése itt a konkrét hangszer megnevezése helyett a gyűjtőfogalom használatával történik.
- 36 *A szögre*: ez történt a *Függ már a lant...* esetében is, de ott csak a szerelmi fájdalom vonatkozásában.
- 39 *a tenger*: motívumát Petőfi költészetében Szigethy Gábor elemezte (Shakespeare-t olvasó Petőfi. Bp. 1979. 134—149.), ez a metafora azonban nem szerepel áttekintésében.
- 43—44 *kebelnek / Legforróbb vérivel*: utalás a hiedelemre, hogy a pelikán saját vérével táplálja kicsinyeit.
- 47 *Azért*: itt: mégis, csakazértis
- 48 *csepvérem*: ’vércsepp’ értelemben, ezért egybeírjuk.

Szövegváltozatok

- 2 ÖK3 fogantatám.
 4 PDI anyám.
 5 PDI, V2 O
 6 ÖK3 szív

- 8 ÖK3 *írgalomtalan*
 11 PDI szálaid, bár millyetén
 14 PDI keresztülszöték
 V2, ÖK1 keresztülszöték, [az ÖK2ab alapján és a 15. sor múlt idejű igealakjának analógiájára jav.]
 ÖK3 keresztülszöték-fonták
 15 PDI összenötenek
 16 PDI kitépem;
 19 PDI *kiontott*, elfolyt
 22 ÖK3 *etvakító* [sh.]
 26 PDI, V2 O
 27 PDI csöndes
 28 PDI vág;
 29 ÖK3 *hírem*,
 PDI *nevem....*
 31 ÖK3 *nyu/galmam* [sh.]
 44 ÖK3 *vérivel*,
 45 PDI *bánom*,
 48 PDI *Míg*
 PDI *csep vérem*

Fordítás

Kertbeny 341—342., *Kampf* címen, vö. PAI I. 336.

295. MULATSÁG KÖZBEN

Kézirat: nincs.

Megjelenés

V2 149.

ÖK1 325—326., ÖK2ab—3 II. 70. Mindenütt az 1845. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Petőfi kötetbeosztása szerint versünk közvetlenül *A nap* után áll, s megelőzi a *Rosz verseimről* címűt. A relatív kronológiát elfogadva, a költemény 1845. februári vagy márciusi lehetne. Ezúttal azonban felállítható pontosabb hipotézis is. Tüillmann Ignác levele Novelty Józsefhez (Pest, 1845. márc. 4. — PAI II. 13—14.) felsorolta mindazokat a motívumokat, amelyek Petőfi mélyülő pesszimizmusához vezettek, megerősítve ezáltal az említett relatív kronológiát is — említett egy olyan „mulatság”-ot, amely versünk címadója lehetett: „A napokban egyik barátunk, Kaján Ábel [=Pákh Albert] néhány sonkát s egy félakó bort kapván Debrecenből, meghítt bennünket »rüpök-mulatságra«. [...] Voltunk vagy 18-an, többnyire író, ironc, és művész; de a társulat alakításából, mely tervezte-

tett, semmi sem lett, pedig [...] a kör [a Nemzeti Kör] feszes ily rugdalózni szerető heves democratáknak.” A február végi mulatságon Petőfi is jelen volt, vö. Degré 145., sőt Degré szerint itt olvasta fel a *János vitéz* is. (L. erre még a *János vitéz* jegyzeteinek *Kézirat* c. alfejezetét: 302.) A Nemzeti Kör-ellenes megjegyzés tökéletesen beillik Petőfi akkori élethelyzetébe (vö. *A nap* jegyzeteivel: 470.), s az egy évvel a Tizek Társasága előtt szervezni szándékozott radikális kör terve Petőfinek azon a szándékán is megbukhatott, hogy a költő újra vándorszínésznek készült állni. (A „rüpök”, amely pórias viselkedésű ficsurat, úri betyárt jelent [l. CzF V. 562. h.], vlsz. Szigligeti Ede 1845. jan. 4-én a Nemzeti Színházban bemutatott és meg is bukott, elveszett népszínművére, a Debreceni rüpdökre megy vissza; a váratlan élelmiszeraajándék is onnan érkezett. Szigligeti pedig valóban a Nemzeti Színház radikálisai közé tartozott, tagja volt már az 1830-as évek végén a Kazinczy Gábor vezette Ifjú Magyarországnak is.)

Mínthogy Petőfi távozási szándékát a PDL-től először Vahot Imre febr. 19-i leveléből ismerjük (PAT II. 12, vö. *A nap* jegyzeteivel: 470.), a vers keletkezését — s ezen a felállított hipotézis sem módosít számottevően — 1845. február második felére tehetjük.

Fogadtatás

A költeménnyel csak az IrŐr magát „12” számmal jelölő kritikusa, Erdélyi János foglalkozott, egy rosszalló megjegyzésében: „E világ- és embergyűlölet, milyen a [...] *Mulatság* közben című [és további öt] költeményekben [...] fájdalmat okozva nyilatkozik, — sajnálatos egy dolog s erre Petőfinek oka nincs. Őt a közönség szereti, méltányolja s — gondolom — költeményeit meg is veszi s olvassa.” (IrŐr 1846. 13. sz. márc. 14. 129—130. — EPN 169—170.) E megjegyzésre egyébként Erdélyit a vers 15. sora késztehetette, ezt idézte is.

Magyarázatok

- 7—8 *jövőbe / Ragadnak*: a Vahottal való szakítás döntése után, 1845. február közepén (l. *A nap* jegyzeteit) Petőfit több életlehetőség foglalkoztatta. Felvetődött — talán Erdélyi János példáján — egy párizsi út terve, amint arról a *Der Ungar* 1845. márc. 11-i száma be is számolt, amikor a *Cypruslombok* előfizetését hirdette („im nächsten Frühjahre eine Reise nach Paris” — PAT I. 35., vö. PetMuz 1891. 297.); erre azonban természetesen semmiféle anyagi fedezet nem állt a rendelkezésére. Kézenfekvőnek tűnt viszont a vándorszínészethez való visszatérés. Erre l. a *Keletkezés* alfejezetében említett Tüllmann-levelet: „... elhagyva jóbarátait, önállását, kényelmét — vándorszínésszé bolondul! Pedig szeretetre méltó Sándor barátom, ki a legjobb gyerek széles e világban, újra Thalia papja lesz a jövő hónap végéig [ápr. 24., Szent György napja volt a vándorszínész-szerződtekések hagyományos időpontja. — A szerk.] s megy kalandozni az ország pusztáira.” (PAT II. 13.) A tervet még a felvidéki úton sem ejtette el egészen: „Petőfi [...] egy szavában Erdélybe szándékozik színészkedni; más szavában Kaszára jó a Komlósy-társasághoz; harmadikban Pápára megy hirnöki bírálójával bárbajra [!] kelni; negyedikben pedig Pestre vissza tér.”

(Tomba Mihály levele Szemere Miklósnak, Eperjes 1845. máj. végén — PAt II. 17.)

- 13 *hír*: a szó itt eredeti értelmében szerepel, s nem 'hírnév' jelentésben, mint a *Hír* c., 1845. febr.-i versben.

Szövegváltozatok

- 1 V2 barátim [kp. n.]
10 ÖK1 benünket [sh.]
13 ÖK3 hír

296. ELFOJTOTT KÖNNYEK

Kézirat: nincs.

Megjelenés

V2 130.

ÖK1 315., ÖK2ab—3 II. 55—56. Mindenütt az 1845. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Ferenczi Zoltán több helyütt is Etelke-vonatkozású versnek tekintette, mint egy a *Cipruslombok* folytatásának (FPÉ II. 103., Ferenczi: Cl 82.). Horváth János — alkalmasint a kötetelhelyezésből kiindulva — szintén a *Cipruslombok* utánra helyezte, „a cyklus közvetlen kihangzása után kész *Felhők*-szerű versek” sorába (Horváth 164.).

Az elmondottak figyelembevételével, közvetlen forrás híján a verset 1845. február—márciusra tesszük.

Fogadtatás

Szemere Miklós 1847. máj. 9. utáni, de mindenképpen júl. 27. előtti levelében Erdélyi Jánosnak, a MSzépírsz számára összeállítást küldött, hogy idézet-párhuzamokkal vonja kétségbe Petőfi eredetiségét. Ebben versünk 7—8. sorát Vachott Sándor A külföld rabja c. költeményének „S szívébe visszafolytak könnyei” sorára vezette vissza (ErdLev I. 306., PAt II. 52.). Minthogy Erdélyi az anyagot nem közölte, sőt válaszelevelét sem ismerjük (vö. ErdLev I. 464.), Szemere az összeállítást a Hond-nek is megküldte, ahol az Ökorszem-rovatban meg is jelent: Hond 1847. júl. 27. (EPN 320., vö. PAt II. 148.)

Magyarázatok

- 6 *Megfogadám*: a *Cipruslombok* ciklusának *Anyám, anyám...* c. versében, a 15—16. sorban: *Elsírta könnyeit / Szerelmesének sírján gyermeked.*

7—8 A két sort ért plágiumvádra I. a *Fogadtatás* c. alfejezetet! A képet Horváth János Shakespeare Titus Andronicusának soraival (III. felvétel, II. szín, Titus Laviniahoz) hozta összefüggésbe: „Vájj gödröt az-
zal [ti. egy kicsiny késsel] ép szived fölött, / Hogy a szemedből hullat-
tott könyű / Mind oda folyjon és ha elnyelé, / Sós könnytengerbe
fojtsa a bohót.” (Lévai József ford., Horváth 542.) Megjegyezzük,
hogy a drámának ekkor még nem volt magyar fordítása (vö. Bayer
József: Shakespeare drámái hazánkban. Bp. 1909. II. 342.), Petőfi te-
hát csak német fordításokból ismerhette, angolul ekkor még nem ol-
vasván; továbbá ellene mond a feltételezésnek az is, hogy a dráma
sem a Magyar Tudós Társaság 1831. évi ajánló listáján nem szerepelt,
sem a költő nem szerepeltette 1847—48-ban a Vörösmartyval és
Arannyal közösen lefordítani tervezett Shakespeare-drámák sorában
(vö. VP V. 142.).

Szövegváltozat

6 V2, ÖK2b—3 sírok.

Fordítás

Kertbeny 32., *So könnte ich weinen!....* címen, vö. PA I. 329.

297. HÍR

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. Őszhó [okt.] 16. 931., együtt a *Visegrad táján* és a
Fresco-ritornell közlésével, közös PETŐFI. aláírással.

V2 129.

ÖK1 314—315., ÖK2ab—3 II. 54—55. A kötetekben mindenütt az 1845.
évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers megírásának időpontjára és körülményeire közvetlen forrás nem utal.
Ferenczi Zoltán azok közé az 1845 első negyedében írottak közé sorolta, ame-
lyekben „bizonyos határozatlan vágy, elkeseredés, nyugtalan elégedetlenség,
elfojtott sóvárgás nyilatkozik”. (FPÉ II. 104.) Horváth János a *Cipruslombok*
„cyklus közvetlen kihangzása után kész *Felhők-szerű versek*” között említette
(Horváth 164.), vlsz. annak alapján, hogy Petőfi a kötetkiadásokban (bár a V2-
ben és az ÖK1-ben más-más szövegkörnyezetben) szintén a *Cipruslombok* után-
ra helyezte. Erdélyi János is (I. még a *Fogadtatás* alfejezetét!) az 1845 eleji vál-
ságversek közé sorolta; *A világ és én*, a *Gyalázatos világ*, az *Apám mestersége s az*
enyém, a *Költő lenni vagy nem lenni*, a *Mulatság közben* szellemi környezetébe.

Megnehezíti a datálást, hogy ezúttal nem konkrét kritikai támadásra válaszolt a költő, hanem általánosságban elmélkedik az általa igen gyorsan megszerzett költői hírnév problémáiról.

Mindent egybevéve: a verset — hagyományos datálásának megfelelően — 1845. február—márciusra keltezhetjük.

Fogadtatás

Az Élk Hirlapi ör c. rovata (szerk. Vas Andor [=Hazucha Ferenc]) csak a megjelenés tényét rögzítette: „... Petőfitől három rövid versezet e számnak figyelemre méltó hozományai”. (Élk 1845. II. 17. sz. okt. 25. 544. — EPN 152.)

Az IrÖr „12” jelű bírálója, Erdélyi János a „világ- és embergyűlölet” versei között említette a V2 recenziójában (IrÖr 1846. 13. sz. márc. 14. 129. — EPN 169.).

A korábbi szakirodalom (EPN 379.) idézte a vers 1—2. sorát a Nemzeti Ujság 1848. jan. 9-i számából, de ott a passzus nem található.

Magyarázatok

C A vers egyfajta visszautalás *A helység kalapácsát* záró tréfás hírnév- és halhatatlanság-hasonlatra (1231—1242. sor → II. 101.)

5—7 Horváth János Erdélyi János tanulmánykezdő mondatát említi, mint lehetséges párhuzamot: „A népköltészet hasonlít nagyságra nézve ama fához, »mellynek, Hugo Victor szerint, egy ló szél röptével száz év alatt ki nem nyargalhat árnyiból«.” (Magyar népdalköltészetről. RPDl 1844. jan. 25. 103. In: Erdélyi János: Nyelvészeti és népköltészeti, népzenei írások. S. a. r. T. Erdélyi Ilona és Szathmári István. Bp. 1991. 216. Fontes 13.)

Szövegváltozatok

5 PDI, ÖK2b—3 hír [elszigetelt alak, tehát sh.-nak tekinthető]

11 PDI, V2 O szép, o szép

Fordítás

Kertbeny 221., *Der Ruhm* címen, vö. PAt I. 333.

298. A TORONYBAN DELET HARANGOZNAK....

Kézirat: nincs.

Megjelenés

V2 123.

ÖK1 313—314., ÖK2ab—3 II. 53. Mindenütt az 1845. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers hagyományos datálása 1845. február—március, miután a költő kötetiben — bár eltérő verskörnyezetben — a *Cipruslombok* utánra helyezte. Tartalmilag ugyanerre a 12. sor utal. Ferenczi Zoltán azok közé az első negyedében született költemények közé sorolta, amelyekben „bizonyos határozatlan vágy, elkeseredés, nyugtalan elégedetlenség, elfojtott sóvárgás nyilatkozik”. (FPÉ II. 104.) Ő is, Horváth János is a *Cipruslombok* utóhangjának tekintette: Ferenczi: CI 82., Horváth 164. és 234.

A vers folyóiratban nem jelent meg, ezért nem zárható ki annak lehetősége sem, hogy Petőfi a V2 leadása előtt (tehát az 1845. jún. 25-től kb. augusztus közepéig terjedő időszakban), a kötet kiegészítéséül írta. Minthogy azonban erre vonatkozóan még közvetett adataink sincsenek, megtartjuk a vers hagyományos időrendi besorolását, 1845. február—márciusra téve megírását.

Fogadtatás

A V2-t recenzeáló „12”, azaz Erdélyi János a „szebbnél szebb népdalok” közé sorolta (Iráor 1846. 13. sz. márc. 14. 134. — EPN 177.).

Szövegváltozatok

- C ÖK2ab—3 harangoznak.
- 4 V2, ÖK1 ányékában [sh., értelemszerűen jav.]
- 7 ÖK2b—3 kiürítem;

Fordítás

Kertbeny 189., *Mittag läutet man vom Thurm zumal.* címen, vö. PA I. 332. (Az itteni *Cypressenblätter am Grabe Etelka's* ciklus első darabjaként)

299. ÍGY IS JÓ

Kézirat: nincs.

Megjelenés

V2 124.
ÖK1 314., ÖK2ab—3 II. 54. Mindenütt az 1845. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Petőfi a kötetekben a verset a *Cipruslombokat* követő időszak költeményei közé helyezte, ezért hagyományos datálása: 1845. február—március. A szakirodalom egybehangzón a *Cipruslombok* utóhangjának tartja: FPÉ II. 105., Ferenczi: CI 82., Horváth 164. és 234.

Szövegváltozatok

C V2, ÖK1—2ab Igy [analóg cím híján nem állapítható meg, hogy a cím szövegváltozatát a nyomdai betűkészlet hiánya okozta-e, ezért az 5. sor mintájára jav.]

Fordítás

Kertbeny 193., *Auch so ist es gut...* címen, vö. PAt I. 333. (Az itteni *Cypressenblätter am Grabe Etelka's* ciklus negyedik darabjaként)

300. GYORS A MADÁR, GYORS A SZÉLVÉSZ....

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1845. I. évn. 21. sz. Tavaszelő [márc.] 13. 336.; *Néprománc.* címen, PE-TÓFI. aláírással.

V2 139.

ÖK1 319—320., ÖK2ab—3 II. 61—62. A kötetekben mindenütt az 1845. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Ferenczi Zoltán — a vers kötetbeli elhelyezéséből kiindulva — költeményünket 1845. első negyedévére keltezte, s azok közé sorolta, amelyek „egy-egy ötleten alapúlnak s kevésbé jellemzők”. (FPÉ II. 105.) Ellenérvek nem lévén, a verset a hagyományos datálásnak megfelelően a *Cipruslombok*-ciklus utánra, 1845. február—márc. 10. közé helyezhetjük.

Fogadtatás

A V2-t recenzeáló „12” jelű bíráló, Erdélyi János a „szebbnél szebb népdalok” között említette (IrŐr 1846. 13. sz. márc. 14. 134. — EPN 177.).

Az Adolf Dux-fordításkötetet ismertető német kritikák közül Wilhelm Wolfssohn idézte a záróstrófát, amely őt az orosz népdalokra emléktette: „Die Schlussworte verkündigen einem flinken Rosssdiebe seine Strafe folgendermassen:

Und übermorgen reitet er
Ein Rösslein schlank
Zu Becskerek, das Rösslein ist
Die Prügelbank.

Das erinnert mich an ähnliche spielende Bilder der Strafe, sogar der Todesstrafe, in russischen Volksliedern.” (Blätter für literarische Unterhaltung, Leipzig, 1847. 297. sz. okt. 24. 1187. — PAt I. 146.)

- 6 *Kecskeméten*: az alföldi, Kecskemét környéki betyár alakjára l. a *Hírös város az aafödön Kecskemét...* c., 1844. első másfél hónapjára datált verset és jegyzeteit! (→ II. 16. és 184—191.)
- 7—8 *Szentmártonnál* [...] *a réven*: Szalkszentmártonnál vezetett át az út Kecskemétről — Szabadszálláson át — a Dunántúlra. A költő itteni, gyakori megfordulására 1845 előtt is l. Mezősi: KP 217—218.
- 10 *Fehérváron*: Székesfehérvár „országos vásárai főképp szarvasmarhára, aztán lovakra és sertésekre nézve nagy fontosságúak.” (Fényes Elek: Magyarország geographiai szótára. Pest 1851. I. 9—10.) A bécsi kereskedők idáig jöttek el az Erdélyből, a Tiszántúlról és a Duna—Tisza közéről felhajtott állatok felvásárlására.
- 12 *E vásáron*: az évi öt országos vásárt a nagybőjtben, Szt. György-napkor (ápr. 24.), Szt. Iván-napkor (jún. 24.), Szt. Bertalan-napkor (aug. 24.) és Szt. Demeter-napkor (okt. 26.) tartották; a szövegfordulat datálásra tehát nem használható.
- 14 *Becskereken*: amíg az előző három helynév Petőfi tájélményeiből származott, a Torontál megyei Nagybecskerek vsz. szójátékosan került a versbe. Egyrészt rímhívója a kétjelentésű szóra épülő rímcsattanónak, másrészt felidézi Becskerekinek, a híres alföldi betyárnak alakját, akinek nevét az aszódi diákok „titkos társaság”-ában 1836/37-ben éppen Petőfi viselte, vö. Fekete: PSÉ I. 90—91. Becskereki egyébként társa volt annak a Zöld Marcinak, akiről a költő 1845 júliusában drámát írt. Együttemlítve szerepeltek Erdélyi János tanulmányában is, amikor a szerző a magyar népi hőségeket hiányolta, s rosszállóan jegyezte meg a szabadság híján élt népről: „... megénekelte az utonálló haramjákat, Zöld Marcit, Becskerekit, s csak egy hőst sem birt ajakira venni...” (Magyar népdalköltészetéről. RPDl 1844. jan. 25.; újabban: Erdélyi János: Nyelvészeti és népköltészeti, népzenei írások. S. a. r. T. Erdélyi Ilona, a jegyzeteket írta T. Erdélyi Ilona és Szathmári István. Bp. 1991. 216. (Fontes 13.)

Szövegváltozatok

- C PDI Néprománc.
ÖK3 szélvész,... [sh.]
2 PDI villám,
4 PDI ám.
6 ÖK3 Kecskeméten.
8 ÖK2b á réven [sh.]
15 PDI fakón.
16 V2 derezsen.

Fordítás

Dux 33—34., *Schnell ist der Vogel, schnell der Sturm.* címen, vö. PAT I. 99.
Vilney 43., *Schnell ist der Vogel, schnell der Sturm....* címen, vö. PAT I. 305.;
Dux fordításának átvétele; a *Steppenlieder* (Pusztai dalok) c. ciklusba beosztva.
Kertbeny 42., *Schnell ist der Vogel....* címen, vö. PAT I. 330.; Dux fordításá-
nak átvétele, vö. PAT I. 326.

301. PIROSLIK A KECSKERÁGÓ...

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PD1 1845. II—IV. évn. 14. sz. Nyárhó [júl.] 3. 435., *Néprománc* címen, PE-
TŐFI. aláírással.

V2 140.

ÖK1 320., ÖK2ab—3 II. 62—63. A kötetekben mindenütt az 1845. évi ver-
sek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers hagyományos datálása: 1845. *február—március*. Abból kiindulva,
hogy a költő maga köteteiben két másik „néprománc”-cal együtt (*Gyors a ma-
dár, gyors a szélvész...; Kicsapott a folyó...*) a *Cipruslombok* utánra, de a felvidéki
út versei elé helyezte. Ferenczi Zoltán azok közé az 1845. első negyedévben
írottak közé sorolja, amelyek „egy-egy ötleten alapúlnak s kevésbé jellemzők”.
(FPÉ II. 1105.) A költemény vlsz. a március végén Vahotnál hagyott kéziratok
között volt; júl. 3-i közlését pedig az indokolhatta, hogy ennek a PD1-számnak
képmellékleteként jelent meg Barabás Miklós rajza a költőről, s feltehetően
Vahot az itt közölt ars poetica, a *Költő lenni vagy nem lenni* mellé egy, a nép-
költőre jellemzőnek gondolt verset választott a rendelkezésére állottak közül. A
hagyományos datáláson változtatni mindazonáltal nincs okunk.

Fogadtatás

A Hond álnevet használó aradi levelezője szerint: „Mint halljuk (bár teljese-
nék!) lelkes rácaink [...] a »A helység kalapácsa« halhatatlan szerzőjét Petőfi
Sándort azon csodaszép »néprománc«-ért, melyben a »tehéncsordás« és
»kutyakölykök« burkoltatnak a halhatatlanság mumiaiáiba, arany emlékkoszorú-
val fogják megtisztelni. Lám! lám! az érdem Sibériában is érdem marad! Óaradi
maradi Koppantó Pál. Nyárhó [júl.] 22-én.” (Hond 1845. II. 3. sz. júl. 22. 59.
— EPN 101.)

A V2-t bíráló „12”, azaz Erdélyi János a „szebbnél szebb népdalok” közé so-
rolta (IrŐr 1846. 13. sz. márc. 14. 134. — EPN 177.).

Erdélyi János még egy alkalommal említette a verset, a Henszlmann Imrével
írt Egyéni és eszményi c. tanulmányában, amikor — Garay János és Vörösmarty

Mihály munkái mellett — a klasszicista ízlés letűnésének példájaként idézte: „Berzsenyi talán kétségbe esnék, ha [...] látná [...] Petőfinél a »kecskerágót«, az »ugy jóllaktam hogy még«-eket és számtalan sok hazai jellemzetest, miért néme-lyek rossz költőnek hiszik, de — ezen már túl vagyunk. [...] annak örül minden jobb érzés, a mi magán viseli a nem-ideális valóságát, a jellemzetest, az igazságot.” (MSzépírSz 1847. II. 23. sz. dec. 5. 354—355. — PA I. 157.).

Magyarázat

C *kecskerágó*: „Vegyes erdőkben gyakori cserje vagy kisebb fa; bőrszerű fényes levele és papsipka formájú rekeszes, húsos, ősszel bíborpiros toktermése van (*Evonymus europaeus*).” (MNYÉrtSz III. 797. — Egykorú meghatározása, amelyet nyelvújítási alakokban bővelkedő botanikai szaknyelve miatt nem idézünk: CzF III. 457. h.)

Szövegváltozatok

- C PDI Néprománc.
- 2 PDI mellett;
- 5 ÖK3 vízbe
- 7 ÖK2ab—3 Tudod-e hogy [kp. n.]
- 10 PDI legények.....

Fordítás

Kertbeny 38., *Es röthet sich der Spindelbaum....* címen, vö. PA I. 330.

302. KICSAPOTT A FOLYÓ....

Kézirat: nincs.

Megjelenés

V2 141.

ÖK1 321., ÖK2ab—3 II. 63—64. Mindenütt az 1845. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers hagyományos datálása: 1845. február—március, abból kiindulva, hogy Petőfi a verset — több „néprománc”-cal együtt (*Gyors a madár, gyors a szél-vész..., Piroslík a kecskerágó...*) — kötetében a *Cipruslombok* ciklusa utánra, de a felvidéki versek elé helyezte. Ferenczi Zoltán szerint 1845 első negyedévéből való, s azok közé a költemények közé tartozik, amelyek „egy-egy ötleten alapúlnak s kevésbbé jellemzők”. (FPÉ II. 105.) Minthogy a versben népdalküszöbnek használt természeti esemény nem köthető konkrét tájélményhez, datálásra nem alkalmas, ezért a hagyományos keltezésen nincs okunk változtatni.

Fogadtatás

A V2-t bíráló „12”, Erdélyi János a „szebbnél szebb népdalok” közé sorolta (IrŐr 1846. 13. sz. márc. 13. 134. — EPN 177.).

Szövegváltozatok

- C ÖK3 folyó,... [sh.]
- 5 V2 árvíz
- 6 ÖK3 a hi dat; [sh.]

Fordítás

Kertbeny 25., *Ausschwemmte der Strom sich....* címen, vö. PAt I. 329.

303. ORBÁN

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PdI 1845. II—IV. évn. 21. sz. Nyárutó [aug.] 21. 646., PETŐFI. aláírással.

V2 143.

ÖK1 322—323., ÖK2ab—3 II. 65—66. A kötetekben mindenütt az 1845. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Egyk. úk.: Tatay: KSz 477. (A „Satyra, csalánzat” fejezetben) Vö. PAt I. 129.

Keletkezés

Ferenczi Zoltán szerint 1845 első negyedévének azon versei közé tartozik, amelyek „egy-egy ötleten alapúlnak, s kevésbé jellemzők”. (FPÉ II. 105.) Hasonló volt a véleménye Horváth Jánosnak is: „A korábbi évek iszákos typusa Orbán-ban öröklődik tovább egy tisztára formai játék mókás szösszenetében.” (Horváth 148.) Minthogy ezek a megjegyzések datálásra nem alkalmasak, a hagyományos keltezés — jobb híján — a költő kötetbesorolását követte, 1845. február—márciusra téve megírását: HP II. 231—232., VP I. 271. Felmerülhet még, hogy a vers Orbán napja (máj. 25.) körül íródhatott. A költő azonban ekkor a Felvidéken, Gömörben tartózkodott, s így az ÖK-kiadások lokalizálásának nem volna értelme: nehezen képzelhető el ugyanis, hogy az ilyen verseket gyorsan „vágó” Petőfi hetekig-hónapokig nem jegyezte volna le költeményét.

Mivel a megírásra sem közvetlen, sem közvetett adataink nincsenek, nem látunk okot arra, hogy a hagyományos datálást megváltoztassuk. Tehát: 1845. február—március.

Fogadtatás

Röviddel a megjelenés után az Élk Hirlapi ör c. rovata (szerk. Vas Andor [=Hazucha Ferenc]) említette, a PDI 31. számát szemlélve: „Verset e számban ismét feles számmal [...] találunk, [...] Legelől, *Orbán* cím alatt, Petőfi ugyanezen Orbán vidám hajnalpiros, azaz rezes orrával [...] vesződik.” (Élk 1845. II. 9. sz. aug. 30. 281. — EPN 124—125.)

Az IrŐr „12” jelű kritikusa, Erdélyi János a V2-ről írja: „Ad továbbá Beranger-féle daliciákat s Heine-féle parodiákat és genreképeket”, s az ezt követő felsorolásban — 11 más vers társaságában — említi az *Orbánt* is (IrŐr 1846. 13. sz. márc. 14. 133. — EPN 177.).

A költő baráti körében hamar népszerűvé vált a költemény. Pákh Albert egy Tompától kapott, 1845. aug. 16-ról datált levél negyedik, üresen hagyott oldalára másolta le a verset, feltehetően közvetlenül a megjelenés után (TompLev I. 413.). Berecz Károly említi, hogy Pálffy Albert kivált Petőfi „eredeti genreképeiben, mint: *Orbán*, *Megy a juhász*, *Pató Pál* stb. gyönyörködött s azokat kegyetlenül szavalgatta”. (Berecz 16., idézi Harv² I. 791.)

Magyarázatok

C *Orbán*: I. (Szent) Orbán i. sz. 222 és 230 között volt pápa. Hasonlóan más szentekhez, az ő esetében is a védelmezettek tulajdonságai átragadtak a védőre. Mivel népünnepe máj. 25., az utolsó tavaszi fagyok ideje, tiszteletére kápolnákat és szobrokat helyeztek el, építettek a szőlőkben, hogy közbenjárásával megvédje azokat a fagykártól. (L. Bálint Sándor: Unnapi kalendárium. Bp. 1977. I. 386—391., Katona Lajos: Folklor kalendárium. Bp. 1982. 319—321.) A szőlők védőszentje azután maga is italkedvelőként és az ittas emberek pártfogójaként jelent meg a néphagyományban. Tolnai Vilmos szerint ez a borissza, a népi szólásokban is élő Orbán a költemény „keresztapja” (EPhK 1916. 592.).

3—4 Horváth János e két sor kapcsán Petőfi *Robin Hood*-fordítására utalt: „... úgy ülededett meg bibor fényben legkinyulóbb arcvonásán is a koránypir, mely a szőlőhegyen nyugvék, s egészséges pirosságként terjedt el egész képén”. (VP VI. 73., Vö. Horváth 567—568.) Ugyanígy utalt a „Részeg-typus kifigurázása szójátékos versben” ötletforrásaként Byron Epitaph on John Adams of Southwell-jére (uo. 568.).

Szövegváltozatok

3 PDI pirült

Fordítás

Kertbeny 122., *Meister Hase* címen, vö. PAt I. 331.

Kézirat: nincs.

Megjelenés

V2 148.

ÖK 325., ÖK2ab—3 II. 69. Mindenütt az 1845. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Horváth János hívta fel a figyelmet arra, hogy Petőfi már 1845 elején kísérletezett a dalforma ellenében más verstípusokkal (Horváth 147.). E törekvés egyik jellegzetes darabja versünk, melyben „a gondolatforma is (definíció; mítoszlelemény: *A nap*) már a *Felhők* felé mutat”. (Uo. 148.) E válság életrajzi háttérében a megerőltető segédszerkesztői munka, az éjjelezés és az ezekből következő fizikai kimerültség rejtett, már 1844 őszétől, vö. Fekete: PSSz 47. Ehhez járult — 1844 novemberétől — a költő növekvő ingerültsége a kritika értetlensége miatt (vö. *A természet vadvirága* c. vers jegyzeteivel: 378—386.), amihez az Etelke halála keltette érzelmi vihar, a versíró önhevítés járult, ismét a kimerülésig (vö. *A világ és én* c. vers jegyzeteivel: 450—453.).

Február közepén ezekhez újabb konfliktus társult, összeütközés Vahot Imrével, ami végül megérlelte a döntést a segédszerkesztői munkával történő szakításhoz. A PDI 1845. febr. 13-i számában Petőfi (is) gúnyos megjegyzést fűzött a lappal polémiában álló Nemzeti Kör (előző évi verskiadó pártoló testület!) bálrendező választmánya által beküldött mentegetőzéshez, amelyben annak tagjai a jan. 23-i köri bál idegenes divatja és társalgási nyelve ellen intézett sajtótámadást utasították vissza. Petőfi megjegyzése: ... *tudnák is a magyar nyelvet alaposan, s ne küldtek volna lapomba [!] oly iratot, melly tele levén nyelvtani, orthographiai hibákkal, tetemes javítást kívánt.* Vahot a következő, a febr. 16-i számban helyreigazításra kötelezte segédszerkesztőjét: *Hibaigazítás. A P[esti]. Divatlap előbbi számában közölt szerkesztői jegyzések után tett észrevételemben a »lapomban« szó hibásan csúszván be, e helyett olv[asd]. »e lapban«.* Petőfi. (EPN 48.; Fekete: PSSz 14.) Hogy a PDI-pal való szakításának valóban ez volt az oka, arra nézve I. Vahot Imre levelét Erdélyi Jánosnak, 1845. febr. 19-ről: „Petőfi meguntván nálam a segédeskedést, mit igen hanyagul vitt, most Dobrossy jön hozzám, kivel a szerkesztés terheit megfogom osztani.” (Pat II. 12.)

Febr. 25-én és 28-án a pozsonyi Hirnökben jelent meg a megsértődött diáktársnak, Szeberényi Lajosnak Etőfi Andor álneven írott, elutasító kritikája a V1-ről (EPN 49—57.). E két esemény Petőfire gyakorolt, döntő hatásáról Tüllmann Ignác írt levelet Novelley Józsefnek (Pest, 1845. márc. 4. — Pat II. 13.).

Mindezek figyelembevételével a verset a CI-ciklus utánra, 1845. február második felére vagy márciusra tesszük. Ha elfogadjuk Petőfi relatív rendjét a kötetekben, az előbbi időszakasz a valószínűbb.

Fogadtatás

Egyedül Pulszky Ferenc foglalkozott a verssel 1847-ben, az ÖK1-ről írott, névtelenül megjelent bírálatában. Elmarasztalta a költőt, főként a bordalok és néhány más vers hangneme miatt, „izlés nélküli durvaságokat” hányt a szemére, majd így folytatta: „Mit mondjunk továbbá azon sületlenségekről, melyekkel a vastag kötet vége felé találkozunk?” S zárójelben elsőként *A nap* c. költeményt említette, végül a következő mondattal zárta a további 18 verscímet tartalmazó felsorolást: „Ezekben oly trivialis vagy oly izetlen gondolatokat találunk, hogy alig tudjuk hová sorozzuk e verseket...” (MSzépírsz 1847. I. 19. sz. máj. 9. 297 — EPN 287—288.)

Szövegváltozatok

- 5 ÖK3 óriás fiú
- 7 ÖK3 nyugaton, —

305. A SORSHOZ

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 13. sz. Nyárelő [jún.] 26. 390., az *Epigrammok* c. ciklus negyedik darabja, a ciklus közös aláírása: PETŐFI.
V2 144.

ÖK1 323., ÖK2ab—3 II. 66. A kötetekben mindenütt az 1845. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

A ciklusra l. az *Élet, halál* (→ II. 419—420.), a folyóiratközlés körülményeire pedig az *Est* c. vers jegyzetét (→ II. 400—401.)!

Keletkezés

A ciklus többi darabjától eltérően ez a vers 1845-re keltezett. Horváth Jánosnak a datálásra is utaló véleménye szerint a dal és a zsánerképek utáni korszak terméke, amikor „zavartalanul folytatódik a heinei epigrammatikus szerkezet kultusza [...] E fajta darabjai nagyobb részét felvidéki utazásakor írta...” (Horváth 155.) A jún. 26-i folyóiratmegjelenés — figyelembe véve Petőfi jún. 24-i visszaérkezését s a lapszám szerkesztési és nyomdai átfutását — kizárja annak lehetőségét, hogy a kéziratot a Felvidékről a költő hozta volna készen magával. Vahot az ápr. 10. és jún. 26. közötti PDI-lapszámokban a Petőfi által elutazása előtt nála hagyott, „az egész évnegyedre” elegendő versanyagból gazdálkodott. Ezek között volt — az *Epigrammok* öt másik darabjával együtt — *A sorshoz* is (vö. az *Est* c. vers jegyzeteivel → II. 401.).

Az adósság csattanója pedig az 1845. febr. 15. utáni időszakra utal, amikor Petőfi — eldöntvén szakítását Vahottal és a PDI-pal (ennek részleteire l. *A nap* c.

vers jegyzeteit) — újra szembesülni kényszerült az önfenntartás anyagi gondjaival a II. negyedévtől kezdve.

E megfontolások alapján a vers keletkezését 1845. február második felére vagy márciusára tesszük.

Fogadtatás

Egyedül az IrŐr magát „12” számmal jelölő bírálója, Erdélyi János említette a V2-ről és a *Szerелеm gyöngyeiről* írt kritikájában, az összefoglalóban „kedves apróságok”-nak nevezett versek között (IrŐr 1846. 13. sz. márc. 14. 134. — EPN 177.).

Szövegváltozatok

C PDI Epigrammok. 4. A sorshoz.

4 PDI adósságotat!

Fordítás

Kertbeny 354., *An das Glück* címen, vö. PAt I. 336.

306. ROSZ VERSEIMRŐL

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 21. sz. Nyárutó [aug.] 21. 647., PETŐFI. aláírással.

V2 150.

ÖK1 326., ÖK2ab—3 II. 71. A kötetekben mindenütt az 1845. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Szemben Petőfinek más kritikaellenes verseivel, ahol a költemény címe, alcíme vagy szövege világosan utal arra, ki vagy mi váltotta ki megírását, a *Rosz verseimről* esetében ilyen közvetlen, kronologizálásra is alkalmas utalás nincsen. Ferenczi úgy tudta, hogy költeményünk 1845 elejéről, februárból vagy márciusból való (FPÉ II. 177.). Pándi Pál szerint a költőt Szeberényi Lajos támadása készítette írásra (Petőfi Sándor Összes művei Bp. 1955. I. 594.). Szeberényi lekezelő-kioktató kritikája a V1-ről a pozsonyi Hírnökben jelent meg 1845. febr. 25-én és 28-án, Etőfi Andor álnéven (EPN 49—57.). Erre azonban Petőfi nem versben, hanem az Adatok a „kritika titkai”-hoz c., márc. 6-án a PDI-ban közölt írásában válaszolt (EPN 62., VP V. 13.), majd e vitában még egyszer megszólalt, egy márc. 20-i, rövid szerkesztői üzenet erejéig (EPN 80., VP VII. 513.). Ráadásul nem egy elismert kritikus, hanem egy elfordult diáktárs-barát támadásáról volt szó, amely emberileg fájón és mélyen érintette a költőt, a barátságáról alko-

tott nézeteinek átértékelésére készítette őt; ám Szeberényi cikkeiben (idevonva Leleplezések c. sorozatát is: Századunk 1845. ápr. 15. 18. 22. — EPN 68—72. 75—79. 80—82.) azonkívül semmi olyan szövegfogódzó nem található, amely konkrétan versünkre vonatkozatható lenne.

Úgy véljük, Korompay H. Jánosnak van igaza, aki Toldy Ferenc névtelenül megjelent és alapjában kedvező bírálatában feltételezte a vers forrását (BpHiradó 1845. márc. 4. 141. sz. 143. — EPN 59—62.). Ebben *A világ és én* c. vers kapcsán fejtette ki a kritikus, hogy: „A költészet első eleme a szeretet...” (vö. a *Rosz verseimről* 3—4. sorával!), továbbá óvta Petőfit a „sokatírás”, a felhíguló életmű veszélyeitől: „A legjelesb költői tehetségnek sem olyan minden képe, gondolata, érzése, hogy azt érdemes legyen azonnal dalba foglalni. [...] Nem szükség idézetekkel bizonyítani, milly kevés dal jut a nagy költőknél egy-egy évre.” (Vö. Korompay 17.)

A Pulszky-bírálat megjelenésének dátumából kiindulva, versünket 1845. márc. 4. utánra, *március* hónapra keltezhetjük, a hónapon belül pedig (ismerve Petőfi gyors reagálási szokását) inkább *első felére* helyezhetjük az időben.

Fogadtatás

Röviddel a megjelenés után az Élk recenzense (ekkor már Vas Andor [=Hazucha Ferenc]) tett említést róla, enyhe gúnnyal: „... *Rosz verseimről* cím alatt, az előtte folyvást kiállhatatlan criticusokkal vesződik”. (Élk 1845. II. 9. sz. aug. 30. 281. — EPN 124—125.)

Az IrŐr magát „12” számmal jelölő kritikusa, Erdélyi János a V2-ről szólva, *A természet vadvirága* és a *Tavaszi* c. költemények mellett ismertette, „a kritika mély megvetésé”-re idézte is a 6—20. sort (IrŐr 1846. 13. sz. márc. 14. 130. — EPN 170.).

1847-ben Pulszky Ferenc, az ÖK1-ről írt névtelen bírálatában, a sértő hangúnak ítélt versek (*Deák-pályám*, *Apám mestersége s az enyém*, *A világ és én*, *A nap házasságlete*) közé sorolta, a következő megjegyzéssel: „Vagy talán nem érezné Petőfi, hogy abban semmi elmésség nem rejlik, ha [...] szánakozva megemlékezik arról, hogy ők ti. kritikusi is emberek...” (MSzépírsz 1847. I. 19. sz. máj. 9. 297. — EPN 287.)

Szövegváltozatok

- 1 PDI, V2 írni
- 5 PDI Valóban. Már
- 6 PDI irok:
- 7 PDI *ugy*

Fordítás

Kertbeny 251., *Meine schlechte Verse* címen, vö. PA I. 334.

307. SZERELEMVÁGY

Kézirat: nincs.

Megjelenés

V2 137—138.

ÖK1 318—319., ÖK2ab—3 II. 60—61. Mindenütt az 1845. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers keletkezése szempontjából érdekes, anekdotikus történetet mesélt el Vahot Imre: „A *Cipruslombok* búskomor írója egy szép reggelen vidám arccal köszönt be hozzám, és nagy tüzzel kezdett beszélni egy gyönyörű hölgyről, ki őt a múlt esti házi mulatságban vonzó kellemeivel s különösen lelkesült lengyel táncával egészen elbűvölte. [...] A mi Sándorunk annyira belebolondult ezen lengyelt táncoló nőbe, hogy [...] titkolózva arra szólított fel, hogy tanítanám őt be a lengyel táncra.” (Vahot: Eml II. 83.) Ennek az általa is idézett jelenetnek hihetőségét Hatvany a *Szerелеmvágy* c. költeménnyel valószínűsítette, melyet szerinte Petőfi a felvidéki út előtt írt (Hatv² I. 661.). Elgondolását azzal is alátámasztani vélte, hogy a kötetekben a *Költő lenni vagy nem lenni* c. verset követi költeményünk, tehát joggal tehető fel, hogy ugyanott, Vachott Sándorék lakásán keletkezett (Hatv² I. 814.).

Ferenცი Zoltán szerint az 1845 első negyedében írt költeményekben — a *Cipruslombok* kivételével — „bizonyos határozatlan vágy, elkeseredés, nyugtalan elégedetlenség, elfojtott sóvárgás nyilatkozik”. (FPE II. 104.) A felsorolt versek között említette a *Szerелеmvágy*at is. Hatvany a váltást azzal indokolta, hogy Petőfi sohasem volt képmutató, „ő igenis élni és szeretni akar”. (Hatv² I. 814.) Babits Mihály is jellemző példának tartotta ez a változást: „A könnyű, gyors és egészséges lángolás, valamint a könnyű, gyors és egészséges gyógyulás itt nyilvánvaló.” (Petőfi és Arany. In: Írás és olvasás. Bp. 1938.³ 45.) Illyés Gyula a költői szuverenitás példajaként említette a verset, szintén a *Cipruslombok* kontrasztjában (Illyés 1963 225.)

Mindazonáltal vsz., hogy Petőfi éppen az olvasókra való tekintettel nem jelentette meg versét folyóiratban, hiszen először a V2-ben közölte. A költemény világos utalást tartalmaz (18. sor) Etelkére; a meghalt leány emlékének jelenvalósága, elevensége a keletkezés időpontjaként 1845 márciusát valószínűsíti. A szerелеmvágy a versben — címbe emelése is ezt jelzi — önmagában és általában értendő. Ha valaki és/vagy valami fellángolást váltott ki Petőfiből, akkor ő mindig utalt a fellángolás tárgyára. Ezért ebben az esetben vsz. csak az érzelmi változás igénye fogalmazódott meg a versben — függetlenül Vahot igaz vagy nem igaz anekdotikus történetétől.

Az elmondottak alapján a vers keletkezési idejét 1845 márciusára tesszük.

Fogadtatás

Egyedül Pulszky Ferenc foglalkozott a verssel az ÖK1-ről névtelenül megjelent bírálatában, amikor kiemelte — további négy verscím társaságában — a

szerelmi dalok gazdagaságát: „Különös szerencsével szokta ő a természetből vett s kevés szavakkal szabatosan kifejezett hasonlatosságokkal zárni be szerelemdalait, mi ezeknek csaknem epigrammi élt és érdeket kölcsönöz, ilyenek különösen: *Szerelemvággy...*” (MSzépírSz 1847. I. 18. sz. máj. 2. 281. — EPN 280.)

Magyarázatok

- 1 *újlag*: Mezei Márta feltételezte, hogy Goethe *Neue Liebe, neues Leben* és *Wechsel* c. versei hathattak itt Petőfire, elsősorban a kor évekig gyászoló-emlékező lírai sablonjaival való szakítás merészségében (PMozaik 136.). Az előbbi vers megtalálható Tarczy Lajos Gyöngyök a német költészetből c. antológiájában (1830, 1844) is.
- 6 *mind ez ideig*: eddigi szerelmi kudarcai közül itt alighanem a két legutóbbira, az ismeretlen „szőke hölgy”-höz és a Csapó Etelkéhez fűződő érzelmre utalt Petőfi, I. még a 9. és a 18. sort!
- 9 *gyötrelmében*: szóvisszhang a *Szerelem gyötrelme* ciklus címére
- 18 *holt leánykát*: Csapó Etelkét

Szövegváltozatok

- 9 V2 O
- 12 ÖK2b—3 szelid

Fordítás

Kertbeny 217., *Wohl neuerdings möchte ich lieben....* címen, vö. PAt I. 333.

308. AZOKHOZ AZ ÉN JÓ PESTI PAJTÁSAIMHOZ

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 1. sz. Tavasz hó [ápr.] 3. 27., PETŐFI. aláírással.
V2 153—154.

ÖK1 328—329., ÖK2ab—3 II. 73—74. A kötetekben mindenütt az 1845. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A Vahot Imrével és a PDI-pal 1845. február közepén szakító Petőfi előtt állott életheletőségeket a *Mulatság közben* c. vers jegyzeteiben tekintettük át: 459—460. Az ezek helyett előtérbe került felvidéki út ötletét Vahot Imre örököltette meg, megragadva az alkalmat, hogy az utókor előtt tisztázza magát a segéd-szerkesztőjétől megválás ügyében: „Petőfi nem mondott föl nekem, sőt én magam bocsátám őt szabad szárnyra, magam szabadítám őt fel a segédszerkesztői állomás lekötve tartó bilincseiből.

Ugyanis dicsőült barátunk, Kazinczy Gábor [...] az 1845-ik év tavaszán fővárosunkba érkezvén, a Vadászkürthöz címzett híres fogadóba szállott, s mi seregestül tettünk nála látogatásokat.

Többek között szóba jött egy estve [...] jeles költőnk, Tompa Mihály [...] — mennyire szeretné Petőfit közelebről ismerni, színről-színre látni, ölelni, összevissza csókolni.

Petőfi is köztünk meláztatván ekkor, meghallotta a szép szót, ő is kifejezte hasonló hő vágyát [...].

Kazinczy Gábor olajat öntött a tűzre, buzdítá Petőfit, hogy hagyja itt ezt a nagy német várost, ránduljon ki a magyar vidék szabadabb levegőjére; lepje meg Tompát Bején [tévedés, ekkor Eperjesen nevelősködött], útközben Kerényit se kerülje ki Eperjesen...” A kihagyott szövegrészekben tárgyi tévedéseket ejtett Vahot a segédszerkesztői kötelezettségeire hivatkozó Petőfit „szárnyra bocsátalak” felkiáltással elengedte, sőt a tegezés felkínálásával tisztelte meg (Vahot: Eml II. 77—78., idézi Hatv¹ I. 679.).

A vers keletkezéséről maga Petőfi így írt az *Uti jegyzetekben: Történt az indulás ápr. 1. 1845.* [...] *A bucsú estéjét vagyis éjszakáját nagyszerűen vigadva töltém a vadászkürtben pajtásaimmal. Verset is csináltam erre az alkalomra.* [...] *Végre hajnalodott, a gyorskér előállt, s én elbucsúztam...* (VP V. 17.) Amint azt a 17. és a 30. sorhoz fűzött magyarázat igazolja, a búcsúvacsorán előbb meghallgatták Emödy Dániel Petőfi bucsúján c. alkalmi versezetét (közölve a PDI 1845. ápr. 10-i számában — EPN 68—69.), így a költemény hajnal felé születhetett, ezért is állt első folyóiratközlésében alcímül: (Tavaszhó [ápr.] 1. 1845.)” Az ÖK-kiadásokban a helymegjelölés: Pest. E két adat és az ápr. 3-i megjelenés kizárja Hatvany Lajos feltételezését, hogy a „redakcióban hátrahagyott verseket az újáról beküldött *Azokhoz az én jó pesti pajtásaimhoz* c. verssel toldotta meg...” (Hatv¹ I. 707.)

A vers keletkezésének napja tehát: 1845. ápr. 1.

Fogadtatás

Néhány nappal a megjelenés után Garay János hívta fel rá a figyelmet az Élki Hirlapi méh c. szemlélő rovatában: „Van benne még [ti. a PDI ápr. 3-i számában] [...] egy bucsuköltemény »Azokhoz az én pesti jó pajtásimhoz« [!] Petőfytól.” (Élk 1845. I. 15. sz. ápr. 12. 481. — EPN 69.)

A vers címzettjeinek rosszallását — feltehetően még a megírás hajnalán, a Vadászkürtben — szintén maga a költő rögzítette az *Uti jegyzetekben*: ... *az illetők közül egy-pár boszankodott, sőt meg is haragudott, hogy őket pajtásoknak nevezem, s nem barátoknak. Most is csak azt mondom, kedves pajtásaim, hogy tempí passati* [elmúltak azok az idők], *mikor én valakinek barátja voltam... tudni való azért, mert nem hiszem, hogy nekem barátom legyen.* [...] *Hejh, fiúk, hálát adhattok az Istennek, ha olyan barátitok lesznek, a millyen pajtástok vagyok én.* (VP V. 17.; az *Uti jegyzeteknek* ez a részlete az Élki 1845. júl. 5-i számában jelent meg.)

A kritikusok közül egyedül a V2-t „12” jel alatt bíráló Erdélyi János említette a verset, azon költemények között, melyekben „önmagát, s önéletét szeszélyesen jellemzi a költő”. (Irőr 1846. 13. sz. márc. 14. 133. — EPN 176—177.)

C *pajtásaimhoz*: a Vadászskürtben rendezett búcsúlakomán részt vettek kb. létszámát Frankenburg Adolf, az Elk szerkesztője adja meg, aki 1845 elején verset közölt Petőfitől és az *Uti jegyzeteket* is ő közölte: „Mintegy húszan voltunk együtt...” (Emlékezések Petőfi Sándorra, FL 1883. márc. 3., idézi Hatv¹ I. 682.) A PDL ápr. 10-én rövid beszámolót közölt a mulatságról, név szerint említve a költőnek ez idő tájt talán két leghívebb barátját, Egressy Gábort, aki „lelkes szavalatokkal” és Pákh Albertet, aki „kifogyhatlan elmés ötleteivel, tréfáival fűszerezé e kedélyes lakomát”. (EPN 69.) Az utóbbi ezt olyan sikerrel tette, hogy híre nemsokára vissza is jutott hozzá, l. Tompa Mihály levelét Pákh Alberthez, Lasztócról, 1845. aug. 16-án: „... sokat emleget [ti. házigazdája, a szintén jelent volt Szemere Miklós] Petőfi bucsujakori kuruc toasztjaidért...” (PAI II. 19.). Szemere Miklóst és Sárosi Gyulát Frankenburg is említi (i. h.), hozzátéve: „Petőfi azt fogta tréfásan rá ez utóbbiakra, hogy a szerencsét, őket köztünk láthatni, csak annak köszönhetjük, mert feljöttek Pestre, hogy arcképüket e vagy ama divatlap számára levétessek Barabásnál. Szemere e tréfát komolyan vette...” (Hatv² I. 682.) Meg is sértődött, olyannyira, hogy Petőfi esküdt ellenségévé vált, noha Petőfi a megismételt állítását az *Uti jegyzetekben* is nevek nélkül tette (VP V. 17.). Szemere pálfordulására l. HP V. 515—518., EPN 105—108., VP V. 202. A költő ezúttal is kiméretlen ösztinteségének áldozata: Sárosi esetében legalábbis bizonyítható, hogy valóban ezért tartózkodott Pesten, l. levelét feleségéhez, 1845 márciusából (PAI II. 14.). Az őt arcképe elkészíttetésére biztatók közt Eötvös vagy Pulszky motívumai nyilván mások voltak, mint Császár Ferenc szándéka (aki a vidéki költőben esetleg Petőfi ellen kijátszható poétát remélt) vagy Frankenburgé, aki lapja arcképcsarnokát akarta bővíteni, nehogy lemaradjon Vahot PDL-ja mögött. A sértődött Szemere Miklós Nyilatkozatában (Irőr 1845. aug. 2. — EPN 105. és 107.) két helyen is megjegyezte, hogy csak ők ketten voltak vidékiek Sárosival. Ugyancsak írásos dokumentum, magánlevél bizonyítja, hogy ott volt Szontagh Vilmos, aki a résztvevők számát is megerősíti: „Vor seine [!] Abreise waren 20 geniale Köpfe beim Jägerhorn versammelt, um ihm eine glückliche Reise zu trinken. Ich hatte das Glück auch gegenwärtig gewesen zu sein.” (PAI II. 15) Nem első esetben vett részt ilyen összejevetelen (l. a *Mulatság közben* c. vers jegyzeteit: 458—459.) Tüllmann Ignác, ez idő tájt pesti gyógyszerészgyakornok, aki Petőfivel levelet is küldött barátjának és kollégájának, Novelly Józsefnek Eperjesre (PAI II. 14—15.). Vlsz. a búcsúlakomán mondta el vagy olvasta föl versét Emődy Dániel (közölte a PDL 1845. ápr. 10-i száma: EPN 68—69.), hiszen költeményünk két helyen is válsznak tűnik a verses köszöntésre, l. erre a 17. és a 30. sorhoz fűzött magyarázatot!

Nem bizonyítható, de feltételezhető (a *Mulatság közben* valószínűsíthető sódarvacsorájának 18 fős létszámát is figyelembe véve), hogy a Petőfi körül kialakult és meglehetősen állandósult kör tagjai

közül a résztvevők között lehetett még az országgyűlés befejezése óta Pesten élő Lisznyai Kálmán, Pálffy Albert, a Petőfit a PDI segédszerkesztői posztján váltó Kolmár József, a március eleje óta szintén itt élő Jókai Mór, valamint Degré Alajos, Sass István, továbbá az egykori aszódi diáktárs, Neumann (Uj) Károly. Ugyanígy joggal valószínűsíthető az ötletadó, Kazinczy Gábor jelenléte. Semmi jel nem utal viszont arra, hogy Vahot Imre részt vett volna a búcsúlakomán.

- 1 *megnyílt*: amint azt *A nap* c. vers jegyzeteiben bizonyítottuk (l. 470.), Petőfi döntése, a lemondás a segédszerkesztői állásról legkésőbb 1845. febr. 19-ig megszületett. Ekkor határozott elképzelése a jövőről még nemigen lehetett, értelemszerűen vetődött fel tehát ismét a vándorszínészet folytatásának ötlete, vö. a *Mulatság közben* jegyzeteivel. Vahot és Petőfi között végül egyfajta kompromisszum jött létre, amelyben a szerkesztő elérte, „hogy a közkedvességű költő Petőfi lantja a három divatlap közt egyedül a Pesti Divatlapban fog zengeni, még pedig minden szám hozand tőle egy-egy vig vagy komoly költeményt”. (Jelentés lapunk új évnegyedi folyamáról. PDI 1845. márc. 23. — EPN 67.) Petőfi viszont — lévén nagyszámú kiadatlan verse — e kizárólagos munkatársi megállapodással rendszeres jövedelmet biztosított magának: az addigi 2 pft helyett 3—4 pft-ot kapván költeményeiért (vö. H. Törő Györgyi: Petőfi anyagi helyzete. In: TanPet 67.). Ugyanerre utal, hogy a költő — szokásától eltérően — az *Uti jegyzetekre* előre megállapodott Frankenburggal a 25 pft-os tiszteletdíjban, vö. Frankenburg Adolf: Petőfi és az „Életképek”. Koszorú 1880. IV. k. 200. Petőfi távozásáról és a hátrahagyott versanyagról a PDI márc. 30-i száma tájékoztatta az olvasókat: „Petőfi Sándor, felhagyva a lapunk mellett ügyesen viselt segédi hivatallal, [...] s egy egész évnegyedre ellátott bennünket jeles verseivel, e napokban elhagyja a fővárost.” (EPN 67—68.)
- 2 *börtön-e a hivatal?*: Petőfi sohasem tagadta, hogy hivatalvállalását kenyérkereső önkorlátozásnak tartja. Ha nem is ennyire sarkított formában, de hasonlóan nyilatkozott segédszerkesztői munkája kezdetén, 1844 nyarán; versekben (*Bucsú a színészettől* → II. 46—47.; *A csavargó* → II. 68.) és magánlevélben (Pákh Albertnek, 1844. ápr. 15., VP VII. 25.) egyaránt.
- 15 *szeretóm*: Csapó Etelke, a *Cipruslombok* ihletője
- 17 *senki barátja*: a kritikai támadások közül különösen hajdani iskolatársa és barátja, Szeberényi Lajos ejtett komoly sebet Petőfin, vö. a *Rosz verseimről* c. vers jegyzeteivel (472—473.). A címben és a 19. sorban szerepeltetett *pajtásaim* pontos megkülönböztetés: csak a szórakozásban, időtöltésben való társakat jelöli, l. még a 23. sort, a 25. sor *cimboraság* szinonimáját és a címhez fűzött magyarázatot! Ráadásul Petőfi ezzel elhárította Emődy Dániel Petőfi bucsúján c. verse (EPN 68—69.) „Jövel barát!” megszólítását — ennyiben a társak sértődése némileg érthető.
- 30 *könnyre fakadni*: válasz Emődy versének zárósorára: „Ne lásd — miként síró banyák levénk.” (EPN 69.)

Szövegváltozatok

- Alcím PDI (Tavaszhó l. 1845.)
1 PDI megnyilt!
4 PDI ajkaival.....
5 PDI lett? merre
ÖK3 *oh*
8 PDI ut,
10 PDI fecske....
se [apoztróf n.]
11 PDI világba!.... — —
13 PDI *ugy*
14 ÖK2ab—3 *Úgy*
17 PDI barátja;
18 PDI puszta,
19 PDI Pajtásim!
bú,
20 PDI titeket:
23 ÖK1 időben [a PDI, a V2, az ÖK2ab—3 alapján a vesszőt pótol-
tuk]
25 PDI cimboranép, vigalomra!
ÖK3 csimboraság [sh.]
26 PDI vigalom,
ÖK2ab *vilagom*: [sh.]
27 PDI kiürült pokarakkal [az utóbbi sh.]
29 PDI Hogy — majd ha jön a sor kézszorításra —

309. HOLDVILÁGOS ÉJ

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 19. sz. Nyárutó [aug.] 7. 582—583., PETŐFI. aláírás-
sal.

V2 167—168.

ÖK1 336—338., ÖK2ab—3 II. 85—87. A kötetekben mindenütt az 1845.
évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Hatvan.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A költemény Petőfi helymegjelölése szerint Hatvanban keletkezett. Ha elfogadjuk ezt a keletkezési helyet, akkor a vers megírásának időpontja bizonyíthatóan csak a felvidéki utazás egy rövid stációja lehet. Az 1845. ápr. 1-jén Szemere Miklóssal Miskolcig együtt utazó költő postakocsija Hatvanon keresztül haladt, s rövid időre meg is állhatott, lévén Hatvan postaállomás. Nincs tudomásunk arról, hogy ez évben Petőfi más alkalommal is járt volna Hatvanban. Ha erre a

versre is alkalmazzuk Ferenczi Zoltán módszerét, a versbeli utalást a hold állására, akkor *A hold az égen egy ezüst lant* kitétel minden valószínűség szerint újholdat jelent, ez pedig 1845-ben ápr. 1-jén volt éppen. A vándor (egyszeresmind költő) alakja is jól beleillik az utazás izgalmait, kalandjait várás hangulatába. Horváth János közé a heinés szerkezetű versek közé sorolta, melyek nagyobb része a felvidéki utazás ideje alatt született (Horváth 155.).

Noha nem lehet kizárni azt a feltételezést sem, hogy a költő a vers élményalapjának, fogantatásának helyét jelölte, s a leírás ideje későbbi, esetleg a felvidéki utazást követő időre, a V2 versanyaga kiegészítésének periódusára esik — a legvalószínűbb időpont mégis (hitelt adva a költő által megjelölt keletkezési helynek) 1845. ápr. 1.

Fogadtatás

Röviddel a megjelenés után az Élk Hirleti ör c. rovata (szerk. Vas Andor [=Hazucha Ferenc]) reagált a versre, értékelve a PDI legutóbbi számát: „Van vers a számban igen sok, szám szerint hét. Ezek közt legjobb a »Holdvilágos éj« Petőfitől...” (Élk 1845. II. 7. sz. aug. 16. 215. — EPN 120.)

1846-ban az IrÖr magát „12” számmal jelölő bírálója, Erdélyi János a V2-ről írt kritikájában említette a verset egy felsorolásban, az alábbi összefoglaló minősítés kíséretében: „Ad továbbá Beranger-féle daltitákat s Heine-féle parodiákat és genreképeket...” (IrÖr 1846. 13. sz. márc. 14. 133. — EPN 177.)

Magyarázat

- 1—4 Horváth János hívta fel a figyelmet azokra a megfelelésekre, melyek Vajda Péter Dalhonjának (Pest 1844. IV. füz. 33. és 59.) alábbi mondataiban található: „En szeretőd vagyok, nap. Lantidegek előtt első sugaraid, mellyeken a távozó éj szellemi zenét játszanak elsáapultok [=elsápadásuk] előtt.” — „Beszélj velem oh nap, magas égi pályádrul.. hisz a te sugaraidnak is zenéje van s a jós fiú szívthurjai zenét adnak fényes ujjaid alatt.” (Vö. Horváth 553.)

Szövegváltozatok

- 2 PDI húr és sugarak
- 5 PDI vándor....
- 6 PDI Egy úttal
- 8 PDI Holdon,
- 12 ÖK3 elaludt
- 15 ÖK3 pongyolában,...
- 16 ÖK3 gyöngéd [sh.]
- 22 ÖK3 lehetnék, [sh.]
- 23 ÖK3 lenék [sh.]
- 26 PDI bánom,
- 27 PDI csak hogy
- 34 ÖK3 Sűgárait [sh.]

Fordítás

Kertbeny 111—112., *Mondscheingeschichte* címen, vö. PAt I. 331.

310. MI KÉK AZ ÉG!

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 7. sz. Tavaszutó [máj.] 15. 199., *Tavasz. I.* címen, együtt a *Ki a szabadba!* c. verssel, amely itt *Tavasz. II.* címen szerepelt; a második vers után PETŐFI. aláírással.

V2 155. *Tavasz. I.* címen

ÖK1 329., ÖK2ab—3 II. 75. A kötetekben mindenütt az 1845. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Eperjes.)” helymegjelöléssel.

Egyk. úk.: Tatay István: *Elemi fi- és lánytanulók szavaló s olvasó könyve.* Pest 1847. 32., vö. PAt I. 127., *Tavasz* címen, csak az első versszak közlése

Keletkezés

A költemény az 1845. tavaszi felvidéki út első állomásán, Eperjesen született. Petőfi ápr. 4-től máj. 2-ig tartózkodott itt, és Kerényi Frigyes költő barátjánál lakott, aki a város középpontjában, az ún. Klór-féle ház első emeletén bérelt két szobát. (Az eperjesi tartózkodásra vonatkozó emlékezések: Hatv¹ I. 70—8.724.)

Kerényi Frigyes (eredetileg Friedrich Christmann) Eperjesen született 1822. jan. 1-jén, az ev. kollégiumban tanult, többek között Székács Józseftől és Vandrák Andrástól. 1838 és 1840 között a német anyanyelvű fiatalember már az 1827-ben alakult Magyar Nyelvmívelő Társaság munkájában vett részt (vö. Bodolay 723.), amelynek tagja volt — szintén többek között — Sárosi Gyula, Szakál Lajos, Lisznai Kálmán, Vahot Imre és Pulszky Ferenc is. (A Társaság működésére l. Vahot: Eml I. 84—103. és Bodolay 172—177., 238—245.) Kerényi 1842-ben szerzett ügyvédi oklevelet, s 1843-ban költözött haza szülővárosába. Költőként — Vidor Emil álnéven — 1840 óta publikált. Petőfivel való személyes megismerkedésének dátumát pontosan nem ismerjük; feltehető, hogy ez 1844 márciusában történt, Pesten (vö. FPÉ I. 136.). A *Kerényi Frigyeshez* c. episztoła 1844. júl. 25-i keltezésű (→ II. 326—330.), amire Kerényi egy Petőfi Sándornak c. verses választ írt (megjelent: PDI 1844. augusztus harmadik hete — EPN 11—12.). Ugyancsak versben szólalt meg Csapó Ételke halála és a *Cipruslombok* mutatványközlése után, a PDI 1845. márc. 20-i számában, vö. a *Cipruslombok* jegyzeteinek *Fogadtatás* c. alfejezetével! A Petőfinek c. vers: EPN 65. Petőfi Tompát is Eperjesen találta: *Nevelősködött. Kétszáz bankó forintért. (Uti jegyzetek, VP V. 20.)*

Versünk keletkezésére helyi, szóbeli hagyomány utalt. Forrása Irányi (Halbschuh) István volt, aki nyomán először Kósa Sándor közölte az eperjesi költemények keletkezés-hagyományát: Látogatás az „erdei lak”-nál Eperjesen. VU 1862. okt. 19. Eszerint a vilec-hegyi fürdőben időző Petőfi, Tompa, Kerényi

és a hozzájuk csatlakozott J. D. [azaz I—J nyomdahiba, ezenfelül a cikkíró Irányi Istvánt összetévesztette jóval híresebb öccsével, Dániellel. — A szerk.] ebéd után hazafelé indult: „Élc, humor nem hiányzott, végre J. D. [=Irányi István] ingerelni kezdé Petőfit, többi között szemére veté, hogy verseiben minden van, a mi kell, egyedül tiszta rím hiányzik. Petőfi lángra lobbant, de mentségére nem használt szavakat, hanem elkezdte gyakori szokása szerint rögtönözni:” — s itt következett a vers újraközlése. Ugyanezt a történetet ismételte meg, az újra helytelenül írt J. J.-re, azaz Irányi Istvánra hivatkozva Haviár Dániel lelkész: Az „erdei lak” Eperjes mellett. Hazánk s a Külföld 1869. jan. 7. — Idézi Hatv² I. 715.

Maga Irányi István a Hazánk s a Külföld 1869. ápr. 8-i számában szólalt meg, Még egyszer az „Erdei lak Eperjes mellett” c. cikkével. Elismerte, hogy az alap-történet valóban tőle származott; néhány ponton azonban lényegesen módosította a keletkeztörténetet. Datálása téves: „egy szép június napon”. Versünkről ezt írta: „Petőfi Sándort már otthon, két vagy három hónappal azelőtt, faggattuk tréfából, s nem is az én kezdeményezésem folytán, sőt inkább Tompa, Kerényivel bosszantották enyelegve a szabad rímek — mint legott mondtuk — »klapanciák« miatt, s ő arra ki sem rándult velünk, de Kerényi lakán, kinek néhány hét óta vendége volt, maradt és írta ezen versét: *Mi két az ég! mi zöld a föld!* stb. Az nap pedig, amíg a Szt.-László hegyre [azonos az említett Vilec-heggyel. — A szerk.] kísértáltunk, ép a Tarca folyón átvezető palló karfájához támasztva hátát, elszavalta azt előttünk, s kérdé: hát ez a kling-klang rímelés már ínyetek szerinti-e, tetszik?” (Idézi Hatv² I. 717. A felidézett Petőfi-szöveg hitelességéből kétségkívül levon, hogy a „Kling-Klang” rímelést az Elk máj. 31-i kritikája nevezte így, vö. a *Mit szól a bölcs?* jegyzeteivel: 357.; Petőfi Eperjesen ezt tehát nem idézhette.) A keletkezésre nem, de a felolvasásra nézve átvette Irányi közlését Horváth Ödön is (Petőfi Eperjesen. Eperjes 1899. 16—17. — Idézi Hatv² I. 721.).

A verset tehát — leszámítva az érkezés és az elutazás napját — 1845. ápr. 5. és máj. 1. közé; a társasági együttlét formáinak, a baráti körnek kialakulásához szükséges időt is figyelembe véve, inkább *április közepére* tesszük.

Fogadtatás

Az Elk 1845. máj. 24-i számában, Moholy József Légyvirágok c. tárcájának III. része élén, amelyben egyébként gúnyos célzásokat tett Petőfi népszerűségére, ez a versünk 14—16. sorából vett mottó áll:

És én olly sült bolond vagyok,
Hogy — — — — —
Kadenciákat faragok.

Petőfi.

(PA I. 38.).

Ugyanebben a számban Garay János szerk. Hirlapi méh c. rovatban a folyóiratközlésről ez olvasható: „A költemények közül kiemelendőknek tartjuk Petőfi »Tavaszi dalait«, [...] mint igen gyöngéd s kedves képekből szőtt virágokat; a

heine-i epigrammaticus vég sem aljas, sem sértő, de mindkettőben igen sikerült...” — s idézi a 14—16. sort (Élk 1845. I. 21. sz. máj. 24. 679. — EPN 88.).

A Hond kritikusa a Laprosta c. rovatban ezúttal dicséretbe rejtette bírálatát: „Az első olly jeles, minőt Petőfytől csak várhatni. Ha a technikát mindig ugy szeme előtt tartaná, mint e versben, nem adna alkalmat bírálónak azon pongyolaság, sőt mondhatni gondatlanság fölött panaszkodni, mellyel legszebb, legeredetibb gondolatait mintegy papírra dobja; s ő sem kényszerülne szép tehetségei túlbecsülésében őszinte megrovóit salonias humanizmussal »ugató ebeknek« nevezni. [Utalás *A természet vadvirága* c. versre. — A szerk.] Higgye el a fiatal költő, hogy miként a szép leány tündérbájai még szebbekké varázsoltatnak az izletes [=ízléses] öltözet által, ép ugy emeli a gondolat szépségét annak széptani szabályszerűsége. Vagy elfeledte-e, hogy sőt éppen a lángész mindig bizonyos, habár öntudatlanul alkotott széptani szabályok szerint működik: s csak ő akarna hanyag versalkotásban, szabálytalanságban dicsőséget keresni?” (Hond 1845. I. 40. sz. máj. 27. 421. — EPN 89—90.) Az írás Nádaskay Lajosé. A költő *Nyílt levél Vahot Imréhez* c. írásában válaszolt: *A Honderű kritikusa meg a fölött lamentál, hogy nem akarok tanácsokat elfogadni. Már ebben igaza van. Biz én nekem nem minden ember tanácsa kell, olly simplex frateré éppen nem, mint ő, ki „a régi jó Gvadányi” című versemet — per deos immortales! — iróniának véli.* (PDI 1845. II—IV. évn. 12. sz. jún. 19. 375—376. — EPN 92—93., VP V. 15.)

Horváth János közölt a szóban forgó verssel kapcsolatban egy adatot, ami a mű ismertségét bizonyítja: egy névtelen szerző a Korunk Metamorphosai c., illusztrált humoreszkek sorában a 18. számút így kezdte: „Mi kék az ég! / Mi zöld a föld! / Ah isteni természet!” (Hond 1846. I. 41. sz. jan. 27. 72. — Horváth 564.)

Magyarázatok

14—16 Garay óta a vers méltatói egybehangzóan kiemelik Heine hatását a csattanóban: Gyulai: PSLK 155., FPÉ II. 72—73., Horváth 155.

Szövegváltozatok

- C PDI, V2 Tavasz. I.
- 6 PDI, ÖK2b—3 pacsirta
- 8 PDI [nincs új strófa]
- 15 V2 szük
- 16 PDI faragok.

Fordítás

Kertbeny 263., *Was ist blau?* címen, vö. PAT I. 334. (Fordítási tévedéssel, az 1. sort kérdő mondatnak értelmezve)

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PdI 1845. II—IV. évn. 7. sz. Tavaszutó [máj.] 15. 199—200.; *Tavasz. II.* címmel, együtt közölve a *Mi két az ég!* c. verssel, amely itt a *Tavasz. I.* címet viselte; PETŐFI. aláírással.

V2 156. *Tavasz. II.* címmel

ÖK1 320., ÖK2ab—3 II. 76. A kötetekben mindenütt az 1845. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Eperjes.)” helymegjelöléssel.

Egyk. úk.: Tatay: GrP 34., *A természet daltájkája* címmel, vö. PA I. 115.

Keletkezés

Id. Sztéhlo János besztercebányai lelkész emlékezése nyomán (Petőfi kritikája. BpHírlap 1899. nov. 16., idézi Hatv² I. 720.) írta Ferenczi Zoltán: „Midőn Petőfi 1845 április havát Eperjesen töltötte, egy alkalommal Kolbenheyer Mór evangélikus papnál ebédelt s ez alatt szóba került az épen akkor Pesten nagy diadalokat aratott Schodelné. A társaság kíváncsi volt, hogy mit szól az akkor már híres költő róla, ki azonban általános csodálkozásra ezt felelte: — Mit nekem Schodelné? Ha én szép éneket akarok hallani, hát kimegyek az erdőbe, ott hallgatom a — fülemilét. Beszéli e jelenet tanuja, hogy a társaság nem minden derűtség nélkül fogadta a költő e megjegyzését s talán épen ez volt az oka, hogy ez a kis jelenet kedélyében mélyebb gyökeret hajtott, mert megjegyzéseit alapgonddalul beszötte az ekkor Eperjesen írt *Ki a szabadba!* kezdetű költeményébe.” (Petőfi költészete és a valóság. BpSz 1902. 112. k. 221.)

Földessy Gyula — vitatkozva a Horváth János 1922-es könyvében felvetett Shakespeare- és Heine-hatással, valamint a már a Hond által felrótt Hafiz-párhuzammal (l. a *Magyarzatokat!*) — másként képzelte el a vers, pontosabban a költemény gerincét adó hasonlatsor születését: „Petőfinek az eperjesi erdőkből épügy eszébe ötlöhetett ez a kissé modernizáltan is ősi lírai közhely, mint máshol és máskor Hafiznak és Heinének.” (Petőfi és Shakespeare. Nyugat 1923. 1. sz. 34.)

A vers keletkezési helyül maga Petőfi jelölte meg Eperjest, tehát megírása az ottani tartózkodási idejére (leszámítva az érkezés és az elutazás napját), azaz 1845. ápr. 5. és máj. 1. közé tehető. Akár az ebédlőasztal fölötti beszélgetés volt a vers ötletadó forrása, akár a kirándulások természeti ihletése hívta életre a költeményt, ez aligha történéhetett az időzés elején, tehát némi joggal feltételezhetünk *április közepi* megírást.

Fogadtatás

Az Élke Divat c. rovatának újdondásza a szép emberi hang és a jó énekesnő ritka, természeti tünemény volta fölött példálózva jegyezte meg: „... május van! s e szerint vizsgálhatjuk magunkat Petőfivel: Az operákban ki gyönyörködik? / Majd hallhat ott-kinn kedves operát.” (Élke 1845. I. 20. sz. máj. 17. 645

— EPN 85—86.) Ugyanebben a divatlapban a Hirlapi méh c. szemléző rovat (szerk. Garay János) szintén visszatért az együtt közölt két versre: „A költemények közül kiemelendők tartjuk Petőfi »Tavaszi dalait« (Div[at]lap]. 7dik sz.), mint igen gyömgéd s kedves képekből szőtt virágokat; a heine-i epigrammatikus vég még sem aljas, sem sértő, de mindkettőben igen sikerült...” — bizonyítéku a 12—16. sort idézte (Élk 1845. I. 21. sz. máj. 24. 679. — EPN 88-89.).

A vers képanyagát Vahot Imre még ezen a nyáron plagizálta, vidékre költözött bátyjához, Vachott Sándorhoz intézett cikkében: „...minék neked az az olasz opera, midőn a legremekebb dalosai, a fülmilék zengését fizetés nélkül is meghallhatod?” (Nyilt levél Sándor bátyámhoz. PDI 1845. II—IV. évn. 13. sz. jún. 24. 53.).

Szemere Miklós 1847. márc. 24-i, Erdélyi Jánoshoz intézett levelében — az ÖK1 megjelenésének hírére — elérkezettnek látta az időt, hogy összeállítsa Petőfi „orzásai”-nak tételes listáját, és elküldje a MSzépírSz-ben való közlés céljával. Ebben szerepelt — három, más versből vett példa mellett — ez a szembeállítás:

Hafiz a Fabián
fordítása szerént:

A fülmilécske tegnap
Édesdeden danólván,
S reája egy *bokornak*,
Lombján, kitért fülekkel
A rósa hallgatózávn.

Petőfy.

A primadonna a kis fülmile...
Meg annyi páholy mindenik *bokor*,
A mellyben ülnek ifju *ibolyák*,
Miként figyelmes hölgyek...*hallgatván*
A primadonna csattogó dalát.

(Kiemelések az eredetiben. — PAt II. 34.)

Erdélyi nem közölte a levelet, sőt — jelenlegi ismereteink szerint — nem is válaszolt rá. Szemere ekkor küldhette meg a Hond-nek, amely viszont Ökör-szem-rovatában publikálta a fenti szövegpárhuzamot is. Szemere ebben a levelében felkínálta, hogy a Hond kedvenc és Petőfi ellen kijátszani akart költőjét, Hiadort [=Jámbor Pált] ért plágiumvádát most Petőfi elleni támadással viszonozhassák: „Lássák a Petőfylázban dühöngők, hogy ha méltónak látták zajt ütni ama semmiségből, kedvencük is lisztes; [...] Mint a fölebbiekben, ugy itten is az egész eszme el van sajátítva, mert hogy a Hafiz hallgatódzó rózsája helyébe ibolya van téve, az mit sem változtat a dolgon, hol van oly gondatlan író, a ki szórul szóra lopjon?” (Hond 1845. II. 4. sz. júl. 27. 78—79. — EPN 318—320.)

Magyarázatok

- 3 A *Keletkezés* alfejezetében hivatkozott Sztehlo-émlékezéséből is kiderül, hogy Petőfi nem kedvelte az operát. Operaellenességének alapja az a vándorszínészeti gyakorlat volt, hogy a társulatok tagjainak az operai vagy énekesjátéki előadásokon a kórusban kellett énekelni. A „tompá, érctelen” hangú Petőfinek (Egressy Ákos jellemezte így orgánumát: Petőfi Sándor életéből. Bp. 1909. 18. PKvt XII.) a feladat nem volt ínyére. 1843-ban „A színészetet is azért hagyta ott Kecskeméten, mert igazgatója, Szabó, azt követelte, hogy tanuljon énekelni.”

(Jókai Mór: Az én kortársaim. 1872. In: Életemből I. NK XCVI. Bp. 1898. 173.) Sőt, Almási István rendezővel is ez volt a konfliktusok forrása (uo. 207—208., kivonatosa idézte mindkét helyet Hatv² I. 433. és 435—436.). Az eset megismétlődött az év őszén Debrecenben, Komlóssy Ferenc társulatánál, mert az igazgató (előzetes megálapodásukkal ellentétben) *többek között azt is kijelenté, hogy Kolozvárt énekelnem is kellend az operákban. Ez különösen nem tetszett nekem...* (Petőfi levele Bajza Józsefhez, Debrecen 1843. nov. 28., VP VII. 24., vö. Fekete: PSE I. 284.) Az állítást azután Jókai abszolútizálta: „Gyűlölt minden éneket s a dalműveket üldözte. [...] Egyetlen egy dalt hallottam tőle énekelni, a marseillaisét, azt is csak félig, azt is rosszul.” (I. m. 173.)

Egressy Ákos nem szólt Petőfi zenei fóbíájáról, sőt, arra is akadt szemtanú, hogy a költő „... a zenét nagyon szerette, mert néha édes atyám Huber Károly, ki akkoriban már tagja volt a nemzeti színháznak [1844-től volt első hegedűs], sokszor emlegette nekem, hogy a szabadságharc előtt sokszor látta Petőfit a nemz[eti]. színház földszintjén, hol a második sor sarokülését foglalta el rendesen, s látható élvezettel és figyelemmel hallgatta végig az operai előadásokat.” (Hubay Jenő: Petőfi befolyása a magyar zenére. PetMuz I. 3. füz. Kolozsvár 1888. 155—162. hasáb)

A két, kibékíthetetlennek látszó álláspont mindazonáltal értelmezhető: a vándorszínészi múlt lezárásával, illetve a Nemzeti Színházban dúlt műsorpolitikai vita, az ún. operaháború csitultával (ebben Petőfi barátja, Egressy Gábor volt a drámapárt vezére) Petőfi operaellenessége is enyhülhetett. 1844. okt. 12-én a Nemzeti Színházban zenés darabban, a Szökött katona c. népszínműben vállalt fellépést, bár neki magának nem volt énekszólama; 1847-ben pedig a Nemzeti Színház Rossini-előadásain sorozatban énekelte Hollósy Kornélia Egressy Béni Petőfi-dalait A szevillai borbély II. felvonásának énekleckejelenetében, vö. PAI III. 124. 126. 132. Ezek az előadások vagy legalább valamelyiken Petőfi jelenléte valóban feltételezhető.

5—12 Az itt kifejtett metaforasort az egykorú kritika Hafiz Persa Költő Divánjaiból Glázalák s Töredékek (ford. Fábian Gábor. Pest 1824. 131.) c. munkájára vezette vissza (vö. PAI II. 34. és 143.; I. még a *Fogadtatás* c. alfejezetet!).

Horváth János Shakespeare II. Richárdjának szövegével hozta kapcsolatba, Gaunt tanácsaival a száműzött Bolingbroke-nak (I. felvonás, 3. szín): „Képzeld zenésznek a dalos madárt, / Dús szőnyegül nézd a zöld pázsitot, / Nőkül a rét virágít...” (Szász Károly ford. — reformkori átültetése nincsen) Ugyanő két párhuzamos Heine-helyet is említett, a Buch der Liederből. A Der Hirtenknabe c. versben a királyként világot élő pásztorfiú környezetében: „Hofschauspieler sind die Böcklein; / Und die Vögel und die Küh', / Mit den Flöten, mit den Glöcklein, / Sind die Kammermusici...” A Neuer Frühling 8. darabjában pedig: „Es erklingen alle Baume, / Und es singen alle Nester — / Wer ist der Kapellenmeister / In dem grünen Wald-Orchester?” (Horváth 559.)

- 15—16 A heinei epigrammatikus csattanó viszont a kritikai támadások fölötti keserűségét felvidéki útján sem felejtő Petőfi leleménye, vö. az *Uti jegyzetekkel*: a Táttra látván *ha az utazó költő, akkor felkiált, mondván: nem, semmit nem szól, nem szólhat, némán bámul; ha pedig az utazó kritikus, akkor fellekesül szívének kilenc-tized része, s azt mormogja fogai közt: meglehető!* (VP V. 23. — Kiemelések az eredetiben.) Az *Uti jegyzetekben* egyébként is erős a kritikusellenesség motívuma: VP V. 21—22. 24.

Szövegváltozatok

- C PDI, V2 Tavasz. II. [a PDI-ban a vers nincs szakaszokra bontva]
2 Ök2b természet [sh.]
PDI színpadát!
5 PDI színpadán
10 PDI ülnek

312. MAGYARORSZÁG

Kézirat: nincs.

Megjelenés

V2 174.

ÖK1 340., ÖK2ab—3 II. 91. Mindenütt az 1845. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Eperjes.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Az 1845 telén és tavaszán a Felvidéken pusztított éhínséggel kapcsolatban a Hond 1845. febr. 6-i száma felhívást közölt, Éhhalál Árvában c. cikke végén: „Kell-e többet mondanunk, hogy megnyissátok erszényeiteket s adjátok a nyomor enyhítésére filléreiteket mellyek megszenteljék ama százakat, miket örömeitekre e pár hét alatt [ti. a farsangban] kidobtatok. A szerkesztőség 5 pft-tal nyitja meg az aláírást...” A divatlap febr. 18-án közölte az adakozók első listáját. Petőfi a PDI 1845. márc. 20-i számában az aznap megjelenő *Cipruslombok* 50 példányának árát ajánlotta fel, l. a *Cipruslombok* ciklus *Fogadtatás* c. alfejezetét (409.). (A 25 pengőforintnyi összeg csaknem egyhavi teljes jövedelmének számított, vö. H. Törő Györgyi: Petőfi anyagi helyzete. In: TanPet 69.)

Eperjesről kiindulva, Petőfi több kirándulást tett költőtársaival és új ismerőseivel a város környékére: „Talán ezekben a kirándulásaiban nyíltot alkalmá arra is, hogy közvetlen tapasztalásban lássa a népnek nyomorát s talán ennek látása zendítette meg lantjának húrján az emberszeretet édes hangjait, mikor [...] szintén városunkban írott »Magyarország« c. kis versében, a tavasz pompája és a barátság feléje sugárzó tiszta lángjai se teszik szemét érzéketlenné a nép nyomorának sötétje iránt.” (Horváth Ödön: Petőfi Eperjesen. Eperjes 1899. 20—21.) Az *Uti jegyzetekben* Petőfi nemcsak a szegénységet örököltette meg, párhuzamo-

san versünkkel, hanem bemutatta annak embernemőítő következményeit, sőt utalt a nemzeti, önálló lét hiányának hasonló hatására is: *Lejövet [ti. a sárosi várrómtól] a mint a hegyoldalon pihentünk, mellénk sompolygott egy szegény lengyel fiu. Tudtuk, mit akar; mindnyájan adtunk neki valamit... letérdelt s lábaimkat akarta megcsókolni... Oh, emberiség, sülyded emberiség, hol van megváltód? Átaljában mentül inkább közeledtem a Kárpátokhoz, annál nagyobb szolgásgot láttam, s ilyenkor megeresztém képzetem szárnyait és leröpítém lelkemet szülőföldem rónáira, hol az emberméltóság a legalacsonyabb kunyhóban is magasan tartja büszke fejét. Oh, felföld! csak azért emelkednek-e bérceid a felhőkig, hogy annál inkább szembetünjék lakóid görnyedezése? — (VP V. 22—23.)*

Bodolay Géza (Barátság, szabadság, szerelem. PIMÉvk 10. Bp. 1973. 119.) feltételezte, hogy a vers a sárosi várróm meglátogatása után írott, *A rom panasza* c. költeménnyel azonos, amelyről szintén az *Uti jegyzetekből* tudunk (VP V. 22.). (A problémára I. kötetünkben még az *Elveszett, tervezett, csak címről ismert Petőfi-versek (1844—1845)* c. fejezetet!) Az *Uti jegyzetek* idézett passzusának lengyel vonatkozása valóban utal a sárosi látogatás hangulatára, a *Magyarország* azonban semmiféle értelemben nem rokonítható a Rákóczi-emlékezéssel vagy Petőfi várróm-rajongásának egyéb tartalmi vonatkozásaival.

Az elmondottak és a költőtől származó helymegjelölés alapján a verset az eperjesi időzésre (leszámítva az érkezés és az elutazás napját), *1845. ápr. 5. és máj. 1.* közé helyezhetjük; feltételezve a kirándulások tapasztalatszerző hatását is, inkább *április közepére* tehetjük.

Fogadtatás

A versre — Dux Adolf fordításkötetének megjelenése alkalmából — a német kritika figyelt fel előbb. A Gustav Kühne szerk., Leipzigben megjelenő *Europa* („Chronik der gebildeten Welt”) 1846. okt. 24-én írt, ismeretlen szerző tollából származó *Aus Ungarn* c. cikkében általában szólt a magyar irodalomról, s kiemelte a népies hangot kitűnően megtaláló, a népdalt költészetében teremtő erővé avató Petőfi költészetét. Versünk tartalmi összefoglalását annak szemléltetésére idézte, hogy a népköltő hazája bírálatától sem riad vissza: „In einem seiner Lieder, ‘Ungarn’ überschrieben, sagt er von seinem Vaterlande, es sei ein schlechter Koch, denn es lasse am Braten die eine Seite roh, während die andere schon angebrannt sei.” (2. k. 17. füz. 60. — Vö. PA I. 106.)

A berlini *Literarische Zeitung* 1846. dec. 16-i számában egy névtelen szerző bírálta Dux fordításkötetét; a cikkben a szóban forgó versről a következőket írta: „... Was betrübt ihn aber an seiner Heimath? Gar mancherlei; in ernstliche Sorge versetzen ihn aber und alle scherzende Laune benahmen ihm die grellen Gegensätze von Armuth und Reichtum.

Überfluss giebt vielen deiner reichen
Söhne des Erstickens Tod,
Während viele deiner armen
Söhne tödtet Mangels Noth —

ruft er dem Vaterlande zu und berührt damit freilich kein Verhältniss, wodurch Ungarn von andern Ländern sich unterscheidet. Auch dass die Vornehmen und

Reichen ihr Einkommen im Auslande verzehren, was der Dichter mit Ernst an ihnen tadelt, ist bekanntlich nicht auf Ungarn beschränkt.” (100. sz. 1614. — Vö. PAt I. 113.)

Az ÖK1-t névtelenül bíráló Pulszky Ferenc cikkének második, befejező részében a „sületlenségek” közé sorolta — 18 további költemény társaságában — versünket; közös jellemzésük szerint: „Ezekben oly trivialis vagy oly ízetlen gondolatokat találunk, hogy alig tudjuk hová sorozzuk e verseket; az ilyenekkel kár a roszakarók kezébe fegyvert adni, kik az ilyen verseket bizonyosan a költő tagadhatatlan hiúságából [...] fogják magyarázni, mellyel legcsekélyebb irkafirkáját is kiadásra érdemesnek tekint...” (MSzépírSz 1847. 19. sz. máj. 9. 297. — EPN 288.)

Fordítás

Dux 35., *Ungarn* címen, vö. PAt I. 99.

Kertbeny 327., *Ungarn!* címen, vö. PAt I. 335.

313. MI BŰVÖSBÁJOS HANG....

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/93. 6. f. r. XXXIV. sz. alatt

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. Nyárutó [aug.] 14. 613., a *Cipruslombok Etelke sírjáról* negyedik mutatóványa első darabjaként, együtt a *Messze vándoroltam....* szövegével. Közös aláírás: PETŐFI.

ÖK1 309., ÖK2ab—3 II. 47. Az ÖK-kiadásokban a *Cipruslombok* utolsó előtti darabjaként elhelyezve, az 1845. évi versek között, „(Eperjes.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers ihletésének körülményeiről Horváth Ödön: „Az egykori Kern-féle kertben, a város legjobb édes-vízű forrása közelében, az ott állott hatalmas fának rügyezni induló galyai alatt [...] született meg költeménye...” (Horváth Ödön: Petőfi Eperjesen. Eperjes 1899. 16. — folyóiratkiadás az Eperjesi Lapok 1899. nov. 5-i számából idézi: Hatv² I. 721.) Arra nem történik utalás, a fához kötődő helyi hagyományt vagy saját hipotézist rögzített-e a szerző.

A Horváth János által „az élvező önszemlélet [...] elemei egyszerűségű példá”-jaként elemzett verset (Horváth 230—231.) az eperjesi tartózkodás idejére (leszámítva az érkezés és az elutazás napját), 1845. ápr. 5. és máj. 1. közé datálhatjuk; pontosító kronológiai adatunk azonban nincs.

Fogadtatás

Az Élk Hirlapi ör rovatában Vas Andor [=Hazucha Ferenc] a két, együtt közölt Petőfi-verset „szende s mély érzelmű szerelmi epedés”-nek nevezte (Élk 1845. II. 8. sz. aug. 23. 249. — EPN 122.).

Magyarázat

6 a lyánykának: Csapó Etelke

Szövegváltozatok

- C K Cipruslombok Etelke sírjáról. XXXIV.
PDI Cipruslombok Etelke sírjáról. I. [A vers két négysoros szakaszra bontva jelent meg itt.]
ÖK2b—3 Mi bűvösbájós hang?
2 K, PDI, ÖK2b—3 csendűlt
K, PDI innepest
PDI harangja,
4 PDI vonja?
6 PDI lyánykának?
7 K, PDI volt,

Fordítás

Kertbeny 197., *Welch zauberwehes Klang?* címen, vö. PA I. 333.

314. FELSÜLÉS

Kézirat

OSZK Fond VII/93. 16. f. r-v.

Megjelenés

ÖK1 365—366., ÖK2ab—3 II. 125—26. Mindenütt az 1845. évi versek között; „(Eperjes.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers egyik motívuma, az ebédmeghívás az *Uti jegyzetek*ben is felbukkan. A kritikusok után legjobban utált tejfölös tormamártásról írta Petőfi: *Ettől reszketek, ha valahova hínak ebédre, mi Eperjesen — s átaljában egész utam közben gyakran megesett.* (VP V. 22.) E társaságokban nyilván olykor fiatal leányok is jelen voltak — bár Petőfi (igen jellemző módon) csak egy távoli szemezésre épített „kapcsolatot” említett Eperjesről (VP V. 23.). Itt is meglepetést keltett azzal, hogy — bordalairól elhíresült költő, vagy ahogyan Lukács Pál eperjesi

gyermekvers-költő mondta: „korhely poéta” létére — keveset beszélt és ivott a vendéglátások alkalmával, mint azt az egy konkrét ebédmeghívást (Benczur Miklós könyvkereskedőnél) is említő Orczy Gyula rögzítette: „Az erdei lak.” (Régi emlék). FL 1891. márc. 6. Az emlékezésnek már első változatában is a bor mellett csendes elbeszélgető költő képe jelent meg, mert „Hogy Petőfi épen szerette volna a bort, és szenvedélyesen itta volna azt [...] — nem állítom...” (Néhány sor Petőfi életéből. Magyar Politika 1874. szept. 6. — Idézi Hatv² I. 719.)

Ferenczi Zoltán a vers tréfás csattanóját Heinére vezette vissza, és nem valószínűsítően vonatkoztatta (FPÉ II. 114.). Hasonlóképpen Horváth János is a „Heinei epigrammatikus szerkezet kultuszá”-hoz kötötte a verset, együtt említve e vonatkozásban az *Egy szép hölgy emléke* és a *Holdvilágos éj* címűekkel (Horváth 155.).

Az elmondottak alapján mi is úgy véljük, hogy nincs szó megtörtént esetről; az anekdotát Petőfi — mint máskor is — azzal hitelesítette, hogy saját magát is belefoglalta a versbe. A megírás dátumát az eperjesi tartózkodás tartamán belül pontosítani nem tudjuk, ezért (leszámítva a megérkezés és az elutazás napját) 1845. ápr. 5. és máj. 1. közé tesszük.

Fogadtatás

Az egykorú kritika a folyóiratban meg nem jelent verset nem méltatta, nem is említette.

Magyarázat

- 15 *Kirontok*: a szerelmi vallomás terve *A helység kalapácsa* 549—566. sorára emlékeztet, amelyekben a „lágyszivü kántor” (szintén borral megerősítve elhatározását) „Oda rontott” a szemérmes Erzsókhöz (→ II. 84.), és amely jelenet ott szerepelt a víg hősköltemény első kiadásának hátsó borítóján is; hozzá a rajzot vlzs. maga Petőfi készítette (→ II. 14. sz. képmelléklet).

Szövegváltozatok

- 11 K, ÖK2ab—3 Csak hogy
ÖK2ab—3 lyánka
15 ÖK2ab—3 így
20 K víhassam
21 K De,
22 ÖK2ab—3 Megerősíté

315. AZ ERDEI LAK

(Költői verseny Kerényi és Tompával)

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn 16. sz. Nyárhó [júl.] 17. 485—486., *Az erdei lak. II.* címen, PETŐFI. aláírással. A közös cím alatt *Költői verseny.* alcím olvasható, majd számozva következnek a versek: az I. Kerényi Frigyesé (485.), a III. Tompa Mihályé (486—487.). Az alcímhez kapcsoltn, a lap alján a szerzők közös megjegyzése: „Eperjes mellett van egy erdei házacska. Ennek környékén járván mind a hárman: elhatároztuk, nem szorosán ezt fösteni le, csak körülbelül olyanforma tájképet adni. K., P., T.” (A megjegyzés: EPN 100. és Hatv² I. 715., jegyzetben)

V2 159—160.

ÖK1 332—333., ÖK2ab—3 II. 79—80. A kötetekben mindenütt az 1845. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Eperjes.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Az erdei lak megírásának, a költői versenynek külön, kiterjedt irodalma van. Petőfi az *Uti jegyzetekben* nem említette az eseményt, és nem tért vissza rá rövid pályája során Kerényi sem.

A költőtíriász harmadik tagja, a hármójuk közül 1852 után egyedül élő Tompa Mihály Barátim emlékezete (1853) c. versében így láttatta az egykori helyszínt:

És most, hű tanuját e boldog időnek,
Az erdei lakot elpusztulva lelem!
Lakói kihaltak, őrfái kidőltek...
Van folyondár kúszik a rozszant fedelen!

Tompa nem sokkal azelőtt szabadult az allegóriái miatti vizsgálat alól, Hanvára internáltan élt, így nincs adatunk arról, hogy Eperjesen ekkor megfordult volna. A kunyhó pusztulása tehát csak allegorikusan érthető. Mivel a Jókainak közlésre elküldött kézirat miatt a Délibáb 1853. II. félévi XVII. számát elkobozták és újjal helyettesítették (vö. Tompa levelével Arany Jánosnak, 1853. nov. 25-ről. AJOM XVI. S. a. r. Bisztray Gyula. Bp. 1982. 341.), az újabb felelősségre vonástól rettegő poéta — lélektanilag érthetően — ezentúl hallani sem akart az erdei lak költői versenyéről. Erre legközelebb Irányi István eperjesi ügyvéd emlékeztette, kirándulásaik egykori társa, aki 1854. máj. 12-i, verses levelében utalt az erdei lak meglétére, és elsőként tervezett ott irodalmi emlékhelyet:

És ha az „erdei lak” — mely verseny tárgya e három
Költőnek vala ép mint akkor láttuk azon mód
Csendesén és némán van előttem, méla sohajjal
Rátok gondolok és igazán feltettem — e kunyhó

Közbenső falain hü emlékére e három
Költő arckép' és szép művét arra kitenni
Egy nagy arany rámán, s hogy légyen biztosítéka
Megmaradásának jól gondoskodni e kunyhó
Birtokosánál — ...

(Tompa Lev I. 211.)

Tompa azonban sem erre nem reagált, sem az 1865-ben, a történetek 20. évfordulójára öt Eperjesre invitáló baráti hívásnak nem tett eleget. Sőt: a hagyatékában talált feljegyzésben, amelyet utóbb az ő versenydala jegyzeteként publikáltak (Szász Károly: Az Eperjes melletti „Erdei lakhoz”. Hazánk s a Külföld 1869. jan. 21.; Tompa Mihály Összes költeményei. S. a. r. Lévy József. Bp. 1885. I. 342—345.), valamint az élete végén összeállított Fekete könyv 72. rövid történetében (BpSz 1918. 175. k. 118—119.) egybehangzóan, másként mondta el a vers keletkezéstörténetét: „Egyszer azt mondja Sándor: fiuk, irjunk valami verset együtt, ugyanazon tárgyról szóló verset, mely találkozásunk emlékeül maradjon. Elfogadtuk, meghatározván, hogy a tárgy »az erdei lak« leend. Ez a szobában történt.” (Az első közlésből: i. h. — Idézi Hatv² I. 715—716.) Tompa az esetet az irodalmi legendaképzés tipikus példájának tartotta, amit a hírlapok — szerinte — már Petőfi életében felkaptak. Ez utóbbi állítás téves, vö. a *Fogadtatás* c. alfejezettel!

Ezenközben Eperjesen kibontakozott az erdei lak köré szerveződő Petőfikultusz. Első megfogalmazója Kósa Sándor volt: Látogatás az „erdei lak”-nál Eperjesen. VU 1862. okt. 19. Eszerint az Eperjestől délre fekvő Tarca-völgyben, a Vilec-hegyi fürdőből hazatérő társaság — Petőfi, Tompa, Kerényi és az általa J. D.-nek nevezett Irányi István — előbb a rím kérdését vitatták meg Petőfi lírájában, s erre rögtönözte volna *Mi kék az ég!* c. versét (l. a költemény jegyzeteit: 481—482.), majd: „J.[=Irányi] látva a költők szent ihletét, felkérte őket, hogy e nap emlékéet egy versenydallal örökítsék meg. Az indítvány elfogadtatott, s pár óra múlva a költészet három gyönggyel gazdagodott, s a kis lak örökítve lőn. [...] Este Sz.-nél nagyszerű multság rendeztetett kedvökért, hol mindegyik felolvasta költeményét.” A cikk mellékleteként közölték az erdei lak akkori képét. Kósa írásából úgy tűnik, hogy adatközlője Irányi István volt, akinek I. névbetűjét a lap szedhette hibásan, a szerző pedig Istvánt összetévesztette nevesebb testvérével, Irányi Dániellel — így alakult ki a J. D. monogram. Végül Kósa is emléktábla állítására buzdította az eperjesieket, ami szintén Irányi sugalmazására utal.

Már Tompa halála után jelent meg Haviár Dani, azaz H. Dániel rimaszombati ev. lelkész cikke, akivel Petőfi csak útja későbbi szakaszában, a Gömör megyei tisztújítás alkalmával találkozott: Az „erdei lak” Eperjes mellett. Hazánk s a Külföld 1869. jan. 7. (Idézi Hatv² I. 715.) A történet főbb vonásaiban megegyezett Kósáéval, hiszen az adatközlője is Irányi volt (akit ezúttal J. J.-ként hivatkoztak...). az írást az erdei lak „fénykép után” készült képe kísérte, s megjelent, akár hét évvel korábban, a három vers szövege is. Erre jelentkezett Szász Károly, a Tompa-feljegyzés említett közlésével (jan. 21.), felszólítva Irányit a megszólalásra. Irányi István Még egyszer az „Erdei lak Eperjes mellett” c. írása a Hazánk s a Külföld 1869. ápr. 8-i számában jelent meg. Ő mindenekelőtt pontos topográfiai leírást adott: a Tarca folyó és a Svinka patak közötti, Eperjestől délnyugat-

ra és kb. félórai járásra fekvő kunyhó „szemben a régi kőbányával, mely a Sz[ent]. László-hegyhez legközelebb van, tehát a »zsimni potok« (hideg patak) nevezetű völgyecskében” állott; népi neve a háznak tulajdonosáról, özv. Herkely Máriáról Herkely-ugka, azaz Herkelyzugoly volt. A Kósa közölte alaptörténetet több ponton módosította:

— az addig tudott négy kiránduló mellett valószínűsítette Eördögh Dániel jelenlétét („ha nem csalódom...”);

— elválasztotta a *Mi két az ég!* keletkezéstörténetét, azt Petőfi egy másik kirándulás helyett írta meg, a Tarca hídján csak felolvasta (vö. a *Mi két az ég!* jegyzeteivel!);

— Tompa jegyzetére reflektálva, úgy emlékezett, hogy a közös vers ötlete valóban korábban, szobában, „pipaszó mellett” vetődött fel — a kiránduláson azonban Irányi mutatott rá a megfelelő tárgyra az erdei lak láttán. Mindezt egy esztétikai vita előzte meg arról, hogy a lírában „sok az alanyisági reflexió”;

— kísérletet tett a pontosabb időmeghatározásra: a kirándulásra „egy szép június [!] napon”, szerdán került sor, a versek felolvasására pedig Kerényinél szombaton került sor, s ő, Irányi lett volna a három poéta bírója. (Idézi Hatv² I. 716—719.)

Tompa hatására szólalt meg, s az erdei lak mellett érvelt az egykori eperjesi diák, Orczy Gyula 1874-ben: Nehány sor Petőfi életéből. Magyar Politika 1874. szept. 6. (Idézi Hatv² I. 719.) Annak idején ő Lukács Pál gyermekversköltőnél lakott Eperjesen, és úgy emlékezett, hogy a kirándulás másnapján a három költő éppen Lukácsnál olvasta volna föl a versenyműveket. Orczy az emlékezést megismételte 17 év múltán: „Az erdei lak.” (Régi emlék). FL 1891. márc. 6. Itt konkrétabb időrendet adott, aminek forrásértékéből kétségkívül levon, hogy a halványuló emlékek túl szabályos kronológiává szilárdultak. Eszerint ui. Petőfi már a megérkezés napján felkereste volna Lukács Pált, két nap múlva volt a kirándulás, és „harmadnap” történt a felolvasás; Orczy így — közvetve — ápr. 6-át jelölte meg a kirándulás és a költői verseny, ápr. 7-ét a felolvasás napjával.

Az eperjesi Széchenyi-kör 1884-ben emlékoszlopot emelt a kunyhó mellett (vö. VU 1884. jún. 29.). A Felvidéki Szemle 1890. júl. 12-én felhívást közölt az emlékmű környékének rendezésére, parkosítására. Válaszul újabb vita robbant ki. Chalupka Rezső (A három költő erdei laka. Felvidéki Szemle 1890. júl. 19.) az 1885. évi Tompa-összekiadásra hivatkozva tagadta az erdei lak létezését. A tollcsata a továbbiakban kimondottan kronológiai kérdések körül zajlott. Serédi P. Lajos (Van-e az eperjesi költő-verseny emlékoszlopának létjoga? Sáros megyei Közlöny 1890. aug. 24. és Az eperjesi költő-verseny emlékoszlopa ügyéhez. Uo. szept. 14.) hivatkozott Irányi Istvánnak nemcsak 1869. évi emlékezésére, hanem 1835 és 1871 között vezetett, kéziratos naplójára is. A júniusi datálást tollhibának tekintette, ő máj. 3-i megírást következtetett ki; s az erdei lak létezésére bizonyítékul vette a három vers szövegét is. Chalupka (Viszonzásul az „Erdei lak” költői versenyéhez. Uo. szept. 21.) a máj. 4-i iglói megérkezés alapján a máj. 3-i megírást „újabb tollhibának” minősítette. Mivel Serédi P. Lajos szept. 28-i cikke már csak személyeskedvvel szolgált újabb érvek és adatok helyett, a vitát a Sáros megyei Közlöny 1890. nov. 9-i számában Latkóczy Mihály zárta le (Személyes kérdésben): a PDI-jegyzetet fogadta el perdöntőnek, meg-

írási időnek az 1845. ápr. 5.—máj. 1. közötti periódust tartotta. A polémia kedvező hozadéka lett Tompa, Kerényi és Irányi István baráti levelezésének publikálása Lévay Istvántól, Latkóczy jegyzeteivel: Sárosmegyei Közlöny 1891. jan. 18. 25. febr. 15. 22. márc. 1. — versünkre nézve ez újabb adalékokkal nem szolgált.

A későbbiekben az irodalomtörténet megegyezésre jutott a kérdésben. Elfogadták az erdei lak létezését (a PDL jegyzete alapján), bár Tompa kései ellenvéleményét mindenütt számon tartották, l. Máriássy Béla: Tompa Mihály Eperjesen. Eperjes 1902. 21—30.; Szoják Rezső: Kerényi Frigyes élete és költészete. Breznóbánya 1909. 23—26.; Váczy János: Tompa Mihály életrajza. Bp. 1913. 37—40. és 101.; Kéky Lajos: Magyar költői versenyek. BpSz 1918. 175. k. 224—229. Kéky visszatért a datálás kérdésére: Petőfi máj. 2-i elutazásából kiindulva, elfogadva Irányi szerdai megírásról és szombati felolvasásról szóló emlékeztetését, 1845. ápr. 23-át tekintette a megírás lehető legkésőbbi dátumának, amihez még illeszthető a máj. 2-át megelőző szombati, ápr. 26-i felolvasás.

A Petőfi-irodalomban Havas Adolf — Tompa nyomán — „illusio”-nak tartotta a hagyományt, sőt már a PDL-jegyzetet is ennek eszközül tekintette; végső következtetésül azonban Szász Károly óvatoskodó véleményét idézte az 1885-ös Tompa-összkiadás előszavából: „Létezett-e valóban, az eperjesi erdőségbe rejtve a megénekelte kis lak, vagy csak fölvetett versenytárgyul, egyezményben s eszmében élt, — mindegy; a három költő barátságának [...] a három költemény szép s örök emléke marad.” (HP II. 525—527.) Baróti Lajos — a HP bírálatában — a három költő közös PDL-jegyzetét tartotta perdöntőnek az erdei lak meglétére, Tompával szemben; hivatkozta továbbá Irányi 1869-es megszólalását és magukat a verseket is (BarHP 689.). Ferenczi Zoltán, összefoglalva a vitát, szintén a PDL-közleményt tartotta mérvadónak (FPÉ II. 114—117.), s hasonlóképpen csak ezt a dokumentumot közölte a VP is. (I. 407.).

Megjegyezzük még, hogy a kunyhó ismeretlen időpontban elpusztult: Kuhárszky László „ma már nem létező lak”-ról írt a centenáriumon (Petőfi Eperjesen. Budapesti Hírlap 1923. jan. 13.). Az emlékoszlop áll; képe legutóbb Békés Istvánnál: Petőfi nyomában. Bp. 1959. 186. és a munkaközösség írta, szlovák Eperjes-történetben is: Dejiny Prešova. Košice 1965. I. 251.

Összefoglalva a keletkezéstörténet vitáit: kézenfekvő, hogy Eperjesen a három költő szakmai-mesterségbeli vitákat is folytatott. Kivált, ha közülük ketten, Petőfi és Kerényi a kritikai támadások keresztüzében állottak. (Az utóbbinak 1844. szept. 25-i számában az Él k v-y jelű kritikusa még költő voltát is kétségbe vonta, vö. az *Uti jegyzetekkel*: ... *Kerényi kénye, kedve szerint élheti világát s könnyen fűtyülhet, pamlagain heverészve, ha bizonyos urak rákiáltják az anathemat, hogy ő nem költő.* VP V. 20. és 203.) Ilyen beszélgetés tárgya lehetett a tiszta rímekről szóló, vö. a *Mit szól a bölcs?* fogadtatásáról írottakkal és a *Mi kék az ég!* jegyzeteivel (357., 482.) Versünket — és magát a költői versenyt — egy másik, a leíró költészet lehetőségeiről folyt beszélgetés válthatta ki — ebben az egyben ti. Tompa és Irányi is egyetértett: „Határozottan ki volt mondvá: hogy a költemény *festő leíró* lesz. Semmi reflexió. Csak magam maradtam hű a tervhez.” (Hazánk s a Külföld 1869. jan. 21.), ill. uo. ápr. 8. (Irányi emlékezése). Legújában Korompay H. János figyelmeztetett arra, hogy a károsnak tartott „egyediség” (az „individualismus”) és a költőlét ismérvének tartott alanyiség

elhatárolásának problémája már 1843 óta terítéken volt: a *Hond* 1843. márc. 11-i számában Kunoss Endre fejtegette ezt Garay János verseinek bírálatában, kivált a fiatal költőknek ajánlva figyelmébe eszmefuttatásait (A *Honderü* irodalomkritikája. ItK 1994. 596). Hogy a kérdést nem a mai kritikátörténet értékeli túl, arra bizonyítéku szolgálhat Szemere Pálnak éppen erről a költeményről és költői versenyéről írott tanulmánya alexandrinusokban, amelyet ugyan csak 1860-ban publikáltak, de Szemere már 1842 óta írt hasonlókat, s így akár Petőfi életében is megfogalmazhatta:

Ösztönöd társaid szavának sem enged,
Te nem elbeszéled a lakot, de zenged,
...Általad megfejtve lévén a feladat,
Nem mást zengeni el, hanem tenmagadat...”

(Erdei lak, mint hármás dalverseny, és Petőfi Sándor. Szemere Pál „Tandithyramb és dalverseny” c. munkájából közli Halász Dezső, Pest 1860. 293—294. hasáb; újra kiadta Ferenczi Zoltán: Tanköltemény Petőfiről. *PetMuz* I. 289—290. hasáb)

A PDI idézett jegyzete, valamint a három vers ismeretében nincs okunk kétkedni abban, hogy konkrét tájélmény szolgált témául az esetleg korábban már elvben felvetett probléma számára. A megírás időpontja pedig — figyelembe véve Orczy Gyula minimálidő-számítását és Kéky Lajos kronológiai érveit — 1845. ápr. 6. és 23. közé tehető.

Fogadtatás

Az Élk szemléző rovatának, a *Hirlapi örnek* szerkesztője, Vas Andor [=Hazucha Ferenc] írja: „Az erdei lak» cím alatt költői versenyt olvassunk Kerényi, Petőfi s Tompa közt. E barátságos versenyben nyertes a »Pesti Divatlap« lón, mellynek lapjai három jó versezettel gazdagabbak, mellyek közül Petőfiének nyújtjuk a koszorút, miután Kerényi magában is rövid és igénytelen, Tompának pedig különben tömött és eszmedús költeménye kelleténél hosszabbra van szöve.” (Élk 1845. II. 4. sz. júl. 26. 120. — EPN 102.)

A „12” jel alatt a V2-t bíráló Erdélyi János szerint „... az *Erdei lak* költői verseny Kerényi- s Tompával [...] mellyeket, mint a gyűjtemény legszebb darabjait, s a költő tájfestő tehetségének remek példányait, ide kiurunk: *Erdei lak*.”

Mint a szív az első szerelemnek titkát,
Rejti a kis kunyhót hércek koszoruja stb.”

(lrÖr 1846. 13. sz. márc. 14. 133. — EPN 177.)

Az ÖK1-et névtelenül recenzeáló Pulszky Ferenc véleménye: „Benső rokonságban vannak a népdalokkal azon táj- és csendéletképek (Stilleben), melyekben szerző a hollandi iskola szabatoságával, választékosságával és hűségével az alföldi rónát, a csárda romjait, a házi életet szüleinél, színész életét, első szerelmét stb. kifesti. [...] Mindezek gyönyörű idyllek; előadásuk tökéletesen megfelel a tárgyának; [...] leggyengébb még az *Erdei lak*, melyben több a csinálmány mint a költemény, mind a mellett, hogy itt sem hiányoznak oly költői képek, melyek a

szerező élénk természetérzelmének tanúságai.” (MSzépírsz 1847. I. 18. sz. máj. 2. 277. — EPN 279—280.)

Tompa Mihály verseiről szólva (Pest, 1847) Erdélyi János is visszatért a költői versenyre: „Minthogy pedig az érzések symbolicája a természet, Tompának egész tanulmányul kellett választani ezt; azért ha versenyre kel Kerényi és Petőfivel oly nemű tárgyban, mint az *Erdei lak* [...] már előre is oda dolgozik a valószínűség, hogy versenyben Tompa lesz a győző; a bíráló utólagosan is így hiszen.” (MSzépírsz 1847. I. 4. sz. jan. 27. — újabban Erdélyi János: Irodalmi tanulmányok és pályaképek. S. a. r. T. Erdélyi Ilona. Bp. 1991. 156. Fontes 14.)

Magyarázatok

29—30 E két sor előzményét, valamint a 23. sor „étrendjének” mintáját Mátyási József mezőleírásában (A barátság és annak mestersége. Pest 1821. 38.) találta meg Lukácsy Sándor:

Nincs itt siketülés nyelv és harang szótól,
S Félelem két lábú számártól vagy Lótól;
Szavát az Erőszak nem mennydörögteti;
Kis Bűnös a Nagynak lántzát nem zörgeti;
[...]
Ártatlanság étke, téj, gyümölcs, és kenyér,
Mellyeket pénz nélkül szerez a törtt tenyér...

(Vö. Lukácsy Sándor: Magyar Robinson és egyéb irodalmi ritkaságok. Bp. 1987. 83.)

Szövegváltozatok

- C PDI Az erdei lak. II.
- Alcím PDI Költői verseny.
- V2, ÖK1—2ab (Költői verseny Kerényi és Tompával.)
- ÖK3 (Költői verseny Kerényi és Tompával.) [sh.]
- 9 V2 őz:
- 13 V2 viráglánykákhoz
- ÖK2b viráglánykákhoz [sh.]
- 15 PDI szerelmet... hejh,
- 16 PDI Vízbehullás
- 18 PDI szellő számára,
- 22 ÖK3 mellett. [sh.]
- 23 PDI, ÖK3 Kikerült
- 26 ÖK3 lépve szőre;
- 29 ÖK3 úrkény,
- 34 ÖK2b dorgáló [sh.]

316. VAN A NAGY ALFÖLDÖN CSÁRDA SOK...

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 22. sz. Nyárutó [aug.] 28. 678.; *Népdalok* [gyűjtőcím] I. [sorszám] alatt, együtt közölve a *Piroslík már a fákon a levél... és a Paripámnak az ő színe fakó...* c. versekkel. Közös aláírás (679.): PETŐFI.

V2 163.

ÖK1 334—335., ÖK2ab—3 II. 82—83. A kötetekben mindenütt az 1845. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Késmárk.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A PDI 1845. máj. 15-i számában a Valaki álnevű tudósító „Tavaszutó 2”-ről, azaz máj. 2-án jelentette: „Tegnap hagyá el városunkat szeretve tisztelt Petőfink innen a Kárpát vidékeit beutazandó Kerényi barátjával...” (EPN 85.) A két költő Lőcse érintésével (ott megéjszakázva) máj. 3-án érkezett Késmárkra, ahol egy napot töltöttek. Az itteni programokra l. az *Uti jegyzeteket* (VP V. 24.); az abban nem szereplő diáktársasági látogatás és könyvajándékozás dokumentumait pedig: PAt III. 57—58., vö. Ratzky Rita: Petőfi Késmárkon. ItK 1986. 298—301. Az emlékezések: Berecz 27—28., Scholcz Frigyes: A Tátra alatt. Késmárk 1903. Idézi őket Hatv² I. 724.

A vers keletkezésének hangulatát maga a költő örökítette meg az *Uti jegyzetekben*, Branyiszkóhoz kötve, amikor is lópatkolás miatt vesztegeltek az eperjes-lőcsei úton, s Petőfi a Kárpátok hegyeit szemlélte: ... *lelkem elsuhan észrevétlenül messzire, messzire, oda, hol nincsenek hegyek, hol halmok is alig vannak, hol a Duna omlik méltóságosan, mint Vörösmarty hőskölteményei, hol puszták nyulnak el, hosszan, mintha a világ végét keresnék, hol a látkör egy óriáspalota, mellynek tetején a napnak gyémántcsilárja s oldalán a délibábok tükrei függnek, mikben kedvtelve szemlélik magokat gulyák és ménesek... ide, ide szállt lelkem a Kárpátokról, az én édes hazámba, a szép alföldre!* (VP V. 23—24.)

Az új tájélmény már korábban is ihletett hasonló, a szűkebb pátriát felidéző verset Petőfi lírájában: ilyen volt a Debrecenben írott *Hírös város az aalföldön Kecskemét...* (→ II. 184—86.) vagy a Pesten született *Az alföld* (→ II. 367.). Az utóbbi jegyzetben Kiss József feldolgozta az Alföld kontra Kárpátok tájélmény korabeli szépirodalmi jelentkezését is. Talán a kontraszt enyhítését célozta, hogy a másik hasonló verssel, az Iglón írt *Paripámnak az ő színe fakó...* cíművel a költő a folyóiratközlésben a semleges *Népdalok* gyűjtőcím alá vonta.

Költeményünk tehát 1845. máj. 3-án íródott (vagy íródott le).

Fogadtatás

Az Élk Hirlapi ör rovata (szerk. Vas Andor [=Hazucha Ferenc]) a PDI adott számáról ezt írta: „Versek vannak Petőfitől három népdal.” (Élk 1845. II. 10. sz. szept. 6. 313. — EPN 136.)

A V2-t recenzeáló „12” jelű bíráló, Erdélyi János a „szebbnél szebb népdalok” között említette, további 12 vers társaságában (IrŐr 1846. 13. sz. márc. 14. 134. — EPN 177.).

Szövegváltozatok

- C PDI Népdalok. I.
- 1 PDI Alföldön
- PDI csárda, sok;
- 4—5 PDI, V2 [versszakbontás nélkül közölve]
- 6 PDI, V2 szesz;
- 8 PDI, V2 részeg ivó

Fordítás

Dux 29., *In dem Unterland viel Csárden steh'n* címen, vö. PAt I. 99.
Kertbeny 41., *Es sind im grossen Niederland....* címen, vö. PAt I. 330.

317. PARIPÁMNAK AZ Ő SZÍNE FAKÓ....

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 22. Nyárutó [aug.] 28. 679., *Népdalok* [gyűjtőcím] III. [sorszám] alatt, együtt a *Van a nagy alföldön csárda sok....* és a *Piroslik már a fának a levél....* c. versekkel. Közös aláírás: PETŐFI.

V2 165.

ÖK1 335—336., ÖK2ab—3 II. 84. A kötetekben mindenütt az 1845. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Igló.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Azért siettem el Késmárkról Iglóra — a szepesi 16 város egyikébe — mert van ott egy család, melly engem már rég kivánt ismerni s én ezt vizont. (Uti jegyzetek. VP V. 25.) Pákh Mihály ev. lelkesz házához, barátja, Pákh Albert családjához 1845. máj. 4-én, vasárnap délelőtt érkezett. Itt-tartózkodásának krónikása Pákh Károly, Albert öccse volt: Petőfi Iglón 1845-ben. VU 1889. jún. 9. (Idézi: Hatv² I. 724—729.) Tőle tudjuk, hogy Pákh Mihály „egy egészen különálló szobát jelölt ki számára [...], hol háborítlanul olvasgathatott és írogathatott...” — kivált időzése első hetében, amikor esős idő járta. Pünkösöd hétfőn, máj. 12-én váratlanul hazaérkezett Pestről P. Albert, majd Kerényi is átlátogatott egy napra Eperjesről. Noha Pákh Károly felsorolta az iglói három vers között költeményünket is, keletkezéséről nem közölt adatot. A második héttől melegre fordult az idő, a költő kedvelt tartózkodási helye a kertben volt: *nem fogom elfelejteni [...] a fának lombjait, mellynek árnyékában olly édesen pihenem.* (VP V. 25., vö. M. A. cikkével a Szepesi Lapok 1907. júl. 5-i számá-

ban, idézi: Hatv² I. 730.) Pákh Károly szerint Petőfi „május 25-ike körül” távozott el a városból, ami egybevágna az *Uti jegyzetekkel*: *Három hetet töltöttem Iglón...* (i. h.). Az adatot azonban módosítja az aggteleki barlang látogatókönyvének kétségbenvonhatatlan bejegyzése: *Május 24. 1845.* (Vö. VP VII. 526.) Márpedig — szintén az *Uti jegyzetek* szerint: *Három napot valék töltendő Rozsnyón. A másodikikat az Aggtelek megnézésére használtam...* (VP V. 26.) Az időrend tehát:

- máj. 23.: indulás Iglóról, érkezés Rozsnyóra
- máj. 24.: az aggteleki kirándulás
- máj. 25.: Rozsnyó

Az iglói tartózkodás idejéről a verset pontosító adatunk nem lévén (ismét leszámítva az érkezés és elutazás napját), a költeményt *1845. máj. 5. és 22. közé* tehetjük.

Fogadtatás

Az Élk Hirlapi ör rovata (szerk. Vas Andor [=Hazucha Ferenc]) a PDI adott számáról írta: „ — Versek vannak Petőfitől három népdal.” (Élk 1845. II. 10. sz. szept. 6. 313. — EPN 136.)

Az IrÖr „12” jelű bírálója, Erdélyi János a V2-t recenzálva — 12 további költeménnyel együtt — a „szebbnél szebb népdalok” között sorolta fel versünket is (IrÖr 1846. 13. sz. márc. 14. 134. — EPN 177.).

Szövegváltozatok

- C PDI Népdalok [gyűjtőcím] III. [sorszám]
- ÖK2ab—3 színe
- 1 ÖK2ab—3 színe
- 8 ÖK2b—3 vigy
- 10 PDI szeme;
- 12 PDI szemétől!

Fordítás

Kertbeny 24., *Fahl ist meines Pferdes Farbe....* címen, vö. PAI I. 329.

318. FRESCO-RITORNELL

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 29. sz. Őszhó [okt.] 16. 932., PETŐFI. aláírással.
V2 173.

ÖK1 340., ÖK2ab—3 II. 90. A kötetekben mindenütt az 1845. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Igló.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Pákh Károly felsorolta az Iglón írt három verset (*Paripámnak az ő színe fakó, Egy asszonyi állathoz, Fresco-ritornell*), s megjegyezte: „... az utolsót a bogárszemű, csinos Csatlós Erzsébet, ki gyakrabban ellátogatott házukhoz, pattantotta ki Petőfiből”. (Petőfi Iglón 1845-ben, VU 1889. jún. 9., idézi: Hatv¹ I. 728.) A Pákh lányok barátnője később Jendrássik Mihályné lett (Hajnóci R. József: Petőfi Szepesben VII. Szepesi Lapok 1908. jún. 10.).

A vers keletkezési idejét az iglói tartózkodás csaknem három hetére (leszámítva az érkezés és az elutazás napját), 1845. máj. 5. és 22. közé tehetjük. Hipotézisként megfogalmazhatjuk a választott műformát illetően Kerényi Frigyes hatását, aki májusban — egy napra — szintén átlátogatott Iglóra (Pákh Károly: i. m.). Kerényi 1844. évi, első kötetében (Költemények) még egyetlen ritornell sem található; 1846-ban kiadott, 1844/45 verstermését tartalmazó Ujabb költemények c. kötetében viszont ez az uralkodó műforma. Nem sokkal a felvidéki út előtt, 1845. márc. 20-án jelent meg a PDI-ban a hasonló formájú Petőfinek c. verse, amelyben a *Cipruslombok* mutatóványaira reagált, költő barátját vigasztalando (EPN 65.). (Pap Ignác Elemi költészet-tana a „röptiké”-nek nevezett műforma szemléltetésére ezt a verset hozza fel példának: Veszprém 1846. 165.) Versünk ihletéséből sem zárható ki egy olyan, a költői mesterségről folytatott beszélgetés feltételezése, mely a *Mi kék az ég! és Az erdei lak* háterszágában rejlett.

Fogadtatás

Az Élck Hirlapi ör rovata (szerk. Vas Andor [=Hazucha Ferenc]) röviden rögzítette a vers folyóiratmegjelenését: „... Petőfitől három rövid versezet [a *Visegrad táján* 2—3. versszaka, a *Hír* és költeményünk] e számnak figyelemre méltó hozományai.” (Élck 1845. II. 17. sz. okt. 25. 544. — EPN 152.)

Magyarázatok

- C A ritornellt „röptiké”-nek magyarította és — nyelvújítási terminológiával — meg is határozta Pap Ignác: „... rövid rimes költemény, mely három tömerből [strófaból], s mindenik tömer három sorból áll, mellyeknek középsője szabad, semmi sorral nem rimez; ennél fogva tehát az egész röptike 9 sorból áll. A sorok lehetnek ötös, s hatodfeles jámbony [jambus] vagy görgeny [trocheus]. Ezen alkat Olaszhonból költöze hozzánk, mellyre nyelvünk szinte alkalmas ugyan, eddig mégis kevés kísérletet nyert. Bel-élete érzelmes, hangja busongás, az olaszban igen is vidor, és szökdelő.” (Elemi költészet-tan. Veszprém 1846. 144.) Példáit Kazinczy Ferencről, Kerényi Frigyesről és Urházy Györgytől idézte.

A műforma szintén egykorú, tréfás definíciója Kerényi Házasság és ritornell c. versében:

Okos, ki azt ritornellnek nevezte:
Rímelve két sor, vajha harmadiknak
A házi jó barát ne állna közte.

(Ujabb költemények. Pest 1846. 105.)

Meghatározást adott még HP II. 529., majd Szigetvári Iván is (A százéves Petőfi. Bp. 1923. 42—43.), aki — szemlátomást Pap Ignác ismerete nélkül — Kazinczy Ferenc Az új lánc (1824) c. versében vélte megtalálni a hazai műfaji előzményt. Lehetséges egykorú mintákat sorolt fel még a divatlapokból és a fordításirodalomból Horváth János (550.) is.

A szokatlan előtag a reformkori divatlapok kedvelt publicisztikai műfajára, a „fresco-kép”-re utal, amely — mint festészeti műszó — a frissiben vakolt falra készülő festményt jelenti, azaz (megváltoztatva a megváltoztatandókat) az élmény azon frissességében készült tollrajzot, életképet, jellemrajzot, karcolatot, amelyet gyakran karikatúraszerű rajzok illusztráltak. A PSzót (I. 1141.) „humoros fogalmazású ritornell” magyarázatot adott. (Turóczi-Trostler József „különös ritornell” értelmezésének nincsenek filológiai indítékai, I. MTA I. OK 1952. III. 200—201.) A vers egészére Heine hatását állapította meg Zolnai Béla: A magyar biedermeier. Bp. é. n. [1942.] 160.

7—9 Az utolsó versszak rímekre Gyöngyösi István névtelenül és címlap nélkül, kéziratban fennmaradt művének, a Thököly Imre és Zrínyi Ilona házasságának (1683) 65. strófáját idézi:

Az orcái Rósák, nyaka alabastrom,
Maga kelletése szívet győző ostrom,
S-ahoz szép beszéde merő orvos-flastrom,
Istenes élete majd szerzetes klastrom.

(Gyöngyösi István összes költeményei. S. a. r. Badics Ferenc. Bp. 1921. II. 237. RMKT 9/2.) A hatást látszik igazolni, hogy Petőfi az utolsó versszakban kiegyenlítette a három sor szótagszámát, és megváltoztatta a ritornell szokott rímképletét. (Ezt a szokatlan megoldást leírta, de nem magyarázta Havas — HP II. 529. — és J. Soltész Katalin: Petőfi rímei. MNy 1966. 22., 29.; uő.: Petőfi versformakincse. MNy 1973. 17.) A PSzót tanúsága szerint a három rímshózból kettő (*alabastrom*, *flastrom*) csak itt, a *klastrom* pedig itt és az *Uti jegyzetek* egyidős prózájában fordul elő. További kutatásokat igényel, hogyan jutott el Petőfihez a kézirat valamely másolata, hiszen nyomtatásban Gyöngyösi munkája csak 1884-ben jelent meg: EPhK 1884. 361—415. és önálló kötetben ugyanekkor az Olcsó Könyvtár 461—462. füzeteként, bár kiadására már Ráday Gedeon készült 1788/89-ben, vö. Ladányi Sándor: Zrínyi Török Áfiuma és Gyöngyösi verseinek XVIII. század végi kiadástörténeti problémáihoz. ItK 1975. 487—493. Jelenleg egyetlen teljes példány ismeretes, Jankovich Miklós gyűjteményéből (OSZK Kt. Fol. Hung. 154.), Thaly Kálmán azonban még ismert egy, ma már lappangó egyetemi könyvtári másolatot is,

vö. RMKT 434. Így nem zárható ki, hogy az Eperjesen a Caraffa-történetet megismerő, a sárosi Rákóczi-várat felkereső költő, aki Késmárkon megtekintette a Thököly-erősséget is (vö. az *Uti jegyzetekkel*, VP V. 22., 24.), megfordult Eperjes és Késmárk líceumának önképzőkörében, felvidéki útján a Thököly-hagyománynak ebben az írásban rögzített szeletével is találkozott.

Szövegváltozatok

- 1 PDI *megkukkantottalak*,
- 5 ÖK2b *tóvább!* [sh.]
ÖK3 *tóvább*, [sh.]
PDI *harap*.
- 6 PDI *meggyujthatatlan*.

Fordítás

Kertbeny 354., *Fresco-Ritornell*. címen, vö. PAt I. 336.

319. EGY ASSZONYI ÁLLATHOZ

Kézirat

OSZK Kt. Fond VII/93. 17. f. r-v.

Megjelenés

ÖK1 366—367., ÖK2ab—3 II. 127—128. Mindenütt az 1845. évi versek között; „(Igló.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers tárgyáról és keletkezésének körülményeiről csak feltételezések vannak, bizonyos adataink nincsenek (vö. HP II. 533.). Így az sem tudható, valós élményről vagy költői fikcióról van-e szó a költeményben.

Pákh Károly emlékezése szerint Petőfi Iglón: „Rendesen korán kelt, s aztán kiment a kertbe, hol fel s alá sétálva fennhangon olvasgatott Béranger, Hugó Viktor [!] s más francia költők műveiből, melyeket részint magával hozott, részint atyám könyvtárában talált.” (Petőfi Iglón 1845-ben. VU 1889. jún. 9., idézi: Hatv² I. 725.) Horváth János méltán nevezte tehát versünket „igazi Béranger-féle chanson”-nak, s nemcsak a refrénnel is jellemezhető forma vonatkozásában, hanem „a kissé ledér szerelem-filozófiát” illetően is. Ugyanitt elhárította Ferenczi — FPÉ II. 122. — Heine-analógiáját (Horváth 147.).

Pákh Károly — iglói polgárként (a helyi főgimnázium tanára volt) — érthetően nem utalt emlékezésében esteleges élő modellre. A cikkét újraközlő Hatvany szerint megtette azonban ezt szóban: „Petőfi az *Egy asszonyi állathoz* című verset egy bizonyos Maukschnéról írta, — legalábbis így hallotta ezt Lám

Frigyes barátom Pákh Károlytól, akit a század elején Iglón meglátogatott.” (Hatv² I. 728., jegyzetben) Pákh Károly 1909-ben halt meg; 1903-ban azonban még Mauksch Károly, a számításba vett hölgy férje is élt mint nyugalmazott uradalmi orvos (vö. Scholcz Frigyes: A Tátra alatt. Késmárk 1903. 49., idézi: Hatv² I. 724.). Utóbbi 1845-ben mint a késmárki líceum Magyar Társaságának tagja, résztvevője és szemtanúja volt Petőfi és Kerényi máj. 3-i látogatásának és a tiszteletükre rendezett lakomának.

Petőfi az *Úti jegyzetek*ben elismeréssel szólt ugyan a szépeességi leányok szépségéről (VP V. 24.), s Pákh-tól tudjuk, hogy leánytestvéreinek és azok barátnőinek társaságában is sokat időzött Iglón, de — véleményünk szerint — mindez együttesen sem bizonyítja a megénekelte szerelmi kapcsolat létező voltát. Ezért úgy véljük, hogy

— egybehangzóan az iglói emlékezőkkel, Petőfi itt elsősorban pihenéssel, olvasással töltötte idejét, az esős első hétben szinte ki sem mozdult a lelkészházból, és később is jobbra a családdal és annak szűkebb baráti körével érintkezett (vö. FPÉ II. 122.);

— a három iglói vers mind szerelmi témájú ugyan, de egyik sem megy vissza valós élményre, hanem mindhárom más-más irányba tett költői kísérlet. A *Pari-pármnak az ő színe fakó...* a birtokolt népdalforma könnyed megismétlése; az *Egy asszonyi állathoz* a Béranger-chanson, a *Fresco-ritornell* pedig a ritornell költői ujjgyakorlata; vö. Ferenczi véleményével, aki versünket „főképen kigondolt költemény”-nek nevezte (i. h.) és Horváth János elszórt megjegyzéseivel (Horváth 145., 147., 155.).

Az elmondottak alapján a vers csak az iglói tartózkodás egészére (leszámítva az érkezés és az elutazás napját) 1845. máj. 5. és 22. közé datálható; közelebbi kronológiai támpontunk nincs.

Szövegváltozatok

- 1 K egymást,
- 23 ÖK1—3 vagy [kp. n. — sh., a K és a többi refrénsor analógiájára jav.]
- 29 K vala.

320. A. B. EMLÉKKÖNYVÉBE

Kézirat

K1 OSZK Kt. Fol. Hung. 1028. Adorján Boldizsár emlékkönyvében, amely a kor szokása szerint egy díszes doboz, „Album” felirattal, benne egyformára vágott, 355 × 255 mm nagyságú papírlapok, 17 fólió + számozatlan lapok. Gaal József, Megyeri Károly, Erdélyi János, Kuthy Lajos, Egressy Gábor, Dobrossy István, Nagy Ignác, Eördegh István, Vahot Imre, Zerdahelyi Eduárd, Gorove István, Vörösmarty Mihály versével, illetve emléksoraival; Czakó Zsigmond, Szigligeti Ede és Kemény Zsigmond névbejegyzésével, valamint egy, Vachott Kornélia emlékét megörökítő előzéklappal. A keletkezett versek és bejegyzések közül a legkorábbiak 1841 áprilisából valók, Erdélyié 1841. augusztusi. Így feltehető, hogy Adorján az emlékkönyvet Pestről való távozása alkal-

mából nyitotta meg. A Petőfi-vers autográf, cím nélkül, Petőfi aláírással, „Kisfalud, jún. 3. 1845.” keltezéssel: 2. f. r.

K2 OSZK Kt. Fond VII/93., az „1845 (Folytatás)” címet viselő, 51 fólió terjedelmű autográf versemásolat-füzetben: 23. f. v., A. B. *emlékkönyvébe* címmel. A kézirat együttes leírását l. a *Cipruslombok Etelke sírjáról* c. ciklus *Kézirat* c. fejezetében (408.).

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 34. sz. Őszutó [nov.] 20. 1122—1123.; *Emléksorok*. IV. A. B. -*nak*. címmel, PETŐFI. aláírással.

ÖK1 373., ÖK2ab—3 II. 136—137. A kötetekben mindenütt az 1845. évi versek között; „(Vár-Gedő.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Adorján Boldizsár (1820—1867), az 1830-as évek végén, joghallgató korában, tagja volt a Kazinczy Gábor vezette Ifjú Magyarország radikális írócsoportjának (vö. T. Erdélyi Ilona: *Az Ifjú Magyarország és Kazinczy Gábor*. Bp. 1965. 49. ItFüz 48.). 1837 óta publikált verseket, elbeszéléseket. Tehetségét kortársai elismerték, Petőfin kívül Vörösmarty is versre méltatta: Adorján Boldizsárnak (VÖM 3., Kiad. Tóth Dezső. Bp. 1962. 25.). Jó emberi portrét rajzolt róla Lauka Gusztáv: *A multról a jelennek*. Bp. é. n. 55—56. Az 1841-től birtokán, a Gömör megyei Gortvakisfaludon élő és gazdálkodó, sokat betegeskedő Adorján irodalmi jövője ismételtelen foglalkoztatta íróbarátait — emlékkönyvének több bejegyzése is ebben a témakörben mozog. (L. még Wallentinyi Dezsőné: *Levelék Adorján Boldizsár levelelődjéből*. ItK 1917. 90—106.)

Petőfivel — úgy tűnik — csak Rimaszombaton, a tisztújítás alkalmával találkozott először, bár Ferenczi — adatolás nélkül — már egy korábbi pesti találkozás lehetőségét is felvetette (FPÉ II. 124.). Tény, hogy 1843. november *előtt* Adorján Pesten tartózkodott, Erdélyi Jánosnál vendégeskedvén, de nem ismerjük ideérkezésének időpontját (l. ErdLev I. 206.), Petőfi viszont már szeptember közepén elhagyta a várost. Tudjuk viszont, hogy Kazinczy Gábor 1845 tavaszán azt javasolta Petőfinek, ismerkedjen meg az „egyéb vidéken lakó jeles költőkkel” (vö. Vahot: *Eml II. 78.*, idézi *Hatv² I. 679.*), s ekkor említhette eszmetársát és barátját is. De megtehetette ezt a figyelemfelkeltést Vahot is, hiszen 1841. júliusi felvidéki útján (Erdélyi Jánosnak írt levele szerint) Gömörben „Adorjánál és Kubinyi Rudinál” ő is vendégeskedett (ErdLev I. 172.).

Berecz Károly szerint Adorján, egy F. J. nevű emlékező szerint Adorján és Kubinyi ajánlotta Petőfit a Gömör megyei tisztújításon táblabírónak (Berecz Károly: *Petőfi. Visszaemlékezések. Magyarország és a Nagyvilág 1874. aug. 16. és Berecz 15.*; F. J.: *Petőfi Rimaszombaton*. BH 1908. febr. 27., idézi *Hatv² I. 730. és 732.*). A költőt 1845. máj. 29-én meg is választották, a jegyzőkönyvet l. Ratzky Rita: *Petőfi Sándor, három megye táblabírája*. ItK 1990. 298—301. és PAI III. 59., 224. Ezután Petőfi, mint maga írja: *Rima-Szombattól tehát mentem volna egyenest Pestre, de több rendbéli meghívásra kitértem még egy pár közel eső faluba: Kisfaludra és Várgedébe a fűstös szobájú Adorján Bódi-s a láng szakállu Kubinyi Rudihoz. És meg nem bántam.* (Uti jegyzetek. VP V. 30.) A két

helység a Gortva patak partján kb. félóra járásra, néhány km-re fekszik egymástól, így igaza lehet Havas Adolfnak: a verset Petőfi 1845. jún. 3-án írta Kisfaludon (HP V. 508—509.). Az eltérő helymegjelölésnek pedig az lehetett az oka, hogy a K1 (a tényleges emlékkönyvi bejegyzés) Kisfaludon készült, majd Petőfi átment Várgedére — talán Adorján is átkísérte —, minthogy Steller Antal innen vitte Losoncra (vö. Berecz 37.), s itt, Kubinyi kúriájában készülhetett az az autográf másolat, amelyet a költő magával hozott Pestre, a PDI-ban publikált, és bemásolta következő tervezett kötetének anyagába: ez a K2. A feltételezést megerősítik a *Szövegváltozatok*: a K2 teljesen azonos az ÖK1 szöveggel.

Magyarázatok

- C A. B.: Adorján Boldizsár
4 *hasztalan*: haszontalan, fölösleges
6 *királyi kép sem*: Petőfi itt saját versére, az 1845. febr.-i *Hírre* utal vissza, ott már a költői hírnevet a *Királyi széknél pompásabb* árnyékú fához hasonlította (5—6. sor). Az itt megszakított-visszavont hasonlat a költő állandósuló királyellenességét mutatja, s a metafora megválasztása önmagában is célzás lehet Adorján Boldizsár radikális múltjára: Petőfi talán végigolvasta Kisfaludon az emlékkönyv 1841. évi bejegyzéseit, ahol az az Ifjú Magyarország java szerepelt.
9 *költőnek születél*: Petőfi ismét saját versére, a *Költő lenni vagy nem lenni* címűre utal vissza, és a latin közmondást („Poeta non fit, sed nascitur”) Adorjánra vonatkoztatja, hogy alkotásra serkentse. Ugyanezt tette évek múltán is, 1848 januárjában, *Adorján Boldizsárhoz* c. versében (VP III. 10—11.).

Szövegváltozatok

- C K1 [cím n.]
PDI Emléksorok IV. A. B.-nak.
1 K1 mostanában;
3 K1, ÖK2ab—3 pénz,
4 PDI A költő, mondják,
6 K1 Világálléron.... nem! királyi kép sem,
7 K1 csengő [kp. n.]
8 K1, PDI anyagnak. [kötőjel n.]

Fordítás

Kertbeny 358., *An einen Dichter* címen, vö. PAI I. 336.

321. P...Y VILMA KISSASSZONYHOZ

Kézirat: nincs, de K1 és K2 feltételezhető.

K1 Steller Antal losonci ügyvéd, Petőfi ottani vendéglátója az emlékirataihoz adatokat gyűjtő Berecz Károlyhoz intézett levelében a kézirat sorsáról így szá-

molt be: a városból távozó költő „verseinek kéziratát elutazásakor nálam feledé. Kissé szórakozott volt s azt hiszem, ebben nem kevés része volt a szép varróleány-nak. Többször kérte tőlem, szóval is levélben is, de én kedves emlék gyanánt akarván e kéziratokat megtartani, mindig kitérőleg válaszoltam. Persze, ez okot a viláért meg nem mondtam volna neki. »Ird le újra vagy írd mást, azok már úgy is kalács alá kerültek.« Végre is belenyugodott, lehet, hogy sejtette vonakodásom valódi okát, de minthogy azt egy árva szóval sem jeleztem, nem rontotta el örömemet s a kéziratok birtokomban maradtak. 1849-ben Petőfi több levelét s e becses kéziratokat is, az oroszok pusztítása elől meg akarván menteni, atyám s nővéreim a református egyház pincéjében rejtették el. A midőn később a táborozásból haza kerültem, a földig lerombolt városban, a romok között eléggé kutattam ez iratokat, de hasztalan. Az oroszok a templomot s annak földalatti helyiségeit is feldúlták, s e becses ereklyéket is megsemmisítették.” (Közlő: Berecz 46.)

K2 Mivel a vers a felvidéki út után nem sokkal megjelent, kellett lennie egy másik, vlsz. autográf másolatnak is.

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 15. sz. Nyárhó [júl.] 10. 452—453., PETŐFI. aláírással.

V2 157—158.

ÖK1 320—321., ÖK2ab—3 II. 77—78. A kötetekben mindenütt az 1845. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Losonc.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Petőfi 1845. jún. 14. és 21. között egy hetet töltött Losoncon, miután korábban (jún. 8-án, szintén Steller társaságában és kocsián) egy napot már itt időzött, Várgedéről kirándulva. Ekkor merülhetett fel a huzamosabb meghívás is kettejük között, a Plachy Vilmával való megismerkedés azonban nyilván az egyhetes tartózkodás idejére esett. (A losonci tartózkodásra legújabban I. Böszörményi István: *Petőfi Losoncon. Emlékkönyv. Losonc 1995.*) Noha a költő az *Uti jegyzetekben* mind a kirándulást, mind az egyhetes időzést rögzítette (VP V. 31. és 33—34.), ekkor nem szólt a versben megírtakról. (1847-es visszautalására I. a 26. sorhoz fűzött magyarázatot!) Ezért a költemény keletkezésére egyedüli forrásunk Steller Antal levele Berecz Károlyhoz, amelyet a kéziratról szólva már idéztünk: „Az alatt a két hét alatt [tollhiba: egy hét], amíg Losoncon volt, atyám házán kívül még csak akkori jegyesem s később nőm, Plachy Vilma, nagynénje házához járogatott. Jegyesem, mint ábrándos serdülő leány, nemcsak hogy rajongott a költészetért, de maga is sok verset írt, így képzelni lehet, mily meghatott volt, mikor Petőfivel először találkozott. Úgy látszott, hogy jegyesem első tekintetre megnyerte Petőfi rokonszenvét, mert anélkül, hogy a szobában bárki másra nézett vagy bárkihez szólt volna, megfogta kezét s hosszan, meghatottan nézett szemébe, majd az elérzékenyedtől remegő hangon szólt hozzá s beszélt vele hosszasan az ő Etelkájáról... Erre meg aztán mind jegyesem, mind a jelen volt asszonynépség egész a pityeredésig elérzékenyült. Petőfi komolysága mellett az egész megható jelenetben volt valami ünnepies. Petőfi ekkori hangulatának

kifejezést is adott a *P...y Vilma kisasszonyhoz* című versében, mellyel a jegyessel történt első találkozást örökítette meg.” (Berecz 39., idézi Hatv² I. 735.) Baróti Lajos — a vers tartalmára utalva — ezen annyit módosított, „hogy benne nem az első találkozás, hanem annak a hatásnak emléke van, amelyet a leánnyal való ismeretsége tett kedélyére”. (BarHP 688.). Havas és Ferenczi is Steller nyomán foglalták össze a vers keletkezéstörténetét (HP II. 525. és FPÉ II. 128—129.).

A verset az elmondottak alapján (leszámítva az érkezés és az elutazás napját) 1845. jún. 15. és 21. közé tesszük; s ha nem is mindjárt az első napra keltezhető, de a 15—16. sor utalása szerint inkább a losonci hét első felére, a Weiss Rozáliával való megismerkedést megelőző periódusra datálható. Közlésünkben a költemény tehát megelőzi a másik itteni verset, *A varróleányt*.

Fogadtatás

Az ÉlK szemlélő rovata, a Hirlapi Őr (szerk. Vas Andor [=Hazucha Ferenc]) cím nélkül rögzítette a folyóiratmegjelenést (ÉlK 1845. II. 3. sz. júl. 13. 88. — EPN 100—101.).

Magyarázatok

- C Plachy Vilma, Steller Antal menyasszonya. Születésének dátuma és házasságkötésük időpontja a losonci anyakönyvek 1849. évi teljes pusztulása miatt nem állapítható meg. Ferenczi szerint az asszony 1849-ben halt meg Losoncon (FPÉ II. 130. jegyzetben).
- 4 *a kit boldogít*: Steller Antal. A losonci ügyvéd 1844-ben, Pesten találkozott először a segédszerkesztő Petőfivel: „Egész ismerkedésünk akkor csak pár napig tartott, amíg t. i. dolgaim miatt a fővárosban időztem, de azért mint jó pajtások váltunk el.” (Berecz 37., idézi Hatv² I. 601.) Ezután Várgedén, Kubinyi Rudolfnál találkoztak újra. 1848—49-es szereplésére maga utalt levelében, l. a *Kézirat* alfejezetet! 1892-ben, a HP II. sajtó alá rendezésekor még élt, Nógrád vármegye főügyésze volt.
- 19 *életemnek egy királyi kincse*: Csapó Etelke, a *Cipruslombok* ihletője
- 26 *testvéremül fogadtalak*: említi ezt Petőfi az *Úti levelek* IX. darabjában is, amikor 1847-ben, második felvidéki útján felkereste az időközben házasságra lépett Plachy Vilmát és Steller Antalt: *Losoncon meglátogattam a kis Vilmát, kit ezelőtt két évvel itt jártamban testvéremnek fogadtam. Most is olly jó, most is olly szép, mint akkor volt...* (VP V. 61.)

Szövegváltozatok

- C V2 kisasszonhoz
2 ÖK2b—3 játékaik [sh.]
6 PDI szív
ÖK2a mozgalásra [sh.]

- 7 PDI rozsabokrot
 12 V2, ÖK1—2ab level [a nyelvjárási alakot a PDI és az ÖK3 analógiájára és a sorközi belső rím megőrzésének szándékával jav.]
 14 V2 O
 PDI érzeménnyitül:
 ÖK3 érzeménnyitül [kp. n.]
 16 PDI lekerül
 26 PDI testvéremül
 ÖK2b testvéremül [sh.]
 PDI fogadtalak.
 31 ÖK3 lyánka,
 PDI teljesítsd

Fordítás

Kertbeny 307—308., *An Vilma* címen, vö. PAI I. 335.

322. A VARRÓLEÁNY

Kézirat

K1 Meglétére és pusztulására l. a *P...y Vilma kisasszonyhoz* c. vers jegyzeteinek *Kézirat* c. alfejezetét!

K2 Mivel a költemény a felvidéki út után nem sokkal folyóiratban megjelent (l. alább!), kellett lennie egy másik, minden bizonnyal autográf másolatnak is.

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 17. sz. Nyárhó [júl.] 24. 516—517., PETŐFI. aláírással.

V2 161—162.

ÖK1 333—334., ÖK2ab—3 II. 81—82. A kötetekben mindenütt az 1845. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Losonc.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A vers élményalapjáról az *Uti jegyzetek*ben a költő érthető visszafogottsággal szólt: *Losoncon sok lelkes barátom és sok kedves leányka van. Azt is hiresztelék, — alig értem oda, — hogy házasodom s hogy kit veszek el, mi rám nézve igen hízelgő volt; de mindazáltal e hirt csak mende mondának vagyok kénytelen nyilatkoztatni...* (VP V. 33.) A történet kibontása az emlékezőkre maradt. Ágai Adolf előbb névtelenül (Látcső 1864. jún. 2. és 3.), majd névvel publikálta (Koszorú 1879. 2. füz. 69—77.) A varróleány. Petőfi életéből c. novellisztikusan megírt cikkét. Adatközlőjét nem ismerjük, de losonci szemtanú lehetett: jólérsütsége nyilvánvaló. Eszerint a St[eller]. Antalnál megszálló Petőfi mindjárt az első este vitába keveredett a nőkről, azt állítva, hogy a szép nő csak hódí-

tani akar. A cáfolattal élő Steller másnap bemutatta a 18 éves „W[eiss]. Sali, varróleány”-nak, aki K[emény]. Károly (valójában Gábor) menyasszonya volt. A nagy és kölcsönös zavarban történt bemutatkozást többszöri látogatás követte, és Petőfi „halálosan szerelmes” lett, vallomását azonban Sali (Rozália) tréfára vette, holott Losoncon már arról beszéltek, hogy a zsidó vallású leány kikeresztelkedik, és feleségül megy a költőhöz. A várost Steller társaságában elhagyó Petőfi homlokcsókkal búcsúzott a leánytól, majd a haraszi csárdánál fehér rózsabokrot pillantott meg; erre kitalálta a városban felejtett köpönyeg meséjét, hogy a rózsabokor csokrával visszagyalogolhasson Losoncra, majd folytatva útját Balassagyarmat felé, papírra vetette versét. Amíg a történet első felében még keveredtek az *Uti jegyzetek*ből is igazolható valóságselemek a tárcanovella kiegészítéseivel, addig ez a befejezés ellentétes Petőfi szövegével, aki a kocist küldte vissza kb. félóra járásról, de mivel az más köpönyegét hozta el, így *magamnak kelle visszalódulnom*. (VP V. 34.)

A leányról újabb adatot közölt Kálniczky Gyula losonci ügyvéd: Rozália leendő férje kedvéért utóbb valóban áttért, és a keresztségben az Ida nevet kapta (Petőfi „varró leánya”. FL 1869. márc. 25. és 27.) A novellává formálásnak ő sem tudott ellentállni, felidézte Petőfi és Rozália párbeszédeit [!], és — Ágai nyomán — megismételte a visszatérés és a rózsza történetét. (Kivonatossan idézi Hatv² I. 738—741.)

Berecz Károly, az egyik szemtanú, aki ráadásul Petőfi útítársa is volt Losonctól Pestig, 1874-ben szólalt meg, amikor két lapban is közölte azonos szövegű, Petőfi Sándor. Visszaemlékezések c. cikkét (Magyarország és a Nagyvilág 1874. aug. 16.; PN 1874. aug. 15. és 18.). Ő nevek említése nélkül szólt a Petőfit a városban körülvevő és társasági gátlásait kedvességgel feloldó női társaságról — ami teljességgel érthető, hiszen Berecz csak az utolsó napokon tartózkodott Losoncon. Ugyanő — emlékirataihoz anyagot gyűjtve — megszólalt 1882-ben is, a Duna-parti Petőfi-szobor avatása alkalmából. Ekkor közölte először Steller Antalnak kérésére hozzá intézett levelét (Petőfi a felföldön. Emlekezések. Egyetértés 1882. okt. 15. és 17.), majd szó szerint újraközölte memoárjaiban, 1898-ban: Berecz 37—46. (Kivonatossan idézte Hatv² I. 734—738.) Steller levelének vonatkozó része a következő: „Egy alkalommal, midőn odahaza egyről-másról magunk közt beszélgetve töltöttük az időt, Karády megemlíté, hogy lakásunkkal szemben milyen szép és mívelt varróleány lakik. Petőfi erre mit sem szólt, úgy látszott, semmibe se vette Karády figyelmeztetését. Másnap azonban tölem kérdé, »hát csakugyan olyan szép s mívelt-e az a varróleány, aztán szegény létere is oly erényes?« Miután mind e kérdésére igennel feleltem, »no hát jöjj velem rögtön — szólt — vezess hozzá.«

Délelőtt csakugyan meg is látogattuk a szép varróleányt, de nekem aztán annyi erőm nem volt, hogy még a déli harangszóra is el bírtam volna hozni tőle, s csak a leány nagyon komoly kérésére és csak miután engedelmet kapott tőle, hogy délután ismét meglátogatta — távozott.

— És ti kutyák, ezt a leányt nem tudjátok magatokhoz emelni? De hisz nem is vagytok hozzá méltók!

Ez volt a megjegyzése, s többé róla beszélni nekünk nem is engedett, de ő e naptól fogva mindennap meglátogatta a szép varróleányt, kibe formaliter bele-szeretett. Egy kissé bántotta ugyan, hogy a kedves leány nem volt oly gyűlékony, mint ő, s hirtelen fellobbant érzéseit nem viszonzta, de azért emlékül írt egy

szép verset a szép varróleányhoz, ki később Kemény Gábor nógrádmegyei szolgabíró neje lett.” (Berecz 44—45., Hatv² I. 737—738.)

Weisz Rozália teljes leánynevét egyébként először Havas Adolf közölte 1893-ban, miután „néhány évvel ezelőtt halt meg Alsó-Nógrád valamelyik helységében”. (HP II. 527., jegyzetben)

A verset a losonci tartózkodás idejére (leszámítva az érkezés és az elutazás napját), 1845. jún. 15. és 21. közé keltezhetjük. Fikciónak tekintjük Ágainak mind a megérkezést követő első napra helyezett megismerkedési adatát, mind azt, amely szerint a verset a Losoncot már elhagyott költő útközben írta meg; ez utóbbi ráadásul ellentmond a vers hangulatának és tartalmának is. Ehelyett magára Petőfire hivatkozhatunk, a *P...y Vilma kisasszonyhoz* c. költemény 15—16. sorára, s ennek alapján — Steller emlékezésétől is megerősítve — a losonci hétnek inkább második felére helyezhetjük versünket. Ami logikus is: Petőfi alkalmasint előbb házigazdája családjával, menyasszonyával stb. ismerkedett meg, s csak később került kapcsolatba másokkal.

Fogadtatás

A vers folyóiratmegjelenését az Élk Hirlapi ör c. szemlélő rovata rögzítette (szerk. Vas Andor [=Hazucha Ferenc]): „— Vers a folyóbeszédék közt elszórva három van: »A varróleány« Petőfitől...” [ezen kívül Tárkányi Béla és Barna Ignác egy-egy verse] (Élk 1845. II. 5. sz. aug. 2. 152. — EPN 105.)

A V2-t bíráló „12”, Erdélyi János az 12 verscímből álló sorozat darabjaként jellemezte: „Ad továbbá Beranger-féle dalciciákat s Heine-féle parodiákat és genrépeket...” (IrŐr 1846. 13. sz. márc. 14. 133. — EPN 177.)

Szövegváltozatok

- 2 PDI Az az,
- 3 ÖK3 fenhangon
- 8 ÖK2b varróleány [sh.]
- 11 PDI A míg sűgarát
- 12 ÖK3 vlláminak
- 14 PDI, V2, ÖK3 szem fényét
ÖK3 hány:
- 16 PDI varróleány. [valamennyi versszak felkiáltójellel végződvn, sh.]
- 17 PDI azon kívül, hogy
- 22 V2 j ó [ritkítva]
ÖK2b hajtanám. [sh.]
ÖK3 hajtanám, [sh.]

Fordítás

Kertbeny 97—98., *Das Nähermädchen* címen, vö. PAat I. 331.

Kézirat: nincs.

Megjelenés

V2 142.

ÖK1 321—322., ÖK2ab—3 II. 64—65. Mindenütt az 1845. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Egyk. úk.: Tatay: KSz 476—477. Vö. EPN 302.

Keletkezés

Petőfi a felvidéki újtjáról szóló *Uti jegyzeteket* a következő mondatokkal fejezte be, miután Vácott lekéste a gőzhajót: *Nem akarván estig várni a gőzösre, megfogadtam a fogadós lovait, mellyek korán reggel elég gyorsan ragadtak a már annyira ohajtott Pest felé, de mégsem olly gyorsan, hogy ne nyugtalankodtam volna. Hánykódásomban egy verset vágtam: »Idvezlet Pesthez«... A ki tudni akarja, milylly érzelmekkel léptem Pestbe? olvassa ezt a verset.* (VP V. 35.) Mint-hogy Petőfinek ilyen címmel sem folyóiratban, sem kötetben nem jelent meg verse, az irodalomtörténet ismételtén visszatért a költemény azonosítására. (Az álláspontokat az *Elveszett, tervezett, csak címről ismert Petőfi-versek [1844—1845]* c. fejezetben tekintettük át.) Mint ott is említettük, legutóbb Mezősi Károly foglalkozott a kérdéssel: Mezősi: KP 239. Úgy véljük, ellenérvei a *Pesttel* szemben (nincsenek benne „érezelmek”, nem festi az örömteli várakozás és a bizonytalan élethelyzet okozta kettősséget, nem üdvözlő vers) nem állják meg helyüket, és a prózaszöveg „versre váltása” mint módszer legfeljebb harmadnegyedrangú költők esetében lehet célravezető. A költemény — Petőfi szintjén és stílusesszközeivel — eleget tesz mindannak, amit az *Uti jegyzetekben* a zárómondatok ígértek: megtalálható benne a városhoz fűződő kapcsolatának tisztázása (2—4. sor); közülük a harmadiknak (*És a hol csak kell, hát pártját fogom.*) csak a vidéki beszélgetések és viták, tehát a felvidéki út *után* van értelme. Az apró életképekre és típusokra való ráközelítés pedig arra a verstechnikára emlékeztet, amelyet a költő már sikerrel alkalmazott a Pesten írott *Az alföldben* (1844. jún.—júl. → II. 362—363.), és amely szintén a korábbi élmények leszűrődésének, bizonyos időbeli távolságnak, tehát a távollétnek következménye. A bizonytalan élethelyzetből fakadó feszültséget meg éppen az erősödő humor és a csattanó hivatott elleplezni, sajátosan petőfisi paradoxonként valóság és vers között.

Az elmondottak szerint a verset — szemben legutóbbi besorolásával: 1845. február—március (VP I. 270.) — az *Idvezlet Pesthez* című költeménnyel azonosítjuk; megírását így a vác—pesti útra, leírását a Pestre érkezés napjára, 1845. jún. 24-re tesszük.

Fogadtatás

Az egykorú kritikák a verset még felsorolásokban sem említették. Szavalták viszont az eperjesi ev. kollégium képzőtársaságában, 1847. okt. 10-én és 1848. febr. 13-án, vö. PAat III. 122—123.

Magyarázatok

- 18 *hátul kitömvé*: a szoknya alatt hátul párnácskát helyeztek el, hogy az alak teltebbet mutasson. Ez volt a turnúr vagy cul de Paris.
19 *arszlánok*: ficsúrok, divatfik. A fogalom egykorú jelentésváltozásaira l. a *Ha* c. vers jegyzeteit (231.). Itt homonímiára épülő szójáték is: az eredeti 'oroszlán' jelentésre a következő sor *baromvásár* szava utal vissza.

Szövegváltozatok

- 3 ÖK2ab—3 fogom,
18 V2 kiföstve

Fordítás

Kertbeny 139., *Pest, zur Zeit des Schaafmarktes* címen, vö. PA I. 331. (A csattanó félreértésével)

324. MESSZE VÁNDOROLTAM...

Kézirat:

OSZK Kt. Fond VII/93. 6. f. v.—7. f. r. XXXV. sz. alatt

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 20. sz. Nyárutó [aug.] 14. 613., együtt a *Mi bűvös bájos hang...* c. verssel, *Cipruslombok Etelke sírjáról II.* címen, PETŐFI. aláírással.

ÖK1 310., ÖK2ab—3 II. 48—49. Az ÖK-kiadásokban mindenütt az 1845. évi versek között, „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Petőfi 1845. jún. 24-én ért vissza felvidéki útjáról Pestre. Beniczky Emil viszonylag korán, 1860-ban közölte, forrás vagy adatközlő megjelölése nélkül, saját gyűjtésű Petőfi- emlékeit. Eszerint a „mult este” hazaérkezett Petőfi és a vele útközben találkozott Lisznyai Kálmán együtt keresték fel Etelke sírját: „Kierve a sírhalomhoz, megcsókolta a kereszten levő hervadt koszorút, leborult a kis halomra, mely a mennyországát zárta el, azután fölegyenesedett s fölveté szemeit az égre, mintha Etelkéjét keresné a csillagok közt; hosszan nézett a csillagokra, talán föllelte Etelkét! Végre egy kis darab fehér papirost vont elő zsebéből és rá a hold fényénél következő sorokat írta...” Itt a vers teljes szövegközlése következett (Nefelejcs Petőfi Sándor életéből. Két költemény eredete. Családi Kör 1860. dec. 23. 169—170., vö. Ferenczi: CI 85.). A keletkezés legkorábbi dátuma tehát az 1845. jún. 24-ről 25-re virradó éjszaka, amit Ferenczi

azzal is megerősíteni vélt, hogy kalendárium-adatok alapján megállapította: „24-én fényes holdvilág lehetett este 11 órakor.” (A versben egyébként semmi nem utal *éjjeli* temetőlátogatásra.)

Az ante quem-terminust 1845. júl. 10-ében adja meg egy egykorú forrás és egy emlékezés. Vahot Imre a PDI 1845. júl. 24-i számában közölte Nyílt levél Sándor bátyámhoz c. írását, amelyben (dátum nélkül) egy, a közelmúltban történt tápiósápi kirándulásra emlékezett: „... Petőfi és én betoppanunk az általad haszonbérbe bírt nagy régi kastélyba...” (A Vachott-család ideköltözésére l. a *Jőj, tavasz, jőj!*... c. vers jegyzeteit: 436.) A látogatásról részletesen írt Vachottné (Rajzok II. 9—15.) is, bár ő sógorát, aki a Nyílt levél lapalji jegyzete szerint nyílt szívvel, családi békülésre érkezhetett, nem említette. Ez a jegyzet viszont némileg igazolhatja a Vachottné megadta júl. 10-i dátumot, Vachott Sándor és Csapó Mária házasságkötésének második évfordulóját, azaz egy családi ünnepet a békülésre. „Petőfi [...] egy költeményt nyújtva át, így szólt:

— Hoztam ismét egy 'Cipruslombot', talán a végsőt, Etelke sírjáról, nagysád számára. Szabad-e felolvasnom?

Igenlő intésemre igen szépen felolvasta a költeményt:

»Messze vándoroltam, elhunyt édes lelkem.«. (Vachottné: Rajzok II. 10.) Mindez akaratlanul is nagy érzelmi vihart váltott ki az asszonyból. (Mindkét forrást idézi: EPN 101—102. és Hatv² I. 763—766.)

Az elmondottak ismeretében a VP 1845. jún. 25-re keltezte a verset (I. 282.). Ferenczi — idézett művénél korábban, a Petőfi-életrajzban — tágabb időkeretben, 1845. jún. 24. és júl. 10. között határozta meg a költemény megírásának lehetséges határait (FPÉ II. 148., jegyzetben). Ez utóbbi mai tudásunk szintjén is elfogadhatónak látszik.

Megjegyezzük még, hogy Baróti Lajos ezt a verset azonosította az *Idvezlet Pesthez*, csak címéről ismert Petőfi-költeménnyel, vö. BarHP 688. L. még az *Elveszett, tervezett, csak címről ismert Petőfi-versek, (1844—1845) c. fejezetet!*

Fogadtatás

A két együtt megjelent verset az Élk Hirlapi ör c. rovata (szerk. Vas Andor [=Hazucha Ferenc]) így regisztrálta: „Cipruslombok Etelke sírjáról (I. II.) Petőfitől, szende s mély érzelmű szerelmi epedés...” (Élk 1845. II. 8. sz. aug. 23. 249. — EPN 122.)

Szövegváltozatok

- C K XXXV.
PDI Cipruslombok Etelke sírjáról. II.
1 PDI elhúnyt
K, PDI lelkem!
2 K, PDI jártam, keltem
3 K, PDI fátyol,
4 PDI, ÖK2ab—3 sárodnak
PDI halmától.
5 PDI hozzád.... csókot
6 K üdvözetül

- 6 PDI idvezletél....
 7 PDI módjára....
 9 PDI ujjaim....
 hajaddal....
 11 PDI sottogást....
 ajkadét....
 13 K csöndes
 14 PDI Az *elfolyt*
 gondolván;
 ÖK3 nyugodtan
 15 ÖK3 Nyugodt
 PDI kebelem.... *fájdalmam*
 16 PDI megszűnt
 17 PDI múlt; haláloz:
 K Haláloz:
 18 PDI kertétört;
 19 ÖK1 *köszírt* [a K, a PDI és a többi ÖK-kiadás alapján jav.]
 20 ÖK2b *Áll á* [sh.]
 PDI végén,
 K, PDI messziségben.
 21 PDI váltig....
 23 K, PDI, ÖK3 *szívemen*
 24 K, ÖK3 *Sírodnak*
 PDI *Sírod sárga* fáján *a*

325. VISEGRÁD TÁJÁN

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 29. sz. Őszhó [okt.] 16. 931., együtt a *Hír* és a *Fresco-ritornell* c. versekkel; közös aláírás a közlés végén: PETŐFI.

V2 136. (a 2—3. versszak)

Az ÖK-kiadásokból ismeretlen ok miatt kihagyott versre — a V2 alapján — 1874-ben, a DK kapcsán Török Károly hívta fel újra a figyelmet: Petőfi egy pár elfeledett verse. FL 1874. jan. 16. A PDI közlésre Péchy Imre utalt: Még valami Petőfi elfeledett verseiről. Reform 1874. jan. 20. Vitájukban, amely a keletkezés körülményeit is érintette, az első versszak problémájára nem tértek ki.

Kötetben újra: DK 718.

Keletkezés

A vers sokat vitatott keletkezéstörténetében alapvetően két álláspont alakult ki. Török Károly (i. h.) a megírás helyéül Pestet feltételezte abból kiindulva, hogy a V2-ben a költemény két, bizonyítottan pesti vers, a *Költő lenni vagy nem lenni* és a *Szerelemvágy* között jelent meg. Ezt a felfogást képviselte Ferenczi

Zoltán is, aki felemlítette, hogy Petőfi — aszódi diákkora óta — többször járt Visegrád környékén, ezért a verset nem kell feltétlenül konkrét látogatáshoz, kiránduláshoz kötni, azt írhatta a költő „lelkében fölmerült ötlet alapján, megelőző benyomásainak emléke alatt”. A *Visegrád táját* ő „hihetőleg februárban” születettnek feltételezte; a V2 említett közlési sorrendje alapján: „Visegrád táján” c. költeményéhez. *PetMuz* 1894. jan.—márc., 28—31. A februári időpontot Ferenczi irodalmi hatással is igyekezett megtámogatni. Véleménye szerint ui. Adorján Boldizsár költői beszélyének, A visegrádi apródnak néhány sora ihlette Petőfit versírásra: „Közöttük [ti. Visegrád romjai között] még sokszor — ugymond a hir — / Zách Klára szűz, megbántott lelke sír. / S Feliciánnak véres árnya jár, / Melly még engesztelő koszorúra vár.” (PDI 1845. I. évn., 7. sz. jan. 23. 107.) Álláspontját Ferenczi később is megerősítette: FPÉ II. 213. (jegyzetben). Ezt a keletkezési időpontot (Pest, 1845. február) fogadta el újabban Kiss József: Petőfi „Versek (1844—1845)” c. kötetének kiadástörténete. *MKSz* 1973. 9.

A másik — többvariációs — álláspont friss utazási vagy kirándulási élményt sejtett a vers háttérében. Péchy Imre szerint (i. h.) a költemény „helyesen viseli címében a születési hely nevét”, azaz Visegrád táján íródhatott. Az alkalomra pedig 1845. szept. 23. volt a „gyanús” nap és esemény, amikor a Turócba indult Vahot Imrét öccse és Petőfi is elkísérte Pomázon át Esztergomig (vö. Vahot Imre: *Uti emlények*. PDI 1845. okt. 9. — EPN 143.). Péchy az akkor még élő Vahot és Gyulai Pál helyeslésére is hivatkozott, amiről megjegyzendő, hogy Gyulai nem volt szemtanú, Petőfit nem ismerte, így értesüléseit másodkézből, zömében Pákhótól szerezte; Vahot pedig — említett írásában — sem Visegrádot, sem a verset nem említette. (Péchy hipotézisének adatszerű kritikája Ferenczitől: *PetMuz* 1894. jan.—márc., 28—31.)

A kritikai igényű kiadások közül Havas — némi csúsztatással: Vahot Visegrádig (!) kíséréssel — Péchy következtetését fogadta el (HP III. 682.); recenzió, Baróti Lajos szintén ezt a verziót támogatta: *BarHP* 878—879., idézi: *Hatv*² I. 789. Varjas egyeztetni igyekezett az álláspontokat, amikor Pestet és 1845. szept. 15—24. közötti időszakaszt nevezett meg, megengedve a februári megírást is (VP I. 330. és 417.).

A keletkezéstörténettel legutóbb — a második állásponton belül új hipotézist felvetve — Mezősi Károly foglalkozott: Petőfi „Visegrád táján” c. verséhez. *PIMÉvk* 1967—1968. 109—116. Ő Egressy Ákos emlékezésére hivatkozott, mely szerint 1845-ben, „a nyári szünidő alatt, az operai előadások napjain” kiránduló baráti társaság (Egressyék, Petőfi és Rácz Sándor aggszínész) hajón kereste föl Visegrádot, déltájban értek a várhegy alá, amelyet megmáztak, ott éjszakáztak, és csak másnap este tértek vissza Pestre. Egressy Ákos, aki nem adatainak pontosságáról ismert emlékező, de — színészként — hitelesen idézett föl jeleneteket és hangulatokat, még megjegyezte, hogy Petőfi „fogadkozott, hogy versben ad hangot Visegrád keltette érzelmeinek. [...] Ígérete beváltásával azonban adós maradt.” (Petőfi Sándor életéből. *PKvt* XII. Bp. 1909. 48—53., idézi *Hatv*² II. 189—190. A zárómondat alapján már Hatvany felvetette a lehetőséget versünkről: „... kérдем, miért ne írhatta volna azt Petőfi e meghatározhatatlan időpontú kirándulás napján?”) Az akkor 13 éves fiú — Mezősinél tévesen: 15 — később, 1845 és 1874 között nem találkozhatott a verssel; a teljes, háromstrófás szöveg hármas napszak-tagolása (dél—este—éjszaka) azonban

megfeleltethető a leírásnak. Mezősi, emlékeztetve arra is, hogy Petőfi éppen 1845. június végén kezdett dolgozni az Egressy Gábor jutalomjátékára szánt *Zöld Marci* c. elveszett-megsemmisített színművén, a felvidéki útról való visszatérés (jún. 24.) és a szalkszentmártoni időzés (júl. 10-től, ha idevonjuk a tápió-sápi kirándulást is, vö. a *Fekete kenyér* jegyzeteivel: 522—523.) közé helyezte időben a visegrádi kirándulást.

A V2 kiadástörténetét összeállító Kiss József segítségével (i. m. 7.) az időszakasz tovább szűkíthető: a PH júl. 6-án már azt jelentette, hogy a kötet előfizetési íveit terjesztik, vö. EPN 97. Mindez egybevág Török Károlynak azzal a megfigyelésével, hogy a V2-ben a vers nem a kötet végén áll, ami az utólagos beillesztést esetleg megengedné, hanem korábbi versek között. A Nemzeti Színház műsorát áttekintve, 1845. jún. 28. és júl. 5. között találunk is olyan időszakot (szombattól szombatig egy teljes hetet), amikor sem Egressy Gábor, sem felesége nem lépett föl.

Az elmondottakat összegezve: nem zárva ki az 1845. februári megírás lehetőségét sem, a verset *Pestre* és 1845. jún. 28. és júl. 5. közé tesszük.

Fogadtatás

A vers folyóiratközlését az Élk Hírlapi ör c. szemlélő rovata (szerk. Vas Andor [=Hazucha Ferenc]) rögzítette: „... Petőfitől három rövid vereszet e számnak figyelemre méltó hozományai”. (Élk 1845. II. 17. sz. okt. 25. 544. — EPN 152.) A V2-t bíráló „12”, azaz Erdélyi János még a felsorolásokban sem említette (IrŐr 1846. 13. sz. márc. 14.), s nincs nyoma későbbi kritikai visszhangjának sem a költő életében.

Magyarázatok

- C *Visegrád*: a gyermek és az ifjú Petőfi — kora romantikus divatját is követve — „A várromok iránt kiváló szeretettel táplált s elmerengett múltjukon; máig is bírom egy kis füzetét, melybe a magyarországi várak neveit s rövid történetét sajátkezűleg beírta.” (OrlAd 7.) A kéziratot följegyzés, amelyet Petőfi vlsz. 1839-ben, Ostffyasszonyfán vetett papírra, azóta elkallódott; szövegét a HP (VI. 245.) alapján ismerjük, onnan közölte a VP V. kötete is. E szenvedélyes érdeklődés a felnőtt költőnél is megmaradt, sőt világlátásának szerves része lett: a várromokat akkor már a nemzeti függetlenségi harcok tanúinak, jelképeinek tekintette. *Rákóczy egykori fészkeről*, Sárosról írta — 1845. áprilisában kereste föl, Eperjesről kirándulva — az *Uti jegyzetekben*: *Dehogy mulasztanám el: valami romot megtekinteni, ha csak szerét ejt-hetem. Olly jól esik ott szívnom a dicső lovagkor levegőjét, melyben születnem kellett volna igazság szerint. Én a tollat meglehetősen for-gatom, de úgy érzem, nagyobb hivatásom lett volna a kardviselésre, mi-re, fájdalom későn születtem.* (VP V. 22.) (A motívumra l. még a *Mért nem születtem ezer év előtt?* meg a *Lant és kard* c. versek jegyzeteit: 334., 362—364.)

Az említett Petőfi-följegyzésben Visegrádról ez állt:

*Pest m[egyé].ben. Váchoz 1 1/2 mértföldnyire.
Inspice natales Visegradi et funera; dices:
Destruxisse homines, sed posuisse deos.*

Timon. (VP V. 153.)

A jezsuita Timon Sámuel (1675—1736) történetíró idézett disztichonja („Nézd Visegrád születését s halálát és mondod: / Emberek lerombolták, bár istenek alkották.”) kétségtelenné teszi, hogy Petőfi Vályi András lexikonából készítette följegyzését: Magyar országnak leírása, Buda 1799. III. 639—664. (Vö. VP V. 244. és Mezősi: i. m. 111—112.)

- 1—3 Az első versszak kötetbeli elhagyásának külön, a keletkezéstörténettel szorosan összefüggő irodalma van. Ferenczi szerint (i. m. 28.) Petőfi itt epigrammatikus megoldásra törekedett, azért húzott a versből, az ÖK-ből pedig azért hagyta ki, mert nem akart Adorján Boldizsár említett és idézett költeményének másolója lenni. Rexa Dezső is „művészibbnek”-nek látta a hármas napszak-kompozíció megbontását: Petőfi és Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye. Bp. 1922. 34. Mezősi (i. m. 111.) Petőfi történelemszemléletének változásában látta az okot, idézve egy 1847. febr. 23-i, a népi eposz lehetőségét firtató levelet Arany Jánosnak: *Csak királyt ne végy hősödnek, még Mátyást se. Ez is király volt, s egyik kutya, másik eb.* (VP VII. 48.) Kiss József viszont joggal figyelmeztetett arra, hogy egyrészt az idézet jó másfél évvel későbbi, másrészt nyitva marad a kérdés: miért közölte Petőfi 1845. okt. 16-án a teljes szöveget, alig két héttel a csonka változatot hozó V2 megjelenése előtt (i. m. 15.)? Hozzátehetjük: ha februárra keltezzük is a verset, ilyen gyors változás a „nagy Mátyás” megítélésében nehezen igazolható. Egyértelmű magyarázatot — jelenlegi ismereteink birtokában — nem tudunk adni.
- 3 *nagy Mátyás hősi szelleme*: Vályi szerint „Zsigmond Király alatt allyasodott fénye Visegrádnak; felemelkedett ellenben *Korvinus Mátyás* alatt, a ki azt példa nélkül való királyi drágaságokkal felékesítette...” (I. m. III. 639.) Petőfi azonban, idézett felfogása szerint, nem a reneszánsz gyarapítót, hanem a lovaghóst méltányolta benne.
- 6, 9 *Zách Klárának [...]* *Zách Bódognak*: az okleveles forrásokban „Felisyanus filius Zaah” néven szereplő nemesnek és leányának esete (1330) Vályinál is szerepel, de teljességgel lojális beállításban: „Siralmassá tette vigágát Szák, ki a Királyi Házat vétenül akará kiölni: de vakmerősége torkára forrott, és érette példásan meg is büntettetett...” (I. m. III. 639.) A királyné öccse által elcsábított leányáért fegyverrel bosszút álló Zách Felicián (magyarul: Bódog) a reformkorban — a hasonló alapkonfliktusú Bánk bán-témával együtt — a nemzeti függetlenségi hagyományok, az idegenellenesség jelképe lett. A témát már Katona József megpendítette, de a cenzúra miatt nem dolgozta fel. Az öt nagyra tartó és követő Ifjú Magyarország radikális írói azonban ismételten megírták. Vahot Imre 1838-ban Zách nemzetség címen tragédiát írt belőle, amely 1841-ben, Nagy Ignác Szinmúttárnak II. kötetében megjelent, de színpadot csak 1846-ban kapott a

Nemzeti Színházban, amikor is Egressy Gábor játszotta egyik szerepét. Ehhez a radikális írói körhöz tartozott egyébként A visegrádi apród szerzője, Adorján Boldizsár is, l. még az *A. B. emlékkönyvébe* c. vers jegyzeteit: 504—506.

Szövegváltozatok

Míthogy a vers az ÖK-be nem került be, 2—3. versszakának szövegét a V2 alapján közöljük. Az ott nem szereplő első strófát a PDI közléséből vettük át, analógiás emendálásokkal.

1—3 V2 [az első versszak hiányzik]

1 PDI mondja meg: Visegrád [a 2—3. versszak analógiájára jav.]

4 PDI mondja meg: [sh.]

7 PDI mondja meg: Visegrád [a 2—3. versszak analógiájára jav.]

8 PDI *A zordon éjfé*

9 PDI boszus

326. RÉG VERI MÁR A MAGYART A TEREMTŐ...

Kézirat: nincs.

Megjelenés

V2 169—170.

ÖK1 338., ÖK2ab—3 II. 87—88. Mindenütt az 1845. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Egyk. úk.: Játékszíni emlékny.... Szerk. Fehérváry K[ontra]. Antal, Kecskemét 1848. 19—20. [teljes szöveg, cím n.] Vö. PA I. 304.

Keletkezés

A vers — Horváth János szerint — Petőfinek „nem sokkal felvidéki útja után kelt...” (Horváth 145.) Véleményét bizonyára arra a kötetbeli helyre alapozta, amelyet a költemény mind a V2-ben, mind az Ök-kiadásokban elfoglal. A versek egymásutánja megegyezik mindkét helyen; ráadásul szövegváltozatokat sem találunk a V2 és az ÖK1 között; folyóiratközlésre nem került sor — mindez együtt valóban relatív kronológiát sugall. Csakhogy éppen a *Rég veri már a magyart a teremtő...*-t előző és követő költemények esetében bizonyítható egyértelműen, hogy Petőfi (máig ismeretlen kötet szerkesztési elvek alapján) megbontotta a keletkezés időrendjét: előtte a szalkszentmártoni, 1845. július közepére keltezhető *Fekete kenyér* és a Hatvanban írott, április legelső napjaira datálható *Holdvilágos éj* áll, utána pedig az 1844. évi *Líliom Peti* és az iglói, tehát 1845. májusából való *Fresco-ritornell* található.

Nemcsak a *Líliom Peti* analógiája miatt, hanem tartalmi és formai indítékok alapján (a vers bordal, „teljesen a régi felfogás módján: a jövője felől bizonytalan, múltjában csak bűt találó magyar ember szempontjából” — Horváth 145.)

nem zárható ki 1844. évi megírása sem. A „Pest.” helymegjelölés szintén nem igazít el a kronológiai hipotézisek között.

Az elmondottak alapján a költeményt — kérdőjelesen — a felvidéki útról való visszatérés utánra, a V2 kéziratának lezárását megelőző periódusra, azaz 1845. június legvégére vagy júliusra tehetjük.

Fogadtatás

A győri Hazánk c. folyóiratban, amelynek Petőfi is munkatársa volt 1847-től, Csatáry Ottó Egy győri vigadó cukros síremléke c. útilevelében idézte a vers 1—4. sorát, József nádor nemrégén történt elhunytáról beszélgetve útitársával (Hazánk 1847. I. 30. sz. márc. 11. 119. — EPN 257.).

Feltehetően 1848—49-ből való, tehát még Petőfi életében keletkezett az a lejegyzés, amelyet Szabó Sámuel 1847 és 1868 között vezetett énekeskönyve őrzött meg: ez költeményünk 1., 2., 3., és 5. versszakát tartalmazza (erős szövegromlással, minden bizonnyal az ÖK-ből átvéve), kiegészítve négy új strófával, amelyek az 1848-as vívmányok és a nemzeti függetlenség megvédésére buzdítanak (I. Sándor Ildikó: Népi kéziratok könyv 1847-ből. In: StudComp 1. Szerk. Ikvai Nándor. Szentendre 1972. 190. és 204—205.).

Magyarázat

17—20 az utolsó strófáról szólva, népdalidézet lehetőségét vetette föl Tolnai Vilmos, aki a szöveget egybevetette a „Húzzad csak, húzzad csak keservesen...” sorkezdetű, 1881-ben publikált nótával (Szeljegyzetek Petőfi verseihez. It 1913. 376—377.). Lehr Albert ezt hasonló c. cikkében, még ugyanabban az évben cáfolta, a nótában Tóth Ede A falu rosszsa c. népszínművének (1873) betétdalát ismerve fel: „Petőfi nem olvastott egy régibb népdalt a versébe.” (It 1913. 460.)

Szövegváltozat

16 ÖK2b—3 kialudt

[Az egyk. úk. szövegét, amelyet a színházi zsebkönyv sűgő-szerkesztője az ÖK1-ből vett át Petőfi tudta nélkül, nem vettük változatként figyelembe.]

Fordítás

Kertbeny 20—21., *Lange schlägt der Schöpfer schon....* címen, vö. PAt I. 329.

Megzenésítés

1846. márc. 11-én, a Nemzeti Színházban Alexander Dreyschock zongoraművész koncertjén hangzott el a vers, Szénfy Gusztáv zenéjével, Füredy Mihály előadásában. Színlapja: OSZK SzT, Színlapgyűjtemény. Vö. PAt I. 66. Az Élk L. P. jelű bírálója a hangversenyről írva, nemtetszését nyilvánította a zenésítésről:

„... de hiában, a valódi népdalokat a nép csinálja, s nem Szénfy...”. (Élk 1846. I. 12. sz. márc. 21. 374. — PAI I. 69.) A PDI, Szénfy Parlagi rózsák c. albumáról írta, megvédte: „... hogy Szénfy népdalzenéiben el van találva a népies hang, mire bizonyáguł szolgál az, hogy a Dreyschock hangversenyében, Füredy által hatályosan [=hatásosan] elénekelt népdala is, nagy tetszést vívón ki, a közönség által ismételtetett”. (PDI 1846. I. 13. sz. márc. 26. 258. — EPN 180.) A PDI megfogalmazása annyiban félrevezető, hogy a Parlagi rózsák nem tartalmazta Szénfynek ezt a dallamát; helytálló és megismétlendő tehát itt is Kiss József jegyzete: „Arról, hogy [...] kottáját Szénfy egyidejűleg nyomtatásban is megjelen-tette volna, nem tudunk...” (PAI I. 376.)

327. EGY SZÉP HÖLGY EMLÉKE

Kézirat: nincs.

Megjelenés

V2 151—152.

ÖK1 327., ÖK2ab—3 II. 72—73. Mindenütt az 1845. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Már Ferenczi Zoltán Petőfi heinés költeményei közé sorolta a verset (FPÉ II. 73.), Horváth János ehhez még hozzátette: „E fajta darabjai nagyobb részét felvidéki utazásakor írta, tehát kedélyéletének egy kedvezőbb, lucidum interval-lumában [derűsebb szakaszában], épúgy, mint kevés számú dalait.” (Horváth 155.) A M. G. Saphir humoreszkjeire emlékeztető történetnek feltehetően nincs élményi alapja. A felvidéki úton, baráti társaságokban élvezett adomázások hatását sejtjük benne. A Pest helymegjelölés arra enged következtetni, hogy nem sokkal a költő visszatérte után született a vers, keletkezése időpontját ezért 1845. jún. 25. és júl. 10. közé tesszük. (A Pestre érkezés utáni naptól a Szalkszentmártonba való elutazás vélhető napjáig terjedő időszakra.)

Fogadtatás

A verset először az IrŐr magát „12” számmal jelölő, a V2-t recenziáló kriti-kusa, Erdélyi János említette egy, további tizenegy címet is tartalmazó felsoro-lásban, melyet a következő szavakkal vezetett be: „Ad továbbá Beranger-féle daliciákat s Heine-féle parodiákat és genreképeket.” (IrŐr 1846. 13. sz. márc. 14. 133 — EPN 177.)

Pulszky Ferenc is csak egy felsorolás erejéig emlékezett meg a versről, az ÖK1-ről írt, névtelen bírálatában: „Nem kevésbé sikerültek [ti. az epigramma-szerű verseknél] satyrikus irányú költeményei (*Szinbirálat, Kedves vendégek, Ha, Egy szép hölgy emléke, A magyar nemes*)...” (MSzépírSz 1847. 19. sz. máj. 9. 300. — EPN 291.)

Magyarázatok

- 5 *mon dieu*: istenem (fr.)
9 *szégyenlős vagyok*: vö. az *Etelkéhez* c. vers jegyzeteivel: 369—372.
14 *Pestre mén...*: a. m. megy; az alföldi nyelvjáróterületen használt alakváltozat.
18 *itce*: régi űrmérték, mintegy 3/4 liter

Szövegváltozatok

- 7 ÖK3 útisársámúl [sh.]
16 ÖK3 szívvel
18 V2 bort [kp. n.]

328. FEKETE KENYÉR

Kézirat: nincs.

Megjelenés

V2 166.
ÖK1 336., ÖK2ab—3 II. 85. Mindenütt az 1845. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Szalk-Szentmárton.)” helymegjelöléssel.
Egyk. úk.: Tatay István: *Elemi fi- és lánytanulók szavaló s olvasó könyve*, Pest 1847. 16.

Keletkezés

Petőfi felvidéki útja után, 1845. júliusában Szalkszentmártonba ment szüleihez. Távozását az Élk melléklete, az IrŐr közölte, júl. 12-én jelentve: „Petőfy Sándor falura ment, hogy Egressy Gábor jutalomjátékára irandó színművén (Zöld Marci) nyugodtabb lélekkel dolgozhassék.” (EPN 99.) Hozzátehetjük: miután megállapodott a V2 kiadásáról (l. a PH 1845. júl. 6-i, a PDI júl. 10-i híradását az előfizetőséggyűjtés megindításáról — EPN 97—98.). A cél is kiegészítésre szorult. Van ui. olyan emlékezésünk (Kardos István segédtanítóé 1891-ből), amely szerint „[Szalk]Szentmártonban rendezte eddigi verseit, melyeket sajtó alá velem íratott le...” (Majsai Károly: Kardos István szalkszentmártoni segédtanító, Petőfi barátja. In: *Cumania* VI. Szerk. Orosz László. Kecskemét 1979. 175.), azaz a V2 hiányzó verseinek megírása és a kötet végső letisztázása szintén a szalkszentmártoni időzésre maradt. A szakirodalom (Mezősi: KP 242.) a júl. 12-i híradás alapján júl. 10—11-re tette a Pestről történt elutazás napját és (a 60 km egynapos, alkalmi fuvarral való megjárását feltételezve) a megérkezését is.

Az első szalkszentmártoni érkezés időpontját illetően kétségkívül zavaró Vachottné emlékezése (Rajzok II. 9—15.), amely szerint második házassági évfordulójukra, 1845. júl. 10-én érkezett a költő Tápiósápra, s „tíz vagy tizenkét napig volt ez alkalommal Petőfi vendégünk”. (L. erre még a *Messze vándoroltam*.... jegyzeteit (514.). A szöveget idézi: Hatv² I. 763—764.) Vachottné dátu-

mait már Ferenczi tévedésnek tartotta (FPÉ II. 141.); Hatvany pedig a szintén észlelt ellentmondást úgy próbálta meg feloldani, hogy — elfogadva a júl. 10-i érkezést — a tápiósápi időzés tartamát túlzásnak minősítette. Szerinte tehát: 5—6 nap Tápiósápon, innen Szalkszentmárton, ahová Petőfi júl. 13—14-én már megérkezett (vö. Hatv² I. 759—764.). Úgy véljük, hogy Vachottné „ez alkalommal” kitétele Petőfi többszöri látogatását vagy tartózkodását tételezi fel, s mivel a memoárírónő még a Pécelre tett kiruccanást is idevonta, az időpontok emlékezetbeli összecsúszásának tipikus esetével állunk szemben. Ennek közepette egy magánéleti dátum, a júl. 10-i házassági évforduló az egyetlen konkrét támpont, ami köré Vachottné emlékeit csoportosította. Ezért — Mezősivel egyetértve — a szalkszentmártoni utazás időpontját a sajtóhír alapján határozzuk meg.

A költő apja, Petrovics István 1838. évi, szabadszállási tönkrementje óta (l. az *István öcsémhez* jegyzeteit → II. 372—375.) ismételtlen igyekezett talpraállni, újra felemelkedni — csekély sikerrel. E vállalkozásai keretében volt mészárszékbérlő Dunavecson 1841. ápr. 24-től (Szent György napjától) három évre, 1842. júl. 20-tól bérelte a kunszentmiklósi marhaszéket, és albérlője volt az itteni juhszéknek is. Szalkszentmártoni mészárszékbérlésének okmányait korábban nem kutatták fel (ennek hiányában az árendák szokott kezdődátumait, 1844. nov. 1-jét és 1845. ápr. 24-ét vették „gyanúba”), a második világháborúban megsemmisült községi levéltár az okmányokkal adatolásnak eszentially lehetőségét is kizárta. A család átköltözése mindenképpen 1845-re tehető (vö. Mezősi: KP 222—223.): a PDI alkalmi dunavecsei tudósítója, Oláh Károly az 1844. dec. 15-i számban még azt közölte, „hogy az anya, ki Petőfi bölcsőjét ringatá, körünkben van...” (EPN 34.), s Kardos István szerint is Petrovics „1845-k évben Szalk Sz[ent]: Mártonba tette át lakását.” (Jókai Mórnak írt, 1854. ápr. 25-i levelében. In: JKK L 1. S. a. r. Kulcsár Adorján, Bp. 1971. 137.)

Mint az 1845. szeptemberi *A jó öreg kocsmáros* címéből kiténik, Petrovics itt mészárszéket és kocsmát is bérelt. Arról, hogy albérlő volt-e csupán, eltérő véleményeket örökített át a helyi hagyomány: a válasz igenlő Mezősinél (KP 231.); Majsai az albérletet tagadta, pedig fő forrása, Kardos István — Jókaihoz intézett, idézett levelében — sajnálkozott azon, hogy „A Kis Kun Szabadszállási szék egykori tehető haszonbérlője [...] most az ugynevezett subarendasi és korcsmai ittzéség szegény állapotára szorult!” (l. h. 137.) A községi nagyvendéglő és mészárszék épületében (ma: emlékmúzeum) élő családnál a költő mindenesetre már nem a *Szülőimhez* hangulatát, hanem az elszegényedés állapotát tapasztalta — jellemző adalék, hogy versünkön és az említett *A jó öreg kocsmáros*on kívül az itt írt 112 költemény között nincs is több családi vonatkozású. A *Fekete kenyér* a hazaérkezés utáni első impressziót rögzíthette, egy érzelmileg erősen ható részlethez kötve.

Az elmondottak alapján a verset 1845. július közepére, a júl. 10. utáni napokra tesszük.

Fogadtatás

A verssel csak az Irőr magát „12” számmal jelölő kritikus, Erdélyi János foglalkozott a V2-t elemző bírálatában, egy rövid megjegyzés erejéig: „Fiu szeretetet s pietást lehel a *Szülőimhez* [...] s a *Fekete kenyér*...” (Irőr 1846. 13. sz. márc. 14. 194. — EPN 177—178.)

Szövegváltozatok

7 V2 énnekem

Fordítás

Kertbeny 353., *Schwarzes Brod* címen, vö. PAT I. 336.

329. BÚCSU KUN-SZENTMIKLÓSTÓL

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 18. sz. Nyárhó [júl.] 31. 561—562., PETŐFI. aláírással.

V2 181—185.

ÖK1 344—348., ÖK2ab—3 II. 97—101. A kötetekben mindenütt az 1845. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Kún-Szentmiklós.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A költemény Petőfi szalkszentmártoni, illetve kunszentmiklósi időzéséhez kötdik. (Petőfi apjának szalkszentmártoni bérleteire, a család ideköltözésére és a költő érkezésére l. a *Fekete kenyér* jegyzeteit: 522—523.) Júl. 22-én Petőfi Kunszentmiklóstra utazott, ahol egy napot és egy éjszakát töltött. (A VP VII. 303. júl. 21-i dátuma téves.) Nem először járt itt: 1844 nyarán ugyancsak megfordult a mezővárosban, hol apja 1842 és 1845 között bérelte a mészárszéket, s albérlője volt a „juhszék”-nek is. A bérleti szerződést két fiára íratta. A „Petrovits Sándor Úr Marha Szék Árendás” az 1842—1844 évi összeírásokban és számadásokban tehát nem elírás, hanem valóban a költőt takarja; a tényleges mészárszékbérleret Kunszentmiklóson öccse, István vitte (l. Mezősi Károly tanulmányát: Újabb adatok Petőfi kunszentmiklósi kapcsolatairól. In: Mezősi: KP 201—205., a névleges székárendási adatok: PAT III. 62.). Már 1844-i látogatásakor megismerkedhetett Bankós Károly (1821—1895) városi tisztviselővel, a helyi tanács közbírájával (→ II. 314—315.).

Mostani látogatását — öccse és barátja felkeresésén kívül — más is motiválhatta. Úgy tűnik, az előző napok valamelyikén Pesten járt. Felvihette magával az Egressy Gábor jutalomjátékának szánt népszínművet, a *Zöld Marcit* a Nemzeti Színházba. A PDI júl. 24-i száma mindenesetre arról adott hírt, hogy a darab „a [drámabíráló] választmánynak be van adva”. (EPN 102.) Ugyanekkor tárgyalhatott a V2 kiadása, az előfizetegyűjtés tárgyában is, amint azt Kiss József feltételezte (vö. A „*Versek (1844—1845)*” kiadástörténete c. tanulmányával kötetünkben). Előfizetegyűjtője Kunszentmiklóson éppen Bankós Károly volt, s noha Petőfi itt-tartózkodásáról szóló tudósítása (PDI, 1845. júl. 31. — EPN 104—105. és Hatv² I. 767.), sőt annak kézirata (PAT III. 60—61.) sem utal erre, a Petőfinek mint *költőnek* tiszteletére rendezett díszebéd, vacsora, a felvidéki út

ünnepléseit idéző fáklýszene, a gimnáziumi diákság szónoklata — vélhetően Bankós szervezésében — nagyon is valószínűsíti, hogy az eset összefüggött a V2 előfizetésgyűjtő akciójával (vö. még PAt III. 224—225.). (A kunszentmiklósi időzés eseményeit pontosan rögzítő Bankós-tudósítást a *Magyarázatok* alfejezetében ismételten idézzük.) Az előfizetésgyűjtés eredményére Bankós 1853. nov. 22-i, Kelemen Mórnak, a Divatcsarnok segédszerkesztőjének küldött levele utal: „E tájban megjelent költeményei itt a legmelegebb részvétellel fogadtattak. Nekem többször dicsekedett vele Sándor, mikép egy városból sem gyűlt be költeményeire, annyi előfizető, mennyi Kunszentmiklósról. De már a számára nem emlékszem, noha én voltam a gyűjtő.” (Hatv² I. 827.)

Szinnyei József — Bankós szóbeli közléseire hivatkozva — megírta a továbbiakat is: júl. 23-án reggel együtt értek Bankós szállására; s ekkor Bankós azon mámorosan asztalhoz ült, hogy tudósítását a PDI-nak megírja. Erre Petőfi sem feküdt le, hanem — törles és javítás nélkül — megírta versét, ráadásul rövidebb idő alatt, mint barátja a prózai tudósítást. A kettőt együtt adták postára. (PetMuz 1890. 273—274. h., idézi Hatv² I. 766—767.) Noha Havas Adolf valószínűtlennek tartotta ezt a történetet (HP II. 530.), tény, hogy a két írás, a vers és a tudósítás a PDI-nak egyazon, 1845. júl. 31-i számában jelent meg.

Hogy nem csupán faluzás közben összeverődött baráti kör alkalmi poharazásáról volt szó, amint azt a bordalköltő Petőfi híre-neve indokolná és ahogyan azt Zilahy (83.) és Sinnyei (i. h.) állította, sőt, hogy maga a költő is egy közösség megnyerésének tekintette kirándulását, bizonyítja kunszentmiklósi barátainak Szalkszentmártonból mindjárt másnap, 1845. júl. 24-én küldött levele, amely azért írt, hogy elnézést kérjen búcsú nélküli távozásáért, és hogy a szóban rosszul kifejezhető érzelmek helyett *tudtokra adjam, miszerint felejtethetlenné tették Önök szívemben az ott töltött időt és Önmagukat.* (VP VII. 34.) A mindvégig többes számú megszólítással élő levélnek címzése is: *Az irántam szives indulattal viseltető uraknak Kunszentj.-miklóson.*

Az elmondottak alapján a költemény megírásának dátuma: 1845. júl. 23.

Fogadtatás

Röviddel a megjelenés után az Élk Hirlapi őr c., Vas Andor [=Hazucha Ferenc] szerkesztette rovata reagált meleg hangon a versre: „Petőfi »Bucus Kunszentmiklóstól« című dala kedvességre, költői bensőségre, egyszerű- és szépségre nézve mindeniket [ti. a PDI-ban megjelent két másik verset] felülhaladja. Gyönyörű költemény, mellyet mindannyiszor ismételve is kedvvel és növekedő érdeklődéssel olvasunk, s melly egymaga képes becessé tenni egész lapot.” (Élk 1845. II. 6. sz. aug. 9. 183. — EPN 109.)

Több mint egy évvel később, ugyancsak az Élk-ben Medgyes Lajos lelkendezett a versről, Petőfi Sándornak c. írásában: „Bucus Kun-Szentmiklóstól; minő dal ez! minden versszak, minden sor, minden szó tökéletes magyar. Olvasván e dalt, a mulatkozó társaságot látjuk magunk előtt: annak, úgy szólva, egész kedélyhabja van e dalban elömlőve. Nem irt illet Csokonay [!] sem. E dalban felülmultad önmagadat. A természettel váltottál kezét, midőn e dalt teremted, s annak leghibebb csókjait kellett érzened!” (Élk 1846. II. 18. sz. okt. 31. 563. — EPN 212.)

A vers hatása valóban számottevő lehetett: még 1848-ban is a PDI-ban egy Kund nevű szerző (Makáry György?) írja az Uti képek Kiskunságból c. cikkében: „... bucsut vevék K[un]. Sz[ent]. Miklóstól, édes emlékezetét vivén el magammal barátságunknak és vendégszreteretőknek, — most már a posteriori utólag tudom, és értem okát, mit és miért énekelt rólok — Petőfi.” (PDI 1848. I. 6. sz. febr. 6. 185. — EPN 385.)

Magyarázatok

- C *Búcsu*: a vers címe egyfajta bocsánatkérés, *hogy úgy hír nélkül jöttem el. Indultom előtt kevéssel megfordultam a fogadóban azon remény-nyel, hogy tán szerencsém lesz Önöket ott találnom. Ez nem történt...* (Petőfi levele Szalkszentmártonból, 1845. júl. 24. VP VII. 34.)
- 7—12 Hasonlóan fogalmazott Bankós is: „Az ebéd feletti tömérdek áldomás ivások pausa nélkül olvadtak össze, és szeretve tisztelt Petőfinknek a pohár koccintásba elfájult jobb karja eléggé tanusított.” (PAI III. 60. — A második tagmondat a PDI-ból hiányzik, helyette: „egymást váltogaták”. Vö. EPN 104.)
- 34 *Ifju népe*: a helyi gimnázium első és második évfolyama fáklyászenét adott (eperjesi mintára), elénekelték a költő egy megzenésített dalát, és szónokuk kiemelte Petőfi életkorát: „Kedves Honunk kedves *ifju* koszorús költője!” (PAI III. 60. — Kiemelés tőlem. A szerk.) A beszéd szövege a PDI-ból hiányzik; a cikk megrövidítéséért egyébként Vahot — anyagtorlódságra hivatkozva — bocsánatot kért, vö. EPN 104—105.
- 35—36 *szívemnek / Közepébe*: ez is (a címhez hasonlóan) utólagos gesztus, vallomás, mert a helyszínen „elfogult Petőfink néhány szavakat intézett az iskolaiifjakhoz arcának néma kifejezésével köszöné meg a fáklyás megtiszteltetést. Ah mert illyenkor mit akarna mondani a szív szavakkal nem kifejezhető. [!]” (PAI III. 61. — A Petőfire vonatkozó jelző és a reflexív második mondat a PDI-ból hiányzik, vö. EPN 105.)
- 38 *Szentek szente*: szentélyek szentélye,
- 51 *barátság*: a kritikai támadásoknak kitett Petőfi e minősítésnek különös jelentőséget tulajdonított, vö. az *Azokhoz az én jó pesti pajtásaimhoz* c. verssel és jegyzeteivel (152., 476.). Hogy a kérdés (és annak pontos megfogalmazása) mennyire foglalkoztatta Petőfit, arra példa lehet kunszentmiklósi vendéglátóinak írott, többször idézett levele, jelesen megszólítása és első mondata is: *Tisztelt Barátim! Bocsássanak meg Önök a bizalmas címért, melyre egyébiránt föl jogosított Önöknek irántami, valóban barátságos viselete...* (VP VII. 34.)
- 57—58 *vigadtunk / Ténnap déltől*: Bankós szerint „kávéházunk egyik teremébe [...] szállásrol köz akarattal kértük meg egy kis magyar barátság szülte lakoma elfogadására.” (PAI III. 60. és EPN 104.)
- 64 *Táncot jártunk, énekeltünk*: megerősíti Bankós is: „Tánc és zene közt [...] beköszöntött az alkony...” (PAI III. 60. és EPN 104.)
- 90 *Egy rózsája*: Ferenczi írja — a forrás megjelölése nélkül —, hogy „a lánykát Baký Tininek [Krisztinának] hívták, és Baký Ignác városi főjegyző lánya volt, ekkor mintegy 16 éves. Az ismeretség náluk tör-

tént, egy estélyen, melyet Bakyék adtak. Ezen megjelent az éppen ott időző költő is, és beszélgetett vele; megtetszett kedves modora; de mélyebb ismeretségről köztük szó sem lehetett, s Petőfi költeményeiben csupán e pár sor vonatkozik rá.” (FPÉ II. 147—148.) Ugyanerről a meg nem nevezett leányról olvashatunk egy tárcát egy Szentmiklósi álnevű szerzőtől Petőfi bucsudala címen. Az édeskés, csattanóra kerekített történetből megtudjuk, hogy a költő bizonyos Mihály gazdával együtt, annak kocsiján utazott Kunszentmiklóásra, a ennek tanyájára térve megismerkedett Juci nevű leányával, aki a poéta öccsét, Istvánt szerette. A történet szerint e barna leány volt, akire Petőfi gondolt (PN 1882. jan. 4.). Már Ferenczi megírta, hogy e történet „telve szemmelátható valótlanosságokkal”. (FPÉ II. 148.)

- 91—96 Horváth János megjegyezte, hogy a költemény versformája és némileg szövege is Lisznyai Kálmán Országgyűlési dalok I. c. versére emlékeztet (vö. Horváth 538.):

Hej! csak azért fáj a szívem
Fáj leginkább:
Hogy e nép közt a hon sorsa
Sokkal árvább.
[...]
Hej! e szép lányok magyarúl
Ha tudnának:
Hazavinném a legszebbet
Diplomának.

(PDI 1844. őszhó okt. 27.)

Szövegváltozatok

- C PDI Búcsú Kúnszentmiklóstól
V2 Búcsu Kunszentmiklóstól
ÖK3 Búcsu Kún-Szentmiklóstól
2 PDI, V2 Virradóra.
3 PDI, V2 Kivigadtunk
5 PDI Hejh ennek [kp. n.]
6 PDI ára,
16 PDI bucsúzásra!
ÖK3 bucsuzásra [kp. n., vlsz. sh.]
26 PDI Megtelése,
31 PDI ered,
33 PDI Szent-Miklósnak
37 PDI szívközép
41 ÖK3 még
48 PDI szívembe! [apoztróf n.]
49 PDI újra
51 ÖK2ab—3 a barátság
52 PDI, V2 Innepének?
53 PDI, V2 Innep

- 53 ÖK2ab—3 e barátság
 54 PDI, V2 *innepje*
 ÖK3 *ünnepje* [vlsz. sh.]
 56 V2 *Valalaki* [sh.]
 57 PDI, V2 *vigadtunk*
 62 PDI *miveltünk!*
 65 PDI, ÖK2ab—3 *Illyen a magyar mulatság.*
 68 PDI *lába;*
 72 PDI *mozgása.*
 73 PDI *Hanem,*
 76 PDI *béke!*
 77 PDI *mindhalálig*
 80 PDI *valátok.*
 84 PDI, V2 *volna.*
 86 PDI *kimondom!*
 87 PDI *szóltok?*
 88 PDI *Semmi gondom!* [a sor eleje hiányzik]
 89 PDI *Szent-Miklósna*
 90 ÖK3 *rozsája* [sh.]
 94 PDI *Arculatja,*
 96 PDI *leszakasztja.*

Fordítás

Kertbeny 773—75., *Abschied von Kun-Szentmiklós* címen, vö. PA I. 330.

330. A HONDERŰHÖZ

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 19. sz. Nyárutó [aug.] 7. 594., *PETŐFI*. aláírással. A verset a költő életében egyetlen kötetébe sem vette föl. Kötetben először 1874-ben: DK 717—718.

A költeményhez csillag alatt Petőfi a következő lapalji jegyzetet csatolta: *A Honderű engem legközelebb többek közt arrogantiával vádol; bizony, ha csak olly parányi arrogancia volna is bennem, mint benne jóraevalóság, ő rája nem is hederítenék, nem hogy még megénekelném. Petőfi.* (EPN 108.)

Keletkezés

Az 1843. jan. 7-én indult divatlappal (amelyre l. A magyar sajtó története I. 1705—1848. Szerk. Kókay György Bp. 1979. 608—618.; a fejezetet T. Erdélyi Ilona írta) a publikáció lehetőségét kereső Petőfi már Kecskemétről igyekezett megteremteni a kapcsolatot; l. Bajza Józsefnek küldött, 1843. márc. 14-i levelét (VP VII. 19. és → II. 145.). 1844-ben két verse jelent meg ott: aug. 3-án a

Honfidal (→ II. 144.), okt. 5-én pedig *Az alföld* (→ II. 361.). Okt. 19-én Sujánszky Antal Petőfihez c. verse igyekezett a divatlaphoz kötni őt a nyilvánosság előtt, s ugyanabban a számban közölték a Nemzeti Kör felhívását a V1 előfizetésére (EPN 21.). Az isten—haza—király témahármaság jelszava Petőfit állásfoglalásra készítethette, s bár nem bizonyítható, csupán valószínűsíthető, hogy válasza a *Legenda* volt (l. a vers jegyzeteit: 261—262.), ez csak egyik motívuma lehetett a Hond-vel való szakításnak (szemben Fekete: PSSz 59. és Pándi² 544. kizárólagos véleményével); a másik pedig Nádaskay Lajosnak, a Franciaországba utazott Petrichevich Horváth Lázárt helyettesítő szerkesztőnek 1844. dec. 21-én közölt bírálata a V1-ről (vö. *A természet vadvirága* jegyzeteivel: 379.). Rontotta a viszonyt az az ellenségeskedés is, amely a rivális divatlapok között dúlt, Vahot esetében vlsz. már 1844. márc. 2. óta, amikor is a Hond részletes, elfogult és rosszindulatú bírálatot közölt Vahot Farsangi iskola c. vigjátékáról. Elmélyült a szembenállás a védegyleti mozgalom ügyében, vö. a *Védegyleti dal* jegyzeteivel (373—374.).

Az elmondottak után csak egy új fázisnak — és nem a meghasonlás fő okának (FPÉ II. 195.) — tekinthető Petőfi megegyezése Vahottal az 1845. ápr. 1-jétől kizárólagos dolgozótársi szerepre a PDI-pal, azaz Petőfi verseit eszentül csak Vahot közölte (PDI 1845. I. évn. 24. sz. márc. 23. 377. — EPN 67.). A Hond és Petőfi viszonya ezután folyamatosan romlott, bár a divatlap igyekezett a nyilvánosság előtt az egyre népszerűbb költővel szemben az objektivitás látszatát fenntartani. Azokra az irodalomszemléleti és társadalmi kérdésekre, amelyek ezt szükségszerűvé tették, és amelyekre már Ferenczi Zoltán felfigyelt (PetMuz 1888. 3. füz. 172.), l. Korompay H. János tanulmányát: *A Honderű irodalomkritikája*. ItK 1994. 593—609.

A költőről 1845 első negyedében hallgató Hond ápr. 17-én még Nádaskay dicsérő kritikáját közölte a *Cipruslombokról* (EPN 73—74.); máj. 20-án viszont már felmelegítették a korábbi vádat, a pongyolaságot, a Laprosta-rovatban kifogásolva a *Szerelem és bor* rímeit (l. még a vers jegyzeteit: 350.); egy hét múlva máj. 27-én ugyanazon rovatban *A szökevények* c. novelláról megállapították, hogy inkább vázlat, mint mű; *A régi jó Gvadányi* c. verssel kapcsolatban kegyelhiányt vetettek a költő szemére, hangnemét ironikusnak vélve. Megdicsérték viszont a *Tavaszi* c. költeményt [*Mi két az ég! és Ki a szabadba!*] (EPN 73—74., 86., 89—90.). Jún. 10-én kifogásolták — szintén a szemlélő rovatban —, hogy a PDI máj. 22-én Petőfit vigasztaló-dicsőítő költeményt közölt Görgey Istvántól, míg Vörösmarty csak „bizonyos ünnepélyek alkalmával dicsőítetik...” (EPN 91.) A Hond szerint egyre elbizakodottabb és hibáiban megerősített Petőfi ezeket már jún. 19-én reagált egy, Vahothoz intézett nyílt levélben, mondván: *A Honderű kritikusa meg a fölött lamentál, hogy nem akarok tanácsokat elfogadni. Már ebben igaza van. Biz én nekem nem minden ember tanácsa kell, olyan simplex fráteré épen nem, mint ő, ki „a régi jó Gvadányi” című versemet — per deos immortales! [a halhatatlan istenekre!] — iróniának véli.* (PDI 1845. II—IV. évn. 12. sz. jún. 19. 376. — EPN 92—93. és VP V. 15.) Újabb szúrás a Mephistoi kérdések c. rovatban, júl. 8-án: „— Az »Életképek« becsvesztetteknek állítják a fátylász zenéket Magyarhonban. — Vajjon nem akkor bevé-e kezdetét a becsvesztés, midőn a Pesti Divatlap Berangerja [!] Eperjesen megfáklyászenésztett?” (Hond 1845. II. 1. sz. júl. 8. 20. — EPN 97—98.) Majd egy ismeretlen aradi levelező otromba élcelődését közölte júl. 22-én *A helység kalapácsa*

és a *Piroslik a kecskerágó...* c. művekkel kapcsolatban. Ugyanebben a számban Young [=Nádaskay Lajos] Frescok a szivéletből. I. Érzelmi anomáliák c. tollrajzában a Pannonia gőzhajó utasait bemutatva tett célzást Petőfire: „... egy tiszt, ki mint látszék nemrég jutott a hadnagyi bojthoz, mert koronkint olly büszkén tekintete végig egyenruháján, mintha tavaszho 29-e óta Gömör-megyei táblabíró volna”. (Hond 1845. II. 3. sz. júl. 22. 69. — EPN 101. és PAT I. 46.)

Ezt a sorozatot zárta le a júl. 29-én közölt kárörvendő híradás arról, hogy Petőfi *Zöld Marci* c. drámáját a Nemzeti Színház drámabíráló választmánya egyhangúan elutasította (Havas szerint a szerző maga a szerkesztő, Petrichevich Horváth Lázár volt, vö. HP III. 682.): „A bírálók szerint sem drámai erő, sem cselekvény, sem jellem, sem egység, sem moral nincs benne, s mindössze is némelly helyen körmönfont magyarság, nem roszt dialog, de ez is, mint általában az egésznek nyelve, minden költészet, minden nemesítés nélkül, merő nyersen. A darab, mondják, nem is Zöld Marcinak, hanem Becskerekinek volna nevezhető. Az egészen még igen nagy éretlenség tűnik föl, úgy hogy még csak olvasásra sem tartatik méltónak. Az író muzsája, mint legtöbbszörre, nagyon alant repked. Abban egyébiránt még magában semmi sincs, hogy P. darabja egyhangulag elvetetett, mert hiszen igen jó lyricus stb. lehet valaki anélkül, hogy drámairó volna; de P.-re azért leend alkalmasint különösb hatással, mert ez ifju kezdő már is rendkívül universalis geniének mondja és írja magát a szépirodalom körében. Ámbár a szépirodalom mezején legujabban is igen nem szépen viselte magát, midőn az irodalomban hallatlan arrogantiával egy Sujánszky ellenében olly nyilatkozatot engedett meg magának.” A cikkíró ezután felidézte Petőfi 1843-as ügyét a lapszerkesztő Garayval, aki itt költőként „koszorus” jelzőt kapott (az ügyre l. Fekete: PSE I. 271—273.), s hasonlót jósolt Vörösmartyval (Hond 1845. II. 4. sz. júl. 29. 76. — EPN 104.).

Petőfi aug. 7-én megjelent válasversének keletkezési időszaka így jól körülhatárolható; a nyomdai munkákat leszámítva: 1845. júl. 29.—aug. 5. Ez az egy hét is szűkíthető, ha megpróbáljuk megállapítani a vers keletkezési helyét. Mint-hogy az ÖK-kiadásokba nem került be, hiányzik a Petőfitől származó helymegjelölés. A megbízható emlékezőnek bizonyult Sass István szerint „1845-ben Tolna megyei, borjádi látogatására egy hetet szánt. [...] A hét vége felé nyughatatlansága egyre nőtt. Lehetetlen volt megmarasztani, főképp a »Honderü« kritikája óta, melyre ama költeménye lőn a válasz, melyben azt mondja, hogy írója nevének végtagját hordja magán. Azonban lekésett a hajóról. Még egy hetet kellett várnia.” (VU 1883. márc. 23., idézi Hatv² I. 771.) Sass István 1883. dec. 19-i, Baróti Lajosnak küldött magánlevelében is megerősítette, hogy a verset Petőfi Borjádón írta: BarHP 879. Kunszentmiklósi barátainak írt leveléből tudjuk, hogy Petőfi júl. 24-én még Szalkszentmártonban tartózkodott (vö. a *Búcsu Kunszentmiklóstól* jegyzeteivel: 525.). Júl. 25—26-nál előbb tehát nem érhetett Borjádra, ahová — Sass István szerint — „váratlan érkezett meg”. Itt a tervezett és a kényszerűségből vállalt egy-egy hetet számolva — aug. 8—9-ig kellett időznie. Ebben az esetben a verset postán juttathatta el Pestre; az aug. 4-én, hétfőn kora reggel érkezé eszéki postájárral, vlsz. Pakson feladva („Montag und Freitag Morgen Früh von Essig, Fünfkirchen, Mohács und Szekszárd...”. In: Pester und Ofner Wegweiser [...] aug das Gemein-Jahr 1845, Ofen [1844] 161.). Mivel a Hond-lapszám Borjádra jutásához is napok kellettek, a cikket

Petőfi aug. 1—2-nél előbb nem olvashatta. Sass kitételének („A hét vége felé”) kétféle értelmezhetősége — az ott töltött és a naptári hét — így egybeesik: aug. 1. péntekre, aug. 2. szombatra esett. E változat szerint tehát a megírás (a postára juttatást is leszámítva) tulajdonképpen egyetlen napra szűkül: *Borjád, aug. 2.* (Petőfi borjádi tartózkodásának/tartózkodásainak kérdésére a bizonyíthatóan ott írott versek kapcsán, a krk IV. kötetében térünk vissza.)

A másik verziót Mezősi Károly fogalmazta meg: a *Búcsu Kun-Szentmiklóstól* kéziratát és Bankós tudósítását (a júl. 31-i PDL-megjelenéshez) nem postán küldték, hanem maga a költő hozta volna fel Pestre, akit úgyis idehajtott nyugtalansága drámája sorsa miatt. (Mezősi: KP 243.). A Nemzeti Színház drámabíró választmányának jegyzőkönyvei és iratai megsemmisültek, ezért nem tudható, mely napon üléseztek. Elsőként az Élk adott hírt döntésükről, júl. 26-án: „— Petőfi »Zöld Marci«-ja a játékszini választmány által egyhangulag el nem fogadhatónak találtatott.” (PAI I. 46.) Nem szolgált bizonyítékot, de mintha Petőfi pesti jelenlétére utalna a PDL aug. 7-i közleménye, amely szerint a Nemzeti Színház c. füzetes drámasorozat két szerkesztője, Obernyik Károly és Vahot Imre „némi módosítások mellett” közlésre elfogadta a drámát; választ adva a júl. 29-i Hond-cikk kitételére is („még csak olvasásra sem tartatik méltónak”): vö. EPN 108. Hasonló benyomást keltenek Egressy Ákos bizonytalan datálású emlékezései a *Zöld Marci* elutasítását követő napokról. I. Petőfi Sándor életéből. Bp. 1909. PKvt XII. 63—65., idézi Hatv² I. 768. Ebben az esetben Petőfi már a megjelenés napján, júl. 29-én olvashatta a Hond-számot, s így a vers tágabb időkerben datálható *júl. 29. és kb. aug. 5. közé.*

Jelenlegi ismereteink szerint a kérdés nem dönthető el, ezért kettős datálást adunk, kettős keletkezési hellyel — első helyre a pesti verziót téve.

Fogadtatás

A vers általános visszatzetsést szült. Először a Hond reagált aug. 12-én Petrichevich Horváth Lázár Uj levél Emiliához c. írásában: „Egy Petőfi nevű kis borzas legényke, kire jóbarátjai erőnek erejével ráfogják, hogy ő nagy ember — különösen jól mulata a Honderüre irt legujabb pasquilusával; ez a derék fiu annyira vitte a petőfieskedést, mikép elég naiv volt genialis verseiben saját szájával bevallani, hogy »őt — míg éhezett — arannyal fizette verseiért a Honderü, miért is aztán hálából most, midőn kezd lenni hogy mit egyék, irgalom nélkül elgázolni indul« (már a nagy Petőfi a kis Honderüt!) Est-il mesquin ce petit drôle-là! [Jelentéktelen ez a kis semmirekellő!] (Hond 1845. II. 6. sz. aug. 12. 115. — EPN 109.)

Négy nappal később az Élk foglalkozott a verssel a Hirlapi ör c. szemlészó rovatban, amelyet ekkor már Vas Andor [=Hazucha Ferenc] szerkesztett: „Vers van e számban igen sok, szám szerint hét. Ezek közt legjobb a »Holdvilágos éj« Petőfitől és a legocsmányabb »A Honderühöz« ugyancsak Petőfitől, mely igen aljas elmésséggel kezdődik, s minden szakban azon refrainnal végződik, hogy a Honderü aranyával fizette egykor költeményeit; mellyben egyebek közt szerző magát hős orozlánnak, a Honderüt hitvány majomnak nevezi. A harag illynemű kifakadásaival szerző önmagának, a szerkesztőség pedig lapjának becsét csökkenti; holott valóban ideje volna már egyszer, azon korlátokat, mellyeket nyereség és durvaság eddig egyre széjelebb tolt, összébb vonni, hogy az eféle szé-

gyenletes mocskolódások, melyek újabb napokban annyira fölemelék fejüket, lassanként kiszorítassanak az irodalomból.” A közlemény végén utalás és idézet van a Hond idézett reflexiójából (Élk 1845. II. 7. sz. aug. 16. 215. — EPN 120—121.).

A pozsonyi Pannoniában D. jel alatt a Petőfi-fordító Adolf Dux kifogásolta a hangnemet: „Wir wundern uns nur dass wir in *einem Garten*, der zur Erlustigung der ungar. Damenwelt gepflegt wird, [...] auch solche Kletten trefen, die weit eher den characterisiren dürften, der sie pflegt und Jemandem nachwirft, als den, dem sie am Rock hängen bleiben.” (Pannonia 1845. 93. sz. aug. 12. 366. — PAT I. 49.) Az írás háttérével, keletkezésének történetével Kiss József foglalkozott, magyar fordítást is adva: Petőfi az egykorú hazai német nyelvű sajtóban. In: TanPet 133—138.

A vers miatti megbotránkozás általánosabb lehetett; erre utal Kolosy József cseleji birtokosnak, aki Szemere Miklós, Kazinczy Gábor és a Fáy család köréhez tartozott, előfizetést lemondó levele Erdélyi Jánoshoz, 1845. aug. 17-ről. Okul Vahot szerkesztői működését nevezte meg: „Petrovits máskép Petőfyt, ki [!] én csak némelly vázlatokból ismérék választá munkatársának. — Én a jámbort nem esmérem s versificáló tehetségét minthogy én Poëtus nem vagyok nem disputálok, de a tanulmány hijányát hamar el áruló modor ki török mint a szög a zsákból, s abba is a helytelen kényeztetés s a fennlátás ördögét meg termé, pedig vélekedésem szerént nem elég hogy önképzelődése valakit, eggy pár versért a tudósok közzé emelleyen s pöffeszkedjen mint az Aesopus békája, ahhoz több is kell — és még sok — Noscitur ex socio. [Madarat tolláról.] [...] Én a Honderüt vagy is Szerkeztőjét nem ösmérem, azt mindazáltal tudom, hogy az az örökös korholás néki szerez barátokat. —” (ErdLev I. 252—253. és PAT II. 19.)

Magyarázatok

- 1 *Lázárok Lázára*: utalás a bibliai példabeszédre; Lázárra, a koldusra és a gazdag Lázárra, akinek asztaláról hullott morzsákból élt a szegény Lázár. Haláluk után a szegény Lázár Ábrahám kebelébe jutott, míg a gazdag Lázár a pokolra (Lukács 16.19, 31).
- 3 *Nevednek csak két végső bötiuje*: rü, azaz rüh (erős viszketéssel járó bőrbetegség, amelyet a rühátka okoz)
- 5 *hátról olvasva*: úr. A Hond nevével való szójáték lehetőségére l. Horváth 513—514. A 3. és az 5. sor meglehetősen vaskos poénja nem eredeti. Használta már a PDI tárcarovata 1844. őszelő szept. 3. hetében, a 12. számban, éppen a Hond ellenében, vele vitázva. A rovatot Vahot maga szerkesztette és vlsz. nagyrészt írta is; vö. levelével Erdélyi Jánoshoz, 1844. aug. 19-ről (ErdLev I. 224.). Az olcsó szójátékot Dux is szóvá tette, saját prózai fordításában és magyarázatával: „Du bist die zwei letzten Buchstaben Deines Namens (Honderü), nämlich rü (Krätze!!) aber auch umgekehrt, ür (hohl)...” (I. h. — PAT I. 49.)

7—8 *aranyával / Fizetted*: l. *Az alföld jegyzeteit* → II. 361—362.

9—10 A légyhasonlatot is kárhoztatta Dux: „Du bist eine Fliege auf dem Keckemeter Platze, du bist übrigens noch niedriger als eine Fliege etc.” Hozzáfűzve: „Schreibt man so Satyre?” (I. h. — PAT I. 49.)

27—28 Az ellentét (majom—elefánt nevekkal) Kuthy Lajos történeti drámájában is olvasható: Első Károly és udvara (1839), a IV. felvonás 1. jelentében: „Hm!...Hányszor enged gyáva majmot az / Elefánt dacolni roppant vállain?” A Zách-történetet feldolgozó dráma Nagy Ignác Színműtárának I. kötetében jelent meg mint VII. füzet. A kötetből a XI. füzet (a Bánk bán második kiadása) bizonyíthatóan megvolt Petőfi könyvtárában.

331. GYALÁZATOS VILÁG

Kézirat: nincs.

Megjelenés

V2 175—176.

ÖK1 341—342., ÖK2ab—3 II. 91—93. Mindenütt az 1845. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

A felvidéki útról jún. 24-én hazatérő Petőfit az első támadások az *Uti jegyzetek* miatt érték. Először az Élk Hirlapi ör c. rovatában jelent meg a glossza júl. 12-én, melynek névtelen szerzője (minden bizonnyal a rovatszerkesztő Vas Andor [=Hazucha Ferenc]) oktalannak tartotta Petőfi kritikaellenes kifakadásait; felemlgette továbbá önhittségét, stílusát pedig pongyolának, elmésségét vize nyősnek tartotta (Élk 1845. II. 2. sz. 61. — EPN 99.). Az *Uti jegyzeteket* közlésre leköltő szerkesztő, Frankenburg Adolf csillag alatti megjegyzésében kénytelen volt elhatárolni magát tőle. (L. erre Frankenburg Adolf: Petőfi és az „Életképek”. Koszorú 1880. IV. k. 194. és 200. Ezt látta az első oknak, amiért Petőfi megvonta működését a laptól.) Feltehetően ugyanattól a szerzőtől júl. 26-án újabb glossza jelent meg, s az *Uti jegyzetek* harmadik folytatásával kapcsolatban ismét az önhittséget vetette a költő szemére, az állandó „öndicsérgetéseket”, továbbá ezúttal is elítélte „azon kiméletlen és valóban méltánytalan kifakadásokat”, melyeket a költő a kritika ellen intézett (Élk 1845. II. 4. sz. 121. — EPN 102—103.). Három nappal később a Hond közölt egy kárörvendő cikket a tulajdonos, Petrichevich Horváth Lázártól abból az alkalomból, hogy a Nemzeti Színház drámabíráló válaszmánya Petőfi drámáját, a *Zöld Marcit* visszautasította. Boldog elégtétellel állapította meg, hogy ez a döntés Petőfire „azért leend alkalmasint különösb hatással, mert ez ifju kezdő már is rendkívül universalis genie-nek mondja és írja magát a szépirodalom körében”. Felemlgette a költőnek Garay önkényeskedését támadó cikkét (l. VP V. 7.), bizonyítandó, hogy Petőfi az „önbőrükbe nem férők” közé tartozik (Hond 1845. II. 4. sz. júl. 29. 76. — EPN 103—104.). Ez utóbbi, kétségtelenül durva és rosszhiszemű írásra született *A Honderűhöz* c. költemény, amely aug. 7-én jelent meg a PDI-ban. (A vers nyomán kialakult polémiát l. *A Honderűhöz* jegyzeteiben: 531—532.)

Látható, hogy e támadások éle elsősorban a költő személyisége, magatartása ellen irányult. Amit ők hibáztattak (a kritika semmibevételét, az önhittséget), azt

állította nekünk szembe Petőfi a *Gyalázatos világban*, mint jogos öntudatot és a jövő ítéletét. Ez esetben Vahot Imre sugalmazására is hallgathatott, l. Vahot válaszáat az *Uti jegyzetek* ügyében az Élki és a Hond bírálói ellenében (PDI 1845. aug. 14. — EPN 110—111.). Megszólalásának azonban nincs kronológiát pontosító vonatkozása. Visszaemlékezésében viszont (Vahot: Eml II. 74.) szintén általánosságban ugyan és az időpontokat összecsúsztatva, de utalni látszik versünkre: „... midőn egy ízben tréfából szemére lobbantám, hogy hűtellen lett hozzám, s jelleméhez nem illő oly lapokba dolgozik, hol oly *gyalázatosan* piszkolták, s hol az ő meggyőződésének éppen ellenkezőjét hirdetik, kissé elszégyellte magát, és szidni, káromolni kezdte az egész cudar *világot*”. (Idézi: Hatv¹ I. 665. — A címet alkotó szavak kiemelése tőlem. — A szerk.)

Ferenczi Zoltán csak általában említette a vers keletkezése szempontjából „a kritikának 1845 második felében majdnem fanatikus támadásai”-t (FPÉ II. 222.). Havas a költemény létrejöttét motiváló tényezők közül — a Hond támadásai mellett — Szemere Miklós két névtelenül megjelent gúnyversére hivatkozott (A régi jó Gvadányi Petőfihez és Az agtelki barlangban), melyek szintén a Hond-ben jelentek meg (HP II. 529.). Ez utóbbiak hatása azonban kevésbé valószínű, mert az előbbi aug. 26-án, az utóbbi szept. 2-án jelent meg, tehát a *Gyalázatos világ* valószínűsíthető keletkezési időpontja után. (Szövegüket l. EPN 122—124. és 125—127.) Ekkor Petőfi már Szalkszentmártonban tartózkodott (aug. 20-tól szept. 8-ig), s Kiss József kutatásai alapján tudjuk, hogy a V2 anyagát, amelyben a költemény először megjelent, 1845. augusztus végén, feltehetően 15—20. között zárhatta le. (L. kötetünkben *Petőfi Versek (1844—1845) c. kötetének kiadástörténete* c. tanulmányát, amelyben versünket 1845. aug. 16. és 20. közé datálta.) Nem szólva arról: Szemerét éppen az ingerelte újabb és újabb támadásokra, hogy Petőfi egyáltalán nem reagált személyeskedéseire.

Mezősi Károly közvetlen kiváltó okként szintén Szemere Miklós nyilatkozatát hozta fel, mindenfajta argumentáció nélkül (Mezősi: KP 244.).

A fentiek alapján versünket a júl. 29-ével más irányba forduló támadások addigi megnyilatkozásaira adott költői válasznak tekinthetjük, amely átfogó jellegénél fogva inkább a *Képzetem*, mintsem a *Honderühöz* strófaival rokonítható. Keletkezésének időpontját 1845. júl. 29. utánra, a hónap legutolsó vagy augusztus első napjaira tesszük.

Fogadtatás

E költeménnyel együtt az Irőr magát „12” számmal jelölő kritikus, Erdélyi János foglalkozott, némiképp elutasítóan: „E világ- és embergyűlölet, millyen a *Világ és én* [!], *Gyalázatos világ* [...] című költeményekben [...] fájdalmat okozva nyilatkozik, — sajnálatos egy dolog s erre Petőfinek oka nincs.” (Irőr 1846. 13. sz. márc. 14. 129—130. — EPN 169.)

Szövegváltozatok

- 17 V2 kígyók
- 19 ÖK3 kígyófajzatok!
- 22 V2 idő [sh.]

Fordítás

Kertbeny 352., csak az utolsó versszakot fordította le *Zeit* címmel, vö. PA I. 336.

332. KÉPZETEM

Kézirat: nincs.

Megjelenés

PDI 1845. II—IV. évn. 31. sz. Őszhó [okt.] 30. 999., PETŐFI. aláírással.

V2 179—180.

ÖK1 343—344. ÖK2ab—3 II. 94—96. A kötetekben mindenütt az 1845. évi versek között; az ÖK-kiadásokban „(Pest.)” helymegjelöléssel.

Keletkezés

Az 1845 nyarán Petőfit immár sorozatban érő kritikai támadások közül a legfájdalmasabban a Hond (véltetően a laptulajdonos, Petrichevich Horváth Lázár tollából származó) kárörvendő cikke érinthette a költőt, *Zöld Marci* c. színműve visszautasításáról. A nemzeti színházi drámbíráló választmány jegyzőkönyvét szemlátomást jól ismerő szerző (ez is P. Horváth szerzősége mellett szól) a darabot kinyomtatásra sem tartja érdemesnek, majd leszögezi: „Az író muzsája, mint legtöbbsnyire, nagyon alant repked.” (Hond 1845. II. 4. sz. júl. 29. 76. — EPN 103.) Petőfi, aki színpadi (ezúttal drámai) terveinek bírálatára mindig nagyon érzékenyen és élesen reagált (vö. a *Végző ***hoz* Fekete Sándor-féle értelmezésével: Fekete: PVSz 157—165., Fekete: PSÉ I. 295—298. és II. 161.), most sem tett másképp: két válaszverset is írt, *A Honderűhöz* c. mellett versünket. (A Hond cikkének hatására már Havas is utalt: HP III. 530.) Újabbán Mezősi Károly — a *Gyalázatos világgal* együtt — az IrŐr aug. 2-i számában megjelent, Szemere Miklóstól származó Nyilatkozat hatásának tulajdonítja a költemény megírását; Szemere írása (EPN 105—108.) azonban kizárólag kettejük kapcsolataról szól, és egyáltalán nem tárgyal esztétikai kérdéseket, így szövegszerű megfelelés nem található versünkkel (Mezősi: KP 224.). Horváth János értelmezése, amely „hideg asszociációval” alkotott versnek tekinti a *Képzetemet*, a kitalálás, a nagyotmondás kényszerével és „szerkesztési ügyesség” révén megalkotva, kimondatlanul is nagyobb időközt feltételez a kiváltó indíték és a megírás között (Horváth 153.). A verset monológyszerkezete, befejezhetetlensége a nagy válság-költemények közé helyezi, *Az örült* (1846) és a *Világosságot!* (1847) elődjévé teszi, így véleményünk szerint Horváth János értelmezése nem hasznosítható keletkezéstörténeti vizsgálódáshoz. Megjegyezzük még, hogy Kiss József a PA I. III. egyik jegyzetében (226.) augusztus végére, szeptember elejére keltezte a verset, de hozzá indoklást nem adott.

Az elmondottak alapján — figyelembe véve a „Pest” helymegjelölést is — nem látunk indokot hosszabb idő feltételezésére a Hond cikke és a *Képzetem*

megírása között, ezért *A Honderűhöz* társversének tekintjük, s ahhoz hasonlóan 1845. július legutolsó vagy augusztus első napjaira tesszük.

Fogadtatás

Ideálok c. cikkéhez Kolmár József versünk 37. és 39—44. sorából alkotott mottót (Élk 1845. II. 25. sz. dec. 20. 777. — EPN 162.).

A költeménnyel először érdemben az IrŐr magát „12” számmal jelölő bírálója, Erdélyi János foglalkozott, a V2-ről írott kritikájában. A változatos témájú és műfajú versek közös jellemzőjének „nemzeties, jellemdús és igazán költői” voltukat tartja, s így folytatta: „Petőfi képzelete majd alatt, majd magasan jár, a mint tárgy kívánja, miként *Képzetem* című költeményében maga megírja.” Ezt követi négy soros szakaszokra bontva az 1—16. sor idézése (IrŐr 1846. 13. sz. márc. 14. 134. — EPN 178.).

Pulszky a dagályt kifogásolta az ÖK1-ről írt, anonim bírálatában: „A dagály egyébiránt Petőfinél, a mint mondók, ritka s az említettekén kívül csak hat dalában akadunk feltűnő dagályra (*Képzetem, Három szív története, Az utolsó [!] ember, Sors, nyiss nekem tért... és Egy gondolat bánt engemet...*), ezekben a dagály inkább a gondolatban fekszik, mint az előadásban....” (MSzépírsz 1847. I. 19. sz. máj. 9. 229. — EPN 290.)

Utalt a versre a költő öccse, Petrovics István is, Sokan kérdezték c. költeményében (1845. nov.—dec.), amikor bátyja tehetségével hasonlította össze a maga verselési készségét: „Gyenge madár képzeletem / Magasra nem röphetem; / Alant jár az a föld felet...” (PAt III. 63. és 226.)

Magyarázat

17—24 Horváth János felhívta a figyelmet e soroknál Vajda Péter Dalhonjának (Pest 1844. IV. füz. 24.) alábbi mondatára: „Zat anya, használok légtengeredet! Sasokat képzek eszméimből, és főlészárnyaltatom őket napod elé, hogy kéjelegjenek reptökben, szíják tele szemeket sugarakkal, kedveljék meg a fényt, és mint szent madaraid bocsátkozzanak a földre.” (Vö. Horváth 558.) Látnivaló, hogy itt az eszmék szárnyalásáról van szó, s nem a képzület versenyéről, a feltételezés tehát nem meggyőző.

Szövegváltozatok

- 5 PDI Lenn
- 8 PDI sülyedve,
- 11 PDI tenger,
- 15 PDI Felszáll, s a légben mint
- 16 V2 Pacsírta,
- 22 PDI el;
- 26 PDI sokáig;
- 28 PDI boltjáiig.
- 44 PDI Mindenhatósága — —
ÖK3 Mindenhatósága. — —

A KÖTETÜNKBEN TÁRGYALT IDŐSZAK POÉTAI NAPTÁRA

Időtartam	Vers (keletkezési időpont)	Esemény
		1844. júl. 1-től Petőfi a PDI segédszerkesztője
1844. szept.	<i>Takarékosság</i> (jún. 17.—nov. 1.) <i>Szülőimhez</i> (aug. második fele—szept. eleje) <i>Tompa Mihályhoz</i> (szept. 4—8.) <i>Líliom Peti</i> (szept.) <i>Pinty úrfi</i> (szept.) <i>Ha</i> (szept.) <i>Szerelem vándorai</i> (szept.) <i>Halálom</i> (szept.) <i>Verseim</i> (szept.) <i>Dáridó után</i> (szept. 24. körül) <i>Éjszakáim</i> (szept. 8—29.) <i>Szemfájásomkor</i> (szept. 29. után)	szept. 29.: Petőfi és a PDI-szerkesztőség átköltözése
1844. okt.	<i>A naphoz</i> (szept. 29. után—okt.) <i>A nap házaselete</i> (szept. 29.—nov. 15.) <i>Mi lelt?</i> (szept. 29. után—okt.) <i>Furfangos borivó</i> (szept.—okt.) <i>Igyunk!</i> (szept. vége—okt. első fele) <i>Hozzá</i> (okt.) <i>Sovány ősz</i> (okt. első fele) <i>A leánykákhoz</i> (okt.) <i>Legenda</i> (okt. 19—20.)	okt. 12.: Petőfi színeszi fellépése a Nemzeti Színházban okt. 27.: <i>A helység kalapácsa</i> megjelenése
1844. nov.	<i>Csokonai</i> (okt.—nov.) <i>Színészdal</i> (okt.—nov.) <i>Levél egy színész barátomhoz</i> (okt.—nov.) <i>A tintás-üveg</i> (okt.—nov.)	

Időtartam	Vers (keletkezési időpont)	Esemény
1844. nov.	<p><i>Volnék bár</i> (okt. vége—nov. eleje) <i>Szivem, te árva rabmadár!</i> (okt. vége—nov. eleje) <i>Az én szerelmem...</i> (okt. vége—nov. eleje) <i>Szemek, mindenható szemek!</i> (okt. vége—nov. eleje) <i>Szerelmem zúgó tenger...</i> (nov. első fele) <i>Élet, halál! nekem már mindegy</i> (nov. közepe) <i>Batthyányi és Károlyi grófnék</i> (nov. 16—22.) <i>A borhoz</i> (nov. második fele) <i>V. Ferdinándhoz</i> (nov. második fele)</p>	<p>nov. 10.: a V1 megjelenése nov. 13.: az országgyűlés berekesztése nov. 15.: pesti fáklyászene nov. 19.: Poór Jenő elítélő ismertetése A helység kalapácsáról</p>
1844. dec.	<p><i>János vitéz</i> (nov. 15.—dec. 5.) <i>Mért nem születtem ezer év előtt?</i> (nov. vége—dec. közepe) <i>Esik, esik, esik...</i> (dec. 20. előtt) <i>Gyere, lovam...</i> (dec. 20. előtt) <i>[A hegyoldalt venyigesor takarja...]</i> (dec. 20. előtt) <i>Boldog éjjel...</i> (dec. 20. előtt) <i>Szerelem, szerelem...</i> (dec. 20. előtt) <i>Katona vagyok én...</i> (dec. 20. előtt) <i>Nem tesz föl a lány magában egyebet...</i> (dec. 20. előtt) <i>Fényes csillag...</i> (dec. 20. előtt) <i>Szerelem és bor</i> (dec.) <i>János gazda</i> (dec.) <i>Az öreg úr</i> (dec.) <i>Pál mester</i> (dec. 8—21.) <i>Mit szól a bölcs?</i> (dec. 8—31.) <i>Részegség a hazáért</i> (dec.) <i>Rabházának fia</i> (dec.) <i>Lant és kard</i> (dec.) <i>A királyok ellen</i> (dec.) <i>Etelkéhez</i> (dec.) <i>Védegyleti dal</i> (dec. 8—20.) <i>A természet vadvirága</i> (dec. 21—22.) <i>A külföld magyarjaihoz</i> (dec. 6—31.) <i>Cs. E. kisasszony emlékkönyvébe</i> (dec. 24.) <i>V. S.-né emlékkönyvébe</i> (dec. 25.) <i>Bucsú 1844-től</i> (dec. 25—31.)</p>	<p>dec. 11.: a Dardanus-levél az Élk-ben dec. 15.: a folklorizálódás és a Petőfi-kultusz első jele egy dunavecsei olvasói levélben (PDI) dec. 21.: Nádaskay Lajos ellenséges bírálata a Hond-ben</p>

Szerelmem
gyöirelme
ciklus

Időtartam	Vers (keletkezési időpont)	Esemény
1845. jan.	<i>Két testvér</i> (jan. 1—7.) <i>Apám mestersége s az enyém</i> (jan. 1—7.) <i>A magyar nemzet</i> (jan. 4—7.) <i>Hull a levél a virágról...</i> (jan. 7.) <i>Elmondom, mit eddig...</i> (jan. 7—8.) <i>Mit nem tettem volna érted...</i> (jan. 8.) <i>Hová levél?... (jan. 8.)</i> <i>Zárjátok be már azt a koporsót!</i> (jan. 8.) <i>Jaj, be bús ez a harangszó!</i> (jan. 9.) <i>Ha ébren meg nem látogatsz...</i> (jan. 9—10.)	jan. 7.: Csapó Etelke halála jan. 9.: Csapó Etelke temetése
	<i>Te voltál egyetlen virágom...</i> (jan. 9—10.) <i>Amott fenn egy csillag ragyog...</i> (jan. 9—10.) <i>Én vagyok itt...</i> (jan. 10.) <i>Természet! még te is gúnyolódol?</i> (jan. közepe) <i>Nem háborítom-e nyugalmad...</i> (jan. 13—14. előtt) <i>Miért tekintesz be szobámba?</i> (jan. 13—14. előtt) <i>Láttam két hosszú nap...</i> (jan. 13—14. előtt) <i>Hol vagy te, régi kedvem?</i> (jan. 13—14. előtt) <i>Le az égről hull a csillag...</i> (jan. 16—23.) <i>Mi volna különös azon...</i> (jan. 16—23.) <i>Hazugság, a mit...</i> (jan. 16—23.) <i>Ó, a kedves drága kis leány...</i> (jan. 16—23.) <i>Álltam sírhalma mellett...</i> (jan. 16—23.) <i>Barátim, csak vigasztalással...</i> (jan. 16—23.) <i>Jőj, tavasz, jőj!</i> ... (jan. 16—23.) <i>Panaszkodám hát?... (jan. 16—23)</i> <i>Anyám, anyám...</i> (jan. 16—23.) <i>Hatalmas orvos az idő...</i> (jan. 16—23.) <i>Kéket mutatnak még...</i> (jan. 16—23.) <i>Ha életében...</i> (jan. 16—23.) <i>Játszik öreg földünk...</i> (jan. 16—23.) <i>A hó, a holt föld téli szemfedője...</i> (jan. 16—23.) <i>Midőn nagyon bánt...</i> (jan. 23—24.) <i>E szobában küzködött...</i> (jan. 24—25.) <i>Be szomorú az élet én nekem...</i> (jan. 27. előtt) <i>Tizenkettőt ütött az óra...</i> (jan. 27. előtt) <i>Hiába várlak hát...</i> (jan. 27. után)	jan. 24—25.: Petőfi átköltözése Vachotékhoz jan. 25.: Petőfi nyeri az Egri hangokkal az Élk költői jutalmát

Időtartam	Vers (keletkezési időpont)	Esemény
1845. jan.	<i>Vahot Sándorhoz</i> (jan. utolsó hete)	
1845. febr.	<i>Függ már a lant....</i> (febr.) <i>A világ és én</i> (febr. első hete) <i>Téli világ</i> (febr. közepe)	
1845. márc.	<i>Költő lenni vagy nem lenni</i> (febr. 8.— márc. 4.) <i>Mulatság közben</i> (febr. második fele) <i>Elfojtott könnyek</i> (febr.—márc.) <i>Hír</i> (febr.—márc.) <i>A toronyban delet</i> harangoznak... (febr.— márc.) <i>Így is jó</i> (febr.—márc.) <i>Gyors a madár, gyors a szélvész...</i> (febr.— márc. 10.) <i>Piroslik a kecskerágó...</i> (febr.—márc.) <i>Kicsapott a folyó...</i> (febr.—márc.) <i>Orbán</i> (febr.—márc.) <i>A nap</i> (febr. második fele—márc.) <i>A sorshoz</i> (febr. második fele—márc.) <i>Rosz verseimről</i> (márc. 4. után, márc. első fele) <i>Szerelemvágy</i> (márc.)	febr. 13—15.: szakításig menő konfliktus Vahot Imrével a PDI-ban márc. 4.: Toldy Ferenc bírálata a V1-ről (BpHiradó) márc. 6.: a <i>János vitéz</i> megjelenése márc. 20.: a <i>Cipruslombok</i> megjelenése
1845. ápr.	<i>Azokhoz az én jó pesti pajtásaimhoz</i> (ápr. 1.) <i>Holdvilágos éj</i> (ápr. 1.) <i>Mi kék az ég!</i> (ápr. 5.—máj. 1.) <i>Ki a szabadba!</i> (ápr. 5.—máj. 1.) <i>Magyarország</i> (ápr. 5.—máj. 1.) <i>Mi bűvösbájos hang...</i> (ápr. 5.— máj. 1.) <i>Felsülés</i> (ápr. 5.—máj. 1.) <i>Az erdei lak</i> (ápr. 6—23.)	ápr. 1.—jún. 24.: a segédszerkesztői állásától megvált Petőfi megteszi (első) felvidéki útját ápr. 1.: indulás Pestről ápr. 3.: Kassa ápr. 4.—máj. 2.: Eperjes
1845. máj.	<i>Van a nagy alföldön csárda sok...</i> (máj. 3.)	máj. 2.: Eperjesről Lőcsére máj. 3.: Késmárk

Időtartam	Vers (keletkezési időpont)	Esemény
1845. máj.	<i>Paripámnak az ő színe fakó...</i> (máj. 5.—22.) <i>Fresco-ritornell</i> (máj. 5—22.) <i>Egy asszonyi állathoz</i> (máj. 5.—22.)	máj. 4.—22.: Igló máj. 23.: Iglóról Rozsnyóra máj. 24.: Aggtelek máj. 25.: Rozsnyó máj. 26.: Rozsnyótól Gömörig máj. 27—29.: Rimaszombat máj. 29.: táblabíróvá választják máj. 30. (?)—jún. 3.: Kisfalud jún. 4.—13.: Várgede, innen kirándulás Losoncra és Gácsra (2 nap), Hajnácskőre, Somoskőre és Salgóra (3 nap) jún. 14—22.: Losonc
1845. jún.	<i>A. B. emlékkönyvébe</i> (jún. 3.) <i>P....y Vilma kisasszonyhoz</i> (jún. 15—21.) <i>A varróleány</i> (jún. 15—21.) <i>Pest</i> (jún. 24.)	jún. 22.: Losoncról Balassagyarmatra jún. 23.: Balassagyarmat és Vác jún. 24.: Vácról Pestre
1845. jún.	<i>Messze vándoroltam...</i> (jún. 24.—júl. 10.) <i>Visegrád táján</i> (jún. 28.—júl. 5.) <i>Rég veri már a magyart a teremtő...</i> (jún. vége—júl.) <i>Egy szép hölgy emléke</i> (jún. 25.—júl. 10.)	
1845. júl.	<i>Fekete kenyér</i> (júl. közepe)	júl. 13—14.: Petőfi szüleihez érkezik Szalkszentmártonba júl. 22—23.: kirándulás Kunszentmiklóásra

Időtartam	Vers (keletkezési időpont)	Esemény
1845. júl.	<i>Búcsu Kun-Szentmiklóstól</i> (júl. 23.)	júl. 23—25.: a Nemzeti Színház elutasítja a <i>Zöld Marcit</i> júl. 24-től Petőfi Pesten / júl. 26—aug. 8—9.: Borjád (?) júl. 29.: a Hond gúnyolódó támadása
	<i>A Honderűhöz</i> (júl. 29.—aug. 5. vagy aug. 2.) <i>Gyalázatos világ</i> (júl. 29. után) <i>Képzetem</i> (júl. 29. után)	

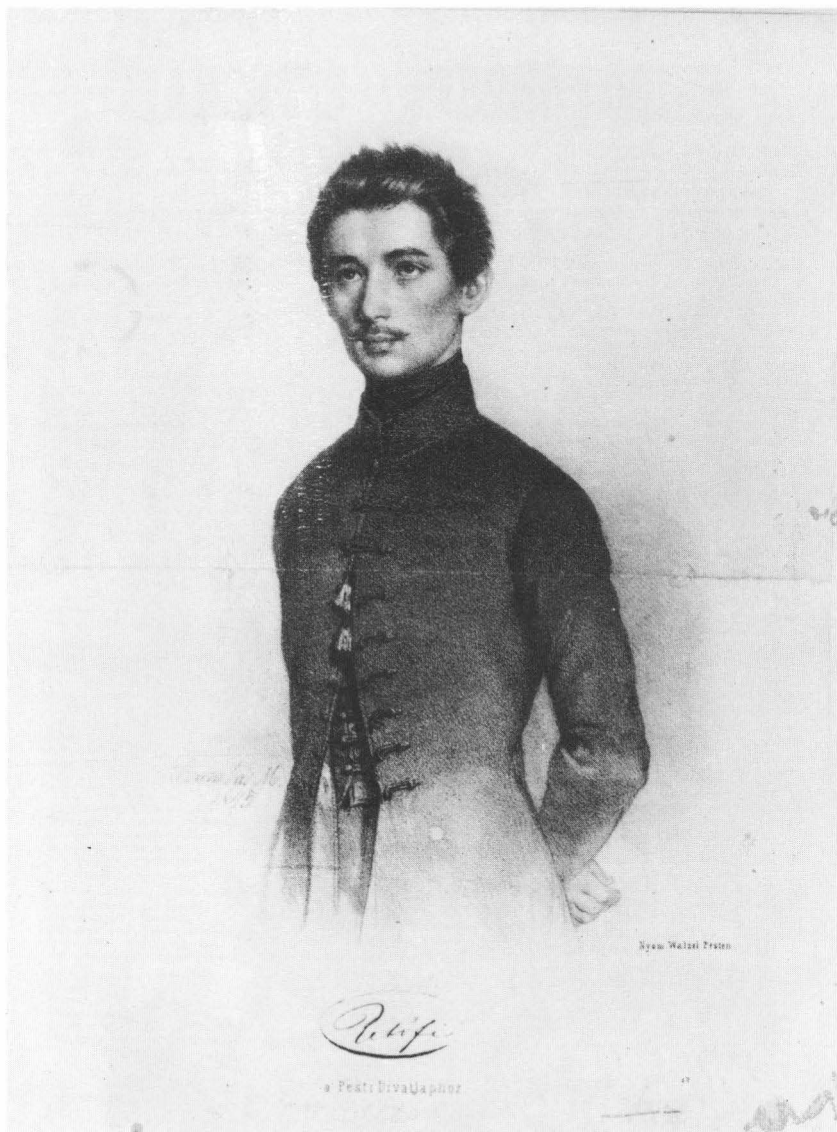
Melyek azok az elsődleges következtetések, amelyeket kötetünk kronológiai rendje alapján levonhatunk? A kérdés e helyütt sem kerülhető meg 1973 óta, amikor Martinkó András az egyes versek kapcsán már többször idézett, nagy tanulmányában (Martinkó: AKr) általában is foglalkozott a problémával. Ő az életművet „lírai ciklusok”-ra osztotta, amely az oeuvre-nek az a hányada, mely „egy (vagy esetleg több, *részben* párhuzamosan futó) élmény-problematika felmerülése és lezárása közé esik: egy-egy viszonylag hosszabb időt felölelő érzelme-, magatartás-, viszonyulás- és gondolatfolyamat.” (l. m. 15.) Az alkotóperiódusokon belül az élménykör szerinte mindig erősen személyes én-versekkel kezdődik; ezek helyébe egyre inkább a formai érdekű, kevésbé személyes műfajok lépnek, majd „kronológiailag szinte előre megjósolható időpontban” megjelenik az epikai összefoglalás igénye; míg végül a harmadik fázisban újra személyesebb versekkel találkozunk, de részletesebb ábrázolásmóddal, egy új élményimpulzus sejtetésével.

A kötetünkben áttekintett életszakasz költeményeinek időrendje (a kronológiák mindenkori esetlegessége mellett is) csak részben igazolja Martinkó első sorban alkotáslélektani érvelésre épített hipotézisét. Igaz, hogy Petőfi élet- és munkakörülményeinek változásaira (mint pl. az 1844. szept. 29-i átköltözés, a Vahottal 1845. február közepén bekövetkezett konfliktus) vagy a kritika támadásaira azonnal reagál, hogy utána — rövidesen — az esetre már általánosítottabb formában térjen vissza. Mindez néhány nap alatt lezajlik, szinte versfüzéréket hozva létre. A nagyobb periódusokat illetően azonban Horváth Jánosnak adhatunk igazat, aki a *Felhők* első eszmecsírait már az 1844. végi versekben, majd a *Cipruslombokat* követő költeményekben vélte megtalálni.

A legfontosabb mostani elsődleges tapasztalat mégis Petőfi hihetetlen munkabírása és termékenysége, a megírt művek nagy száma. Még akkor is, ha nem zárható ki az a feltételezés, hogy a megírás és a lejegyzés időpontja nem feltétlenül azonos (vö. Martinkó: AKr 23—24.), tehát kötetünk is tartalmazhat korábbi verseket. Petőfi említett termékenysége teszi érthetővé azt az önbizalmat, hogy előbb a segédszerkesztői munka mellett, utóbb (1845. ápr. 1-jétől) pedig min-

den, rendszeres javadalmazást biztosító foglalkozás nélkül merje vállalni a költeményeiből megélő, főhivatású poéta életmódját. A heti egy vers penzumát Petőfi nemcsak játszva teljesítette, hanem — felvidéki útjára indulva — mintegy negyedévre előre is dolgozott (vö. PDI 1845. I. évn. 25. sz. márc. 30. 411. — EPN 67—68.). Ehhez persze néha valóban „vágni” kellett a verset: gyakoriak (új élménykörök megjelenésére várva) a rutinos kézzel papírra vetett bordalok, zsánerképek. S ami valószínűleg a legfontosabb: 1844 őszét követően egyre inkább ezekhez a várapozó-átmeneti szakaszokhoz társul a népdalforma művelése is.

(A poétai naptár ötletéért Lukácsy Sándor lektorunknak tartozunk köszönettel.)

1. Petőfi Sándor kötetünk évkörében. A Barabás Miklós rajza után készült metszet a PDI 1845. júl. 3-i számának mellékleteként jelent meg.

2. A *János vitéz* első kiadásának (Pest, 1845) hátsó borítója, Petőfi állítólagos rajza (a 227. sz. mű 1069—1070. sorához)

MARCIUS TIZENÖTÖDIKE.

Csütörtök

192. szám.

Pest, october 26. 1848.

Nem kell táblalásról politika.

A **Marcius Tizenötödike** politikai hírlap october—decemberi évnegyedre előfizetheti helyben egyedül a Kiadónál, 2 ft. 30 kr. postán mindennap borítékba küldve 3 ft. 30 kr.

Egy hónapos előfizetést csak helyben egyedül a Kiadónál s a hónap első napjától számítva 1 forintnál fogadunk el.

Hirdetések egy háromszor hasábozot sorért, vagy ennek helyéért 2 kr. pp. fizettek.

A királyok ellen.

(K versek még 1844-ben írtam; nem annyag megmagyarázom, mint helyet mindegyik írásomatokban szokt a fordítás.)

Tudják, hogy iták kell a gyermeknek; Hídn a népek gyermekek válnak; Magoknak ezira ragyogó játékszert; Bitor karakták; s koronát csináltak. S rá nyomtak azt egy fejnek följére, S felintották a fejnek a székre.

S itt a királyok, azok a királyok S é, s hol tánd; s hol fejek szédal. Azt gondolták a kóltó magában; Hogy uralkodn isten kegyelméből. Csakoktatban éltek, jó királyok, Nem arának, csak bóbáink valótok.

De vagykor lett a világ, s a férfi Nem gondol többé gyermekjétekával. Le hód a kiborítokról, királyok, És fejtekről le a koronával! Ha non teszték azt le fejtekről, Lettjük, s majd a fej le vele gürdül.

Igy lesz s nem máskép. A bér, melly Lajosnak Férta pászca lecapoti nyakára, Ért viláma volt a zivatarak, Melly rákó kézekt, s kóltó nem sokára; Jón, meholnap meg lesz érkezőn, Nem én vagyok már első monnydörgése!

Egy reageus lesz a föld kerekéde; S e reageusban vadak a királyok, S e fogyeveleint Súly gyönyörrel süngöjűk rájuk, S vérekké fogják ezt az ágró irni, Hogy nem gyarnak már a világ, de férfi!

Petőfi Sándor.

Pest october 26.

Kilencz, tíz helyről le várjuk a tudósítást, de sehonnan se jó semmi.

Annál jobb, mentli inkább házódik, balasztódik minden. Egy megyert nap, egy kis hadsereg részünkre.

A tél közepében van, s mi a téliől még jobb, az esős ősz, s azrak, s gonosz utak. Ki gondolta volna, hogy kinos rosszsgu utaink fognak minket megmenteni. Egy jó közlekedés nélküli vidék, ily hátróban, mint a miénk, amny mint egy vár, mint magányi Saad Tamás. Körzönet a táblabíráknak, hogy elmulaszták e hazáj jó utakkal ellátni.

Simoncs mozdatásról többet ma szem tudunk, minthogy Csemet elfoglalva tartja.

Kik a vidéket ismerik, esen expeditiont nagy fontosságot nem tulajdoníthatnak.

Csaczfáról az ut egyenesen dél felé Zsolnára visz. Itt keresztal jövén, a Végem, két irányban jöhet az ellenség. Vagy keletnyugatnak tart az ország feljöbbe, s akkor ott lesz, hol lett volna első betörése alkalmával, mellyet maga részére azonban akkor sem t-riort kedvesé helyzetnek, vagy pedig Horva felé vonulva lefohat a Vág-völgy mentében, hol az utána agyan végérsen lehet, de a festőleg azok völgyekben bármelyi sereg minden lépés megsemmisíthető. Végre pedig, midde a azok völgy estéjéred, ott van Leopoldvára, melly le a fel a vidéken uralkodik, s ért ill a magyar nemzet felett.

Simoncsról tehát, mistén ellenében kellő intézkedések történetek, felünk ópon nem kell, csak hogy egyezsersimind vigyázzunk, mert a ki az ellenség erejét megveti, az mindég veszteti szokott.

Komoly haj csak az okozna, ha Simoncsnak sikerülne a felöl vidéket revoluciósnálni. De ennek elejté lehet venni.

Ezék egészen kezinkben van. Péterváradon egy hónap s egy magyar serezedrebbi batalion öködik.

Arad s Temesvár az ellenség kezében. De az sem lenne váratlan, ha onnan is jobb hírek érkezének. Így vagy amogy fordulhat a kocka.

Erdélyben a bajok folyást komolyodnak, de mind csak nem másként tekinthetők, mint a jón-nyombóli magyar szabadság és függetlenég ára. A győzelem után még jól fog énni, ha a szabadságot egy nehéz küzdelem előzte meg. És nem is érdemli az olyan nevet a szabadságot, melly azt az égből lepotyva, az ufíelen találm. Nem érdemli azon nevet, melly azt kivívni nem képes, melly nemzetben nincs annyi constitucióális elem, hogy szabadság nélkül élni sem akorjon.

A marciusi törvények égből estek le. Ama

magambé fok szabadság, melly nyíjas képvél ma felénk int, egy véres harc jutalma leend.

Majd jobban is megfogjuk azt becsülni tudal, mint jobban becsülni tudják a pénzt, azok, kik azt magoknak szerzik, azoknál kik azt, értékégekpen, vagy hártva asztalánl nyerik.

A szabadság neve, időnkben elől nevemetes, hogy nincs ember, ki nem azt hordozná szívében.

Arva van tehát szüakünk, hogy ismeretünk meg a világgal, ismeretünk meg népünkkel, mellyre támaszkodunk, mint értünk mi azon szabadság állat, mellynek nevét nemzeti lefogódás irtak fel, s mit értünk azok, kik a nevei guay-kegpen a fohetésra zászlókra amolyan elp-ropgo tentatívá másolták.

Az ellenség minket terrorizmussal vódel.

A terrorizmus nem tartózik, a hellemes modoru politikához, hanem a kérdés ott fordul meg, hogy illyesmí csak azok volthotnak szemünkre, kik eljárástban az ellenzők modert követik.

Példának okáért, hasonlítsuk csak össze a kóltó ellenség előzést, s azonnal látnánk, hol azok nagyobb mértékben a terrorizmus.

Nalunk az alkotmányos jogok tisztán fenntá- lennek. Az ellenség szál kezdte: hogy egytusa- ztán kóltó a teljes hatalma hátsókat, kik esere- asztén nagyobb hatalommal ruháztak fel, mint maga a király is, ki a hatalmat adja, felrühá- va van.

Ezen commissariások egy tolvonlás meg- semmisítik az alkotmányt, ellátanak minden hátsó- ságot gyakorlatot, ellátanak minden vesztéssé- tesítést, s az egész országot ostromallgatho- helyzik. Felüggesztik a sejtőszabadságot; s hol erőre lépnek, hat embert egy rákösz, s nyilvá- nos utaznak sem tárnak.

Van-e a világban tehát nagyobb személetség, mint azon embernek beszéde, kik a most uralko- dó radikál pártot terrorizmusnak nevezik.

Egy afrikai meri csafoni fohetésgegel a szab- adság szép barna menyecskéjét.

Háromszor boldogtalan esen vak nép, melly azon emberekhez beszéde, — Hogyan! Jelleknek, Windischgraz, az osztrák hadsereg csak, és poltyk rétes, ezek lettek hírtelenben a szabadság apostolai?

Windischgraz! ki egyszer azt mondta: hogy az embert nemzet a bárónk kezédk. Illyen ember volna az új szabadság Mésze?

Mit mondjunk a többi apostolokról. Sophia hercegnő, Urban, Hurban, Berger, Rakavins, Dragulics, Maycherffer?

Oh unokaság! azok merik felvenni a szabadság slárcsát.

3. A királyok ellen c. vers (245. sz.) első közlése, Petőfi sokat vitatott szerzői jegyzetével a költemény keletkezéséről

Vagy elszedn' bízalga ki
Kerékből a vassort a család vér.
Hágy széjás szóvízű zajong
Gyűléseken, s letörői szánkat,
S haon egy pipés helyreokta át
Papjassal elbontja, e fűvészt?
És hogy hirtetvekké lett,
Ki bízza észvel fennosa kérdezik,
S ön véleményében mekkes,
Orsón vezetget egy vásott fű?
Te ur valai szolgáidon,
A nőnek férje, s ajszj gyermeköknek.
Férj, kit meghallgatott neje,
Mert helyegyet szavai megfontolás,
E följághó magad beszé,
S komoly szilárdítség ille bomlokod.
Atyául tisztelt gyermeked,
Kit apólad, de nem kényeztetél.
Rend, pontos munka, tisztaság,
S emberbecsülés voltak jelzésvad.
Mi sokszor éjrt toldozál
Nepesre, s nyomott az engelen sulya,
S hogy hitettség magzatid
Bívőjét, szorvedél magad hányt.
Nyugodjál békés, jó atyám,
Áldásosaj nyög sírod ajjélen,
S ha ismerődin állasa
Megörni a nem szegedt szabályt.
Bunyó nem kama s halál,
Vagy elhagadni volna kénytelen;
Mert józsa ember és igaz
Jó férj valál, s gondos családpara.

Csuczor.

Számúzótt.

Elvándorolt ő, bujdosni széles e világon. Isten ve-
zerelje a szegény számúzóttot!

Elmentem én a népek közé; ésők rám tekintettek,
és én rájuk tekintettem, és nem ismerők meg egymást. A
számúzótt mindenütt egyedül van!

Midőn alkonyatkor egy kis völgy mélyéből kunyhó
füstét láttam fölfelé szállani, így szólek magamban: Bol-
dog, ki családjá tűzhelyet este ismét megtalálja, s övéi
között megszállhat. — A számúzótt mindenütt egyedül van.

Hova sietnek e föllegek, melyeket vihar űz? Az őz
engem is, a mi őket, s mit törődöm vele: hova? — A szá-
múzótt mindenütt egyedül van.

E fak törzsek, és a szögek is szögek, de az ott nem
szögek, hanem az én hazámak viragai. Ők
szólnak én hozzám. — A számúzótt mindenütt egye-
dül van.

E eszmély anjalitól fog zúg el a sikon; de zúgasa
nem az, melyet gyermeknapjaim hallottak. Lelkemben
az nem kell visszaemlékezést. — A számúzótt mindenütt
egyedül van.

E datok edesek; de a fájdalom és öröm, a mit köl-
tenek, nem az en fájdalomaim és örömeim. A számúzótt min-
denütt egyedül van.

Kérdezik tőlem: mert sírsz te? — És mikor megmon-
dom: senki még nem sírat. Mert engem nem értenek. A
számúzótt mindenütt egyedül van.

Látiam ősz embereket gyermekeiktől környezve, mint
olajfát csemetétől. De egyik ősz sem nevezett engem há-
nak, s a gyermekek közül egyik sem testvérem. — A
számúzótt mindenütt egyedül van.

Láttam leánykát, ifju fele mosolygani, kit szerelme
férjül választott. Az ő mosolygások édes vala, mint a haj-
nali szellő. De reám egyik sem mosolygott. — A számúzótt
mindenütt egyedül van.

Láttam ifju férfiakat egymás keblére borulni, mintha
a két élet egy akarva lenni. De kezemet egyik sem szo-
ritotta meg. — A számúzótt mindenütt egyedül van.

Csak a hazában vannak barátok, házastársuk, atyák
és testvérek. — A számúzótt mindenütt egyedül van.

Szegény számúzótt! szűnj meg panaszlani, mi mind-
nyájan számúzóttak vagyunk, mint te; mindnyájan látták a-
tyáikat, testvéreiket, házastársukat és barátjaikat el-
menni s előtűnni.

A haza nem e földön van. Hiába keresitek azt. Mit
hoss gyanánt veszünk, csak egy éjszakai szállás.

Elvándorolt ő széles e világon. Isten áldja meg a
szegény számúzóttot!

(Franciaiából.)

Szittágy István.

Csattanós álom.

Holnap lesz egy hete	„Csattan” láttam a vért
Egy gondolom: — —	Kiömleni,
Nőm hisztorgó leve,	Kezdem hű lelketem
Est álmodom.	Elbörgeni.
S a család hisztorgó	De „csattan” újlag
Eliskorám —	S fölébredök —
S lelőni életem	S halai helyt ajkámor
Határozom.	Nőm csodja ég!

Elteréty János.

A természet vadvirága.

(Dardanus-főle keltikusimhoz.)

Mit ogatók, mit borjotok
Egemen? hisztorgó cselek!
Torkotokba, hogy megfúljok
Oly kemény konczot vezetek.
Nyrbáljak Uvgházak
Satasz sarjokkain,
A korlátlan természet
Vadvirága vagyok én.
Nem várók belém tanúok
Bottal a köldöcsöt,
Lakodj szalájszótok
Sülvén sokem engedett.
Fimáskók szabályokra,
E szövegben félve móm,
A korlátlan természet
Vadvirága vagyok én.
Nem várók számotokra,
Árva fityás kötevek!
Kinek gyenge, kényes, remélt
Gyámra magyárt háborog;
Van azért, ki ép izléssel
Idvezetve józ elem.
A korlátlan természet
Vadvirága vagyok én.
Hát azért nekem örökre
Srégen békét hagyjatok;
Ugy sem sok ajmólosú munka,
Félra borodt hisztorgók.
S keblötök ha van köldököt,
Egy kapkodjatok félre —
A természetnek tüvénosa
Vadvirága vagyok én!

Petőfi.

4. A természet vadvirága (248. sz.) a PDI 1844. évi dec. 24-i számából. Jól látha-
tó a vers „beszorított” elhelyezése, a strófatartók csaknem teljes eltüntetésével.

Ha e sötét börtön, a mielőtt itt leírod,
Leműveid a balsors, a melly társ téged is:
Elvetném tollamat, nem írni, bárha lenne
Minden vonásomért egy egy ország a bér.

Fond VII/90

Petőfiándor

5a. A Cs. E. kisasszony emlékkönyvébe c. vers (250. sz.) kéziratlapja, Csapó Etelke emlékkönyvéből (OSZK Kt. Fond VII/90.)

Judom, mint boldogított férjedet!
De frönte híváram, hogy azt ne tedd,
Ne olyan nagy mértékben legalább;
A fájdalomnak csalogánya ő,
I mióta boldog, hangja ritkán jö-
gyötör, hogy helyne idesbús dalát.

Fond VII/90

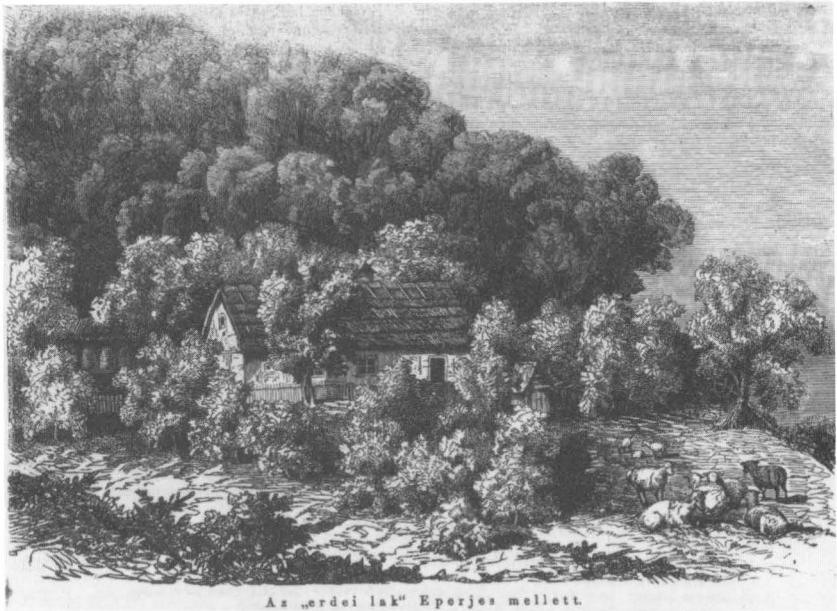

Petőfiándor

5b. A V. S.-né emlékkönyvébe c. vers (251. sz.) kéziratlapja, Vachott Sándorné emlékkönyvéből (OSZK Kt. Fond VII/90.)

6. *Petőfi Etelke sírjánál.* Orlai Petrics Soma olajfestménye. Sárszentlőrinc, 1845. júl. 6. (PIM Mt. 64. 1494.)

7. Az erdei lak (315. sz.) legkorábbi ábrázolása (VU 1862. okt. 19.)

DREYSCHOCK ur UTOLSZOR.

Bérlét

Pest, szerdán, mártius 11-én, 1846.

273-ik szám.

DREYSCHOCK S.

ur, zongora-művész,

UTOLSÓ

NAGY ÉNEKES és ZENÉSZETI

A C A D E M I Á J A.

1 szakaszban.

RÉSZLETHI:

1. NYITÁNY.
2. HANGVERSENY-RÉSZ. (C moll) zongorára zenekar-kísérettel, szerzte és előadja DREYSCHOCK SÁNDOR ur.
3. a) „Márczi betyár” népmánéz Szakáltól, zenéje Szénfytől; b) „Rég veri már a magyart a teremtő” Pelóftól, zenéje Szénfytől; mindkettőt énekli Fűredy.
4. HONDÓ, zongorára zenekar-kísérettel szerzte és előadja DREYSCHOCK SÁNDOR ur.
5. VÁLTOZATOK „GOD SAVE THE QUEEN” angol nemzeti dalra CSUPÁN BALKÉZZEL. fűtáza DREYSCHOCK S. ur.
6. VÁLTOZATOK, magyar népdalra, szerzte és előadja DREYSCHOCK SÁNDOR ur.

Est megelőzi, kilencz órással:

Özvegy férje.

Vigjéktek 1 felvonásba. Írta Dumas, fordította Keresztury.

S Z E N É L Y E K:

Vertpré, utasó	— — — — —	Fancy,	Hélión, szabaleány Adelaí	— — — — —	Balog Jozsef.
Adèle, özvegy	— — — — —	Laborfalvi R.	Jasok	— — — — —	Korcsok.
Leo, ügyész	— — — — —	Leudvay.		— — — — —	Vas-
Pauline, Adèle unokahuga	— — — — —	Komlóssy Ida.	Történethely: mezei lak Páris környékén.		

Helyek ára ezen előadásra pengő pászban:

Földemlői a első em. páholy 6 E. 40 kr. Második em. páholy 5 E. 30 kr. Földemlői a második 1 E. Második em. a harmadik 40 kr. Földemlői a harmadik 40 kr. Második em. a negyedik 25 kr. Kerzati 10 kr.

Paksyné gyöngéldék. Heaz Róza rekedt.

Kezdete 7 órakor, vége 9 után.

Látta: Szentpétery, rendező.

(Nyomatja Kereszturyi Dezel J., Párisiák, Apollónus.)

Kiadta: Szilgnyei, titkosok.

8. A Régi veri már a magyart a teremtő... (326. sz.) Szénfy Gusztáv zenéjével, a Nemzeti Színház koncertműsorán (OSZK SzT, Színlapgyűjtemény)

MUTATÓK

CÍM- ÉS VERSKEZDETMUTATÓ

*(A félkövér számok a jelen kötetben közölt versek lapszámára utalnak;
a verskezdeteket kerek zárójelbe tettük.)*

- A bajazzo 181, 182, 183
A. B. emlékkönyvébe 161, 206, 367,
504—506, 519, 541
A borhoz 38, 250, 292, 297—298,
538
A borozó 298
A csavargó 205, 225, 228, 230, 231,
254, 256
A dal 235, 290
Adorján Boldizsárhoz 506
A fakó leány és a pej legény 322
A faluban utcahosszat... 378
A farkasok dala 384
(A halál két neme...) 15
A halvány katona 231
A hazáról 294
[A hegyoldalt venyigesor takarja...] 93,
336, 337, 340—341, 352, 454,
538
A helység kalapácsa 195, 196, 206,
217, 229, 234, 239, 246, 247,
252, 256, 261, 275, 304, 305,
308, 309, 315, 316, 317, 319,
325, 332, 354, 378, 379, 380,
384, 398, 414, 415, 450, 462,
466, 491, 529, 537, 538
A hó, a holt föld téli szemfedője...
133, 412, 442, 539
A hóhér kötele 208, 227, 309, 320,
323
(A hold az égen...) 153
A Honderűhöz 170, 205, 206, 252,
528—533, 534, 535, 536, 542
A hűtelenhez 180—181, 285, 298
A jó öreg kocsmáros 206, 523
(Akármiképp csűrjük, csavarjuk...) 7
(A kinek nincs szeretője...) 20
A királyok ellen 103, 196, 206, 262,
322, 364—369, 375, 405, 538
(A költészet fája életem...) 15
A költő s a szőlővessző 206
A kutyák dala 384
A külföld magyarjaihoz 106, 195,
196, 207, 294, 333, 366, 377,
386—390, 397, 405, 538
A leánykákhoz 23, 217, 247, 254,
255—256, 297, 537
Álltam sírhalma mellett... 127, 412,
434, 539
A magyar némes 230, 231, 521
A magyar nemzet (Oh ne mondjátok
nekem, hogy...) 112, 196, 207,
238, 300, 366, 375, 396, 397,
403—406, 452, 539
Ambrus gazda 247
Amott fõnn egy csillag ragyog...
120, 408, 410, 412, 425—426,
539
A nagyapa 314, 319
A nap 149, 458, 459, 470—471, 478,
540
A nap házaselete 18, 230, 245—247,
254, 322, 402, 452, 473, 537
(A nap házaselete...) 18
A naphoz 17, 230, 239, 241, 242—
245, 248, 305, 358, 401, 537

- A négy ökrös szekér 320
 A nemes 366
 Anyám, anyám... 130, 412, 438—439, 460, 539
 Apám mestersége s az enyém 111, 246, 401—403, 451, 452, 461, 473, 539
 A pap l. *Legenda*
 A pokol titkai 195—196, 262, 306, 366
 A puszta télen 322
 A régi jó Gvadányi 266, 309, 350, 352, 483, 529
 A rom panasza 198
 A sorhoz 150, 233, 234, 235, 249, 347, 471—472, 540
 A szökevények 369, 529
 A tentás üveg l. *A tintás-üveg*
 A természet daltjátéka l. *Ki a szabadba!*
 A természet vadvirága 105, 297, 337, 351, 354, 378—386, 396, 402, 403, 448, 450, 470, 473, 483, 529, 538
 A tintás-üveg 32, 243, 266, 267, 271, 272, 274, 278—282, 351, 537
 A toronyban delet harangoznak... 146, 418, 462—463, 540
 A varróleány 162, 508, 509—511, 541
 A világ és én 141, 246, 368, 402, 438, 450—453, 461, 470, 473, 534, 540
 Az alföld 200, 252, 286, 371, 498, 512, 529, 532
 Az első dal 181, 182, 186, 192, 273, 274, 276, 278
 Az én mátkám 394
 Az én szerelmem... 35, 284, 286, 287—288, 290, 372, 538
 Az én torkom álló malom.. 247, 358, 396
 Az erdei lak 157, 454, 491, 492—497, 501, 540
 Az év végén 397
 Az isteni vigasz l. *Legenda*
 Azokhoz az én jó pesti pajtásaimhoz 152, 204, 254, 256, 321, 475—479, 526, 540
 Az öreg úr 98, 340, 351, 352—354, 356, 538
 Az örült 535
 Az ősz utósó virágai Juliának 453
 (Azt mondom, a mit mindig...) 96
 Az utánzókhöz 197, 384
 Az utósó alamizsna 224, 245, 453
 Az utósó ember 453, 536
 Barátim, csak vigasztalással... 128, 412, 433, 435, 440, 444, 539
 Batthyányi és Károlyi grófnék 37, 291, 293—297, 333, 337, 359, 373, 377, 387, 388, 538
 Be szomorú az élet én nekem... 135, 408, 411, 412, 421, 438, 444—445, 539
 Betegségemben 221, 240, 242
 Boldog éjjel... 94, 337, 341—342, 343, 348, 349, 538
 Bolond Istók 231
 Bú 180
 Bucsú 398
 Bucsú a színészettől 272, 478
 Bucsú 1844-től 108, 356, 359, 361, 366, 396—399, 400, 409, 423, 430, 444, 538
 Búcsu Kun-Szentmiklóstól 167, 203, 205, 524—528, 530, 531, 542
 Bucsuszó [kétes hitelű vers] 185, 186
 [Bűvölőn hangzik dalod...] 257
 Carmen lugubre 223
 Cipruslombok *Etelke sírjáról* [ciklus-cím] 197, 201, 206, 208, 209, 210, 221, 226, 306, 317, 341, 380, 391, 406, 407—418, 425, 427, 431, 445, 448, 451, 454, 455, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 466, 467, 470, 474, 478, 481, 487, 489, 490, 501, 505, 508, 513, 514, 529, 540, 542
 Cs. E. kisasszony emlékkönyvébe 107, 347, 359, 390—392, 393, 399, 409, 538

- Csokonai 26, 223, 228, 243, 252, 253, 264—270, 280, 294, 363, 537
- Dáridó után 15, 236—238, 359, 375, 537
- Deákpályám 221, 246, 274, 402, 452, 473
- Dínomdánom 350
- Disznótorban 181, 183, 184, 185, 190—191, 225
- (Ebédre hitak...) 156
- Eger mellett 405
- Egressy Gáborhoz 193—194, 204, 235, 272, 273, 274, 294
- Egri hangok 196, 238, 395, 396, 405, 447, 539
- Egy asszonyi állathoz 160, 206, 501, 503—504, 541
- Egy estém otthon 223, 241, 305
(Egy esztendő a másik sírját ássa...) 108
- (Egyet mondok, sors...) 150
- Egy gondolat bánt engemet... 536
- Egy hajfürthöz 205
- (Egy kálomista pap s Csokonai...) 26
- Egy szép hölgy emléke 166, 231, 352, 371, 491, 521—522, 541
- Egy szőke hölgyhöz I. Volnék bár...
Egy telem Debrecenben 223, 254, 256
- Éjszakáim 16, 238—240, 241, 249, 254, 256, 305, 396, 404, 537
- Élet, halál 233, 234, 235, 241, 249, 292, 347, 471
- Élet, halál! nekem már mindegy 36, 284, 286, 291—293, 297, 347, 538
- Elfojtott könnyek 145, 460—461, 540
- Elmondom, mit eddig... 410, 412, 419, 420, 539
- Első szerelem 256
- Első szerepem 277
- Elválás (Itt a bucsúperc...) 223, 292, 298
- Emléksorok IV. A. B.-nak I. A. B. emlékkönyvébe
- Én 223, 383, 453
- Engesztelés 181, 183, 187, 188
- Én magyar nemes vagyok 206
(Én nem panaszlok sorsom ellen...) 12
- Én vagyok itt... 120, 408, 410, 412, 426—427, 428, 429, 435, 438, 444, 539, 546
- Epigramm I. (Szende szerény iboják...) 183
- Epigramm 2. (Hasztalanul vágyasz...) 223, 398
- Epigramm 5. 352
- Epigrammok [gyűjtőcím, PDI] 233, 234, 235, 241, 249, 471
- Esik, esik, esik... 92, 208, 336—338, 340, 341, 343, 347, 348, 538
- Est 275, 471
- E szobában küzködött... 135, 411, 412, 443—444, 539
- Etelkéhez 104, 288, 359, 369—372, 393, 394, 395, 399, 409, 423, 424, 448, 522, 538
- Ez a világ amilyen nagy... 396
- Ezrivel terem a fán a meggy... 247
(Ez volt aztán az éjszaka!) 15
- Fa leszek, ha... 288, 372
- Falun 205, 208, 454
- Fekete kenyér 166, 205, 517, 519, 522—524, 541
- Felelet Tompa Miskának I. Tompa Mihályhoz
- Felhők [cikluscím] 208, 235, 367, 368, 397, 413, 456, 460, 461, 470, 542
(Felhős az ég hazámon...) 102
- Felsülés 156, 206, 490—491, 540
- Fényes csillag... 159, 196, 336, 337, 342, 344, 347, 348—349, 538
- (Fiuk, az isten áldjon meg...) 101
- Fresco-ritornell 461, 500, 501, 502, 503, 504, 515, 519, 541
- Furcsa történet 247, 351
- Furfangos borivó 20, 233, 234, 249—250, 366, 537
- Függ már a lant... 140, 408, 409, 411, 413, 449—450, 457, 540

- Fürdik a holdvilág az ég tengerében...
227
Füty 385
- Gazdálkodási nézeteim 193, 216, 221,
252, 378, 396
Gondolatim bakóihoz 195, 196
Gyalázatos világ 172, 205, 402, 451,
461, 533—535, 542
Gyere, lovam... 93, 336, 337, 338—
339, 340, 538
Gyors a madár, gyors a szélvész... 147,
225, 464—466, 467, 540
- Ha 13, 228, 230—232, 276, 513,
521, 537
Ha ébren meg nem látogatsz... 118,
410, 412, 423—424, 430, 539
Ha életében... 132, 409, 412, 440—
441, 539
(Ha e sötét betűk...) 107
(Hah, börtönöm ajtaja...) 152
(Ha kalapomnak szőre volna...) 13
Halálom 15, 230, 232, 233—235,
249, 347, 537
Halálvágy 188, 298
Három szív története 536
Hatalmas orvos az idő... 131, 412,
439, 539
(Hát, fiú olvastam azt a verset...) 9
Hattyudalféle 242
Hazámban 320
Hazugság, a mit... 126, 412, 433,
539
Hejh Büngözsdi Bandi... 227
(Hejh édes szülőimék...) 8
Hejh nekem hát vigasztalást mi sem ad
251
(Hiába, Pest csak Pest...) 163
Hiába várlak hát... 137, 411, 413,
446, 539
Hír 146, 366, 402, 451, 460, 461—
462, 501, 506, 515, 540
Hírös város az aafödön Kecskemét...
225, 226, 498
(Hm, bizony csak sok nem úgy ha-
lad...) 100
[Hogyha messze lészek...] 345
- Holdvilágos éj 153, 352, 479—481,
491, 519, 531, 540
Hol vagy te, régi kedvem? 125, 408,
410, 412, 431, 539
Honfidal 252, 296, 363, 397
Honvág 298
Hová levél?... 116, 408, 411, 412,
420—421, 539
Hozzá 21, 252—253, 255, 265, 266,
352, 537
Hull a levél a virágról... 113, 401,
406—407, 539
- Ibolyák [füzet] 181—192
Idvezet Pesthez 198—199, 512, 514
(Ifjú szivecskéd...) 161
(Igaz-e királyom...) 39
Így is jó 147, 463—464, 540
Igyunk! 120, 247, 248, 250—251,
255, 298, 359, 537
Irtóztató csalódás 197, 268
István öcsémhez 217, 274, 357,
523
Itt a nyilam, mibe löjjem? 369
Ivás közben 221, 223, 258, 268, 345,
350, 385
- Jaj, be bús ez a harangszó! 117, 408,
410, 412, 422—423, 424, 448,
539
János gazda 97, 272, 340, 351—352,
353, 538
János vitéz 40, 196, 200, 206, 213,
214, 221, 226, 227, 244, 269,
284, 286, 291, 300, 302—332,
338, 339, 349, 353, 354, 356,
365, 366, 371, 374, 380, 394,
395, 400, 414, 415, 417, 420,
432, 438, 443, 459, 538, 540
Játszik öreg földünk... 133, 412,
441—442, 539
Javulási szándék 221, 453
Jőj, tavasz, jőj!... 128, 412, 436—437,
448, 514, 539
Jövendölés 235, 398, 457
(Jut még eszedbe a fiú?...) 29
[Kakasszóra hajnal ébred...] 181, 183,
190, 340

- (Kalmáridőket élünk...) 161
 Katona barátomhoz 274
 Katona vagyok én... 95, 208, 217,
 336, 337, 344—347, 348, 352,
 538
 Kedves vendégek 231, 521
 [Kegytelen a végzet...] 398
 Kéket mutatnak még... 132, 412,
 439—440, 539
 (Kél a hold, az éj lovagja...) 14
 Képzetem 173, 205, 534, 535—536,
 542
 Kerényi Frigyeshez 221, 274, 481
 Két testvér 110, 400—401, 539
 Ki a szabadba! 155, 481, 484—487,
 529, 540
 Kicsapott a folyó... 148, 466, 467—
 468, 540
 Kis furulyám szomorufűz ága... 323
 K. I. kisasszony emlékkönyvébe 254
 (Ki mondja meg?...) 165
 (Komor, mogorva férfiú...) 149
 Költői ábránd volt... 255
 Költő lenni vagy nem lenni 143, 197,
 402, 448, 454, 455—458, 461,
 466, 474, 506, 515, 540
 Kördal 247
 Kukorica Jancsi l. János vitéz
 K... Vilmos barátomhoz 345, 346,
 398
 (Ládámat tolvajtól...) 166
 Lanc versei [versfüzet] 183, 186, 233
 Lant és kard 102, 356, 359, 361,
 362—364, 365, 366, 397, 457,
 517, 538
 Látod-e, angyalom.. 104
 Láttam két hosszú nap... 123, 412,
 422, 430—431, 444, 539
 Le az égről hull a csillag... 125, 412,
 432, 539
 Legenda 25, 180, 195, 196, 206, 242,
 257—264, 269, 367, 405, 529,
 537
 Legenda az istenről l. Legenda
 (Légy átkozott...) 143
 Lehel 334
 Levél Arany Jánoshoz 456
 Levél egy színész barátomhoz 29, 243,
 271, 272, 274—279, 323, 351,
 537
 Liliom Peti 11, 207, 225—228, 231,
 325, 352, 519, 537
 Lopott ló 225
 [Magas trónján a sors ül...] 223, 386
 Magyarország 155, 198, 487—489,
 540
 Magyar vagyok 256
 Matildhoz 289
 Megint panasz! l. Legenda
 (Megiszem én a bort...) 20
 (Mégkoppott a mentém...) 147
 (Mégköszönöm az ilyen ősz...) 22
 (Megláttuk egymást...) 160
 (Még mit nem mondanak!...) 173
 (Mégölte valaki magát...) 142
 (Még ugy csak megjárja...) 16
 Megúnt rabság 285
 (Megvetésem és utálatomnak...) 141
 Megy a juhász a számaron... 469
 (Menjünk, menjünk a földbe...) 101
 Merengés 286, 352
 Mért nem születtem ezer év előtt? 92,
 332—336, 361, 363, 388, 397,
 404, 405, 517, 538
 Messze vándoroltam... 164, 199, 206,
 408, 409, 411, 413, 418, 489,
 513—515, 522, 541
 Méz és csók 266
 (Mi az a nap?...) 149
 Mi bűvösbájos hang... 156, 206, 408,
 409, 411, 413, 489—490, 513,
 540
 Midőn nagyon bánt... 134, 411, 412,
 443, 539
 (Miért aggódom...) 167
 Miért tekintesz be szobámba? 123,
 412, 429—430, 539
 (Mi hát az a hír...) 146
 (Mihelyt megpillantottalak...) 159
 Mi kék az ég! 154, 380, 481—483,
 484, 493, 494, 495, 501, 529,
 540
 Mi lelt? 19, 232, 241, 247, 248—249,
 250, 254, 255, 256, 298, 537

- (Minden művészetek...) 28
 (Mindig biztattál...) 111
 (Mint a szív...) 157
 Mit nem tettem volna érted... 116, 410, 412, 420, 539
 Mit szól a bölcs? 100, 297, 344, 350, 351, 356—358, 360, 361, 482, 495, 538
 (Mit ugattok...) 105
 Mi volna különös azon... 126, 412, 432—433, 435, 438, 444, 539
 Mondják, hogy mindenikünk... 322
 Mondom, ne ingerkedjetelem... 385
 (Most már mulassatok...) 145
 Multság közben 145, 402, 451, 458—460, 461, 475, 477, 478, 540
 (Ne haragudjatok rám...) 23
 (Nekem nincs semmim...) 37
 Nem háborítom-e nyugalmad... 122, 410, 412, 428—429, 539
 Nem tesz föl a lány magában egyebet... 95, 336, 337, 344, 347—348, 538
 (Nem tudom, mi lelt ma engem?...) 19
 Nemzeti dal 308
 Népdal I. [Kakasszóra hajnal ébred...]
 Népdalok [gyűjtőcím, Élk 1845. márc.] 336, 337, 338, 340, 341
 Népdalok [gyűjtőcím, Ibolyák] 190
 Népdalok [gyűjtőcím, PDI 1845. ápr.] 341, 342, 343
 Népdalok [gyűjtőcím, PDI 1845. jún.] 344, 346, 347, 348, 349
 Népdalok [gyűjtőcím, PDI 1845. aug.] 498, 499, 500
 Néprománc I. Piroslík a kecskerágó...
 Néprománc (1844) I. Liliom Peti
 Néprománcok [cikluscím] 207
 Nyakravaló 385
 Nyílt levél Vahot Imréhez 234, 350, 357, 483
 (Oh bor!...) 38
 (Oh Honderü...) 170
 (Oh ne mondjátok nekem...) 112
 Orbán 149, 352, 468—469, 540
 Ő, a kedves drága kis leány... 126, 412, 434, 539
 V. Ferdinándhoz 39, 195, 196, 206, 242, 282, 299—302, 322, 365, 366, 375, 377, 378, 405, 538
 Pál mester 199, 247, 340, 351, 352, 354, 355, 356, 538
 Pálnapkor 181—182, 191
 Panasz I. Legenda
 Panaszkodám hát?... 129, 412, 437—438, 451, 539
 (Panaszom van...) 17
 Párbaj 181, 182, 183
 Paripámnak az ő színe fakó... 159, 498, 499—500, 501, 504, 541
 Pató Pál úr 469
 Pesté 163, 199, 512—513, 541
 Pinty úrfi 12, 225, 228—230, 231, 352, 537
 Piroslík a kecskerágó... 148, 446, 466—467, 530, 540
 Piroslík már a fákon a levél... 498, 499
 Pórnak esti dala (németből Claudius után) 301, 322
 Pusztán születtem... 226
 P...y Vilma kisasszonyhoz 161, 506—509, 511, 541
 Rabházának fia 101, 356, 361—362, 364, 365, 366, 397, 538
 Rég veri már a magyart a teremtő... 165, 519—521, 541
 Részség a hazáért 101, 247, 275, 298, 356, 358—361, 366, 538
 Robin Hood [fordítás] 385, 469
 Rokkadal 258
 Rosz verseimről 150, 246, 402, 452, 458, 472—473, 478, 540
 Segesvár romjai I. A rom panasz
 S. K. emlékkönyvébe 206
 Sorshúzás előtt 266
 Sors, nyiss nekem tért... 536

- Sovány ősz 22, 254—255, 256, 297, 303, 340, 371, 537
- S. Zs. kisasszony emlékkönyvébe 206
- Szemek, mindenható szemek! 35, 284, 286, 288—290, 538
- Szemfájásomkor 17, 230, 233, 234, 235, 241—242, 249, 296, 323, 347, 537
- Szemrehányás 286, 398
(Szent a költő lantja...) 138
(Szent borzalommal...) 21
- Szép vidéknek a szépséges leánya... 255
- Szerelm és bor 96, 349—351, 357, 359, 361, 381, 529, 538
- Szerelm- és pipadal 242, 249
- Szerelm gyöngyei [cikluscím] 204, 208, 317, 372, 400, 414, 415, 416, 472
- Szerelm gyötrelme [cikluscím] 207, 242, 248, 255, 283, 284, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 297, 299, 300, 319, 341, 343, 347, 371, 387, 419, 420, 436, 475
- Szerelm gyötrelme (Egy szőke hölgyhöz) I. Szerelm gyötrelme [cikluscím]
- Szerelm, szerelm... 94, 337, 341, 342—343, 538
- Szerelmevágy 151, 418, 474—475, 515, 540
- Szerelm vándorai 14, 230, 232—233, 537
- Szerlmem zúgó tenger... 36, 284, 286, 290—291, 538
(Szeretlek mint a hold...) 243, 282
(Szeretnék már szeretni...) 151
- Szilveszter éje 1847-ben 397
- Színbírálat 231, 282, 283, 284, 521
- Színészdal 28, 206, 271—274, 275, 276, 278, 279, 280, 537
- **Színésztársamhoz 181, 183, 186, 188—189, 190
- Színházban 204, 283, 284
- Szivem, te árva rabmadár! 34, 284, 286—287, 538
- Szobámban 223, 235, 236, 239, 240, 254, 256, 396
(Szól a kakas...) 167
- Szülőimhez 8, 216—218, 320, 523, 537
- Takarékosság 7, 193, 215—216, 249, 254, 256, 537
- Talpra magyar... I. Nemzeti dal (Tán én nem tudnék irni...) 150
- Tavaszi I—II. 207, 473, 529
- Tavaszi I. I. Mi kék az ég!
- Tavaszi II. I. Ki a szabadba!
- Téli világ 142, 340, 453—455, 540
- Temetőben 235
(Teremtő isten!...) 17
- Természet! még te is gúnyolódol? 121, 306, 410, 412, 427—428, 441, 454, 539
- (Te sem termettél...) 155
- Te voltál egyetlen virágom... 119, 412, 424—425, 539
- (Ti fekélyek...) 106
- Tigris és hiéna 208, 452
- Tizenkettőt ütött az óra... 136, 411, 412, 445—446, 539
- Tolvaj huszár 225, 227, 321
- Tompa Mihályhoz 9, 205, 215, 218—225, 234, 239, 249, 255, 261, 268, 274, 294, 297, 379, 396, 537
(Tudjuk, hogy játék kell...) 103
(Tudom: mint boldogítod...) 107
- Tündéralom 325
(Tüzesen süt le ...) 40
- (Ugy sírhatnék!...) 145
- Újév napján 322
- Úti jegyzetek 198, 203, 222, 247, 276, 277, 310, 384, 476, 477, 478, 481, 487, 488, 490, 492, 495, 498, 499, 500, 502, 503, 504, 505, 507, 509, 510, 512, 517, 533, 534
- Úti levelek Kerényi Frigyeshez 224, 269, 276, 277, 357, 398, 508
- Vadonban 235, 320
- Vahot Sándorhoz 138, 294, 395, 447—449, 540

- Vajda Péter halálára 294
Változás 298
Van a nagy alföldön csárda sok... 158,
498, 499, 540
Vándordalok I. 320
Vándorélet 455
(Vándorszínész korában Megyeri...)
32
(Van én nekem...) 110
(Van-e szebb lánc...) 104
(Varróleány a szeretőm...) 162
Védegyleti dal 104, 195, 206, 266,
300, 322, 333, 365, 372—378,
379, 380, 387, 388, 396, 529, 538
Végszó ***hoz 294, 298, 384, 535
Verseim 25, 233, 234, 235—236,
241, 249, 347, 537
Világosságot! 535
Virít a kikirics... 340
Visegrád táján 165, 461, 501, 515—
519, 541
Vizet iszom 223
Volnék bár... 33, 282—285, 286,
287, 290, 297, 299, 300, 538
V. S.-né emlékkönyvébe 107, 347,
359, 385, 390, 392—395, 447,
448, 538
Zárjátok be már azt a koporsót! 117,
410, 412, 421—422, 539
Zöld Marci 204, 208, 517, 522, 524,
530, 531, 533, 536, 542
Zsuzsikához (II.) 457

NÉVMUTATÓ

- Aarne, Antti 312
Abday Sándor 276, 278
Ács Károly 185, 309
Adorján Boldizsár 367, 368, 504, 505,
506, 516, 518, 519
Ágai Adolf 346, 454, 509, 510, 511
Ágner Lajos 370, 393, 394, 448
Aigner, Ludwig 216
Almási István 486
Ambrus Lajos 263
Arany János 193, 200, 209, 263,
304, 306, 307, 308, 316, 318,
321, 332, 383, 461, 474, 492,
518
Arany László 308
Árpád fejedelem 405
- Babits Mihály 474
Badics Ferenc 209, 319, 365, 502
Bagó Márton 254, 303, 371
Bajor Nagy Ernő 309
Bajza József 182, 190, 191, 192, 273,
274, 281, 321, 345, 360, 370,
376, 391, 393, 394, 404, 405,
407, 447, 457, 486, 528
Bajza Józsefné Csajághy Júlia 391,
393, 394
Bakóczy János 267
Bakody Tivadar 260
Baky Gábor 277, 278
Baky Ignác 526, 527
Baky Krisztina (Tini) 526, 527
Bálint Sándor 469
Balkányi Enikő 209, 393, 394
Balog István 227
Bán Imre 269
- Bangó Pető 304
Bánk bán 367, 518
Bankós Izidóra 257, 261
Bankós Károly 203, 257, 261, 524,
525, 526, 531
Barabás Miklós 237, 447, 456, 466,
477
Barna Ignác 511
Baros Gyula 309
Baróti Lajos (tanár, kutató) 198, 199,
206, 209, 212, 229, 243, 244,
252, 275, 283, 346, 391, 452,
495, 508, 514, 516, 530
Baróti Lajos (újságíró) 284
Bartay Ede 376
Bartók Lajos 212
Batthyány Antónia 294
Batthyány Károly 295, 373, 375
Batthyány Lajos 294, 295, 296
Batthyány Lajosné Zichy Antónia 293,
294, 295, 306, 374
Bayer Ferenc 346
Bayer József 461
Becskeréki (betyár) 465
Bedő Rudolf 193
Beimel József 201, 202, 409
Beke Kálmán 374
Beke Ödön 310
Békés István 270, 383, 454, 495
Benzur Miklós 491
Beniczky Emil 513
Benkert, Carl Maria von I. Kertbeny
Károly
Benkő Loránd 213
Benőfi-Brujmann Soma 262
Béranger, Pierre Jean de 218, 228,

- 229, 236, 251, 262, 268, 292,
296, 301, 302, 344, 350, 351,
353, 354, 359, 360, 364, 382,
388, 455, 456, 469, 480, 503,
504, 511, 521, 529
- Berczeliné Monori Erzsébet 193
- Berczik Árpád 214
- Bérczy Károly 281, 310
- Berecz Károly 209, 333, 376, 404,
423, 426, 448, 469, 498, 505,
506, 507, 508, 510, 511
- Bernát Gáspár 237
- Berze Nagy János 209, 264, 311, 312,
314, 319, 320, 321, 322, 398,
425, 427, 432
- Berzsenyi Dániel 238, 381, 398, 467
- Bessenyei György 309
- Bezerédi István 418
- Binder Károly 198
- Bisztray Gyula 213, 492
- Bizay György 229
- Blumauer, Alois 402
- Bodolay Géza 198, 209, 222, 246,
267, 280, 318, 333, 355, 360,
389, 452, 481, 488
- Bögner József 259
- Bögner Mihály 259
- Bonyhai Benjámín 262, 263
- Böszörményi István 507
- Böszörményi Károly 222
- Brühl, Alois 309
- Bulyovszky Gyula 376
- Burgkmair, Hans 336
- Byron, George Gordon Noél 451,
452, 453, 469
- Cabet, Etienne 366, 367
- Chalupka Rezső 494
- Christmann, Friedrich I. Kerényi
Frigyes
- Claudius, Matthias 301, 322
- Cock, Paul de 381
- Czakó Zsigmond 306, 504
- Czuczor Gergely 209
- Csajághy Erzsébet 370, 393
- Csapó Etelke 197, 233, 266, 283,
284, 289, 300, 307, 315, 319,
354, 370, 371, 372, 390, 391,
392, 393, 394, 395, 397, 399,
405, 406, 407, 409, 410, 411,
418, 419, 420, 421, 423, 425,
426, 427, 430, 440, 443, 447,
448, 451, 455, 460, 463, 464,
470, 474, 475, 478, 481, 490,
507, 508, 513, 514, 539
- Csapó János 370, 393, 394
- Csapó Jánosné 391
- Csapó Mária I. Vachott Sándorné
- Csapó Pál 391, 392
- Csapó Pálné 391
- Csapody István 241
- Császár Ferenc 196, 307, 310, 317,
318, 378, 379, 380, 382, 385,
405, 413, 414, 415, 419, 426,
430, 436, 440, 445, 477
- Csatáry Ottó 520
- Csatlós Erzsébet 506
- Csehfalvi Antal 277, 278
- Csepicsányi Béla 259
- Csernátóni Gyula 243
- Csernátóni Lajos 355
- Csokonai Vitéz Mihály 209, 213, 223,
264, 265, 266, 267, 268, 269,
270, 294, 309, 319, 321, 324,
357, 381, 398, 525
- Csörgheő Géza 295
- Csüry Bálint 385
- Dardanus I. Pompéry János
- Dávidházi Péter 179
- De Caux Mimi 188
- Deák Ferenc 226
- Degré Alajos 209, 284, 302, 305, 377,
459, 478
- Delhányi Zsigmond 186, 209
- Demény Mihály I. Demjén Mihály
- Demjén Mihály 277
- Dessewffy grófnő 233, 283, 284, 297,
319
- Dessewffy Anna 283
- Dessewffy Emil 374, 375, 377
- Dessewffy Ferenc 283
- Dessewffy Gábor 298
- Dessewffy József 283
- Dessewffy Klára 283

- Dessewffy Lujza 283
 Dessewffy Mária 283
 Dessewffy Matild 283
 Dessewffy Mihály 283
 Devecseri Gábor 298
 Dickens, Charles 441
 Dienes András 296, 345, 346, 364
 Diósy Márton 414, 416
 Dobó István 405
 Dobrossy István 267, 368, 381, 382,
 395, 415, 470, 504
 Dobszay László 361
 Dóczy József 261
 Domby Márton 267, 269
 Döme 229
 Dömök Elek 222, 257, 258, 260
 Dömök Kálmán 257
 Dömötör Ákos 312, 314
 Dömötör Sándor 227, 323, 324
 Dreyschock, Alexander 520, 521
 Dubravitzky Simon 394
 Dugonics András 229, 320
 Dux Adolf 202, 209, 237, 238, 240,
 242, 245, 247, 249, 250, 251,
 285, 287, 288, 290, 291, 292,
 293, 298, 335, 337, 338, 339,
 342, 345, 347, 348, 359, 360,
 390, 464, 466, 488, 489, 499,
 532
 Egressy Ákos 485, 486, 516, 531
 Egressy Béni 407
 Egressy Gábor 193, 204, 221, 237,
 272, 273, 276, 281, 306, 367,
 477, 486, 504, 517, 519, 522,
 524
 Egressy Gáborné 517
 Elek Oszkár 311
 Elekfi László 210, 368, 396, 407,
 452
 Emich Gusztáv 283, 303
 Emődý Dániel 258, 476, 477, 478
 Endrei Zalán 198
 Endrődi Sándor 179, 210, 212
 Eördegh István 504
 Eördögh Dániel 494
 Eötvös József 392, 408, 477
 Eötvös Károly 184
 Erdélyi János 210, 216, 217, 222,
 229, 232, 235, 236, 237, 239,
 244, 248, 251, 253, 254, 255,
 256, 267, 275, 280, 285, 286,
 287, 289, 290, 292, 295, 296,
 302, 308, 317, 333, 337, 339,
 342, 343, 344, 347, 348, 351,
 353, 354, 357, 359, 364, 370,
 373, 374, 375, 382, 388, 391,
 392, 393, 396, 397, 400, 401,
 407, 414, 415, 436, 448, 451,
 454, 456, 459, 460, 461, 462,
 463, 464, 465, 466, 468, 469,
 470, 472, 473, 476, 480, 485,
 496, 497, 499, 500, 504, 505,
 511, 517, 521, 523, 532, 534,
 536
 T. Erdélyi Ilona 210, 216, 229, 308,
 367, 370, 382, 462, 465, 497,
 505, 528
 Ernst Lajos 257
 Erős János 265
 Etőfi Andor I. Szeberényi Lajos
 Fábíán Gábor 486
 Fabiny Tibor 180, 181
 Farkas Máté 321
 Farnos Dezső 283, 398
 Fáy András 237, 370, 394
 Fáy Andrásné 370
 Fehér Géza 334
 Fekete Gábor 186
 H. Fekete Péter 267, 269
 Fekete Sándor 182, 183, 184,
 185, 186, 188, 195, 210, 254,
 262, 266, 273, 275, 276, 277,
 278, 296, 300, 301, 303, 306,
 311, 315, 320, 321, 333, 334,
 365, 366, 367, 375, 377, 378,
 382, 384, 394, 403, 428, 447,
 448, 465, 470, 486, 529, 530,
 535
 Fekete Soma 190
 Fényes Elek 223, 436, 465
 Fenyő István 273
 Fenyvesiné Góhér Anna 185
 V. Ferdinánd, magyar király, osztrák
 császár 299, 300, 301, 302

- I. Ferenc magyar király, osztrák császár 367
- I. Ferenc József magyar király, osztrák császár 369
- Ferenc Károly 300, 301
- Ferenczi Zoltán 196, 199, 205, 206, 210, 212, 215, 217, 226, 238, 243, 252, 258, 260, 261, 266, 274, 276, 294, 295, 296, 300, 304, 306, 332, 339, 354, 361, 362, 365, 368, 370, 371, 375, 378, 386, 391, 393, 394, 397, 404, 406, 409, 410, 411, 419, 420, 422, 423, 426, 430, 448, 451, 452, 460, 461, 463, 464, 466, 467, 468, 472, 474, 480, 484, 491, 495, 496, 503, 504, 505, 508, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 521, 522, 526, 527, 529, 534
- Ferenczy István 265
- Fleischmanné Frank Júlia 198
- Fogarasi János 209
- Földessy Gyula 196, 261, 262, 484
- Frankenburg Adolf 198, 210, 221, 373, 374, 379, 394, 396, 410, 447, 477, 478, 533
- Franklin, Benjamin 377
- Fráter Lóránt 407
- Fügedi Erik 288
- Füredy Mihály 520, 521
- Füzes Miklós 375
- Gaal József 229, 237, 266, 277, 281, 324, 365, 367, 504
- Gaál László 265
- Galamb Sándor 310, 385
- Gáldi László 213, 285, 319
- Garay János 217, 228, 237, 251, 273, 301, 302, 308, 310, 311, 319, 333, 341, 344, 347, 348, 350, 352, 353, 356, 357, 376, 394, 395, 413, 414, 416, 417, 418, 447, 450, 451, 454, 466, 476, 482, 483, 485, 496, 530, 533
- Gedő János, E. 342
- Geist Gáspár 257
- Gillyén Sándor 271, 274, 279
- Goethe, Johann Wolfgang von 285, 381, 475
- Gondol Dániel 437, 441
- Gorove István 504
- Gönczy Soma 271, 274, 279
- Görgey István 417, 435, 529
- Grässe, Johann Georg Theodor 316, 416
- Greguss Ágost 382
- Grimm Vince 332, 336
- Gschwindt Mihály 374
- Gvadányi József 266, 277, 308, 309, 311
- Gyöngyösi István 502
- Győrffy Miklós 367
- György Lajos 310
- Gyulai Pál 183, 185, 210, 213, 239, 259, 260, 264, 272, 276, 291, 293, 306, 307, 341, 354, 373, 403, 408, 426, 452, 483, 516
- Gyurián János 254, 303, 371
- Háfiz, Samszu'd-Dín Muhammad 484, 485, 486
- Hajnóci R. József 501
- Hajós Kálmán 259
- Halász Dezső 496
- Hamann, Brigitte 301
- Hamrák Béla 180
- Harmódiosz 367
- Harmos Sándor 315
- Hartig, Franz 301
- Hatvany Lajos 179, 183, 184, 185, 186, 188, 193, 195, 196, 199, 206, 210, 217, 222, 229, 239, 243, 244, 245, 254, 257, 259, 260, 261, 262, 263, 265, 266, 269, 277, 278, 283, 294, 295, 300, 315, 340, 346, 360, 366, 370, 371, 372, 375, 377, 379, 383, 385, 391, 393, 397, 406, 409, 420, 423, 426, 430, 433, 436, 444, 448, 451, 452, 454, 455, 456, 474, 476, 477, 481, 482, 484, 486, 489, 491, 492,

- 493, 494, 495, 499, 501, 503,
504, 505, 508, 510, 511, 514,
516, 522, 523, 524, 525, 530,
531, 534
- Havas Adolf 199, 205, 209, 210,
228, 229, 275, 283, 364, 371,
378, 394, 404, 498, 502, 506,
508, 511, 516, 525, 530, 534,
535
- Haviár Dániel 482, 493
- Hazucha Ferenc 374, 376, 400, 414,
456, 462, 469, 473, 480, 490,
496, 498, 500, 501, 508, 511,
514, 517, 525, 531, 533
- Heine, Heinrich 229, 246, 253, 262,
285, 292, 324, 351, 353, 354,
363, 415, 441, 469, 471, 480,
483, 484, 485, 486, 487, 491,
502, 503, 511, 521
- Henszlmann Imre 307, 311, 312, 314,
315, 318, 325, 466
- Herkely Mária 494
- Hevesi Sándor 407
- Hiador I. Jámbor Pál
- Hollósy Kornélia 486
- Homérosz 315, 319
- Horatius, Flaccus Quintus 296,
398
- Horváth János 196, 208, 210, 221,
222, 225, 228, 229, 232, 234,
235, 239, 240, 246, 253, 256,
266, 268, 283, 287, 290, 292,
300, 308, 310, 311, 314, 315,
320, 332, 334, 339, 341, 347,
349, 353, 354, 358, 359, 360,
361, 362, 363, 365, 366, 369,
372, 383, 384, 398, 410, 418,
419, 436, 437, 441, 442, 449,
450, 451, 452, 453, 456, 460,
461, 462, 463, 468, 469, 470,
471, 480, 483, 484, 486, 489,
502, 503, 504, 519, 521, 527,
532, 535, 536, 542
- Horváth Károly 182, 214, 240
- P. Horváth Lázár I. Petrichevich Hor-
váth Lázár
- Horváth Mihály 334
- Horváth Nepomuk János 309
- Horváth Ödön 482, 487, 489
- Hory Béla 340, 454
- Hrúz György 311
- Hubay Jenő 486
- Huber Károly 486
- Hugo, Victor 384, 462, 503
- Ikvai Nándor 251, 520
- Illyés Bálint 198
- Illyés Gyula 210, 239, 296, 307, 308,
365, 366, 377, 387, 451, 454,
474
- Implom József 324
- Ipolyi Arnold 389
- Irányi Dániel 482, 493
- Irányi (Halbschuh) István 481, 482,
492, 493, 494, 495
- Isoz Kálmán 211
- Jakab István 428
- Jakus Lajos 180, 181, 255, 296, 311,
402
- Jámbor Pál 383, 384, 485
- Jankovich Miklós 502
- Jendrássik Mihályné I. Csatlós Erzsé-
bet
- John, Friedrich 265, 266
- Jókai Mór 180, 184, 185, 198, 208,
211, 223, 226, 252, 258, 260,
264, 265, 280, 383, 399, 403,
451, 452, 478, 486, 492, 523
- Joós Ferenc 185
- József nádor 520
- Julow Viktor 209, 269
- Kacziány Géza 262, 365
- Kádár Zoltán 325
- Kaján Ábel I. Pákh Albert
- Kalla Zsuzsa 265
- Kálniczky Gyula 510
- Kappel Emilia 233, 283
- Karády Ignác 510
- Kardos Albert 397
- Kardos István 208, 263, 383, 522,
523
- Károlyi György 294
- Károlyi Györgyné Zichy Karolina 293,
294, 295, 306, 374

Karlbrenner (lelkész) 393
 Katona József 278, 518
 Katona Lajos 469
 Kazinczy Ferenc 384, 501, 502
 Kazinczy Gábor 367, 370, 391, 452,
 459, 476, 478, 505, 532
 Kecskeméthy Aurél 251
 Komlós Aladár 343
 Kékly Lajos 495, 496
 Kelemen Mór 525
 Keleti Zsiga 369
 Kelmenfy László l. Hazucha Ferenc
 Kemény Gábor 389, 510, 511
 Kemény Károly l. Kemény Gábor
 Kemény Lajos 254
 Kemény Mihály 397, 426
 Kemény Zsigmond 504
 Kerényi Ferenc 179, 271, 278, 282,
 284, 310, 314
 Kerényi Frigyes 198, 221, 222, 417,
 451, 476, 481, 482, 492, 493,
 494, 495, 496, 497, 498, 499,
 501, 504
 Keresztessy Sámuel 376
 Keresztury Dezső 209
 Kertbeny Károly 211, 225, 228,
 229, 230, 232, 233, 235, 236,
 238, 242, 245, 247, 249, 251,
 253, 259, 264, 270, 282, 285,
 287, 288, 290, 291, 298, 316,
 338, 339, 342, 343, 347, 349,
 351, 354, 356, 358, 361, 362,
 364, 372, 386, 390, 401, 403,
 407, 414, 416, 418, 419, 421,
 422, 423, 424, 425, 426, 427,
 428, 429, 430, 431, 432, 433,
 435, 437, 438, 439, 440, 441,
 442, 446, 455, 458, 461, 462,
 463, 464, 466, 467, 468, 469,
 472, 473, 475, 481, 483, 489,
 490, 499, 500, 503, 506, 509,
 511, 513, 520, 524, 528, 535
 Kertbeny, Carl Maria l. Kertbeny
 Károly
 Kéry Gyula 180, 257, 258, 265, 387,
 390
 Keserű Katalin 332, 418
 Kétszery József 277, 278
 Khin Antal 311
 Kisfaludy Károly 238, 281
 Kisfaludy Sándor 384
 Kiss Bálint 237
 Kiss Ferenc 181
 Kiss István 185
 Kiss József 177, 178, 183, 200,
 201, 208, 210, 212, 214, 217,
 257, 261, 309, 317, 346, 366,
 380, 388, 396, 415, 498, 516,
 517, 518, 521, 524, 532, 534,
 535
 Kiss Péter 178
 Kóhn Dávid 229, 257, 262, 263
 Kókay György 308, 528
 Kolbenheyer, Moritz 193, 216
 Kolgyári Császár Ferenc l. Császár
 Ferenc
 Kollár, Ján 311
 Kollowrat, Franz Anton 301
 Kolmár József 243, 265, 266, 300,
 307, 386, 387, 388, 478, 536
 Kolosy József 532
 Komlóssy Ferenc 452, 459, 486
 Komor Ilona 214
 Korompay H. János 211, 315, 383,
 413, 414, 473, 495, 529
 Kósa Barna 198
 Kósa Sándor 481, 493, 494
 Kosáry Domokos 373, 374, 375,
 377
 Kossuth Lajos 263, 370, 373, 374,
 377, 382
 Kostyál Ádám 373
 Kosztolányi Dezső 315
 Kovács Béla 309
 Kovács Endre 288
 Kovács Magda 195, 388, 403, 452
 Kovács Mihály 408
 Kovács Pál 345
 Kovacsóczy Mihály 229, 382
 Kölber Jakab és fia 244
 Kölcsey Ferenc 404
 Könyves Tóth (Király) Janka l. Sámi
 Lászlóné
 Könyves Tóth Mihály 258
 Körner, Theodor 363, 364
 Kristóf György 198

- Kriza János 342, 383
 Krizbay Miklós 340, 454
 Kronperger Antal 237
 Kubinyi Rudolf 357, 505, 506, 508
 Kuhárszky László 495
 Kulcsár Adorján 208, 263, 383, 523
 Kund I. Makáry György
 Kunoss Endre 496
 Kuppis Vilmos 345
 Kussewich, Ladislaus von Samobor 346
 Kuthy Lajos 196, 237, 391, 504, 533
 Kübeck, Friedrich 301
 Kühne, Gustav 488

 Ladányi Sándor 502
 Latkóczy Mihály 494, 495
 Lauka Gusztáv 260, 379, 385, 505
 Lehel (Lél) vezér 334, 336, 405
 Laban Ferdinand 233, 398
 Lajos, főherceg 301
 II. Lajos, magyar király 238
 XIV. Lajos, francia király 321, 367, 369
 Lám Frigyes 503
 Lamennais, Félicité Robert de 367
 László János 308
 Laube Henrik 317, 382, 415
 Lehr Albert 520
 Lenau, Nikolaus 233, 369, 398, 442, 449
 Lendvay Mártonné Hivatal Anikó 306
 Lessing, Gotthold Ephraim 278
 Lévai István 435
 Lévai József 461, 493
 Lisznyai Kálmán 221, 268, 359, 360, 378, 417, 478, 481, 513, 527
 Liszt Ferenc 346
 Lukácsy Sándor 179, 212, 232, 365, 366, 367, 497, 543
 Lukács Pál 490, 494

 Madách Imre 367
 Máday István I. Margócsy István
 Maday Pál 263
 Majsai Károly 208, 263, 522, 523

 Makáry György 526
 Máluszné Császár Edit 388, 404
 Margócsy István 398
 Maria Anna hercegnő 301
 Máriássy Béla 495
 Marót Károly 377
 Martialis, Marcus Valerius 352
 Martinkó András 177, 178, 180, 183, 211, 226, 232, 237, 240, 255, 292, 306, 307, 308, 310, 311, 315, 319, 337, 349, 351, 354, 361, 363, 364, 365, 366, 376, 379, 380, 542
 Martinkó Andrásné 178
 Márton József 265, 266
 Matild 316, 415
 Mátis Lívia 179
 Matkovics Ottilia 391
 I. Mátyás magyar király 518
 Mátyási József 320, 497
 Mauksch Károly 504
 Mauksch Károlyné 503, 504
 Medgyes Lajos 525
 Mednyánszky Berta 204, 205, 206, 255
 Megyeri Károly 280, 281, 282, 504
 Meltzl Hugó 196, 197, 271, 272, 371, 451, 455
 Menzel, Wolfgang 338, 360
 Mészáros István 430
 Mészáros Lázár 385
 Mészáros Vince 181
 Metternich, Klemens L. W. 301
 Mezei Márta 238, 285, 475
 Mezősi Károly 199, 211, 218, 280, 296, 308, 402, 403, 465, 512, 516, 517, 518, 523, 524, 531, 534, 535
 Mignet, François-Auguste-Marie 365, 367
 Mikes Lajos 411
 Miklós Miklós 269, 294
 Miskolczy Gyula 300, 301
 Moholy József 413, 414, 482
 Mórocz Antónia 190
 Munkácsy János 222, 381
 Musäus, Johann Karl August 317

- Müller Lipót 262
Münchhausen, Karl Friedrich Hieronymus von 309
- Nádaskay Lajos 350, 379, 380, 385, 413, 417, 448, 450, 483, 529, 530, 538
Nagy András 257, 263
Nagy Gábor, O. 270
Nagy Ignác 196, 222, 237, 267, 319, 321, 379, 381, 382, 410, 504, 518, 533
Nagy István 267, 269
Nagy Iván 283
Nagy László 198
Nagy Miklós 299
Nagy Zsuzsika 233, 315, 319, 420
I. Napóleon, Bonaparte 363
Náray Antal 437
Németh Sára 193
Némethy György 184, 188, 190, 277, 455
Neumann Károly 183, 186, 243, 282, 283, 299, 300, 302, 397, 478
Nobilis Kornél 186
Novelly József 197, 201, 302, 305, 366, 456, 458, 470, 477
- V. Nyilassy Vilma 252, 257, 309, 314
- Obernyik Károly 531
O' Connel Daniel 375
Oláh Gábor 198, 212, 246, 262, 268, 369
Oláh Károly 398, 523
Oltványi Ambrus 177, 212
Ónody András 227
Oraveczi Ödön 212, 304
Orbán, Szent 469
Orczy Gyula 491, 494, 496
Orlai Petrics Soma 183, 212, 266, 277, 332, 394, 418, 517
Orszós László 208, 263, 367, 522
Óváry 383
Ovidius, Publius Naso 298
- Paál Rózsa 212
- Pajor Antal 382
Pajor István 240, 370
Pákh Albert 221, 222, 239, 263, 264, 299, 305, 346, 403, 426, 452, 454, 458, 469, 477, 478, 499, 516
Pákh Johanna 501
Pákh Károly 223, 499, 500, 501, 503, 504
Pákh Mihály 499
Pákh Vilma 501
Palágyi Menyhért 307, 315
Pálffy Albert 354, 364, 365, 469, 478
Pándi Pál 196, 210, 213, 221, 228, 231, 232, 234, 235, 236, 246, 247, 248, 250, 255, 256, 262, 266, 273, 274, 280, 283, 285, 289, 290, 291, 292, 295, 297, 298, 300, 301, 307, 308, 314, 315, 322, 323, 332, 333, 334, 338, 344, 347, 349, 353, 354, 356, 357, 358, 359, 361, 363, 365, 366, 367, 374, 375, 377, 378, 379, 380, 384, 385, 387, 389, 395, 397, 404, 451, 472, 529
Pap Ignác 501, 502
Pap Kornélia 309
Péchy Imre 217, 258, 259, 260, 315, 515, 516
Péchy Tamás 258
Perczel Mór 373
Pesti Frigyes 318
Péter László 177
Petőfi István 203, 217, 218, 257, 261, 345, 402, 403, 407, 457, 524, 536
Petrichevich Horváth Lázár 205, 231, 379, 452, 453, 529, 530, 531, 533, 535
Petrovics István, id. 261, 402, 403, 523, 524, 541
Petrovics István, ifj. I. Petőfi István
Petrovics Márton 296
Pillinger Julianna 309
VII. Pius pápa 309
Plachy Vilma 507, 508
Plautus, Titus Maccius 309

- Pogány Péter 307, 309, 310, 311, 320, 322, 325
 Pompéry János 373, 377, 378, 379, 380, 383, 384, 385, 403, 448, 538
 Poór Jenő 379, 384, 448, 538
 Porkoláb Tibor 259
 Pražák, Richard 288, 372
 Pribely, J. 259
 Pröhle Jenő 452
 Pukánszky Kádár Jolán 321, 447
 Pulszky Ferenc 217, 231, 237, 246, 248, 275, 314, 317, 324, 383, 384, 401, 452, 471, 473, 474, 477, 481, 489, 496, 521, 536
 Pulszky, Therese 321
- Quintilianus, Marcus Fabius 448
- Rácz Sándor 516
 Ráday Gedeon, id. 502
 II. Rákóczi Ferenc 198, 503, 517
 Rákosi Márton 276
 Ramazetter Károly 184
 Ratzky Rita 177, 180, 265, 266, 498, 505
 Regnez, L. 317
 Reseta János 398, 403, 452
 Réti Hugó 213, 267, 268, 319, 357
 Réthy Mihály 271, 274, 279
 Révai Miklós 319
 Révész Imre 367
 Rexa Dezső 518
 Riedl Frigyes 213, 310, 315, 337, 338, 340
 Rossini, Gioacchino 486
 Rotter Vilmos 198
 Rozvány Erzsébet 306
 Rózsa György 265
 Rózsavölgyi Márk 237, 376
 Römer, Konrad, dr. 346
 Röttscher, Heinrich Theodor 273, 278
 Ruttkay Kálmán 369
- Sabina, Karel 288, 372
 Sáfrán Györgyi 306, 321
 Sámi Lászlóné Könyves Tóth Janka 258
- I. Sándor Ildikó 251, 520
 Sándor István 310, 321
 Saphir, M. G. 521
 Sárkány János 321
 Sárkány Osskár 288, 372
 Sárközy István 265
 Sárosi Gyula 221, 263, 477, 481
 Sass István 254, 265, 278, 346, 426, 433, 444, 478, 530, 531
 Schembera Halász József I. Schembera Kaláz József
 Schembera Kaláz (Kalasantius) József 184
 Schenk, Eduard 281
 Schiller, Friedrich 282
 Schodelné Klein Rozália 484
 Scholz Frigyes 498, 504
 Sebestyén Gyula 320, 392, 408
 Sedlnitzky, Joseph von 345
 Sepsy Károly 275, 276
 Serédi P. Lajos 494
 Shakespeare, William 282, 283, 321, 322, 369, 381, 428, 457, 461, 484, 486
 Shelley, Percy Bysshe 368, 369
 Simai Kristóf 309
 Simunich, Balthasar 346
 J. Soltész Katalin 213, 343, 502
 Sötér István 213, 306
 Stand Károly I. Megyeri Károly
 Staud Géza 290, 322, 368
 Steller Antal 506, 507, 508, 509, 510, 511
 Stuller Ferenc 375
 Sue, Eugène 196
 Sugo Jonathán 263
 Sujánszky Antal 196, 221, 261, 262, 377, 405, 451, 529, 530
 Sütő József 182
- Szabó Dénes 213
 Szabó G. Zoltán 177
 Szabó József 182, 183, 455, 485
 Szabó Sámuel 251, 520
 Szabó Sándor 203
 Szádeczky Lajos 354
 Szakál Lajos 263, 481
 Szalatnai Rezső 288

Szana Tamás 212
 Szarka József 237
 Szarvas Gábor 319, 320, 322
 Szász Károly 285, 486, 493, 495
 Szathmári István 462, 465
 Szathmári K. 263
 Szathmári Paksi Sámuel 324
 P. Szathmáry Károly 456
 Szebeklébi I. Bajza József
 Szeberényi Lajos 180, 182, 183, 192,
 222, 239, 240, 244, 276, 277,
 345, 394, 398, 403, 457, 470,
 472, 473, 478
 Széchenyi István 285, 382
 Székács József 237, 410, 423, 481
 Székely György 310
 Szekeres László 182, 185, 187, 188,
 189
 Szekrényessy András 345
 Szemere Miklós 203, 205, 221, 222,
 229, 265, 266, 268, 333, 344,
 363, 370, 371, 381, 395, 417,
 452, 460, 477, 479, 485, 532,
 534, 535
 Szemere Pál 368, 496
 Szendrey Júlia 255, 257, 319, 411,
 420
 Szendrey Janka 361
 Szénfy Gusztáv 362, 520, 521
 Szentkirályi Mária 362
 Szentpétery Zsigmond 281
 Szerb Antal 235, 236
 Szerdahelyi Eduárd 504
 Szeverin I. Dobrossy István
 Szigethy Gábor 322, 457
 Szigetvári Iván 502
 Szigligeti Ede 271, 272, 280, 281,
 306, 394, 459, 504
 Sziklai Jenő 198
 Szilády Károly 184, 185
 Szilágyi Ferenc 209, 269
 Szilágyi István 318
 Szilágyi Pál 280
 Szilágyi Sámuel 324
 Szinnyei József 393, 525
 Szóják Rezső 495
 Szontagh Vilmos 479
 Sztéhlo János, id. 484, 485

Szuper Károly 182, 183, 184, 185,
 186, 189, 190, 213, 275, 277,
 281
 Szuromi Lajos 209

Tábori Kornél 300
 Tamás Anna 213, 405
 Tamássy Andor 308, 309
 Tarczy Lajos 253, 475
 Tárkányi Béla 196, 261, 262, 511
 Tasnádi Kubacska András 325
 Tatay István 213, 228, 279, 280, 293,
 294, 387, 468, 481, 484, 512,
 522
 Taxner-Tóth Ernő 368
 Telegdi (Kovách) László 294
 Terbe Lajos 213, 216, 339, 343
 Thaly Kálmán 502
 Thern Károly 277
 Thompson, Stith 312, 325
 Thököly Imre 503
 Thürnagel, Emil 273
 Tieck, Ludwig 273
 Timon Sámuel 518
 Tinódi (Lantos) Sebestyén 363
 Toldy Ferenc 292, 293, 317, 451,
 473, 540
 Tolnai Vilmos 310, 469, 520
 Tompa Mihály 198, 200, 213, 218,
 221, 222, 223, 224, 318, 396,
 417, 460, 469, 476, 477, 481,
 482, 492, 493, 494, 495, 496,
 497
 Tooth István 213, 387
 Tóth Dezső 213, 214, 280, 310, 319,
 320, 364, 393, 451, 505
 Tóth Ede 520
 Tóth Endre 333
 Tóth Éva 265
 Tóth Gáspár 201, 265, 373, 376
 Tóth Lajos 358, 360
 Tóth Lőrinc 387
 Tóth Rózsa 183, 188
 H. Törő Györgyi 201, 202, 214, 217,
 224, 252, 278, 304, 332, 400,
 478, 487
 Török Benjámín 183
 Török Gyula 345

- Török Károly 272, 332, 515, 517
 Törs Kálmán 295
 Tragor Ignác 280
 Trencsényi-Waldapfel Imre 310, 315, 319
 Turbet-Delof, Guy 213, 315, 321
 Turkolyi Sándor 310, 321
 Túri Samu 417
 Turóczy-Trostler József 193, 214, 229, 270, 338, 360, 365, 366, 416, 502
 Tüllmann Ignác 197, 201, 302, 305, 366, 456, 458, 459, 470
 Túrtaiosz 363
- Uj Károly I. Neumann Károly
 Ujvárossy Fedor 185, 186
 Urbán Aladár 295
 Urházy György 287, 501
- Vachott Ida 391
 Vachott Kornélia 504
 Vachott Sándor 197, 221, 237, 266, 305, 363, 370, 385, 391, 392, 393, 394, 395, 397, 406, 410, 411, 420, 423, 436, 447, 448, 455, 456, 460, 474, 485, 514, 539
 Vachott Sándorné Csapó Mária 197, 214, 315, 319, 370, 371, 372, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 397, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 420, 423, 430, 436, 440, 444, 447, 448, 455, 456, 514, 522, 529, 539
 Váczy János 495
 Vahot Imre 195, 196, 201, 214, 216, 224, 234, 237, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 248, 251, 254, 264, 265, 266, 281, 289, 295, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 316, 317, 333, 336, 337, 340, 352, 357, 359, 370, 372, 373, 374, 375, 376, 380, 381, 388, 396, 400, 401, 404, 409, 414, 436, 447, 450, 454, 456, 459, 466, 470, 471, 474, 475, 476, 477, 478, 481, 485, 504, 505, 514, 516, 518, 526, 529, 531, 532, 534, 540, 542
 Vadnay Károly 223, 269, 360
 Vajda Péter 368, 389, 428, 437, 457, 480, 536
 Vajkay Károly 360, 372
 Vályi András 518
 Vályi Lajos 253
 Vandrák András 481
 Váradi Antal 275, 280
 Várady Károlyné 269, 294
 Varga Imre 324
 Varga János 212, 376
 Vargha Balázs 265
 Varjas Béla 214, 404, 451, 516
 Vas Andor I. Hazucha Ferenc
 Vay Dániel 294, 295, 373
 Vergilius, Publius Maro 315
 Verseggy Ferenc 319
 Vidor Emil I. Kerényi Frigyes
 Vilney, Anton 214, 251, 270, 356, 466
 Virág Benedek 319
 Vizsota Gyula 295
 Voinovich Géza 209, 214, 319, 365, 404
 Vörös Imre 310
 Vörös Mihály 322
 Vörösmarty Mihály 182, 200, 214, 221, 240, 272, 280, 281, 285, 289, 290, 296, 305, 310, 314, 317, 319, 320, 322, 323, 334, 359, 363, 364, 368, 369, 370, 382, 391, 393, 394, 404, 405, 449, 452, 461, 466, 498, 504, 505, 529, 530
 Vörösmarty Mihályné Csajághy Laura 391, 394
- Wacha Imre 213
 Waldapfel József 199, 231
 Wallentinyi Dezsőné 505
 Wartensleben Amália 284
 Wartensleben Klára 284
 Wéber Antal 212, 213
 Weiss Rozália (Sali) 508, 510, 511
 Wesselényi Miklós 382
 Wieland, Christoph Martin 381

- Wigand Ottó 186
Wolfssohn, Wilhelm 338, 345, 390,
464
Yole I. Pompéry János
Young I. Nádaskay Lajos
Zách Felicián (Bódog) 516, 518,
533
Zách Klára 516, 518
Zerdahelyi Eduárd I. Szerdahelyi
Eduárd
Zerffi Gusztáv 236, 317, 318,
380, 382, 387, 388, 401, 413,
415, 420, 422, 424, 425, 433,
436
Zichy Antónia I. Batthyány Lajosné
Zichy Karolina I. Károlyi Györgyné
Zichy Károly 294
Zilahy Károly 214, 242, 243, 264,
265, 276, 304, 306, 307, 346,
385, 403, 452, 454, 525
Zolnai Béla 418, 502
Zöld Marci 465
Zrínyi Miklós (a költő) 343, 502
Zsigmond (Luxemburgi), magyar
király, német-római császár 518

TARTALOMJEGYZÉK

(A második oszlop a jegyzetre utal. A jegyzet lapszáma után a jegyzetfő(k) monogramját közöljük: K. F. — Kerényi Ferenc, M. A. — Martinkó András, R. R. — Ratzky Rita, Sz. Z. — Szabó G. Zoltán)

VERSSZÖVEGEK

1844. szeptember—1845. július

1844

193. Takarékoság (M. A.)	7	215
194. Szülőimhez (Sz. Z.)	8	216
195. Tompa Mihályhoz (M. A.)	9	218
196. Liliom Peti (M. A.)	11	225
197. Pinty úrfi (M. A.)	12	228
198. Ha (M. A.)	13	230
199. Szerelem vándorai (M. A.—K. F.)	14	232
200. Halálom (M. A.—K. F.)	15	233
201. Verseim (M. A.)	15	235
202. Dáridó után (M. A.—K. F.)	15	236
203. Éjszakáim (M. A.)	16	238
204. Szemfájásomkor (K. F.)	17	241
205. A naphoz (M. A.)	17	242
206. A nap házassége (M. A.)	18	245
207. Mi lelt? (M. A.)	19	248
208. Furfangos borivó (M. A.)	20	249
209. Igyunk! (M. A.)	20	250
210. Hozzá (M. A.)	21	252
211. Sovány ősz (M. A.—K. F.)	22	253
212. A leánykákhoz (M. A.—K. F.)	23	255
213. Legenda (M. A.—K. F.)	25	257
214. Csokonai (M. A.—K. F.)	26	264
215. Színészdal (M. A.—K. F.)	28	271
216. Levél egy színész barátomhoz (M. A.—K. F.)	29	274
217. A tintás-üveg (M. A.—K. F.)	32	279
218. Volnék bár...(M. A.)	33	282
219. Szivem, te árva rabmadár! (M. A.)	34	286
220. Az én szerelmem...(M. A.)	35	287
221. Szemek, mindenható szemek! (M. A.)	35	288
222. Szerelmem zúgó tenger...(M. A.)	36	290
223. Élet, halál! nekem már mindegy (R. R.)	36	291
224. Batthyányi és Károlyi grófnék (M. A.—K. F.)	37	293
225. A borhoz (M. A.)	38	297
226. V. Ferdinándhoz (M. A.—K. F.)	39	299
227. János vitéz (M. A.—K. F.)	40	302
228. Mért nem születtem ezer év előtt? (M. A.)	92	332

229. Esik, esik, esik... (M. A.—K. F.)	92	336
230. Gyere, lovam... (M. A.)	93	338
231. [A hegyoldal tvenyigesor takarja...] (M. A.)	93	340
232. Boldog éjjel... (M. A.)	94	341
233. Szerelem, szerelem... (M. A.)	94	342
234. Katona vagyok én... (M. A.)	95	344
235. Nem tesz föl a lány magában egyebet... (M. A.)	95	347
236. Fényes csillag... (M. A.)	96	348
237. Szerelem és bor (M. A.)	96	349
238. János gazda (M. A.)	97	351
239. Az öreg úr (M. A.)	98	352
240. Pál mester (M. A.)	99	354
241. Mit szól a bölcs? (M. A.)	100	356
242. Részség a hazáért (M. A.)	101	358
243. Rabházának fia (M. A.—K. F.)	101	361
244. Lant és kard (M. A.—K. F.)	102	362
245. A királyok ellen (K. F.)	103	364
246. Etelkéhez (R. R.)	104	369
247. Védegyleti dal (M. A.—K. F.)	104	372
248. A természet vadvirága (M. A.—K. F.)	105	378
249. A külföld magyarjaihoz (M. A.—K. F.)	106	386
250. Cs. E. kisasszony emlékkönyvébe (R. R.)	107	390
251. V. S.-né emlékkönyvébe (R. R.)	107	392
252. Bucsú 1844-től (M. A.—K. F.)	108	396

1845

253. Két testvér (K. F.)	110	400
254. Apám mestersége s az enyém (K. F.)	111	401
255. A magyar nemzet (K. F.)	112	403
256. Hull a levél a virágról... (K. F.)	113	406
257. Elmondom, mit eddig... (R. R.)	114	419
258. Mit nem tettem volna érted... (R. R.)	116	420
259. Hová levél?... (R. R.)	116	420
260. Zárjátok be már azt a koporsót! (R. R.)	117	421
261. Jaj, be bús ez a harangszó! (R. R.)	117	422
262. Ha ébren meg nem látogatsz... (R. R.)	118	423
263. Te voltál egyetlen virágom... (R. R.)	119	424
264. Amott fönn egy csillag ragyog... (R. R.)	120	425
265. Én vagyok itt... (R. R.)	120	426
266. Természet! még te is gúnyolódol? (R. R.)	121	427
267. Nem háborítom-e nyugalmad... (R. R.)	122	428
268. Miért tekintesz be szobámba? (R. R.)	123	429
269. Láttam két hosszú nap... (R. R.)	123	430
270. Hol vagy te, régi kedvem? (R. R.)	125	431
271. Le az égről hull a csillag... (R. R.)	125	432
272. Mi volna különös azon... (R. R.)	126	432

273. Hazugság, a mit... (R. R.)	126	433
274. Ó, a kedves drága kis leány... (R. R.)	126	434
275. Álltam sírhalmam mellett... (R. R.)	127	434
276. Barátim, csak vigasztalással... (R. R.)	128	435
277. Jőj, tavasz, jőj!... (R. R.)	128	436
278. Panaszkodám hát?... (R. R.)	129	437
279. Anyám, anyám... (R. R.)	130	438
280. Hatalmas orvos az idő... (R. R.)	131	439
281. Kéket mutatnak még... (R. R.)	132	439
282. Ha életében... (R. R.)	132	440
283. Játsszik öreg földünk... (R. R.)	133	441
284. A hó, a holt föld téli szemfedője... (R. R.)	133	442
285. Midőn nagyon bánt... (R. R.)	134	443
286. E szobában küzködött... (R. R.)	135	443
287. Be szomorú az élet én nekem... (R. R.)	135	444
288. Tizenkettőt ütött az óra... (R. R.)	136	445
289. Hiába várlak hát... (R. R.)	137	446
290. Vahot Sándorhoz (R. R.)	138	447
291. Függsz már a lant... (R. R.)	140	449
292. A világ és én (Sz. Z.)	141	450
293. Téli világ (Sz. Z.)	142	453
294. Költő lenni vagy nem lenni (Sz. Z.)	143	455
295. Multság közben (Sz. Z.)	145	458
296. Elfojtott könnyek (R. R.)	145	460
297. Hír (R. R.)	146	461
298. A toronyban delet harangoznak... (R. R.)	146	462
299. Így is jó (R. R.)	147	463
300. Gyors a madár, gyors a szélvész... (R. R.)	147	464
301. Piroslik a kecskerágó... (R. R.)	148	466
302. Kicsapott a folyó... (K. F.)	148	467
303. Orbán (Sz. Z.)	149	468
304. A nap (Sz. Z.)	149	470
305. A sorshoz (Sz. Z.)	150	471
306. Rosz verseimről (Sz. Z.)	150	472
307. Szerelemvágó (Sz. Z.)	151	474
308. Azokhoz az én jó pesti pajtásaimhoz (Sz. Z.)	152	475
309. Holdvilágos éj (Sz. Z.)	153	479
310. Mi kék az ég! (R. R.)	154	481
311. Ki a szabadba! (R. R.)	155	484
312. Magyarország (R. R.)	155	487
313. Mi bűvösbájós hang... (R. R.)	156	489
314. Felsülés (R. R.)	156	490
315. Az erdei lak (R. R.)	157	492
316. Van a nagy alföldön csárda sok... (R. R.)	158	498
317. Paripámnak az ő színe fakó... (R. R.)	159	499
318. Fresco-ritornell (R. R.)	159	500
319. Egy asszonyi állathoz (R. R.)	160	503
320. A. B. emlékkönyvébe (R. R.)	161	504

321. P....y Vilma kisasszonyhoz (R. R.)	161	506
322. A varróleány (R. R.)	162	509
323. Pest (Sz. Z.)	163	512
324. Messze vándoroltam... (R. R.)	164	513
325. Visegrád táján (K. F.)	165	515
326. Rég veri már a magyart a teremtő... (R. R.)	165	519
327. Egy szép hölgy emléke (Sz. Z.)	166	521
328. Fekete kenyér (Sz. Z.)	166	522
329. Búcsu Kun-Szentmiklóstól (Sz. Z.)	167	524
330. A Honderűhöz (Sz. Z.)	170	528
331. Gyalázatos világ (Sz. Z.)	172	533
332. Képzetem (Sz. Z.)	173	535

JEGYZETEK

Bevezetés a jegyzetekhez	177
Pótlások	180
Elveszett, tervezett, csak címről ismert Petőfi-versek (1844—1845)	195
Kiss József: Petőfi Versek (1844—1845) c. kötetének kiadástörténete	200
Rövidítések	209
Az egyes versek jegyzetei	215
Cipruslombok Etelke sírjáról	407
A kötetünkben tárgyalt időszak poétai naptára	537

MUTATÓK

Cím- és verskezdetmutató	547
Névmutató	555

A kiadásért felelős
az Akadémiai Kiadó Rt. ügyvezető igazgatója
A számítógépes szerkesztés a Vetula Visual Bt. munkája
Felelős vezető: Liener Katalin
A nyomdai munkálatokat az Akadémiai Nyomda Kft. végezte
Felelős vezető: Reisenleitner Lajos
Martonvásár, 1998
Felelős szerkesztő: Mérey Zsoltné
Műszaki szerkesztő: Gábor Péter
Kiadványszám: A-96-66
Megjelent 37,75 (A/5) ív + 8 oldal melléklet terjedelemben

Ára: 1500,- Ft áfával

9 789630 574853

ISBN 963 05 2671 9 (összkiadás)

ISBN 963 05 7485 3 (3. kötet)